H 384

INSTITUTIONES

THEOLOGIAE MORALIS

SECUNDUM DOCTRINAM

S. THOMAE ET S. ALPHONSI

AUCTORE

IANUARIO BUCCERONI

E SOCIETATE IESU

WITHDRAWN

VOLUMEN I.

EDITIO SEXTA

ROMAE

EX TYPOGRAPHIA PONTIFICIA IN INSTITUTO PII IX.

Via dicta : *S. Prisca*, 8., 9., super Aventino Colle

1914.

STUDIO ADDICTUS
Province of Holy Cross

OPERIS APPROBATIO

Cum Opus cui titulus: *Institutiones Theologiae Moralis*, etc. P. Ianuarii Bucceroni S. I. aliqui e. S. Theologi recognoverint, et in lucem edi posse probaverint, facultatem concedimus, ut typis edatur, si ita iis, ad quos spectat videbitur.

Romae d. 7. Mart. 1904.

Augustus Ferretti S. I.
Praepos. Provinciae Romanae

Facultatem facimus, ut praefatum opus, ab ipsius auctore recognitum et auctum, sexta vice edatur, si ita iis ad quos spectat videbitur.

Romae die 8. Iulii a. 1913.

Octavius Turchi
Praep. Prov. Rom. S. I.

ABBREVIATIONES

S. Th. S. q. 1. a. 1. = S. Thomas Summa Theologica, Supplem. quaest. 1. art. 1.

L. 5., H. A. tr. 1. n. 37. = S. Alphonsus de Ligorio Theologia Moralis, Neapoli 1819., eodem tract. n. 5.; et Homo Apostolicus, Bassani 1826., tract. 1. num. 37.

A. A. S. v. 1. p. 6. = Acta Apost. Sed. vol. 1. pag. 6.

A. S. S. v. 1. p. 6. = Acta S. Sed. vol. 1. pag. 6.

E. M. = Enchiridion Morale, edit. 4. eodem numero.

Codices Italiae, Galliae, Helvetiae, Hispaniae, Lusitaniae, Austriae initialibus litteris indicantur, C. I., C. G., C. He., C. H., C. L., C. A.

Codex Germanus initialibus litteris, C. B., Codex Borussicus, indicatur.

Usuales Iuris Romani citationes:

Inst. *de Mand.* § 1. *Mandantis* = Institutiones sub titulo *de Mandato* § 1ª, incipiente *Mandantis.*

L. 7. § 4. *Sed cum de Pactis* = Pandectae Lege 7ª § 4ª incipiente *Sed cum*, sub titulo *de Pactis*, — vel addito ante titulum *D.* sive *ff.*; i. e. *Digestum* latine, *Pandectae* graece.

L. *Creditor* C. *de Usuris* = Lege quae incipit *Creditor* in Codice, titulo *de Usuris.*

Nov. 22. C. 1. = Authenticae Novella 22.ª capite 1.°

Lib. 1. *f.* tit. 7. C. un. — Libro 1.° *feudorum* titulo 7.° capite unico.

Usuales Iuris Canonici citationes:

Decretum Gratiani:

Prima Pars: Can. *Ieiunium* 7. Dist. 76.; vel Dist. 76. Cap. 7.

Secunda Pars: Can. *Qui viderit* 13. quaest. 5. causa 32.; vel caus. 32. q. 5. c. 13.

Tractatus de Poenitentia Dist. 1. Can. 1.

Tertia Pars: Can. *Est unitas* 49, Dist. 4. *de Consecr.*; vel, *de Consecr.* Dist. 4. c. 49.

Decretales Gregorii IX.: Cap. *Presbyter* 2. *de Peculio Clericorum.*

Decretales Bonifacii VIII.: Cap. *Non putamus* 2. *de Consuetudine* in 6.°

Clementinae Clementis V.: Clem. 3. *de Haereticis.*

Extravagantes Ioannis XXII.: Extr. 2. *de Conc. praeb.*

Extravagantes Communes: Extr. Comm. 5. *de Poenit.*

Pr. d. = Propositio damnata.

Cf. 119. = Confer. hic num. 119.

— *Lineola*, in fine cuiuscumque paragraphi vel numeri, idem est ac *Confer.*

Citationes ad ea, quae immediate praecedunt, referuntur: post lineolam in fine, ad ea, quae in ipso numero vel paragrapho praecedunt, referuntur.

BUC

PRAENOTIONES

1. *Quid sit Theologia moralis?* — Si *nomen* spectetur, illa est theologiae pars, quae circa *mores* versatur. Si vero *res* ipsa consideretur, definiri potest: illa theologiae pars, quae, innixa *iure divino, per revelationem manifestato,* inquirit *quid liciti, quid illiciti* sit in humanis actionibus, ut has dirigat in ordine ad vitam aeternam. Humanus actus est huius scientiae subiectum. Humani actus liceitas vel illiceitas est huius scientiae materiale obiectum. Liceitas autem vel illiceitas humanorum actuum, prout est iure divino per revelationem manifestato, seu revelato verbo Dei demonstrabilis, obiectum formale huius scientiae constituit. Inde etiam patet fons proprius huius scientiae. Quare theologia moralis a philosophia morali distinguitur, quia illa ad finem supernaturalem, haec ad finem hominis naturalem humanos dirigit actus; illa lumine fidei potissimum nititur, haec vero naturali lumine rationis. Hinc facile patet quanta sit moralis theologiae praestantia, necessitas et utilitas.

Iure divino per revelationem manifestato; nam ex iisdem quibus dogmata fontibus morum principia emanant. Ea Scripturâ imprimis continentur, et Traditione innotescunt, cuius praeclara monumenta extant in Sanctorum Patrum scriptis. Huiusmodi scripta distinctam et methodicam moralis disciplinae rationem non continent, sed certe simul cum fidei dogmatibus morum exhibent principia, praeter plures etiam singulares casus, in quibus quid licet quid non liceat disceptatur, ut praesertim videre est apud Tertullianum, Cyprianum, Chrysostomum, Augustinum. Ea autem principia illi, qui deinceps scholarum methodo morum disciplinam tractarunt, enucleatius exposuerunt, singulis casibus, qui in dies occurrunt, accommodantes.

STUDIO ADDICTUS
Province of Holy Cross

Quid liciti, quid illiciti; in hoc enim ab *Ascetica* et *Mystica* distinguitur. Ascetica superaddit Morali, communiter dictae, quod non tam humanos actus dirigit, ut simpliciter boni sint, quam rationem tradit, qua humana vita virtutibus omnibus exornetur. Mystica autem communi sanctitati addit rationem specialis coniunctionis cum Deo, quae non omnibus, sed aliquibus dumtaxat conceditur. Distinguitur etiam Theologia moralis a Iure Canonico. In hoc enim leges proprie explicantur, quibus regitur Ecclesia, praesertim quoad totum externum eius regimen. Theologia Moralis autem has utique leges etiam considerat, sed quatenus in conscientia obligantes et observandae, et *quid* consequenter etiam quoad eas *liciti, quid illiciti,* in conscientia sit. — S. Th. I. p. q. I., l. 2. q. 91. a. 4.; Comment. de Natura Theol. Moral.

2. *Quaenam fuerint Theologiae Moralis vices?* — Theologiae Moralis variae fuerunt vices, tum quoad eius didacticam evolutionem, tum quoad evolutionem generalis morum regulae in casibus dubiis. — *Quoad eius methodicam formam,* variae in ipsa distingui possunt aetates, et sunt sex sequentes.

Prima aetas inde ab initio, Apostolorum tempore, fuit, quando nempe moralia dubia resolvebantur Decisionibus Summorum Pontificum, Decretis Conciliorum, sententiis Patrum, qui maxime in suis ad populum Homiliis et Concionibus ea explanabant, quae ad mores recte informandos et ad salutem sunt necessaria.

Secunda aetas paulo serius succedit, quando primis Ecclesiae saeculis usus invaluit canonicae poenitentiae, et *Libri Poenitentiales* adhibiti sunt. Peculiares rerum moralium tractatus paulatim hac aetate multiplicantur, sive simul cum speculativis doctrinis sive seorsim, usque ad saeculum duodecimum, quo, post S. Anselmum Archiep. Cantuar., o. a. 1033, post S. Bernardum, primum Claraevallensem Abbatem, o. 1153., Petrus Lombardus, *Magister* antonomastice appellatus, libros scripsit *Sententiarum,* in quorum tertio tractat de virtutibus ac de vitiis, o. 1164. — Bened. XIV. de Syn. l. 11., c. 11.; Decret. Gratiani in fine.

Tertia aetas se protendit a saeculo decimo tertio ad decimum quartum. Hac aetate sacra doctrina practica magno progressa est incremento opera praesertim Guillelmi Parisiensis, o. 1249., S. Bonaventurae O. Min., o. a. 1274., S. Thomae Aquinatis O. P., o. a. 1274., Angelici Doctoris nuncupati, S. Raymundi de Pennafort Ord. Praed., o. a. 1275., Petri Paludani O. P., o. a. 1342., qui S. Alphonso perfectae scientiae doctor est.

Quarta aetas duo sequentia saecula complectitur, decimum quintum, decimum sextum; eaque distinguitur insignibus Sanctis, qui hac aetate floruerunt. Celebrantur inter alios S. Ioannes de Capistrano O. Min. o. a. 1440., S. Bernardinus Senensis O. S. Fr., o. a. 1444., S. Laurentius Iustiniani, o. a. 1455., S. Antoninus Archiep. Florent., o. a. 1459., Thomas Card. Caietanus, O. P., o. a. 1534, subtilissimi ingenii vir, Franciscus de Victoria O. P., o. a. 1546., Dominicus Soto O. P., o. a. 1560., Petrus Soto O. P., o. a. 1563., Bartholomaeus Medina O. P., o. a. 1581., S. Carolus Borromeus, o. a. 1584., Martinus Azpilcueta, Navarrus dictus, o. a. 1590., Card. Franciscus Toletus S. I., o. a. 1596., Ludovicus Molina S. I., o. a. 1600.

Quinta aetas saeculum decimum septimum et decimum octavum complectitur usque ad S. Alphonsum M. de Ligorio, eaque distinguitur multis iisque doctis theologis scholasticis, qui copiosis Tractatibus quaestiones morales ex professo exposuerunt et illustrarunt. Praecellunt, inter alios plures, Thomas Sanchez S. I., o. a. 1610., Franciscus Suarez S. I. o. a. 1617., Leonardus Lessius S. I., o. a. 1623., Basilius Pontius O. S. Aug. o. a. 1629., Salmanticenses O. Carm. Disc., a. 1631. 1722., Martinus Bonacina, o. a. 1631., Aegidius Coninch S. I., o. a. 1633., Ferdinandus De Castro Palao S. I., o. a. 1633., Paulus Laymann S. I., o. a. 1635., Franciscus Silvius, o. a. 1649., Augustinus Barbosa, o. a. 1649., Card. Ioannes De Lugo, o. a. 1660., Petrus Marchant O. Min. o. a. 1661., Antoninus Diana Cler. Reg. Theatin., o. a. 1663., Zacharias Pasqualigo Cl. Reg., o. a. 1664., Hermannus Busembaum S. I., o. a. 1668., Henricus Pirhing S. I., o. a. 1670., Thomas Tamburinus S. I., o. a. 1675., Anacletus Reiffenstuel O. S. Franc., o. a. 1703., Claudius La-Croix S. I., o. a. 1714., Patritius Sporer O. Min., o. a. 1714., Prosper Lambertini, Benedictus XIV., o. a. 1758., Lucius Ferraris Ord. Min., o. a. 1760.

Sexta aetas initium sumit a S. Alphonso M. de Ligorio, qui o. a. 1787., et se protendit usque ad nostra tempora. Ingenio et doctrina S. Alphonsus aeque ac vitae sanctitate praestantissimus ac divinitus datus ad Ianseniános errores et rigores exterminandos, *Theologiam Moralem* scripsit, qua docte, erudite ac summa prudentia quaestiones omnes pertractat, omnia fere recensens, quae ante ipsum tradita fuerant, unde merito ab Ecclesia Doctoris titulo fuit condecoratus. Hinc factum est, ut Theologi Morales recentioribus temporibus ducem sequerentur et magistrum S. Alphonsum. Quamplura autem nostra aetate edita sunt Theologiae Moralis *Compendia*.

Nomen quidem modestum, sed opera sunt profecto insignis meriti.

Nam hisce Compendiis breviter et ordinate traditur tota Theologiae Moralis doctrina, et in ipsis continetur accurate exposita non tantum cumulata temporum decursu veterum theologorum doctrina, verum etiam illa, quae Theologiae Morali acquisita est sive ex recentioribus Actis S. Sedis et SS. Romanarum Congregationum, sive etiam ex progressu naturalium scientiarum. Neque vero hac aetate tractationes magis diffusae defuerunt, ut videre est in Tractatibus de Iustitia et Iure ac de Contractibus Dñi Carrière, et in Scholiis, Annotationibus et Dissertationibus P. Antonii Ballerini S. I. — Zitelli Enchirid.; Hurter Nomenclat.; D'Annib. Summ. ed. 4.ª p. 1. n. 2. seqq.: Bouquillon Inst. Theol. Mor. Fundam. Introd. V.

Quoad evolutionem generalis regulae morum in casibus dubiis, per plura saecula quisque suam defendebat sententiam, secundum varium rationum pondus, ut sibi melius videretur. Anno 1572. Antonius Cordubensis primus decertare coepit pro lege, ob auctoritativam et obligatoriam legis praerogativam, adeoque statuit, in dubio semper partem tutiorem tenendam esse. Anno vero 1577. Bartholomaeus Medina Professor Salmanticensis coepit e contra decertare pro libertate ob eius naturalis iuris praerogativam, adeoque statuit, prudenter liciteque agere in dubiis, qui opinionem sequitur vere probabilem libertati faventem, relicta etiam probabiliore pro lege. Primus fuit, qui doctrinam de opinionibus probabilibus in systema redegit. Inde *Tutiorismus* et *Probabilismus* enati sunt.

Sequenti saeculo XVII. Synnichius, o. a. 1666. *Tutiorismum* in *Rigorismum* deduxit, Caramuel vero *Probabilismum* in *Laxismum* adduxit: ille enim negabat posse nos sequi opinionem libertati faventem, etiamsi *probabilissimam,* quod ab Alexandro VIII. a. 1690. fuit damnatum; iste ex adverso affirmabat posse nos sequi opinionem etiam *tenuiter probabilem,* quod ab Innocentio XI. fuit proscriptum a. 1679. Hinc eodem hoc saeculo Probabilismus late diffusus est, et communissima ac receptissima in omni schola doctrina evasit, discipulorum fere omnium S. Thomae, discipulorum fere omnium Scoti, Patrum fere omnium Soc. Iesu, aliorumque, paucis exceptis, theologorum.

Verum cum horum probabilistarum multi nimium libertati faverent, asserentes licere etiam sequi opinionem *probabiliter et dubie probabilem,* Probabilistae inter se divisi sunt et enatus est *Probabilismus moderatus* sistens in opinione *vere graviterque probabili,* et *Probabilismus latus* progrediens usque *ad dubiam probabilitatem.* Hinc, in Probabilismo communiter manentibus Patribus Societatis Iesu, ad Probabiliorismum transiere Thomistae requirentes pro libertate sententiam pro-

babiliorem sententia legi favente. Tamquam probabilioristarum caput commemorat Zitelli in suo Enchiridio Franciscum Genet, qui o. a. 1702. Ad latum Probabilismum et Probabiliorismum simul evertendum saeculo XVIII. S. Alphonsus M. de Ligorio defendendum suscepit *Probabilismum moderatum,* statuens: *licitum esse uti opinione probabili etiam in concursu probabilioris pro lege, semper ac illa certum et grave habeat fundamentum.* Et ideo S. Doctor moderatum Probabilismum contra rigidos Probabilioristas et contra laxos Probabilistas suum systema *Aequiprobabilismum* appellavit, *aeque* pro natura verae probabilitatis, non pro gradus aequalitate accepto.

Sed cum *verbum* nihilominus aequivocatione in se non careret, hinc post S. Alphonsum aliud natum est systema, quod Patres Redemptoristae propugnant, systema nempe *Aequiprobabilismi,* quo statuitur licere sequi opinionem libertati faventem, quando haec aequaliter vel parum minus probabilis est ac opinio favens legi; non licere, quando haec multo sit probabilior illa, quod revera in Probabiliorismum recidit. — La-Croix v. 1. lib. prodrom. Franc. Ant. Zachariae et Quaest. facti Steph. De Champs; Zitelli Enchir.; D'Annib. p. 1. n. 8. seqq.; Bouquillon Inst. Theol. Mor. Fundam. Introd. II.; E. E. M. n. 114. 119.

3. *Quaenam sit Theologiae Moralis partitio; et quinam Tractatuum ordo?* — Omnes moralis theologiae quaestiones ad praecipuos quosdam reducuntur tractatus, in quos ipsa dividitur. Ut *ordinate* progrediamur, dicemus: 1.° De *actibus humanis,* qui sunt proprium quasi subiectum honestatis et peccati. 2.° De *conscientia,* quae proxime regulat humanas actiones. 3.° De *legibus* generatim, quae remote easdem actiones regulant. 4.° De *peccatis,* quae ex difformitate exsurgunt humanarum actionum respectu regulae sive proximae sive remotae. 5.° De legibus speciatim, quibus licitum vel illicitum in humanis actionibus in particulari determinatur. — Quatuor priores tractatus Theologiam Moralem *fundamentalem* seu *generalem,* reliqui autem tractatus, de particularibus legibus, Theologiam Moralem *specialem* constituunt.

Hoc autem *ordine* de his particularibus legibus *disserendum:* 1.° De praeceptis proprie evangelicis, quae *iure divino revelato* constant, de praeceptis nempe virtutum theologicarum, *fidei, spei, caritatis,* quibus homo *immediate* tendit ad finem suum. Insuper « lex non imponitur ab aliquo domino nisi suis subditis... Prima autem subiectio hominis ad Deum est per fidem... Et ideo fides praesupponitur ad Legis Praecepta ». S. Th. 2. 2. q. 16. a. 1. Per spem autem homo

inducitur ad legis observantiam, et ex caritate observantia sequitur praeceptorum. S. Th. 2. 2. q. 22. a. 2.

2.° De praeceptis *Decalogi, iure naturali* proprie constitutis, licet etiam *divino iure positive confirmatis,* ut constat ex Matth. 19., 17.; Trid. s. 6. c. 19. — 3°. De praeceptis *Ecclesiae,* quae pendent *ex humano iure.* — 4.° De obligationibus *variorum statuum.* Post generaliora enim praecepta ad magis particularia progredi oportet. — Horum omnium posteriorum praeceptorum observatione homo *mediate* tendit ad finem suum. Alia enim praecepta ad varios spectant actus virtutum moralium. Ac ut virtutibus theologicis immediate attingitur Deus; ita virtutibus aliis moralibus immediate non attingitur nisi rei alicuius creatae honestas.

5.° De praeceptis *sacramentorum,* quae legem continent *praecipientem* simul, et *iuvantem;* per ea enim infunditur gratia sanctificans, aliaque dantur gratiae auxilia, quibus homo universam legem servare potest; ut ita in Dei amicitia conservetur, vel in eam restituatur, si, legem transgrediendo, in Deum graviter peccaverit.

6.° De *censuris,* quae ecclesiasticae *poenae* sunt, quarumdam specialium *legum* transgressionem praecaventes et consequentes; et de *irregularitatibus,* quae partim poenae, partim impedimenta sunt ad sacros ordines suscipiendos. — 7.° De *indulgentiis,* per quas, remissis aliunde peccatis, *poena* remittitur *temporalis*, eisdem adhuc debita; et sic homo proxime disponitur ad vitam aeternam consequendam. — Theol. Wirceburg. de Virt. Theol. 32. seqq., de Virt. Relig. 9. seq.

4. *Quanam methodo Theologia Moralis pertractetur?* — Theologia moralis triplici methodo potest pertractari: *positiva, casuistica* et *scholastica.* Prima ex fontibus proprie theologicis morum praecepta et dogmata ordinate exponit et probat. Altera insistit in casibus practicis resolvendis, generalia principia ad particulares casus, variis determinatos circumstantiis, applicando. Tertia, potius quam auctoritate, rationis discursu procedit. Moralia enim praecepta et dogmata, positive iam probata argumentis proprie theologicis, philosophicis principiis et rationibus confirmat, illustrat, eorumque nexus et relationes, ac consectaria declarat.

Triplex ista methodus facile simul coniungi et adhiberi potest, et ex hac triplici methodo simul permixta perfecta et excellens moralis theologiae tractatio habetur. In praesentibus institutionibus ratione paulo magis quam auctoritate insistemus. Disputatio enim, quae in scholis instituitur, non est directa ad removendum errorem, sed ad

instruendam et inducendam mentem ad intellectum veritatis, quam intendit ; « et hunc oportet rationibus inniti investigantibus veritatis radicem, et facientibus scire, quomodo sit verum quod dicitur ; alioquin si nudis auctoritatibus magister quaestionem determinet, certificabitur quidem auditor, quod ita est, sed nihil scientiae vel intellectus acquiret, sed vacuus abscedet ». S. Th. Quodl. 4. a. 18.

Posterior haec scholastica methodus brevis de se est in quaestionum tractatione. Verum, cum plures e veteribus scholasticis longum saepe instituerint examen oppositarum opinionum aliorum, ad eas directe refellendas, hinc maxime quoad moralem theologiam factum est, ut doctissima eorum opera non nisi paucorum manibus versarentur. Uti huiusmodi nostrae qualescumque institutiones maioris usus et utilitatis esse possint, scholastica forma in eis procedere constituimus, omissa longa illa aliorum opinionum discussione, quod factum etiam observamus, in Summa Theologica, ab Angelico Doctore. — Pius VI. C. *Auctorem fidei* 28. Aug. 1794. pr. 76. ; Pius IX. Syll. pr. 13.

DE ACTIBUS HUMANIS

I. — DE NATURA HUMANI ACTUS

5. *Quid sint actus humani?* — *Actus* in creatis est potentiae seu facultatis alicuius determinatio. Hinc actus humani sunt actus, humanarum facultatum. Verum actus humani in theologia morali considerantur in genere morum, seu prout sunt actus morales. Unde hic « idem sunt actus morales et actus humani ». S. Th. 1. 2. q. 1. a. 3. Ibi autem « incipit genus morum, ubi primo dominium voluntatis invenitur ». S. Th. 2. D. 24. q. 3. a. 2. Actus ergo humani sunt generatim, actus hominis, quibus idem homo sese ordinat ad finem sibi consentaneum. — Quare actus humani considerari possunt vel *relate ad hominem,* qui ipsis ordinatur ad finem, vel *relate ad finem,* ad quem ipsorum ope ordinatur. De humanis actibus utroque respectu consideratis gradatim dicemus. — S. Th. 1. 2. q. 1. a. 2. ; E. M. n. 4.

6. *Quaenam sit partitio tractationis actuum humanorum relate ad hominem?* — Actus humani, considerati *relate ad hominem* dupli-

citer inspici possunt: 1.° Prout ab humanis facultatibus procedunt, quod est eos in sua *intrinseca natura* considerare. Actus enim generatim, in creatis, ut modo dictum est, nihil aliud est, quam facultatis alicuius a posse ad esse determinatio. Et ideo *actus* non *actiones* appellantur. *Actus* enim dicitur ratione sui principii intrinseci, *actio* quando exterius prodit, a qua etiam *effectus* differt, si sequatur: nam illa actus *obiectum* est. 2.° Prout deficiunt ab hac sibi propria natura ob *impedimenta,* quae non sinunt humanas facultates rite agere. — Dicemus primo de intrinseca humani actus *natura;* deinde de eius *impedimentis.* — E. M.

7. *Quaenam sit intrinseca actus humani natura?* — Usus obtinuit, ut distingueretur inter *actum hominis* et *humanum.* Vocatur *actus hominis,* qui procedit ab homine sine advertentia et deliberatione, vel sine deliberatione tantum. Vocantur autem *actus humani,* qui procedunt, non utcumque, sed cum advertentia et deliberatione. Neque vero ista distinctio sine ratione facta est. Etenim « actionum, quae ab homine aguntur, illae solae proprie dicuntur *humanae,* quae sunt propriae hominis in quantum est homo (nempe adaequate, et quoad *substantiam* operis, et quoad *modum* operandi). Differt autem homo ab aliis irrationalibus creaturis in hoc, quod est suorum actuum dominus... Est autem homo dominus suorum actuum per rationem et voluntatem: unde et liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis et rationis. Illae ergo *actiones* proprie *humanae* dicuntur, quae ex voluntate deliberata procedunt. Si quae autem aliae actiones homini conveniant, possunt dici quidem *hominis actiones,* sed non proprie *humanae,* cum non sint hominis, in quantum est homo ». S. Th. 1. 2. q. 1. a. 1.

Porro actus humanus esse potest, *elicitus* vel *imperatus,* prout a sola voluntate, vel ab alia etiam potentia perficiatur; mere *internus* vel *externus* seu *mixtus,* prout perficiatur a sola animae potentia, vel ab alia etiam corporis facultate; *naturalis* vel *supernaturalis,* prout a solis naturae viribus, vel viribus etiam gratiae efficiatur; *bonus, malus, indifferens,* et *meritorius* vel *demeritorius* ex eius relatione et ordine ad regulam moralitatis, ad praemium vel poenam; *validus* vel *invalidus,* prout omnia habet ad suum effectum requisita, vel non.

Iam vero, cum actus humanus, actus sit *ex voluntate deliberata procedens,* adeoque *voluntarius* et *liber,* ut eius naturam penitius cognoscamus, opus est paucis explicare 1.° naturam *voluntarii,* 2.° naturam *liberi,* 3.° tandem quotuplici *modo* actus quivis a deliberata

voluntate procedere possit. Idque fit in seqq. qq. — E. M. n. 6. 69. 71. 72. 74. 89.

8. *Quid sit voluntarium; quotuplex voluntarii acceptio?* — R. Ad 1.um *Voluntarium,* a voluntate dictum, est quod procedit seu causatur a voluntate, quae appetitus rationalis est. Quare voluntarium non est nisi vel *actus* voluntatis, vel *effectus* illius actus. *Voluntarium* ergo differt a *volito,* quod non nisi *obiectum* actus voluntatis designat. Cum voluntarium a voluntate procedat, quae est principium agenti intrinsecum, convenit cum motu quolibet *naturali,* differt vero a *violento;* ille enim a principio intrinseco, iste a principio extrinseco procedit.

R. Ad 2um. *Voluntarium* tripliciter sumi potest: 1.° latius pro *spontaneo,* 2.° strictius pro *voluntario* praecise tali, quatenus nempe differt a *spontaneo* et a *libero,* vel saltem praescindit a *libero,* 3.° strictissime pro *libero.* — *Spontaneum* est, quod procedit ab appetitu sensili ex praevia sensili cognitione obiecti, in quod appetitus tendit. « Ratio est, quia, sicut appetitus naturae sequitur ex forma naturali, ita appetitus elicitus ex forma apprehensa, actu repraesentante obiectum ». Suarez in 1. 2. tr. 2. d. 6. s. 4. Spontaneum ergo competit tum hominibus tum brutis animantibus. — *Voluntarium* proprie est, quod procedit ab appetitu spirituali, seu voluntate, cum praevia cognitione rationali obiecti seu finis. — *Liberum* tandem est, quod procedit a voluntate, se determinante ad actum, cum potestate ipsius actus eliciendi, vel non eliciendi, vel alium eliciendi. Quare *liberum* essentialiter includit rationem *voluntarii;* et *voluntarium* essentialiter etiam includit rationem *liberi,* si nempe *voluntarium* cum *proprietate* quidem significationis verbi sumatur, sed adaequate, et quoad *substantiam* actus et quoad *modum* operationis *proprium* voluntatis. — S. Th. 1. 2. q. 6. a. 1. 2., q. 8. a. 1., q. 26. a. 1., 2. D. 25. q. 1. a. 1.; Suarez tr. 2. d. 1. s. 1. 3. 6.; L. l. 5. n. 6.

9. **Resolves:** *Voluntarium* haberi non potest sine praevia *cognitione. Nihil volitum quin praecognitum.* Necessaria tamen semper non est *clara* et *distincta* rei cognitio, sufficit enim notitia *obscura* et *confusa.* Et sic *valide* baptizatur adultus, licet omnes christiani obligationes nondum plane exploratas habeat. — *Voluntarium* praeterea esse non potest nisi de re *determinata.* Voluntas enim non nisi in bonum movetur; bonum autem rationem finis habet. « Cum bonum sit quod omnia appetunt, hoc autem habet rationem finis; manifestum est, quod bonum rationem finis importat ». S. Th. 1. p. q. 5. a. 4. Atqui finis non nisi aliquid *certum* et *determinatum* est. S. Th. 1. 2.

q. 1. a. 2. Et ideo ille, qui vult sponsalia contrahere cum qualibet ex duabus, non contrahit; et sacerdos, qui vult ex pluribus hostiis unam quamcumque consecrare, non consecrat. Sanch. l. 1. d. 26. s. 1.; Rubr. Miss. *de Defect.* tit. 7. n. 1.; L. 1. 3. n. 203. 224. — Demum *voluntarium* esse non potest de re *impossibili.* Etenim « voluntas est appetitus quidam rationalis; omnis autem appetitus non est nisi boni. Cuius ratio est, quia appetitus nihil aliud est, nisi quaedam inclinatio in aliquid. Nihil autem inclinatur nisi in aliquid *simile* et *conveniens* ». S. Th. 1. 2. q. 8. a. 1. — Minime vero requiritur quod *voluntarium* non nisi de *vero* et *reali* bono sit. « Ad hoc, quod voluntas in aliquid tendat, non requiritur quod sit bonum in *rei veritate,* sed quod *apprehendatur* in ratione boni, et propter hoc Philosophus dicit: finis est bonum, vel apparens bonum ». S. Th. l. c.

10. *An voluntarium saltem esse possit de re, non facto, sed iure impossibili?* — De re *quoad factum* ipsum *impossibili* voluntarium esse non potest, ut ex dictis constat n. 9., si quis recte utatur ratione. Hinc nemo potest serio velle manu tangere spatium vacuum extra mundum. — De re *quoad ius* tantum *impossibili* quaestio est: v. g., matrimonium contrahere cum habente impedimentum dirimens, consecrare aquam, baptizare cum vino, etc. Sed affirmandum videtur; siquidem voluntas in ipsum *factum* fertur, neque necessario ferenda simul est in *ius,* vel in *factum* non nisi dependenter a *iure.* Et sic, qui contrahit matrimonium cum impedimento dirimente ignorato, qui matrimonium etiam attentat coram magistratu civili, vere matrimonium vult, quantum in se est, contrahere. Unde est, quod Ecclesia deinde aliquando dispensat in radice, non renovato nempe consensu, et matrimonium convalidat. Et sane C. *Ex sponsalibus* un. *de Spons. et Matr.* in 6.° dicitur: « Ex sponsalibus puris et certis, etiamsi consanguinitatis, affinitatis, frigiditatis, religionis aut alia quavis ratione *sint nulla,* dummodo non sint nulla *ex defectu consensus,* oriri... impedimentum iustitiae publicae honestatis ». Ergo aperte supponitur verus consensus cum impedimento dirimente. — Cf. V. 2. n. 1033.; Sanch. de Matr. l. 2. d. 33.

11. *Quid et quotuplex sit liberum?* — *Liberum* supra *voluntarium* habitudinem solum addit ad potentiam, *elicientem* actum voluntarium, et habentem potestatem ad illum suspendendum, vel alium actum eliciendum, specie tantum diversum, vel etiam oppositum. In 1.° casu dicitur *libertas exercitii* seu *contradictionis.* In 2.° casu *libertas specificationis.* In 3.° casu *libertas contrarietatis.* — *Liberum*

ergo requirit utique in potentia seu facultate intrinsecum dominium actus, adeoque immunitatem non tantum ab *extrinseca coactione,* sed etiam ab *intrinseca necessitate;* minime vero requirit immunitatem etiam ab *infirmitate,* nempe a concupiscentia aliisque humanae vitae miseriis, quae utpote extrinsecae, et neque *cogentes,* neque *necessitantes,* intrinsecam agendi rationem humanae voluntatis immutare nequeunt. « Liberum est quod sui causa est ». S. Th. C. G. l. 2. c. 48. Atque haec libertas omnino ad merendum vel demerendum necessaria est. — Libertas haec, de qua agimus, libertas *physica* est. Libertas vero *moralis* carentiam in suo conceptu involvit non tantum necessitatis physicae agendi, verum etiam moralis obligationis vi legis praecipientis vel prohibentis. — S. Th. 1. p. q. 83., 1. 2. q. 1. a. 2.; E. M. n. 10. 11.

Nullum quidem dubium est varias hominis interiores dispositiones animi et corporis, et exteriores etiam hominis conditiones influere posse in humanus actus. — Hinc *Statistica moralis* moralia colligit hominum facta, in variis personarum conditionibus, ad eorum causas scrutandas, sive internas sive externas. Eaque in factis criminosis potissimum immoratur enumerandis. — *Anthropologia criminalis* autem in causis investigandis insistit delictorum, quae aliae internae sunt, varii morbi, nevrastenia, epilepsia, etc., aliae externae, educatio, societas sodalium, librorum et ephemeridum lectiones etc. — *Psychopathologia* vel *Psychiatria* influxum variorum morborum considerat in varia delicta. — Verum ex omnibus hisce exterioribus et interioribus causis, licet, imminui possit voluntarium et liberum, ut deinde videbitur, in impedimentis humanorum actuum, libertas tamen, nisi amentia omnino rationis usus pervertatur, minime adimitur. Inde enim bene haberi possunt inadvertentia, inconsideratio, ignorantia, concupiscentiae et passionum excitatio, habitus contractus, et haerentes animo imaginationes, ac fixa quaedam iudicia; quibus omnibus inclinatio quidem ad agendum maior vel minori haberi potest, sed intrinseca ad agendum necessitas nullo modo. Si intellectiva facultas non laedatur; quavis corporali perturbatione, voluntatis manet semper libertas.

12. *An in humanis actibus liberum vere reperiatur non tantum a coactione, verum etiam a necessitate?* — R. Affirmative. Veritas fidei est, quae apertissime constat ex Scriptura et Traditione; signanter ex Trid. s. 6. c. 4.-6. Cuius ratio est, quia « si proponitur voluntati aliquod bonum, quod completam boni rationem habet, ut ultimus finis, propter quem omnia appetuntur, non potest non velle esse felix, aut velle

esse miser. In his autem, quae ad ultimum finem ordinantur, nihil invenitur adeo malum, quin aliquod bonum admixtum habeat, nec aliquod adeo bonum, quod in omnibus sufficiat: unde quantumcumque ostendatur bonum vel malum, semper potest adhaerere et fugere in contrarium ratione alterius, quod in ipso est; ex quo accipitur, si malum est simpliciter, ut apparens bonum; et si bonum est simpliciter, ut apparens malum; et inde est, quod in omnibus, quae sub electione cadunt, voluntas libera manet, in hoc solo determinationem habens, quod felicitatem naturaliter appetit, et non determinate in hoc vel illo ». S. Th. 2. D. 25. q. 1. a. 2.

Hinc, uti patet, potestas illa ad opposita, qua actus voluntatis ponitur ab ipsa, praesupponit in suo esercitio indifferentiam obiectivam iudicii intellectus, quae consistit in hoc, quod intellectus voluntati proponat in obiecto varias rationes convenientiae vel disconvenientiae, boni vel mali. — Libertas ergo est circa particularia appetenda bona. Quoad appetitionem autem felicitatis in genere, libera non est humana voluntas, quantum ad specificationem actus, quia non potest velle oppositum; non autem quantum ad exercitium actus, quia potest aliquis non velle tunc cogitare de beatitudine. S. Th. de Malo q. 6. a. un. — Ex libertate, qua actus humani perficiuntur, *imputabiles* agenti dicuntur, scilicet actus honestas vel turpitudo in ipsum agentem, ut in eius auctorem redundat. — Eccl. 15., 11. seqq.; Trid. s. 6. c. 4.-6.; S. Aug. Enchir. c. 105.; S. Th. 1. 2. Prolog., q. 10. a. 2., q. 13. a. 6., 2. D. 25. q. 1. a. 1.; Suarez tr. 2. d. 1. s. 2.; Wirceburg. de Act. hum. c. 2.; E. M. n. 10. 11.

13. « **Infertur,** quod orta gravi tentatione, et postquam a phantasia, aut aliunde vehementer excitatur appetitus sensitivus concupiscibilis, venereus, aut irascibilis, quod, inquam, tunc in voluntate triplicis generis possint dari actus. 1.° Illi, qui *praeveniunt usum rationis,* et eliciuntur a tentato in eo instanti aut tempore, in quo intellectus voluntati nondum proponit motiva absterrentia, sed solum allicentia illius obiecti, in quod fertur appetitus. Et hi actus voluntatis dicuntur *motus primo-primi.* — 2.° Illi, qui *sequuntur ad aliqualem usum rationis,* et eliciuntur a tentato in eo instanti, in quo intellectus motiva absterrentia proponit solum obscure, motiva allicientia vero ad amorem illicitum aut ad odium ita vivaciter, ut voluntas a motivis absterrentibus solum remisse et imperfecte moveatur. Et hi actus voluntatis dicuntur *motus secundo-primi.* — 3.° Tandem illi, qui *sequuntur ad perfectum usum rationis,* et eliciuntur a voluntate in eo

instanti, in quo intellectus voluntati satis clare et intense proposuit motiva absterrentia seu disconvenientiam et malitiam moralem, a quibus voluntas posset libere absterreri, si serio vellet. Et hi actus voluntatis dicuntur *actus deliberati.* — Actus 1.[i] generis *non sunt liberi,* et consequenter neque sunt *formaliter* peccaminosi. Actus 2.[i] generis vero sunt *imperfecte liberi,* et solum venialiter peccaminosi. Actus 3.[ii] generis vero sunt *perfecte liberi,* et consequenter, si adsit gravitas materiae, sunt mortaliter peccaminosi ». Struggl Theol. Mor. tr. 1. q. 1. a. 1. v. 10. — S. Th. 1. 2. q. 10. a. 3.

14. *Quotuplici modo voluntarium a voluntate procedat?* — Cum voluntarium *apprehensionem intellectus* praesupponat, *voluntatis actum* et *libertatis exercitium* includat, et ad *aliquem* etiam *extrinsecum actum,* seu extrinsecam actionem, se protendat, hinc voluntarium multiplici modo a voluntate est, variaeque inde exurgunt voluntarii partitiones, quas statim explicabimus.

15. *Quid voluntarium elicitive et imperate?* — Primum habetur, quum totus actus perficitur a voluntate, et in voluntate, absque adminiculo alterius facultatis, sive interioris et spiritualis, sive exterioris et corporalis; uti sunt *volitiones, nolitiones.* — Alterum habetur, cum actus ex ipso quidem voluntatis imperio dependet, ab alia tamen agentis facultate perficitur; sive interiori, uti sunt intellectus, phantasia, memoria; sive exteriori, uti sunt membra corporis, atque sensuum organa, sicut ambulare vel loqui. — Potest autem actus esse simul *elicitus* et *imperatus;* voluntas enim potest sibi ipsi in actibus suis imperare: et hac ratione una virtus, e. g., caritas, imperat actus aliarum virtutum, quando voluntas ex motivo unius virtutis elicit actum alterius virtutis, e. g., ex amore Dei pauperis miseretur. — S. Th. 1. 2. q. 1. a. 1. ad 2., q. 17. a. 5.; Suarez tr. 2. d. 10. s. 1. 2.

16. *Quaenam sit partitio actuum elicitorum a voluntate?* — Duplex est partitio, prout hi actus consistunt in prosecutione boni, vel in fuga mali; et prout versantur circa finem vel circa media.

17. *Quinam sint voluntatis actus, qui consistunt in prosecutione boni, et in fuga mali?* — Distingui possunt hi voluntatis actus, prout distinguuntur *passiones* sensibilis appetitus, quibus ipsi respondent. S. Th. 1. 2. q. 22. Porro passiones sunt: *amor,* cui opponitur *odium; desiderium* seu *concupiscentia,* cui opponitur *fuga* seu *abominatio; delectatio,* cui opponitur *tristitia; spes,* cui opponitur *desperatio; audacia,* cui opponitur *timor;* denique *ira,* quae oppositum non habet.

S. Th. 1. 2. q. 23. Tres priores, passiones concupiscibilis sunt; quatuor posteriores, passiones sunt irascibilis.

Amor est simplex boni complacentia, quae ex appetentis connaturalitate et coaptatione procedit quoad rem sibi convenientem. *Dilectio* supra amorem addit praecedentem electionem; *caritas* supra amorem addit perfectionem quandam, in quantum id quod amatur magni pretii aestimatur. Amor alius est *amicitiae,* alius *concupiscentiae.* Amare enim est velle bonum alicui. Ad illum bonum quod quis vult alicui habetur amor concupiscentiae. Ad illud cui aliquis vult bonum habetur amor amicitiae. S. Th. 1. 2. q. 26. *Odium* est simplex mali displicentia et detestatio, quae exoritur ex dissonantia quadam appetitus ad id quod apprehenditur ut repugnans et nocivum. S. Th. 1. 2. q. 29. Odium aliud est *abominationis,* aliud *inimicitiae.* Illud est detestatio mali alicuius personae; istud et detestatio ipsius personae, cui quis malum vult.

Concupiscentia seu *desiderium* est motus appetitus in bonum absens. *Fuga* seu *abominatio* detestatio absentis mali est. S. Th. 1. 2. q. 30. — *Delectatio* quies est quaedam appetitus ex praesentia boni delectantis. *Tristitia* dolor quidam est ex praesentia mali. S. Th. 1. 2. q. 31. 35. — *Spes* est motus appetitus in bonum futurum, arduum, possibile adipisci, et secundum hanc possibilitatem vel impossibilitatem spes differt a *desperatione.* Unde est quod spes importat quemdam accessum ad bonum arduum, desperatio e contra recessum importat ab eo. S. Th. 1. 2. q. 40. a. 1. 4. — « *Timor* refugit nocumentum futurum propter eius victoriam super ipsum timentem; sed *audacia* aggreditur periculum imminens propter victoriam sui supra ipsum periculum ». S. Th. 1. 2. q. 45. a. 1. Timor enim « non respicit malum absolute, sed cum quadam difficultate vel arduitate, ut ei resisti vix possit ». S. Th. 1. 2. q. 41. a. 2. ad. 3. « Secundum oppositionem boni et mali timor contrariatur spei; secundum oppositionem accessus et recessus timori contrariatur audacia, spei vero desperatio ». S. Th. 1. 2. q. 45. a. 1. ad. 3. — *Ira* appetitus est vindictae, ut sibi possibilis. Appetit ipsa malum sub ratione iusti vindicativi. Unde respicit unum obiectum secundum rationem boni, scilicet vindictam quam appetit, et aliud secundum rationem mali, scilicet hominem nocivum, de quo vult vindicari per illationem poenae. S. Th. 1. 2. q. 46. a. 2. 6. Contrarium non habet neque secundum accessum et recessum, neque secundum oppositionem boni et mali. Nam est motus *ad invadendum* malum laesivum *iam iniacens.* Unde neque motus ad malum fugiendum haberi potest; neque motus ad bonum potest

haberi: eo enim adepto, est appetitus quies et gaudium. S. Th. 1. 2. q. 23. a. 3.

18. *Quinam sint actus voluntatis qui circa finem et circa media versantur?* — « Omnis voluntatis actio aut circa *finem,* aut circa *medium* versatur, quod dupliciter contingit fieri aut *appetendo* aut *exequendo:* ex quo duplex oritur ordo actuum voluntatis, et intellectus practici, qui voluntatem gubernat in moribus. Prior omnes illos actus continet, qui necessarii sunt usque ad *postremam medii electionem,* qui sunt *voluntas, intentio, consilium, consensus, electio.* Duo priores circa *finem:* posteriores circa *medium,* eo quo numerati sunt ordine versantur. Stabilita autem *electione,* progreditur voluntas ad liberam *executionem,* et sic est secundus ordo, in quo duo tantum actus numerantur: *imperium* et *usus;* quibus actibus *fruitio* additur; quae non est operatio *ad finem* vel appetendum vel assequendum ordinata; sed, *fine* potius *comparato,* ipsa subsequitur ». Suarez tr. 2. d. 6. initio.

19. *Quid voluntas?* — *Voluntas,* seu *simplex volitio,* primus voluntatis actus est, qui est quasi prima inclinatio voluntatis in obiectum propositum, tanquam *per se* amabile, sine ullo ordine ad aliud. Ex quo patet, hunc actum circa *finem* versari; solus enim finis *per se* amabilis est. Sed tendentiam in finem non includit, sistendo tantum in amore et complacentia illius boni, et ideo *simplex volitio,* seu *amor* et *complacentia* est, adhuc *inefficax.* — Suarez tr. 2. d. 6. s. 1.; S. Th. 1. 2. q. 8. a. 1. 2.

20. *Quid intentio?* — *Intentio* est libera vel perfecte voluntaria tendentia in bonum, ut illud assequamur. Quare intentio tendentia voluntatis est in aliquem *finem per debita media obtinendum.* Propositum et desiderium in rem amatam est, et de se desiderium *efficax* est. Etenim propositum habetur, cum quis secum ipso constituit aliquid facere. Desiderium autem generali significatione quamcumque appetitionem obtinendi boni, quo aliquis caret, significat: et non solum ad appetitionem efficacis voluntatis, sed etiam ad imperfectas volitiones, vel velleitates rerum etiam impossibilium sese extendit. — Intentio vel virtute vel expresse appetitio etiam est *mediorum in communi.* Ratio, quia intentio est efficax voluntas obtinendi finem. Atqui velle finem, absolute ut sic consequendum, est virtute velle exequi omnia media necessaria ad finem. Insuper potest quis hunc actum explicite elicere: volo adhibere omnia media necessaria ad finem, qui actus est intentio, quia antecedit omnem consultationem de mediis et electio-

nem, et principium est consilii et electionis. *In communi,* non *in particulari;* hac enim ratione *ab electione* distinguitur. — Suarez tr. 2. s. 2.; S. Th. 1. 2. q. 8. a. 2., q. 12.

21. *An possit quis plura simul intendere; et si plura incompossibilia intendantur, quaenam intentio praevaleat?* — R. Ad 1.um Affirmative. Etenim vel illa sunt ordinata ad invicem, vel non. « Si quidem ad invicem fuerint ordinata, manifestum est quod homo potest simul multa intendere. Est enim intentio non solum finis ultimi, sed etiam finis medii: simul autem intendit aliquis et finem proximum et ultimum, sicut confectionem medicinae et sanitatem. Si autem accipiantur duo ad invicem non ordinata, sic etiam simul homo potest plura intendere, quod patet ex hoc, quod homo unum alteri praeeligit; quia melius est altero. Inter alias autem conditiones, quibus aliquid est melius altero, una est, quod ad plura valet. Unde potest aliquid praeeligi alteri ex hoc, quod ad plura valet, et sic manifeste homo simul plura intendit ». S. Th. 1. 2. q. 12. a. 3.

R. Ad 2.um Si voluntates istae sint *simul,* praevalet praedominans, nempe quae eligeretur, cognita impossibilitate. Si nulla potior. sit, neutra praevalet, adeoque neque rata est. Si inter voluntates contrarias una alteri *succedat,* posterior praevalet priori; nam est praedominans ordine temporis, et actualitatis. Excipe, nisi prior sit potior, vel revocaverit, saltem virtualiter, omnem voluntatem subsequentem; tunc enim prior voluntas, modo expresse non revocetur, est certe praedominans. — Lugo de Sacr. d. 8. n. 121. 123.; L. 1. 6. n. 24.

22. **Resolves**: Si alter a te missam petiit pro gratiarum actione, alter pro graviter aegroto, tenendum est pro hoc fuisse applicatam, sive prior sive posterior illam petierit. — Si tecum statueris: quodcumque posthac votum emisero sine licentia confessarii, illud valere nolo; et postea voveris aliquid, confessario inconsulto, non valet, modo ea voluntas non retractetur expresse vel virtualiter, scilicet si memor primi voti secundum emitteres, e. g., in naufragio, in incendio, etc. — Si quis matrimonium contraheret, *intendens* illud esse solubile, tali animo, quod si sciret esse indissolubile non contraheret, matrimonium nullum est; nam indissolubilitas essentialis proprietas est matrimonii christiani. Valide vero contraheret, si per errorem tantum putaret matrimonium esse dissolubile, quia error privatus non aufert ei intentionem contrahendi modo quo debet. — L. 1. 3. n. 179. 210. 700., 1. 6. n. 24.; Elbel 130.

23. *Quid electio?* — *Electio* est actus voluntatis, quo voluntas fertur *in medium particulare,* ut medium, seu ut bonum utile, efficax nempe volitio est alicuius peculiaris rei, quae *propter aliud* amatur. — Electio igitur procedit ex intentione efficaci finis, eiusque obiectum est *bonum utile ut sic,* et nobis possibile; et *virtualiter* saltem ipsius *finis* volitionem continet. — Electio item intrinsecam suam naturam retinet, quamvis non contingat fieri *inter plura,* cum illud medium sit unum tantum. Nam actus specificatur a proprio obiecto, et idem obiectum manet electionis, nempe *medium ad finem,* sive sit unicum medium, sive conferatur cum aliis. — Electio est ad modum *desiderii,* quia est *de medio ut exequendo,* et executionem praecedit; et ideo de re absente est. — Electio praeterea voluntatis *propositum* est; cum propositum sit voluntatis actus, quo quis aliquid se facturum constituit. — S. Th. 1. 2. q. 13.; Suarez d. 8. s. 1. 2.

24. *Quid consensus?* — *Consensus* tribui potest cuicumque actui libero voluntatis conformantis se, seu consentientis intellectus iudicio, h. e. acceptantis bonum, intellectu propositum, quo modo peccatum dicitur perfici consensu, et sic non est specialis actus, et non solum circa *media,* verum etiam circa *finem* versatur. Verum, prout specialis actus est, circa *medium* versatur, et actus specie distinctus non est ab electione, sed tantum ratione ex diversis respectibus. « Nam quatenus voluntas *vult,* quod intellectus iudicat esse utile, dicitur *consensus;* quatenus vero illud *praefert* vel aliis mediis, utilibus, vel certe aliis rebus inutilibus non conducentibus ad finem dicitur *electio* ». Suarez tr. 2. d. 8. s. 2. Sed et re consensus ab electione distingui potest, quando nempe consensus sit inefficax. — S. Th. 1. 2. q. 15.

25. *Quid consilium?* — *Consilium* proprie est actus intellectus duo includens, *inquisitionem et inventionem mediorum,* ac *iudicium discretivum de mediis* aptioribus ad finem consequendum. Consilium ergo non unum, sed plures actus intellectus involvit. Illa enim inquisitio non fit sine discursu et consideratione plurium rerum. Verum consilium aliquando significat solum *inquisitionem,* aliquando solum *iudicium,* quamvis ex discursu non procedat, interdum utrumque complectitur. Consilium hoc ultimo sensu frequenter quidem electionem praecedit, non tamen semper. Nam quando electio fit inter multa, quod saepius accidit, oportet omnia illa esse inventa, proposita, discussa, et iudicata per intellectum. Verum ubi agatur de rebus minimis, vel de rebus per se determinatis, vel per se notis, non est

tunc formale consilium. — S. Th. 1. 2. q. 14., q. 9. a. 4.; Suarez tr. 2. d. 8. s. 5.

26. *Quid usus?* — *Usus* alius est *activus*, alius *passivus*. Primus est actus elicitus a voluntate, quo voluntas movet ceteras potentias ad operandum. Alter est actus potentiae exequentis procedens ab usu activo. — Usus proprie est *de mediis*, nam *usus* significat quemdam motum voluntatis ad realiter consequendam rem volitam seu finem. — *Usus* distinguitur re *ab electione*, cum prius fiat consilium, et electio de medio secundum se, quam tractetur de executione; minime vero ab electione re distinguitur cum intellectus subito determinet medium et circumstantias omnes, et voluntas in eodem instanti in quo eligit medium, eligat etiam circumstantiam actualis executionis; ex vi enim talis electionis sequitur actio potentiae exequentis. Quare usus voluntas est medium exequens electum ad finem assequendum. — *Usus* et *electio* actus inter se specifice distincti non sunt, quia tendunt in obiectum sub eadem ratione boni, nempe ut est *utile* ad consequendum finem. Verum electio per se versatur circa medium in ordine intentionis, ut est futurum et effectus finis. Usus activus versatur circa idem medium in ordine exsecutionis, ut est praesens et causa efficiens finis habiti in re. — S. Th. 1. 2. q. 16., Suarez d. 9. s. 1. 2.

27. *Quid imperium?* — *Imperium*, de quo hic agitur, imperium est, quo quis *sibi* imperat, non quo imperat *aliis*, et est absoluta voluntas sibimetipsi intimata ad aliquid agendum vel omittendum. Dupliciter homo potest sibi imperare, 1.° quasi in actu exercito, dum se movet ad aliquid agendum, 2.° in actu signato, expresse actum imperii eliciendo, *fac hoc*. — Huiusmodi imperium est partim actus voluntatis, partim est actus intellectus; quia imperare est movere ad agendum, « primum autem movens in viribus animae ad exercitium actus est voluntas ». S. Th. 1. 2. q. 17. a. 1. Verum imperare non est movere quomodocumque, sed movere quasi imponendo legem; intellectus autem est, qui imponit legem voluntati; quoniam iudicat de agendis. Iam age quaeritur hic, *quinam sit hic actus intellectus et voluntatis, qui imperium adaequate constituit.*

Ad actum intellectus quod spectat, nota: 1.° Ante *voluntatem* et *intentionem* praecedit iudicium practicum intellectus, quo quis iudicat non solum rem esse in se bonam, sed etiam sibi convenientem, et expedire illam amare. Iudicium hoc aliqualem continet rationem imperii. « Imperans enim ordinat eum, cui imperat ad aliquid agendum, intimando vel denuntiando ». S. Th. 1. 2. q. 17. a. 1. — 2.° Ante

electionem et *consensum* iudicium item practicum antecedit, sive sit per modum formalis consilii, sive non, medium aptum ad finem uti eligibile proponens, et huiusmodi iudicium rationem imperii magis continet, cum magis moveat denuntiando et intimando. — 3.° Post *electionem* illam, quae tempore praecedit *usum activum,* iudicium aliud praecedit magis practicum, in hoc distinctum a iudicio quod praecedit electionem, quod magis immediate attingat opus, et omnes determinatas circumstantias necessarias ad operis executionem. Ratio est, quia ante omnem actum voluntatis debet antecedere iudicium intellectus illi consentaneum, a quo dirigatur et illuminetur; sed usus activus est actus voluntatis, qui aliquid addit electioni iam factae. Ergo. Iudicium hoc magis adhuc rationem imperii participat, vehementius enim movet voluntatem denuntiando et intimando, non tam virtute sua quam virtute electionis iam factae. Ordinatur enim prorsus ad executionem operis et magis inclinat ad vincendam difficultatem operis, quae tempore executionis maior semper apparet, quam in consultatione et electione abstracta. — 4.° Praeter haec iudicia practica, reperitur in nobis aliud iudicium, quod experimur cum nobiscum interne ita loquitur: *fac hoc:* et explicite exprimit voluntatis actum efficacem eliciendum operis exequendi. Hoc iudicium, illud est quod explicite imperium constituit. Iudicium hoc non est per se necessarium ad opus; est tamen utilis actus, ut voluntas ipsa et totus homo magis moveatur, vel ut citius aggrediatur executionem, vel ut constantius in ea perseveret, quia dum homo sibi ita imperat, quasi supra seipsum reflectitur, et fit sibi superior, et quia uti locutio externa quoad alios, ita locutio interna quoad seipsum, vim habet movendi et incitandi animum.

Ad actum voluntatis quod attinet, notandum est: 1.° quod hoc *imperium,* si efficax est et verum, absolutam voluntatem supponit: nam, si fiat sine ulla voluntate, est fictum et non verum; si voluntas vero, quae antecedit, sit inefficax, ipsum etiam inefficax erit. Et ratio est, quia tota efficacia movendi est a voluntate. Huiusmodi ergo voluntas rationem illius imperii complet. — 2.° Actus voluntatis praecedens actum rationis, qui est imperium, est *electio,* virtute cuius ratio movet. Quare imperium est ipsum iudicium practicum sive directum sive reflexum, quod ex electione iam facta, denuntiando et intimando quod est faciendum, movet ad executionem, et tunc voluntas incipit *uti* exsequendo imperium rationis. Unde manifestum est quod *imperium* prius est quam *usus.* — 3.° Ipse tamen *usus activus* voluntatis rationem aliquam imperii habet, et saepe imperium dicitur. Voluntas

enim imperat ceteris potentiis, etiam intellectui. Quin imo imperat voluntas etiam subimetipsi. Nam voluntas imperat omnes actus voluntarios, et unus actus voluntatis imperatur ab alio actu eiusdem voluntatis. Et ratio est, quia imperare est habentis dominium; voluntas vero est, quae quasi habet dominium omnium actionum humanarum. — S. Th. 1. 2. q. 17., q. 71. a. 6. ad. 2., 2. 2. q. 4. a. 2. ad 2., Quodl. 9. a. 12.; Suarez tr. 2. d. 9. s. 3.

28. *Quid fruitio?* — *Fruitio,* quoad nomen, est capere fructum a re. Quoad rem ipsam, est quies quaedam voluntatis, suavitas, gaudium, delectatio, posita obiecti desiderati praesentia, eiusque possessione. — *Gaudium* magis dicitur de bono *rationali, delectatio* de *sensili, fruitio* de *utroque,* eaque ad bonum *proprium* potius coarctatur, cum *gaudium* de bono *alieno,* tanquam amici, etiam dicatur. — Theologi morales *gaudium communiter* a delectatione distinguunt ex tempore, docentes gaudium esse rei *praeteritae,* delectationem *praesentis.* — Obiectum ergo *fruitionis* proprie est bonum sub ratione *boni delectabilis.* Tum autem *finis* tum *medium* potest esse obiectum gaudii, quamvis ratio gaudendi seu formale obiectum semper sit finis. Ratio 1.[1] est, quia gaudium oritur ex consecutione boni delectabilis. Atqui ipsum medium est quoddam bonum delectabile. Et sic experimur nos delectari, quando media convenientia obtinemus. Ergo. Ratio 2.[1] est, quia omne bonum amatum est *finis* vel *ratione finis.* Ergo omne bonum quod delectat est finis vel ratione finis. — Duplex autem distinguitur gaudium seu fruitio, perfecta et imperfecta. « Nam cum sit de fine consecuto, si finis perfecte assecutus sit, fruitio est perfecta, si sit assecutus in spe quadam, potest hinc oriri aliqua fruitio, sed imperfecta, quia illa iam est aliqualis consecutio: et haec videtur illa fruitio, de qua Paulus, *spe gaudentes* ». Suarez tr. 2. d. 7. s. 2. — S. Th. 1. 2. q. 11. 31., 2. 2. q. 28.

29. *Quid voluntarium perfectum et imperfectum; voluntarium absolutum, et velleitas; simpliciter et secundum quid?* — Variae hae partitiones vario sensu accipi possunt et declarari, prout consideretur in voluntario vel praecise ratio *voluntarii,* vel ratio *liberi,* vel varium *obiectum,* ad quod refertur, pro vario eius statu. Breviter eas sequentibus paragraphis explicabimus, secundum varias quas habent acceptiones.

30. *Ratione voluntarii, seu inclinationis voluntatis,* voluntarium aliud est *simpliciter tale,* seu *perfectum,* aliud tale *secundum quid* seu

imperfectum. Primum illud est, quod a voluntate, *plena inclinatione* eiusdem voluntatis, absque ulla repugnantia, progreditur. Hoc modo perfectissimum voluntarium est amor Dei erga seipsum et amor Beatorum erga Deum, qui procedunt ex perfectissima obiecti cognitione. — Secundum est illud, quod procedit quidem a voluntate consentiente, sed *non sine aliqua eiusdem rationalis voluntatis repugnantia,* ita ut *volitio actu* quidem sit, sed admixta *nolitioni conditionatae* obiecti. Sic nauta, naufragii periculo urgente, *actu vult* et *deliberate vult* merces proiicere, quas tamen, deliberata etiam voluntate servare *vellet,* si naufragium non immineret, unde non sine voluntatis deliberata repugnantia, sed *inefficaci,* eas proiicere absolute consentit. — S. Th. 1. 2. q. 6. a. 6. ad 3., a. 7. ad 2., S. q. 47. a. 1.; L. 1. 5. n. 21.

31. *Ratione liberi, secundum varium deliberationis gradum,* voluntarium, aliud est *perfectum,* et est illud, quod a voluntate procedit cum perfecta cognitione et plena deliberatione; aliud est *imperfectum,* et illud est, quod a voluntate procedit cum cognitione imperfecta et semiplena deliberatione. Tales sunt actiones hominis semiebrii, semidormientis. Suarez tr. 2. d. 1. s. 3. 4.; S. Th. 1. 2. q. 6. a. 2. Voluntarium hoc modo *perfectum* bene esse potest *imperfectum* praecedenti modo, ut patet ex allato exemplo, proiectioni mercium in naufragio. — *Ratione deliberationis, simpliciter,* voluntarium aliud est *absolutum* et *simpliciter,* aliud *secundum quid,* quod *velleitas* etiam nuncupatur. Et sic, stante tentatione peccati in voluntate, qua tamen quis deliberate peccato resistit, voluntas, *ut natura,* seu *secundum quid,* vult peccatum; sed tamen eadem voluntas, *ut rationis voluntas absolute* et *simpliciter* peccatum detestatur. Apposite S. Th. 3. p. q. 21. a. 4., ubi rationem simul reddit huius partitionis: « Voluntas *simpliciter* hominis est *rationis voluntas.* Hoc enim *absolute volumus* quod secundum *deliberatam rationem volumus.* Illud autem, quod *volumus* secundum motum sensualitatis vel etiam secundum motum voluntatis simplicis, quae consideratur *ut natura, non simpliciter* volumus, sed *secundum quid,* scilicet si aliud non obsistat, quod *per deliberationem rationis* invenitur. Unde talis voluntas magis est dicenda *velleitas,* quam *absoluta voluntas;* quia scilicet homo hoc vellet, si aliud non obsisteret ».

32. *Ratione obiecti* voluntarium item aliud est *absolutum* et *simpliciter,* aliud quod est *velleitas,* et *secundum quid,* prout nempe obiectum, ad quod voluntas tendit, absolute consideratur, ut reapse est, secundum omnes sui circumstantias, vel tantum ut in se est, praeci-

sione facta a circumstantiis. — Ad rem A. D. 1. p. 19. a. 6. ad 1.: « Unumquodque secundum quod bonum est, sic est volitum a Deo. aliquid autem potest esse in *prima* sui consideratione, secundum quod absolute consideratur, bonum vel malum, quod tamen prout cum aliquo adiuncto consideratur, quae est *consequens* consideratio eius, e contrario se habet. Sicut hominem vivere est bonum et hominem occidi est malum, secundum *absolutam* considerationem: sed si *addatur* circa aliquem hominem, quod sit homicida, vel vivens in periculum multitudinis, sic bonum est eum occidi, et malum est eum vivere: unde potest dici, quod iudex iustus *antecedenter* vult omnem hominem vivere, sed *consequenter* vult homicidam suspendi. Similiter Deus *antecedenter* vult omnem hominem salvari, sed *consequenter* vult quosdam damnari, secundum exigentiam suae iustitiae. Neque tamen id quod *antecedenter* volumus, *simpliciter* volumus, sed *secundum quid:* quia voluntas comparatur ad res, secundum quod in seipsis sunt, in seipsis autem sunt in particulari. Unde *simpliciter* volumus aliquid, secundum quod volumus illud, consideratis omnibus circumstantiis particularibus, quod est *consequenter* velle. Unde potest dici, quod iudex iustus *simpliciter vult* homicidam suspendi, sed *secundum quid vellet* eum vivere, scilicet in quantum est homo. Unde magis potest dici *velleitas,* quam *absoluta voluntas.* Et sic patet, quod quidquid Deus *simpliciter vult,* fit; licet illud, quod *antecedenter* vult, non fiat ». Et sic etiam illa mercium proiectio de qua supra n. 30., sub vario respectu est voluntaria secundum quid, et simul voluntaria simpliciter. S. Th. 2. 2. q. 142. a. 3., 1. 2. q. 6. a. 6.

33. *Ratione suae perfectionis* voluntarium tandem aliud est *absolutum, efficax, perfectum,* seu *completum,* aliud est *voluntarium,* quod iterum *velleitas* appellatur, *simplicis complacentiae,* seu *imperfectum* et *incompletum.* Primum est illud, quod usque *ad consecutionem rei* se extendit, rem et media ad eam efficaciter volendo. Alterum illud est, quod usque ad rei consecutionem non progreditur, sed in *eius* sistit *simplici complacentia.* Duplici stante contraria voluntate circa idem obiectum, illa absoluta et efficax est, quae alterius revocationem explicite vel implicite continet, quia una absoluta est, altera quasi conditionata; e. g. vult quis vere contrahere matrimonium, sed nolit tamen sacramentum recipere; matrimonium vere contrahit, et sacramentum recipit. De Lugo de Sacr. in genere d. 8. s. 8. n. 120. seqq.

Sic huius partitionis rationem assignat A. D. 1. 2. q. 13. a. 5. ad 1. « Dicendum, quod voluntas media est inter intellectum et exte-

riorem operationem. Nam intellectus proponit voluntati suum obiectum, et ipsa voluntas *causat exteriorem operationem*. Sic igitur *principium* motus voluntatis consideratur ex parte intellectus, qui apprehendit aliquid ut bonum in universali. Sed *terminatio* seu *perfectio* actus voluntatis attenditur *secundum ordinem ad operationem*, per quam aliquis tendit *ad consecutionem rei :* nam motus voluntatis est ab anima ad rem ; et ideo perfectio actus voluntatis attenditur secundum hoc, quod est aliquid bonum alicui ad agendum. Hoc autem est *possibile*. Et ideo voluntas *completa* non est, nisi de *possibili,* quod est bonum volenti. Sed voluntas incompleta est de impossibili, quae secundum quosdam *velleitas* dicitur : quia scilicet aliquis vellet illud, si esset possibile ». — Infirmus sanitatem sperans, sanitatem vult voluntate *completa :* habet enim voluntatem absolutam et efficacem sanitatis, volendo simul media sanitatem inducentia. Infirmus de sanitate desperans, unde negligit media ad illam recuperandam necessaria adhibere, sanitatem vult voluntate *incompleta ;* habet enim simplicem tantum complacentiam, seu velleitatem sanitatis, cum media simul non velit sanitatem inducentia.

Voluntas *completa et incompleta* non sic est ergo accipienda, quasi voluntas incompleta sit *velle non deliberatum,* aut non capax meriti et demeriti, aut quasi voluntas incompleta sit *velle semideliberatum*. Potest enim quis deliberate et plena deliberatione velle expellere Deum de regno suo, si posset, et similia, ubi constat inveniri peccatum et peccatum grave. Sed *completio* et *incompletio voluntatis* accipienda est *secundum ordinem voluntatis ad operationem,* secundum nempe *motus voluntatis ad rem*. Hinc ex eo quod voluntatis motus est ad rem, media operatione exteriori, assequendam, disponendam etc., perfectus non est, perfectione apta nata inveniri in genere motus voluntatis, nisi terminetur ad bonum agibile, quamvis perfectus sit quoad consensum, deliberationem, et alia huiusmodi. Et sic peccator et magnus peccator, qui vult ad Deum converti, et ideo poenitentiam agere vult, voluntatem habet *completam*. A. D. q. 20. 2. a. 4. inquit : « Si loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet (actus exterior) secundum materiam et debitas circumstantias, sic comparatur ad voluntatem ut *terminus et finis,* et hoc modo addit ad bonitatem vel malitiam voluntatis, quia omnis inclinatio, vel motus *perficitur* in hoc, quod consequitur finem vel attingit terminum : unde non est *perfecta* voluntas, nisi sit talis, *quae opportunitate data operetur*. Si vero possibilitas desit, voluntate existente *perfecta,* ut operaretur, si posset, defectus perfectionis, quae est ex actu exteriori est simpliciter involuntarius ».

Voluntas ergo potest dici et esse *completa* dupliciter. Uno modo

secundum illam habitudinem, qua volitum est in voluntate. Alio modo secundum illam, qua voluntas tendit in realem assecutionem voliti. Iuxta primum modum significatur perfectio voluntatis per hoc, quod est *velle perfecte;* iuxta secundum vero per hoc, quod est *habere perfecte,* seu assequi et possidere rem volitam. Unde voluntas parata operari, si posset, est *perfecta voluntas,* quia *perfecte vult,* et hoc spectat ad primae habitudinis perfectionem, et est *imperfecta simpliciter,* quia non pervenit ad hoc quod *realiter habeat,* assequatur et possideat id quod vult, et quod nata est habere. Omnis enim motus deficiens a termino est imperfectus per privationem, in assecutione termini consistentis. Et cum prima perfectio sit alterius rationis a secunda, et tota latitudo primae comparetur ad secundam, ut imperfectum ad perfectum, consequens est, quod quantumcumque crescat, et intensissimus sit interior actus voluntatis, solus nunquam perveniet ad hoc, quod sit *perfectus simpliciter,* sine assecutione exterioris. Propter quod Salvator dixit Io. 15., 13.: *Maiorem dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis: ponat,* dixit, non *velit ponere.* — Caietan. in 1. 2. q. 13. a. 5., q. 20, a. 4.

34. *Quid voluntarium directum et indirectum; in se et in causa; positivum negativum?* — Voluntarium, *ratione actus voluntatis,* quo a voluntate procedit, aliud est *directum,* aliud *indirectum. Directum* a voluntate *agente* est. *Indirectum* a voluntate est non agente, *non prohibente, quae nempe prohibere debeat et possit.* Etenim « non semper id quod sequitur ad defectum actionis reducitur, sicut in causam, in agens, ex eo quod non agit, sed solum tunc, cum potest et debet agere. Si enim gubernator non posset navem dirigere, vel non esset ei commissa gubernatio navis, non imputaretur ei navis submersio, quae per absentiam gubernatoris contingeret. Quia igitur voluntas, volendo et agendo, potest impedire hoc quod est, non velle et non agere, et aliquando debet; hoc quod est non velle et non agere imputatur ei, quasi ab ipsa existens ». S. Th. 1. 2. q. 6. a. 3., 2. 2. q. 69. a. 7., 3. p. q. 47. a. 1. *Quae nempe prohibere debeat et possit,* ut quis in culpa sit. Et sic nemo dixerit, tibi, vel indirecte, esse *voluntarium, et* consequenter *imputabile, bonum omne,* quod non facis, licet absolute facere possis, sed facere non teneris; et multo minus *malum omne,* quod tu impedire ullo modo non teneris. Si tamen quis *advertens* actum ponit incompossibilem cum alio actu, qui omittitur, cuius efficiendi nulla sit obligatio, cum illa omissio libera sit, voluntaria indirecte est, licet non imputabilis ad culpam, ut e. g. si vis studere,

quin velis non ire ad visitandam ecclesiam, cuius nulla est obligatio, et imputabilis e contrario ad meritum, ut si vis orare, et recreationem ideo omittas, quin dicas volo eam omittere. Cf. Comm. de Act. hum. Quartum, num. 9. Cf. hic par. seq. et n. 35.

Voluntarium *ratione obiecti,* quod *immediate* voluntatis actum terminat, aliud est *voluntarium in se,* aliud *voluntarium in causa.* Primum habetur, quando quis aliquid *immediate in se vult;* secundum vero quando quis *vult causam,* ex qua *aliquis effectus sit secuturus;* etiamsi hunc *praevideat;* hunc enim tunc *in se* non vult, sed *in alio,* scilicet in eius *causa. Praevideat,* h. e. mere *praevideat;* nam, si praeterea *velit,* iam erit ille effectus *directe et in se volitus* et *voluntarius,* et non tantum *in causa.* Hinc autem consequitur, quod ille *effectus,* non erit amplius volitus et voluntarius tamquam *effectus;* neque item eius *causa* volita et voluntaria erit tamquam *causa;* sed effectus tunc respectu voluntatis rationem habebit *finis*, et causa rationem *medii.* Illud enim quod quis vult *propter se* habet rationem *finis,* quod quis vult *propter aliud* rationem *medii.* Neque vero valet obiicere, quod si effectus mere *praevideatur*, et in illum voluntas suo actu non feratur, iam ille effectus est *praeter intentionem*, et nullo modo neque in causa voluntarius esse potest. Etenim, quia voluntas, *non volendo causam, potest impedire* effectum, et aliquando *debet,* si pravus sit, imputatur ei effectus, qui consequenter, cum non sit volitus *in se,* volitus erit in causa. S. Th. q. 6. a. 3., q. 71. a. 5. Et sic mala operis, contra proximum commissa in ebrietate, voluntaria sunt in causa illi, qui voluntarie inebriatus est, ea mala praevidens ex praevia experientia, quamvis eadem mala neque vellet neque intenderet. Si quis pravum scribens librum, plura praevideat ex eo spiritualia mala, licet ea non intendat, ei imputantur, et sunt ei voluntaria non in se, sed in causa. Si vero bonus effectus sit, et quis causam ponens eum *praevideat,* iam *implicite* illum *velle* censetur, et suo non caret merito, cum *bonum* voluntatis obiectum sit, non *malum.* Si tu largiris bona tua monasterio, *praevidens* spiritualia bona inde provenientia, merito certe non cares. Discrimen ergo est inter bonum et malum ; nam *bonum*, aliquo saltem modo, intendere debemus ; *malum* e contra non potest intendi ; sed debet vitari. — Suarez d. 1. s. 4.

Voluntarium *in se,* et voluntarium *in causa* theologi plures a voluntario *directo* et *indirecto* omnino distinguunt. Et sic Suarez « voluntarium *in se,* ait, satis clarum est, tunc enim aliquid dicitur *in se voluntarium*, quando in se est volitum, ita ut voluntas immediate versetur circa illud, vel per *actum proprium*, si sit voluntarium

directum, vel per *carentiam actus*, si sit voluntarium *indirectum* ». D. 1. s. 4. Item S. Th. q. 77. a. 7.: « duo considèranda videntur. Primo quidem, quod aliquid potest esse *voluntarium*, vel *secundum se*, sicut quando voluntas directe in ipsum *fertur*, vel *secundum suam causam*, quando voluntas *fertur in causam, et non in effectum* ; ut patet in eo, qui voluntarie inebriatur. Ex hoc enim *quasi voluntarium ei imputatur*, quod per ebrietatem committit. Secundo considerandum est, quod aliquid dicitur *voluntarium directe* vel *indirecte*. *Directe* quidem id, in quod voluntas fertur, *indirectum* autem illud, quod voluntas potuit prohibere, sed non prohibet ». Alii vero voluntarium *in se* et *in causa* appellant voluntarium *directum* et *indirectum*, et istud alia partitione exprimunt, nempe voluntarii *positivi* et *negativi*. Gur. Baller. n. 5.

Porro, comparatione instituta inter utramque partitionem *voluntarii in se* et *in causa*, et *voluntarii directi* et *indirecti*, et in doctrina Angelici Doctoris insistendo, dicendum est, voluntarium *directum* complecti sub se tum voluntarium *in se*, tum voluntarium *in causa* : nam voluntarium *directum* dicitur ab A. D., « quod procedit a voluntate *sicut ab agente* » q. 6. a. 3. ad 1. Atqui tum voluntarium *in se*, tum voluntarium *in causa*, a voluntate procedit, *in quantum est agens* et *volens*. — Volontarium autem *indirectum*, tum ad voluntarium *in se*, tum ad voluntarium *in causa* reduci potest. Voluntarium *indirectum* dicitur ab eodem S. D. « quod est a voluntate, sicut *a non agente* », l. c. Atqui tum voluntarium *in se*, tum voluntarium *in causa* includit voluntatem *agentem* et *volentem*. Ergo voluntarium *indirecte*, neque proprie est voluntarium *in se*, neque item proprie est voluntarium *in causa*. Ad utrumque tamen reduci potest ; nam voluntarium *indirecte*, aut dicitur tantum de actu interiori voluntatis, aut etiam de actu exteriori. Si primum, cum *non velle*, immediate sit a voluntate, voluntarium *in se* dici potest. Si secundum, cum externe *non agere*, sit quasi obiectum externe complens illud *non velle*, ut illud est aliquo modo voluntarium *in se*, ita et istud, siquidem unus quasi constituitur complete *non actus*, e. g. *non velle* audire missam, et *non audire missam* de facto, ex utraque carentia actus interioris et exterioris ; ut unus constituitur complete *actus* ex actu interno et externo, *volendi* audire missam, et *audiendi* missam. Iam vero, ut ex actus positione, tamquam *causa*, *effectus* aliquis sequi potest, ita actus omissionem alius actus sequi potest, qui, quamvis proprie non sit *effectus* illius omissionis, ut illa omissio proprie *causa* non est sequentis actus, cum *non agere* proprie causa esse non possit ;

ut effectus tamen considerari potest; et sic voluntarius dici potest in causa: e. gr., navigantium mors, *indirecte* voluntaria, est, sensu dicto, voluntaria *in causa* gubernatori navis, desistenti a gubernando.

35. *Quid requiratur, ut effectus pravus secutus, in causa vel indirecte tantum voluntarius, voluntati imputabilis sit ad culpam?* — Requiruntur seqq, conditiones: 1.° Ut qui ponit, vel omittit causam, *advertat*, saltem in confuso, *talem effectum* ex causa illa *secuturum esse;* quia nihil volitum, quin aliquo modo sit praecognitum. — 2.° Ut agens talem causam *impedire possit*; quia ad impossibilia nulla datur obligatio. — 3.° Ut agens *teneatur, ratione illius effectus, causam illam auferre vel omittere;* quia prosequenti ius suum non imputatur effectus, *praeter intentionem* secutus; tunc enim agens reapse non *vult effectum*, sed vult *permissionem* effectus. — L. 1. 5 n. 15.; S. Th. 1. 2. q. 6. a. 3., q. 21. a. 2.; C. I. 1151. seq.; C. G. 1182. seq.; C. H. 1092. seqq.

36. *Quandonam teneatur quis causam removere, ratione pravi effectus secuturi?* — 1.° Tenetur quando ea *per se*, *directe* et *primario non nisi* effectum pravum producit. Tunc enim causa *in se* prava est. Dicitur, *per se, directe* et *primario, non nisi* effectum pravum producit: quia non ideo teneretur quis causam removere, si effectus pravus sequeretur mere *per accidens*, nam tunc non ideo causa in se esset mala; vel si causa *per se*, *directe* et *primario*, producit bonum effectum, et, non nisi hoc mediante, pravus sequitur effectus; nam causa secundum moralem aestimationem diiudicatur ex eius effectu *per se, directe,* et *primario*, adeoque ea *in se* tunc est simpliciter *honesta*. Quare tunc quis non vellet malum, sed vellet bonum, et malum tantum permitteret. Itemque non ideo teneretur quis causam removere, quia *aeque directe* et *primario,* quasi parallela ratione, in bonum et pravum influit effectum. Tunc enim causa *in se* secundum moralem aestimationem *indifferens* est, et *honesta*, prout *subest* honestae *intentioni agentis*; effectus enim pravus non *intenditur*, sed *permittitur*. — S. Th. 1. 2. q. 20. a. 5., q. 73. a. 8., 2. 2. q. 64. a. 7.

2.° Tenetur item quis causam removere ratione pravi effectus secuturi, quando licet causa in se honesta vel indifferens sit, effectum tamen quis impedire tenetur *ex iustitia,* vel *ex caritate,* vel *ex praecepto,* quod adimplendum urgeat, puta si quis vellet ludere recreationis gratia, dum ultima missa die dominica mox celebrabitur, ita ut eam consequenter omittat ex distractione. « Qui enim ad legem obligatur, is obligetur necesse est ad procuranda media *ordinaria,*

proximeque, ex rei ipsius natura, necessaria ad legem observandam..... *Ordinaria* inquam; neque enim leges humanae ad *extraordinaria* nimiumque difficilia compellunt ». Ithur. Cas. 32. n. 4. Hinc « ratio reddi potest, quia ratione praecepti illa causa et effectus ex ea secuti, quamvis physice tantum *per accidens* connectantur, nec unum sit causa alterius: tamen moraliter censentur habere rationem unius obiecti disconvenientis, seu evitandi a voluntate, et ideo voluntas unius censetur virtualis voluntas alterius ». Suarez tr. 2. d. 1. s. 4. n. 9.

3.° Tandem tenetur quis causam removere ratione pravi effectus secuturi, quando, licet causa in se honesta vel indifferens sit, nulla tamen adest, ex parte agentis, proportionata necessitas, utilitas, decentia: deest enim tunc honestus operantis finis: malum enim est vitandum, et permitti potest, quando rationalis et iusta adsit causa. Praeterea velle tunc talem causam pravum affectum saepe ostendit *directe* erga malum illum effectum secuturum; vel saltem proximum periculum est saepe huiusmodi pravae affectionis. — Maior autem vel minor ratio ad causam ponendam requiritur, prout ea est causa *per se,* seu ex natura sua influens in talem effectum, vel causa *per accidens* quae nempe in talem effectum ex intrinseca sua natura non influat, sed extrinseca quadam rerum conditione. Eo item maior ratio requiritur ad agendum, in tali casu, quo propinquius causa malum effectum attingit, quo probabilior est malus effectus, quo minus iuris ad actionem in se spectatam habetur, quo gravior ipse effectus est, si malum quis *ex officio* impedire tenetur. Si enim ratio proportionate gravis non habeatur, ipsa naturalis honestas nos obligat ad illam causam omittendam. — L. l. 1. n. 152.; l. 5. n. 14.; S. Th. 2. 2. q. 64. a. 7.

37. *An effectus secutus, graviter pravus, indirecte vel in causa tantum voluntarius, imputabilis sit semper ad gravem culpam, ita ut contrahat quis gravem malitiam propriam illius effectus, si causam quis illicite ponat, absque ulla sufficienti ratione?* — R. 1.° Affirmative, si illa causa *per se,* seu ex intrinseca natura sua, *graviter* influat in effectum. Ratio est, quia si causa *per se* influat *graviter* in effectum, gravis ex effectu malitia in causam redundat. Quare gravem quis contrahit malitiam, propriam ipsius effectus, eius causam volens, sine ulla ratione sufficienti. Insuper, practice saltem loquendo, qui *vult causam, per se graviter* influentem in effectum, graviter pravum, absque ulla ratione sufficienti, reapse *vult directe* gravem istius effectus malitiam, neque hanc mere tantum *permittit;* cum causa et effectus sint inse-

parabiliter, quantum est ex ipsa natura rei, inter se connexi, neque alia adsit honesta ratio causam ponendi propter alium honestum effectum, uti supponitur.

R. 2.° Negative, si illa causa non nisi *leviter per se* influat in illum effectum. Ratio est, quia, cum causa *per se* non nisi *levem* influxum habeat in eum effectum, graviter pravum, huiusmodi causa non est *per se* sufficiens ad positionem effectus, adeoque quantum ex natura rei est inseparabiliter inter se connexi non sunt. Ergo non ideo, quia quis *vult* causam, *vult* etiam effectum, sed vult tantum *permissionem* effectus, si forte sequatur; adeoque non contrahit gravem malitiam propriam effectus. Cum vero malitia effectus in causam redundet ratione influxus, quem ista habet in effectum, ubi influxus sit levis non nisi levis malitia est, et consequenter, seclusa semper directa intentione effectus graviter pravi, causam quis *volens*, in talem effectum non nisi leviter influentem, quamvis non peccabit graviter, peccabit tamen leviter. Et haec est propria ratio, cur quamvis non detur in re venerea parvitas materiae, detur tamen in illis actibus merae sensualitatis, uti sunt aspectus, ex causa merae curiositatis, rerum minus honestarum, seclusa iterum intentione rei ipsius venereae, uti habet communissima theologorum sententia.

R. 3.° Negative iterum, si causa nullo modo *per se* influat in pravum illum effectum, sed effectus sequatur *mere per accidens,* seu ex extrinsecis circumstantiis. Ratio est, quia cum effectus non nisi *per accidens* sequatur, nulla adest, quantum est ex natura rei, connexio inter causam et effectum, Ergo non ideo, quia quis *vult* causam, *vult* etiam effectum, sed vult tantum *permissionem* effectus, si forte sequatur. Cum autem effectus malitia nullo pacto in causam redundet, nam effectus ex ea causa non sequitur *per se,* sed mere *per accidens,* causam quis *volens,* seclusa omni pravi effectus intentione, huius nullam contrahit malitiam, neque gravem, neque levem, licet aliunde forte graviter etiam peccet. Et sic, si quis pollutionem praevideat ex aliquo potus vel cibi excessu, quin eam velit et intendat, peccabit leviter vel forte etiam graviter ratione illius excessus, minime vero peccabit *ratione pollutionis,* cum hic effectus non sit volitus, sed praeter et contra intentionem accidat, causa vero sit extra genus luxuriae. Neque vero tenetur quis removere omnes causas, *per accidens* tantum influentes in aliquem pravum effectum, ratione tantum ipsius pravi effectus. In actionibus enim unum tantum attendendum est, utrum sint causa huius effectus, an minus. Nam, si vim *causae* non habent, ridiculum est, cavendas esse propter *effectum* huius-

modi. Ac nullo etiam modo tenetur quis a tali causa ponenda abstinere, si huiusmodi causae ponendae rationabile adsit motivum. — Cf. 40. 1.° 4.°; Suarez tr. 2. d. 1. s. 4. 5.; Sanch. l. 9. d. 45. n. 14. seqq.; L. l. 3. n. 484.; Salm. tr. 26. c. 7. n. 41.; S. Th. 2. 2. q. 154. a. 5., 3. p. q. 30. a. 7.; d'Annib. ed. 4.ª p. 1. n. 157. nota 15.

38. *Quandonam effectus volitus in causa imputetur?* — Imputatur, *per se loquendo,* tunc primum quum quis causam posuit, vel ex quo potuerit et debuerit impedire, si illum animadverterit post causam positam. « Ratio est, quia libera volitio, aut non impeditio effectus mali, est formaliter mala, non vero existentia physica effectus, adeoque peccatum formale committitur, quando habetur huiusmodi perversa volitio, aut nolitio.... sic igitur, qui alteri, e. g., porrexit venenum..., non peccat quando sequitur mors alterius...; sed quando libere posuit huius effectus causam ». Struggl q. 1. a. 3. n. 32. *Per se loquendo;* nam, si huiusmodi effectum usque ad ipsius executionem quis potest impedire, et non impediat, aut in eius futuritione seu existentia sibi complaceat, in sua mente continuat peccatum, cuius causam prius libere et culpabiliter posuit. Debet consequenter quis confiteri tunc effectum quasi actum externum et obiectum, complementum peccati. Secus vero esset, si post causam positam, antequam sequatur effectus voluntatem retractet, vel commissum peccatum confiteatur. — L. l. 5. n. 10.; S. Th. 2. 2. q. 79. a. 3. ad. 3.

39. **Nota**: Cum causa, *qua talis,* malitiam specificam effectus participet, non vero diversam, sufficit malitiam tantum effectus in confessione accusare, vel si causa *in se ipsa* aliam habeat specialem malitiam sufficit seorsim utramque dicere. Et sic, si ob lusum omisisti sacrum, sufficit accusare hanc omissionem; si ob furtum sacrum item omisisti, potes tunc seorsim furtum et omissionem sacri accusare. — L. l. 5. n. 9.; Lugo de Poenit. d. 15. n. 479.

40. **Resolves**: 1.° « Si causa pollutionis est in ipsam *graviter influens,* et homo non abstinet a causa seu actione illa ponenda; patet quod pollutio imputatur ad peccatum, *etiamsi non fuerit intenta,* modo saltem in confuso sit praevisa. *Huiusmodi* autem *causae* sunt procul dubio omnes illae, quae *per se sunt graves culpae in genere luxuriae,* nempe tactus vel aspectus pudendorum alieni aut proprii corporis cum delectatione turpi ac deliberata; aspectus concubitus humani et cogitationes morosae de rebus venereis. Omnes ergo pollutiones *ex his*

causis provenientes certe sunt mortalia. Ita S. Th. a. 2. q. 154. a. 5., et alii communiter. Et tunc actus ille turpis qui est causa pollutionis habet *specialem malitiam* contra naturam, ut ait Sanch. de Matr. l. 9. c. 45. n. 23., et consentiunt omnes ». L. l. 3. n. 482. *Specialem malitiam,* nempe effectus seu pollutionis, quae peccatum est *contra naturam,* praeter malitiam propriam, quae in delectatione consistit ex turpi obiecto excitata. — *Graviter influens;* quare, si causa, sive ratione sui, sive ratione dispositionis subiecti, *graviter* non influit, gravis abest culpa, ratione pollutionis forte secuturae; siquidem tunc praeter intentionem et per accidens sequitur. *Per se sunt graves culpae:* « sententia communis et probabilior docet pollutionem non esse mortalem (nempe in causa), nisi proveniat ex causa *per se mortali* in genere luxuriae.... Ratio, quia, cum pollutio non sit volita nisi in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa ». L. l. 3. n. 484. *In genere luxuriae,* unde « infertur non esse mortalem pollutionem, quae praeter intentionem accidit ex causis illicitis adhuc mortaliter in alio genere, quam luxuriae, puta ex ebrietate, vel ex comestione, nimis immoderata aut die vetito ». L. l. 3. n. 484. 477. — Salmant. Theol. Schol. tr. 13. d. 10. n. 274., Theol. Mor. tr. 26. c. 7. n. 41.

2.° « Si quis facturus rem aliquam necessariam vel licitam et honestam, praevidet naturaliter secuturam pollutionem, idque multo magis valet de distillatione, quam tamen ille nullo modo velit nec intendat; tunc, modo absit periculum consensus in delectationem, non tenetur abstinere a tali actione; quia prosequenti ius suum non imputatur effectus, *per accidens et praeter intentionem* sequutus. Hinc, non obstante pollutione, licet audire confessiones mulierum, studere casibus conscientiae, tangere se ex necessitate, feminas caute et ex necessitate osculari, amplecti iuxta morem patriae, si alioquin incivilis habendus esset ». L. l. 3. n. 481. « Licet, alicui, qui magnum pruritum patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur ». L. l. 3. n. 483. Ratio est, quia hi actus vel *per se leviter* tantum *influunt,* vel quamvis *per se graviter influant,* cum tamen non fiant ex turpi concupiscentiae et delectationis causa, sed ex causa honesta, necessaria, utili, convenienti, iam non habent eandem vim et influxum in effectum, quae ex illa prava voluntatis propensione graviter augetur, et e contra valde imminuitur ex voluntate alio conversa, et quantum in se est resistente. Unde pravus effectus, si sequatur, potius naturali *complexioni,* vel *infirmitati* naturae tribuitur, quam *praedictis actibus* tamquam *causae.* Stante praeterea praefato honesto fine, non tenetur quis abstinere a causa ad pravum effectum

impediendum. Quando enim causa habet duos effectus, unum bonum, alterum malum, potest poni ex intentione solius effectus boni, permissive se habendo ad malum. Pravus ergo ille effectus, in casu, vere sequitur *per accidens et praeter intentionem.* — L. l. 3. n. 483., l. 5. n. 14.; S. Th. 3. p. q. 80. a. 7.

3.° « Infertur non esse nisi venialem pollutionem, quae oritur ex colloquio non diuturno cum puella, vel levi aspectu, aut curiosa lectione venialiter turpi; quia, ut dictum est, cum causae istae *leviter influant,* pollutio subsequens potius a causa naturali, quam ab illis procedit ». L. l. 3. n. 484. Si quis vero iustam causam habeat nihil peccat. L. l. 5. n. 29. Iusta causa est « quaevis causa rationabilis necessitatis, utilitatis, aut convenientiae ». L. l. 3. n. 484., l. 5. n. 29.

4.° A fortiori *gravis abest culpa* in illis actionibus, quae *remote influunt, et per accidens,* cum sint extra genus luxuriae. Quamvis ergo praevideatur secutura pollutio, aut prava commotio, licet equitare, non modo necessitatis et utilitatis gratia, sed etiam causa recreationis; decumbere aliquo situ ad commodius quiescendum; cibos calidos aut potus moderate sumere, honestas ducere choreas, etc. L. l. 3. n. 483. *Gravis abest culpa;* nam, an adsit culpa levis, in positione talium causarum *sine iusta ratione,* ob effectum secuturum, controvertitur. Negant Holzman aliique, « quia, ut dicunt, tum pollutio oritur potius ex naturae infirmitate, quam ex causa illa, quae non nisi per accidens, et remote ad pollutionem concurrit. Sed probabilius affirmant Sanch., Less., aliique...., quia *sine causa rationali permittere* pollutionem semper videtur *aliquid indecens* et *deordinatum* ». L. l. 3. n. 484. — Sanch. de Matr. l. 9. d. 45.; Sporer de Matr. n. 644. seqq.; Lessius l. 4. c. 3. d. 14. n. 97.-103.

41. *Quid voluntarium actuale, virtuale, habituale, interpretativum?* — Voluntarium ratione ipsius *actus* voluntatis eiusque *efficacitatis,* aliud est *actuale* seu *formale,* aliud *virtuale,* aliud *habituale,* aliud *interpretativum.* — *Voluntarium actuale* datur, cum quis actu aliquid vult, cum actuali attentione ex parte intellectus, sive velit *explicite,* h. e. clare et in particulari, sive *implicite,* h. e. in confuso, voluntate nempe universali, vel quasi universali, quae ad hoc etiam obiectum extenditur.

42. *Voluntarium virtuale* trifariam patet. Voluntarium *virtuale* primo est, quod perseverat in aliqua sui *virtute,* daturque quando non amplius exsistit ipsa explicita et clara voluntas, seu intentio finis, sed explicite tantum et clare exsistunt volitiones mediorum, quas ipsius finis, remissiori gradu, volitiones, cum remissiori attentione, comitantur.

Sic quando sacerdos vult celebrare missam et dein sacras induit vestes, accedit ad altare, et peragit alia consueta, quin amplius habeat claram illam actualem voluntatem consecrandi, consecratio erit virtualiter voluntaria, si omnia voluntarie peragenti confuse et remisse semper adest attentio quaedam et voluntas consecrandi. Vel saltem actus tunc remanent *cogitativae* sive *aestimativae*, qui primo gignuntur, cum mens voluntati proponit suum obiectum, qui actus pergunt deinde in omnes subsequentes actus influere. Cum mens illud apprehendit obiectum eius simul apprehensio gignitur in *cogitativa* seu *aestimativa*, quae ad sensilem pertinet cognitionem, et sensilem movet appetitum et membra exteriora ad motum.

Voluntarium *virtuale* deinde est, quod perseverat in opere ipso exteriori, imperato a priori actu voluntatis, seu in *voluntaria executione mediorum*, quae quis voluntarie adhibet *vi seu virtute et impulsu prioris intentionis finis*, licet quoad finem ne remissa quidem attentio et volitio amplius exsistat. Sic virtualiter voluntaria erit itineranti suscepta peregrinatio ad sanctuarium B. Virginis, licet ad eam in itinere non amplius attendat, immo de rebus omnino diversis cogitet.

Voluntarium *virtuale* tertio est, quod perseverat *in* aliquo suo *effectu morali;* sic, e. g., contractus, a procuratore initus, erit virtualiter voluntarius agenti principali, quod facultatem illi fecit suo nomine agendi. *In effectu morali,* ut excludatur effectus mere physicus, in quem forte influit prior ille actus, voluntatis, qua *physicus actus* est, puta, si, habita voluntate consecrandi, deinde dormiens somniando consecres, consecratio nulla est. Non enim prior ille voluntatis actus influit in hunc effectum, qua *actus humanus,* seu moralis est; sed mere qua *physica* quaedam *actio* est. — S. Th. 3. p. q. 64. a. 8. ad 3.; Lugo de Sacr. in gen. d. 8. s. 5. n. 87., de Fid. d. 1. n. 98., de Poenit. d. 24. s. 4.; Laymann 1. 1. c. 2. c. 3. n. 4.

43. *Voluntarium habituale* illud est, quod fuit, sed neque *in se* est, ne remisse quidem, nulla ad ipsum attentione perseverante ex parte intellectus, neque in opere *exteriori imperato,* seu *in exsecutione mediorum,* neque *in positivo ullo effectu morali,* sed est, moraliter loquendo, in *effectu* mere *negativo,* quatenus nempe prior voluntas non fuerit retractata. Hinc huiusmodi voluntas sufficit ad morales quosdam effectus. Sic, si adultus invalide baptizatus, rebaptizeretur dum dormit, valet baptisma. Sic etiam « ad contrahendum, ait S. Alph. l. 3. n. 769., non sufficit voluntas interpretativa seu conditionalis, Cf. infra n. 773., sed requiritur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem

habita et non retractata iuxta dicenda l. 6. n. 324. ». Voluntarium *habituale* aliquando dicitur voluntarium *virtuale*, quod revera voluntarium quoddam *habituale* est, prout ab *actuali* distinguitur. S. Th. 3. p. q. 64. a. 8. ad 3. — Laymann l. c.

44. *Voluntarium interpretativum* est actus voluntatis, qui neque est, neque fuit, quia non adest, neque adfuit cognitio obiecti, sed *esset,* si huiusmodi cognitio haberetur. — Ut voluntarium *actuale* et *virtuale* est vera *causa actus,* qui ponitur, vi actualis vel praeteritae volitionis; ita voluntarium *habituale* et *interpretativum* causa actus non est. *Habituale* facit, ut actus *positive sit secundum voluntatem,* e. g., susceptio sacramenti a moribundo sensibus destituto, qui sanus sibi proposuerat sacramentum in mortis periculo recipere. *Interpretativum* facit, ut actus saltem *non censeatur esse contra voluntatem.* Fundamentum ipsius est animi dispositio et inclinatio, ob rei convenientiam. Atque haec de voluntario *in seipso* considerato. — Suarez tr. 2. d. 1. s. 4. n. 4.

45. *Quid voluntarium expressum, tacitum, praesumptum, interpretativum?* — Si voluntarium consideratur prout exterius proditur *aliquo signo,* distinguitur tunc voluntas *expressa, tacita, praesumpta, interpretativa.* — Voluntas *expressa* ea est, quae verbis, litteris, nutibus, vel aliquo facto exteriori exprimitur. Haec alia est *explicite* expressa, quando nempe quis signo exteriori aliquem voluntatis actum clare et explicite, seu in particulari, manifestat; alia est *implicite* expressa, cum quis aliquid signo exteriori velle manifestat, cum quo aliud est connexum. Voluntas *tacita* ea est, quae silentio ipso manifestatur. Qui tacet consentire videtur, si potest nempe et debet loqui, vel si de re simpliciter favorabili agatur, nisi tamen ex natura rei vel ex iure expressus consensus exigatur. Hinc voluntarium tacitum suo non caret effectu. Et valet licentia tacita, ut valet expressa. R. 43. in 6.° — Voluntas *praesumpta,* ea est, quae, licet *a posteriori* nobis non innotescat signo aliquo exteriori, vel ipso silentio, *a priori* tamen colligitur *adesse.* Adest enim causa aliqua sufficiens ita iudicandi. — Voluntas *interpretativa* ea est, quae cum reapse non *adfuerit,* neque *adsit,* neque aliquo signo exteriori *a posteriori,* neque aliqua causa sufficiente *a priori* colligitur *adesse* vel *adfuisse,* adest tamen aliqua ratio sufficiens colligendi quod *adesset,* si obiecti cognitio haberetur. Quare nemo voluntate tantum interpretativa peccat. Et ideo recte confessarius absolutionem impertitur retinenti rem alienam bona fide, si idem confessarius eum non monet propter hanc causam, quia nempe

rem sciens poenitens esse alienam adhuc retineret, et non restituereo. — Struggl t. 1. q. 1. a. 2.

Voluntarium praesumptum aliquando ipso Iure habetur, quands. nempe in determinatis quibusdam casibus Ius *a priori* praesumit adt fuisse voluntatis consensum. Sic antea, Iure Canonico, filius tacenconsentire praesumebatur in sponsalia, a parentibus, pro ipso contracta Sed haec praesumptio Iuris, *in foro interno,* cedit semper veritati; eique cedit etiam, *in foro externo,* si possit probari. C. un. *de Despons. impub.* in 6.°

46. *Quodnam sit discrimen voluntatis praesumptae et interpretativae?* — Voluntas *praesumpta* confunditur saepe cum voluntate *interpretativa.* Saepe etiam illa ab hac distinguitur, distinguendo voluntatem *praesumptam de praesenti,* quae proprie a nobis dicitur *praesumpta,* et voluntatem praesumptam *de futuro,* quae proprie a nobis dicitur *interpretativa.* Ut utriusque discrimen melius innotescat, res hoc exemplo practico declarari potest. Vult religiosus in itinere, superiore absente, rem emere alicuius momenti, magnae utilitatis pro tota communitate. Rem scribit superiori. Dum superior, epistola accepta, rescribit, occasio urget rem emendi et emit, responso ob temporis defectum nondum accepto, affirmativum responsum praesumens ex voluntate alias bene cognita superioris. Voluntatem habes hic simpliciter *praesumptam,* vel praesumptam *de praesenti.* An autem superioris voluntas *reapse adsit,* vel *falso adesse praesumatur,* veritas ipsa inspicienda est, quam superioris responsum postea acceptum declarabit. Si vero eadem urget occasio rem emendi, quam maxime utilem communitati, puta ingentem optimorum librorum copiam minimo pretio, et nullum adest tempus absentem superiorem consulendi, ex eadem tamen superioris voluntate alias bene cognita praesumit religiosus ille, quod annueret, si rogaretur, et libros emit, pecunia pro itinere accepta, monasterii utilitatem commodiori itineri praeferendo, voluntatem habes *praesumptam de futuro* vel *interpretativam.* — L. 1. 3. n. 288. 700., 1. 4. n. 18.; Laymann 1. c. n. 3.; Struggl 1. c. n. 20.; La-Croix 1. 4. n. 1324. seqq.

II. — DE IMPEDIMENTIS ACTUS HUMANI

47. *Quaenam sint impedimenta actus humani?* — Ut ex dictis constat, ad habendum actum humanum requiritur 1.° exercitium intellectus advertentis, 2.° exercitium liberum voluntatis, 3.° exercitium aliarum facultatum a libera voluntate procedens. Iam age, si factum ipsum respiciamus, saepe nos agimus, *quin sciamus* quid revera facimus, putamus enim aliud agere. Item, saepe agimus *impulsi* a vehementi aliqua *passione concupiscentiae*, vel oppressi a vehementi aliqua *passione timoris*, et *violentia* nobis facta. In 1.° casu videtur deesse conditio requisita ex parte intellectus : in 2.° vero casu videtur deesse conditio requisita ex parte voluntatis. Hic procul dubio impedimentum actus humani habetur ; et quaestio movetur de *ignorantia*, de *concupiscentia* et *passione*, de *metu* et de *vi*, an causent *involuntarium*. *Advertentiae* enim obest ignorantia et error, *deliberationi* vis et metus, *utrique* concupiscentia et passio.

48. *An ignorantia causet involuntarium?* — Ignorantia, cum qua quis agit, aut se habet *causaliter* relate ad id quod fit, aut se habet *mere concomitanter* respectu illius quod fit. *Concomitanter* quidem se habet, « quando ignorantia est de eo quod agitur ; tamen etiamsi sciretur, nihilominus ageretur. Tunc enim ignorantia non inducit ad volendum, ut hoc fiat ; sed accidit simul esse aliquid factum et ignoratum ; sicut... cum aliquis vellet quidem occidere hostem ; sed ignorans occidit eum, putans occidere cervum. Et talis ignorantia non facit *involuntarium* (nempe contrarie), quia *non causat* aliquid, quod sit *repugnans voluntati;* sed facit *non voluntarium* (seu involuntarium mere privative), quia non potest esse actu volitum, quod ignoratum est ». S. Th. 1. 2. q. 6. a. 8. Facit autem *non voluntarium*, sive sit ignorantia ista *mere concomitans*, involuntaria, sive sit non *mere concomitans*, voluntaria.

Discrimen tamen adest inter ignorantiam involuntariam et voluntariam, in casu ; quia, concomitans involuntaria, cum simpliciter tollat voluntarium, facit simpliciter *non voluntarium ;* ignorantia vero concomitans voluntaria, cum simpliciter voluntarium non tollat, nam est voluntaria, facit *non voluntarium* quidem in se, quod cum illa ignorantia fit : sed *voluntarium* aliquo modo *in causa*. S. Th. de Malo q. 3. a. 8.

Voluntarium in causa, quatenus nempe ignorantia est rei, quae debebat cognosci, et *forte* quis sciens non faceret, quod ignorans facit. Ac si certe sciens etiam faceret, voluntarium adhuc habetur *indirecte in causa*, ratione illius pravae dispositionis, quam volita ignorantia intactam relinquit, et ratione illius actionis e. g. venationis, quae causa fuit actus consequentis e. g. homicidii. Ad rem Suarez in l. 2. tr. 2. d. 4. s. 2. n. 19. « Illa ignorantia non excusat a culpa: ergo nec tollit voluntarium. Ille tenetur expellere illam ignorantiam ad evitandum actum, et voluntarie hoc facere omittit, ergo voluntarie etiam operatur saltem indirecte. Quare nihil refert quod haec ignorantia non sit causa actus, et quod si adesset scientia, actus nihilominus fieret, tum quia quamvis demus illum actum non esse voluntarium in ignorantia tanquam in causa, erit tamem illa ignorantia conditio sufficiens, ut ille actus sit voluntarius *indirecte*, quatenus homo tenetur et potest illum vitare et non facit, nam quod esset facturus, existente scientia, non excusat illum, sed potius quodammodo magis accusat, quia illa est prava dispositio, et contraria obligationi, qua tenetur vitare actum, tum etiam ille effectus est voluntarius in alio actu directe volito, ut v. g. occisio hominis in venatione: ignorantia autem voluntaria, quamvis sit concomitans, est ratio seu conditio, ut prior ille actus venandi imprudenter seu incaute fiat, et consequenter, ut in illo censeatur volitus effectus inde secutus ». Sane, non obstante illa prava dispositione, adhuc tunc, imo multo magis, tenebatur ille scire, et sciens, forte, non obstante prava illa dispositione, immane delictum, oculis apertis, non commisisset. — S. Th. 1. 2. q. 6. a. 3.; Billuart de Act. hum. diss. 1. art. 6. dico 3.°

Si ignorantia non est mere *concomitans,* seu non se habet mere *concomitanter relate ad id quod agitur;* sed est *causans*, seu se habet *causaliter,* nempe est causa faciendi id quod fit, tunc ista ignorantia aut est voluntaria, seu *consequens* liberum voluntatis actum, aut non est voluntaria seu *antecedens* liberum voluntatis actum. *Liberum voluntatis actum,* nempe de ipsa ignorantia, non de eo, quod deinde ex ipsa ignorantia fit. « *Consequenter* autem, ait S. Th. ib., se habet ignorantia ad voluntatem, in quantum est voluntaria ». Quando igitur huiusmodi ignorantia est causa faciendi id quod agitur, « cum ipsa sit *voluntaria*... non potest causare *simpliciter involuntarium* (scilicet contrarie; cum id quod fit sit voluntarium in causa, unde procedit, i. e. in illa ignorantia volita): causat tamen *secundum quid involuntarium,* in quantum praecedit motum voluntatis ad aliquid agendum, qui non esset, scientia praesente », ib.; idest, licet ille motus volun-

tatis *voluntarius sit in causa, in se* tamen *est omnino involuntarius;* non esset enim, si scientia adesset. — L. 1. 5 n. 4.

Si vero ignorantia *causans,* seu quae est causa faciendi id quod fit, non est voluntaria, seu est *antecedens,* tunc ignorantia causat *involuntarium simpliciter,* cum illud quod fit, eo ipso quod ab ignorantia causatur, scientia praesente, non esset, adeoque contra voluntatem est. Neque vero *in se* est illud volitum; neque ullo modo volitum *in causa.* Ergo manet totaliter seu simpliciter involuntarium. « *Antecedenter* autem, ait S. D. ib., se habet ad voluntatem ignorantia, quando *non est voluntaria,* et tamen est causa volendi, quod alias non vellet; sicut cum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire, et ex hoc aliquid agit, quod non faceret, si sciret: puta cum aliquis, diligentia adhibita, nesciens aliquem transire per viam, proiicit sagittam, cum qua interficit transeuntem. Et talis ignorantia causat *involuntarium simpliciter* ». — S. Th. 1. 2. q. 76. a. 1.

Quoad amentes, certo semper non constat, eos in actu peccati satis sui compotes non esse. Neque item constat, utrum ii qui *hypnotizantur,* et in somno hypnotico prava hypnotizantis exsequuntur iussa, satis etiam sui compotes non sint. Sed in his voluntarium facile esse potest in causa.

49. *Utrum ignorantia reddat actum obiective nullum?* — R. Negative. Ratio est, quia falsa nostra existimatio immutare non potest obiectivam rei veritatem. Et sic infidelis, qui baptizans existimat hominem revera baptismo non iustificari, si tamen intentionem habet faciendi quod facit Ecclesia, valide baptizat. Sacerdos baptizans in casu necessitatis aqua, quam naturalem falso non existimat, si aqua vere est naturalis, valide baptizat. Parochus qui matrimonio interest, falso putans se indigere adhuc speciali quadam episcopi delegatione quam non habet, valide illi assistit. — Consequenter dicendum ex ignorantia actum obiective nullum non convalidari. Quare, si confessarius ignorans casus reservatos ab eis absolvit, ab ipsis minime revera absolvit. — Bonac. de Sacram. d. 1. q. 2. p. 1. n. 28.; Sporer de Matr. n. 48.

50. *An ignorantia sit semper peccatum.* — Ignorantia alia est *invincibilis,* alia *vincibilis.* — Ignorantia *invincibilis* locum habet, cum quis nihil prorsus *de re ipsa,* et *de obligatione inquirendi* suspicatur; vel licet in suspicionem rei, et obligationis inquirendi, inciderit, *post* adhibitam tamen *moralem diligentiam,* rem noscere non potuit. *Post moralem diligentiam;* non enim necesse est, ut diligentia adhibenda sit maxima; sed sufficit, ut sit *communis* et *ordinaria, personae* ac *rei,*

de qua agatur, proportionata. — Ignorantia *vincibilis* habetur, cum quis non solum in dubium venit *rei,* et *obligationis inquirendi,* sed *occasionem* praeterea habet in rei notitiam deveniendi, eam tamen voluntarie praetermittit. — L. l. 1. n. 3.

Ignorantia *antecedens* semper invincibilis est: sed non omnis ignorantia invincibilis, *antecedens* est. Etiam ignorantia *mere concomitans,* invincibilis est. S. Th. 1. 2. q. 6. a. 8.

Ignorantia invincibilis *involuntaria* est; vincibilis vero *voluntaria.* — Ignorantia *vincibilis,* alia est *directe voluntaria,* alia *indirecte voluntaria,* alia *voluntaria per accidens.* — Ignorantia *directe voluntaria* dicitur ignorantia *affectata.* Haec habetur, cum quis data opera vult ignorare, sive ob discendi taedium, sive ut liberius peccet, vel ut excusationem habeat, vel ut simpliciter non retrahatur a peccato. — Ignorantia *indirecte voluntaria* habetur, cum quis *omittit adhibere studium ad cognoscendum,* seu negligit addiscere ob meram pigritiam seu desidiam, ob addiscendi laborem, ob alias occupationes. Huiusmodi ignorantia dupliciter distinguitur, nimirum in *crassam* seu *supinam,* et in *pure vincibilem. Crassa* sive *supina* est in eo, qui licet ignorantiam studiose non quaerat, *nullam* tamen vel *fere nullam adhibet diligentiam,* ut eam sibi comparet notitiam, quam iuxta sua conditionem habere potest. *Pure vincibilis est,* cum quis *aliquam* adhibet *diligentiam* pro veritate cognoscenda, sed *modicam* et *minime sufficientem, inspecta qualitate personae, et gravitate rei.* — Ignorantia tandem *voluntaria per accidens,* illa est quae non intenditur, et *praeter intentionem est,* et quae habetur, « cum quis directe vel indirecte vult aliquid, ad quod ignorantia sequitur. *Directe* quidem, sicut appareret in ebrio, qui vult superflue vinum potare, per quod privatur rationis usu; *indirecte* autem, cum aliquis negligit repellere insurgentes passionis motus, qui percrescentes ligant rationis usum in particulari eligibili ». S. Th. de Malo q. 3. a. 8. — Ignorantiae aequiparantur *oblivio, inconsideratio, inadvertentia.* Quare idem morale iudicium de his ferendum est ac de simplici ignorantia. — Suarez tr. 2. d. 4. s. 3.; L. l. 1. n. 169.; S. Th. 1. 2. q. 6. a. 9., q. 76. a. 3.

Ignorantia tandem alia est *iuris,* qua ignoratur lex vel praeceptum, ut si quis nesciat invalide contrahi matrimonium cum affine; alia est *facti,* qua ignoratur factum, ut si quis, contrahens matrimonium cum affine, ignorat eam esse affinem; alia est *poenae,* qua quis poenam additam legi ignorat, ut si quis clericum percutiens ignoret illi percussioni adnexam esse excommunicationem.

Ignorantia *invincibilis* non est peccatum; ignorantia autem *vin-*

cibilis est peccatum, si sit eorum, quae aliquis scire tenetur, non autem si sit eorum, quae quis scire non tenetur. Ratio 1.ae p. est, quia ignorantia *invincibilis* dicitur, quia studio superari non potest. Atqui non imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea, quae scire non potest. Ergo talis ignorantia, cum non sit voluntaria, eo quod non est in potestate nostra eam repellere, non est peccatum. Ratio 2.ae p. est, quod quicumque negligit habere vel facere id, quod tenetur habere vel facere, peccat peccato omissionis. Unde propter negligentiam ignorantia eorum, quae aliquis scire tenetur, est peccatum. — Peccatum ergo erit illa ignorare, sine quorum scientia non potest quis debitum actum recte exercere. Unde omnes tenentur scire communiter ea, quae sunt fidei et universalia iuris praecepta: singuli autem ea quae ad eorum statum vel officium spectant. Quaedam vero sunt, quae etsi aliquis natus est scire, non tamen ea scire tenetur, sicut theoremata geometriae, et contingentia particularia, nisi in particulari casu forte occurrente. — S. Aug. l. 3. de lib. arb. c. 19.; Suarez in 3. p. t. 5. d. 4. s. 8. n. 18.; S. Th. 1. 2. q. 19. a. 6., q. 76. a. 2. 3., Quodl. 1. a. 19., Quodl. 8. a. 15.; L. l. 5. n. 4. 26., seqq.; Wirceburg. c. 1. a. 3.; E. M.

51. *Utrum ignorantia diminuat peccatum?* — Ignorantia *antecedens*, invincibilis, efficax, seu causa peccati, « quae totaliter a peccato excusat, quia totaliter voluntarium tollit, peccatum non minuit, sed omnino aufert ». S. Th. 1. 2. q. 76. a. 4. — « Ignorantia, quae non est causa peccati, sed *concomitanter* se habet ad peccatum, nec minuit peccatum, nec auget ». S. Th. l. c., cum nihil influat in actum peccati; neque consequenter auferat peccatum, quatenus illud non reddat *involuntarium;* sed aufert tantum, quatenus illud *non voluntarium* reddat. S. Th. l. c. a. 3. Sed Cf. 48. — Ignorantia *consequens* pure vincibilis, vel etiam crassa seu supina, efficax, seu causa peccati « diminuit voluntarium et per consequens peccatum ». S. Th. l. c. Habetur enim voluntarium tantum indirecte seu in causa.

Ignorantia *consequens* affectata, efficax, seu causa peccati « videtur augere voluntarium et peccatum; ex intentione enim voluntatis ad peccandum provenit quod aliquis vult subire ignorantiae damnum propter libertatem peccandi ». Ita S. Th. l. c. a. 3. aliique. Alii vero negant, et horum sententia, ait S. Alph. H. A. tr. 19. n. 8., reapse improbabilis dici nequit. Nam qui legem transgreditur sciens prudens illam aperte contemnit; qui ignorantiam affectat, legem adhuc aliquantulum vereri videtur. — Sed distinguendum est; nam huiusmodi igno-

rantia potest procedere ex variis affectibus et motivis. Si quis ignorantiam affectat ob taedium addiscendi vel non praecise ne retrahatur a peccato, sed ne retrahatur a tali actione, cui valde adhaeret, vel etiam ne retrahatur a peccato, peccatum inde non augetur. Nam ignorantia *per se* imminuit rationem actus humani, et formalem contemptum legis. Insuper, si ideo iste vult ignorare, ne retrahatur a peccato; ergo, si sciret forte reapse retraheretur a peccato. Ergo illa ignorantia ostendit voluntatem non adeo firmatam in tali peccato. Si quis vero ignorantiam affectat, quia ipsum absolute vult peccatum, sive reapse prohibeatur sive non, peccatum tunc augetur, quia illa ignorantia est signum et magni affectus ad peccatum, et maioris contemptus; cum, tanto affectu, peccatum prosequatur ut dispendium etiam pati velit ignorantiae, et sic peccare, licet forte res in se peccatum non sit. Quare licet illa etiam ignorantia excuset, quia semper occultat conditionem operis, accusat tamen et auget peccatum, ratione causae suae. — Luc. 23., 34.; Act. 3., 17.; Suarez tr. 2. d. 4. s. 2.; Lugo de Poenit. d. 16. s. 4. n. 183.; Struggl l. c. n. 36.

Cum peccata, quae ex ignorantia procedunt, sint tantum voluntaria in causa, et non aliam consequenter malitiam habeant quam malitiam, quae adfuit in ipsa causa ponenda, gravitas vel levitas peccati quod ex ipsa sequitur, ex ipsa est desumenda, non ex gravitate vel levitate rei, quae ex ea derivatur. Haec enim in tantum est voluntaria et culpabilis in quantum est voluntaria et culpabilis ipsa ignorantia. Et sic ex leviter culpabili ignorantia medici vel confessarii, graves consequi possunt effectus, qui consequenter gravem non inferunt culpam.

52. *An ignorantia vincibilis legis sit peccatum per se speciale?* — R. Negative. Omnis enim lex sui observationem praecipiens, implicite quidem praecipit eiusdem legis cognitionem. Verum hanc non praecipit, nisi in ordine ad opus, quod faciendum vel omittendum praecipitur. Ergo ignorantia illa vincibilis legis *speciem* accipit ab ipsa legis transgressione, cuius causam vel periculum praebet. — Idque locum habet etiam quoad ignorantiam articulorum fidei. Nam licet eorum notitia, uti habet communior opinio, speciali praecepto et per seipsam praecipiatur, atque ideo, sistendo in ipsa obligatione sciendi, est per se culpabilis talis ignorantia, hoc tamen peccatum eiusdem fidei virtuti oppositum est. Malitia enim peccati contra fidem in eo est, quod aliquis offendit auctoritatem loquentis non credendo. Haec autem irreverentia invenitur non solum quando aliquis scienter dissentit a

Deo loquente; sed etiam quando aliquis culpabiliter negligit examinare, an sit doctrina Dei, et ob eam negligentiam dissentit iis, quae a Deo dicuntur. — Lugo de Poenit. d. 16. n. 182. seqq ; Laymann l. 1. tr. 2. c. 4. n. 10.; Viva de Act. hum. q. 3. a. ult.

53. *An habendae sint tanquam humanae, adeoque imputabiles sint actiones, quas quis facit ex contracto habitu?* — *Habitus,* quaedam est animi dispositio, qua aliquid agitur cum opus est, et, si actibus acquiritur, acquisitus dicitur. Hinc habitus specialem quandam continet ad actum propensionem. S. Th. 1. 2. q. 49. — Iam vero *speculative: Humanae* sunt, et *imputabiles,* si eas advertat, in se; secus in causa tantum, quamdiu tamen eas quis ex habitu secuturas, saltem in confuso praeviderit cum habitum contrahebat, habitum non retractaverit, nec extirpare conetur. *Practice:* « Huiusmodi peccatores male habituati, quamvis habeant cognitionem minus expeditam, quam alii, semper tamen habent cognitionem aliquam actualem suorum criminum sufficientem ad reddendos actus deliberatos et mortales ». L. 5. n. 4. par. *Tertio,* l. 3. n. 127., tr. de Act. hum. XIV. — « *Manifestum est,* quod qui peccat *ex habitu,* peccat *ex certa malitia* ». S. Th. 1. 2. q. 78. a. 2. « Dicitur *ex certa malitia* vel industria peccare quasi *scienter* malum eligens », S. Th. l. c. a. 1., pleno voluntatis affectu. Qui enim consuetudinem peccati negligit emendare, peccatum diligere et fovere convincitur, habitum libere acquisitum libere conservans; ex quo voluntas maiori promptitudine et propensione feratur in actum. Unde voluntarium augetur, licet imminuatur liberum. Idque valet, sive habitus sit malus, sive bonus. Huiusmodi autem peccatum « *ex certa malitia,* secundum quod provenit ex inclinatione habitus non est speciale peccatum, sed quaedam generalis conditio peccati ». S. Th. 2. 2. q. 14. a. 1. ad 3., 1. 2. q. 73. a. 4.

54. *An concupiscentia causet involuntarium?* — Distinguitur sensilis appetitus in concupiscibilem et irascibilem. Concupiscibilis est, per quem ea, quae per imaginationem bona vel mala repraesentantur, inhiat aut refugit. Irascibilis est, per quem submovere nititur ea, quae sibi obstant illa inhianti vel haec fugienti. S. Th. 1. 2. q. 23. — *Concupiscentiae* nomine intelligitur hic motus quicumque appetitus sensitivi, qui fertur in bonum vel malum refugit, sibi proprium. Quae autem dicuntur de affectione sensilis appetitus facile applicari possunt affectui voluntatis ; ut enim ex sensili concupiscentia causari potest voluntatis motus, ita unus voluntatis affectus ex alio ipsius voluntatis affectu causari potest. Et sic ex amore filiorum, Dei, honoris, aliquis

voluntarie aggreditur pericula, quae voluntas tanto erit ferventior, quanto ille affectus fuerit maior.

Concupiscentia alia est *antecedens,* alia est *consequens.* Illa liberum voluntatis actum antecedit, et consequenter mere naturaliter excitatur. Ista liberum voluntatis actum consequitur. Illa trahit et inclinat rationem et voluntatem. Ista ex voluntate redundat. Illa voluntaria non est, ista voluntaria est, vel in se, si eam voluntas ex industria velit et excitet; vel in causa, si naturaliter ex libero voluntatis actu resultat. « Appetitus sensitivus, ait S. Th. 1. 2. q. 77. a. 6., potest se habere ad liberum arbitrium et *antecedenter* et *consequenter. Antecedenter* quidem, secundum quod passio appetitus sensitivi trahit vel inclinat rationem vel voluntatem. *Consequenter* autem, secundum quod motus superiorum virium, si sint vehementes redundat in inferiores. Non enim potest voluntas intense moveri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitivo ».

Concupiscentia *antecedens* minuit voluntarium tum in ratione *voluntarii,* tum in ratione *liberi.* Quare actus, ex ea procedens, eo minus voluntarius est sub utraque ratione, quo magis illa est intensior. — Ratio 1.ae p. est, quia actus eatenus est *voluntarius,* quatenus est a principio intrinseco. Atqui concupiscentia extrinseca voluntati est. Ergo actus ex eius impulsu procedens minus voluntarius est in ratione *voluntarii.* Hinc S. Th. 1. 2. q. 77. a. 6. ad 3. inquit: « Dicendum, quod etsi motus voluntatis sit intensior ex passione incitatus; non tamen *ita est voluntatis proprius,* sicut si sola ratione moveretur ad peccandum ». Et ib. in c.: « Actus in tantum est peccatum in quantum est voluntarius, et in nobis existens. Esse autem aliquid in nobis dicitur per rationem et voluntatem. Unde quanto ratio et voluntas ex se aliquid agunt, non ex impulsu passionis, *magis est voluntarium* et in nobis existens ». — Ratio 2.ae p. est, quia actus tanto minus est voluntarius in ratione liberi, quanto minus habet dependentiae ex parte liberae voluntatis et advertentiae ex parte rationis. Atqui cum vehementior est passio praecedens, tanto minor est dependentia huius actus consequentis ex voluntate libere se determinante, et ex ratione considerante. Nam *libera* voluntas, quanto magis invenit *animum iam propendentem* per passionem tanto minus ipsa in actus consequentis *determinationem* influit. Deinde, licet directe nequeat passio influere in iudicium, potest tamen indirecte influere tripliciter: 1.° Per quandam *distractionem,* minor est enim ad singula sensus, cum pluribus intendit. 2.° Per quandam *contrarietatem,* quatenus inclinat ad contraria eius, quod deberet iudicari, et animus evadit debilis

et imbecillis. 3.° Per *immutationem corporalem;* pervertit enim phantasiam, quae se non praestat rectis operationibus intellectus, ut in insanis et furentibus ex passionum vehementia videre est.

Quamvis vero ex antecedenti concupiscentia voluntatis actus minus voluntarius sit, evadit tamen intensior et facilior; quia illa voluntatem *inclinat* ad volendum. Ac prout maior est passio eo faciliorem reddit voluntatis conatum. Et sic milites ex spe gloriae, parentes et amici ex amore filiorum et amicorum molesta quaeque iucunde perferunt. — S. Th. 1. 2. q. 6. a. 7. ad 3., q. 10. a. 3., q. 33. a. 3., q. 48. a. 3., q. 73. a. 6. ad 2., q. 77. a. 1. 2. 3. 6. 7., 2. 2. q. 154. a. 3. ad 1., q. 158. a. 3. ad 2.; Suarez tr. 2. d. 3. s. 3. 4.

Concupiscentia *consequens* praesupponit actum tanto magis voluntarium quanto ipsa intensior est. — Ratio est, quia concupiscentia consequens excitatur in nobis consequenter ad actum voluntatis libere sese determinantis. Quare sive excitetur naturaliter, per quandam redundantiam in partem inferiorem ex superiore; sive excitetur voluntarie, vel indirecte per voluntariam negligentiam et omissionem repressionis motuum exurgentium, vel directe data opera et studiose motus excitando in inferiore parte; concupiscentia utpote consequens, et non praecedens liberum voluntatis actum, unde procedit, non potest in ipsum ullum causalitatis influxum exercere; sed eundem voluntatis actum praesupponit, qui influxum potius in ipsam exercet. Et, si sermo iterum sit de concupiscentia, quae sive voluntarie, sive naturaliter, ex ipso voluntatis actu excitatur, cum effectus proportionatus esse debeat suae causae, eamque superare non possit, concupiscentia consequens non diminuit voluntarium, sed magis auget, quatenus nempe significat et demonstrat maiorem voluntatis propensionem et inclinationem ad actum. — S. Th. 1. 2. q. 24. a. 3. ad 1., q. 73. a. 6. ad 2., q. 77. a. 6.

Concupiscentia *consequens*, quae ex mera naturali resultantia et redundantia exoriatur partis superioris in inferiorem, illud quod ex ipsa procedit, reddit voluntarium et magis voluntarium *in causa*, quo ipsa interior est, eo ipso quod ipsa a voluntate procedat. Illud vero reddit minus *in se* voluntarium, cum rationem semper aliquo modo obnubilet, et liberum voluntatis exercitium aliquo modo impediat. Concupiscentia vero *consequens* directe excitata ad agendum, v. g. si quis odium ex industria in se excitat contra inimicum, acceptas iniurias animo revolvendo, ut vindictam pertinacius appetat et maiori exequatur audacia, illud quod ex ea procedit magis voluntarium simpliciter reddit, quia passio illa directe voluntarie excitata *est signum*

quod motus voluntatis sit fortior. S. Th. de Malo q. 3. a. 10. 11., 1. 2. q. 24. a. 3. ad 1. 3. — E. M.

55. *An passio diminuat peccatum?* — *Passio* hic dicitur motus sensilis appetitus, quasi vi et impetu quodam animum abripiens, ita ut hic quasi sub eius influxu pati videatur. — « Dicendum, quod peccatum essentialiter consistit in actu liberi arbitrii, quod est facultas voluntatis et rationis. Passio autem est motus appetitus sensitivi. Si igitur accipitur passio, secundum quod *praecedit* actum peccati, sic necesse est, quod *diminuat peccatum*. Actus enim in tantum est peccatum in quantum est voluntarius... Et secundum hoc passio minuit peccatum in quantum minuit voluntarium. Passio autem *consequens* non diminuit peccatum, sed *magis auget*, vel potius est signum magnitudinis eius, in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati. Et sic verum est, quod quanto aliquis maiori libidine, vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat ». S. Th. 1. 2. q. 79. a. 6., q. 24. a. 3. Cf. n. praec.; L. 1. 5. n. 23.

56. **Resolves :** Hinc sequitur, quod eo magis peccatum minuitur, quo vehementior est passio *antecedens*. « Dicendum, quod de ratione peccati est, quod sit voluntarium, voluntarium autem dicitur, cuius principium est in ipso agente. Et ideo quanto principium eius magis augetur, tanto etiam peccatum fit gravius; quanto autem principium exterius magis augetur, tanto peccatum fit levius. Passio autem est principium extrinsecum voluntati, motus autem voluntatis est principium intrinsecum. Et ideo quanto motus voluntatis fuerit fortior ad peccandum, tanto (peccatum) fit *minus* ». S. Th. de Malo q. 1. a. 11. ad 3. — Actus vero ex *consequenti* concupiscentia procedens, eo magis voluntarius et maius peccatum est, quo illa maior est. « Si sub concupiscentia includatur etiam ipse motus voluntatis, sic ubi est maior concupiscentia est *maius peccatum* ». S. Th. 1. 2. q. 73. a. 6. ad 2.

57. *An passio totaliter excuset a peccato?* — « Dicendum, quod secundum hoc solum actus aliquis, qui de genere suo est malus totaliter a peccato excusatur, quod totaliter involuntarius redditur. Unde, si sit talis passio, quae totaliter involuntarium reddat actum sequentem, totaliter a peccato excusat; alioquin non totaliter... Passio quandoque quidem est tanta, quod totaliter aufert usum rationis: sicut patet in his, qui propter amorem vel iram insaniunt. Et tunc, si talis passio a principio fuerit voluntaria, imputatur actus ad peccatum; quia est voluntarius in sua causa... Si vero causa non fuerit volun-

taria, sed naturalis, puta cum aliquis ex aegritudine, vel aliqua huiusmodi causa incidit in talem passionem, quae totaliter aufert usum rationis, actus omnino redditur involuntarius, et per consequens totaliter a peccato excusatur. Quandoque vero passio non est tanta quod totaliter intercipiat usum rationis; et tunc ratio potest passionem excludere, divertendo ad alias cogitationes, vel impedire, ne suum consequatur effectum; quia membra non applicantur operi, nisi per consensum rationis. Unde talis passio non totaliter excusat a peccato ». S. Th. 1. 2. q. 77. a. 7., q. 6. a. 7. ad. 3., q. 10. a. 3.

58. *An primi pravae concupiscentiae motus sint semper peccata, et qualia?* — Nullum dubium esse potest, quod primi pravae concupiscentiae motus *sint peccata*, et peccata mortalia, agitur enim de re gravi, si illis exurgentibus voluntas sequenti tempore *consentiat,* et consentiendo morose in illis *delectetur*, sive longa, sive brevi et brevissima mora. Actus enim est de re graviter turpi, et plene deliberatus: et ille primus concupiscentiae motus, licet independenter omnino a voluntate excitatus fuerit, accedente voluntatis consensu, iam actus imperatus in sui *mora* et permanentia incipit esse. — Nullum dubium item est, quod primi pravae concupiscentiae motus naturaliter excitati et independenter a voluntate, quae deinde pro viribus illis *dissentit* et *resistit, nullo modo peccata sunt.* Actus enim sunt omnino involuntarii: et sine voluntario peccatum non est. Immo meritum inde est voluntati repugnanti. « Primus motus, ait S. Th. 2. d. 40. q. 1. a. 4. ad 3., non habet rationem culpae, nisi secundum quod aliquo modo est in potestate voluntatis. Unde, quando voluntas non repugnat, habet rationem peccati. Sed quando voluntas iam repugnare incipit, tunc homo meretur ». — Si tandem voluntas, exurgente primo concupiscentiae motu, neque *consentit* neque *dissentit;* sed permittit, non illum prohibens, iam *rationem habet peccati* huiusmodi motus, quia *aliquo modo est in potestate voluntatis.* Ille enim motus iam contra et praeter voluntatem, haud sane intendentem, sed saltem permittentem, non est. Peccatum autem *non mortale, sed leve est.* Etenim peccatum mortale est in aversione a Deo, quae haberi non potest sine ratione, sese a Deo avertente per deliberationem, quae aversio hic non habetur. Ergo illud peccatum mortale non est, sed veniale. Peccatum enim est; siquidem inordinatio quaedam est contra naturalem honestatem. S. Th. 2. D. 24. q. 3. a. 2.. Quodl. 4. a. 21.; E. M.

59. *An metus causet involuntarium?* — *Timor* est, instantis vel futuri periculi causa, mentis trepidatio. L. 1. *Quod metus* etc. — Di-

viditur primo in *levem* et *gravem*. Primus habetur, aut cum malum instans, vel futurum, leve est: aut cum, licet grave sit, parum tamen probabile est; secundus, cum grave est malum, valde probabile, vel certum. Grave autem est malum, vel *absolute*, vel *relative*. *Absolute* grave, quod et in virum constantem timorem incutit sui, locum habet cum malum, quod timetur, *in se* grave est, et communiter tale reputatur, ut mors, mutilatio, etc. *Relative*, cum malum, quod timetur, grave *secundum se* non est, est autem tale respectu huius vel illius. — Dividitur praeterea metus in *intrinsecum* et *extrinsecum*, ratione causae, unde proficiscitur. Metus intrinsecus est, qui exoritur ex intrinseca ipsius subiecti dispositione, ex cuiusque nempe propria corporis aut animi infirmitate. Timor mortis, ex gravi morbo excitatus, timor intrinsecus est, quippe qui exoritur, tamquam ex causa, ex infirmitate, quae in ipso subiecto timoris est. Metus extrinsecus est, qui ab extrinseca causa excitatur, sive causa haec sit naturalis seu necessaria, sive sit causa moralis seu libera; ut item metus mortis ex naufragio, vel ex latrone obviam occurrente.

Metus extrinsecus a causa morali seu libera incussus in *iustum* et *iniustum* subdividitur, prout ea ius habeat vel non habeat metum inferendi; ut metus, a iudice vel grassatore incussus. Ac sive iuste sive iniuste metus incussus sit, potest talis metus simpliciter incuti ad aliquid obtinendum, vel ad malum aliquod inferendum, ut in latronibus mortem minantibus, nisi quis det ea quae habet, vel in inimico mortem in vindictam item minitanti; et potest incuti ad *consensum* in certam quandam rem extorquendum, e. g., in sponsalia, in matrimonium, in contractum, etc.

Metus speciali nomine, appellatur *reverentialis*, cum metus est, ne superior offendatur, vel quo quis veretur resistere ei, cui subiicitur, nempe patri, matri, avo, socero, marito, regi, domino, praelato, tutori et curatori; itemque patruo, aut patrueli, vel fratri maiori, si cum eis metum passus habitet, et ab ipsis alimenta recipiat. « Pontius merito ait, metum *reverentialem per se* esse *gravem*, quia aliud est operari ex reverentia superiori debita, aliud ex metu reverentiali, qui necessario induit timorem alicuius gravis damni imminentis ex obedientia non praestita, puta diuturnae indignationis, etc. ». L. l. 3. n. 717. Indignatio profecto patris, domini, etc. malum est; et, si diuturna sit, malum grave est. Quare, seclusis etiam aliis malis, v. g., verberibus, minis, etc. metus *reverentialis per se* gravis est. — L. l. 5. n. 20., l. 6. n. 1056.; C. H. 1267.; C. G. 111. 11112.; C. I. 1111. seqq.; C. L. 666.

« Aliud est aliquid operari *cum metu,* aliud vero *ex metu*: nam primum dicit *concomitantiam;* unde quod ita fit, licet sit absolute voluntarium, tamen illud voluntarium non oritur ex metu, sed potius opponitur, et vincit ipsum metum, quod est signum magnae voluntatis: ut quando Christus Dominus progrediebatur ad mortem, metuens illam, summa voluntate illam amplectebatur, quae non oriebatur ex timore Patris et hominum, et ideo vincebat naturalem timorem. At vero fieri *ex metu* significat, quod metus ipse inducit ad volendum, seu faciendum aliquid, et tunc metus est *causa* talis voluntarii, eo modo, quo inter actus voluntatis intentio est causa electionis, et amor boni est causa odii oppositi mali: nam ad hunc modum in praesenti, quando quis timet mortem, decernit et intendit illam fugere; et ex vi huius decreti eligit hoc medium, v. g., proiicere merces in mare, et ad hanc electionem sequitur usus, seu executio. Ergo de primo ad ultimum metus fuit causa excitans et applicans voluntatem ad illum actum efficacem, quo imperavit illam actionem exteriorem ». Suarez tr. 2. d. 3. s. 1. n. 6.

Porro illa, quae *ex metu* fiunt, magis sunt *voluntaria* quam *involuntaria:* sunt enim voluntaria *simpliciter,* involuntaria autem *secundum quid.* Nam unumquodque est simpliciter tale, prout est in actu. Atqui hic actus, prout hic et nunc exercetur, est simpliciter volitus; quia, licet talis actio per se considerata non sit amabilis simpliciter, tamen hic et nunc proponitur ut absolute eligenda, tanquam medium conveniens ad evitandum maius malum. Ergo sub ea ratione est hic et nunc simpliciter voluntaria. Iudicium enim de voluntario est ferendum, considerata re in particulari cum omnibus circumstantiis, et non per abstractionem seu praecisionem intellectus. « Sed quod accipiatur id, quod per metum fit, ut extra hunc casum existens, prout repugnat voluntati, hoc non est nisi secundum rationem tantum, et ideo est involuntarium secundum quid, i. e. prout consideratur extra hunc casum existens ». « Illud ergo, quod per metum agitur, absque conditione est voluntarium, i. e. secundum quod actu agitur; sed involuntarium est sub conditione, i. e. si talis metus, non immineret ». S. Th. 1. 2. q. 6. a. 6. « Et, quia actus in particularibus sunt ideo simpliciter voluntarium est, secundum quid involuntarium ». S. Th. S. q. 47. a. 1., Quodl. 5. a. 10. — Suarez tr. 2. d. 3. s. 1. 2.

60. **Nota**: Metus levis regulariter non censetur causa agendi; quia facile repelli et contemni potest. Interdum tamen bene esse po-

test causa agendi. Et sic subditus, non audens prae reverentia contradicere superiori invitus ab eo ad agendum determinatur.

Illa, quae fiunt ex metu, sunt involuntaria *secundum quid,* cum res est *in se mala,* sed bona dumtaxat in praesentibus circumstantiis, ut patet in exemplo allato proiectionis mercium pro mercatore, quae in se mala est illi; et bona illi est in praesenti circumstantia naufragii. Verum, si res est *in se bona,* ita ut talis sit, abstrahendo etiam a praesentibus circumstantiis, tunc ille qui operatur ex metu, potest perfecta voluntatis inclinatione, in eam rem ferri, ita ut voluntarium *simpliciter* habeatur, quin simul habeatur involuntarium *secundum quid.* Et sic, qui ex metu supernaturali gehennae vult abstinere a peccato, *voluntarium simpliciter* habet sine involuntario admixto, quia divinae legis observatio est simpliciter bona in se, abstrahendo etiam ab illa circumstantia metus divinorum iudiciorum. Insuper, « qui vult servare praeceptum ex timore inferni, si intelligat vim illius motivi, non potest habere simplicem affectum contrarium, *transgrederer praeceptum, si non esset poena,* nam per hunc ipsum affectum peccaret, et reatum poenae incurreret, et consequenter contra suum motivum. Si ergo vere et efficaciter moveatur ab illo motivo, et intelligat vim eius, et qualitatem suorum actuum, fieri non potest, ut cum illo motivo sit talis affectus ». Suarez tr. 2. d. 3. s. 2. n. 6. — L. 1. 6. n. 442. *Obii. II.*

61. *An preces importunae constituant metum gravem?* — « Affirmat Pontius, etc. Sed verius negandum, nisi preces addantur metui reverentiae erga superiorem, ita Sanch., etc. Et bene advertit Sanch., non omnes preces assiduas dici importunas; sed tantum, quae sunt instantissimae, et saepius inculcatas ». L. 1. 2. n. 717.

62. *An metus gravis excuset a culpa?* — Vel sermo est de iis quae *intrinsece* et *per se* mala non sunt; vel de iis, quae sunt ex *natura sua intrinsece* mala, uti esset, v. g., apostasia a fide, blasphemia in Deum. Si 1.um, *ordinarie loquendo,* a tota culpa metus gravis excusat, quia lex quaelibet positiva obligare non solet cum gravi proportionato incommodo, uti commune est. *Ordinarie loquendo,* quia si quis metu gravi compelleretur ad legis alicuius positivae violationem, quae cederet in damnum commune, vel in contemptum legitimae potestatis, vel religionis, cum gravi scandalo publico, gravis metus tunc non excusaret a culpa trangressionis. Nam in 1.° bonum commune praeponi debet privato; in 2.° et 3.° vero ageretur iam de re ex natura sua intrinsece mala: attamen in altero et tertio hoc casu, si

Province

patiens, cum legem violat, publice protestetur, se ita non agere in legis vel religionis contemptum, sed tantummodo ad declinandam violentiam, qua existente, legem et religionem amplius non obligare declaret; tunc, *si publicum scandalum cesset,* et cesset praedictus contemptus, quod practice loquendo difficile omnino videtur, excusaretur a culpa. — Si 2.um certum est, metum utcumque gravem, dummodo talis non sit, ut usum rationis adimat, nunquame xcusare a tota culpa: illa enim, cum includant intrinsecam et essentialem malitiam, si fiunt voluntarie, nunquam culpa carere possunt. Exemplum est in christiano illo qui poenarum vel etiam mortis metu perculsus, fidem Christi negaret. Minuit tamen culpam, cum voluntarium minuat. Verum, *ordinarie loquendo,* metus gravis talem adhuc relinquit cognitionem eorum, quae fiunt, ut sufficiat ad mortale peccatum. — L. 1. 1. n. 175., l. 5. n. 21.; S. Th. 2. 2. q. 125. a. 4.; Elbel 43-52.; Del Vecchio v. 1. n. 144.

63. **Resolves**: Metus gravis, v. g., mortis, etc., saepe non tantum excusat a praecepto positivo, tam divino, quam humano etiam ecclesiastico, sed quandoque etiam ab affirmativo naturali, et sic non tenetur quis cum periculo vitae baptismum suscipere, integre confiteri, communionem recipere, servare depositum, implere votum, succurrere proximo in extrema vitae indigentia. E contrario ad mortem declinandam non potest sacerdos sigillum sacramentale violare. — Viva Opusc. de Act. hum. q. 4. a. 4.; Less. q. 6. a. 6.; L. l. 1. n. 175.

64. *An voluntas praeter metum, violentiam quoque pati possit?* — *Vis* seu *violentia* est maioris rei impetus, qui repelli non potest. Communiter hic definitur quod est a principio extrinseco, *repugnante* eo qui vim patitur. *Repugnante,* adeoque est contra voluntatis inclinationem, ita ut qui vim patitur non possit contrarium agere, et omnino repugnet. — Ad violentiam ergo duo requiruntur. Primum, ut sit a principio *extrinseco,* quia nemo proprie dici potest sibi ipsi violentiam inferre. Hinc patet discrimen *violentiae* et *metus,* qui provenire potest tam a principio intrinseco, qualis est, v. g., metus mortis proveniens ex morbo, quam a principio extrinseco, qualis est, v. g., metus naufragii, inferni atque poenarum. Secundum, quod requiritur, ut patiens omnino *repugnet,* h. e. *pro viribus* et *positive;* nam, si quis passive tantum se haberet, tunc non conferret quidem ad violentiam *agendo,* sed conferret *volendo pati.* Attamen non semper requiritur ad culpam vitandam resistentia omnino absoluta et continua illatae coactioni, quando scilicet ex una parte inutilis foret, ex altera

autem agitur de materia minus periculosa. Sic martyres, ducti ad templa paganorum, non peccabant, quamvis ambularent. Sed in omni casu resistendum est, quantum ad avertendum periculum scandali, vel religionis iniuriam, requiritur. L. l. 5. n. 15. seq.

« Quantum ad ipsum proprium actum (nempe *elicitum*) voluntatis non potest ei violentia inferri. Et huius est ratio, quia actus voluntatis nihil aliud est quam inclinatio quaedam procedens ab interiori principio cognoscente... Quod autem est coactum, vel violentum, est ab exteriori principio ». S. Th. 1. 2. q. 6. a. 4. Invitus ergo nemo potest velle; quia non potest velle, nolens velle. *Vellet* ex hypothesi, et simul *nollet;* quia ipse sibi volenti repugnaret. S. Anselm. l. de lib. arb. c. 6.; L. l. 5. n. 19.

« Quantum ad actus a voluntate *imperatos* voluntas violentiam pati potest, in quantum per violentiam exteriora membra impediri possunt, *ne imperium voluntatis exsequentur* ». S. Th. 1. 2. q. 6. a. 4. Violentiam voluntas pati item potest in exterioribus membris, quamvis *voluntatis imperium* proprie non habeatur, ut, e. g., si quis *contra suam voluntatem* deprehendatur, manibus et pedibus ligetur, in carcerem detrudatur, etc. Idque valet non tantum quoad exteriora membra, verum etiam quoad interiores facultates. Etenim clarum est, quod voluntas non tantum manui e. g. *praecipere potest,* ut non subscribat proprium nomen in chirographo ficti creditoris, et illa, vi ab isto apprehensa, subscribere debeat; verum etiam *potest intellectui praecipere,* ut rem aliquam cogitet et consideret, et intellectus distractus ad alia cogitanda rapiatur; *potest praecipere sensili appetitui,* ut ratione obediat, et contra rationem ille moveatur. Item potest extrinseca causa, e. g., daemon phantasmata in imaginatione *contra voluntatem* excitare, etc. — Suarez tr. 2. d. 2.; Less. in q. 6. a. 4.; S. Th. 1. 2. q. 80., S. q. 47. a. 2.; L. l. 3. n. 430. 433.; E. M.

64. bis **Nota :** Voluntatis imperium non eodem modo exercetur super sensus, ac super exteriora membra. Quando haec in statu normali inveniuntur, voluntas perfectum super ea exercet imperium, secundum eorum naturalem virtutem. Verum quoad sensus et appetitum sensitivum, non est idem. « Dicendum, ait S. Th. 1. 2. q. 9. a. 3. ad 3. quod, sicut Philosophus dicit, ratio, in qua est voluntas movet suo imperio irascibilem et concupiscibilem; non quidem despotico principatu, sicut movetur servus a domino; sed principatu regali seu politico, sicut liberi homines reguntur a gubernante, qui tamen possunt contra movere. Unde et irascibilis et concupiscibilis possunt in con-

trarium movere voluntatem. Et sic nihil prohibet voluntatem aliquando ab eis moveri ».

65. *An violentia causet involuntarium ?* — Violentia *involuntarium contrarie* tale, causat. Nam « violentia *directe opponitur* voluntario ; sicut etiam et naturali. Commune est enim voluntario et naturali, quod utrumque sit a principio intrinseco. Et propter hoc, sicut in rebus, quae cognitione carent, violentia aliquid facit contra naturam : ita in rebus cognoscentibus facit aliquid esse contra naturam. Quad autem est contra naturam dicitur esse innaturale ; et similiter, quod est *contra voluntatem*, dicitur esse *involuntarium*. Unde violentia involuntarium causat », S. Th. 1. 2. q. 6. a. 6.; violentia *simpliciter* involuntarium simpliciter, violentia *secundum quid involuntarium secundum quid;* haud quidem quantum ad actus elicitos, sed quantum ad actus imperatos. Nam quantum ad actus imperatos tantum, et non etiam quantum ad actus elicitos, voluntas violentiam pati potest. S. Th. 1. 2. q. 6. a. 5. ad 1., S. q. 47. a. 1. — E. M.

66. **Resolves :** Quando ergo *passio* aliqua est *simpliciter violenta*, quia nempe quis, omni quo potest modo, voluntate resistit, et repugnat, ea est *simpliciter* et *contrarie involuntaria*, adeoque non humana, neque imputabilis. Quando vero est tantum *secundum quid violenta,* cui nempe non satis resistitur, cum possit repelli vel debilitari, vel cui non omnino repugnatur, quando nullo modo repelli vel imminui possit, tunc non tollitur ratio voluntarii, adeoque actus humani et imputabilis, sed tantum minuitur, pro maiori vel minori vi illata, pro maiori vel minori resistentia et repugnantia. Ad Rom. 7., 20.; S. Aug. de Civ. Dei c. 16.; L. 1. 3. n. 430. 433., 1. 5. n. 16.

66.bis **Nota :** « *Involuntarium* dupliciter dicitur, scilicet per ignorantiam et violentiam. Et ideo aliam rationem peccati habet rapina, et aliam furtum. Ergo propter hoc differunt *specie*... In aliis generibus peccatorum non attenditur ratio peccati ex aliquo involuntario, sicut attenditur in peccatis oppositis iustitiae ; et ideo ubi occurrit diversa ratio involuntarii est diversa species peccati ». S. Th. 2. 2. q. 66. a. 4. 9.

III. — DE MORALITATE HUMANORUM ACTUUM

67. *Quaenam sit partitio tractationis actuum humanorum relate ad finem?* — Diximus de actibus humanis relate *ad hominem,* qui per ipsos ad ultimum humanae vitae finem, seu beatitudinem, sese ordinat. Dicendum nunc est de iisdem actibus in ordine *ad praedictum finem;* seu de *eorumdem actuum moralitate.* Ordo enim humanorum actuum ad finem communem humanae vitae, ordinem moralem, seu moralitatem humanorum actuum, constituit. Primum autem dicendum *generatim* est *de ipsa moralitate;* deinde vero *de variis fontibus huius moralitatis* in humanis actibus. — S. Th. 1. 2., q. 21. a. 2. ad 2.

68. *Quaenam sit generica* et *specifica notio moralitatis actuum humanorum?* — Morale a *more* dicitur, qui repetitus est agendi modus in liberis actibus. Unde *moralis* actus et actus liber, humanus, voluntarius idem re sunt; sed non ratione. Moralitas enim addit actui libero, humano, voluntario, relationem seu habitudinem ad regulam et normam eum dirigentem, quae norma, suprema nempe norma, finis est, ultimus totius humanae vitae finis. — Actus ergo humani considerari possunt, aut *generice* omnes, aut *specifice* hi vel illi. Si *generice* considerantur, *qua actus humani sunt, capaces sunt conducendi hominem ad finem,* ad ultimum nempe finem, in cuius possessione felicitas et beatitudo ac plena eius perfectio constituitur. Per eos enim homo seipsum in finem *ordinat* et *ducit.* S. Th. 1. 2. q. 1. a. 1. 2., q. 2. a. 2. — Si *specifice* hi vel illi, *qua tales actus sunt,* inspiciantur, *actu sunt ordinantes et ducentes, vel non, ad finem,* prout fini conformes sunt, vel non. Et sic, e. g., cognitio Dei, amor Dei, hominem, natura sua, ad finem ordinant et ducunt; ignorantia Dei, odium Dei, hominem, natura sua, a fine avertunt et removent. — Si actus humani, primo modo, generatim spectentur, *morales* vocantur. Si, secundo modo, considerentur in particulari specie constituti, *boni* vel *mali moraliter, honesti vel turpes* nuncupantur. « *Bonum* et *malum,* ait S. Th. 1. 2. q. 18. a. 5., diversificant *speciem* in actibus *moralibus* ». *Moralitas* ergo constituit *genus; bonitas* vel *malitia speciem.* —

69. *Quaenam sit adaequata natura moralitatis?* — Per *moralitatem* communiter intelligitur habitudo humanorum actuum ad propriam normam et regulam, secundum quam ordinantur et diriguntur. Et sic etiam communiter, genere pro specie sumpto, actus distinguun-

tur *morales* et *immorales*, ad designandos actus humanos rectos, et actus voluntarios a propria rectitudine deficientes. — Porro moralitas, *secundum suum primarium et fundamentalem conceptum*, considerata *generice*, definiri potest: capacitas, quam habent in se actiones humanae, ut bonae aut malae sint in ordine ad finem creationis, i. e. ut conformes seu convenientes sint, vel non, huic fini assequendo: *specifice* vero considerata, est ratio conformitatis vel difformitatis, quam *in se* habent humanae actiones in ordine ad finem creationis, tanquam media ad finem, quatenus nempe convenientes sint vel disconvenientes, ut hominem ducant, vel non, ad suum finem.

Per *moralitatem* enim actuum humanorum communiter intelligitur ratio *rectitudinis* vel *non rectitudinis* eorumdem humanorum actuum; et cum actus humani *media* sint ad communem humanae vitae *finem*, *finis* regula et mensura est illius rectitudinis vel non rectitudinis. — « *Rectitudo voluntatis*... nihil aliud est, quam *debitus ordo voluntatis ad ultimum finem* ». S. Th. 1. 2. q. 5. a. 7., Ethic. l. 6. lect. 2. Per *moralitatem* iterum intelligitur, quod actus sint *secundum rationem vel praeter rationem:* porro ratio hoc manifestat et hoc dictat sequendum in humanis actibus, *finem* nempe creationis assequendum *per actus*, illi congruentes et conformes. Per *moralem* item *bonitatem* vel *malitiam* communiter intelligitur, quod actus humani sint *ordinati* ad illum *finem*, sint *secundum rectam rationem*, ad praedictum *finem* proprios actus *ordinantem*, vel *praeter hanc rectam rationem*. Hinc bonitas actuum est in quantum sunt utiles ad hominis finem. S. Th. 1. 2. q. 7. a. 2. a. 4. ad 2. Et hinc consequenter est, quod ab illo fine, et ab obiecto ad illum finem ordinato vel non, actus humanus constituatur *in specie* actus moraliter *boni*, moraliter *mali*. S. Thomas 2. 2. q. 153. a. 2.

Secundum suum primarium et *fundamentalem conceptum;* nam *proxime* et *formaliter* ista conformitas seu convenientia, difformitas sive disconvenientia non est nisi *a lege*, quae per *rectam rationem* manifestatur. Eo ipso enim, quod lex aliquid faciendum vel omittendum praecipit, illud formaliter et proxime constituit in ratione *medii* in ordine *ad finem* assequendum, obligationem in conscientia pariens usus talis medii. Unde recte S. Alph. l. 5. n. 3. 4. ait: « Bonitas moralis actus humani consistit in quadam conformitate et convenientia actus liberi cum recta ratione, et lege ». — S. Th. q. 18. 19. 20.; Suarez tr. 3. d. 1., d. 2. s. 1. 2., d. 3. s. 2. 3., d. 7. s. 1.-6., d. 10., d. 11.

« In his, inquit S. Th., quae aguntur per voluntatem, regula proxima est ratio humana, regula autem suprema est lex aeterna... Omnis actus

voluntarius est malus per hoc quod recedit ab ordine rationis et legis aeternae. Unde sequitur, quod actus humanus, ex hoc quod est bonus vel malus habeat rationem rectitudinis vel peccati ». 1. 2. q. 21. a. 1.

« Regula voluntatis humanae est duplex, una propinqua et homogenea, scilicet humana ratio: alia vero est prima regula, scilicet lex aeterna, quae est quasi ratio Dei ». 1. 2. q. 71. a. 6.

« Dicendum, ait S. Th. 1. 2. q. 19. a. 4., quod in omnibus causis ordinatis, effectus plus dependeat a causa prima quam a causa secunda; quia causa secunda non agit nisi in virtute primae causae. Quod autem ratio humana sit regula voluntatis humanae, ex qua eius bonitas mensuratur, habet ex lege aeterna, quae est ratio divina. Unde in Ps. 4. dicitur: *Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine:* quasi diceret: *lumen rationis, quod in nobis est, in tantum potest nobis ostendere bona, et nostram voluntatem regulare, in quantum est lumen vultus tui,* i. e. *a vultu tuo derivatum.* Unde manifestum est, quod multo magis dependet *bonitas* voluntatis humanae *a lege* aeterna, quam *a ratione humana* ».

A ratione humana. Etenim cum lex aeterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente divina, innotescat tamen nobis per naturalem rationem; hinc ratio, et ipsa, regula et norma est humanorum actuum, et quidem *proxima,* utpote proponens immediate voluntati bonum vel malum secundum legem aeternam. Verum ista regula proxima est subiectiva, *mere proponens obiectum;* lex, regula proxima *obiectiva* est, *rectitudinem constituens.*

Quod autem de *lege aeterna* dicitur, de qualibet autem lege intelligendum est: cum quaelibet lex sit, ordinatio rationis, ordinem et rectitudinem constituens humanorum actuum *ad finem;* neque vero omnes humani actus ipsa lege aeterna vel praecipiuntur vel prohibentur. Unde plures humani actus non nisi positiva lege praecipiuntur vel prohibentur; et sic constituuntur proxime et formaliter in ratione necessarii *medii ad finem.* Leges, « si quidem iustae sunt, habent vim obligandi in foro conscientiae a lege aeterna, a qua derivantur, secundum illud Prov. 8., 15., *Per me reges regnant et legum conditores iusta decernunt* ». S. Th. 1. 2. q. 96. a. 4. — Lugo de Incarn. d. 5. n. 75; Less. de Perfect. divin. l. 13. c. 26.; E. M.

Quare « ille qui peccat agit et contra rationem, et contra legem humanam et contra legem divinam ». S. Th. 1. 2. q. 87. a. 1.; et « licitum est quod nulla lege prohibetur ». S. Th. 4. D. 15. q. 2. a. 4. — Wirceburg. c. 3. art. 3. 4. 5.; E. M. 6. 69. 79.

70. *An universalis sit duplex regula assignata moralitatis?* — *Remota et fundamentalis moralitatis norma* nempe ultimus hominis finis *omnes humanos actus* complectitur; secus regula iam remota et fundamentalis moralitatis non esset. Ratio patet, quia *omnes* humani actus *media* sunt ad *finem totius humanae vitae.* Non omnes tamen eamdem *habitudinem* habent ad hunc *finem;* alii enim sunt *per se* ordinati, nempe *intrinseca natura sua* ordinati ad hunc *finem,* ut, e. g., Dei cognitio et amor, amor proximi, iustitia erga alios servanda, etc., et isti actus dicuntur *intrinsece boni,* et quia *boni* sunt, nempe intime et necessario rationis ordini consoni, ideo praecipiuntur deinde *a naturali lege.* Alii e contrario *per se* repugnant, seu *intrinseca natura sua* dissoni sunt a communi humanae vitae *fine,* ut, e. gr., blasphemia, periurium, sacrilegium, furtum, etc., et isti actus dicuntur *intrinsece mali,* et quia *mali* sunt, nempe intime et necessario a rationis ordine dissoni, ideo prohibentur deinde *a naturali lege.* Alii tandem actus sunt, qui per se seu *intrinseca natura sua* cum praedicto *fine,* et consequenter cum rationis ordine, *necessario connexi* non sunt, ut, e. g., cum amico conversari, rusticatum ire, etc., et isti actus dicuntur *intrinsece indifferentes;* quare *necessitate finis assequendi* isti actus neque necessario poni debent, neque necessario debent omitti: sed, si sponte quis illos ponere velit, eos profecto ita exercere debet, *ipsa necessitate finis assequendi,* ut a fine non abscedat, sed ad finem semper tendat, cum ob hanc rationem dederit homini ipsa natura facultatem libere agendi, ut per liberam actionem se ipsum ducat in finem. Unde eo ipso quod actus, actus nempe *in concreto,* fini non repugnat, iam fini aliquo saltem modo consonus est, et moraliter bonus. S. Th. 2. D. 40. q. 1. a. 5.

Regula item *proxima et formalis,* nempe lex, *omnes humanos actus* complectitur: siquidem alios praecipit, alios prohibet; quos autem neque praecipit neque prohibet, sed permittit sive positive sive negative, ita, ex eadem lege praecipiente, praestandi sunt, ut rationis ordini et rectitudini non repugnent; et sic huiusmodi actus sunt eo ipso moraliter boni, siquidem, si in ipsis efficiendis rationis ordo servetur, iam rationi convenientes sunt, et moraliter boni ac honesti. — E. M. 6. 69. 79.

Resolves: 1.° Atque hinc patet quid *ordo et rectitudo rationis* significat, nempe importat proportionem *medii ad finem,* quam ratio non facit, sed cognoscit et proponit voluntati. Et sic A. D. bonum morale dicit, quod convenit ordini rationis; bonum item honestum,

quod convenit rectitudini rationis. S. Th. 1. 2. q. 18. a. 8., q. 39. a. 2. *Rectitudo* humanorum actuum est, secundum quod humana voluntas reguletur a voluntate divina, S. Th. 1. p. q. 63. a. 1., vel secundum quod ordinem habeat ad finem, 1. 2. q. 7. a. 2.

2.° Concludendum ergo est, illa esse moraliter bona vel mala, quae sunt convenientia naturae rationali et legi, vel ab illa disconvenientia, in ordine ad ultimum finem, ad quem eadem natura destinatur. Neque vero opus est, ut vel caritatis motivo informentur, vel etiam, ut referantur ad Deum ex supernaturali motivo. E. M. 7. 54. 58. 69. 75. 79. — Concludendum item est, erronee omnino assignari uti regulam supremam humanarum actionum, vel ipsam humanam naturam, vel etiam humanam rationem, cuius tantum est regulam manifestare. Secus enim, si ipsa humana ratio rectitudinis regula esset, ab ea profecto nunquam declinare posset. S. Th. 1. p. q. 63. a. 1.

71. *Utrum moralitas seu moralis bonitas vel malitia in interiori tantum voluntatis actu reperiatur, an etiam in actu exteriori?* — Moralitas *formaliter* non est nisi in interiori, libero, voluntatis actu: *materialiter* autem dumtaxat in actu etiam exteriori est. Duplex enim in exteriori actu distingui potest bonitas seu malitia moralis. Primo considerari potest bonitas vel malitia moralis *obiectiva* actus exterioris, quam actus ille *ex se* habet, nempe *ex proprio obiecto et circumstantiis,* quibus obiective afficitur, secundum rectum rationis ordinem. Huiusmodi bonitas seu malitia, quam habet actus exterior, secundum se, propter debitam vel indebitam materiam, et debitas vel indebitas circumstantias, a ratione derivatur, prout nempe rectitudinem rationis vel deviationem a recto rationis ordine illud obiectum illaeque circumstantiae exhibent. Haec obiectiva bonitas seu malitia actus exterioris prior est, quam bonitas seu malitia actus voluntatis. Et sic actus exterior *est obiectum voluntatis,* in quantum proponitur voluntati a ratione, ut quoddam bonum apprehensum et ordinatum per rationem, vel ut ab hoc ordine desciscens; et bonitatem seu malitiam moralem *in voluntate causat.*

Secundo considerari potest in actu exteriori bonitas vel malitia moralis, *in ordine ad finem,* secundum quod iste exterior actus substat interiori actui voluntatis. Finis enim proprium voluntatis obiectum est. Et sic ratio boni vel mali, quam habet actus exterior ex ordine ad finem per prius invenitur in actu voluntatis, *et ex eo derivatur ad actum exteriorem.* Insuper in quantum exterior actus consistit in executione operis, est *effectus voluntatis*, et sequitur voluntatem. Voluntas

tunc comparatur ad actum exteriorem, sicut causa efficiens, unde bonitas vel malitia moralis actus voluntatis est *forma exterioris actus,* sicut in causa agente existens, S. Th. 1. 2. q. 20. a. 1. Quare « bonitas finis ex voluntate redundat in actum exteriorem, et bonitas materiae et circumstantiarum redundat in actum voluntatis », S. Th. 1. 2. q. 20. a. 3.

Iam vero actus exterior et interior voluntatis prout considerantur in genere moris sunt *unus actus humanus,* ib. Si ita adaequate consideratur *humanus actus, formalis bonitas vel malitia moralis actus humani* solum est intrinsece in interiori actu voluntatis, in exteriori vero solum per denominationem extrinsecam. *Moralitas* enim *humani actus formaliter inspecta* non reperitur nisi *in actu libero,* libertas autem formaliter non nisi in voluntate est. Item *formalis moralis bonitas* ex ordine ad finem est, qui proprium est obiectum voluntatis, q. 20, a. 1. Unde patet, quod in exteriori actu huiusmodi moralis bonitas, *quae est secundum ordinem ad finem,* tota dependet a voluntate, ib. a. 2. — Illa autem « bonitas actus exterioris, *quam habet ex materia et circumstantiis,* est alia a bonitate, quae est ex fine : non autem alia a bonitate voluntatis, quam habet ex ipso actu volito, sed comparatur ad ipsam ut ratio et causa eius », q. 20. a. 4. ad 2.

Confirmatur, « nam quantumvis actus exterior ex se bonus et conformis videatur rationi, si tamen a malo interno actu seu prava intentione et electione imperetur, non est bonus quatenus actus humanus est. Ergo signum est *in ratione actus humani* solum esse bonum per denominationem ab interiori actu. Simile argumentum est, quia actus exterior praecise et per se sumptus non addit homini formalem bonitatem moralem, nec reddit illum magis studiosum, si enim intelligamus aliquem existimantem, se posse exsequi exteriorem actum virtutis, *habere efficacem voluntatem exercendi talem actum,* is rectus est et studiosus, sive possit revera exsequi sive non possit, quia virtus non pendet ex facultate, quae nobis invitis deesse potest, sed ex voluntate, supposito quod voluntas aequalis sit... Doctrina haec de actibus externis eodem modo procedit in actibus intellectus et appetitus sensitivi ». Suarez tr. 3. d. 10. s. 1. n. 6. 11. « Quid planius quam quod *voluntas pro facto reputetur,* ubi factum excludit necessitas ? » S. Bernard. Ep. 77. ; Gen. 22., 16. ; Matth. 5., 28. *Voluntas,* voluntas nempe de se efficax. — E. M. 6. 71. 72.

72. *An actus externus moralitatem aliquo modo addat actui interno?* — « Dicendum est primum, actum exteriorem *per se* non ferre

augmentum bonitatis vel malitiae, si cetera sint *paria,* in actu interiori. ita D. Th. 1. 2. q. 20. a. 4... quia actus exterior non habet bonitatem distinctam ab interiori, et necessario sequitur ex illo, si est in nostra facultate, si autem non est in nostra facultate non minuit bonitatem voluntatis... Secundo dicendum est, actionem externam interdum esse necessariam ad bonitatem voluntatis, vel ad talem bonitatem.... nam quando est in potestate hominis exsequi actionem externam, non potest habere interiorem voluntatem *perfectam,* nisi exteriorem actionem exsequatur, quia actus exterior est terminus et finis interioris, et quia voluntas absolute *perfecta* est, quae operatur cum potest... Tertio dicendum, *per accidens* exteriorem actum posse augere bonitatem, vel malitiam simpliciter... Nam 1.° propter exteriorem actum saepe homo magis durat et perseverat in interiori, immo etiam saepe multiplicat interiores actus, et hoc modo moraliter peius est occidere. 2.° Quia ipsa exterior actio et accendit affectum, et ita facit ad actum interiorem, quo modo vocalis oratio conferre solet ad interiorem devotionem. 3.° Sunt utiles actiones externae ad moderandas passiones et habituandum corpus, ut facilius iustitiae deserviat... Addendum est etiam esse actus externos bonos utiles ad effectum satisfactionis pro poena temporali debita pro peccato, quia satisfactio non tantum sumitur ex bonitate, sed maxime ex poenalitate actus: actus autem exterior per se affert propriam poenam et dolorem. Denique addendum est exteriores actus esse necessarios ad aliquos effectus gratiae, qui vel ex opere operato, vel ex speciali privilegio conferuntur; ut sunt effectus sacramentorum et effectus martyrii, et si qui alii sunt similes, quia cum hi effectus non pendeant ex sola mente operantis, promissi sunt exercenti tale opus non solum in affectu, sed etiam in effectu; et eodem modo e contrario actus mali externi, vel etiam effectus eorum sunt necessarii ad incurrendas aliquas poenas vel censuras, quae per solum interiorem actum non incurruntur ». Suarez tr. 3. d. 10. s. 2. n. 2. 3. 4. 6.; Wirceburg. c. 3. a. 1.; L. 1. 2. n. 42.; S. Th. 1. 2. q. 13. a. 5. ad 1., q. 20. a. 5., 2. D. 40. a. 3.; E. M. 71. 72.

73. *An idem actus exterior possit esse bonus et malus?* — « Dicendum quod nihil prohibet aliquid esse unum, secundum quod est in uno genere, et esse multiplex secundum quod refertur ad aliud genus... Et secundum hoc nihil prohibet aliquem actum esse unum secundum quod refertur *ad genus naturae,* qui tamen non est unus secundum quod refertur *ad genus moris*... Ambulatio enim continua est unus actus secundum genus naturae: potest tamen contingere

quod sint plures secundum genus moris, si mutetur ambulantis voluntas, quae est principium actuum moralium. Si ergo accipiatur unus actus prout est in genere moris, impossibile est, quod sit bonus et malus bonitate et malitia morali; et tamen si sit unus unitate naturae et non unitate moris, potest esse bonus et malus ». S. Th. 1. 2. q. 20. a. 6.

74. *An dentur actus humani indifferentes; i. e. qui neque boni moraliter, neque mali moraliter sint, neque honesti neque turpes?* — Si actus humani considerentur *in abstracto,* seu secundum *suam speciem,* quam intrinsece habent a proprio obiecto, praecisione facta a fine et a circumstantiis determinantibus, tunc actus profecto dantur indifferentes, qui nempe ex specie sua neque *mali* neque *boni* sint, sicut homo secundum se, seu secundum suam speciem, neque virtuosus neque vitiosus est. Et ratio est, quia omne obiectum aliquam habet bonitatem vel malitiam saltem naturalem; non tamen semper importat bonitatem vel malitiam moralem, quae consideratur per comparationem ad ordinem, nempe rationis. Non omne enim obiectum actus humani includit aliquid pertinens ad hunc rationis ordinem: non omnes quidem actiones sunt per se necessario connexae cum ultimo fine, neque omnes praecipiuntur aut prohibentur a lege, sed plures mere permittuntur, sicut ambulare, ire ad campum, levare festucam de terra, et huiusmodi. Tales ergo actus secundum speciem suam sunt indifferentes. S. Th. 1. 2. q. 18. a. 8.

Si vero actus humani *in individuo,* seu concrete considerentur, prout nempe et a particularibus circumstantiis et a fine determinentur, Scotistae affirmant dari actus indifferentes *in individuo.* Ratio est, quia nulla certa lex iubet dirigere eos in ultimum humanae vitae finem, nempe Deum, neque semper agere ex altiori motivo honestatis et virtutis; sed attenta humana fragilitate et infirmitate, Deus ipse permittit, ut homo agat ex hac ipsa infirmitate et fragilitate propter necessitatem et commodum ipsius naturae, ut. e. g., lautius aliquando comedere, convivia instituere, recreari aspectu coeli, campi, etc. Ergo hae et aliae similes actiones exerceri possunt ex fine mere *indifferenti.* Idemque dicatur de maiori bono, quod saepe omittitur; quae omissio neque *bona* neque *mala* est, sed *indifferens.* Inde autem sequitur dari *actus humanos, qui morales non sunt.*

Thomistae e contrario negant dari actus indifferentes *in individuo,* et verius. Ratio est, quia aut quis facit rem necessariam, utilem, convenientem naturae rationali, nempe animae, corpori, rebus ipsi exte-

rioribus, quae ad utrumque ordinantur; aut rem facit inutilem prorsus et otiosam. Si primum, actio haec tendit ad finem naturaliter bonum, et bona est. Si secundum, rem facit naturae rationali disconvenientem, utpote saltem superfluam: ratio enim dictat non multiplicanda entia sine necessitate, aut utilitate, aut convenientia aliqua. Praeterea, cum rationis hoc proprium sit, humanos actus, qui ex deliberatione fiunt, dirigere et ordinare ad debitum finem; aut humanus actus est reapse ad debitum finem ordinatus, et habet rationem *boni;* aut non est ad debitum finem ordinatus, et tunc ex hoc ipso *rectae rationi repugnat,* et habet rationem *mali.* Sane voluntas *indifferens* quid prosequi non potest, sed *bonum,* vel secundum rationem, vel secundum sensum. Inde sequitur non dari *actus humanos,* qui simul *morales* non sint. « Nam idem sunt actus morales et actus humani ». S. Th. 1. 2. q. 1. a. 3., 2. D. 40. q. 1. a. 5.; Suarez tr. 3. d. 9. s. 3.

Atque ex adducta ratione luculenter patet, actus illos indifferentes Scotistarum tales revera non esse, sed esse *moraliter honestos;* si enim fiant propter necessitatem, utilitatem, convenientiam, secundum ordinem rationis sunt, et consequenter moraliter honesti. Enimvero et lautius aliquando comedere, et convivia instituere, et animo ac corpore recreari, actus secundum rationem sunt, si intra debitos limites haec contineantur. Sunt ergo isti actus revera facti ex motivo honestatis et virtutis, licet fiant ex naturali fragilitate, necessitate, utilitate, convenientia: siquidem in hoc est honestas et virtus, quod rectitudo rationis servetur. Sunt praeterea etiam ad Deum ordinati, saltem implicite, licet non explicite, ut mox magis explicabimus, siquidem, eo ipso quod secundum rationem sint et boni, ad Deum natura sua referuntur. Omissio ergo etiam maioris boni, quae sit *ex opere bono,* quod quis facit, nulla mala ei admixta circumstantia, non est mala, neque indifferens est; sed *bona.* « Et qui matrimonium iungit virginem suam, *bene* facit; et qui non iungit *melius facit* ». 1. Ad Cor. 7., 38. *Bona,* si nempe quis *bene* agens, praedictam advertat omissionem: secus enim ea nec *humanus actus,* nec *moralis,* consequenter est. — S. Th. 1. 2. q. 18. a. 9., q. 24. a. 2., q. 39. a. 2., 2. 2. q. 23. a. 3., q. 141. a. 6. ad 2., q. 145. a. 1. 3., q. 168. a. 3. ad 3., q. 169. a. 1. ad 1., S. q. 49. a. 2. ad 6.; L. tr., de Act. hum. XLI. seqq.; Wirceburg. c. 3. a. 2.; E. M.

75. *An ad moralem bonitatem actuum humanorum necesse sit dirigere omnes actiones in gloriam Dei; et an actus humani in quantum sunt boni vel mali rationem habeant meriti vel demeriti apud*

Deum? — R. Ad 1.um Communior et verior sententia affirmat. Ratio luculentissime patet ex dictis; siquidem omnis moralis actio, ut sit bona, necesse est, ut tendat in ultimum finem, et in eum a ratione ordinetur. Atqui, si humana actio ad ultimum finem tendit et ordinatur, iam ad Dei gloriam dirigitur. Ergo tam necessarium est actiones omnes dirigere ad Dei gloriam, quam necessarium est esse eas moraliter bonas. « Bonitas voluntatis dependet ex intentione finis: finis autem ultimus voluntatis humanae est summum bonum, quod est Deus. Requiritur ergo ad bonitatem humanae voluntatis, quod ordinetur ad summum bonum ». S. Th. 1. 2. q. 19. a. 9. « Totum quod homo est, et quod potest et habet, ordinandum est ad Deum ». S. Th. 1. 2. q. 22. a. 4. ad 3. — 1. ad Cor. 10., 31.

Hinc satis est eas in Deum dirigere *virtualiter* ex parte operis, seu *actu ipso exercito,* agendo nempe ob finem alicuius virtutis, seu honestum et naturae rationali consentaneum; talis enim actus ex intrinseca natura sua in Dei gloriam tendit. Ad rem S. Th. 1. 2. q. 8. a. 3. ad 2.: « Quandocumque quis vult ea, quae sunt ad finem, vult eodem actu finem: non tamen e converso ». Et q. 21. a. 4.: « Qui facit actum malum *non referibilem* in Deum, non servat honorem Dei, qui ultimo fini debetur ». Caietanus in eand. q. 8. a. 3. « semper appetens, ait, quod est ad finem, appetit finem, non *habitualiter,* sed *actualiter,* ut extendit se ad *actualiter* et *virtualiter*. Est enim *virtualiter* uti aliquo, infra latitudinem actualis usus; alioquin nunquam impleretur illud praeceptum: *Omnia in gloriam Dei facite:* facere enim actualiter operari importat ».

Multo magis satis praeterea est, actiones omnes in Deum dirigere *virtualiter* ex parte ipsius operantis, qui per caritatis actum totam vitam suam in Deum ordinavit, et in habituali manet caritate. Haec Caietanus in 1. 2. q. 8. a. 3.: « Inter motum voluntatis in aliquid *habitualiter* et *actualiter,* medius est motus voluntatis in illud *virtualiter* . . . Cum enim habens caritatem peccat venialiter, habitualiter quidem diligit Deum, sed non actualiter, ut patet, nec virtualiter, quia peccatum *non est dirigibile in Deum*. Cum autem habens caritatem ambulat vel praedicat; et quidquid aliud *non male facit,* quamvis de Deo non cogitet actualiter, actus tamen ille non solum talis virtutis est, sed caritatis, et voluntas tunc *virtualiter* fertur in Deum, et non solum *habitualiter,* quod convenit dormienti, et peccanti venialiter ». — S. Th. 2. D. 10. q. 1., a. 5.; E. M.

R. Ad 2.om Actus humanus rationem habet *laudabilis* vel *vituperabilis* seu *culpae* ex eo quod ex potestate est liberae voluntatis:

« Nihil enim aliud est *laudari* vel *culpari,* quam imputare alicui malitiam vel bonitatem sui actus ». S. Th. 1. 2. q. 21. a. 2. Rationem habet *boni* vel *mali* ex eo quod conveniat vel disconveniat rectae rationi. Rationem habet *rectitudinis* ex eo quod ordinem habet ad finem. Rationem habet *honesti* vel *peccati* ex eo quod conformis vel difformis sit legi. Rationem tandem habet *meriti* vel *demeriti* secundum retributionem iustitiae ad alterum, ex eo quod in alterius obsequium praestetur. Retributio fit alicui ex eo quod agit in profectum vel nocumentum alterius. Aliquid ex eis tribuendo, quae in nostro sunt dominio, quoddam ius nobis comparamus ad aliquid de alienis accipiendum. S. Th. de Verit. q. 29. a. 6. — Ex eo ergo quod humanus actus ad Deum tanquam ad ultimum finem referatur, eiusque honorem et gloriam consequenter promoveat, ac Deus sit gubernator et rector totius universi, ad quem pertinet pro his quae bene vel male fiunt in eo retribuere, actus humani habent apud Deum rationem naturalis meriti vel demeriti. Actus enim humanus praecise secundum suam moralem bonitatem consideratus, in praesenti ordine divinae providentiae, formaliter meritorius gratiae et vitae aeternae, non est ; gratia enim est ad supernaturale meritum necessaria, qua ad supernaturalem conditionem elevetur. Materialiter tamen talis est, ut possit meritorius supernaturalis praemii fieri, praesupposita divina ordinatione, et gratia accedente. Hisce enim demptis, non nisi meritum naturale ad praemium mere naturale habetur, ex eo quod bona opera in Dei cedunt obsequium. S. Th. 1. 2. q. 5. a. 7., q. 21. a. 2. 3. 4., q. 114. a. 1. 2. ; Wirceburg. c. 3. a. 3. ; E. M. 75. 89.

IV. — DE VARIIS MORALITATIS FONTIBUS

76. *Quinam sint moralitatis fontes?* — Ut iam dictum est, moralitas actuum humanorum, eorumque moralis bonitas vel malitia ex habitudine est ad ultimum humanae vitae finem et legem, ex convenientia vel disconvenientia cum eodem fine et lege. Porro ista habitudo, ista convenientia vel disconvenientia, in humano actu, qui exteriore actu compleatur, ex actu exteriori, et voluntatis fine derivatur, ut n. 71. indicatum est. Verum actus humanus non semper exteriore actu perficitur, sed saepe actu mere interno continetur. Hinc *generatim* praedicta ad finem habitudo ex triplici capite exoriri potest, nempe ex *fine* eiusdem actus, ex eius *obiecto,* ex *circumstantiis,* quae

ad obiectum etiam revocantur. Quapropter communiter dici solet, humanum actum ex hoc triplici capite desumere suam bonitatem vel malitiam moralem; particularem nempe specificam et individuam bonitatem vel malitiam: non omnes enim actus *boni* sunt in eadem specie, nec omnes actus *mali* in eadem pariter specie. Tum autem obiectum, tum circumstantiae, tum finis, ordinem et diversum ordinem habere possunt ad ultimum hominis finem et legem. In hoc autem ordine humanorum actuum ad ultimum finem et legem moralitas consistit. Agitur hic de *moralitate* tantum humanorum actuum, et non de eorum *supernaturalitate* et *merito* coram Deo. Unde ad eorum bonitatem, praeter obiectum, finem et circumstantias bonas, neque *fidei* motivum, neque *charitas* et *gratia* requiritur. — E. M. 6.

77. *Quid et quotuplex sit finis?* — Per finem hic proprie intelligitur id quod per talem vel talem actum *agens* ulterius intendit, tanquam ratio *propter quam* operatur. Hic est ille finis, qui dicitur *operantis,* et finis *extrinsecus* est actui. « Dicendum, ait S. Th. 2. D. 36. q. un. a. 5. ad 5., quod actus aliquis habet duplicem finem, scilicet proximum finem, qui est obiectum eius, et remotum, quem agens intendit ». Si autem agens non intendit alium finem diversum ab ipso fine *intrinseco* actionis, quam facit, tunc *finis operantis* coincidit cum *fine operis,* ut apparet in illo, qui vult furari, ut furetur, i. e. ut ex alieno ditescat.

Finis *operis* intrinsecus *ab operante* excludi omnino non potest, si operis naturam ipse cognoscat, nam operi ille finis intrinsecus est. Et sic si quis divinum Nomen blasphemet, iniuriam Deo illatam excludere non potest. Unde non valet, quod rudes dicunt, Deum blasphemasse non ad iniuriam inferendam Deo et peccandum, sed ad merum solatium; fornicatos esse, non ad peccandum, sed ad naturalem voluptatem experiendam. Potest tamen aliquando operans excludere ipsam *moralem exteriorem actionem* sua intentione, quando illa pendet ab hac, e. g., si quis adeat ecclesiam, non *ut audiat missam,* sed uti possit *furtum committere.*

Finis operantis dupliciter considerari potest: 1.° respectu *intentionis* voluntatis, h. e. respectu actus voluntatis, intendentis ipsum, 2.° respectu ipsius actus, *qui imperatur,* tanquam medium ad illum finem. Sub prima consideratione, finis est proprie voluntatis *obiectum,* immo praecipuum; cum finis sit, qui movet voluntatem ad media. Sub secunda consideratione finis est mera *circumstantia* actus imperati, et sic inter circumstantias solet annumerari. Ille, qui furatur, e.

g., ut committat adulterium praecipue *vult* adulterium, hoc *intendit* et efficaciter procurat. Et ex hoc adulterio est principalis voluntatis malitia. Actus autem, ideo imperatus ab adulterii voluntate, nempe furtum, e. g., substantialem malitiam sibi propriam habet a proprio obiecto, i. e. ab acceptione rei alienae, invito domino ; quod autem referatur extrinsece ab operante ad talem vel talem finem, hoc ipsi accidentale omnino est, non ex propria natura, sed ex operantis arbitratu.

Finis ergo, qui est *actus* circumstantia, non est ipse finis *operis,* qui *dat speciem actui,* sed aliquis finis *adiunctus ;* sicut quod fortis fortiter agat propter bonum fortitudinis non est *circumstantia ;* sed, si fortiter agat propter liberationem civitatis, vel propter Christum, vel aliquid huiusmodi. S. Th. 1. 2. q. 7. a. 3. ad 3., q. 18. a. 6. ad 2. Finis *intrinsecus* finis semper *proximus* est, ut patet ; finis vero extrinsecus, et *proximus* et *remotus* et *ultimus* esse potest. *Proximus,* qui immediate intenditur, remotus qui mediate, ultimus in quo sistitur.

78. *An unicus sit humanae actionis finis ?* — « Idem actus numero, *secundum quod semel egreditur ab agente,* non ordinatur, nisi *ad unum finem proximum, a quo habet speciem,* sed potest ordinari ad plures fines remotos, quorum unus est finis alterius ». S. Th. 1. 2. q. 1. a. 3. ad 3. Prout *semel egreditur ab agente,* nam plures esse possunt eius actus fines, prout hic continuetur et repetatur ; puta alienum sumere, ut quis ex alieno ditescat ; alienum retinere, vel iterum sumere, ut illud domino conservetur. *Ad unum finem proximum,* i. e. ipsius actus seu operis. Cf. S. Th. 2. 2. q. 66. a. 4. ad 2. *A quo habet speciem :* nam plures esse possunt *fines,* etiam proximi, *operis,* unius eiusdemque actus, sed unus est *finis operis* primarius, a quo est *species* velut *substantialis* actus, ceteri autem accidentales et naturam potius circumstantiarum inducunt. Sic, e. g., si quis peregrinationem instituat, ut celebret missam in Sanctuario SSmi Cordis Iesu ; missae sacrificium est finis *operis* proximus, a quo intrinsece speciem sumit ipsa celebratio missae : in illo vero Sanctuario celebrare ad honorem SSmi Cordis Iesu finis *operis* etiam proximus est ipsius celebrationis, sed quasi extrinseca quaedam circumstantia, non dans speciem actui, primam nempe speciem, seu substantialem speciem actus. S. Th. 1. 2. q. 18. a. 2. a. 7. ad 1. — Possibile ergo est, « quod *unus actus secundum speciem naturae* ordinetur *ad diversos fines voluntatis.* Sicut hoc ipsum quod est occidere hominem, quod est idem secundum speciem naturae, potest ordinari sicut in finem

ad conservationem iustitiae, et ad satisfaciendum irae, (vel ab eodem diversis actibus vel a diversis personis). Et ex hoc erunt diversi actus secundum *speciem moris,* quia uno modo erit actus virtutis, alio modo erit actus vitii. Fines autem morales accidunt rei naturali ; et e converso ratio naturalis finis accidit morali ; et ideo nihil prohibet, actus qui sunt iidem secundum speciem naturae, esse diversos secundum speciem moris, et e converso ». S. Th. 1. 2. q. 1. a. 3. ad 3.

Finis sive proximus, sive remotus *operantis,* ad quem *voluntatis actus* ordinatur, et ipse *speciem moralem* actui dari potest. Ac, si sit finis in aliqua serie ultimus, ipse est, qui potissimum speciem actui dat, quia ipse est qui est prior in intentione, et a quo omnes alii fines dependent, siquidem illi omnes alii sunt subordinati. Et sic ille, qui moechatur, ut furetur, furatur, ut homicidium committat; potius homicida est, quam moechus et fur: quia homicidium est ratio formalis et motiva aliorum actuum. « Quando multi actus specie differentes ordinantur ad unum finem, est quidem *diversitas speciei* ex parte exteriorum actuum, sed *unitas speciei* ex parte actus interioris ». S. Th. 1. 2. q. 18. a. 6.

Finis sive proximus sive remotus *operantis multiplex* esse potest, et quidem *primarius;* e. g., si quis in domum pergat inimici, ut eum occidat eiusque simul bona furetur, et ad eundum determinetur, quamvis nonnisi alterutrum opere complere possit. *Primarius,* qui nempe *movet et determinat* ad actum. Distinguitur proinde a *secundario,* qui tantum impellit ad actum, et solus per se non sufficit, ut *efficaciter moveat* ad agendum.

79. *An humana actio bonitatem et speciem sumat ex fine; et an ea differat a bonitate et specie, quae sumitur ex obiecto?* — R. Ad 1.um « Finis est causa actus *principalissima,* in quantum movet agentem ad agendum; unde *et maxime* actus moralis speciem habet a fine ». S. Th. 1. 2. q. 7. a. 4., q. 1. a. 2. 3.; Matth. 6., 1. 2. 22.

Ad 2.um « Finis est obiectum voluntatis, non autem aliarum virium. Unde, quantum ad actum voluntatis non differt bonitas, quae est *ex obiecto* a bonitate quae est *ex fine*, sicut in actibus aliarum virium; nisi forte per accidens prout *finis* dependet ex fine et *voluntas* ex voluntate »; S. Th. 1. 2. q. 19. a. 2. ad 1., quando nempe *plures fines* per se subordinati et voliti sunt simul, ut cum quis vult medicinam sanativam propter adeundam militiam, propter victoriam, formalis bonitas obiecti, puta esse sanum, differt a bonitate alterius

finis, puta militiae; et quando *voluntas* unius finis, puta adulterii, dependet ex *voluntate* alterius finis, puta furti, ut cum quis vult adulterari, ut furetur, malitia quoque obiecti, puta adulterii, differt a malitia finis, puta furti. Utrumque autem est *per accidens*, accidit enim fini, quod alteri subordinetur, et voluntati etiam accidit, quod ab alia dependeat, secus enim hoc omni fini et omni volitioni conveniret. Caietan. in h. l. Insuper humanus actus, in tantum humanus est in quantum voluntarius. In actu autem voluntario duplex invenitur actus, actus interior voluntatis, et actus exterior. Horum autem uterque proprium obiectum habet. « Finis autem est proprie obiectum voluntatis. Id autem circa quod est actio exterior, est obiectum eius. Sicut igitur actus exterior, accipit speciem ab obiecto, circa quod est, ita actus interior voluntatis accipit speciem a fine sicut a proprio obiecto. Id autem, quod est ex parte voluntatis, se habet ut *formale* ad id quod est ex parte exterioris actus, quia voluntas utitur membris ad agendum, sicut instrumentis, neque actus exteriores habent rationem *moralitatis,* nisi in quantum sunt *voluntarii.* Et ideo *actus humani species formaliter consideratur secundum finem,* materialiter autem secundum obiectum exterioris actus. Unde Philos. dicit, quod ille qui furatur, ut committat adulterium, est, per se loquendo, magis adulter quam fur ». S. Th. 1. 2. q. 18. a. 6. Etenim adulterium est primo intentum et magis voluntarium quam furtum, quod nonnisi ut medium ad illud eligitur. Primaria tamen operis species potius furtum est quam adulterium, illa enim ex obiecto desumitur. Et sic etiam, qui eleemosynam dat ad satisfaciendum Deo pro peccatis suis, est potius poenitens et iustus, quam misericors; verum actio illa erogandi eleemosynam potius opus misericordiae est, quam poenitentiae et iustitiae. — S. Th. 2. D. 38. q. 1. a. 4. ad 4.; Wirceburg. c. 3. a. 1.; E. M.

80. *Utrum intentio extrinseci finis naturam operis exterioris intrinsece immutare possit?* — R. Negative. Ratio est: 1.° Quia intrinseca rerum natura mutari non potest. 2.° Quia intentio operantis operi nihil addit, immo illud ne attingit quidem, cum illi prorsus extrinseca sit. — Quare bona nostra intentio nequit opus malum reddere bonum, neque mala nostra intentio potest quod bonum est malum reddere, nec quod malum est in aliam malitiae speciem intrinsece transferre. — Hoc autem non impedit, uti patet, quominus ubi agatur de obiecto *de se indifferenti,* possit finis extrinsecus operantis bonitatem vel malitiam moralem tribuere. Hoc enim non est

immutare naturam intrinsecam ipsius operis exterioris, sed determinare eius intrinsecam indifferentiam, quatenus opus humanum est; quae determinatio in moralibus non nisi ab intentione est. Et sic, licet prava intentio iudicis reo nocendi *iustae* sententiae naturam immutare intrinsece non possit, et eam constituere *iniustam* damnificationem: intentio tamen accipiendi alienum, ipsam acceptionem determinat, prout nempe quis rem alienam accipiat, ut eam domino conservet, vel ut eam sibi accipiat et furetur. — L. l. 3. n. 584. 636.

81. *An actus bonus sit, si duplicem habeat finem, alium bonum, alium malum?* — R. Affirmative, si finis *malus* mere *antecedenter* vel *consequenter* se habeat, h. e. mere praecedat totum actum vel accedat actui iam praeexistenti, vel etiam si se habeat mere *concomitanter,* h. e. nihil influat in esse ipsius actus, sed illi tantum adiungatur. Ratio est, quia tunc est prorsus *extrinsecus* actui in toto suo esse constituto. Non est enim *ratio propter quam* ipsius actus; sed ratio tantum est *alterius actus,* e. g., simplicis cuiusdam complacentiae, quae praecedit, concomitatur, aut consequitur actum deliberatum. Haec autem simplex complacentia potest, quin actum inficiat, suum etiam exercere influxum, ut facilius quis moveatur ad actum bonum, e. g., si alicui proponeretur eleemosyna tanquam conferens ad vitam aeternam, et huic simplex complacentia *adiungatur* existimationis inde habendae apud homines. — S. Th. 1. 2. q. 19. a. 7.

R. Negative, si finis malus se habeat vere *causative*, et influat in substantiam actus. Ratio, quia tunc vult quis bonum saltem inadaequate sub ratione mali, quod est malum velle. « Ad hoc quod sit voluntas bona, requiritur quod sit boni, sub ratione boni, i. e. quod velit bonum et propter bonum ». S. Th. l. c. ad 3. Excipe, nisi sit finis *leviter tantum malus,* neque vero sit finis *primarius,* neque *inadaequate* tantum, movens et determinans. Ratio, quia tunc finis leviter tantum malus et *secundarius,* mere impellens, influit non in ipsum esse substantiale actus, sed *in extrinsecum esse accidentale actus,* adeoque manet bona tota substantia actus. Et sic bona erit eleemosyna, etiamsi in illum actum levis ostentatio *extrinsece obrepserit,* et vere *influxerit*, ut quis promptius, et facilius eam daret, ita ut sit multiplex actus in genere moris, licet unus in genere naturae. Quod, ut patet, reincidit in praecedentem casum. Non desunt tamen, qui tenent posse unum eumdemque actum esse simul substantialiter

bonum et leviter malum. Id tamen difficile apparet; tunc enim dari posset actus non tantum moraliter bonus quoad sui substantiam, sed etiam supernaturalis, qui tamen esset leviter malus et Deo displicens. Cf. 73. — S. Th. 1. 2. q. 18. a. 4. ad 3.; Suarez d. 8. s. 1. n. 14. seqq.

82. *An peccet qui propter delectationem agat?* — R. Affirmative, si agat propter *solam* delectationem; ulteriorem nempe honestum operis finem positive *excludendo;* et hoc peccatum, per se loquendo, veniale non excedit. Negative, si *simpliciter* propter delectationem agat. Ratio primi est, quia delectatio est propter operationem, non viceversa, ut nempe homo alliciatur ad, operationes humanae vitae necessarias, vel utiles. Ergo delectatio non est finis actionis, « sed medium ad actionem constantius, facilius, melius exercendam ». S. Th. 1. 2. q. 4. a. 2. Confirm. ex pr. 8., d. ab Innoc. IX. Ratio secundi est, quia cum delectatio per se non sit mala, sed bona, nisi quis in ea constituat suum ultimum finem, quod procul dubio grave esset, non habetur gravis in humana actione deordinatio. Ratio tertii est, quia delectatio per se non est mala, sed bona, ipsique ordini naturae consentaneum est, ut homo alliciatur a delectatione ad operandum. S. Th. C. G. 1. 3. c. 26. n. 6. 7. Si quis ergo, licet *nihil expresse cogitet de ulteriori fine honesto,* movetur a delectatione ad actionem, quam apprehendit naturae consentaneam, vel in qua nihil invenit rationis ordini contrarium, e. g., ad cibum sumendum, ludendum, etc., nihil omnino peccat. S. Th. 2. 2. q. 141. a. 1. ad 1. — E. M.

Nihil expresse cogitet de ulteriore fine honesto, e. g. de propriae vitae conservatione, comedendo et bibendo. Nam ad agendum honeste sufficit quod actum quis ut licitum apprehendat, vel, quod idem est, ut illicitum non apprehendat. Volendo enim actum rationi consonum vult implicite ea omnia, propter quae ille actus rationi convenit, licet de illis expresse non cogitet, immo etiam licet illa ignoret.

83. *Quid per obiectum intelligatur?* — Per *obiectum* actus humani non intelligitur hic quidquid voluntati obiicitur: sic enim, et *finis,* et *circumstantiae* forent etiam eius obiectum; sed intelligitur res illa, quam quis *immediate* seu *directe* et *per se* vult. *Obiectum* non consideratur hic *physice*, nempe prout est existens quaedam res. Circa *idem obiectum physice consideratum*, possunt versari actus morales *specie diversi*. Et sic, e. g., circa eamdem uxorem possunt ha-

beri actus coniugalis honestus, et actus adulterii turpis. *Obiectum* consideratur hic *moraliter*, nempe prout subest regulae morum, seu legi praecipienti, prohibenti, permittenti. Et sic obiectum furti non est res aliena, praecise prout *res est*, sed quatenus recta ratio vetat, ne auferatur, invito domino. Hinc A. D. inquit 1. 2. q. 19. a. 2. ad 3.: « dicendum, quod bonum per rationem repraesentatur voluntati, ut obiectum, et *in quantum cadit sub ordine rationis pertinet ad genus moris, et causat bonitatem moralem in actu voluntatis* ». — S. Th. q. 18. a. 5., S. q. 41. a. 3. ad 5.

84. *An actus humani bonitatem aut malitiam moralem desumant ex obiecto?* — R. Affirmative. Ratio est, quia ex obiecto intrinsece specificantur actus. *Obiectum* enim dicitur id *quod* volumus. *Quod* volumus; non, *cui* volumus. Ergo ut ab obiecto habent speciem, ita habent etiam bonitatem et malitiam. « Bonum et malum actionis, ait S. Th. 1. 2. q. 18. a. 2., sicut et ceterarum rerum, attenditur ex plenitudine essendi, vel defectu ipsius. Primum autem, quod ad plenitudinem essendi pertinere videtur, est id, quod dat rei speciem. Sicut autem res naturalis habet speciem ex sua forma, ita actio habet speciem ex obiecto; sicut et motus ex termino. Et ideo sicut prima bonitas rei naturalis attenditur ex sua forma, quae dat speciem ei, ita et prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto convenienti. Unde et a quibusdam vocatur *bonum ex genere*, puta, uti re sua. Et sicut in rebus naturalibus primum malum est, si res generata non consequitur formam specificam; puta, si non generetur homo, sed aliquid loco hominis; ita primum malum in actionibus moralibus est, quod est ex obiecto, sicut accipere aliena. Et dicitur *malum ex genere*, genere pro specie accepto, eo modo loquendi quo dicimus *humanum genus* totam humanam speciem ». — Osee 9., 10.; Wirceburg. c. 3. a. 1.

85. *An actus bonus sit, si obiectum sit bonum, sed malus finis?* — R. Negative. Qui enim malo fine agit, licet velit bonum, illud tamen vult *sub ratione mali*, et ideo prout est volitum ab ipso est malum. S. Th. 1. 2. q. 19. a. 7. Hinc S. Alph. 1. 5. n. 38. ait: « si obiectum sit bonum, finis vero operantis sit malus, actus humanus est *totus malus ex malitia finis*, quae destruit omnem bonitatem ». Excipe, nisi sit finis *leviter malus*, non praecipuus et movens ad agendum, sed secundarius et impellens, e. g. si quis verbum Dei praedicet et vana quoque gloria impellatur. Est enim levis quaedam inordinatio, quae substantiam actionis ex suo obiecto et fine

non corrumpit, sed alio actu *extrinsece adiungitur*. Cf. 81. — S. Th. 1. 2. q. 18. a. 4. 6., 2. D. 38. q. 1. a. 4.; Suarez tr. 3. d. 6. s. 1. 2., d. 8. s. 1. n. 13.

86. *An actus bonus sit, si obiectum sit malum, sed bonus finis?* R. Negative. Apostolus damnat dicentes: *faciamus mala, ut eveniant bona*. Rom. 3., 8. Ratio autem est, quia intentio finis boni, utpote extrinseca ipsi obiecto volito, si hoc malum est, non impedit quominus quis *malum* reapse *velit*. Cum actus substantia ex obiecto sit, si hoc malum est, impossibile est eam cohonestari ex fine bono, vel etiam ex bonis circumstantiis. — S. Aug. l. Contra mendac. n. 18.; Suarez tr. 3. d. 4., d. 8. s. 1. n. 20. seqq.

87. *Quid per circumstantias intelligatur?* — Per *circumstantias* actus humani intelliguntur rationes illae omnes, quae *obiecto* volito *accessoriae* sunt, et quasi *substantiae* actus *accidentales*, et volitae dumtaxat sunt *concomitanter* vel *consequenter*. « Nomen *circumstantiae*, ait S. Th. 1. 2. q. 7. a. 1., ab his, quae in loco sunt, derivatur ad actus humanos. Dicitur autem in localibus aliquid circumstare, quod est quidem extrinsecum a re, tamen attingit ipsam, vel appropinquat ei secundum locum. Et ideo, quaecumque conditiones sunt extra substantiam actus, et tamen attingunt aliquo modo actum humanum, *circumstantiae* dicuntur. Quod autem est extra substantiam rei, ad rem ipsam pertinens, accidens eius dicitur. Unde *circumstantiae* actuum humanorum accidentia eorum dicenda sunt ». — Ut obiectum, ita *circumstantiae* non considerantur hic prout sunt *accidentia* quaedam *physice afficientia* actum, sed prout sunt accidentia actus humani, ipsum *in esse morali*, iam *ex obiecto constitutum, moraliter afficientia. Moraliter afficientia*, h. e. quatenus ad mores pertinent. Enimvero ad *esse morale* actus nihil refert, quod quis, e. g., alapam alteri dederit, vel furatus sit manu dextera vel sinistra. Aliter autem circumstantias considerant Iurisconsulti ac Theologi. Illi enim potius quatenus societatem perturbant, isti quatenus Deum gravius offendunt eas considerant. — S. Th. 1. 2. q. 7. a. 2.; Suarez tr. 2. d. 5.

88. *An humani actus desumant etiam suam bonitatem et malitiam moralem ex circumstantiis?* — R. Affirmative. Etenim cum in obiectum tendant non *abstractum*, sed *concretum*, seu suis individuantibus circumstantiis determinatum, ut desumunt *specificam* bonitatem et malitiam moralem ab obiecto, ita etiam bonitatem et malitiam

moralem *accidentalem* desumunt ex circumstantiis; et varias ex eis induunt accidentales qualitates: sicut homo ab anima habet rationem suae speciei, aliquid vero accidentale convenit homini individuo secundum accidentia eius individualia. Et sane, cum *bonum* convertatur cum *ente,* sicut *ens* dicitur secundum substantiam et secundum accidens, ita et *bonum* attribuitur alicui et secundum esse suum substantiale, et secundum esse accidentale, tam in rebus naturalibus, quam in actionibus moralibus. — S. Th. 1. 2. q. 18. a. 3. 9., 2. 2. q. 154. a. 1.; Wirceburg. c. 3. a. 1.

89. **Resolves**: 1.° Actus humanus triplicem bonitatem vel malitiam moralem habere potest, sive intra eamdem speciem, sive etiam diversae speciei. Sic, e. g., si quis rem sacram furaretur, ut eam dono daret meretrici ad fornicationem ab ea obtinendam, talis actus ex *obiecto* esset *furtum;* ex *circumstantia sacri sacrilegium;* ex *fine fornicatio;* adeoque triplicem malitiam specie diversam haberet.

2.° Bonitas seu malitia moralis, *intrinseca et essentialis* actus desumitur *ex obiecto.* Ex obiecto enim voluntas primo et per se seu directe movetur ad actum. Hinc licet, ut actus humanus sit bonus simpliciter, requiratur ut nullam habeat circumstantiam malam, non requiritur tamen, ut semper habeat *obiectivas circumstantias* proprias, a quibus accidentalem bonitatem, seu augmentum bonitatis accipiat, ut patet in actu circa obiectum omnino simplex, qualis est amor Dei. Dicitur *circumstantias obiectivas,* seu ex parte obiecti, nam circumstantiae ex parte ipsius actus semper aliquae saltem reperiuntur, quae illi conferant bonitatem aliquam vel malitiam. Et sic semper, saltem moraliter loquendo, quod satis est in praesenti materia, est in actu aliqua *intensio,* pertinens ad circumstantiam *quomodo,* ratione cuius habet actus aliquam bonitatem vel malitiam, quae potest dici accidentalis, quatenus sine illa posset servari species actus.

3.° Ut circumstantiae suam actui conferant bonitatem vel malitiam moralem, debent esse *volitae vel per modum obiecti, vel saltem per modum actus;* quia obiectum non confert actui humano moralem bonitatem vel malitiam, nisi quatenus intentum et volitum. Circumstantiae *obiectivae,* h. e. quae se tenent ex parte obiecti, debent esse volitae per modum obiecti, quia huiusmodi circumstantiae afficiunt ipsum obiectum et actus indivisibiliter attingit obiectum, non quasi nudum, sed suis quasi circumstantiis vestitum. Circumstantiae vero, quae se tenent *ex parte actus,* debent esse volitae vel per modum

obiecti, si illa circumstantia sit extrinseca ipsi actui, uti est, e. g., circumstantia *quis,* potest enim operans seipsum respicere, ut obiectum suae voluntatis, et velle dignitatem seu conditionem suae personae ad opus applicare ; vel per modum actus, si illa circumstantia sit intrinseca ipsi actui, uti est, e. g., circumstantia *quomodo* vel *quando,* et sic ut bonitas vel malitia actus voluntatis augeatur ex intensione vel duratione, satis est, ut intensio et duratio sint voluntariae per modum actus, quatenus nempe voluntarius sit ipsemet actus intensus, diuturnus, etc. — S. Th. C. G. 1. 3. c. 138., 1. 2. q. 18. a. 4. 6. 7.; Suarez tr. 3. d. 4. d. 5. d. 6. s. 3.

90. *Utrum circumstantia naturam operis exterioris, intrinsece immutare possit?* — R. Affirmative. Ratio est, quia circumstantia est intrinseca ipsi operi, spectato *in concreto,* minime vero extrinseca, uti est finis operantis respectu operis exterioris. Ergo ipsum opus externum *immutare potest. Immutare potest.* Non enim quaelibet circumstantia externum opus, ita semper modificat, ut eius etiam naturam intrinsece immutet. Et sic, si parochus breviarium recitat, tempore, quo deberet moribundo sacramenta ministrare, recitationis breviarii intrinseca natura non mutatur. Unde sufficit etiam confiteri tantum praedictam omissionem administrationis sacramentorum. Neque vero ita illa *intrinseca* immutatio intelligenda est, ut opus externum, ex *propria sibi natura intrinseca indifferens, bonum, malum,* vel *in tali specie,* ratione nempe proprii obiecti, evadat *natura sua* quoad malitiam vel bonitatem *determinatum, malum, bonum* vel *in alia specie.* Circumstantia enim, cum sit quid obiecto accessorium, si obiectum, ratione sui, indifferens vel bonum vel malum est et in tali specie, indifferens et bonum ac malum et in tali specie manet sub *illo respectu,* licet intrinsece etiam evadere possit malum, immutari in malum et aliam speciem assumere, *ratione circumstantiae.* Sic, e. g., comedere actio de se est *indifferens,* sed comedere die ieiunii post aliam sumptam refectionem, grave peccatum est, adeoque actio est mala non ratione comestionis, sed ratione diei ieiunii, et *hac circumstantia temporis* mala evadit. Matrimonio uti, actio *honesta* est, sed matrimonio uti post votum castitatis actio graviter peccaminosa est, non ratione ipsius usus matrimonii, sed voti; et hac voti circumstantia in malam ex bona immutatur. Furari actio est *contra iustitiam* mala, sed furari rem sacram, actio est mala etiam *contra religionem* ex illa rei sacrae circumstantia, unde malitiae furti malitia additur sacrilegii.

91. *Quomodo variae circumstantiae distinguantur?* — Quaedam circumstantiae sunt, quae naturam operis vel actus immutant *mere accidentaliter,* intra eamdem nempe speciem, bonitatem vel malitiam moralem augent vel minuunt: et ideo *aggravantes* vel *minuentes* appellantur, eaeque esse possunt, vel *simpliciter* tales, vel *notabiliter,* seu multum aggravantes vel minuentes. Huiusmodi circumstantiae sunt illae omnes, quae non habent bonitatem vel malitiam *secundum se,* sed *per ordinem ad aliam conditionem actus,* quae illam bonitatem vel malitiam secundum se habet. Unde praedictam bonitatem vel malitiam augent vel imminuunt. Et sic, e. g., intensio et remissio actus, mora longa vel brevis actus, non habet secundum se moralem bonitatem vel malitiam, sed per ordinem tantum ad actum bonum vel malum, cuius consequenter non nisi accidentalem diversitatem constituunt. Sic etiam tollere aliquid in maiori vel minori quantitate, non respicit *secundum se* ordinem rationis in bono vel malo, sed *praesupposita aliqua alia conditione,* per quam actus habet malitiam vel bonitatem, puta hoc quod est *esse alienum,* quod secundum se rationi repugnat. Unde tollere alienum in maiori vel minori quantitate non diversificat speciem peccati. S. Th. 1. 2. q. 18. a. 11.

Aliae vero sunt circumstantiae, quae *essentialiter* naturam operis et actus immutant et *mutantes speciem* vocantur. Huiusmodi circumstantiae sunt illae, quae *secundum se* specialem ordinem rationis respiciunt. Sic, e. g., tollere alienum habet speciem *ex ratione alieni,* ex hoc enim constituitur *in specie furti.* Et si consideretur super hoc locus vel tempus, haec se habebunt in ratione circumstantiae. Sed, quia ratio etiam de loco vel de tempore et aliis huismodi ordinare potest, contingit conditionem loci circa obiectum accipi ut secundum se contrariam ordini rationis, puta quod ratio ordinat iniuriam non esse faciendam loco sacro: unde tollere aliquid alienum de loco sacro addit specialem repugnantiam ordini rationis. Et ideo locus, qui prius considerabatur ut simplex *circumstantia,* nunc consideratur ut *principalis conditio* obiecti rationi repugnans. Hinc S. Th. q. 18. a. 10. ad 2.: « circumstantia, ait, manens in ratione circumstantiae, cum habeat rationem accidentis, non dat speciem: sed in quantum mutatur in principalem conditionem obiecti, secundum hoc dat speciem ».

Circumstantiae, quae peccatum mutant *tantum* de veniali in mortale, sub uno respectu, sunt tantum *aggravantes;* et *aggravantes in infinitum* dicuntur: si nempe mera oppositio attendatur ad talem

virtutem; ut in levi et gravi furto videre est: utrumque enim eidem virtuti iustitiae opponitur. Sub alio respectu, *mutantes speciem* sunt, si nempe attendatur oppositio et repugnantia cum generali morum regula, nempe cum lege et fine assequendo. — Circumstantiae, quae actui iam constituto in aliqua morali specie, novam tribuunt speciem, *addentes speciem* proprie sunt. Sic, si quis voto ligatus peccet contra castitatem, malitiae peccati contra castitatem alia additur malitia contra religionem. Verum, si malitia novae speciei gravis non sit sed levis, tunc illa circumstantia, vel ut simpliciter aggravans habetur, vel ut addens quidem speciem, sed cum addito, *leviter:* manet enim tunc adhuc integra tota specifica substantia actus, neque ulla, moraliter loquendo, accedit substantialis actus immutatio. Sic quoad peccatum mere internum contra castitatem in ecclesia commissum, si in eo malitia adest sacrilegii, ea non nisi levis est, adeoque non est circumstantia stricte et proprie *speciem* addens, sed aggravans. — Circumstantiae vero, quae primo actum reddunt simpliciter bonum vel malum, *tribuentes speciem* vel *mutantes speciem* proprie sunt, e. g., si iter quis aggrediatur ex fine operis caritatis exercendi, iter illud ex se indifferens in actum primo transit virtutis; si eleemosynam quis det *non nisi ex vana gloria,* illa tunc licet in se bona, mala evadit. — S. Th. 2. D. 38. q. 1. a. 4.

92. *An actus sit bonus, si circumstantia sit mala?* — R. Affirmative, si agatur de uno eodemque actu *in genere naturae,* et qui multiplex est *in genere moris.* Ratio est, quia tunc huiusmodi mala circumstantia extrinseca omnino est ipsi actui bono. Et sic in celebratione missae, sacerdos consecrans in statu gratiae, actum ponit bonum, deinde graviter peccans adhaerendo turpi cogitationi, et sacrilegam sumens communionem actum ponit malum. — R. Negative, si agatur de uno eodemque voluntatis actu *in genere moris.* Ratio est, quia actus voluntatis, qui haec omnia simul complectitur, nempe obiectum et circumstantias, unus simplicissimus actus est, adeoque, si non ex omni parte sit bonus, malus erit.

Hinc, si sit circumstantia, tantummodo *leviter* mala, et *extrinseca* obiecto, quam voluntas concomitanter amplectitur, haec circumstantia *leviter* mala actum bonum non corrumpit, cum substantiae actus in se constituti *extrinseca* et accidentalis omnino sit. Et sic affectus ad peccatum veniale in Communione hanc in sui substantia non corrumpit, licet minus fructuosam reddat. Si vero circumstantia *leviter* mala sit *intrinseca ipsi obiecto,* tunc totus actus malus est.

Quare mala est actio Religiosi dandi eleemosynam contra votum paupertatis vel contra praeceptum Superioris, vel ex aliena re, quamvis illiceitas ratione voti vel praecepti nonnisi levis sit. Suarez tr. 3. d. 8. s. 1.; Wirceburg. c. 3. art. 1.

93. *Quot humanorum actuum circumstantiae numerentur?* — Septem, eaeque sunt: *quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* « Ratio huius adnumerationis sic accipi potest. Nam circumstantia dicitur quasi extra substantiam actus existens: ita tamen, quod aliquo modo attingit ipsum, contingit autem hoc fieri tripliciter. Uno modo in quantum attingit ipsum *actum.* Alio modo in quantum attingit *causam* actus. Tertio modo in quantum attingit *effectum.* Ipsum autem actum attingit vel *per modum mensurae,* sicut tempus et locus: vel per modum *qualitatis* actus, sicut modus agendi. Ex parte autem effectus ut cum consideratur *quid* aliquis fecerit. Ex parte vero causae actus, quantum ad causam *finalem* accipitur *propter quid;* ex parte autem causae *materialis* sive obiecti accipitur *circa quid* (quod comprehenditur sub *quid*); ex parte vero *agentis principalis* accipitur *quis* egerit; ex parte vero causae *agentis instrumentalis* accipitur *quibus auxiliis* ». S. Th. 1. 2. q. 7. a. 3.

94. *Quomodo sint praefatae circumstantiae considerandae?* — Eae accipiendae non sunt, quatenus ab ipsis dependet substantia actus, sed quatenus ipsum accidentaliter afficiunt. Secus iam rationem circumstantiarum non haberent. — Quare: 1.° *Quis* non significat substantiam operantis, sed eius qualitatem seu conditionem, e. g., quod sit voto ligatus, matrimonio coniunctus, publicus magistratus, etc. Ad hanc circumstantiam revocat Lugo, de Poenit. d. 16. n. 200., consuetudinem peccati; per eam enim explicatur qualiter quis sit dispositus ad facilius peccandum. Circumstantia personae, generatim loquendo, peccatum in aliam speciem non transfert, nisi peccatum *coniunctioni, officio* specialem afferenti obligationem, *voto* vel *statui eius directe* adversetur, ut si sacerdos fornicatur in sacrilegium transit, si autem blasphemat solius blasphemiae reus est, sicut alius blasphemans. — Malach. 2., 1. 8.; C. Trid. ss. 22. C. 1. de R.; S. Th. 2. 2. q. 45. a. 4., q. 110. a. 4. ad 5,; Lugo de Poenit. d. 16. s. 4.

2.° *Quid* et *circa quid* non exprimit item substantiam effectus, seu obiecti, sed eius *qualitatem* vel *quantitatem,* v. g. in furto non denotat quod res furtiva sit aliena, hoc enim pertinet ad ipsam substantiam actus, sed quod sit sacra vel profana, magnae vel parvae quantitatis, cum damno inde pauperis, pupillorum, puellarum nubilium,

cum scandalo plurium, etc. Circumstantia *quid* et *circa quid* facile *mutans speciem* esse potest. *Quid* autem, i. e. effectus, quando est *praevisum* et *volitum,* trahit in ipsius speciem. Ad hanc circumstantiam revocari potest *quoties,* seu actuum multiplicatio. Illam tamen S. Th. inter circumstantias non computavit. Et ratio est, quia circumstantiae circa eumdem sunt actum. Numerus autem operationum non circumstat unam et eamdem operationem. Non enim secundum furtum est circumstantia primi, aut e converso; nec tertium secundi, et sic deinceps. Ex quo sequitur, quod, quia non minus tenetur quis confiteri secundum peccatum, quam primum, et non minus centesimum, quam quodcumque aliud, non sufficit dicere, quod pluries furatus est, sed oportet explicare quoties furatus est, si numeri meminerit; et, si non meminerit, exprimere debet quam frequenter, sic ut verisimilis numerus habeatur. — Lugo l. c. s. 4. § 7. s. 5. 6. 9.

3.° *Ubi* non significat nudum locum; certum enim est quemlibet actum hominis alicubi fieri; sed qualitatem loci, e. g., quod sit publicus, unde scandalum exoriatur; quod sit sacer, unde sacrilegium habeatur, etc. Circumstantia loci sacri, quamvis omnia aggravet peccata per accidens, illa tamen sola *ad gravis sacrilegii speciem* trahit, quae sanctitati loci directe opponuntur, aut annexae immunitati, ut effusiones sanguinis, vel seminis humani, quae impediunt exhibendum ibidem divinum cultum, ad quem directe sanctificatur locus, et violentae extractiones, quae immunitati contrariantur. — Lugo l. c. s. 10.

4.° *Quibus auxiliis,* significat accidentalia instrumenta, seu media, quibus usus est operans, v. g., si quis vasis sacris usus fuerit ad veneficium, opem daemonis adhibuerit, alios homines iussu vel consilio ad peccati exsecutionem induxerit. Licet haec circumstantia mere materialiter aliquando videatur se habere ad peccatum, aliquando tamen speciem etiam mutat. — Lugo l. c. n. 475. 476.

5.° *Cur* denotat non finem intrinsecum operis, hic enim pertinet ad substantiam actus, sed extrinsecum et operantis, uti si quis furetur ad se inebriandum. *Cur* manifeste aliam speciem actui dare potest. — Lugo l. c. n. 477. seqq.

6.° *Quomodo* designat accidentalem modum, quo fit interior voluntatis actus, v. g., intense vel remisse, ex contemptu, ex levitate, ex ignorantia, ex metu, ex passione. Designat etiam modum exterioris actionis, v. g., quod occideris veneno, gladio, cum crudelitate et saevitia, etc. *Quomodo* licet sit ordinarie aggravans vel imminuens peccatum, aliquando etiam speciem dare potest. — Lugo l. c. n. 497.

seqq.; Laym. l. 3. de Iust. tr. 3. p. 3. c. 4. n. 1.; Tambur. Meth. Confess. l. 2. c. 6. n. 2.; S. Th. 2. 2. q. 66. a. 3. ad 1. a. 4.

7.° *Quando* significat qualitatem vel quantitatem temporis, e. g., die festo, Communionis, hebdomadae sanctae; diu, brevi tempore. Circumstantia temporis sacri est aggravans peccatum, non tamen apponens gravis speciem sacrilegii, nisi fiat in contemptum temporis sacri. — Lugo l. c. n. 515. seqq.; Lessius in q. 7.; Caietanus in e. q.; L. l. 6. n. 923.; S. Th. 4. D. 32. q. 1. a. 5., q. 4. Sol. 2.ª.

DE CONSCIENTIA

I. — DE CONSCIENTIAE NATURA

95. *Quotuplex conscientiae acceptio?* — Conscientia dupliciter sumi potest, *physice* et *moraliter*. Conscientia *physice* inspecta ad Psychologiam et ad Logicam pertinet, prout ea consideratur vel praecise quatenus facultas cognoscitiva est in proprios actus redeundi, vel praecise quatenus instrumentum est veritatis assequendae. Conscientia vero *moraliter* sumpta tum ad Theologiam Moralem spectat, tum ad Philosophiam Moralem. Quare hic de conscientia tantum moraliter considerata sermo erit. Dicemus primo de intrinseca natura huius conscientiae moralis, deinde vero de variis eius partionibus.

96. *Quaenam sit intrinseca moralis conscientiae natura?* — Lex regulat humanas actiones in ordine ad earum moralem honestatem vel turpitudinem ope conscientiae. Etenim, ut eas regulet, applicari debet actioni hic et nunc efficiendae, ut videatur, an talis actio praecipiatur, prohibeatur, permittatur a lege, vel consulatur; ex qua applicatione iudicium deinde efformatur de tali vel tali actione, *hic* et *nunc* efficienda vel omittenda, et hoc practicum iudicium *conscientia* est. Quare conscientia nihil aliud est, quam iudicium practicum, quo rem *hic* et *nunc* agendam vel omittendam pronuntiamus, tanquam bonam vel malam; idque per modum praecepti, vel consilii, vel simplicis permissionis.

Ut ergo hanc conscientiam efformare possimus, syllogismum facimus. In hoc syllogismo propositio maior enuntiat generatim legem.

Propositio vero minor eiusdem syllogismi comparat actionem, quam volumus hic et nunc facere cum lege. Denique consequens ex affirmata in praemissis conformitate vel difformitate talis vel talis actionis cum lege, pronuntiat talem vel talem actionem efficiendam *hic* et *nunc* esse ut bonam, vel omittendam ut malam, quod *iudicium* seu *dictamen conscientia* appellatur. *Dictamen,* dictare enim est praecipere, ordinare; et conscientia est velut lex interior, quae hominem ligat. *Iudicium,* siquidem ut dictamen de iis tantum est, quae fieri vel omitti *debeant,* iudicium est etiam de iis, quae fieri vel omitti *possunt.* Quare *conscientia* differt omnino a *synderesi,* quae naturalis habitus est primorum principiorum operabilium, quae naturalia principia sunt iuris naturalis. — S. Th. 1. p. q. 79. a. 12. 13., 1. 2. q. 76. a. 1., de Verit. q. 16. a. 1., q. 17. a. 1. 5., 2. D. 24. q. 1. a. 4., q. 2. a. 4.; Suarez tr. 3. d. 12. s. 1.; L. 1. 1. n. 1. 2.

97. *Quid conscientia antecedens et consequens?* — Conscientia moralis, cuius naturam descripsimus iam, et de qua loquimur in praesenti, vocata est *conscientia antecedens,* ut distinguatur ab alia conscientia morali, quae appellatur *consequens,* et ea est, quae refert actionem iam factam, fuisse moraliter bonam vel malam. Ad vitandas autem cavillationes circa priorem illam conscientiam, quod non esset *conscientia* appellanda, cum de re non *acta* sed *agenda* iudicium ferat, conscientia enim *facta* refert *interna*, breviter adnotamus, usum iam obtinuisse ut sic vocetur. Usus autem hac in re sufficiens ratio est.

Porro formalis bonitas vel malitia humanorum actuum non a conscientia *consequenti,* sed ab *antecedenti* est desumenda. Hinc illi, qui student theologiae morali, nonnunquam decipiuntur, quia existimant post adeptam scientiam se in pluribus peccasse; quandoquidem ea scientia carebant cum agebant, et bona fide tunc versabantur. Idem dicatur de rudibus aliisque omnibus, qui post auditam concionem, post libri pii lectionem, incipiunt versari in anxietate quoad praeteritas operationes. — S. Th. 1. p. q. 79. a. 3., de Verit. q. 17. a. 1. 2.

98. *Quaenam sint moralis conscientiae partitiones?* — Si in illo syllogismo, qui efformandus est, ut conscientia habeatur, maior propositio, seu lex, semper evidenti certitudine constaret, et minor propositio, seu quod haec vel illa actio in lege contineatur, semper etiam evidenti certitudine constaret, non daretur nisi unica conscientia, conscientia certa et recta. Sed, cum et lex et applicatio legis colligendae saepe sint vi difficilis ratiocinationis, hinc variae adsunt species conscientiae.

Dividitur ergo: 1.° In conscientiam *rectam* et *erroneam*. Recta illa est, quae dictat quod est verum; erronea, quae dictat tamquam verum quod falsum est. Conscientia erronea, alia est *vincibiliter*, alia *invincibiliter* talis, prout error moraliter vitari potuit ac debuit, vel moraliter vitari non potuit. 2.° In conscientiam *certam, probabilem, dubiam, strictam, laxam, scrupulosam,* prout fundatur in motivo certo, probabili, dubio, strictiori, laxiori, vel omnino inani. Conscientia, *subiective* tantum certa, quae nempe talis existimatur, adeoque certitudine latius accepta, itemque conscientia probabilis et dubia potest esse *obiective* recta vel erronea. Ad erroneam vero scrupulosa, stricta et laxa revocantur. Absque enim sufficienti ratione, *scrupulosa* peccatum timet, ubi peccatum non est; *laxa* iudicium in favorem libertatis inflectit, vel ad legem simpliciter vitandam, vel ad eius minuendam obligationem; *stricta* vero vel obligationem quae non adest, vel graviorem quam reapse adsit, affirmat. — Suarez t. 3. d. 12. s. 2.; S. Th. 1. 2. q. 19. a. 3. a. 6. ad 2., Quodl. 3. a. 26.

II. — DE CONSCIENTIA CERTA

99. *Quid conscientia certa; et quaenam eius vis directiva?* — Conscientia *certa* proprie est ea conscientia, quae innititur motivo certo; et consequenter iudicat de honestate vel turpitudine actionis faciendae, absque formidine errandi. Minus vero proprie est, quae simpliciter absque ulla errandi formidine iudicat de honestate vel turpitudine actionis. Haec *subiective* tantum, illa etiam *obiective* certa est. *Certa* item esse potest stricte et late, seu moraliter. Stricte certa excludit omne dubium tum prudens tum imprudens. Late seu moraliter certa omne tantum prudens dubium excludit. Eius vis directiva sequentibus propositionibus declaratur.

100. *Nefas est agere sine conscientia subiective certa de actionis honestate.* — Prob. qui agit sine hac conscientia, vult actionem, de cuius honestate vel turpitudine incertus est. Atqui velle actionem de cuius honestate vel turpitudine quis incertus est, nihil aliud est quam eam velle sive bona sive mala sit. Atqui iterum velle actionem sive bona sive mala sit illicitum est; nam haec est voluntas consentiens in malum. Ergo. — S. Th. 1. 2. q. 19. a. 3. 5., Quodl. 3. a. 27. ad 2., Quodl. 8. a. 13.; L. 1. 1. n. 3.; Suarez tr. 3. d. 12. s. 3.; E. M.

101. **Nota**: 1.° Peccatum ex hoc praecise, quod sit contra conscientiam non habet specialem malitiam, nisi fiat ut conscientia vincatur. Ratio 1.ⁱ est quia hoc est intrinsecum et commune omni peccato, ut sit contra conscientiam. Ratio 2.ⁱ est, quia habetur tunc contemptus directe volitus regulae omnis bonae operationis, et sic exponitur quis periculo omnium scelérum, quod uti patet specialis, eaque gravissima inordinatio voluntatis est, contra naturalem inclinationem voluntatis in bonum. — Lessius in q. 19. a. 6. d. 3.; S. Th. 2. 2. q. 14. a. 1. 4.

2.° Speciale item peccatum est, si quis peccet ex certa malitia per contemptum, abiiciendo et removendo id quod electionem peccati poterat impedire; et peccatum contra Spiritum Sanctum est. — Huius sex species recensentur: desperatio, praesumptio, impoenitentia seu propositum non poenitendi, obstinatio seu propositum peccato inhaerendi, impugnatio veritatis agnitae, ut licentius quis peccet; invidentia fraternae gratiae, qua quis non solum invidet personae fratris, sed etiam gratiae Dei crescenti in mundo.

102. *Sola conscientia subiective certa est regula morum. Sufficit autem conscientia moraliter certa.* — Prob. 1.ª p. Nam, ut constat ex priori prop., n. 100., sine hac conscientia nequit quis agere. Praeter hanc conscientiam alia subiective perfectior non datur. Ergo cum hac sola potest quis agere; adeoque sola haec conscientia est regula morum. Prob. 2.ª p. 1.° Ex communi dd. sententia, et praxi universali. 2.° Quia plerumque alia certitudo haberi nequit; et nemo necessario peccat. 3.° Quia, stante ista morali certitudine, quis prudenter agit, nam certitudo moralis licet non excludat omne dubium tum prudens, tum imprudens; excludit tamen omne dubium prudens. Ergo. — Ad Rom. 14., 23.; C. *Litteras* 13. *de Restit. spoliat.;* S. Th. 2. 2. q. 70. a. 2.

103. *Fas est agere iuxta conscientiam certam, at invincibiliter erroneam.* — Prob. Qui sic agit vult quantum in se est actionem bonam, et non nisi in actionem bonam consentit. Atqui ius est velle hanc actionem. Ergo. Prob. mai., nam nihil volitum nisi praecognitum. Ergo, stante conscientia invincibiliter erronea, qui iuxta eam agit vult quantum in se est actionem bonam, et non nisi in actionem bonam consentit. — L. 1. 1. n. 5.; Elbel 126.

104. *Nefas est agere contra conscientiam certam, at invincibiliter erroneam.* — Prob. Qui sic ageret vellet actionem, quam iudicavit

prohibitam; nollet quam iudicavit praeceptam. Atqui nefas est habere hanc voluntatem, quia est voluntas consentiens in malum. Ergo. « Dicendum, quod simpliciter omnis voluntas discordans a ratione, sive recta, sive errante, semper est mala ». S. Th. 1. 2. q. 19. a. 5., 2. D. 39. q. 3. a. 3., Quodl. 3. a. 27.; L. l. c.; Caietan. in l. 2. q. 19. a. 5.; Suarez tr. 3. d. 12. s. 4.

105. *Fas est agere iuxta conscientiam certam, licet vincibiliter erroneam.* — Prob. Quia cum actio iudicetur honesta vel turpis cum certitudine, voluntas agens secundum hanc conscientiam honestum prosequitur, et turpe fugit, quod omnino licet. Quod autem conscientia haec sit vincibiliter erronea, hoc non facit quod, quando quis *actu agit* secundum eam, peccat; sed hoc facit quod culpa sit solum *in causa,* unde etiam est, quod iudicium de eius gravitate vel levitate ferendum est non ex gravi vel levi effectu, sed ex gravi vel levi negligentia in veritate inquirenda. Iam vero *quando quis actu agit,* si nullo pacto attendit ad erroneam quam habet conscientiam, et de ea nullam habet suspicionem, siquidem conscientia *certa* ex hypothesi hic et nunc est, iam non *ex vincibiliter erronea*, sed *ex invincibili* conscientia agit. — La-Croix l. 1. n. 42. 43. 757. 760.; Kenrick ed. 2. Mechl. 1860. n. 36.

106. *Nefas est agere contra conscientiam certam, at vincibiliter erroneam.* — Prob. Quia tunc quis ageret contra iudicium certum; et vellet actionem quam iudicat prohibitam, nollet actionem quam iudicat praeceptam; quae voluntas mala est; nam in malum afficitur. Ergo. S. Th. 1. 2. q. 19. a. 5. 6.; Suarez tr. 3. d. 12. s. 4.; Elbel 122. 137. 138.; L. l. 1. n. 4.; La-Croix l. 1., n. 42. 43. 757. — « Et ideo dicendum est, quod omnis conscientia, sive *recta* sive *erronea,* sive in per se malis, sive in indifferentibus est obligatoria; ita quod, qui contra conscientiam facit, peccat ». S. Th. Quodl. 3. a. 27., Quodl. 8. a. 15.

107. **Nota**: « Peccatum contra conscientiam commissum habet suam speciem ex materia particulari, in qua putatur versari; vel ex ordine ad particulare praeceptum, cui putatur adversari, v. g., si putes rem, quam accipis non esse tuam, attamen revera tua sit, erit peccatum furti; si putes esse contra obligationem voti, erit peccatum sacrilegii. Ratio est, quia peccata accipiunt speciem ex obiecto vel actionis externae vel voluntatis. Nec refert, sitne hoc obiectum revera malum, sed an apprehendatur ut malum; quia voluntas fertur in il-

lud, prout a ratione proponitur ». Lessius in q. 19. a. 6. d. 3.; S. Th. 1. 2. q. 19. a. 5. ad 3.

108. *An quis laborare possit conscientia invincibiliter erronea quoad prava desideria, aliosque actus mere internos, si nempe nulla exterior actio sequatur?* — De desiderio explicite et generatim loquens Elbel haec habet n. 127.: « Quod multi saltem e rudioribus, et minus eruditis, inculpabiliter possint sibi persuadere huiusmodi desideria non esse mala, nisi opere compleantur, videtur satis certum, quod et Sanch., Stoz, La-Croix expresse docent ». Hanc opinionem, ait S. Alph. l. 1. n. 9., « nunquam probabilem censere potui... Cum aliis doctis recentioribus parum probabilem censeo ». Huius sententiae ratio est, quia, si quis certo cognoscit malitiam actionis externae, et *vult* tamen illam exequi, iam cognoscit se *velle* malum. Quomodo ergo a peccato excusabitur? Quoad simplicem vero delectationem facilius ea invincibilis ignorantia adesse potest; tendentia enim voluntatis in malum tam evidens non est, uti in desiderio de se *efficaci*. Idemque etiam de desiderio *inefficaci* dicendum videtur.

109. *An dari possit conscientia invincibiliter erronea circa praecepta iuris naturae?* — « Certum est, quod *in primis iuris naturalis principiis*, aeque ac *in proxime conclusionibus* et certis obligationibus proprii status non datur invincibilis ignorantia, quia lumine ipso naturae talia omnibus nota sunt, praeterquam illi, qui oculos claudunt, ne ea videant... Contra vero unanimis theologorum sententia est... *in conclusionibus, mediatis* et obscuris *seu remotis* a principiis, utique dari et admitti debere ignorantiam invincibilem ». L. l. 1. n. 8. 170. seqq.; Struggl tr. 3. q. 1. n. 10.-13.; S. Th. Quodl. 3. a. 36., de Verit. q. 17. a. 2.; de Malo q. 3. a. 8.; ad Rom. 2., 14. 15.

Primis iuris naturalis principiis, e. g. bonum est faciendum, malum vitandum; summum bonum amandum, malum detestandum; quod tibi non vis alteri ne feceris, benefactoribus gratiae habendae, etc. — *Proximis conclusionibus,* e. g. Deus colendus, parentes honorandi, furtum non faciendum, etc. — *Remotis conclusionibus,* e. g. privata vindicta non exercenda, abortus non procurandus, etc.

Lex aeterna, in mente divina existens, perfectissime ordinem rerum exhibet. Lex naturalis, quae legis aeternae applicatio est, in mente humana existit. Quare lex naturalis eo ipso quod per humanam rationem manifestatur a summa deficit aeternae legis perfectione.

Hinc fit ut non semper quod nos cogitamus et iudicamus, in difficilioribus rebus, divinae mentis regulis respondeat, et manet nobis obscurum et ignotum. Unde illud quamvis materialiter et quoad se pertineat ad legem naturalem, non tamen formaliter et quoad nos, cum naturali lumine nobis non fuerit sufficienter promulgatum. — Wirceburg. de Actib. hum. c. 1. a. 3.

110. *An pueri malitiam pollutionis invincibiliter ignorare possint?* — R. Affirmative, absolute loquendo, saltem in aliquo raro casu, et in principio pravae consuetudinis. Ratio, nam quod adspectus, vel tactus impudicus, aut captatio voluptatis ex pollutione procurata, vel etiam naturaliter exorta, etc. sint moraliter mala, et illicita, non ita evidenter innotescit ex ipsa comprehensione primorum principiorum, sed opus est discursu ad deprehendendam eorum malitiam. Ergo malitia eorum potest saltem ad aliquod tempus inculpabiliter ignorari. Ex quo facile concludet prudens confessarius, in tali contingentia facti, caute et prudenter esse procedendum; quae cautela et prudentia, si semper et cum omnibus, speciatim in materia castitatis observanda est, maxime vero cum pueris et puellis. — Elbel 128.; Struggl l. c. n. 13.

III. — DE CONSCIENTIA PROBABILI

111. *Quid conscientia probabilis; et quaenam eius vis directiva?* — « Conscientia probabilis est, qua quis innixus aliqua opinione probabili, format sibi practicum dictamen rationis ex certis principiis reflexis, sive concomitantibus, ad licite operandum ». L. l. 1. n. 40. Sic., e. g., Titius confessarius, *opinione probabili* innixus, iudicat se probabiliter iurisdictionem habere. Deinde vero ait, et hoc est *principium reflexum:* Atqui stante iurisdictione vere probabili, Ecclesia eam certo supplet. Ergo, concludit, et est *practicum conscientiae dictamen,* valide et licite, in casu, absolvere possum: et absolvit. Eius vis directiva sequentibus propositionibus declaratur.

112. **Nota**: 1.° « Diversas dari probabilitatum species... Opinio *tenuiter probabilis* est, quae aliquo fundamento nititur, sed non tali, ut valeat assensum viri prudentis ad se trahere... *Probabilis* est, quae gravi momento nititur, vel intrinsecae rationis, vel extrinsecae auctoritatis, quod valet ad se trahere assensum viri prudentis, etsi

cum formidine oppositi. *Probabilior* est, quae nititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria etiam probabilis censeatur. *Probabilissima* est, quae nititur fundamento gravissimo, quapropter opposita censetur vel *tenuiter,* vel *dubie probabilis*... Opinio sive sententia *moraliter certa* est, quae omnem prudentem formidinem falsitatis excludit, ita ut opposita reputetur *omnino improbabilis*. Opinio demum *tuta* est, quae recedit ab omni peccandi periculo, *Tutior* vero, quae magis a tali periculo recedit, tametsi rationibus firmioribus non nitatur ». L. 1. c.

At presse magis haec S. D. de opinione *probabilissima,* H. A. tr. 1. n. 65.: « Nisi velimus opinionem *probabilissimam* cum opinione *absolute certa* confundere, opus est dicere, quod opinio contraria probabilissimae non est *tenuiter probabilis,* sed *dubie probabilis* ». Ratio, quia opinio probabilissima « inter fines probabilitatis est », adeoque « non excludit omnem prudentem formidinem ». « Tenuis vero probabilitas non est vera probabilitas, adeoque non affert secum prudentem rationem. At dubia probabilitas aliqualem affert prudentem rationem, licet non omnino certam et stabilem ». Cf. etiam Op. Mor. l. 1. n. 85.

Verum, ne verborum sit cavillatio, ad nos quod attinet, non alias, *quoad doctrinam,* agnoscimus opiniones intra limites *verae probabilitatis,* nisi opinionem, *probabilem, probabiliorem, probabilissimam. Infra probabilem* non est nisi *non probabilis, improbabilis,* cuius vero varii gradus esse possunt: *supra probabilissimam* non est nisi *certa.* Probabilis *immediate* opponitur, oppositione comparationis, probabiliori; *mediate* vero probabilissimae; itemque probabilissima *immediate* opponitur probabiliori, mediate vero probabili; nisi *probabilissimam* cum *certa* reapse confundere quis velit.

2.° *Varia systemata moralia:* **Tutiorismus**: Morale systema est, statuens sequendam practice esse in dubio tutiorem partem. Alius est absolutus, et est Rigorismus, statuens tutiorem partem semper esse sequendam. Alius est mitigatus, statuens tutiorem partem esse sequendam, nisi altera pars libertati favens sit probabilissima.

Probabiliorismus: Est systema morale, statuens tunc tantum esse licitum sequi opinionem probabilem faventem libertati, quando ea sit probabilior opposita legi favente. Quare secundum hoc systema lex dubia obligat, contra communissimam sententiam, et contra rationem.

Aequiprobabilismus: Est systema morale statuens non licere opinionem minus tutam sequi, nisi sit aeque vel fere aeque proba-

bilis ac opposita. Recta quidem agendi norma est, sed non ad exclusionem probabilismi, qui systema morale est, rectam omnino continens agendi normam, complectens casus omnes sententiae verae probabilis libertati faventis, quando mere agatur de subiectiva actionis honestate.

Probabilismus: Est systema morale statuens licitum esse sequi opinionem vere probabilem faventem libertati, licet opposita pro lege sit probabilior, parum vel multo probabilior, ubi tamen solum agatur de liceitate humanae actionis. — Ratio est, quia quando contra legem est vere probabilis opinio, lex est dubia, et lex dubia non obligat.

Laxismus: Est systema morale, statuens licitum esse sequi opinionem etiam dubie et tenuiter probabilem contra legem. Damnatum est ab Innocentio XI. pr. 3. damn. 2. Mart. 1679.

113. *Cum conscientia, practice probabili, quae proxime actionem dirigit, hic et nunc reapse ponendam, nefas omnino est operari.* — Etenim sola conscientia subiective certa morum regula est. Atque hoc sensu falsum consequenter est effatum illud: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* L. l. 1. n. 58. 69. 80. Quare tota quaestio hic est de conscientia *speculative probabili*, quae *remote* tantum actionem dirigit, enuntians probabilem existentiam legis; an nempe ope alicuius ratiocinii gradum iure facere possimus a conscientia *speculative probabili,* ad conscientiam *practice certam;* vel quod idem est, an, stante probabili opinione de honestate alicuius actionis in *generali*, possimus nobis certam conscientiam efformare de honestate talis actionis in *particulari* et *individuo* casu, et sic licite sequi in praxi opinionem speculative probabilem. Ad *hanc quaestionem* resolvendam seqq. statuimus propositiones.

114. *Non licet practice sequi opinionem tenuiter probabilem, tutiore relicta.* — Prop.° est contra probabilistas laxos. — Id primo constat ex pr. 3.ª d. ab Innoc. XI. Insuper opinio *tenuiter probabilis* est opinio *tenui* innixa motivo; tenue autem motivum est motivum minime sufficiens ad movendum ad assensum virum gravem seu prudentem, adeoque vere probabilis non est. Enimvero opinio vere probabilis ea dicitur, quae tali innititur motivo, ut sufficiens sit ad movendum ad assensum virum prudentem. Atqui, si talis opinio insufficiens est ad movendum virum prudentem ad iudicium de non existentia legis, impossibile est sibi efformare conscientiam de liceitate actionis. — L. l. 1. n. 40.; E. M.

115. **Resolves:** Ex cit. pr. d. ab Innoc. XI., tum quia agitur in ea de *tenui* etiam *probabilitate,* tum quia nimis generatim asserit, quod *semper prudenter agimus,* dum probabilitate confisi aliquid agimus, nihil contra probabilismum erui potest. Nam *tenuis probabilitas* non est vera probabilitas. Neque vero probabilismus extenditur ad casum, ubi agatur de veritate rei et fine absolute obtinendo.

Neque vero licet practice sequi opinionem *dubie probabilem.* Opinio enim *dubie* probabilis est opinio innixa motivo *dubio,* de quo nempe prudenter dubitari potest, an sit sufficiens ad movendum ad assensum virum prudentem. Evidens autem res est, quod vir prudens in rebus gravis momenti, non innitatur huiusmodi motivo; unde, si res reapse non bene succedat, omnes eum iure merito imprudentiae insimularent. Gravior autem res est moralis bonitas vel malitia humanorum actuum, quam quodlibet aliud temporale negotium. Insuper, stante dubia hac probabilitate, impossibile est sibi efformare dictamen practicum moraliter certum de liceitate actionis.

Opinioni ergo *tenuiter* probabili opponitur opinio *graviter* probabilis, seu *simpliciter* probabilis, opinioni *dubie* probabili opponitur opinio *certo* probabilis, seu *simpliciter* probabilis. Non desunt qui opinionem *dubie* probabilem et *tenuiter* probabilem inter se confundunt. *Practice* quidem saepe confunduntur; sed *speculative,* attenta natura rei, inter se omnino distinguuntur. Cf. 112.; La-Croix l. 1. n. 126.

116. *Non licet sequi opinionem probabilem, de ipsa rei obiectiva veritate, ubi agatur de fine absolute obtinendo, tutiore relicta.* — Prob. Qui absolute tenetur ad finem, is ea tenetur seligere media, quae finem obtinendum in discrimen minime adducant. Atqui opinio probabilis, cum falsa esse, possit, periculum affert frustrandi finem, absolute obtinendum. Etenim obiectiva veritas seu existentia rei haud sane habebitur, si opinio circa ipsam probabilis sit falsa. Ergo. L. l. 1. n. 42. *Absolute obtinendo,* « quando scilicet ex iustitia vel caritate vitare (quis) damnum tenetur, quod in re ipsa subest », Suarez ap. S. Alph. Op. Mor. edit. Rom. a. 1757., l. c. n. 33., vel periculum eius. Tunc utique « in dubio via tutior est eligenda ». C. *Illud* 5. *de Cler. exc.* Casus item addendus est, quo quis ad tutius teneatur ex speciali positiva aliqua lege vel praecepto, vel contractu, vel voto. — Suarez tr. 3. d. 12. s. 5. n. 8., s. 6. n. 10.; L. l. 2. n. 10., l. 6. n. 918. p. ult.

117. **Resolves:** Non licet sequi opinionem probabilem, sed tutiorem omnino seligere debemus in iis omnibus, quae necessaria sunt, *necessitate medii*, ad salutem; ubi factum ipsum, seu rei veritas unice attenditur. Hinc religionem magis tutam amplecti debemus. Pr. 4. d. ab Innoc. XI.; L. l. 1. n. 43. — In collatione sacramentorum tenetur minister sententiam sequi tutiorem, *nisi adsit necessitas*, vel *Ecclesia suppleat;* agitur enim iterum de veritate rei. Non haberentur autem sacramenta, nisi reapse ponerentur, quae Christus ad eorum valorem instituit. Pr. 1. d. ab Innoc. XI. *Nisi adsit necessitas;* « etenim in extrema necessitate bene uti possumus qualibet opinione, non solum probabili, sed etiam tenuiter probabili pro valore sacramenti... modo sacramentum conferatur sub conditione: quia conditio satis reparat sacramenti iniuriam, si forte invalide conferatur, et contra necessitas sufficiens et iusta est causa sacramenta conditionate conferendi ». L. l. 1. n. 49. *Nisi Ecclesia suppleat;* nam « licite uti possumus opinione probabili, ubi praesumitur Ecclesia supplere, ut evenire potest in sacramento matrimonii ad convalidandum contractum, probabiliter tantum validum, si forte contractus ille est nullus ob impedimentum, quod Ecclesia supplendo aufert, et in sacramento poenitentiae ad supplendam iurisdictionem confessarii, si forte illa desit ». L. l. 1. n. 50.

Medicus tenetur adhibere medicamenta tutiora, quae in casu haberi possunt; agitur enim hic de ipso effectu obiectivo, h. e. de sanitate infirmi, absolute obtinendo. Et sane medicus non solum ex caritate, sed etiam ex iustitia, ratione officii et taciti contractus, tenetur providere meliori modo saluti infirmi, a quo stipendium accipit. L. l. 1. n. 44. — Iudex iudicare non potest iuxta sententiam minus probabilem; ipse enim tenetur ex praecepto divino et humano ius suum cuique tribuere. Pr. 2. d. ab. Innoc. XI.; L. l. 1. n. 47. — Venator, qui probabiliter iudicat obiectum, in sylva latens, esse hominem, ferire non potest, licet probabilius iudicet esse feram. Nam ex una parte proximus habet ius certum vitae suae, ex altera maior probabilitas non facit, ut si revera sit homo, ictu non pereat. L. l. 1. n. 52., H. A. tr. 1. n. 33.

Quando scandala gravioraque mala imminent, tutior eligenda est pars, qua evitentur, ut omnium consulatur utilitati. C. *Illud.* 5. de *Cler. exc.* — Generatim tutiora eligenda, cum quoad *caritatem* periculum vitandum est peccandi formaliter, quoad *iustitiam* damnum vitandum est eius, qui in certa possessione est certi iuris sui. — E. M.

118. *Licet sequi opinionem probabilissimam, et etiam probabiliorem, relicta tutiore, ubi de sola actionis honestate agatur.* — Prop.° est contra tutioristas rigidos, et mitigatos. — *Honestas actionis,* de qua hic agitur bene diversa est ab *effectu ipsius actionis*, seu a *veritate rei*, de qua in praeced. prop. Honestas humanae actionis dependet a dictamine conscientiae, quae est regula proxima humanorum actuum; effectus actionis, seu veritas rei, dependet ab ipso facto actionis. Illa subiectiva est, haec obiectiva. — Prob. 1.ª p. ex. pr. 3.ª d. ab Alex. VIII. a. 1690.: « Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam »; cuius propositionis auctor fuit Ioannes Sinnigh († 8 Oct. 1666.), lovaniensis doctor, et Corn. Iansenii defensor, quem alii Ianseniani secuti sunt. Unde patet tutiorismum rigidum Iansenistarum ab Ecclesia iam fuisse reprobatum. Et sane nulla datur obligatio faciendi quod tutius est; sufficit enim facere quod tutum est. Nulla item datur obligatio praecavendi semper periculum materialiter peccandi, neque dari potest, id enim esset moraliter impossibile; obligatio tantum adest vitandi periculum formaliter peccandi. — Prob. 2.ª p. Si non liceret sequi practice opinionem pro libertate, nisi ea sit probabilissima, tunc aut opinio haec probabilissima sumitur pro moraliter certa, aut ut verbum sonat pro probabili in summo utique gradu, sed non certa. In primo casu tutiorismus mitigatus reincideret in damnatum tutiorismum rigidum, in altero casu, in falsam incideret doctrinam contra Apostolum dicentem *omne quod non est ex fide,* id est ex certa honestatis persuasione, *peccatum est,* ad Rom. 14., 23. — Ita inter mitiores rigoristas recensentur Antoine, de Consc. c. 4. q. 4., Gazzaniga, de Consc. prob. n. 140. 141., requirentes ad operandum *directam* veritatem, seu sententiam certo ac valde probabilem, et multo probabiliorem, seu multis gradibus probabiliorem, et longe praestantem. Prob. 2.ª p. eisdem rationibus ac prop. sequens. — L. 1. 1. n. 40. 54.; Suarez tr. 3. d 12. s. 6. n. 8.; E. M.

119. *Licet sequi opinionem vere probabilem, relicta tutiore, aeque probabili, vel etiam vere probabiliori, ubi de sola actionis honestate agatur, conscientiam sibi efformando non directe, sed ex principiis reflexis.* — Prop.° est contra probabilioristas et aequiprobabilistas.

Probatur 1.ª pars. Refutatur probabiliorismus et aequiprobabilismus.

Prob. 1.° Probabilioristarum et Aequiprobabilistarum systema practicum non est. Nam ipsis doctoribus valde difficile est statuere

quaenam sententia sit probabilior, quaenam notabiliter probabilior. Quae uni probabilior vel notabiliter probabilior apparet alteri minus probabilis et notabiliter minus probabilis apparet. Quin imo quae uni eidemque antea apparebat probabilior, longe probabilior; deinde, re melius perpensa minus probabilis et multo minus probabilis videtur.

Prob. 2.° Nam aut Probabilioristae et Aequiprobabilistae dicunt licere agere ex immediato iudicio sententiae probabilioris vel notabiliter probabilioris; aut dicunt licere agere ex iudicio mediato, vi nempe principii: lex dubia non obligat; lex incerta non parit certam obligationem: voluntas sine scientia legis eius obligatione ligari non potest. Primum dici non potest, nam licet sententia sit probabilior vel notabiliter probabilior, certa tamen non est; et sine conscientia certa non licet agere. Alterum vero, ut patet, inducit non in probabiliorismum vel in aequiprobabilismum. sed in simplicem probabilismum. Ubi enim contra legem habeatur vera probabilitas, iam lex dubia et incerta est, et scientia legis haberi non potest.

Prob. 3.° Nam eatenus teneremur sequi opinionem probabiliorem, vel notabiliter probabiliorem, quatenus istae magis proxime accedunt ad veritatem. Iamvero hoc falsum est; nam magis accedere potest ad veritatem opinio simpliciter probabilis, et falsa esse potest sententia, quae maiorem quandam veritatis speciem prae se ferebat. Insuper hic non agitur de veritate speculativa sed practica; non agitur de adhaesione intellectus simpliciter veritati, sed de obligatione voluntatis, quae non ligatur legis obligatione, nisi lex sit certa, et legis scientia habeatur.

Prob. 2.ª pars. Simplex probabilismus probatur.

Prob. 1.° Statuta propositio constat ex quam plurium et gravissimorum theologorum auctoritate, qui non solum eam tradunt, verum etiam eam tanquam doctrinam *communem* affirmant, uti Suarez, Lugo, Struggl, La-Croix, Pignatelli, Vasquez, Elbel, Castropalaus, Sporer etc. Cf. has Instit. Mor. ed. 4. Unde S. Alph. in Dissert. de usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris edit. alt. Neap. 1755.: « Ultimam benigniorem et *communissimam sententiam* probandam aggredimur, nempe licitum esse uti probabili opinione *etiam in concursu probabilioris pro lege, semper ac illa certum et grave habeat fundamentum* ». Et sane, quamvis plures post Iansenistas probabiliorismum defenderint, nihilominus longe maior pars theologorum probabiliorismum amplexa est. Atqui, qui doctrinam sequitur in praxi quam plures iique gravissimi theologi docent, et quam doctores communiter tradunt, pru-

denter agit; qui autem prudenter agit, honeste agit. Quapropter in Dissert. modo citata mox addit S. D.: « Adde his potissimum argumentum, nimirum, quod si sententia benigna fuisset falsa, *minime quidem communiter a doctoribus undique fuisset recepta ut vere recepta fuit,* aut saltem Ecclesia eam non tolerasset, permittendo, quod animae *communiter* per hanc perditionis viam, ut adversarii clamitant, a talibus caecis ducibus deceptae incederent ». Ac, ut habet idem S. Alph. l. 6. n. 460. par. *Haec autem,* « nec officit, quod plures opiniones, quae circumferuntur, non sunt ab Ecclesia damnatae, et tamen ab aliis communius, ut laxae reputantur; nam Ecclesia non omnes opiniones, quae casus particulares respiciunt, damnat, quamvis non approbet; sed sententias, quae *universalitatem conscientiarum* spectant, Ecclesia non approbat, nec tacet, ut dixit S. Aug. Epist. 119.: Ecclesia Dei multa tolerat, et tamen quae circa fidem sunt vel bonam vitam, nec approbat, nec tacet ». Cf. L. l. 3. n. 669. versus fin. *Hoc unum,* etc. Bouquillon Theol. Fund. de Consc. c. 2. a. 1. § 2.

Prob. 2.° Qui sequitur in praxi opinionem, quae sistit *intra terminos rectae rationis et prudentiae*, prudenter, et consequenter honeste agit. Atqui, qui sequitur in praxi opinionem vere probabilem, relicta probabiliori et tutiori, opinionem sequitur, quae sistit intra terminos rectae rationis et prudentiae. Ergo. — *Maior* per se constat. Quid enim magis honestum est, quam sequi rectam retionem et prudentiam, quae recta ratio agibilium est? Ac Benedict. XIV. C. *Apostolica Constitutio* § 21. hanc quidem tradit agendi regulam, ut nempe sententiam sequamur, *quam ratio suadet, ac firmat auctoritas.* Insuper minime est consentaneum rectae rationi, et divinae praecipue bonitati, velle obligare hominem ad illud utcumque praestandum, quod homini ipsi post diligentem inquisitionem *prudenter incertum* manet, an ab ordine exigatur necne; praesertim cum huiusmodi dubia frequentissima sint ob ipsius humani intellectus infirmitatem. Hoc esset onera importabilia imponere. L. 58. 86.; S. Th. 1. 2. q. 19. a 10. ad 1. — *Minor* vero constat ex ipsa natura et definitione opinionis vere probabilis, quae non immutatur ex concursu alterius opinionis, licet probabilioris et tutioris. Idque aperte affirmat ipse S. Alph. in definitione opinionis probabilioris; eius enim contrariam ait probabilem censeri. Cf. 112. — Muzzarelli Dissert. de Regul. mor. opin. Romae 1807. pag. 30. seq.; L. l. 1. n. 79.

Prob. 3.° Haec S. Alph. in suo Op. Mor. Theol. edit. 6.ª Romae a. 1767. « Duo sunt principia, quibus innixus licitum usum tueor opinionis probabilis. Primum, quod *lex dubia,* in conflictu dua-

rum opinionum aeque probabilium, *non obligat, quia dubia lex non est sufficienter promulgata.* Alterum, quod *lex incerta nequit certam obligationem inducere, quia legis obligatio posterior est ad libertatem,* qua homo est donatus a Deo ». Utrumque hoc principium fuse explicatur et probatur a S. D. l. 1. n. 66. seqq., H. A. tr. 1. n. 37. seqq. Atqui quaudo adest opinio vere probabilis, licet in concursu sit alterius probabilioris et tutioris, utrumque principium adhuc verificatur, nempe quod lex sit *incerta* si agatur *de eius existentia*, vel quod sit *dubia,* si agatur de eius interpretatione, quia *obscura ;* adeoque, neque lex habet virtutem actualiter obligandi, cum non sit sufficienter seu certe promulgata ; « tunc enim sufficienter promulgatum est *dubium,* an lex existat, sed non est promulgata *lex* », L. l. 1. n. 70. edit. Taurin. 1846., neque homo, certam suae libertatis possessionem habens, de illa tenetur se expoliatum reputare propter incertam legem : antecedenter enim ad omnem legem quisque suam possidet libertatem, cum prius concipiendus sit homo liber, indeque lex quae homini imponatur. Ergo. — L. 54. seqq.

Iam vero, quod lex in ea hypothesi sit reapse dubia seu incerta, ita ut *prudenter* talis existimetur, unde duplex illud axioma promanat ; constat ex ipsa probabilitatis natura, ubi enim adest vera probabilitas, maior probabilitas per se minorem non destruit : idque communiter affirmant tum philosophi tum theologi, et expresse tradit S. Alph. H. A. tr. 1. n. 29. et l. 1. n. 40., ubi dicit, quod contraria *probabilioris probabilis* etiam censetur. Idem S. D. exponit in hunc modum in Dissert. edit. a. 1755. n. 13.: Maior probabilitas non elidit. minorem, « nisi quando illa minor probabilitas ex eodem principio hauriatur, vel nisi opinio probabilior habeat pro se *tam convincens argumentum,* ut contraria *vere improbabilis,* vel non amplius *graviter* et *certo probabilis* videatur. Secus tamen dicendum, si excessus non sit *notabilis,* et probabilitas opposita *ex diversis principiis,* ut *fere semper* accidit in opinionum concursu, vim accipiat ; tunc enim opinio minus probabilis gravi sua probabilitate minime destituitur ». Enimvero probabilitas vel improbabilitas alicuius opinionis, idem non est ac eius veritas vel falsitas, ita ut una aliam excludat, sed condignitas est merendi assensum prudentem, orta ex gravibus motivis, quae licet maiora vel minora, alia aliis non contradicunt, si *ex diversis principiis* desumantur. Si vero argumentum exhibeant ita *convincens,* ut oppositum *improbabile* censeatur : iam extra casum sumus *maioris* vel *minoris* probabilitatis, siquidem altera opinio tunc erit certa vel probabilis, altera falsa vel improbabilis.

Hinc S. D. l. 6. n. 604. quaestionem movens: « An possit absolvi poenitens, qui vult sequi opinionem contrariam illi, quam tenet confessarius », respondet: « Sententia *communis* et *sequenda* docet non solum *posse,* sed etiam *teneri* sub gravi (ubi nempe de materia gravi agatur, H. A. tr. 16. n. 118.), confessarium absolvere poenitentem, qui vult sequi opinionem *probabilem,* licet opposita videatur *probabilior* confessario... Stante hac *communi sententia,* tot auctoritatibus et rationibus roborata, non video quomodo possit confessarius tuta conscientia absolutionem denegare volenti sequi opinionem, quae ipsi poenitenti *probabilis* apparet, immo forte *probabilior,* si non directe saltem reflexe, ut communiter sentiunt actores probabilistae, qui sequendo opinionem *probabilem* in concursu *probabilioris*, existimant amplecti sententiam reflexe *probabiliorem,* utpote *gravioribus* fundamentis et *communissima doctorum* auctoritate firmatam ». Eamdem habet doctrinam S. D. in ult. suo Op. H. A. tr. 16. n. 118., cui vero sententiae non alios adiicit limites nisi sequentes: quod nempe « opinio poenitentis *aliqualem habeat probabilitatem,* ita ut confessarius, esto eam non habeat, ut solide probabilem, tamen non reputet *omnino falsam... evidenter erroneam* ». Cf. etiam l. 1. n. 87., ubi S. D. post Gersonem ait: « Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, *ubi non sunt certissimi de re:* Nota, UBI NON SUNT CERTISSIMI ». — Lugo Resp. Mor. l. 1. d. 26. n. 3.; Pignatelli Cons. Can. tom. 8. cons. 15.

Prob. 4.° Ut lex sane obliget, debet esse sufficienter promulgata, S. Th. 1. 2. q. 90. a. 4. Atqui sufficiens legis promulgatio non habetur, si lex *certa* et *manifesta* non sit. Hinc Iure canonico generatim statuitur: « In his, super quibus Ius non invenitur *expressum,* procedas, aequitate servata, semper in humaniorem partem declinando, secundum quod personas et causas, loca et tempora videris postulare ». C. *Ex parte tua* 11. *de Transact.* Et Iure civili decernitur: « Quoties dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum est ». L. 20. de R. I. « In re dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustius est quam *tutius* ». L. 192. de R. I. Ratio autem est, quia lex imponit necessitatem moralem, adeoque debet necessario ligare voluntatem. Sed necessario ligare voluntatem non potest, nisi *per scientiam.* Quare, seclusa scientia legis, voluntas moraliter libera manet. S. Th. de Verit. q. 17. a 3. Iam vero, si probabilissima adest sententia contra legem, evidenter patet deesse legis scientiam. Certitudo enim et evidentia haberi non possunt cum opposita maxima probabilitate; quin imo nec cum simplici

probabilitate. Unde S. Alph. ait: « Ad constituendam *legem dubiam* sufficit vera probabilitas in contrarium ». L. 1. n. 57. ed. a. 1762. 1763.

Conf. 5.° auctoritate S. Thomae. Lex est quaedam regula et mensura. Ut *regula* dirigat et *mensura* metiatur applicari debet rei, quae debet dirigi et metiri. S. Th. 1. 2. q. 30. a. 4. Lex ergo subditos, quos dirigit, attingere debet, *attingit autem per scientiam.* S. Th. de Verit. q. 17. a. 3. Proinde lex esse debet certa et evidens. Quare, si lex est *incerta,* si nempe non constat de *eius existentia,* si lex est *dubia,* si nempe legis sententia obscura sit, legis obligatio cessat; *praeceptum non ligat nisi per scientiam.* S. Th. l. c. Unde axiomata illa: *Lex incerta non potest certam obligationem inducere; Lex dubia non obligat.* Effectus enim nequit causam superare. Haec generatim omnino S. Thom., neque distinguit inter legem habentem contra se *minus* probabilem, vel *aeque* probabilem, vel *magis* probabilem sententiam. Quare tota quaestio ex Angelico Doctore haec est: an lex, habens contra se *magis* probabilem, *aeque* probabilem, vel *minus* probabilem sententiam, dici possit *attingere* hominem *per scientiam,* eum *ligare mediante scientia, per scientiam, per virtutem scientiae.* Atqui *scientia* non datur, si contra sit vera probabilitas. Hinc omnis quaestio de peccato mortali periculose determinatur, nisi *expresse veritas habeatur.* S. Th. Quodl. 9. a. 15. Et S. Alph. l. 3. post n. 139. Epist. Resp.: « Sed ut affirmetur absolute, aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis, *nec etiam probabilior;* nam *probabilior* non excludit rationalem timorem errandi; *unde non efficit quod lex non remaneat dubia,* et quod opposita non possit esse vera, *si vere probabilis est* ».

Conf. 6.° Innocentius III. coniugi impotentia laboranti indulsit experimentum triennale, C. *Laudabilem* 5. *de Frig.,* neque praescripsit videndum primum, utrum probabilior vel saltem aeque probabilis esset potentia. — Saeculo XVIII. Indis quibusdam in Regno Paraquariae ad fidem conversis, qui plures uxores habebant, quaestionibus super validitate eorum matrimonium subortis, Urbanus VIII. Ioanni postea Cardinali De Lugo respondit: « Ubi dd. sententiae concurrunt utrinque probabiles, sequendas esse opiniones, pro conditione locorum et hominum barbaris *favorabiliores* ». Non dixit Urbanus *probabiliores* sequendas, neque dixit ubi concurrunt opiniones *aeque probabiles,* sed absolute ubi opiniones *probabiles* concurrunt. Carden. Cris. Theol. Diss. 2. § 553. — E. M. 119.

Neque vero ad praedicta omnia evertenda, uno fere verbo, valet contra obiicere, probabilismum iam fuisse damnatum ab Innocentio XI.

Etenim Innocentius XI. praecepit solummodo, ut libertas daretur Patribus Societatis probabiliorismum defendendi, et probabilismum, si vellent, refellendi. — Cf. E. M. Wirceburg. de Actib. hum. c. 4.

120. *An Propositio superius constabilita* n. 116. *sit exceptio quaedam probabilismi, quasi verus casus probabilismi?* — R. Negative. Nam, si probabilismus verus est, semper verus esse debet, et in omni casu verificari debet. Et sane probabilismus respicit ipsam formalem seu *subiectivam honestatem* vel *turpitudinem actionis;* minime vero *obiectivam* seu *realem exsistentiam* vel *non exsistentiam effectus talis actionis*. Porro illa thesis praecise hunc effectum obiectivum obtinendum vel non obtinendum respicit. Si quis ergo in casu isto, quo effectus est absolute obtinendus, utatur opinione probabili, iste profecto peccabit, sed non peccabit praecise, *quia* utitur opinione *probabili de liceitate actionis,* sed *quia* utitur opinione probabili *de actus validitate*, exponens se periculo frustrandi effectum, absolute obtinendum.

Tunc hic probabilismi casus esset, *quum probabilis opinio esset, licere sua actione exponere periculo effectum, absolute obtinendum;* quod probabilis opinio non est, sed falsa et erronea. Et sic, e. g., minister sacramentorum sequens in eorum administratione opinionem probabilem quoad eorum *valorem,* peccat quidem, minime sane, quia sequitur opinionem *probabilem* quoad *liceitatem actionis;* immo e contra, quia sequitur opinionem *omnino improbabilem* quoad *liceitatem* actionis; quia, cum effectus sacramenti certe obtinendus, nempe peccatorum remissio et infusio gratiae, dependeat a vera materia et a vera forma, adhibens quis materiam vel formam dubiam, exponit illud periculo carendi tali effectu, adeoque proximo nocumentum infert, et consequenter peccat. — L. Op. Mor. edit. Rom. a. 1757. l. 1. n. 33.; Laymann l. 1. tr. 1. c. 5. § 2. 3.; Lugo de Iust. et Iure d. 16. n. 97.; D'Annib. ed. 4.ª p. 1. n. 266.

121. **Nota:** Exceptio et vera ac illogica exceptio probabilismi est, limitatio, quam nonnulli probabilistae, et aequiprobabilistae, probabilismo adiiciunt ex principio possessionis: *In dubio melior est conditio possidentis*. Quare, aiunt, lex quidem dubia, in dubio de exsistentia legis, non obligat, quia possidet libertas. Verum lex dubia in dubio de eius cessatione obligat, quia possidet lex. Hinc si est *probabile,* quod votum non emiseris, voto non obligaris. Si certo votum emisisti, et *probabile* est, quod satisfeceris, teneris adhuc ad satisfactionem. Verum ita dimidiate admittere probabilismum *circa existen-*

tiam legis, et non circa cessationem legis, est admittere principia et negare conclusiones. Si lex dubia non obligat, praecise quia *dubia,* semper ac *dubia* est non obligabit. Porro tam *dubia* est lex in dubio de eius exsistentia, nempe de prima eius exsistentia; quam *dubia* est in dubio de eius cessatione, nam si probabilis est eius cessatio eo ipso *dubia* evadit ipsamet exsistentia legis. Lex autem obligans non est lex, quae extitit, sed quae exsistit, neque est lex quae exsistit in abstracto, sed quae in praesenti sua certa obligatione nos ligat. Atqui, si *probabilis* opinio habetur de legis cessatione, utcumque ea intelligatur, eius obligatio evadit *dubia,* eiusque exsistentia item evadit *dubia;* nempe iterum non ipsamet exsistentia legis *in abstracto,* sed eius obligandi vis in *concreto,* in casu particulari, hic et nunc. L. l. 1. n. 63. 78. Et sic, licet certum sit votum emissum, et aliquando exsistens, si probabiliter ipsi satisfecisti, votum istud certum, qua aliquando *existens,* evadit dubium, qua *te obligans* hic et nunc; et valet illud: *Lex dubia non obligat.* Possessio sane eatenus ius praevalens constituit, quatenus is, qui possidet, ipsa possessione demonstratur vel saltem praesumitur dominus rei, quam possidet. Quomodo vero potest id vel demonstrari vel rationabiliter praesumi, quando *vera* seu *gravi probabilitate* oppositum constat? Tunc enim vera et gravi constat probabilitate possessionem non esse *legitimam,* quae unica est, quae *ius praevalens* constituere potest. Si enim solum possessionis *factum,* sine *legitimo titulo,* saltem rationabiliter praesumpto, praevalens illud ius constitueret, iam omnes fures et latrones praevalenti possessionis iure, alienam rem possent retinere. — Cf. 157. 4.°; Troplong Della Prescrizioue c. 2. del Possesso a. 2228; D' Annib. ed. 4.ª p. 1. n. 260. 268.

Ipsum *materiale possessionis factum,* ius praevalens minime constituit in foro interiori, quoad ipsum ius dominii et proprietatis rei, sed tantum quoad probationem in exteriori foro, quae ab actore est contra possessorem instituenda, ob praedictam dominii praesumptionem. Praesumptio autem cedit veritati. Unde, si quis mala fide possederit, vel per longissimum tempus, etiam sponte et sine actoris probatione et petitione, rem restituere debet. Ipse D' Annib. qui ed. 4. p. 1. n. 264. seqq. *possessionis* regulam sequitur, n. 256. nota 5. asserit: « Iustitia vetat damnum dare ei, qui est *in certa possessione sui iuris*... Dixi, *qui est in certa possessione sui iuris;* nam, si ius alterius *incertum est,* vel melior erit conditio possidentis, vel saltem quia nullum *ius certum* alterius laeditur, nulla erit obligatio restituendi ». Ecce quomodo ipse d'Annib. requirit *certam* et *legitimam*

possessionem, ut reapse ea ius praevalens constituat. Ac ipsemet D'Annib. l. c. n. 259. nota 18. asserit praeterea: « Scilicet *certitudo* contra veram *probabilitatem* non datur ». Quomodo igitur *certa* erit legis obligatio, si *probabile* est, quod iamdiu ea obligatio cessaverit? Vide etiam ibid. n. 169. 181. 203. — Cf. 143.

S. Alph. l. 3. n. 112. par. *Secundo vero* ait: « Quando probabile est, quod obligatio legis *nunquam inceperit,* vel *quod abolita sit, tunc cessat praesumptio pro lege,* et possidet libertas ». Ecce, actum est de limitatione probabilismi per principium possessionis, quod, ex S. D. etiam, valorem non habet nisi ex praesumptione. S. D. duos casus indifferenter coniungit, quod lex, nunquam inceperit, vel quod abolita sit, et quando utrumque est probabile, ex S. D. legis obligatio non adest. — Itemque n. 290. dicit quod ad excusandum a lege sufficit *probabilis consuetudo.* Ecce iterum nulla ratio habetur a S. D. de possessione legis. Et deinde distinguens inter *dubium* et *probabilitatem* bene omnino ait: « quod in dubio de consuetudine possidet praeceptum, unde petenda est dispensatio; *secus, si probabile sit* adesse consuetudinem ». — Cf. L. l. 3. n. 325., par. *Infirmi,* n. 483., l. 4. n. 47.

Ceterum D'Annibale possessionis legem in triplici asserit casu, nempe in dubio 1.° utrum restrictivam interpretationem recipiat, 2.° utrum sit iusta, 3.° utrum cessaverit. P. 1. n. 262. Ac praecedenti n. 261. nota 30. et n. 263. nota 1. affirmat S. Alphonsum hac possessionis regula perpetuo usum esse. — Porro ipse D'Annibale cit. n. 262. nota 35. inquit: « excepto 2.° casu, in quo omnes conveniunt, Cf. hic 157., *in caeteris recedunt a regula nostra* hi quoque qui eam profiteri videntur ». Et inter istos expresse citat et refert dumtaxat S. Alphonsum! — Ac, dum laud. auctor id notat in Probabilismum, quod debeat exceptionibus uti, quibus non indiget sua possessionis regula, l. c. n. 266., ingenue deinde fatetur suam regulam *perpetuam* non esse, et pluribus, quos enumerat, casibus deficere, l. c. n. 269. nota 30. — Praetensae autem Probabilismi exceptiones, quando nempe non de sola actionis honestate, sed de fine absolute obtinendo, ac de obiectiva rei veritate agatur, l. c. n. 266., 256. nota 5., exceptiones revera non sunt. Cf. hic 120. — Quod item ait, l. c. n. 267., probabilistam cogi contradictoria respondere nullo pacto verum est, Cf. hic 128. Ac mirum sane est doctum theologum contradictionem invenisse cit. n. 267. quoad eundem illum casum, in quo ipse expresse paulo ante affirmaverat, nempe n. 263., licere sequi utramque probabilem contrariam opinionem. — Postremo asserit n. 264. eam regulam possessionis meliori iure gaudere, n. 269.

eam non solum quo ad rei veritatem tantum, sed et quoad praxim meliorem esse caeteris; sed seq. n. 270. immediate post affirmat licere sequi opiniones vere graviterque probabiles; et n. 263., postquam varia systemata exposuerit, et suam regulam etiam constituerit n. 262., unicuique, ait, liceat eligere quod magis arriserit. — Ad contradictionem avertendam dici forte potest cl. D'Annibale eam possessionis regulam non pro casu verae *probabilitatis,* sed pro casu *dubii* inspexisse, quod insinuare satis videtur n. 269., et ita verum omnino est eam regulam communissime theologos docere, n. 268., et hoc sensu nos etiam eam admittimus, eamque diligenter explanamus, Cf. hic 143. seqq. Et sane regula illa *in dubio* enuntiatur.

122. *Quaenam sit vis extrinsecae probabilitatis?* — Nullum dubium, quod probabilitas extrinseca constituat opinionem vere et satis graviter probabilem. « Aliquis parvae scientiae, ait S. Th. 2. 2. q. 4. a. 3., magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo, quod sibi secundum suam rationem videtur ». Probabilitas haec ideo valet, quia non censetur quis loqui *sine gravi fundamento.* L. l. 1. n. 79. Hinc, si quis non sistit in *sola auctoritate,* sed *fundamentum* hoc *expendit,* probabilitas tunc extrinseca in intrinsecam resolvitur. Aliquando vero extrinseca haec probabilitas ipsam intrinsecam probabilitatem constituit, nempe cum agatur de re, quae valde pendet ab aestimatione sapientum, L. l. 3. n. 1032., de re scilicet potius *facti,* quam *iuris,* e. g., quaenam sit materia gravis in horis canonicis, in ieiunio, etc.

Opinio *extrinsece* probabilis designari solet per opinionem *communem, communiorem, communissimam.* De his haec Sanchez de Matr. l. 3. d. 44. n. 3., unde iudicium quis ferre potest de opinione *communi, communiori,* etc.: « Non dicitur communis opinio, quae plures dd. eam asserentes habet, nulla disputatione praemissa, sed perfunctorie, et ut aiunt per transennam illam sequentes... Quare optime Navarr. ait *communiorem* existimare opinionem, approbatam a sex dd. ex professo rem tractantibus, quam a. 50., sola fere priorum auctoritate ductis. Quibus adde Ioann. Lupum... dicentem, non esse credendum dd. quantumcumque doctrina polleant, dum carent fundamento ». — La-Croix l. 1. n. 164. 165.; Muzzarelli Dissert. de Regul. mor. opin. Romae 1806. pag. 21. seqq.; E. M. 122. 131.

123. **Nota:** A communi theologorum sententia « non est in re practica facile discedendum ». Lugo de Iust. et Iur. d. 16. n. 106. Hoc tamen non est nimis scrupulose accipiendum, et multo minus

extendendum. Hinc S. Alph. non dubitat affirmare, se « a multorum graviumque auctorum sententiis recessisse », l. 3. n. 547., et ib. inferius ait: « Ubi ratio me convicit, non renui auctoribus pluribus contraire ». Cf. etiam l. 6. n. 257. 427., ubi S. D. vel a *communissima* discedit sententia. Enimvero non ideo sententia aliqua est probabilis, quod doceatur a pluribus auctoribus, si gravem ipsi non afferant rationem. La-Croix n. 136. seqq.; L. l. 6. n. 657.

124. **Resolves**: A conscientia *speculative* probabili, ad conscientiam *practice* certam gradum ergo facimus sequenti ratiocinio. Quod nulla certa lege vetitum est, licet. Atqui talis vel talis actio, quae vere probabiliter nulla prohibetur lege, eo ipso nulla certa lege vetita est. Ergo talis actio licet. Cum maior et minor huius syllogismi certa sit, conclusio et ipsa certa erit. Atque hinc iterum patet excludi omnino a probabilismo opinionem et *tenuiter* et *dubie* probabilem. Conclusio autem iudicium seu dictamen conscientiae continet. — Idem transitus fieri potest vi alterius ratiocinii. Qui agit secundum quod prudentia dictat, agit honeste. Atqui ille qui agit secundum hanc vel illam opinionem probabilem agit secundum dictamen prudentiae. Ergo, qui agit secundum hanc vel illam opinionem probabilem agit honeste. Cum iterum maior et minor huius syllogismi certae sint, conclusio etiam certa erit. — L. l. 1. n. 67. 68. 69. 84.; Muzzarelli Dissert. de Regul. mor. opin. Romae 1807. pag. 30. seq.

125. *An ad probabilitatem alicuius sententiae sufficiat auctoritas unius doctoris?* — R. Negative, *ordinarie loquendo.* Ratio, quia si est alicuius antiqui, et fuit ab omnibus deserta, hoc ipso ordinarie caret sufficienti fundamento. Si vero est alicuius recentioris, vel iste gravem affert rationem, vel non. Si 1.um, eius sententia ordinarie traditur etiam ab aliis. Si 2.um, nequit suam opinionem reddere aliis probabilem, cum nullam ad id afferat sufficientem rationem. *Ordinarie loquendo,* nam si gravis aliquis auctor quaestionem aliquam pertractat, quam alii non tractarunt, et gravem afferat rationem, vel si sententiam sustineat contra communem opinionem, sed nova aliqua ratione, aliis incognita, eam sustineat; nihil impedit, quominus suam opinionem vel solus probabilem reddat, sed mox ei alii plures adhaerebunt, si publice ea doctrina diffundatur. Et sic « notant Salm., etc. sufficere dictum eximii doctoris etiam moderni asserentis legem abrogatam esse, ut a lege deobligemur ». L. l. 1. n. 107. Et sane S. Sedes expresse declaravit non esse inquietandum confessarium, qui se-

quitur doctrinam S. Alphonsi propter solam eius auctoritatem, quin eius perpenderit rationes. S. Poenit. 5. Iul. 1831., E. M. 131.

126. **Nota**: Pr. 27. d. ab Alexandro VII: « Si liber sit alicuius iunioris et moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet reiectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem », iure omnino damnata est, quia propositio generalis est, et de auctore quocumque etiam humilis notae intelligi potest, et opinionem probabilem affirmat eo ipso quod non constet reiectam esse a Sede Apostolica, tanquam improbabilem. E. M.

127. *An detur opinio speculative, non practice probabilis?* — R. Negative, *per se loquendo;* semper enim fieri potest ratiocinium supra constitutum, n. 124., si opinio *in se,* seu *speculative,* vere probabilis est; quo ad ipsam conscientiam practicam progrediamur. — R. Affirmative, *per accidens,* si nempe cum in usum deducatur ea opinio, adest semper vel fere semper extrinseca quaedam circumstantia, quae illicitum reddat usum talis opinionis, e. g., periculum lapsus, scandali, hallucinationis, etc. — Pignat. Cons. Can. t. 8. cons. 15.; Lugo Resp. Mor. l. 1. d. 26. n. 3., de Iust. et Iur. d. 10. n. 165. 189.

128. *An licite quis sequi in praxi possit diversas opiniones probabiles sibi favorabiles, licet inter se oppositae illae sint?* — Nemo prohibetur uti modo una opinione probabili, modo contraria etiam probabili. Nam, si tibi licet alteram sequi, mihi alteram, utramque utrique etiam licebit sequi; minime enim eo quod una quis usus fuerit, altera probabilis ac tuta esse desinit. — In una eademque re non licet sectari opinionem probabilem qua prodest; qua vero nocet non eam, sed contrariam sequi. Nam, ut patet, aperta contradictio est. Et sic, e. g., cum alii affirment testamentum legalibus formalitatibus destitutum esse validum, alii negent; illicite ageret, qui ob hanc duplicem opinionem vellet sibi haereditatem acquirere ex testamento minus solemni, et nollet ex eodem legata praestare. — Non licet duplici simul probabilitate uti non existentiae duplicis praecepti, cum certa est alterutrius transgressio. Et sic, e. g., urget hodie lex abstinentiae, volo cras ad communionem accedere, probabile autem est mediam noctem esse iam elapsam, probabile etiam oppositum, non licet certe manducare carnem et simul ad sacram communionem accedere. — Elbel de Act. hum. 190. seqq.

129. *An expediat rigidiores opiniones benignioribus praeferre.* —

« Ubi agitur de removendo poenitente a periculo peccati formalis, confessarius debet, generaliter loquendo, et in quantum christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus uti; ubi vero opiniones benignae proximius reddunt periculum formalis peccati, prout sunt nonnullae auctorum opiniones, v. g., quoad vitandas occasiones proximas, et aliae id genus; tunc semper expedit, ut confessarius utatur, immo dico, quod ipse, ut medicus animarum, tenetur uti opinionibus tutioribus, quae poenitentes ad se servandos in statu gratiae conducunt ». L. 1. 1. n. 87., 1. 3. n. 547. — Ubi poenitens paratus sit sequi dictamen confessarii, quodcumque fuerit, tunc « spectat ad prudentiam confessarii perpendere, utrum tutioris vel minus tutae sententiae usus suo poenitenti sit profuturus... quia licet id per se sit tutius et perfectius, tamen periculosius erit pluribus imponere obligationem operandi semper secundum rigidiores sententias ». L. 1. 6. n. 605. — Generatim in praxi, confessarius potius, quoad fieri potest debet esse benignus, quam rigidus cum poenitentibus. L. 1. c. Id. et PP. et ThTh. auctoritate constat, quos citatos habes ap. S. Alph. 1. c. et 1. 1. n. 86. par. *Ego,* et n. 89. vers. fin. *Praeterea res,* H. A. tr. 1. n. 79.

130. *An confessarius scire debeat omnes opiniones probabiles?* — « Non est obligandus confessarius ad notitiam omnium opinionum probabilium, sed ad eam scientiam, quam mediocriter docti communiter habent; sicut advocatus, iudex, medicus, aut artifices etiam non obligantur ad summam et exquisitam scientiam et peritiam in sua professione, sed ad mediocrem iuxta gradum sui muneris et conditionis... sic poenitens a confessario obvio non debet exigere nisi notitiam communem de peccatis communibus et communibus etiam opinionibus; si vero subtiliora remedia desideret, adeat confessarium doctiorem ». Lugo Resp. Mor. 1. 1. d. 26. n. 2.

IV. — DE DOCTRINA S. ALPHONSI CIRCA PROBABILISMUM

131. Cum maxima sit in re morali auctoritas S. Alphonsi, et recentiores plures negent, S. D. stare pro probabilismo simpliciter tali; sed aequiprobabilismum docere affirment, probabilismum vero tanquam doctrinam laxam reiicere; hinc speciatim hic movemus quaestionem *de mente sancti Doctoris,* quamvis in praecedenti articulo fere

constanter usi simus ipsius sententiis et etiam verbis ad probabilismi doctrinam constabiliendam. — E. M.

Ne dubium hac in re sit, et fideliter mentem S. D. exponamus, eius doctrinam desumimus ex tr. de Consc. in eius Op. H. A., quod ipse ibidem n. 79. declarat se morti proximum scripsisse. Porro haec habentur n. 33. 77. « Tertia quae nostra est sententia dicit, quod quum opinio quae libertati favet est *aeque probabilis,* atque opinio quae legi favet, sine dubio et licite sequi potest... Hic opus est, ut ego quid circa meum systema moneam, quod est omnino monendum, et est, quod cum dubitatur, an opinio legi favens sit *aeque probabilis* aut *parum probabilior,* tunc locum habet idem principium quod *lex dubia non obligat;* tali enim casu, ipsa lex non desinit esse *stricte dubia;* nam tunc, quamvis *aliqua* pro lege *maior* adesset *probabilitas,* cum dubitatur, an haec maior probabilitas adsit vel ne, praeponderantia erit tam levis et minima, ut nihil facienda sit prae illo effato communiter ab ipsis adversariis admisso, quod *parum pro nihilo reputatur.* Secus autem esset; quando *excessus esset evidens, atque certus,* quia tunc opinio legi favens erit *certe* et *multum probabilior;* ideoque tunc, uti a principio dictum fuit, *lex est iam moraliter promulgata,* ideoque obligat, et est procul dubio observanda ».

132. *Duo hic sunt investiganda: Primum* est, quid S. Alph. intelligat per opinionem *evidenter* et *certe multo probabiliorem.* Si enim intelligit opinionem *vere* et *proprie* probabilem, contra nos est; si vero intelligit opinionem, quae probabilitatis limites praetergrediatur, et *certitudinem attingat,* pro nobis erit. *Alterum* est, quid iterum intelligat S. D. per opinionem *aeque probabilem* aut *parum probabiliorem,* si enim illud *parum probabilior* denotat *tenuem* excessum probabilitatis, prout *a maiori* distinguitur excessu *verae probabilitatis,* iterum S. D. contra nos est; si vero denotet simpliciter excessum probabilitatis, S. D. pro nobis erit.

133. *Ad primum* quod attinet, S. Doctor semet refert ab ea, quae *in principio* dicta fuere. Haec in principio, n. 31., habentur: « Utrum autem liceat cum opinione probabili operari, tres adsunt sententiae, prima quarum est ut possit quis licite sequi opinionem etiam *minus probabilem* pro libertate, licet opinio pro lege sit *certe probabilior.* Hanc sententiam *elapsi saeculi* auctores *quasi communiter* tenuere, sed nos dicimus eam esse laxam et licite amplecti non posse. Ratio est, quia quando opinio pro lege est *certe probabilior;* tunc lex

non est amplius *dubio stricto dubia,* uti accidit, quemadmodum postea explicamus, cum opiniones tam pro lege, quam pro libertate sunt *aeque probabiles;* sed est *moraliter certa,* quum habeat pro se *fundamentum certum,* quod *vera sit,* ubi e contrario opinio *minus probabilis,* quae favet libertati, *tale habet fundamentum,* ut *vera non sit,* ut remaneat *tenuiter,* sive saltem *dubie probabilis,* prae opinione tutiore, ideoque non est *prudentia,* sed *imprudentia* eam velle sequi. Quum enim intellectui *certe appareat,* quod veritas stet magis pro lege quam pro libertate; tunc voluntas *nequit prudenter* et sine culpa partem minus tutam sequi: tunc enim non operaretur *ex proprio iudicio,* seu propria credulitate, sed *quodam ex conatu,* quem sua voluntate faciet intellectui, removendo illum ab ea parte, quae ei verior videtur, eumque deflectendo in illam partem, *quae non solum videtur ei non vera, sed ne demonstrat quidem certum habere fundamentum, quod possit esse vera* ».

Iam vero ex his aperte constat, S. D. per opinionem *certe probabiliorem* intelligere reapse opinionem *moraliter certam.* Ait enim, quod tunc lex 1.° non sit *dubia dubio stricto,* sed est *moraliter certa;* 2.° quod eadem lex tunc habeat pro se *fundamentum certum quod vera sit;* 3.° iterum, quod dicta lex non habeat contra se nisi opinionem, quae *tale habet fundamentum, ut vera non sit;* 4.° quod opinio minus probabilis opposita legi sit *tenuiter* vel *dubie probabilis;* ita ut *imprudentia* sit eam velle sequi, quaeque *non solum videtur non vera,* sed ne demontrat quidem *certum* habere *fundamentum, quod possit esse vera.* — Porro opinio *tenuiter probabilis* non est opinio *vere probabilis;* idque tradit idem S. Alph. n. 65.: « *tenuis probabilitas* non est *probabilitas vera,* sed est, tantum quaedam *falsa,* seu *vana* probabilitatis species ». Opinio item, *dubie probabilis* non est *vere* et *proprie* probabilis, quam nos contendimus licitum esse sequi, etiam in concursu probabilioris. Si enim dubie probabilis est, dubie probabilitatis naturam participat, adeoque *proprie* loquendo probabilis non est. Et sane opinio *vere* et *proprie* probabilis definitur ab eod. S. Alph., l. c. n. 21., « illa quae *gravi* aliquo innititur *fundamento, apta ad hominis prudentis* assensum inclinandum ». Opinio ergo *dubie probabilis* erit opinio, quae habet *fundamentum dubie grave,* adeoque non meretur assensum viri prudentis, qui periculo exponeretur *imprudenter agendi.* « *Dubie probabilis,* ait S. Alph. l. c. n. 65., quam nemo sequi potest, sed si ea *non est probabilis,* habet tantum prudentem *aliquam* rationem, *quod vera sit... dubie probabilis aliquam* prudentem rationem, licet *non omnino stabilem,* habet, *quod*

sit probabilis ». — Atque hinc patet, quod opinio illa, quam velle sequi *imprudentia* est, quaeque *non solum videtur non vera,* sed ne demonstrat quidem *certum habere fundamentum, quod possit esse vera,* opinio vere et proprie probabilis non est. Si igitur opinio *minus probabilis* opposita *certe probabiliori,* vere et proprie probabilis non est, opinio *certe probabilior* intra probabilitatis limites minime subsistit, sed certitudinem iam attingit.

Idem confirmatur ex Dissertatione, inserta in Op. Mor. l. 1. n. 55. editionis sextae et septimae, et relata in edit. P. Gaudé p. 25. uti commentario doctrinae S. Alphonsi in textu, et in edit. Taurin. a. 1846., ubi ita explicat illud *certe probabilior.* « Dixi, ait, *certe probabilior,* quia dum opinio pro lege est *certe* et *sine ulla haesitatione probabilior,* tunc opinio illa non potest esse nisi *notabiliter probabilior.* Et eo casu opinio tutior non erit *iam dubia* (intellige de dubio stricte sumpto... Cf. hic 138.), sed est *moraliter* aut *quasi moraliter certa;* saltem nequit dici amplius stricte dubia, cum pro se habet *certum fundamentum quod sit vera.* Unde tunc fit, quod opinio minus tuta, quae certo fundamento caret, remaneat aut *tenuiter,* aut saltem *dubie probabilis* respectu tutioris; adeoque non est *prudentia,* sed *imprudentia* velle eam amplecti », etc. — Nota primum quod ex S. D. si opinio est *certe probabilior* est *notabiliter probabilior,* quia parvus excessus, vel non percipitur ab intellectu, vel non percipitur sine formidine errandi. Unde, si opinio est *certe probabilior* est etiam notabiliter probabilior. — Nota deinde quoad illud, *quasi moraliter certa,* quod S. Doctori hac in re, ubi agitur de morali quadam exsistimatione, *parum pro nihilo reputatur.* Insuper S. D. non de quavis loquitur probabilitate, sed de ea quae *intellectui certe apparet,* et de eo loquitur, qui si ab hac probabilitate discederet, a proprio iudicio per *quemdam conatum voluntatis discederet,* et contra suam ageret conscientiam; cui proinde illud aptat Apostoli ad Rom. 14., 23. *Quod non est ex fide peccatum est.* Ibid. et H. A. tr. 1. n. 31.

Postremo S. D. eam sententiam appellat *laxam,* quae etiam *minus probabilem* pro libertate tuetur *sine ulla distinctione,* quae nempe *aliquod* habet tantum *fundamentum rationis et auctoritatis,* et ideo distinxit dicendo, quod non potest quis sequi opinionem hanc minus tutam, *quando* est *magna et certa praeponderantia pro tutiori.* Apolog. cont. il P. Patuzzi an. 1765. Atqui vera probabilismi doctrina, quam sequimur non quamlibet sententiam probabilem *indistincte* defendit, sed *certo et graviter probabilem,* quae sola *vere probabilis est.* Itemque S. D. eam doctrinam *laxam* appellat, quam *auctores elapsi sae-*

culi quasi communiter tradiderunt, altera nempe illius saeculi parte, qua plures probabilistarum laxae opiniones damnatae a S. Sede fuerunt; sed certe non Sanchez, Suarez, Lessius, Palaus, Laymann, Lugo, Pallavicini aliique quam plures, quos ipse S. Alph. non solum in suis Operibus Moralibus, sed in illa ipsa Dissertatione de suo Morali systemate probat et laudat pro *sua opinione*. Hanc ipse defendit, et repetitis vicibus propugnat, non contra *probabilistas*, sed contra *rigidos tutioristas*, eamque affirmat *serie multorum annorum sine dubio communem fuisse apud omnes*. Breve Dissertaz. dell'uso moderato dell'Opin. Probab. Napoli 1762. pag. 48., Op. Mor. l. 1. n. 59. 68.-73. 84.

134. *Ad alterum* quod spectat, evidens res est, quod, si S. D. per opinionem *multo probabiliorem* intelligit opinionem *moraliter certam*, vel *quasi moraliter certam contra tenuem* vel *dubiam probabilitatem*, per opinionem *parum probabiliorem* intelligit simpliciter excessum merae probabilitatis. Secus enim ipse S. Doctor non posset certe admittere posse aliquando opinionem probabilem, suam retinere probabilitatem, et eam quempiam posse sequi, quamvis opposita sit notabiliter probabilior, ut pluries ipsemet revera admittit. Cf. Comment. de Consc. et de Probabilismo n. 104. seqq. Si autem quaeratur, cur S. D. tunc designet istum excessum, inquiens, *parum probabiliorem*, et non simpliciter dicens, *probabiliorem;* ratio est, quia S. D. rem considerat potius *practice*, quam *speculative*, attenta natura rei et principiorum, nec non rigore verborum, et ita distinguit inter *parvum* et *notabilem* excessum probabilitatis. Notabilis excessus, vere talis, probabilitatis habetur, cum est *evidens* atque *certus*, et tunc ex S. D. probabilitas ad *certitudinem* pertingit. Et ita quidem est, saltem practice et regulariter loquendo; talis enim probabilitas, saltem practice confunditur cum morali certitudine, quae latiori quodam sensu certitudo est.

Et re quidem vera, loquitur S. D. de multo maiori probabilitate certe et evidenter tali. *Certe et evidenter* cui? *non soli opinanti* certe, cum omnes bene sciant, quod una eademque opinio uni minus probabilis alteri magis probabilis appareat, immo etiam eidem in diversis circumstantiis; sed *omnibus, seu communi sapientum iudicio*. Et reapse si propositio est *multo probabilior certe* et *evidenter omnibus, seu communi iudicio sapientum*, iam revera est, practice loquendo, moraliter certa. In rebus enim agendis et probabilissimis et probabilioribus opinionibus saepe utimur quasi veris, et quasi moraliter certis, cum maior haberi non possit certitudo. Omnis alius excessus licet forte *notabilis*

sit, si tamen non est ita *evidens* et *certus*, reapse notabilis proprie dici non potest, quum tunc dubitetur de tali excessu notabili, et propositio, quae uni videtur multo probabilior alteri forte, immo forte etiam eidem, re melius perpensa, ut ipsemet S. Alph. fatetur de se ipso, l. 1. n. 86., H. A. tr. 1. n. 78., multo minus probabilis apparet. Si igitur probabilitatis excessus iste *notabilis* sit ita *evidens* et *certus*, tunc iam ad certitudinem pertingit, et iure merito opposita esse non potest, nisi tenuiter vel dubie probabilis. Si autem licet notabilis, ita *evidens* et *certus* tamen non sit, iste excessus reapse quoad nos tanquam *notabilis* haberi non potest, sed manet intra limites *aeque probabilitatis* vel *parum maioris probabilitatis*. Sane, si *opinanti ipsi soli* sententia videatur notabiliter probabilior, vel si quoad eam doctores in varias concedunt opiniones, potestne prudenter haberi ea sententia ut *certe* et *evidenter* probabilior ? Certe, non. Unde iterum constat, per illum *parum maiorem excessum* S. D. intelligere reapse excessum simpliciter probabilitatis.

Non soli opinanti. « Talis apparentia (maioris probabilitatis), ait S. D., nequit regulam certam operandi constituere, dum multipliciter fallere potest. Non enim raro aliqua opinio, quae alicui probabilior apparebit, alicui minus probabilis apparebit: imo sibimetipsi opinio, quae heri minus probabilis erat, hodie probabilior apparebit ». Illa igitur opinio, quae *alicui probabilior apparet,* non potest esse *vera regula agendi,* quia « lex esset particularis pro eo tantum, cui illa opinio probabilior apparet. Sed hoc utique esset contra naturam legis, quae ad commune bonum debet esse *necessario universalis, et universim proposita,* ne populus, qui ad illam observandam tenetur saepius divisus sit et perplexus circa veritatem amplectendam ; dum quisque concionator aut confessarius ex opinionum diversitate *iuxta suum sensum* saepe fideles instrueret ». Nec valet dicere, quod sequendo benignam sententiam (scilicet *probabilem etiam in concursu probabilioris pro lege*) etiam difformitas intercedere potest, cum eadem opinio alicui probabilis videri possit, alteri improbabilis. Non negatur hoc accidere posse; sed semper verum erit, quod, cum aliqua opinio pollet solida probabilitate, et certo gravi nititur fundamento, ipsa *apud maximam partem sapientum* probabilis existimabitur. Idque iam satis erit ad conservandam *universalem uniformitatem observantiae legis,* non obstante quod apud aliquem particularem illa non sit probabilis; id enim quod raro accidit, *universalem conformitatem non aufert. Hoc tamen non evenit circa aestimationem opinionum probabiliorum,* quia cum maior vel minor probabilitas pendeat a

moralibus motivis, nempe a iudicio et ponderatione rationum, quas alii deducunt ex uno principio, alii ex alio, *non raro, sed communiter accidit,* quod quae uni est validior, alteri debilior appareat... Quod autem fiamus certi quod aliqua opinio... *sit vere probabilior vel habeat requisitam praeponderantiam,* **hoc est moraliter impossibile.** Vel enim praeponderantia illa est parva; *et quis securus erit opinionem esse vere probabiliorem?* Cum enim excessus sit modicus difficile potest certo percipi. *Aut praeponderantia est magna: et quis iudicare poterit eam pertingere ad sufficientem mensuram,* **ita ut opposita iudicetur falsa, aut tenuiter probabilis?** Et sic semper cum dubio practico agere deberemus. — Vel teneor sequi *probabiliores in se,* et tunc quando sciam, quae opinio sit vere probabilior tot in casibus, ubi graves occurrunt rationes et auctoritates hinc inde oppositae? **Vel probabiliores mihi, et angustiae augerentur,** nam saepe mihi oporteret iudicare meam opinionem esse probabilem contra aliam plurium sapientum sententiam; et tunc *quis me tutum reddet quod mea opinio sit* **certo probabilior, et notabilior,** *cum illa notabili praeponderantia, quam aliqui ex adversariis requirunt?* Quomodo certus fiam, quod ipsae rationes oppositas bene intellexerim et bene solverim? quod dictamen conscientiae, quod mihi formavi, sit satis certum ac tutum? quod hallucinatus non fuerim a proprio sensu, ita ut si errem, error meus sit vere invincibilis et inculpabilis? » S. Alph. Dissert. ann. 1755. n. 3. 17. 42. 43. 48. 50.

Ac si quaeratur, cur S. D. hanc fecerit distinctionem inter *parum probabiliorem,* et *notabiliter, multum, evidenter, certe probabiliorem,* ratio est quia S. D., ut constat ex l. c. H. A. n. 31., et ex Apolog. contra Patuzzi 1762., opponere se volebat illis probabilistis, qui probabilismum extendebant etiam ad *tenuem* et *dubiam* probabilitatem, adeoque contendebant, licitum esse agere, cum adest *quaelibet ratio apparens, sed non firma, aut auctoritas.* Hinc ex opposito statuit S. D., quod debet tunc quis sequi opinionem *certe, evidenter, notabiliter, multo probabiliorem,* quae ut patet, comparatione, *tenuiter,* vel *dubie* probabilis, iure merito dicitur a S. D. *moraliter certa.* Cum igitur S. Alph. designaverit talem opinionem in comparatione *dubie* et *tenuiter probabilis* per *notabiliter probabiliorem,* reliquum erat, ut quamcumque aliam probabiliorem opinionem in comparatione *vere probabilis* designaret per *parum probabiliorem.* Cf. Breve Dissertaz. etc. supra cit. in fine n. 133. pag. 51., Op. Mor. edit. Rom. a. 1757. l. 1. n. 33.

Ecce verba S. D. in Apologia anni 1765.: « Ego non contendi

nec contendo *nova systemata* condere, et bene novi nullum probabilistam solidae doctrinae ut licitum tradere usum opinionis *tenuiter vel dubie probabilis*. Sed quia multi probabilistae *sine distinctione* dicunt licere sequi opinionem minus probabilem, quando illa *aliquod fundamentum habet ex ratione sive ex auctoritate, idcirco volui distinguere,* statuendo quod non licet sequi opinionem minus tutam, quando notabilis et certus est excessus probabilitatis pro tutiore, *quia tunc opinio minus tuta non potest dici certo probabilis* ».

135. Omisso tractatu de Conscientia, in Opere cui tit. H. A., et morali Dissertatione de hac re inserta in Theol. Mor., si consulimus haec ipsa opera S. Doctoris, videbimus profecto S. D. maxima cum diligentia persequi non solum opiniones *communiores* et *probabiliores,* sed etiam *minus* et *multo minus probabiles* et *communes*. Cf. e. g., l. 3. n. 404., ubi postquam S. D. dixerit *longe sibi probabiliorem negativam* dicit *satis probabilem affirmativam*. Et ib. n. 649. ait: « Haec secunda sententia *mihi certo et longe* probabilior videtur. An autem prima sit probabilis... ego ipsam nec probabilem, nec improbabilem dicere audeo ». Quare S. D. existimat posse dari opinionem probabilem, cuius opposita sit alicui certo et longe probabilior. Cf. l. 6. n. 868. dub. 3., l. 3. n. 293., n. 520. q. 4., n. 547. par. *Ceterum,* n. 529., n. 700. q. II., ubi S. D. postquam in quaestione quadam de iustitia primam sententiam dixerit *communiorem,* et quidem *valde probabilem,* de secunda sententia vero valde modeste eam *sua probabilitate non carere,* quam probabilitatem late et diligenter demonstrare aggreditur; tandem obiectionem resolvens, hanc ad praxim deservire aperte affirmat; ait enim: « Haec enim est probabilitas iuris..., qua debitor bene uti potest ». Cf. etiam hic n. 136.

Si quis igitur adhuc contendere velit, S. Alph. systema aliud *speculative* propugnare, a vero probabilismo diversum, is profecto fateri debet *practice* S. Alphonsum verum esse probabilistam. Et sane, si, ut teneamur sequi opinionem probabiliorem ex systemate S. Alph., iste maioris probabilitatis excessus esse debet *communiter evidens atque certus,* H. A. tr. 1. n. 77., vix unam vel aliam forte reperies talem opinionem in re morali, cum, ut iam observavimus, ubi agitur de probabilitate, valde diversa sint gravissimorum theologorum iudicia adeoque excessus tunc tanquam *evidens et certus* prudenter haberi non potest. Immo, ut observat Ithur. Cas. 44. n. 5., « vix quaestio ulla inter dd. agitatur, in qua non sint et probabilistae, qui contra probabilistas alios rigidiorem, et probabilioristae, qui contra probabiliori-

stas alios benigniorem sententiam amplectantur ». — L. l. 3. n. 293. n. 930. d. 1.

Doctrina ergo, quam uti *laxam* habet S. Alph., non est verus probabilismus, qui sistit intra limites *verae, propriaeque probabilitatis ;* sed ille est probabilismus, qui hos limites praetergreditur, et se extendit usque ad *tenuem,* et *dubiam* probabilitatem. Hinc. S. D. absolute eam doctrinam non dicit *communiter teneri,* sed *quasi communiter ab auctoribus elapsi saeculi ;* a pluribus enim reapse tunc tenebatur ; sed perperam omnino confunderetur cum doctrina veri probabilismi, vere communiter, immo communissime tradita. Unde hanc *communissimam* et *probabilissimam* appellavit idem S. Alph. Dissert. de Usu moder. opin. probab. 1755., *quae per duo fere saecula labores tot sapientum exhausit, quae si fuisset falsa, Ecclesia eam non tolerasset.*

Ac, si ita quidem se res non habeat, ubinam, est systema illud morale, quo *in Ecclesia Catholica catholice defendi* a Clem. XIII. a. 1791. ipsimet S. Alphonso responsum est ? l. 1. n. 84. 85. pag. 66. ed. P. Gaudé. Etenim ante S. Alphonsum inter verum probabilismum et tutiorismum seu probabiliorismum nihil fuit medium ; neque tunc aequiprobabilismus etiam inter moralia systemata recensebatur. Atqui S. D. perpetuo tutiorismum seu probabiliorismum refutavit. Atqui S. D. asserit se nonnisi *communem* tradere doctrinam, l. 1. n. 59. 84. Atqui S. D. perpetuo docuit : *Ut non sit peccatum grave, sufficit, ut vera probabilitas habeatur,* intelligo illam, quae fundamento non tenui *nititur,* etc., l. 3. post n. 139. Epist. Resp. Quare statim notare est, rarissime S. D. hanc adhibere notam, *certe, notabiliter probabilior,* etc., quod ipsae Vindic. Alph., Append. 1. *Clavis Operum,* etc., notarunt; quod quidem valde mirum esset, si tam parum practicum fuisset ipsi S. Doctori suum systema. Nihil e contra frequentius et clarius fuisset exprimendum in singulis quaestionibus. S. Doctor non *verum* et *proprium* respuit Probabilismum, sed Probabilismum *latum,* extensum nempe usque ad *tenuem* probabilitatem, quem profecto *Ecclesia non toleravit.* Cf. 136.

136. *An tanquam probabiles S. Alphonso habeantur opiniones omnes quas S. D. refert, et expresse non reiicit, licet neque expresse approbet?* — De hac re ita S. Alph. ipsemet declarat mentem suam : « Medullam Hermanni Busembaum praemittendam censui, non iam ut omnes ipsius auctoris opiniones approbarem, sed tantum, ut eiusdem methodum sequerer, quae inter aliorum doctorum methodos ad

res morales exponendas valde accommodata mihi visa fuit... Ceterum, benigne lector, te admonitum volo, ne existimes me opiniones illas approbare, ex eo quod *non reprobem;* eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus, et patronis, ut alii pro sua prudentia, cuius ponderis sint, adiudicent. Deinde advertas, quod cum aliquam opinionem *veriorem* dico, tunc contrariam non habeo ut *probabilem,* etsi non expresse ut *improbabilem* damnem. Insuper quando unam ex sententiis *probabiliorem* appello, nullo iudicio dato de probabilitate alterius, aut utor hoc verbo, *non audeo damnare,* non propterea intelligo eam probabilem dicere, sed iudicio prudentiorum remittere ». Monit. auct. ad lect. init. operis. Et iterum l. 5. n. 76.: « Et hic rursus repeto, id quod sub initio protestatus sum, nempe quod, cum aliquam opinionem unice *probabiliorem* appello, non ideo contrariam dicere probabilem intelligo. Sicut pariter, cum dico de aliqua opinione *non audeo damnare;* sive *improbabilem dicere,* non ideo admitto ut probabilem; sed de eius probabilitate dubito. Item, cum aliquam sententiam *veriorem* voco, intelligo oppositam *non solida probabilitate* mihi pollere, licet *omnino non reprobem* ».

Attamen negari nullo pacto potest, reapse a S. D. implicite saltem ut sat probabiles haberi opiniones quasdam, quas non solum refert, sed et earum rationes expendit, eisque robur ipsemet addere videtur, si graves recensens theologos inquiat, e. g., Salm. probabilem censent, etc., vel addat in fine, immo Pal. dicit, Lugo addit., advertit, etc. Ut sat probabiles etiam habet S. D. opiniones quas *non improbabiles* dicit, l. 3. n. 1012. — E. M.; A. S. S. v. 1. p. 467. seqq.

136.bis **Nota**: Iuramentum sequendi doctrinam S. Thomae non obstat doctrinae sequendae et tradendae S. Alphonsi M. de Ligorio. S. Poenit. 13. Dec. 1855. E. M. 131.

V. — DE CONSCIENTIA DUBIA

137. *Quid conscientia dubia?* — Dubium est suspensio *assensus* circa obiectum apprehensum; non solum quoad actus specificationem, verum etiam quoad ipsum actum exercitium, quia nimirum non habetur sufficiens ratio pro alterutra parte. Quare conscientia dubia ea est, quae haeret suspensa circa actionis honestatem, in neutram partem inclinans. Conscientia haec, cum iudicium non involvat, conscientia

proprie non est, sed potius defectus conscientiae; conscientia enim iudicium, non suspensio iudicii est. Attamen haec iudicii suspensio conscientia vocatur, quatenus cum hac iudicii suspensione saepe de facto agimus. Huiusmodi dubium coniungi potest cum iudicio reflexo de insufficientia motivi seu rationis ad assentiendum, et tunc huiusmodi iudicium magis proprie conscientia dubia appellatur. — L. l. 1. n. 20; Suarez tr. 3. d. 12. s. 5.

138. *Quotuplex conscientia dubia?* — « Dubium dividitur in *negativum* et *positivum*. *Negativum* est, quando ex neutra parte occurrunt rationes probabiles. *Positivum* est, quando pro utraque parte vel saltem pro una adest grave motivum sufficiens ad formandam conscientiam probabilem, licet cum formidine de opposito; ideo *dubium positivum* fere semper coincidit cum *opinione probabili* ». L. l. 1. n. 20. Dubium item aliud est *strictum* aliud *latum*. *Strictum* dubium habetur, quando mens unam partem *determinate* suo assensu non amplectitur, sed utrique anceps adhaeret; *latum* est, quando mens uni parti adhaeret, quin tamen omnino firmum praestet ei assensum.

In priore sensu intelligendum est quod habet S. Alph. apud Aertnys n. 70. in fine: « Ubi duae opiniones concurrunt aeque probabiles, neutra probabilis, sed tantum dubia remanet ». Potest sane mens *dubia* permanere, id est, assensum suspendere; sed bene etiam potest determinate adhaerere uni prae alia, et etiam utrique, si motiva non sint contradictoria, sed disparata, assensu quidem non certo et firmo, sed probabili, non sine formidine oppositi. Dubium ergo strictum provenire potest ex eo quod pro utraque parte aequales vel fere aequales sint rationes; vel etiam ex ea quod pro neutra sint rationes, vel nonnisi leves pro utraque adsint rationes. Ac ut quando pro utraque parte rationes adsunt, licet aequales, ab illis ratio moveri potest ad assensum, sic quando nullae vel leves adsunt rationes, dubium tunc spernendum est, nec consequenter probabilitatem oppositam vel certitudinem impedit. — Non agimus in praesenti de conscientia *positive* et *late dubia*, seu *probabili*, de qua iam diximus; sed unice sermo erit nobis de conscientia *negative* et *stricte dubia*.

Dubium praeterea dividitur in *speculativum* et *practicum*. *Speculativum* est, quo quis dubitat de rei veritate vel de liceitate rei in genere, seu in universali, e. g., an baptismus cum aqua distillata sit validus, an pingere die festo sit opus servile. *Practicum* est, quo

quis dubitat de liceitate seu honestate actionis in particulari, *hic et nunc exercendae,* e. g., an hac die festiva in istis circumstantiis liceat mihi pingere, an hunc puerum aqua distillata baptizare liceat. *Hic et nunc exercendae:* nam secus, licet actio consideretur pluribus circumscripta circumstantiis, adhuc circa eam dubium speculativum haberi potest, si non agatur de actione exercenda, et per conscientiam in praesenti dirigenda. Dubium practicum exoritur semper ex alio dubio speculativo vel *iuris* circa legem, vel *facti* circa particularem aliquam rem. — Hinc conscientia *speculative* dubia, et *practice* dubia. L. l. 1. n. 21.; S. Th. 1. p. q. 79. a. 13.

139. *Quaenam vis directiva conscientiae dubiae?* — Responsio patet ex sequentibus propositionibus. — *Cum conscientia practice dubia, an actio licita vel illicita sit, illicitum est agere.* Sola enim conscientia *certa,* regula morum est. Cf. 102. Hinc illud; *In dubiis tutior pars est eligenda. Tutior,* quae nempe stat pro observatione legis. C. *Inquisitioni* 44. *de Sent. exc.;* L. l. 1. n. 22. 79., l. 7. n. 347. S. Th. Quodl. 8. a. 13; Suarez tr. 3. d. 12. s. 5.; de Censur. d. 40. s. 6. n. 3. 9.; E. M.

140. *Cum conscientia speculative dubia licet operari, modo efformari possit conscientia practice certa.* Nam ut constat ex dictis n. 102. conscientia certa, utcumque tandem efformata sit, si saltem morali certitudine innitatur, est sufficiens morum regula, immo sola regula morum. — *Licet operari;* ubi nempe agatur de solo licito vel illicito. Ubi enim agitur de rei veritate et de effectu necessario obtinendo, si illicitum est agere cum probabilitate, illicitum consequenter est agere cum dubio. Cf. 116.; L. l. 1. n. 25.; Suarez d. 12. s. 5.

141. *Media, quibus ex conscientia speculative dubia gradum quis faciat ad conscientiam practice certam, sunt:* 1.° Perpendere morali quadam diligentia ipsum dubium. Si enim, ut ait S. Alph. l. 1. n. 24., « omnibus ponderatis, adverteret dubium esse inane, hic bene potest dubium suum deponere sine alia reflexione, et sic actionem exsequi ». -- 2.° Inquirere praxim bonorum virorum sine scrupulo operantium. — 3.° Consilium docti et prudentis viri. — 4.° Ratio quaedam probabilis, *a fortiori* rei demonstrativa, quae forte veritatem inquirendo inveniri possit. — 5.° Generalis quaedam ratio, seu generale quoddam principium *reflexum,* ita dictum, quia nos inducit ac flectit ope ratiocinationis ad rite definiendam quaestionem, non de

intrinseca et obiectiva veritate rei, quae *per se* et in suo *immediato* principio resolvi non potest; sed de subiectiva liceitate nostrae actionis ex generali aliquo extrinseco principio. Sic iudex dubius est, an Titius sit reus, ex intrinsecis et directis rationibus iuris seu facti. Verum ex generali et reflexo principio, *In dubio favendum est reo,* Titium incunctanter absolvit. — L. ib.

142. *Generales quaedam adsunt revera rationes, seu generalia quaedam adsunt effata et principia,* quae praesto semper esse possunt, ut quis a dubio *negativo* ad moralem *certitudinem* immediate, vel saltem *ad probabilitatem* gradum faciat, ex qua deinde ope principiorum probabilismi conscientiam sibi certam efformare possit. Porro huiusmodi regulae et principia sunt sequentia. Suarez tr. 3. d. 12. s. 5. n. 7.; Lugo de Iust. et Iur. d. 23. n. 110.

143. *In dubio melior est conditio possidentis.* C. 6. *de Praescript.* — Axioma istud *in foro externo,* tum ecclesiastico, tum civili receptum est tanquam regula certa iudiciorum. Praesumendum quippe est eum, qui rem possidet, iure eam possidere, nisi contrarium pateat. Idem sane valet *in foro interno* conscientiae. Etenim *certa* et *legitima* possessio moralem parit certitudinem de dominio rei, L. l. 1. n. 35., l. 4. 210., l. 6. n. 905. 927.; et ratio est, quia attentis humanis moribus, nemo est, moraliter loquendo, negligens; immo e contra omnes diligentes et valde diligentes sunt, in rebus suis custodiendis. Insuper, ubi non proceditur ex falsa suppositione, idem est ius fori externi et interni; utrumque enim forum in principiis naturalis iustitiae et aequitatis fundatur. Unde communiter theologi praefatam regulam pro foro conscientiae admittunt. L. l. 1. n. 26.

Porro aliqui dicunt hoc axioma valere tantum in materia iustitiae. « Ego tamen, ait S. Alph. l. c., nescio, quomodo in omnibus negari possit ». Et haec sane est longe communior et verior sententia. Huius extensionis ad alias etiam materias ratio, eadem, cum debita proportione est, ac in materia iustitiae. Nemo enim sine sufficienti ratione spoliari iuste potest bono, quod suum est. Homo autem naturaliter, adeoque *certe* et *legitime* omnino, suam possidet libertatem, quae profecto aliquod bonum et ius suum est. Hoc ergo bonum ad iustitiam etiam pertinet, et, qui hoc iniuste aut adimit aut labefactat, iustitiam laedit. Sine iniustitia homo liber servituti subiici non potest. — Nullum autem dubium esse potest, quod in dubiis legibus, libertas semper sit in *praevia* sui possessione. *Lex* enim cuinam imponitur nisi *libero?* Unde est quod licitum est, non quidquid

lex *permittat,* sed quod lex non *prohibeat,* L. 28. § 2. *Ex quib. caus. maior.,* adeoque prohibitio haec *manifeste* est probanda, C. 23. *de Verb. signif.* — Suarez tr. 3. d. 12. s. 5. n. 8.; Lugo de Iust. et Iur. d. 17. n. 87., d. 23. n. 110.

In dubio; h. e. *in dubio negativo,* et ratio axiomatis tunc patet, quia pro *possessore* stat *possessio,* adeoque moralis certitudo, pro *petitore* nulla prudens ratio habetur. Cf. Lugo de Iust. et Iur. 23. n. 110.

In dubio vero *positivo,* seu probabilitate, si probabilitas adest ex utraque parte, ita ut hinc stet *possessio* et *probabilitas iuris,* inde tantum aequalis vel fere aequalis contraria *probabilitas iuris,* melior iterum est conditio possidentis, ut per se patet. Si vero ex una quidem parte stet *possessio,* ex altera vero contraria *probabilitas iuris,* vel ex una parte *possessio* et simul *probabilitas iuris,* ex altera longe maior contraria *probabilitas iuris,* tunc *certo melior* non est conditio possidentis, sed *dubia.* Enimvero prima sententia tenet, iudicem teneri rem adiudicare actori, quia ius possessionis praevalet in pari causa, non autem in causa minus probabili. Regula enim 65.ª Iuris in 6.º sic se habet: « *In pari delicto, vel causa,* potior est conditio possidentis »; et L. 128. ff. *de div. Reg. Iuris* dicitur. « *In pari causa* possessor potior haberi debet ». Secunda vero sententia tenet, meliorem adhuc esse conditionem possidentis, nec iudicem posse hunc possessione expoliare. Ratio est, quia « certum est, quod *legitima possessio* cuique tribuit *ius certum* rem retinendi, donec non constet de iure alterius, ut dicunt communissime... *ius certum,* quod nequit superari, nisi a iure certo alterius per rationes certas convincentes ». Possessio enim definitur: ius insistendi in re non prohibita possideri. L. 1. 1. n. 36.; Ithur. Cas. 1. n. 2. Cf. L. 1. 3. n. 547. 562. 711., etc.

Possessio ergo, de qua in praesenti effato, est possessio *certa* et *legitima.* Dicitur *certa,* h. e. quod certum sit possessionis factum; *legitima,* h. e. *bona fide* incepta et continuata, itemque *titulo iusto,* saltem apparenti, vel saltem existimato, vel praesumpto, incepta et continuata, qualis est, e. g., donatio, emptio, haereditas et similia, per quae dominium alicuius rei solet acquiri. Si ergo possessio est dubia, vel incepta dubia fide, vel dubio titulo, specialem ipsa per se non exhibet possessori praerogativam et praesumptionem, contra quam nulla valeat contraria probabilitas. L. 1. 1. n. 36. 47., 1. 4. n. 210.

Probabilitas iuris, quae ex alterutra parte tantum, vel ex utra-

que esse potest, est *probabilitas tituli iusti realis,* seu *reapse exsistentis,* ex quo verum et reale oritur *rei dominium et proprietas.* Ad legitimam enim possessionem, de qua in axiomate, sufficit *titulus iustus* saltem *apparens,* quia, e. g., interfuit donatio vel emptio ab illo, qui putabatur dominus, licet non esset; vel saltem *exsistimatus,* quia putatur intercessisse actionem per titulum significatam, licet non intercesserit; ut contingit quando quis putat rem sibi donatam aut a se emptam, et tamen hoc non fuit factum; vel saltem *praesumptus,* quia, e. g., ob temporis diuturnitatem in quieta possessione, aliasve circumstantias, prudenter existimatur titulum aliquem interfuisse, quamvis possessor nullum determinate allegare possit. Ista ergo probabilitas *iuris,* ut patet, est omnino extra *possessionem* ipsam, quae non nisi ius tribuit insistendi in re, seu eam detinendi, licet forte ipsius dominium et proprietas ad te non pertineat, cum *realiter* non adfuerit titulus iustus.

Iam vero *probabilitas tituli iusti realis,* seu reapse exsistentis, dupliciter esse potest: 1.° Probabilitas *iustitiae tituli* ad incipiendam vel continuandam possessionem et proprietatem rei, testamentum, e. g., formalitatibus legalibus destitutum. 2.° Probabilitas *realitatis seu exsistentiae tituli iusti* ad eumdem effectum, e. g., donationis, cum probabile etiam sit quod res fuerit furto ablata. Prior illa probabilitas dicitur *iuris,* posterior ista dicitur *facti.* Ubi de hac agatur, « quando factum non plane probatur, non est probabile, quod reus possit condemnari, cum leges nunquam reum permittant condemnari, nisi delictum vel debitum *plene probetur;* non probatur autem plene et sufficienter ad sententiam, quando, licet duo vel tres testes testificentur, alii tamen testes contrarium testantur; per hos enim elliditur, vel minuitur illorum testificatio, atque ideo non manet probatio sufficiens requisita ad probationem plenam et condemnationem ». Lugo de Iust. et Iure d. 16. n. 100. Cf. etiam d. 23. n. 100., d. 16. n. 34. 96. 99.

144. **Resolves:** Ex praefato axiomate plures resolvi possunt casus practici *dubii negativi,* in quo omnis desit vera probabilitas, utrum nempe advenerit, an praeterierit tempus obligationis legis. « In dubio inceptionis, v. g., an impleveris annos 21., non teneris ad ieiunium, quia tunc possessio est pro libertate. Secus in dubio praeteritionis, v. g., an in sabbato transacta sit hora mediae noctis, nequis edere carnes, tunc enim possidet lex. Sic etiam, si dubites, an habeas annos 16. ad professionem, vel annos 25. ad sacerdotium, nequis profiteri aut ordinari. Ita communiter ». L. 1. 1. n. 99. 32.

145. *In dubio standum est pro eo, pro quo stat praesumptio.* — Nam praesumptio, desumpta ex ordinarie contingentibus, vel ex aliis personae et rei circumstantiis, moralem certitudinem, vel saltem probabilem efficit. « In obscuris inspici solere, quod verisimilius est, aut quod plerumque fieri solet ». L. 114. de R. I.; R. I. 14. in 6.°. Anticipata quaedam probatio rei est ex indiciis, ante directas probationes. Quare praesumptio rem, prout veram exhibet, et stat pro ea parte, quae non tenetur per se ipsam factum contrarium probare, sed onus illud probandi transfert in partem alteram. Quoties enim aliquid praeexistere scitur, quod natura sua perseverat, donec facto aliquo contrario tollatur, illud perseverare existimatur, quandiu de contrario illo facto non constat, quod consequenter ab adversaria parte erit probandum.

Hinc, si soleas tali tempore diligenter recitare breviarium, et dubites an aliquam partem recitaveris, praesumptio tibi favet, et te ab obligatione recitandi seu repetendi eximit. Si amens, sed qui habeat lucida intervalla, voverit, et postea dubitet, an compos sui voverit, non obligatur, quamdiu non apparet compotem sui fuisse. L. 1. n. 26. Attamen in foro poenitentiae, in quo ut ait S. Thomas 4. D. 17. a. 3. q. 3. standum est dicto poenitentis pro se, et contra se, praesumptio cedit affirmatae a poenitente veritati. — Cf. 204.; Lugo de Poenit. d. 20. n. 17. 19.; L. 1. 3. n. 270., 1. 6. n. 600. par. *Limitant.*

In casu item dubii, non praesumitur coniugum baptismus, relate ad matrimonium, si pars vel partes acatholicae parentes habuerint pertinentes ad sectam, quae respuit baptismum: praesumitur e contra si parentes habuerint pertinentes, ad sectam quae baptismum admittit, in eaque secta fuerint zelosi. S. O. 1. Aug. 1883., Collect. S. C. de P. F. n. 662., E. M. n. 1016.

146. **Nota**: Ubi agatur de obedientia superiori praestanda in dubio praesumptio stat, *per se loquendo, semper* pro superiore. L. 1. 1. n. 93. 98. 99. *Per se loquendo semper,* nam *per accidens* potest aliquando fieri, quod praesumptio non adsit pro superiore, puta in dubio de liceitate rei, accedente etiam superioris praecepto, e. g., quando superior « solet temere et imprudenter praecipere pro libito quae non licent... quando etiam, accedente praecepto praelati, res manet in dubio (quoad eius intrinsecam liceitatem); nec auctoritas, doctrina, probitas. vel prudentia praelati sufficit, ad deponendum dubium, qui casus possibilis est. ». Lugo Resp. Mor. 1. 3. d. 19. n. 11.; L. 1. 3. n. 617. Cf. hic 157.

147. *In dubio factum non praesumitur, sed demonstrari debet.* L. 10. C. *de Non numer. pec.* — Nam non est danda ratio non entis, sed entis; quia non ens non habet sui causam, sed ens. Hoc autem intellige de facto *principali,* si dubium sit: quia, si certo constet factum *principale,* et dubium sit de facto *accessorio,* tunc alia valent principia: *In dubio omne factum praesumitur recte factum; In dubio praesumitur factum, quod de iure faciendum erat; In dubio standum pro valore actus;* secluso semper proprio vel alterius vel communitatis iniusto damno. Nam omne ens naturaliter tendit ad sui perfectionem et bonum. Si ergo nihil constat obstare, natura pergit cursum suum prosequi. Constat *de facto* peractae Confessionis, dubitas *de iure,* utrum recte cum dolore, cum proposito confessus fueris; acquiescere potes. Tria haec posteriora principia valent et pro libertate et contra libertatem. *Pro libertate,* si non obstet contraria et certa praesumptio vel bonum commune; nam non est imponenda obligatio, nisi de ea certo constet. *Contra libertatem,* si nempe contraria et certa praesumptio vel bonum publicum obstet; bonum enim commune praevalet privato. — L. 1. 1. n. 26. 27. 137. 182. 251., 1. 3. n. 201., 1. 6. n. 505.; L. *Quoties* 12. *de Reb. dub. ff.*

148. **Resolves:** In dubio, an aliquid cibi vel potus sumpseris; itemque in dubio, an cibum vel potum sumpseris post mediam noctem, potes Eucharistiam accipere. Nisi enim in utroque casu factum probetur, possidet libertas. L. 1. 1. n. 38. 39.; Elbel 166. 167.; Amort. Theol. t. 2. d. 5. 9. 4., qui haec in fine animadvertit: « Dico tamen, eum peccaturum saltem venialiter, qui, solius compotationis voluptuariae, sic mercaretur circa leges Ecclesiae, se exponendo periculo transgressionis saltem materialis, et, si ita faciat ex consuetudine aut proposito semper hoc modo operandi, nulla concurrente alia rationabili causa, v. g., sitis, infirmitatis, peccabit mortaliter, quia tale propositum arguit contemptum interpretativum et defectum caritatis erga Deum et Ecclesiam, cuius decorem conspurcat ». — Busemb. ap. La Croix, 1. 1. n. 470. VI.

Enimvero, quamvis liceat uti opinione probabili contra legem, non licet tamen in fraudem legis agere, voluntarie procurando statum dubii contra legem, ne legem quis observare teneatur.

Baptismus dubius in ordine ad matrimonium initum vel ineundum ut validus habetur; adeoque matrimonium pronuntiatur validum vel invalidum pro variis circumstantiis. Invalidum est habendum matrimonium dubie baptizati cum non baptizata. Validum e contra ha-

bendum est matrimonium duorum dubie baptizatorum, et dubie baptizati cum baptizata. S. O. 17. Nov. 1830., 9. Sept. 1868., 18 Sept. 1872., 7. Iul. 1880., 18. Sept. 1890., 12. Apr. 1899., Collect. S. C. P. F. n. 1872., E. M. n. 1016.

Matrimonium vero dubium, propter commune bonum, ut validum communiter habetur. Sed propter religionis praestantissimum bonum, ut invalidum declaratur dubium infidelium polygamorum, qui ad fidem convertuntur, matrimonium. Collect. S. C. de P. F. n. 1301. 1304. 1332. 2184.

149. *In dubio nemo malus praesumitur, nisi probetur.* — Axioma hoc corollarium est praecedentis. Cum enim facta et consequenter delicta non praesumantur, sed demonstrari debeant, neque quispiam malus praesumi debet, sed probandus est. Nemo quidem gratis malus est.

150. *Odia restringi et favores convenit ampliari.* R. I. 15.ª in 6.° — Nam nemo odiosus, omnes vero grati esse desiderant. Quare favores sunt odiis praeferendi. *Favor* intelligitur quidquid libertati indulget, vel gratiam concedit. R. 122.ª de R. I. *Odium* quidquid libertatem restringit, poenam statuit, ius aliquod laedit. Cum autem aliquando fiat, ut quod uni sit *favor,* alteri *odium,* videndus est casus particularis, ut determinetur, an favor odio, vel odium favori sit praeferendum. Hinc exurgit generale principium: *In obscuris minimum est sequendum,* R. I. 30.ª in 6.°, L. 9. *de Reg. Iur.,* adeoque interpretatio legis facienda est minus onerosa et libertati benignior. Unde aliud est generale principium: *Semper in dubiis benigniora praeferenda sunt.* L. 56. de R. I. Itemque aliud: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* C. *Cum iure* 31. *de Off. et pot. iud. del.* L. l. 1. n. 97.

151. **Resolves**: Falsum est igitur, quod ubi sermo sit *generatim* de dubio speculativo, de liceitate vel illiceitate actionis, *in dubiis pars tutior est eligenda.* Et sane in hac Regula Iuris Can. non agitur de dubio speculativo, in quo ope principii reflexi potest quis sibi certam conscientiam efformare, et sic eligere partem omnino tutam; sed agitur vel de dubio practico, de conscientia nempe practice dubia, cum qua non licet agere, vel etiam agitur de casibus illis, in quibus finis est necessario obtinendus. Agitur vero cum primis *de foro externo,* in quo saepe specialis adest ratio tutius sequendi ad scandala, abusus et offensiones fidelium removenda; vel de honestate et meriti maio-

ritate, non de salutis necessitate. L. l. 1. n. 68. 79., H. A. tr. 1. n. 39.; Struggl tr. 1. q. 5. n. 17.

152. *Qua peccati specie reus sit, qui agit cum conscientia practice dubia?* — Reus iste erit peccati eiusdem rationis ac speciei, cuius est peccatum, de quo dubitat. Ratio est, quia dubitans de illa malitia, et nihilominus agens, affectum habet ad illam malitiam. Unde si dubites, an sit mortale, peccas mortaliter; si dubites generatim, an sit peccatum non attendens, ne in confuso quidem, ad malitiam gravem, quae inesse possit, venialiter peccas. L. l. 1. 22. 23.; Elbel 140.

153. **Nota:** Qui *ex erronea conscientia* peccavit non tenetur in confessione explicare illam circumstantiam *conscientiae erroneae*, quia non mutat speciem; siquidem omne peccatum contra conscientiam est, et non pendet ab obiectiva rei veritate, nisi quatenus illa per conscientiam diiudicatur, et voluntati proponitur. Excipe casum *censurae et reservationis:* siquidem tunc *erronea conscientia* explicanda est, ut constet de exemptione a censura et a reservatione. Excipe etiam casum, quo secus peccatum non intelligeretur, e. g., si quis die feriali missam omittendo credat se graviter peccare.

154. *Quid quis agere debeat, si inter duo praecepta constitutus, dubius haereat, quodnam eligere debeat, puta, si urgeat praeceptum missam audiendi, et graviter aegrotanti assistere debeat?* — Conscientia haec dici solet *perplexa*. Debet quis, tali occurrente casu, sufficienter, quantum in ipso est, veritatem inquirere ut dubium deponat. — Veritate sufficienter inquisita, et dubio remanente, potest is et debet illud eligere, quod minus malum ipsi videtur; ac, si utrumque aeque grave videatur, quodlibet eligere potest. Quod verum est, etiamsi quis culpabiliter in istam perplexitatem se coniecisset, modo de culpa praeterita doleat. Ratio est, quia ad impossibilia non datur obligatio, adeoque tunc cessat obligatio minor; vel, si sint aut videantur aequales, aut ob ignorantiam discernere quis nesciat, quaenam minor sit, utralibet cessat; ac, etiamsi quis putet ita agendo se peccare, reapse non peccat ex defectu libertatis. — Suarez d. 12. s. 5.; Lessius in q. 19. d. 19. a. 6. d. 9.; L. l. 1. n. 10.; Elbel 141.

155. **Resolves:** Si agens eligat id, quod sibi maius malum videtur, peccat iuxta excessum mali apprehensi, cum libere hunc excessum is eligat.

156. *Si dubites utrum alicui obligationi iam satisfeceris, tenerisne adhuc satisfacere?* — R. Affirmative, si dubium sit *mere ne-*

gativum. Nam tali dubio nulla adest prudens ratio satisfactionis, adeoque impossibile est principio aliquo reflexo sibi efformare conscientiam de non satisfactione, quum lex certa omnino perseveret. Cfr. Ithur. Cas. 44. n. 15.

Si dubium vero sit *positivum,* controvertitur. Prima sententia, quam omnino tenet et tenendam putat S. Alph. l. 1. n. 26.-29., l. 3. n. 700. par. ult., l. 6. n. 477., quaest. reform., recentes retract. q. 1. et 18. etc., aliique tenent plures, affirmat. Ratio est 1.° quia non satisfit obligationi certae per impletionem dubiam: 2.° quia cum in dubio melior sit conditio possidentis, et lex certo exsistens possideat contra libertatem, huic praevalet, eamque sibi semper obligatam habebit, donec certo lex non sit adimpleta. Cf. praeterea L. l. 1. n. 20. 39. 99., l. 3. n. 112. 290. Secunda sententia, quam nos tum intrinsece tum extrinsece probabilissimam existimamus, negat adesse talem obligationem. Ratio est ipsamet fundamentalis ratio probabilismi, quam eruditissime et doctissime exponit ll. supra cc. S. D., nempe *lex dubia non obligat.* Etenim lex non obligat in *abstracto et universali,* sed in casu *concreto et particulari,* L. l. 1. n. 78. Atqui licet certa sit exsistentia legis *secundum se;* eadem tamen qua obligans *in tali casu concreto et particulari* incerta est, et *prudenter* omnino incerta pronuntiatur, *si vere probabiliter* eidem iam satisfactum fuerit. Ergo aut dicendum est obligationem iterum satisfaciendi legi in casu praedicto esse nullam; aut dicendum praedictum principium, *lex dubia non obligat,* non esse universaliter verum, sed exceptionem pati; quod non convenienter diceretur. Nam quod verum est semper verum est; et pro omni particulari quod in universali continetur.

Ex hac autem ratione apparet, quod obligatio reapse non est certa, quod assumitur in prima ratione oppositae sententiae, si probabile est legi iam esse satisfactum. Contra certitudinem enim dari non potest probabilitas. Quoad secundam rationem, ut ex iam dictis constat, possessio praevalet *in dubio mere negativo;* ut autem certo praevaleat etiam *in dubio positivo,* oportet ut sit *certa et certo legitima possessio.* Porro quando in casu particulari vere probabiliter constat legem fuisse adimpletam, possessio legis pro isto casu concreto et particulari fit prudenter *dubia;* si enim reapse satisfecisti, possidet reipsa libertas. *Legitima* praeterea *certo* non est, cum probabiliter desit titulus iustus obligationis; probabiliter enim credere potes te iam satisfecisse, adeoque titulus iustus, saltem praesumptus, probabiliter non est. Hanc praeterea sententiam plures iique gravissimi theologi tenent. Immo idem S. Alph. l. 1. n. 99. haec habet:

« Quid in dubio, an legem impleveris? *In dubio negativo* teneris adimplere, *secus in positivo* ». Cf. etiam l. 4. n. 150. Atque ita profecto sentiit ipse S. Alph. l. 1. n. 76. edit. an. 1757., et hanc sententiam S. D. *communem* dixit, et ex ipsis probabilismi principiis ipsemet deduxit. Tandem S. D. l. 6. n. 505. « *sedulo,* ait, *advertendum* non esse cogendos poenitentes ad repetendas confessiones, nisi *moraliter certo* constet eas fuisse invalidas, ut recte dicunt La-Croix, etc. ». — D'Annib. ed. 4. p. 1. n. 169.

157. **Resolves :** Illud ergo axioma, *lex dubia non obligat,* intelligendum est de lege dubia *dubio positivo,* seu *vere probabiliter dubia.* Porro lex multipliciter dubia positive esse potest circa *suam exsistentiam,* et circa *suam cessationem ;* circa exsistentiam, an lata, an promulgata, an tempus obligationis advenerit, an ad talem casum extendatur; circa cessationem, an abrogata, an eius excusatio vel dispensatio adsit, an iam impleta fuerit; et in omnibus hisce casibus dicimus locum habere praefatum axioma; nisi velimus admittere veritatem propositionis generalis et negare simul veritatem propositionis in generali contentae. — Lex ergo dubia esse potest: 1.° Quoad *ipsam exsistentiam et promulgationem,* de qua S. Alph.: « Lex ut obliget, non tantum promulganda est, sed etiam promulganda *ut certa.* Et hoc punctum firmiter est hic statuendum », l. 1. n. 63. seqq. et 97. Ac, ut alios praetermittamus, haec eximius Doctor apud S. Alph. l. 1. 66.: « Quamdiu est iudicium probabile, quod nulla lex sit prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita homini; unde cum obligatio legis sit ex se onerosa, non urget donec certius de illa constet ». C. 31. *de Off. iud. deleg.*

2.° Quoad eius *intelligentiam et obviam interpretationem,* ac sive *obscura* sit, sive *ambigua* sit. Cum enim lex sufficienter proponi debeat ut obliget; non censetur legislator velle obligare ultra id quod clare et determinate in lege exprimitur. R. I. 30.ª 57.ª in 6.°; L. 9. C. *de Leg. et Const.;* Suarez in 1. 2. tr. d. 12. s. 5. n. 7.

Obscura : e. g. an praelati regulares, cum et ipsi suas habeant oves, missam pro ipsis, diebus festis, applicare debeant. Quae quaestio, bis apud S. Sedem proposita, nondum est soluta. Giraldi Expos. I. P. p. 2. s. 85. t. 3. — *Ambigua:* cautum est, horas canonicas beneficiatum non recitantem *post sex menses ab obtento beneficio fructus suos non facere ;* fructus tamen intelligendi sunt, non anterioris et posterioris temporis, sed posterioris tantum.

3.° An interpretationem *extensivam,* vel *restrictivam* habeat, de

quo S. Alph. l. 3. n. 1036.: « Cum dubitatur, an lex comprehendat aliquem casum vel subiectum, perinde est ac si dubitatur, *an exsistat lex pro illo casu vel subiecto, et ideo possidet libertas* ». Cf. etiam l. 1. n. 27. 97.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 59., de Iust. et Iur. d. 23. n. 110.

4.° An cessaverit, sive statim ac lata fuerit, quia nunquàm fuit recepta, sive temporis progressu per desuetudinem; de quo S. D. l. 3. n. 112.: « Nec obstat sententia prima, quam secuti sumus l. 1. n. 97., scilicet, quod in dubio, *ac lex recepta sit,* lex bene obliget; nam hic non versamur *in dubio,* sed *in opinione probabili... In dubio* enim *praesumptio* stat pro lege, cum delictum, in non recipiendo legem iustam, non praesumatur. Quando autem *probabile* est, quod obligatio legis nunquam inceperit, vel abolita sit, tunc cessat praesumptio pro lege et *possidet* libertas ». Idem S. D. habet l. 1. n. 107. par. *An vero,* l. 4. n. 47. Idem consequenter dicendum, cum probabile est, finem legis *adequate* cessasse, L. l. 1. n. 199., vel consuetudine legem abrogatam esse, L. l. 3. n. 290., vel in particulari casu opus non esse dispensatione, L. l. 1. n. 192,, l. 3. n. 304. — Sane statim ac dubia est legis obligatio, dubia consequenter evadit eius possessio; adeoque nullam habet vim in casu argumentum desumptum ex Regula possessionis.

5.° *An lex iusta* sit vel *iniusta;* et hic triplex casus contingere potest. Primus est, quod dubitetur de iustitia legis, quia dubitatur de ipso legislatore, an sit superior legitimus. Porro in hoc casu, si dubium de legitimitate superioris sit *positivum,* de quo agimus; *vere* nempe *probabile* sit, quod non sit legitimus superior, eo ipso vere probabilis evadit non exsistentia legis, adeoque non obligat. Cf. L. l. 1. n. 98. 121. — Si dubium vero sit *mere negativum,* legi obediendum est, « semper ac superior est in pacifica possessione suae potestatis; tunc enim melior est eius conditio iam possidentis ius praecipiendi ». L. l. 1. n. 98., l. 4. n. 47.

Alter casus est, quod dubitetur de iustitia legis, quia dubitatur, an superior excedat suam potestatem. *In dubio positivo,* seu vera probabilitate de excessu potestatis, idem dicendum ac in casu praecedenti. Eo ipso enim, quod vere et manifeste probabile sit, quod superior suam excedat potestatem, vere probabilis evadit non exsistentia legis, adeoque non obligat. Cf. L. l. 3. n. 617. — Si dubium vero sit *mere negativum,* praesumptio, per se loquendo, semper stat pro superiore.

Tertius casus est, quia dubitatur de liceitate ipsius rei praece-

ptae. *In dubio positivo* seu vera probabilitate, lex non est dubia, adeoque obligat. Superior enim praecipit tunc rem probabiliter licitam, immo certo licitam; praecipit enim, ut subditus amplectatur aliquam opinionem probabilem in praxi, quod certe licitum est. Ergo licite et iure praecipit. Ergo subditus obedire tenetur. Lugo Resp. Mor. l. 3. d. 19.; L. 90. l. 1. n. 93. 99. 124., l. 4. n. 47.; Wirceburg. de Legib. c. 1. a. 1.

« Limitant vero communiter dd. praefatam sententiam, et dicunt subditum non teneri obedire, 1.° si res sit valde difficilis et molesta... Limitant 2.° quando subditus obediendo exponeret se vel alterum periculo gravis incommodi subeundi in vita, fama, honore aut bonis ». L. l. 4. n. 47., l. 3. n. 617. l. 1. n. 31. « Ratio, quia subiectio et obedientia debita superiori non tollit ius et possessionem tuam vel illius circa bonum honoris, famae, corporis, aut fortunae. Ergo non teneris te hac certa possessione privare in re tam magni momenti; sed potius aequitati consonum videtur, ut habeatur maior ratio tuae possessionis certae, et haec praeferatur iuri, vel *possessioni* aliquo modo *dubiae* superioris ». Elbel 173; Laymann c. 5. n. 12.; Suarez tr. 3. d. 12. s. 5. Insuper, quia tunc in casu rei valde difficilis vel nocivae merito dubitari potest, an superior excedat limites suae potestatis, adeoque legis exsistentia dubia evadit; vel etiam locus tunc dari potest legitimae epikeiae, secundum varias particularis casus circumstantias.

Si dubium vero sit *mere negativum,* praesumptio, ut iam dictum est, Cf. 146., semper stat pro superiore. Cf. Suarez de Relig. t. 4. l. 4. c. 12. seqq.; Lugo Resp. Mor. l. 3. d. 19. Ceterum, ad praxim magis quod attinet, « communis est sententia omnium thth. tam recentium, quam antiquorum, qui docent in obscuris esse obediendum superiori, ubi non est certum peccatum; et sic docuerunt omnes, qui de hac re egerunt. Ita etiam omnes mysticae theologiae magistri cum S. Ignatio de Loyola in Ep. de Virtut. obed. ». L. l. 1. n. 100. 194.; Lugo l. c. n. 3.; Suarez tr. 3. d. 12. s. 5.

VI. — DE CONSCIENTIA SCRUPULOSA

158. *Quid conscientia scrupulosa?* — Scrupulus est inanis apprehensio, et hinc ortus timor et anxietas, alicubi esse peccatum, ubi non est; vel peccatum grave, ubi non est nisi peccatum leve. Quare

conscientia scrupulosa est illa conscientia, quae ex vana quadam causa *dubitat* de alicuius actionis honestate, ideoque *formidat* de peccato. Huiusmodi *formido* optime stare potest cum *iudicio determinato* de honestate rei; ea enim non nisi levi et inani motivo innititur. Si vero ea *formido* sit cum *iudicio determinato,* aliquid esse peccatum, quod revera non est, hoc iudicium, quatenus ex inani motivo procedit animumque affligit et anxiat, potest sane dici scrupulus, vel conscientia scrupulosa, late loquendo; proprie vero est conscientia *erronea* vincibilis. Potest item esse scrupulus cum vero *dubio practico,* sit hoc peccatum necne, ex inani motivo, suspicando forte esse peccatum, absque ullo determinato iudicio, quod sit vel non sit peccatum. Et sic rursus est scrupulus vel conscientia scrupulosa late dicta, proprie vero est conscientia *dubia.* — Ferraris Supplem. v. *Scrupulus.*

Conscientia *scrupulosa* differt a conscientia tenera, haec enim est conscientia agnoscens, timens et fugiens tum gravia tum levia peccata, et etiam simplices imperfectiones, quantum cum divina gratia potest, studet vitare.

159. *An liceat operari cum conscientia scrupulosa?* — Responsio patet ex duabus seqq. propositionibus hoc num. et seq. — *Licet operari cum conscientia scrupulosa, manente scrupulo; dummodo iudicetur esse scrupulum, et ut talis contemnatur. Neque vero opus est, ut ad singulos actus efformetur hoc expressum iudicium, quod sit scrupulus, sed sufficit quod contra eum quis agat ex iudicio experientiae praeteritorum actuum.* — Ratio 1.ª est, quia taliter scrupulosus habet motivum prudens contemnendi dictamen conscientiae scrupulosae; quia scrupulus ex levi fundamento procedit, nec consequenter tollit iudicium aliunde certum vel probabile; et quia confessarii et theologi communiter dicunt scrupulos esse deponendos; aut, si deponi non possunt, esse contemnendos. Ratio 2.ª est, quia tunc habetur iudicium saltem virtuale illius contemptus scrupulorum. — Suarez tr. 3. d. 12. s. ult.; L. 1. 1. n. 18. 19.; Wirceburg c. 4. a. 1.

160. *Qui est scrupulosus, quin sciat aut advertat, se esse scrupulosum, aut saltem in hac actione scrupulosum, non potest agere contra conscientiam scrupulosam; si iudicium de peccato efformetur; vel dubium de eo habeatur.* — Ratio, quia talis libere eligeret illud, quod malum iudicat, vel de quo dubitat, an malum sit.

161. *Undenam scrupuli procedant?* — *Causae scrupulorum, dispositivae, permissivae, effectivae, occasionales, aliae sunt intrinsecae,*

aliae extrinsecae. — Scrupulorum causae *intrinsecae* sunt: 1.° Naturalis corporis constitutio, admodum disposita ad suspiciones et timores, uti est indoles melancholica. 2.° Infirma capitis valetudo, praesertim in mulieribus. 3.° Ignorantia, qua quis Dei et Ecclesiae praecepta non bene percipit. 4.° Superbia occulta, qua quis nimis proprio fidit iudicio. 5.° Nimia abstinentia et vigiliae immoderatae, quibus, capite debilitato, facile conturbatur animus. 6.° Immoderatus et indiscretus fervor. — *Extrinsecae* vero scrupulorum causae sunt: 1.° Deus, qui scrupulos permittit *in iustis* ut sic purgati magis proficiant; *in tepidis,* ut christiana pietatis officia ferventius obeant; *in poenitentibus,* ut praeteritorum peccatorum poenam luant. A Deo scrupuli esse censentur, si iis exagitati meliores evadant. — 2.° Daemon, qui, « Deo permittente movere potest melancholicos humores in homine, per quos imaginatio vel errare potest, vel turbari ad timorem inordinatum ». S. Ant. I. p. t. 3. c. 10. Scrupuli a daemone provenire existimantur, si scrupulosus ad teporem adduci, a virtute retrahi, et praecipue ad desperationem inclinari se sentiat. — 3.° Societas scrupulosorum, praesertim si horum consiliis se moderentur scrupulosi, et frequenter de rebus animae cum his confabulentur: quibus enim sociamur, hos imitamur facillime. — 4.° Lectio librorum, qui nimis rigidi sunt, « statuentes duriora praecepta, quae non possit humana conditio sustinere »; S. Ambros. in ps. 118.; sensim sine sensu iis assentimur opinionibus, quibus studemus.

162. *Quaenam sint signa conscientiae scrupulosae?* — « 1.° Pertinacia iudicii, qua scrupulosus sapientum consiliis parere renuit, varios consulit, sed nullius iudicio acquiescit, immo quanto magis plures audit, eo plus perplexus evadit. — 2.° Frequens iudicii mutatio ex levibus motivis, unde oritur inconstantia in agendo, mentisque perturbatio, praesertim in operationibus externis, puta in celebratione missae, etc. — 3.° Habere reflexiones impertinentes plurium circumstantiarum, quae in actione adfuerint vel adesse potuerunt ». L. l. 1. n. 11. — 4.° Si putet se peccare in eo, in quo pii homines nullum omnino peccatum inveniunt; si preces suas anxie recitet, easque continue de novo ordiatur; si excutiendae conscientiae non faciat finem. et minima quaeque explicet, et saepe etiam repetat in Confessione. — 5.° Si signis ridiculis, gestibus aliisque modis utatur ad scrupulos deponendos. — 6.° Si scrupulosum iudicaverit confessarius, vel alius vir prudens. — La-Croix l. 1. n. 515. seqq.

163. *Quaenam sint remedia conscientiae scrupulosae?* — 1.° Scru-

pulos contemnere, contra illos agere, nec cogitatione fovere. « Scrupulosus tenetur aliquando obligatione gravi adversus scrupulos operari, cum ex scrupulorum anxietate possit grave damnum timere in profectu spirituali, aut in valetudine corporis, vel mentis ». L. l. 1. n. 17. 13. — 2.° Iudicio confessarii, vel alterius pii ac docti viri acquiescere. « Hoc enim super omnia *praecipuum,* immo *unicum* potest dici remedium huiusmodi infirmorum esse... Hac obedientiae anchora destituti nunquam ipsi sanari possunt ». L. l. 1. n. 12. 13. 16. « Postquam scrupulosus unius confessarii, vel boni viri, responsum vel exemplum accepit, non debet alios consulere, ne assuescat ad anxietates inutiles diutius fovendas ». Sporer n. 108. — 3.° Bonorum vitam et consuetudinem tanquam regulam intueri, et aliorum scrupulosorum conversationem vitare; itemque a lectione librorum scrupulos excitantium abstinere. L. 1. n. 2. — 4.° Antequam operetur, non iudicare quidquam esse peccatum, nisi certo sciat; ne ex errore conscientiae reapse peccet. Post operationem utatur « regula a dd. sapienter tradita, nempe, eos qui sunt timoratae conscientiae, nisi moraliter certo sciant, se in grave peccatum consensisse, immunes esse a peccato iudicandos, nam impossibile est, peccatum in animam ab eo abhorrentem ingredi, quin ab ea clare cognoscatur ». L. l. 1. n. 15.; Suarez tr. 3. d. 12. s. ult. — 5.° Assuefacere se ad sequendas sententias mitiores et minus etiam tutas. Busemb. ap. La-Croix. l. c. « Pro scrupulosis, servanda est regula illa a. B. Alberto M. et S. Antonino tradita: Inter duram et benignam sententiam circa praecepta, benigna interpretatio, ceteris paribus facienda est ». L. l. 1. n. 19. — 6.° Nunquam otiari; quia otium implet phantasiam cogitationibus scrupulosis. L. l. 1. n. 12. — 7.° Destruere causas scrupulorum; v. g., melancholicus evacuet medicamentis atram bilem, pertinax frangat suum iudicium, superbus suae prudentiae non confidat, rudis instructionem petat, timidus meditetur bonitatem Dei, quae non imponit praecepta redigentia ad insaniam. — 8.° Instanter ac confidenter se Deo commendare, *qui consolatur nos in omni tribulatione nostra,* 2. Cor. 1., 4.; L. l. 1. n. 12.

Proderit etiam nosse scrupulosorum privilegia: 1.° quod scrupulosus non teneatur in agendo adhibere examen et diligentiam, nisi valde mediocrem, nec tantam quantam alii; et quod, dum angit scrupulus nec suppetit consilium, possit libere agere quod vult, nisi certum et evidens sit esse peccatum. Cf. Vasq. in 1. 2. d. 57. — 2.° Quod nihil teneatur repetere ex praeteritis Confessionibus, nisi certo sciat illud esse mortale, et se rite confessum non esse. Non est

autem certus, quamdiu dubitat. Unde suadet Laym., ut scrupulosus nunquam confiteatur dubia et scrupulos. Et Sa. v. *dubium,* aliique dicunt, non teneri confiteri nisi quae iurare possit esse mortalia, et nunquam esse confessum. — Ratio utriusque privilegii est, quia in scrupuloso, nimio timore peccandi, turbatur ratio, ut non possit recte rem examinare. Unde esto aliqua confessus non fuerit, non tenetur tamen cum tanto damno et periculo anxietatis perpetuae procurare integritatem confessionis, cum ab ea saepe minores difficultates excusent. L. l. 6. n. 476. 477. — 3.° « Immo aliquando potest quis taliter scrupulis angi, quod licet ei videatur certo aliqua non dixisse, adhuc ad ea confitenda non teneatur ». L. l. 1. n. 16.

164. *Quaenam esse debeat ratio agendi confessarii cum scrupulosis? — Hisce regulis continetur:* 1.° Patiens ac caritate plenus sit, cum scrupulosorum cura longa sit et ardua, ac miserrima eorum conditio. — 2.° Sit discretus, adeo ut rite cognoscat, quaenam sit in poenitente scrupulorum origo; et an sit scrupulosus in omnibus, an in uno tantum, ut malis congruenter mederi valeat. — 3.° Sit prudens, in regulis videlicet praescribendis, quae quidem generales sint oportet: regulis enim particularibus scrupulosi fere nunquam valent se accommodare, quia eas sibi applicare nequeunt. Immo semper dubitant, utrum casus fuerit satis explicatus, atque perceptus, utrum regula sibi praescripta casui illi sit bene accommodata. — 4.° Brevis et dictatorius sit in suis responsis; et omnia, quoad potest, prompte definiat, ac firmiter: secus poenitens auctoritate ipsius confessarii in sua anxietate confirmaretur.

Speciatim confessarius advertat, ut plurimum scrupulos versari, circa tria: 1.° quod malae cuicumque cogitationi quae menti obversatur, v. g., contra fidem, castitatem, caritatem, praebeatur assensus; 2.° quod Confessiones praeteritae nullae fuerint, aut etiam sacrilegae, vel ob defectum integritatis, vel ob doloris imperfectionem; 3.° quod in omni actione peccatum vel peccati periculum videatur inesse.

Si 1.um, poenitenti imperet, ut timores huiusmodi omnino despiciat, eumque doceat, non pravas cogitationes, sed pravos consensus esse peccata. Saepe etiam expediet scrupuloso imponere, ut a Confessione huiusmodi cogitationum se poenitens abstineat, nisi ita certo sciat in illas consensisse, ut illico queat iurare. « Neque est quod terreamur propter moram temporis, aut vehementiam cogitationis, nam haec etiam saepe sunt naturalia et involuntaria, et interdum ex

timore, postea maiora apparent, quam revera fuerint ». Suarez d. 12. s. ult. « Fac tamen diligenter animadvertas, daemonem vel sensum ipsum subinde tentationes nonnullis maxime scrupulosis iniicere sub enuntiatione consensum exprimente, hoc vel simili modo: *Volo peccare, volo consentire;* cum tamen nullus adsit voluntatis consensus, qui non ex incidentibus verbis, sed ex proprio ipsiusmet voluntatis superioris actu repetendus est ». Ithur. Cas. 18. n. 5.; Elbel de Act. hum. 226. seqq.

Si 2.um, et generalem iam alias poenitens Confessionem expleverit, aut per aliquod notabile tempus ad poenitentiam diligenter et pie accedere, consueverit, huic imponat, ut non amplius de culpis praeteritis cogitet, neque ullum amplius de iis verbum faciat, nisi iurare possit, se certo peccata illa mortalia perpetrasse, et illa nunquam in Confessione deposuisse. Quod si post Confessionem rite peractam redeat, tunc confessarius inauditum dimittat ei praecipiens, ut accedat ad Communionem. Ita se gessit S. Bernardus, qui sacerdoti cuidam prae scrupulis a missae celebratione se abstinere volenti dixisse fertur: *Vade et in fide mea celebres,* et liberatus fuit. Neque dicas: Utinam qui ita loquitur esset alter Bernardus! « Quisquis ita dicis, ait S. Antoninus ex Gersone, erras: non enim commisisti te in manibus hominis, quia litteratus, quia pius; sed quia tibi est praepositus ».

Si 3.um, confessarius imponat, ut libere agat et scrupulos despiciat: immo contra eos operetur, quoties evidens peccatum non appareat; quia, generatim loquendo, isti ob rationem ex minimo illo timore perturbatam putant esse peccatum, ubi non est. Unde oportet iis praeceptum iniungere, ut scrupulos vincant, ne inutiles tam sibi quam aliis evadant; atque ut postea de talibus actionibus se minime in Confessione accusent. « Non enim oportet scrupulum explodi *speculative,* sed *practice,* neque ita ut non sentiatur, sed ut non consentiatur per determinatum iudicium ». Suarez l. c. n. 4. Qua in re animadvertendum est, quod etiamsi contingere possit, ut aliquando errent materialiter sic agendo, non peccabunt tamen formaliter ratione obedientiae, quam confessario praestant; quia non homini tunc obediunt, sed Deo dicenti: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit.* Neque vero « in rebus moralibus quaerendam omnimodam certitudinem, ac dubitationem, quae in aliis fortasse esset rationabilis, in scrupuloso pro nihilo esse existimandam ». Suarez l. c. n. 6. — L. l. 1. n. 12.-19.; La-Croix l. 1. n. 527. seqq.

165. *An scrupuli sint utiles?* — « Scrupulus... *per aliquod spatium temporis,* non parum prodest animae, quae se dat spiritualibus exercitiis; immo magnopere purgat et mundat talem animam separando illam valde ab omni specie (apparentia) peccati iuxta illud Gregorii, *Bonarum mentium est, ibi culpam cognoscere, ubi culpa nulla est* ». S. Ignatius de Loy. Exer. Spir. Reg. de Scrup. 3.ª; La-Croix l. 1. n. 513. — Si vero *per longum tempus* protrahantur, « scrupuli sunt noxii, imprimis corpori, quia destruunt valetudinem, attenuant caput, saepe redigunt hominem ad insaniam, vitam saepe abbreviant; deinde animae, quam reddunt intricatam, desolatam, perplexam, quandoque desperabundam; confundunt intellectum, iudicandi vim perturbant, saepe totum hominem, insignibus talentis praeditum, reddunt ad omnes functiones ineptum: praeterea impediunt multa bona opera, prodigunt tempus multis vanis ac inutilibus cogitationibus, etc. ». La-Croix l. c. n. 514.

DE LEGIBUS

I. — DE NATURA LEGIS

166. *Quid sit lex?* — Lex regula est humanarum actionum in ordine ad moralem harum honestatem vel turpitudinem. Verum, si lex stricte sumatur, unica regula non est. Nam humanae actiones regulari possunt etiam a *consilio* et a *praecepto.* — *Consilium* est directio a doctore, amico, vel aequali, vel etiam superiore, minime vero quatenus superior est. — *Praeceptum,* solet etiam *lex* nuncupari, ex eius proprio actu, qui est praecipere. Verum *praeceptum* prout a lege distinguitur, est regula imposita a superiore, qua superior est, non toti communitati, sed individuo particulari, uni vel pluribus. — Denique *lex* regula est toti communitati imposita. Consilium ergo dirigit, sed non obligat; lex vero et praeceptum dirigunt et obligant. S. Th. 1. 2. q. 90. a. 3.

Si de *nomine* fiat quaestio, lex a *legendo* vel a *ligando* indiscriminatim ita appellata est. A *legendo,* quia in ipsa quae sit superioris voluntas legitur, seu cognoscitur; a *ligando,* quia voluntas physica subditi, licet maneat post legem physice libera ut erat, manet tamen

moraliter restricta, ita ut nequeat honeste moraliter agere, si a lege praescripta discedat. — Si de *re* fiat quaestio, varie a variis definitur, At communiter recipitur definitio S. Th. 1. 2. q. 90. a 4.: « Ordinatio rationis ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet promulgata ».

Ordinatio; nam ordinare est constituere aliquid in loco sibi debito. Atqui hoc facit lex: sane lex praecipit, prohibet, auctorizat, permittit, punit. L. 7. *de Legib.* Haec faciens constituit humanos actus et actiones in loco sibi debito, respectu finis obtinendi, qui commune bonum est. — *Rationis;* ordinatio sumi potest active et passive. Lex ordinatio activa est; ratio autem est, quae scit distinguere inter locum et locum, inter locum debitum et indebitum. *Rationis,* obligationem nempe inducentis; lex enim *iussum* est. Unde et rationis, quia ordinatio, et voluntatis actus est, quia obligandi vim habet. S. Th. 1. 2. q. 97. a. 3. — *Ad bonum;* si enim talis non esset, ordinatio amplius non esset, sed deordinatio. — « Qui praesunt caeteris hac una de causa praesunt, ut civitatis utilitatem tueantur ». Enc. Leon. XIII. *Immortale Dei* 1. Nov. 1885. — *Commune;* in hoc lex distinguitur a praecepto, quod singulis imponitur: bonum enim commune non respicit hunc vel illum, hos vel illos individuos particulares dumtaxat, sed respicit omnes; adeoque et singulos, non qua singuli sunt, sed qua communitatis membra. *Omnibus* autem imponitur lex, vel prorsus omnibus, e. g. omnibus civibus, vel omnibus alicuius Ordinis, qui specialiter dant operam ad commune bonum, e. g. omnibus militibus, qui pro salute populi pugnant. Can. 2. Dist. 4. Bonum hoc commune societatis ordo, quies prosperitas est. — *Ab eo qui curam habet communitatis;* nempe a legitimo Principe communitatis perfectae, quae politici regiminis capax est. In hoc lex distinguitur iterum a praecepto, et a consilio. Praeceptum datur etiam ab eo, qui privatam tantum habet *auctoritatem,* ut pater, maritus, dominus. Consilium etiam ab eo datur, qui ceteroqui *auctoritate* non gaudet. — *Curam habet;* i. e. qui communitati sua praeest iurisdictione, seu publica auctoritate. Unde lex nec supra nec praeter Principis iurisdictionem esse potest. — *Promulgata;* lex enim obligat entia rationalia, praecise qua rationalia sunt, qua nempe rationali modo operantur. Ut ergo obliget debet esse nota; ut autem innotescat debet exterius a legislatore proferri; neque utcumque, sed solemniter seu cum publica aliqua solemnitate: scilicet debet *omnibus sufficienter innotescere* hanc esse mentem et voluntatem legislatoris, et quidem *ex parte ipsius legislatoris. Sufficienter innotescere,* h. e. *certa*

scientia, secus ens rationale iniuste omnino spoliaretur bono naturali et maximo libertatis, quod certo possidet, ex incerta legislatoris voluntate: non enim datur aequalitas inter certam libertate et incertam obligationem, i. e. inter dominium et possessionem maximi boni certissimam et iustissimam, et spoliationem istius boni incertam et dubiam. Hinc S. Alph. ait: « Lex ut obliget, non tantum promulganda est, sed etiam promulganda ut certa ». — Dist. 1. C. 3., Dist. 4. C. 3.; S. Th. 1. 2. q. 90. q. 92., de Verit. q. 17. a. 3.; L. 90. seqq.; E. M.

Qui contra praeceptum peccat, per se nonnisi contra obedientiam suo debitam superiori peccat. Qui contra legem peccat, is praeterea peccat contra illam etiam virtutem, ad quam lex refertur propter publicum bonum in tali materia, et contra ipsum publicum bonum, quod refertur ad iustitiam legalem. Cf. n. 835.

167. **Resolves**: Privata legis notitia sine promulgatione ad obligationem non sufficit. Promulgatio vero, statim ac sufficienter facta est, sine notitia legis, sufficit ad obligandum in foro externo, quia legis rite promulgatae notitia a iudice iure meritoque praesumitur. Hinc Regula Iuris: *Ignorantia facti non iuris excusat.* R. 13.ª *de R. I.* in 6.° At in foro interno, praeter exteriorem promulgationem, requiritur semper notitia legis; quia nemo peccare potest sine obligationis cognitione. — C. *Ad haec* 1. *de Post. Prael.;* C. A. 2.; S. Th. 2. 2. q. 77. a. 3. ad 4.; Lugo Resp. Mor. Mor. 1. 1. d. 21.; Wirceburg. c. 1. a. 1., c. 4. a. 1.

168. *Quomodo, et ubinam leges promulgandae; quandonam obligare incipiunt?* — Nihil iure naturali definitur. Quare in arbitrio legislatoris est, eam promulgare *modo* et *loco* ab ipso constitutis. *Leges civiles* regulariter promulgantur earum insertione in *diario officiali.* C. I. Disp. prael. 1. — *Leges canonicae* promulgantur Romae, earum apographo ad valvas Basilicae Vaticanae aliarumque Romanarum Basilicarum, quae nominari solent, proposito; vel in singularum Congregationum Secretaria exhibito, et deinde publicato, vel eas ad omnes Episcopos transmittendo. *Acta S. Sedis* authentica et officialia declarata sunt S. Sedis Actis publice evulgandis. Neque vero necesse est, ut in singulis etiam dioecesibus a locorum Ordinariis publicentur. S. Poenit. 8. Nov. 1821., 15. Iun. 1870. Ita antea erant res. Sed nunc ex C. *Promulgandi* Pii X. III. Kal. Oct. 1908. Leges omnes Pontificiae, publicatae in Commentario officiali de Actis Apostolicae Sedis, uti legitimae promulgatae habentur, nisi aliter in particulari aliquo casu fuerit statutum a S. Pontifice. E. M.

Dioecesanae leges promulgantur vel in Synodo, vel earum publica lectione in ecclesia cathedrali, vel eas in aliquo publico loco affigendo, vel in officiali quodam Commentario. Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 4. n. 1.

Postquam autem lex promulgata est, quandonam obligare incipiat, hoc *quoad leges civiles* a iure pendet uniuscuiusque nationis. Ex C. I. Disp. prael. 1. leges obligare incipiunt decimaquinta die ab earum publicatione, quae consistit in insertione legis in officiali Collectanea legum et decretorum, et in nuntio talis insertionis, in officiali commentario regni, *Gazzetta officiale del regno.* Ex C. H. art. 1. obligant post viginti dies ab earum publicatione in officiali ephemeride *la Gaceta.* Cf. C. G. art. 1. et decret. 5-11. Nov. 1870. *Quoad leges Pontificias,* alii putant eas obligare postquam subditi eas, congruo elapso tempore, cognoscere potuerunt, C. 1. *de Conc. Praeb.* in 6.°, alii post duos menses, Auth. *Ut factae novae* Coll. 5., alii statim ac fuerint promulgatae ex C. 1. *de Postul. Praelat.*, ex Bullar. clausulis, ex citt. Respp. S. Poenit. Aliquando vero, in ipsa lege, obligationis tempus determinatur. *Quoad leges dioecesanas,* eorum facta promulgatione, nullum determinatum exigitur tempus ad ipsarum obligationem. — C. I. initio, Dispos. etc. a. 1., Decr. 5.-11. Nov. 1870.; C. A. 2. 3.; C. H. 1., L. 96. 105. 106., H. A. tr. 2. n. 8.; Suarez de Legib. l. 4. c. 15. n. 11.; Struggl q. 1. n. 21. 22.; Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 4.; Wirceburg. c. 4. a. 1.; E. M.

169. *An Tridentinum obliget iis in locis, ubi non fuit promulgatum?* — Certum est: 1.° obligare ubique quoad *fidem* et *mores,* cum horum una sit regula et omnibus necessaria. Neque vero *novae* sunt *leges,* sed merae *declarationes* iuris naturalis et divini, iam ante sufficienter promulgati. — 2.° Non obligare quoad Decretum circa *matrimonia clandestina,* s. 22. C. 1. de R. Sed de hac re novum editum Decretum *Ne temere* in praesenti attendendum est. — Quoad alia Decreta, quae *disciplinam* respiciunt, affirmat communis et tenenda sententia. Bulla enim, quae obligationem statuit Concilii Tridentini totum respicit orbem; itemque Bulla, quae diem determinat, quo incipit Tridentinum obligare ad totum orbem data est, et Romae legitime promulgata. B. Pii IV. *Benedictus Deus* 1564., et *Sicut ad Sacrorum* 1564. — Scav. 4. n. 83. edit. Mediol. 1874.; E. M.

170. *An vis legis pendeat ab acceptatione communitatis? — Per se* lex nullo modo pendet ab acceptatione populi, ut obliget. Quare lex independenter ab ista acceptatione est in se omnino perfecta quoad

vim obligandi, quam habet. Prob. Tota vis obligandi, est in superiore, non in subdito. Ergo statim ac sufficienter cognoscitur superioris voluntas, obligationi quis obnoxius est. Idque confirmatur prop. 28. damn. ab Alex. VII. *Per se* ergo peccant Episcopi Pontificias leges *non acceptantes;* peccant etiam Gubernia civilia catholicarum nationum, quae prohibent Ecclesiae leges acceptari. Hae leges, non obstante ista prohibitione, suam retinent vim obligandi. L. 96. 97. 136.-138.

Per accidens, quandoque non obligat lex non acceptata, ratione taciti, vel expressi consensus superioris, aut ratione privilegii vel consuetudinis toleratae. Prob. 1.° ex consensu communi theologorum. 2.° Quia tota vis obligandi est in superiore. Ergo, si superior consentit non obligare, quovis pacto consentiat, lex amplius non obligabit. Quare, si maior pars populi legem non acceptaverit, et Princeps *sciens et volens* eam non urgeat, quamvis peccaverint priores legem *non acceptantes,* alii tamen culpa vacant ob praesumptum superioris consensum.

Non acceptantes; nempe contrarie legem infrigendo, voluntate eam non observandi. Nam, si maior pars legem non acceptaverit mere negative, h. e. propter rationabilem causam eius obligationem ad tempus suspendat, donec ea causa superiori manifestetur, parata interim obedire, si superior obligationem urgeat, tunc neque priores peccant. Ex benigna quadam interpretatione, haberi potest obligatio legis tanquam suspensa, usquedum res componatur.

Sciens et volens; nam si Princeps nesciat non recipi, nec deduci in usum, vel non possit in initio contradicere, durat legis obligatio, donec elabatur tempus ad praescriptionem requisitum, et legitima efformetur consuetudo. Attamen, « si tu legem promulgatam paratus sis suscipere, et, data occasione, etiam observes; sed alii plerique e communitate non recipiant, nec recepturi videantur, tunc saltem ab ea excusaberis per discretionem », L. 137., vel potius ob praesumptam superioris voluntatem, nolentem te solum obligare. — Suarez de Legib. l. 3, c. 19. n. 5., l. 4. c. 16. n. 8.; Vazques in 1. 2. d. 156. c. 5. n. 40.; L. 139.; Struggl q. 1. n. 27.-30.; Laymann cap. 3. n. 3.; Bened. XIV. de Syn. l. 9. c. 8.; Wirceburg. c. 4. a. 2.; E. M.

171. *Quaenam sint legis proprietates?* — Sunt sequentes: 1.° *Possibilitas,* etiam nempe moralis: quod scilicet non afferat grave vel gravissimum incommodum et difficultatem, saltem communiter loquendo, et *in casu legis positivae.* Ratio est, quia cum lex ordinatio

rationis sit, ita et ipsa ordinata esse debet. Iamvero imprudens est et temerarium vitam et cetera bona profundere, quae ad meliorem usum deinceps servari possunt, secluso casu boni communis, contemptus Dei, aut *legis negativae* violatione. Insuper, cum lex iterum ordinatio rationis sit, adeoque et ipsa ordinata esse debeat, accommodata esse debet communi hominum conditioni, ita ut a tota communitate vel maiori saltem eius parte observari moraliter possit, secus inutile, immo nocivum esset legem ferre. Exercere quoslibet virtutum actus etiam heroicos omnium profecto non est. Idque confirmatur ex ipsa praxi utriusque Iuris, ecclesiastici et civilis, et consensu omnium theologorum, asserentium, *legem* divinam *positivam* et humanam non obligare *generatim* cum proportionato gravi nocumento, quod *per accidens* observationi legis coniunctum sit. — S. Th. 2. 2. q. 79. a. 3. ad 2., q. 96. a. 2.; Sanchez in Decal. l. 1. c. 18. n. 2. Apposite S. Th. 1. 2. q. 96. a. 2.: « Lex humana ponitur multitudini hominum, in qua maior pars est hominum non perfectorum virtute, et ideo lege humana non prohibentur omnia vitia, sed solum graviora, a quibus possibile est maiorem partem multitudinis abstinere, et praecipue quae sunt *in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conservari non potest* ». — Wirceburg. c. 4. a. 5.

Hinc *actus heroici* generatim lege praecipi non possunt, quia vires humanas excedere moraliter censentur, atque adeo eiusmodi lex careret ea dote, qua posset dici *possibilis*. Attamen aliquando, *exigente bono communi,* praecipi possunt; quia in quavis perfecta societate ius et potestas est ad sui conservationem. Sic milites vigiles non possunt stationem deserere, etiam imminente periculo vitae, si detrimentum inde respublica captura sit. Sic etiam lex obligat cum periculo vitae, si periturae sint animae, nisi pastor adeat aegrotos tempore pestis. *Exigente bono communi,* si nempe illud praeceptum *necessarium* sit ad conservandum bonum, aut avertendum malum commune. — Hoc tamen non debet intelligi de legibus iis, quae feruntur ex data hypothesi alicuius status peculiaris, in quem subditus se voluntarie coniecerit, quem propterea *hypotheticum* vocant, *adventitium,* sive *electivum*. Sic Ecclesia praecipit monialibus perpetuam clausuram. Sic etiam hominibus gravissimi criminis reis poenae item gravissimae possunt imponi. Ipsis enim liberum erat sese illis subtrahere, aliter operando. — L. 175.; Struggl q. 2. n. 8.; Suarez l. 3. c. 30.

In casu legis positivae: nam *leges negativae,* quae nempe vetant naturali iure malum, etiam cum discrimine vitae sunt observandae. Malum enim nunquam est faciendum. *Excipe* vero leges, rem prae-

cipientes, quae natura sua sine gravi incommodo praestari non potest, ut lex Confessionis, pro qua autem praesto est auxilium gratiae, et a qua etiam excusat impossibilitas. Leges autem positivae, quo magis bono religionis et reipublicae prospiciunt, eo magis cum maiori incommodo obligant. — E. M.

2.° *Honestas;* nam lex est *ordinatio rationis.* Quare lex praecipere non potest actus inhonestos; potest tamen praecipere actus per se indifferentes, qui ad commune bonum ordinari possunt, quique consequenter positive honesti evadunt. *Honesta* erit lex, si et religioni et rationi congruat. — Struggl q. 2. n. 9.; Elbel 252.-254.; S. Th. 1. 2. q. 95. a. 2. 3., q. 96. a. 2.

3.° *Utilitas;* nam lex est ordinatio rationis *ad bonum commune* ab eo, qui curam habet communitatis. Hinc quaevis lex praecipere non potest quosvis actus honestos, sed omnes et solos actus illos, quorum positio vel omissio *ad bonum commune societatis* conferre potest, ut nempe vel immediate et directe, vel saltem mediate, indirecte, et ultimato cedat in bonum commune. — Quare lex civilis certo non potest praecipere actus *mere internos.* Neque lex ecclesiastica, probabilius iuxta plures, id potest; quia *legifera Ecclesiae potestas* in foro externo ad externam tantum fidelium gubernationem pertinet. C. 34. *de Simon.,* S. Alph., S. Th., Suarez, Bened. XIV., etc., contra alios, qui probabiliter etiam affirmant, quia Ecclesia illimitatam potestatem a Christo accepit. — Potest vero lex humana praecipere actus *mixtos,* seu partim internos, partim externos, qui simul unum morale constituunt; et actus externos licet *occultos;* nam tum illi tum isti actus ad bonum commune dirigi possunt. « Et sic prohibetur sub excommunicatione haeresis externata, licet occulta; sic sub irregularitate homicidium occultum ». L. 100. — S. Th. 1. 2. q. 91. a. 1., q. 96. a. 1. 3., q. 100. a. 9., 2. 2. q. 104. a. 5.; Suarez l. 4. c. 12. 13.; Ithur. Cas. 41. n. 23.; Bened. XIV. de Syn. l. 9. c. 4. n. 4.; Wirceburg. c. 4. a. 3.

4.° *Iustitia;* nam iterum lex est ordinatio rationis, et « in rebus humanis dicitur esse aliquid iustum ex eo quod est rectum secundum regulam rationis ». S. Th. 1. 2. q. 95. a. 2. « Dicuntur autem leges iustae, et *ex fine,* quando scilicet ordinantur *ad bonum commune;* et *ex auctore,* quando scilicet lex lata non excedit potestatem ferentis; et *ex forma,* quando scilicet secundum aequalitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune. Cum enim unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, et quod habet, est multitudinis, sicut et quaelibet pars id quod est, est totius; unde et natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet to-

tum. Et secundum hoc, *leges huiusmodi onera proportionabiliter inferentes, iustae sunt et obligant in foro conscientiae, et sunt leges legales.* Iniustae autem sunt leges dupliciter: *uno modo* per contrarietatem ad bonum humanum e contrario praedictis; vel *ex fine,* sicut cum aliquis praesidens leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam utilitatem vel gloriam; vel etiam *ex auctore,* sicut cum aliquis legem fert ultra sibi commissam potestam; vel etiam *ex forma,* puta cum inaequaliter onera multitudini dispensantur, etiamsi ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi magis sunt *violentiae,* quam *leges*.... Unde tales leges non obligant in foro conscientiae, nisi propter vitandum scandalum vel turbationem, propter quod etiam homo iuri suo debet cedere.... *Alio modo* leges possunt esse iniustae per contrarietatem ad bonum divinum, sicut leges tyrannorum, inducentes ad idolatriam, vel ad quodcumque aliud quod sit contra bonum divinum; et tales leges nullo modo licet observare ». S. Th. 1. 2. q. 96. a. 4. Iusta erit lex, si accommoda sit viribus subditorum, licet singulis dura. L. 12. *Qui et a quib. manum.* — Suarez de Leg. l. 3. c. 21.

5.° *Stabilitas;* quia ad observantiam legum plurimum valet consuetudo, qua sine stabilitate legis haberi non potest, et quia commune bonum tam facile in dies non mutatur. Quapropter lex sine tempore definito constituitur, ita ut semel lata, nisi abrogetur, vel noxia evadat aut inutilis, tamdiu duret quamdiu stat communitas, cui imponitur, vel quamdiu perseverant circumstantiae pro quibus lata est. — Quod generaliter quidem constituatur, sed non in perpetuum, *Statuti, Edicti, Decreti* nomen habet. Nihilominus ea quae suprema potestate civili statuuntur, licet non sint nisi simplices quaedam ordinationes, leges in praesenti vocantur. Item quae a Synodis constituuntur et a Sacris Congregationibus praecipiuntur *Statuta Synodalia* et *Decreta Sacrarum Congregationum* appellantur. — S. Th. 1. 2. q. 96. a. 1., q. 97. a. 1. 2.

Hinc lex non nisi *tripliciter cessare potest;* 1.° Per *abrogationem* vel *derogationem,* prout omnino aut tantum ex parte aboletur. L. 102. de R. I. Quemadmodum enim superior legem ferre, sic eamdem vel tollere vel coarctare potest. Atque hic notandum est, per legem *generalem,* nunquam per se abrogari *legem particularem,* alicuius loci, nisi id expresse vel aequivalenter caveatur in ipsa, aut *particularem consuetudinem,* quam Princeps ignorare praesumitur, cum res sit facti, et in facto consistat: nempe, nisi clausula addatur, *non obstante quacumque consuetudine,* vel, si ea hominum memoriam excedat, *non ob-*

stante quacumque consuetudine, etiam centenaria et immemoriali. Ex adverso, quia *consuetudines universales* praesumuntur Principi esse notae, eo ipso abrogari dicendae erunt, quod Princeps fert legem contrariam, etsi desit clausula generalis derogatoria. Idemque de *universali lege* dicendum. Episcopi autem per eorum leges abrogant quamcumque consuetudinem particularem; quia praesumuntur plenam habere notitiam consuetudinum dioecesium suarum. C. *Licet* 1. *de Const.* in 6.°; C. I. Initio Dispos. etc. a. 5.; C. H. 5.; L. 109. 199. Cf. l. 6. n. 680. — 2.° Per *cessationem causae motivae adaequatae,* seu finis totalis, ob quem lata est, respectu totius communitatis; cessante enim causa legis, eam urgere legislator rationabiliter nequit. Ac ita cessat etiam praeceptum, si eius finis omnino cesset. S. Th. 1. 2. q. 103. a. 4. ad 3. — 2.° Per *desuetudinem,* seu per *consuetudinem contrariam,* debitis vestitam conditionibus; tunc enim superioris consensus saltem legalis accedit. — Wirceburg. de Legib. c. 5. a. 5. 6.

Stabilitas haec proprietas est exclusive propria legis, si lex cum praecepto comparetur. Praeceptum enim cessat morte praecipientis vel cessatione ab officio; lex vero non extinguitur simul cum legislatore. Cum enim cessat persona physica, a qua lex emanavit, neque cessat leges ferendi officium, neque cessat bonum commune, ac propterea non cessat lex, quum bonum illud commune, bonum sit universale totius societatis et constans. Bonum vero, quod respicit praeceptum, bonum privatum, seu individuale est, et natura sua variabile; et cum persona physica superioris ipsum praecipiendi officium per se cessat, ut in patre, domino, magistro etc. videre est. — Interim tamen etiam praeceptum, seu mandatum, quandoque non statim expirat per mortem mandantis; nempe si mandatum sit ad pias causas, vel in favorem dotis matrimonialis vel alicuius scholastici; si mandatarius expresse iubeatur aliquid exsequi etiam post mortem mandantis; si res non sit amplius integra, videlicet in iudiciis, in donationibus et promulgationibus nomine alterius faciendis, si res sit etiam integra, sed *exsecutio* tantum alicuius gratiae mandata sit in favorem alterius, neque ipsamet gratiae *concessio* relicta sit arbitrio mandatarii; si mandatum procedat ab habente publicam potestatem, publicae utilitatis causa; si ita lege ipsa cautum sit, ut contingit aliquando in Institutis religiosis, et tunc praeceptum vi ipsius legis perpetuitatem sortitur. — La-Croix 566. 876.; Struggl q. 1. n. 5., L. 140.

6.° Lex *realis,* quae circa bona immobilia versatur, territorio adhaeret in quo immobilia sita sunt. Lex *realis,* quae actuum formam et ordinem constituit, loco etiam adhaeret. *Locus regit actum,* nisi

actus omnino privatus sit. Lex *personalis,* quae decernit ea quae pertinent ad statum personarum, personam ubique sequitur. *Lex moralis,* praecipiens aut prohibens humanam actionem, afficit immediate territorium, et lex *localis* dicitur, ad distinguendam eam a lege *reali* et *personali;* dum *praeceptum* afficit immediate personam. C. 2. *de Const.* in 6.°; C. I. Disp. prelim. a. 6. seqq. Sed revera lex omnis *localis* proprie est. Lex enim respicit *bonum commune,* bonum nempe communitatis, quae non nisi determinato territorio est, unde personam, non nisi in territorio exsistentem, obligat, saltem fictione iuris. Lex nonnisi subditos obligat, et subditi non sunt, nisi in proprio iurisdictionis territorio. Praeceptum vero respicit bonum *privatum personae,* unde ubicumque ipse sit praeceptum urget. Et hoc certum et commune est, si agatur de superiore praecipiente, directe habente auctoritatem in personam, ut est maritus, pater, dominus, praelatus regularis. Si vero agatur de superiore directe iurisdictionem habente in communitatem et in territorio, sententia communior affirmat, sententia minus communis et S. Alphonso probabilis negat. Communior sententia tamen, secundum vigentem praxim, tenenda est, et consequenter perdurat praeceptum, donec revocetur, si legitima causa et legitima forma latum sit. — L. 1. 2. n. 23.; Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 4. n. 9. Wirceburg. de Legib. c. 1. a. 1.

172. *An cesset lex, cessante causa finali, in casu particulari tantum?* — R. Affirmative, si cessat *contrarie,* quando scilicet materia legis redderetur in illo casu nociva, vel valde difficilis. Nam lex positiva, praesertim humana, non obligat cum gravi et proportionato incommodo. — Controvertitur, si cessat tantum *privative*, scilicet, si lex tunc redderetur inutilis. Prima sententia, quam plures et graves thth. tenent, affirmat, quia lex tunc redditur inutilis. Secunda vero sententia, quae magis arridet S. Alph., negat, quia quamvis cesset finis legis in particulari, non cessat tamen in communi. Est enim, communiter loquendo, fere semper periculum hallucinationis, qua quis in casu proprio faciliter decipi potest. Unde tunc evadit lex fundata in praesumptione iuris, quae utique semper obligat. Attamen addit S. D., quod si casus accideret, quo « aliquis omnino certus et securus esset abesse omne hallucinationis periculum », non auderet priorem sententiam improbare, L. 199. l. 6. n. 613., immo hanc sententiam S. D. *probabilem* dicit l. 3. n. 846. — Notandum autem est quod finis legis potest esse multiplex, ut in lectione librorum prohibitorum; et tunc, uno cessante, non ideo cessat lex. — L. H. A. tr. 2. n. 69.; S. Th. 1. 2. q. 103. a. 4. ad 3., 2. 2. q. 154. a. 2. 3.; Struggl q. 4. n. 25.-27.

173. **Resolves**: A bannorum proclamatione non eximuntur sponsi, etsi certo sciant nullum subesse matrimonio impedimentum. Lex enim fundatur in periculo universalis nullitatis matrimonii ex omissis proclamationibus. Hinc etiam non potest quis legere libros prohibitos, si nullum ex iis sibi periculum pertimescat. Ac quamvis vere etiam cesset istud periculum in casu particulari, non omnino tamen cessat finis prohibitionis, cum ille sit non solum, ut perversionis periculum vitetur, sed etiam, ne ansa pravis scriptoribus detur perniciosa typis demandandi. Itemque lege abstinentiae et ieiunii adhuc tenetur, qui a carnibus abhorret et piscibus delectetur, et qui nonnisi unicam in die comestionem potest suo stomacho sustinere. — L. 199.

174. *Quid et quotuplex sit interpretatio legis?* — Lex non semper clara est. Hinc ad eam rite intelligendam interpretatione opus est, quae definitur: genuina legis explicatio iuxta mentem legislatoris. *Mentem,* non latentem, sed verbis legis expressam. *Mentem,* quia lex est quod legislator voluit. S. Th. 2. 2. q. 120. a. 1. ad 3. — Interpretatio est: 1.° *Authentica, doctrinalis* et *usualis,* prout fit ab ipso superiore, vel a viris doctis, vel ex consuetudine. Ut interpretatio vere *authentica* sit, et non *doctrinalis,* necesse est, ut Superior, vel alius qui hanc a Superiore habeat potestatem, legem declaret quatenus Superior, h. e. utens potestate iurisdictionis. Si enim tanquam privata persona suam mentem declarat, interpretatio *authentica* non erit, sed *doctrinalis.* Consuetudo aequivalet *authenticae* interpretationi, si est legitime praescripta, secus vero mere *doctrinalis* est. Consuetudo enim « optima est legum interpres ». C. 8. *de Consuet.* Unde « minime sunt mutanda, quae interpretationem certam semper habuerunt ». L. 23. *de Legib.* — 2.° *Stricta* vel *lata,* prout fit stricte iuxta naturalem verborum proprietatem, aut large iuxta sensum benigniorem. Sic verba haec: *filii, clerici, religiosi* etc. iuxta naturalem eorum significationem sumi possunt *stricte* de filiis naturalibus et legitimis, de initiatis prima tonsura, de regularibus solemniter professis, vel *late* de omnibus filiis, de omnibus ecclesiasticis personis, de omnibus religiosis, etiam novitiis. — 3.° *Comprehensiva* sive mere *declarativa,* vel *extensiva* aut *restrictiva,* prout ea interpretatione vel nihil novi inducitur; vel aliquid ea addatur; cum verba, vel ut sonant, vel ultra eorum sensum naturalem accipiuntur. — C. *Inter alia* 31. *de Sent. exc.;* Sixt. V. C. *Immensa* 22. Ian. 1588.; S. Th. 1. 2. q. 86. a. 6.; Ithur. Cas. 53. n. 2. seqq. L. 1. 3. n. 760. 265.; C. I. initio Dispos. etc. a. 3.

175. *Quaenam sint interpretationis regulae?* — Accipienda sunt

verba legis, iuxta eorum propriam et usitatam acceptionem, nisi sequatur inde quid absurdum aut iniustum, aut lex inutilis prorsus evadat. Verba enim voluntatem dicentis demonstrant. Ac, secus, nihil esset certum in legibus. Hinc commune effatum: Ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus. — In dubio de vero sensu, attendendum est ad mentem legislatoris, seu *ad finem legis et rationem; ad rem seu materiam,* de qua agitur; et *ad circumstantias* vel antecedentes vel consequentes. R. 88.ª de R. I. in 6.º — Lex poenalis et odiosa in dubio est stricte interpretanda; lex vero favorabilis subit amplam interpretationem. Ac generatim « leges benignius interpretandae sunt, quo *voluntas* earum conserveretur ». L. 18. *de Legib.* — L. 12. 18. 19. 23. 24. 25. 26. 37. *de Legib.*, L. 155. de R. I.; R. I. 15. 30. in 1.º; L. 200.; Struggl q. 4. n. 1. seqq.; Suarez *de Legib.* l. 6. c. 1.; Wirceburg. de Legib. c. 5. a. 1.

176. *An interpretatio authentica promulgatione indigeat, ut obliget?* — R. Negative; si ea interpretatio sit declaratio sensus clare contenti in lege; cum talis declaratio non sit nova lex; nihil enim novi statuit, sed statutum declarat, et valet retrorsum. — R. Affirmative; si declaratio sit sensus obscure contenti in lege, quia habetur tunc ut nova lex; vel si legem coerceat, vel extendat, siquidem tunc vere nova lex est. — L. 100. 200., l. 3. n. 1027.; Suarez *de Legib.* l. 6. c. 1. n. 3.

177. *An lex extendi debeat a casu ad casum ob identitatem rationis?* — « Leges *poenales* non sunt extendendae de casu ad casum ». L. l. 6. n. 689. Odia enim sunt restringenda. R. I. 49. in 6.º — Leges item *irritantes* vel ius aliquod concedentes a casu ad casum extendi non possunt: nam actus tunc valore destituitur, vel vim habet non nisi a positiva voluntate legislatoris. C. I. initio Dispos. etc. a. 4. — Negandum item est quoad alias leges; etsi *eadem ratio* currat; a fortiori si sit *similis ratio* dumtaxat. Etenim non ratio legis, sed legislatoris voluntas, subditis rite intimata, vim legis habet et obligat. Potest enim legislator bene de uno disponere et non de alio. Hinc commune axioma: Ratio legis non est lex: et finis praecepti non cadit sub praecepto. L. 20. 21. *de Legib.;* S. Th. 1. 2. q. 100. a. 9. ad 2.; L. l. 3. n. 273. — Verum « contraire fini legis est quaedam inordinatio, quae ab omni culpa non videtur excusari ». L. l. 3. n. 1030. — Si autem non licet *per se* legem a casu ad casum *extendere,* a fortiori non licet *privilegium* a personis ad personas alias,

a rebus ad res alias extendere. C. 27. *de Praeb.* in 6.°; Reg. 28.ª de R. I. in 6.°; L. 14. 15. 16. *de Legib.*

Excipe tamen, quoties alias manifeste absurdum aut iniquum quid sequeretur, et manifeste accusari posset legislator iniustitiae, imprudentiae, inscitiae. Sic C. S. Pii V. *Decori* prohibetur monialibus e monasterio egredi, praeterquam ex causa magni incendii, vel epidemiae. vel infirmitatis leprae. Poterunt ergo et alia simili causa exire, e. g. monasterii inundatione, ruina, latronum incursu. — Hoc autem praecipue habetur in sequentibus: 1.° in *correlativis,* v. g., inter virum et uxorem, sponsum et sponsam; unde, si maritus ob adulterium uxoris admittitur ad divortium a thoro, etiam uxor ob adulterium viri eo gaudet iure; si sponsa liberatur a sponsalibus ob longam absentiam sponsi, C. 5. *de Spons.,* pariter hic ob sponsae absentiam liberatur. Tunc enim legislator unum expresse volens et aliud implicite voluisse existimatur. — 2.° In *aequiparatis,* a iure, ut sunt praesentatio, postulatio, electio ad beneficium; ova et lacticinia ratione *abstinentiae.* Quod in hisce lex disponit circa unum, idem disponere censetur circa aliud. Et sic, si *dignior* est eligendus, dignior etiam est praesentandus; si ova permittuntur, etiam permittuntur lacticina. R. I. 53.ª in 6.° — 3.° In *connexis,* quorum unum sine alio stare non potest. Quare ille, cui causa committitur, potest etiam partes cogere ut compareant. C. 5. *de Off. Deleg.* — 4.° In *contentis:* nam in toto pars continetur; sic ille qui potest testari, etiam legata facere potest; quibus matrimonium prohibetur, et sponsalia prohibentur. L. 16. *de Sponsal.*

Atque haec valent, etiamsi de lege *poenali* agatur. Neque tunc valet regula: Odia restringenda, favores ampliandi. Nam id procedit tantum, cum dispositio legis extenditur ex interpretatione *congruitatis,* non cum debet extendi ex interpretatione *necessitatis,* quae non tam debet dici *extensio,* quam mera *comprehensio.* Et sane extensio legis alia est necessaria, alia congruentialis. Illa est omnino requisita ad iustitiam vel rectitudinem; haec vero non ita, sed tantum est voluntaria, quia licet possit lex multa alia iuste comprehendere, tamen minor comprehensio sufficit ad iustitiam legis et proprietatem verborum, cum ratione etiam legis servandam. Porro generalis regula de non ampliando leges poenales intelligi debet de interpretatione voluntaria, i. e. sine qua potest adhuc conservari prudens dispositio, et iustitia legis; non de necessaria extensione legis, quae requiritur, ut servetur iustitia, vel aequitas. Et sic, haereticus est irregularis. Ergo et apostata. L. 12. *de Legib.* — L. 200., l. 3. n. 293. 1027.; Ithur. Cas. 53.

Ut *extendere* legem oportet, cum eius est *manifesta ratio,* L. 12.

de Legib., ita et eam *coercere* oportet; cum similiter eius est *manifesta ratio;* quia res ipsa de qua agitur restrictionem exigit; quia secus iniustum vel absurdum quid sequeretur; quia casus omnino rarus et alienus a legislatoris mente; quia secus nimis dura et severa lex evaderet. L. 18. 25. *de Legib.*

178. *An Declarationes, Decisiones et Decreta SS. Congregationum vim legis habeant?* — Nullum dubium est, quod ipsa obligent in particularibus casibus, pro quibus feruntur. C. Sixti V. *Immensa.* — Nullum dubium, quod vim habeant legis, si eis adiiciatur robur Apostolicae firmitatis. Cf. Bened. XIV. C. *Sacramentum Poenitentiae,* aut Apostolicae Sedis mandato solemniter fuerint publicata, vel si in Ecclesia universaliter et usu plurium annorum fuerint divulgata. L. 106. — Sacrarum Congregationum autem Decreta omnia habent eandem auctoritatem, si fuerint rite promulgata. Pius X. C. *Sapienti consilio* Kal. Iul. 1908.

Praeter casus praedictos, *circa particularia Decreta,* de quibus tantum esse potest quaestio, triplex est sententia, probabilis. — Prima sententia asserit, quod robur habent obligandi omnes; quia authenticam continent legum interpretationem. — Secunda sententia dicit, quod non obligant universe. Ratio, quia, ut lex omnes obliget, omnino requiritur solemnis promulgatio *legis universalis,* et non sufficit simplex publicatio *particularis Responsi.* — Tertia sententia affirmat, quando *Declarationes* sunt *comprehensivae,* quae nempe non recedunt a propria et usu recepta significatione verborum. Nam nulle tunc opus est promulgatione, siquidem non conditur novum ius, sed conditum et promulgatum tantum explicatur. Negat vero, quando *Declarationes* sunt *extensivae,* quae nempe recedunt a propria et communiter accepta verborum significatione. Nam tunc novae sunt leges, quae potestatem legislativam requirunt, et promulgationem. — Verum, etiam si interpretationem iuris communis *dubii et obscuri,* et non meram continent declarationem *iuris clari,* legis universalis valorem habere non possunt, sine legitima promulgatione, vel antequam in communem praxim deducantur. Cf. 176. — Schmalz. Dissert. prooem. n. 373. seqq.; Pichler. Proleg. n. 46.; Reiffenst. Prooem. n. 130. seqq.; L. l. 1. n. 106., l. 3. n. 760. 765. 1027., l. 6. n. 401. 403. 556. 593. 699., H. A. tr. 15. n. 87.; Bened. XIV. de Syn. l. 6. c. 6. n. 4. Indice Operis v. *Congregatio Concilii, eius prudens inconstantia in suis decisionibus ac in iudiciis ferendis;* Scav. l. 1. n. 339. 240. ed. Mediol. 1874.; A. S. S. v. 3. p. 563. seqq.; E. M.

178.bis **Nota:** Novissima ordinatio Romanae Curiae facta est per Const. Pii X. *Sapienti consilio* Kal. Iul. 1908. Distinguuntur in ea *Congregationes, Tribunalia, Officia.* — Undecim sunt *Sacrae Congregationes,* et sunt sequentes; quarum unicuique est *propria* materia *exclusive* assignata, abrogata in omnibus S. Sedis Officiis iurium cumulatione.

1.° *Congr. S. Officii.* Doctrinam fidei et morum tutatur. — Eidem proinde soli manet iudicium de haeresi aliisque criminibus, quae suspicionem haeresis inducunt. — Ad ipsam quoque devoluta est universa res de Indulgentiis, qua in re plene viget C. Clem. IX. *In ipsis* 6. Iul. 1669. Integra autem manet S. Officio facultas ea cognoscendi, quae circa privilegium Paulinum et impedimenta disparitatis cultus et mixtae religionis versantur, praeter ea quae attingunt dogmaticam de matrimonio, sicut etiam de aliis Sacramentis, doctrinam.

2.° *Congr. Consistorialis.* Parat agenda in Consistoriis. In locis, quae non sint loca Missionum, constituit novas dioeceses et capitula; et tractat ea quae pertinent ad dioecesium divisionem, et generale regimen, et ad electionem Episcoporum, Administratorum Apostolicorum, Adiutorum et Auxiliariorum Episcoporum. In Episcopis nominandis inhaerendum Const. *Romanis Pontificibus* 17. Dec. 1903. Ad eam pertinet etiam quae spectant ad regimen, disciplinam, studia, temporalem administrationem seminariorum. — Dubia autem resolvit circa *competentiam* Sacrar. Congregationum. — *Sectio* addita est *de spirituali emigrantium cura, et de sacerdotibus ipsis emigrantibus.* Pius X. M. P. *Cum omnes* 15. Aug. 1912.

3.° *Congr. de disciplina Sacramentorum.* Ad eam pertinet universa legislatio *circa disciplinam* septem Sacramentorum. Quare ad eam pertinent matrimoniales dispensationes in foro externo, *ordinandorum* dispensationes, et dispensationes circa locum, tempus, conditiones Eucharistiam sumendi, asservandi; et celebrandi Missam, etc. Ad eam spectant etiam quaestiones de validitate matrimonii vel sacrae ordinationis, aliaeque ad sacramentorum disciplinam spectantes.

Dispensationes ab impedimentis matrimonii, in forma Brevis, conceduntur ab hac S. C., modo honestae naturae, et si dispensationes ipsae sint maioribus obnoxiae taxationibus. Ceterae dispensationes in forma rescripti dantur. Cf. *Ord. servand. in Rom. Cur., Norm. peculiar.* c. n. 13.-16.

4.° *Congr. Concilii.* Commissa ei est universa disciplina cleri saecularis populique christiani; adeoque ad eam pertinet observatio

praeceptorum Ecclesiae, excepto ieiunio eucharistico, quod spectat ad S. C. de Sacram.; pertinent ea, quae Parochos et Canonicos spectant, quae referuntur ad pias Sodalitates, pia opera, pia legata, Missarum stipes, beneficia, officia, bona ecclesiastica; pertinet etiam facultas eximendi a conditionibus requisitis ad assecutionem beneficiorum, quoties ab Ordinario sint conferenda; itemque pertinent ea, quae spectant ecclesiasticam immunitatem, et Conciliorum celebrationem. — Huic Congregationi adiungitur specialis Congreg. *Lauretana*.

Facultas interpretandi Decr. Conc. Trid. exclusive amplius non pertinet ad S. C. C. sed ad singulas spectat Congregationes, secundum propriam competentiam. S. C. Cons. 11. Febr. 1911.

5.° *Congr. de Religiosis*. Pertinent ad hanc Congr. negotia omnium Religiosorum, eorum qui sine votis in communi vitam agunt et tertiorum ordinum saecularium, sive inter ipsos, sive habita eorum ratione cum aliis; pertinent etiam dispensationes a iure communi cum religiosis.

6.° *Congr. de Prop. Fide*. Eius iurisdictio circumscripta est regionibus, ubi sacra hierarchia nondum saltem perfecte est constituta, et status missionis perseverat. Quae tamen ad fidem, ad matrimonium, ad sacros ritus spectant, et ad religiosos qua tales, ad proprias Congregationes sunt referenda. — Unitam sibi habet Congr. *pro negotiis ritus orientalis,* quae sua munia ex integro servat. — Ei coniungitur Coetus pro unione Ecclesiarum dissidentium. — Ei praeterea commissa est administratio omnium bonorum, etiam *Reverendae Camerae Spoliorum*. — Indulta, quae hactenus aliis solebat concedere, suis nunc subditis tantum tribuit. — *Ord. servand. in R. C. Norm. pecul.* c. 7. art. 6.

7.° *Congr. Indicis*. Ad eam pertinet id omne quod spectat nocivos libros et scripta, quae in perniciem sint animarum. — Cardinales, Consultores, administri huius Congr. et S. Officii secum invicem communicare possunt omnia, eaque sola, quae ad librorum prohibitionem pertinent, et omnes hac de re eodem secreto adstringuntur.

8.° *Congr. Sacror. Rituum*. Ad eam pertinent ea omnia, quae sacros ritus et caeremonias Ecclesiae Latinae proxime spectant, nec non insignia et honoris privilegia concedenda, tam personalia quam realia, quae ad sacros ritus et caeremonias referuntur. Ad eam etiam pertinent, quae spectant beatificationem et canonizationem Sanctorum et Sacras Reliquias, circa quas inhaerendum C. Clem. IX. *In ipsis* 6. Iul. 1669. — Huic Congregationi adiunguntur Coetus *liturgicus, historico-liturgicus,* et *pro Sacro Concentu*.

9.° *Congr. Caeremonialis.* Ad eam pertinet moderatio caeremoniarum in Sacello Aulaque Pontificali, et sacrarum functionum Cardinalium, nec non praecedentiae Cardinalium et Legatorum apud S. Sedem.

10.° *Congr. Negotior. Ecclesiasticor. Extraordinarior.* Tractat ea negotia, quae *per Secretariam Status* ei deferuntur, praesertim quae ad Civiles Leges et Concordata referuntur.

11.° *Congr. Studiorum.* Ad eam pertinet moderatio studiorum et academicorum graduum Universitatum catholicarum, etiam earum, quae ad Religiosos pertinent, et ipsa facultas academicos gradus concedendi.

Tribunalia tria sunt; nempe: — 1.° *Sacra Poenitentiaria.* Eius iurisdictio coarctatur ad ea dumtaxat, quae *forum internum,* etiam non sacramentale, respiciunt, et quaestiones dirimit conscientiae. Normas praesertim retinet C. *In Apostolicae* 13. Apr. 1744. Ben. XIV., salvis immutationibus legitimo usu inductis et probatis, nec non praescriptis per C. *Sapienti consilio,* et per legem *Ord. serv. in R. C.,* quae spectent hoc tribunal. — Omnia secreto et gratis in hoc tribunali expediuntur. — *Ordo serv. in R. C. Norm. pecul.* c. 8. art. 1.

2.° *Sacra Romana Rota.* Ipsi devolvuntur causae omnes contentiosae non maiores, quae in Romana Curia aguntur, tam civiles quam criminales, *iudiciali servato processu. Disciplinari* autem *ratione* tractantur causae ab ipsis Congregationibus, ad quas spectant, ratione materiae. — A S. R. Rota *Lex propria* servanda est, quae laud. Const. *Sapienti Consilio* adiecta est. Statuitur in ea constitutio Tribunalis, competentia, iudicandi modus. Servandae praeterea in iudiciis sunt *Regulae* approbatae a S. Pont. Pio X. 4. Aug. 1910. et promulgatae d. 25. Octobr. eiusdem anni. Tandem servanda etiam sunt ea quae ipsi conveniunt in C. *Sapienti consilio* et in *Ord. serv. in R. C.*

Cap. 2. Can. 14. praedictae *legis propriae* competentia S. Rom. Rotae sic declaratur:

« § 1. Sacra Rota iudicat in prima instantia causas, quas sive motu proprio, sive ad instantiam partium Romanus Pontifex ad suum tribunal avocaverit, et Sacrae Rotae commiserit; easque, si opus sit, ac nisi aliter cautum sit in commissionis rescripto, iudicat quoque in secunda et in tertia instantia, ope turnorum subsequentium iuxta praescripta *can. 12.*

§ 2. Iudicat in secunda instantia causas, quae a tribunali Emi Urbis Vicarii et ab aliis Ordinariorum tribunalibus in primo gradu diiudicatae fuerint, et ad Sanctam Sedem per appellationem legitimam

deferuntur. Itemque eas iudicat, si opus sit, etiam in tertia iuxta modum in *can. 12.* praescriptum.

§ 3. Iudicat denique in ultima instantia causas ab Ordinariis et ab aliis quibusvis tribunalibus in secundo vel ulteriori gradu iam cognitas, quae in rem iudicatam non transierint, et per legitimam appellationem ad Sanctam Sedem deferuntur.

§ 4. Videt quoque de recursibus pro restitutione in integrum a sententiis quibusvis, quae transierint in rem iudicatam et remedium invenire non possunt apud iudicem secundae instantiae iuxta titulum *de Rest. in integ.;* dummodo tamen non agatur de re iudicata ex sententia Sacrae Romanae Rotae; et in his iudicat tum de forma, tum de merito ».

3.° *Signatura Apostolica.* De novo instituta, servare tenetur *Legem propriam,* adiectam ipsi Const. *Sapienti consilio,* nec non ea quae ipsi conveniunt in C. *Sapienti consilio* et in *Ord. serv. in R. C.* Agitur in ea *Lege* de constitutione et competentia Supremi Tribunalis Signaturae Apostolicae, et de modo iudicandi. — Supremum hoc tribunal cognoscit de exceptione suspicionis contra aliquem Rotae auditorem, de violatione secreti et de damnis illatis ab Auditoribus, de querela nullitatis contra sententiam rotalem, de restitutione in integrum contra rotalem sententiam, quae transierit in rem iudicatam.

Officia quinque recensentur, videlicet: — 1.° *Cancellaria Apostolica.* Eius proprium munus est Apostolicas expedire Litteras *sub plumbo* circa beneficiorum consistorialium provisionem, circa novarum dioecesum et capitulorum institutionem, et pro aliis maioribus Ecclesiae negotiis.

2.° *Dataria Apostolica.* Proprium ipsius ministerium est circa ea omnia, quae respiciunt beneficia conferenda non consistorialia, Apostolicae Sedi reservata. Quare etiam conficit et expedit Apostolicas Litteras pro eorum collatione, eximit in conferendis beneficiis a conditionibus requisitis, curat onera et pensiones impositas a S. Pont. in praedictis beneficiis conferendis. Beneficia autem ab ea conferuntur per *Bullam,* seu per decretum *simplicis signaturae,* h. e. nullis Bullis expeditis. *Ord. serv. in C. R., Norm. pecul.* c. 9. art. 2.

3.° *Camera Apostolica.* Eius cura est atque administratio bonorum ac iurium temporalium S. Sedis, quo tempore praesertim haec vacua habeatur, ad normas Const. *Vacante Sede Apostolica* 25. Dec. 1904.

4.° *Secretaria Status.* Ad eam pertinent negotia ecclesiastica extraordinaria; honoris insignia concedenda, non reservata Antistiti

praeposito Pontificali Domui, Apostolicorum Brevium expeditio, quae a variis Congregationibus ei committuntur.

5.° *Secretaria Brevium ad Principes, et epistolarum latinarum.* Duplex hoc officium suum habet munus latine scribendi acta Summi Pontificis.

Initium anni in posterum non a die Incarnationis Dominicae, h. e. a d. 25. Mart.; sed a Kal. Ian. ducendum, in omnibus Apostolicis litteris expediendis sive a Cancellaria siva a Dataria.

Litterae Apostolicae, ratione gravitatis negotiorum et variae formae, distinguuntur in *Bullas, Brevia* et *Pontificia Rescripta.* — Olim Bullae membranis subfuscis et crassioribus, necnon charactere longobardico seu teutonico exarabantur; nunc vero ex Motu Proprio Leonis XIII. 29. Dec. 1878. charta pergamena, et charactere latino, excribuntur. Item sigillum seu numisma plumbeum, unde *Bullae* dictae sunt, cum adiectis cordulis, servatur tantum in Apostolicis Litteris collationum, erectionum, et dismembrationum beneficiorum maiorum, nec non in aliis S. Sedis solemnibus actis. Impressio, in aliis, rubri coloris sigilli refert imagines Apostolorum Petri et Pauli, inscriptione nominis regnantis S. Pontificis circumducta. *Bulla* inscribitur: *Pius Episcopus servus servorum Dei,* et data secundum Romanum Kalendarium scribitur. Nominationes Consistoriales, constitutio novarum dioecesium et capitulorum per Bullam fiunt. — *Brevia* expediuntur pro negotiis minoris momenti, membranis albis atque subtilibus, vel ordinaria charta, et latino charactere scribuntur. Sigillum deferunt cerae rubrae cum imagine S. Petri, piscationem agentis; et ideo dicuntur expediri *sub annulo* Piscatoris. Brevia inscribuntur *Pius Papa X.* Eorum data secundum vulgare calendarium designatur. — *Rescripta* tandem Pontificum Responsa sunt, quae saepe a tergo ipsorum supplicum libellorum scribuntur.

Congregatio, quae dicitur *Reverenda Fabrica S. Petri,* curam tantum habet rei familiaris Basilicae Principis Apostolorum secundum Const. *Quanta curarum* Benedicti XIV. 15. Nov. 1751. — Coetus *studiis provehendis* sive *Sacrae Scripturae,* sive *historiae; Obulo S. Petri administrando; Fidei in Urbe praeservandae* permanent in statu quo ante. — Sublata Congr. *Visitationis Apostolicae Urbis,* quae ad eam pertinebant deferuntur ad coetum Cardinalium penes Urbis Vicariatum constituendum.

In omnibus Congregationibus, Tribunalibus, et Officiis, quae *gravia et extraordinaria* sunt significanda prius sunt Summo Pontifici. Cetera indigent pontificia approbatione, nisi speciales facultates

tributae fuerint eorum Moderatoribus, et exceptis sententiis S. Rotae et Signaturae Apostolicae propriis. — Negotia vero in ipsis tractanda sunt secundum leges proprias et normas adiectas eidem Const. *Sapienti Consilio.* — Organizatio, officialium provisio, interior disciplina, ratio agendi apud Sacras Congregationes et taxae solvendae statuuntur in *Ordine Servando,* seu in *Regula Generali,* quae habetur pro Sacris Congregationibus, Tribunalibus et Officiis. — Officiales omnes iuramentum praestare tenentur *de officio fideliter implendo, de non recipiendis muneribus etiam sponte oblatis et de secreto servando,* secundum statutam ibi formulam. Minorum officialium provisio fit per concursum titulis et scientia. — Quilibet tractare potest propria negotia apud Sacras Congreg. per seipsum, per advocatum, per procuratorem, per agentem sive publicum sive privatum, *Ordo servandus* p. 1. cap. 9. — Denique in Sacris Congregationibus, Tribunalibus et Officiis Romanae Curiae servandae sunt *Normae peculiares* eiusdem *Ordinis servandi* d. 29. Sept. 1908. p. 2., quae potissimum determinant competentiam, rationem varia negotia pertractandi, modum procedendi plenarum Congregationum, munera et qualitates variorum administrorum. Adiutores laurea doctoris oportet esse insignitos in sacra theologia et in iure canonico.

Etsi abrogata iurium cumulatione in Sanctae Sedis Officiis, sua cuique negotio sit constituta sedes; nihilominus, quia in peculiaribus casibus dubitationi aut errori locus esse potest, firma manet antiqua lex, qua, delato et excepto ab aliquo Officio supplici libello pro impetranda re sive ad gratiam pertinente sive ad iustitiam, nemini ulla de causa licet aliud suo marte Officium ad eumdem finem adire; sed opus est adsensu Officii ipsius quocum agi coeptum est, aut Congregationis Consistorialis decreto, quo venia detur transmittendi negotii.

Quaestione semel instituta penes Congregationem aliquam administrationis ac disciplinae tramite, et a partibus admisso, aut saltem non recusato hoc agendi modo; his iam non licet eadem de causa actionem stricte iudicialem instituere.

179. *Quid sit epikeia?* — Ad interpretationem revocatur *epikeia,* quae est benigna, sed aequa legis interpretatio, qua lex universalis, seu quando *universaliter* loquitur, iudicatur non se extendere ad talem casum particularem, quamvis in verbis legis clare comprehensum, ob circumstantias particulares, quae a legislatore vel praevisae, vel comprehensae reipsa non sunt. Si, v. g., lex prohibeat gestare arma noctu; gestare possum, si exire debeam, et inimicum meum ad mor-

tem me quaerentem sim offensurus. Ut tamen detur locus epikeiae, non solum debet lex cessare in casu particulari *negative,* quia nimirum deficit tunc finis legis; sed debet cessare *contrarie,* nempe quia legis observantia redditur *peccaminosa, damnosa,* vel nimis *onerosa;* neque tunc opus est superiorem interrogare, licet id facile fieri possit. Id enim ex ipsis legis proprietatibus deducitur. Nam lex esse debet honesta, utilis, possibilis, iusta; adeoque non obligat cum gravi incommodo; nec aliquem prae caeteris praegravat. Et hoc ad epicheiam pertinet. Est enim *epicheia* virtus legum directiva, secundum quod iustitiae ratio, et communis utilitas poscit. Unde epicheia pertinet ad iustitiam communiter dictam, tanquam iustitia quaedam existens, secundum quam legalis iustitia dirigitur, quasi superiore regula humanorum actuum.

Verum datur locus etiam epikeiae, cum, quamvis lex in casu particulari non reddatur peccaminosa, damnosa, vel nimis onerosa, iudicatur tamen ex quadam aequitate et benignitate, certo vel saltem probabiliter, legislatorem noluisse illum in verbis legis includere. Nam aequitas praefertur rigori. L. 7. *de In integrum restit.;* L. 8. *de Iudiciis* C. Et tunc, permanente dubio, cum fere in dispensationem recidat, necesse per se est superiorem adire, si consuli possit. Id vero necessarium non erit, cum evidenter constet aliam fuisse mentem legislatoris; in manifestis enim non est opus interpretatione, sed executione. — L. 3. seqq. *de Legib.;* L. 201.; L. 201.; S. Th. 1. 2. q. 96. a. 6., 2. 2. q. 60. a. 5. ad 2., q. 120., q. 147. a. 4.; Suarez 1. 2. c. 16.; Struggl q. 4. n. 7. 8.; Ithur. Cas. 53. n. 9.-13.; Schmalz. 1. 1. t. 2. n. 44.

II. — DE AUCTORE LEGIS

180. *Quinam generatim leges ferre possint?* — Cum Deus sit Dominus omnium, et superioribus non solum ecclesiasticis, sed et civilibus parere iusserit, non solum ipse, sed illi etiam leges ferre possunt. L. 140. Hinc plures distinguuntur leges:

Lex aeterna, quae est: Ratio et voluntas Dei aeterna ordinem naturalem servari iubens, perturbari vetans. S. Aug. 1. 22. contra Faustum c. 27. Ea initium et fundamentum est omnis legis; ab ipsa enim profluit lex naturalis, et a lege naturali reliquae leges vim et

normam desumunt. Cf. S. Th. 1. 2. q. 91. a. 1., q. 93., q. 95., a. 2., q. 96. a. 4.; Wirceburg. de Legib. c. 1. a. 2.

Lex naturalis, quae lex Dei aeterna est hominibus promulgata per rectam rationem, qua discernimus quid sit bonum, et quid malum, bonum faciendum et malum vitandum. Quare obiectum huius legis est id quod *per se* et intrinsece bonum vel malum est. Distinguuntur in ea prima morum principia, immediatae conclusiones, et conclusiones mediatae. Cf. S. Th. 1. 2. q. 91. a. 2. 6., q. 94.; L. 102.; Wirceburg. l. c. a. 3. 4. 6.

Lex divina, quae lex est a Deo per revelationem data. Ea duplex est; alia enim Veteri Testamento, alia Novo Testamento continetur. Vetus Testamentum praecepta continebat caeremonialia, iudicialia et moralia. Moralia tantum praecepta hodie remanent observanda, reliquis per Novam Legem abrogatis. Matth. 19., 17.; 1. Cor. 7., 19. Novum Testamentum, praeter *consilia,* praecepta continet catholicae fidei, morum, sacramentorum, sacrificii, et ecclesiasticae hierarchiae. Morum praecepta ea ipsa sunt, quae naturali constant iure, et lex unitatis et indissolubilitatis matrimonii, ea est, quae ab initio mundi lata a Christo est confirmata. Matth. 19., 4. seqq. Cf. S. Th. 1. 2. q. 91. a. 4. 5., q. 98.-108.; L. 103. — *Legalia Veteris Testamenti,* seu Mosaicae Legis caeremoniae, sacra, sacrificia, sacramenta, omnia post promulgatum Evangelium cessarunt, neque possunt sine peccato observari. Eugen. IV. B. *Cantate Domino.* — Wirceburg. l. c. c. 2.

Lex canonica et *civilis.* Prior ab ecclesiastica est potestate, et ea attingit, quae in Ecclesia ad animarum spectant salutem. Posterior, a civili est potestate, et iura ac obligationes moderatur inter cives et cives; inter cives et societatem, ac Principem ipsius; inter gentem et gentem. Unde ius exoritur *privatum, publicum* et *internationale* seu *gentium.* C. l. 13. *de Const.,* C. 2. e. t. in 6.°; Inst. l. 1. t. 1. 2., l. 2. t. 1. § 11.; L. 2. *de Origine Iuris* etc. §§; S. Th. 1. 2. q. 91. a. 3., q. 95., 2. 2. q. 57.; Wirceburg. l. c. c. 3.; E. M.

Aliter autem sumi potest *ius gentium,* prout nempe a *iure civili* distinguitur. Apposite S. Th. 1. 2. q. 95. a. 4. « Est de ratione legis humanae quod sit derivata a lege naturae, et secundum hoc dividitur ius positivum *in ius gentium et ius civile.* Nam *ad ius gentium* pertinent ea quae derivantur ex lege naturae *sicut conclusiones ex principiis,* ut iustae emptiones, venditiones et alia huiusmodi, sine quibus homines ad invicem convivere non possunt; quod est de lege naturae, quia homo est naturaliter animal sociabile. Quae vero deri-

vantur a lege naturae per modum *particularis determinationis* (aliquorum communium, a. 2.) pertinent *ad ius civile* secundum quod quaelibet civitas aliquid sibi accommode determinat ». Et sic item *non esse occidendum* pertinet ad ius gentium ; derivatur enim ut conclusio ex eo quod *nulli est malum faciendum :* criminosum tali vel tali poena punire pertinet ad ius civile ; nam determinatio est communis legis naturae, quod ille qui peccat puniatur. S. Th. ib. a. 2. « Et ideo dicit Caius iurisconsultus l. 9. ff. *De Iust. et iure :* Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peraeque custoditur, vocaturque *ius gentium* ». S. Th. 2. 2. q. 57. a. 3.

Hinc *Ius gentium* complectitur non tantum ea quae ipsa *naturae necessitate* imponuntur, ut bonorum divisio, verum etiam ea quae *ex summa quadam naturae convenientia* profluunt, et quae ideo ab omnibus usu et consuetudine, implicita quadam pactione, servantur, vel, dubiis enatis, explicita pactione, ut alienam regionem adire, nisi inde pro illa periculum enascatur, libera omnis maris navigatio, mutuum inter se populorum commercium, litterarum transmissio, servitutis abolitio, etc. — Ius vero positivum, magis determinate definiens varias inter gentes relationes servandas *Ius internationale* poterit melius appellari.

180.bis **Nota :** *Lex naturalis immutabilis* prorsus est, cum ea respiciat quae natura sua sunt bona, natura sua sunt mala. Contra hanc immutabilitatem non valent, uti patet, quaedam a Deo permissa, quae *ob peculiares circumstantias,* recto ordini iam non adversabantur, uti e. g. polygamia patriarchis permissa, matrimonii dissolutio, etc. vel eidem ordini non adversabantur, *quia materia divino dominio est subiecta,* uti furtum hebraeis aliquando permissum. Mutatio autem non habetur quoad praecepta legis naturalis, quae dicuntur *primaria,* sine quibus rerum ordo esse non potest, ut e. g. honor debitus Deo, subiectio in homine partis inferioris superiori etc., sed tantum quoad ea praecepta, quae dicuntur *secundaria,* et quae respiciunt non ipsum *esse* ordinis, sed ordinis perfectionem, ut e. g. matrimonium protoparentibus permissum fratrum et sororum. — S. Th. 1. 2. q. 100. a. 5. ; Wirceburg. de Legib. c. 1. a. 5.

Ius Canonicum : Collectio canonicarum legum constituit Ius Canonicum. Canonicae tamen leges aliae continentur in Corpore Iuris, aliae sunt extra ipsum. Corpus Iuris tres continet Partes. Prima pars continet *Decretum* Gratiani monachi Benedictini, circa a. 1150., in quo, triplici parte, sub titulo *de Distinctionibus, de Causis, de Consecratione,* succes-

sive agitur de personis ecclesiasticis, de ecclesiasticis iudiciis, et de rebus sacris. Haec collectio authentica non est; quare singuli textus ex seipsis non ex collectione vim habent et retinent suam. Secunda pars continet Decretales a S. Raymundo de Pennafort Ord. Praed., a. 1234., in quibus item, quinque libris, successive agitur de personis, de iudiciis, de rebus, de matrimonio, de poenis. Haec collectio iussu Gregorii IX. peracta et publicata authentica est, adeoque leges in ea contentae vim habent legum universalium ex ipso facto insertionis in eam. Tertia pars continet librum sextum Decretalium sic dictum, quia additus est quinque libris Decretalium Gregorii IX. Editus est auctoritate Bonifacii VIII., a. 1298.; quare collectio authentica est, et eodem ordine Decretalium Gregorii procedit. Haec tertia pars continet praeterea Clementinas et Extravagantes. Clementinae sic dictae sunt a Clemente V., qui post Concilium Viennense, cui ipse praefuit a. 1311., colligi iussit Constitutiones editas ab ipso et ab eodem Viennensi Concilio. Quare et haec authentica Collectio est. In quinque libros ea dividitur. Eadem haec tertia pars continet *Extravagantes* Ioannis XXII. et Extravagantes communes. Illae sunt constitutiones editae prioribus annis pontificatus praedicti Pontificis. Istae sunt Constitutiones aliae editae a Ioanne XXII. et ab aliis Pontificibus, in quinque libros divisae. Quamvis omnes istae Constitutiones genuinae sint, authenticam tamen Collectionem non constituunt. Aliae quae adsunt, praeter has, Concilii Constantiensis, Tridentini et Vaticani nec non Summorum Pontificum Constitutiones, postea editae, in Corpus Iuris non fuerunt collectae.

Ius Civile: Ius Romanum continetur in Corpore Iuris civilis edito iussu Iustiniani, saec. 6. Complectitur quatuor partes: *Institutiones Iustiniani,* divisas in quatuor libros, qui in titulos et paragraphos subdividitur; *Pandectas* quae *comprehendunt* selecta iuris consultorum responsa, quibus vis legis tributa est; *digesta* seu *digestum* etiam dicta, quia ordine *digestam* continent legislationem, et dividuntur in quinquaginta libros, qui in titulos et leges subdividuntur; *Novum codicem,* seu *repetitas praelectiones,* h. e. secunda editione seu evulgatione, C. *Cordi nobis,* 16. Nov. 534., qui duodecim continet libros, in titulos et leges subdivisos, et Principum constitutiones complectitur; *Novellas* seu Constitutiones post Codicem editas, quae non omnes sunt ipsius Iustiniani, et genuinae sunt, licet harum Collectio non sit authentica, uti tres praecedentes partes. — Ius modernum modernis Codicibus continetur, qui in libros, titulos et articulos dividuntur.

181. *Quinam in Ecclesia leges ferant? — Ecclesia* vera perfectaque est societas, plane libera, societati civili superior. — Collatam sibi a Deo habet potestatem non solum dirigendi per consilia, sed etiam iubendi per leges, neque solum legislativa, verum etiam iudiciali et coactiva gaudet potestate. Eius leges independenter a quavis civili potestate vim habent, et obligant in conscientia, eaeque non tantum in rebus fidei et morum sistunt, sed etiam ad Ecclesiae disciplinam sese extendunt. Cf. E. M. 180.

Primatus Summi Pontificis institutus a Christo est, et de iure divino est, ut B. Petrus perpetuos in eo primatu habeat Successores. Romanus autem Pontifex B. Petri successor est in praedicto primatu, non tantum honoris, verum etiam iurisdictionis, in universam Ecclesiam. Romanus item Pontifex infallibilis est cum doctrinam fidei et morum ab universa Ecclesia tenendam definit. Ac supremam potestatem habet leges ferendi pro tota Ecclesia, neque ullo pacto Episcoporum violat iura, variis reservationibus. Episcopi potestatem non habent, nisi dependentem a S. Pontifice, eique subordinatam. Ecclesia enim reipublicae more non est instituta neque administratur. — C. *Si quis* 2. *de Maior.*, C. *Ut animarum* 2. *de Const.* in 6.°.

Legati quoque leges ferunt in suis Provinciis, sed nomine et auctoritate S. Pontificis. C. *Nemini* 10. *de Off. legati.* Legati sunt, qui ad graviora gerenda negotia, vel generalitatem negotiorum a Summis Principibus deputantur.

Concilium Generale ex omnibus catholici orbis Episcopis principaliter componitur. Pro tota Ecclesia leges ferre potest. Verum eius Decreta, ut valeant, a Rom. Pont. sunt confirmanda. — *Concilium Provinciale* componitur principaliter ex Episcopis alicuius provinciae, Metropolitano praeside. Ex Conc. Trid. habendum esset quovis triennio. Leges fert pro Provincia. Eius Decreta a S. C. C. sunt recognoscenda. Approbantur autem in forma communi, ita ut nihil novi iuris acquirant; et in forma specifica, ita ut evadant leges pontificiae. Sixtus V. C. *Immensa aeterni;* Pius X. C. *Sapienti concilio, Ord. serv. in R. C., Norm. pecul.* c. 7. a. 4. par. 6.°. Ea autem promulgare potest Metropolitanus per publicum edictum. Neque vero Decreta Conciliorum sive plenariorum sive provincialium sua carent vi, nisi in statuta dioecesana fuerint incorporata. S. O. 10. Sept. 1896.

Episcopi leges ferunt in propriis dioecesibus, postquam nempe in propriis dioecesibus canonice sunt instituti, expeditis et exhibitis Apostolicis litteris, C. *Iniunctae de Elect.* Extrav. Comm.; C. Pii IX. *Romanus Pontifex.* Sunt enim *veri Rectores* in suis dioecesibus Act. 20.,

28. Huiusmodi autem potestas necessaria est ad rectam dioecesis administrationem. Hinc Episcopi ferre quidem possunt leges pro sua quisque dioecesi, etiam sine consensu capituli, nisi tamen agatur de iis, quae in praeiudicium capituli aut cleri cedere possunt. C. *Novit* 4., C. *Quanto* 5. *de His quae fiunt a prael.* Consuetudo tamen invaluit, ut, nisi expresse cautum aliter fuerit, ea quae decernit Episcopus extra synodum, inconsulto capitulo, vim non habeant legis, sed simplicis *statuti,* quod consequenter cessat, cessante iure Episcopi, morte, translatione, abdicatione. *Statuta* autem Episcopi, etiam extra synodum, *audito tamen consilio* capituli, facta et promulgata, iuxta veriorem sententiam, eandem perpetuitatem habent ac Constitutiones Synodales. Nil vero decernere possunt Episcopi contra leges Pontificis, neque in materiis S. Sedi reservatis, cum inferior in superiorem iurisdictionem non habeat. Bened. XIV. de Syn. l. 12. c. 5. n. 1., l. 13. c. 5.; L. 104. l. 7. n. 6.

Archiepiscopi et Patriarchae leges ferre nequeunt pro dioecesibus suffraganeorum, quia non sunt superiores proprie dicti, quamvis eorum lites ad se delatas componere possint. — L. 105., Struggl q. 2. n. 6.; E. M.

182. *An alii etiam leges condere possint praeter S. Pontificem et Episcopos?* — *Cardinalis* potest ratione suae dignitatis in Ecclesia sui Tituli leges ferre. C. *His quae de Mai. et obed.*, C. *Querel. de Elect.*, C. Innocentii XII. *Romanus Pontifex* 17. sept. 1692. Collegium Cardinalium vero, Sede Romana vacante, si necessitas non urget, non potest leges ferre; sed nominationi alterius Pontificis debet statim incumbere. Clem. 2. *de Elect.*, C. 3. *de Elect.* in 6.°; Pius X. C. *Vacante Sede* 25. Dec. 1904. t. 1. c. 1.-4.

Abbates et Praelati exempti leges ferre possunt pro suo territorio, ubi quasi episcopalem exercent iurisdictionem; iurisdictioni enim adnexa est legislativa potestas.

Capitulum cathedrale, Sede vacante, leges, quae necessariae essent pro variis circumstantiis, condere potest. Iure enim succedit in iurisdictionem Episcopi. C. *His quae* 11., C. *Cum olim* 14. *de Mai. et obed.;* L. 104.; Lugo Resp. Mor. l. 1. d. 21. n. 5.

Capitula seu *Congregationes Generales* et *Praelati Regulares* veras leges condere valent, intra limites suae *iurisdictionis,* iuxta proprias Ordinis Constitutiones. Habent enim statuta a S. Pontifice approbata, quae illis hanc facultatem tribuunt. *Iurisdictionis,* nempe a Papa concessae, non autem *vi voti,* quod cum personale sit non dat nisi po-

testatem imponendi *praecepta,* minime vero *legem* condendi. Elbel 278.-280.

Abbatissae, vel *Superiorissae monialium,* non possunt leges proprie dictas ferre, cum iurisdictionis ecclesiasticae non sint capaces. Possunt tamen exigere in conscientia obedientiam circa res praeceptas, vel circa ea quae ad profectum monialium iuxta regulas conducunt. Habent enim ius praecipiendi tum ex voto obedientiae a subditis emisso, tum ex necessitate disciplinae, quae in communitate servari debet. Hinc novitiae, licet ad obedientiam non teneantur stricte, *vi voti,* quod non emiserunt, tenentur tamen aliquo modo ad obediendum ratione regularis disciplinae. Quapropter « abbatissae possunt ferre praecepta pro recta gubernatione domus, et adhuc sub culpa gravi obligare ». L. 104. Cf. Schmalz. l. 1. t. 31. n. 38. 39.; Elbel 281.-284.

Parochi leges condere non possunt. Ratio, quia non habent iurisdictionem in foro externo.

Collegia statuta sibi condere possunt, quae eorum membra tenent quasi pacta conventa. *Statuta* tamen capitulorum in ecclesiis cathedralibus etc. ex Episcopi approbatione vim legis acquirunt. Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 5. n. 1. Si Capitula negligant sua conficere Statuta, S. C. C. mandat Episcopis, ut Constitutiones ipsi conficiant, easque Capitulo observandas iniungant. Lucidi de Visit. SS. LL. V. 1. C. 3. § 4. n. 146. — E. M.

183. *Quinam in Societate Civili leges ferant?* — Princeps vel populus vel uterque simul, pro varia regiminis forma, leges ferunt. In Guberniis monarchicis Principes, qui suprema gaudent potestate in civili societate, leges ferunt. In Guberniis repraesentativis potestas leges ferendi residet in Rege, vel in Praeside reipublicae et in Corpore legislativo ex Deputatis, vel etiam ex Senatoribus constituto. Enimvero saeculares Principes sunt veri superiores in civili societate, et ea potestas ad rectam civilis societatis gubernationem necessaria est. Quare nullum est dubium, quod et eorum leges possint etiam in conscientia obligare. — L. 104.; S. Th. 1. 2. q. 105. a 1.; E. M.

184. **Nota:** 1.° Ecclesia liberalismum damnans errores catholicae doctrinae aversantes damnavit, non certas quasdam guberniorum civilium formas vel politicas factiones, quae liberales dicuntur. S. O. 29. Aug. 1877. Voluntas populi publicae manifestata supremam et independentem legem minime constituit. Populus peccat legem absque ulla causa non recipiens a Principe promulgatam. — Syll. pr. 39. seqq.; E. M. 166. 168.

2.° « Poterit S. Pontifex abrogare vel corrigere leges civiles aliorum Principum si opponantur aequitati ». L. 103. Licet enim S. Pontifex potestatem *directam* non habeat leges omnes condendi obligantes in re civili, sed tantum in re ecclesiastica, C. 13. *de Iudiciis,* C. 13. *Qui filii sunt legitimi; indirecte* tamen in ea etiam potestatem habet, quatenus civiles leges fidelium saluti noxias corrigere possit, et Principum civilium negligentiam supplere valeat, C. 1. 2. *de Empt. et vend.;* C. 1. 2. *de Tregua et pace.*

Et sic antiqui Romani Iuris « aliae leges civiles sunt expresse a Iure Can. approbatae, aliae expresse correctae, aliae neque approbatae, neque reprobatae... Leges approbatae sine dubio in conscientia obligant... Correctae non obligant quidem in conscientia... Non reprobatae videntur tacite approbatae a Iure Can..... C. 1. *de Nov. oper. nuntiat....* Item C. *Super specula de Privil....* Et Gelasius Papa ep. 4. ad Anast. Imperat. scripsit: *Quantum ad ordines pertinet publicae disciplinae, legibus tuis ipsi quoque parent religionis Antistites* ». L. 106. Intellige haec non solum de Iure Romano, quod olim viguit, sed etiam de Iure Civili, quod in praesenti viget. Ordo enim publicae disciplinae, et iussum legitimae potestatis, ratio sunt cur Romanum Ius a Iure Canon. adprobetur, eademque viget in qualibet civili societate bene ordinata. *Ius* autem *Romanum* cum *Iure Canonico* constituebat olim *Ius Commune,* ita dictum, quia per plura saecula totus orbis eo communiter usus est.

3.° « Profecto et Ecclesia et civitas suum habet utraque principatum; proptereaque in gerendis rebus suis neutra paret alteri, utique intra terminos, a proxima cuiusque causa constitutos. Ex quo tamen nulla ratione disiunctas esse sequitur multoque minus pugnantes ». Leo XIII. Enc. *Sapientiae christianae* 10. Ian. 1880. Cum utraque potestas a Deo sit, et ad eundem *finem tendat,* foventur mutuo. Hinc, quoties materia communis est utriusque Iuris, Ius Civile suppletur ex Iure Canonico; et, contra, quod Iuri Canonico deest suppletur ex Iure Civili, C. 1. *de Nov. op. nunc.,* non quidem Romano, quod olim, viguit, sed eo quod nunc viget; quia ideo utrumque *Ius* fovetur mutuo, quia utraque *Potestas* mutuo foveri debet, non certe potestas quae desiit, sed quae est. Nihilominus Ius Canonicum, quando ex Iure Civili capit interpretationem, non ex eo quod nunc viget, sed ex *Iure Communi* interpretandum est; quia eo imperante conditum fuit. — Leo XIII, Enc. *Arcanum* 10. Febr. 1830. par. *Nemo autem,* Enc. *Immortale Dei* 1. Nov. 1885.; Pius X. Ep. Enc. ad Epp. Galliae *Vehementer nos* 11. Febr. 1901., Litt. Enc. *Iamdudum in Lusitania*

24. Maii 1911.; Bened. XIV. de Syn. l. 9. c. 9. seqq.; L. 104. 105. 106.; D'Annib, ed. 4.ª p. 1. n. 201.; E. M.

185. *An tyranni leges ferre possint, ita ut vere istae obligent?* — Leges et sententiae, *in se honestae* et *iustae,* latae a tyranno, obligant, sive is talis sit *de facto,* seu administratione; sive talis sit *de iure,* seu titulo, *sed pacifice regnum possideat,* et nondum praescritione, reipublicae consensu, legitimi Principis cessione, legitimus et ipse Princeps evaserit. Ratio est, quia ille legitimam habet potestatem, licet ea abutatur; iste etiam *potestatem habet,* licet usurpatam, eamque legitimo Principi restituere teneatur. Societas enim sine aliqua potestate stare non potest; neque seipsam pessumdare debet. *Potestatem habet;* unde hoc non spectat ad eos, qui spiritualem usurpaverint potestatem *Sed pacifice,* etc.; secus enim non est ei obtemperandi obligatio, cum nondum sit verus superior. — L. 94., H. A. tr. 8. n. 13.; S. Th. 2. 2. q. 104. a. 6.; Litt. Leonis XIII. *Magna animi nostri* 3. Maii 1892. Cf. E. M. n. 705.

186. **Nota**: Obligatio parendi legibus tyranni, qui potestatem usurpavit, *necessitate servandi ordinem in communitate* fundatur. Possunt autem subditi quaedam etiam praestare, quae in aliquam tyranni utilitatem cedunt, ut solvere aliqua tributa, agere excubias, fodere ad constructionem arcis, etc.; siquidem haec sunt opera per se indifferentia; quae recusare legitimo Principi non prodesset; ipsis vero subditis gravissima inferret damna. Verum illicitum omnino erit alia opera facere, quae *proxime* et *formaliter* spectant ad iniquam usurpationem confirmandam, et ad damnum legitimo Principi inferendum. — La-Croix l. 2. n. 275.

187. **Resolves**: Si tyrannus, *talis* sit *iure* seu *titulo,* in ipso *actu invasionis* nullas ferre potest leges, neque illi obediendum est, neque eum licet ullo modo iuvare aut recognoscere, ut possessionem regni adipiscatur, in eaque stabiliatur. Ratio, quia *invasio* nullum ei tribuit ius.

188. *Utrum consuetudo vim legis habeat?* — Consuetudo, prout *materialiter* consideratur, est agendi mos ex frequentibus communitatis totius, vel maioris eiusdem partis actibus inductus. *Formaliter* vero est ius quoddam moribus constitutum, quod pro lege accipitur, etsi lex deficiat, lex nempe scripta. Schmalz. l. 1. t. 3. n. 1.

Consuetudo vim legis habet. Id constat: 1.° Communi theologorum sententia. 2.° Ex variis Iuris sive canonici, sive civilis locis, qui-

bus indubie eruitur, consuetudinem pro lege habendam esse. Cf. tit. *de Consuet.;* L. 32. 33. 35. 36. *de Legib.;* C. I. 2. 580. 1654.; C. G. a. 671. 3.° Ratione; nam, consuetudine semel inducta, e. g., contra legem, lex non amplius confert ad bonum commune; et e contra, praeter legem inducta, ratio urget boni communis. — L. 107.; S. Th. 1. 2. q. 97. a. 3., 2. 2. q. 79. a. 2. ad 2.; Struggl q. 4. n. 28. seqq.; Ithur. Cas. 53. n. 7.; Bouix de Princip. p. 2. s. 6.; Wirceburg. c. 5. a. 4.

In foro externo civili generatim, ratione publici ordinis, nulla contra legem admitti solet consuetudo neque praeterita, neque futura, sed in quibusdam tantum rebus ipsa lege determinatis. C. I. Leg. praelim. an. 1866. a. 48., art. 580. 1654., C. I. Comm. 1.; C. H. 4. et Leg. 11. Maii 1888. a. 5. 6. 7.; C. H. 5. 6.; C. L. 9.; C. G. 671.; C. He. tit. Prel. a. 1. 5. *Iure* vero *canonico,* cum hoc Ius bonum praecipue respiciat animarum, consuetudo constanter admissa est, et in praesenti etiam admittitur.

189. *Quotuplex sit consuetudo?* — *Triplex* distingui solet consuetudo *secundum legem,* quae nempe legem iam conditam diuturno usu confirmat et interpretatur, Cf. Can. *De istis* D. 4.; L. *Si de interpretatione de Leg.* 27. Dig.; *praeter legem,* quae novum inducit ius, aliquid praecipiens vel prohibens, de quo nulla lex scripta habeatur, Cf. Can. *Consuetudo* D. 1.; L. *De quibus de Leg.* 32. Dig.; *contra legem,* qua nempe vel lex non recipitur, vel recepta abrogatur, aut ei derogatur. L. 107. 108. « Consuetudo et habet *vim legis,* et *legem abolet,* et est *legum interpretatrix* ». S. Th. 1. 2. q. 97. a. 3. — C. I. 580. 1654.; C. G. 671.

Praeterea consuetudo alia est *universalis,* quae omnes obligat, in universa Ecclesia, vel in universo aliquo territorio Principis temporalis; alia *particularis,* quae obligat tantum in aliquo loco, in aliqua dioecesi, etc. — Ad particularem consuetudinem reducitur *stylus Curiae,* qui sumitur pro observantia consueta in Curiis Romanis, et pro iure non scripto, et tamquam lex observandus ex C. Pauli III. *Cum gravissimae.* — Generatim vero consueta in aliquo loco observantia *stylus localis* dicitur, et extra locum vim non habet. Riganti in Reg. 42. n. 225., in Reg. 45. § 1. n. 97. etc. — Ex C. I. Comm. 89., C. I. Civ. 1513., in materia commercii stylus et consuetudo praevalent Iuri communi. — Suarez l. 7. c. 5. n. 5.

190. *Quaenam ad consuetudinem habendam exigantur?* — Ut consuetudo sit legitima plures requiruntur conditiones: 1.° *Ut sit ra-*

tionalis, i. e. ut peccati fomes non sit, neque bono communi perniciosa. Secus enim numquam vim legis acquirere potest, cum lex esse debeat honesta, utilis, iusta. Hinc contra legem naturalem et divinam nulla esse potest consuetudo, sed tantum contra legem humanam; neque contra hanc in illis, quae disrumpunt nexum ecclesiasticae disciplinae, C. 5. 11. *de Consuet.,* vel quae non nisi privilegiis constitui possunt. Cum enim consuetudo lex non scripta sit, nonnisi in illis haberi potest, quae legibus possunt constitui. — L. 39. *de Legib.;* L. 107.; S. Th. Quodl. 2. a. 8.; Schmalz. l. c. n. 7.

2.° Requiritur, *ut sit inducta a tota communitate,* vel saltem a maiori eius parte, capaci, quae per legem guberneretur, et capaci legem ferendi; et si non possit *ex se* legem ferre, sufficit quod eius agendi ratio *vim* possit obtinere *legis,* accedente Principis consensu. Ab omnibus enim moraliter factum censetur, quod a maiori parte fit. Consuetudo autem ab illis introducenda est, quibus leges seu statuta constitui possunt. — Hinc consuetudinem inducere possunt non solum societates perfectae, verum etiam imperfectae, provincia, civitas, dioecesis, capitulum canonicorum, ordo religiosus, monasterium, etc. — Mulieres nequeunt introducere consuetudines contra leges proprias virorum, nec viceversa; uti neque ecclesiastici contra leges laicorum, vel e contra, nisi materia sit communis. Quare clerici quoad res spirituales non obligantur ad consuetudinem a laicis factam, cum laici incapaces sint quoad spirituales res consuetudinem inducendi pro clericis. — Privati consuetudinem introducere non possunt. — L. 32. *de Legib.*

3.° Inducta autem esse debet *per actus repetitos,* et *non interruptos,* usque ad completam consuetudinem, *voluntarios,* i. e. neque ex ignorantia, neque ex errore, e. g., si populus existimet existere legem, quae revera non est, neque ex vi et metu extortos, sed *ex animo consuetudinem introducendi,* et sese obligandi, vel sese deobligandi, denique *publicos.* Soli enim isti actus, istis positis conditionibus, haberi possunt tamquam conducentes *ad bonum commune,* ut deinde legislator possit rationabiliter tali rationi agendi consentire. Consuetudo insuper, cum vim legis habeat, non minus quam lex *promulgata* esse debet. — *Non interruptos,* dupliciter interrumpi possunt, *de facto,* si communitas operari cesset; *de iure,* si superior legem urgeat. *Animo consuetudinem introducendi,* mens haec seu intentio colligitur ex circumstantiis, nempe si consuetudo *constanter* observetur, et cum non levi incommodo, si transgressores puniantur, si ita communiter sentiant homines pii. — L. 39. *de Legib.;* S. Th. 1. 2. q. 95. a. 4., q. 97. a. 3.

4.° Minime requiritur, *ut sit semper bona fides* a principio, nam etiam peccando fieri potest consuetudo, quae postea honesta evadat. Consuetudo enim contra legem triplicem habet statum. *In principio* omnes introducentes consuetudinem contra legem peccant. *In progressu* iam non peccant illa a maioribus introducta utentes, sed possunt puniri. *In fine* nec peccant nec puniri possunt illa iam praescripta utentes. Quare consuetudo praescriptioni aequiparari omnino non potest. — L. 107.; Schmalz. l. c. n. 6.

5.° Requiritur praeterea, *ut duret per longum tempus*. Verum hic distinguendum est: vel consuetudo inducitur *via conniventiae,* legislatore nempe sciente et connivente; quod evenit, quando legislator scit legem non recipi, et dissimulat, cum possit facile urgere observantiam; vel inducitur ordinaria *via praescriptionis,* legislatore ignorante. Si primum, docet Bened. XIV. « nullum temporis spatium esse necessarium.... Tunc quippe post paucos actus a superiore toleratos praesumitur, quod idem per hanc ipsam conniventiam suam legem tacite revocet; nolitque ea obstringere communitatem cui displicet ». *De Syn.* l. 13. c. 5. n. 3.; Ithur. Cas. 53. n. 7. 8. Si secundum, plures sunt, qui 10. annos exigunt, tum quoad Ius Civile Romanum, tum quoad Ius Ecclesiasticum. Sed alii 40. exigunt annos quoad utrumque hoc Ius. Ex hoc Iure enim exigitur consuetudo *inveterata, diuturna, longa, longaeva.* L. 32. 33. 35. *de Legib.;* L. l. 2. C. *Quae sit longa. Consuet.;* L. 107. 139., l. 3. n. 849. — Atque hic commemoranda est *consuetudo centenaria* et *immemorialis,* qua omnia illa acquiri possunt, quae privilegio et indulto Principis possunt acquiri, C. 13. *de Iudic.* n. 5.; eaque clausula etiam revocatoria cuiuscumque consuetudinis apposita, non revocatur, « nisi exprimatur, quia quando superior vult etiam illam revocare id exprimit ». L. 109.

6.° Iam vero eatenus consuetudo vim legis sortiri potest, quatenus accedit illi *consensus Principis* vel *expressus,* vel *tacitus,* qui habetur cum Princeps consuetudinem novit, et ei, cum posset, non contradicit, vel saltem *legalis,* qui ille est, qui in antecessum habetur per leges universaliter approbantes legitimas consuetudines. Ad huiusmodi legalem consensum non requiritur, ut Princeps consuetudinem cognoscat; requiritur tamen, ut non constet non potuisse ipsum contra consuetudinem reclamare. Si enim Princeps constanter resistit, nulla tunc fit consuetudo. Si autem non adsit huiusmodi lex, supponitur semper talis generalis voluntas in legislatore. Id enim postulat commune bonum. — C. *Cum tanto* fin. *de Consuet.;* L. *De quibus de*

Legib.; L. 107., l. 3. n. 290. 1009.; Suarez l. 7. c. 8. 15.; Schmalz. l. 1. p. 1. t. 4.: Gur. Cas. 132. seqq.; S. Th. 1. 2. q. 97. a. 3.; E. M.

191. *Quid si a lege prohibeatur contraria consuetudo?* — « Si apponatur clausula, *non obstante quacumque consuetudine,* intelligitur reprobari consuetudo opposita praeterita, non vero futura.... Si autem clausula *reprobet* quamcumque consuetudinem futuram, adhuc dicunt probabilius esse, posse consuetudinem talem legem abrogare. Si *reprobetur*.... uti *irrationalis*.... tamquam contraria legi naturali seu divinae, nulla tunc consuetudo valere potest. Si vero *reprobetur* ut irrationalis pro tempore, quo fit lex, tunc ex nova causa rationalis reddi potest ». L. 108., l. 6. n. 325. vers. fin.; A. S. S. v. 4. p. 26.

Cum omnis lex rationalis sit, rationales consuetudines contrarias, postquam iam efformatae fuerint, excludere non potest. Quare, si clausula apponatur, *exclusa quavis consuetudine contraria in futurum,* clausula haec *difficiliorem* reddit contrariam insurgentem ordinariam consuetudinem, et legislatoris vigilantiam excitat ad illam quantum fieri poterit impediendam, sed non etiam extraordinariam, *centenariam* et *immemorialem,* iam efformatam consuetudinem, excludet.

III. — DE SUBIECTO LEGIS

192. *Quodnam sit subiectum legis?* — Subiectum legis et obligationis sunt omnes et soli subditi, pro quibus lex lata est. Nam tota vis obligandi est in superiore. Atqui superiori non nisi subditus respondet. Leges autem non semper pro omnibus subditis feruntur, ut leges militarium, leges clericorum, etc. — Leges *locales* generales pro quolibet loco feruntur, et leges particulares pro particulari territorio, quibus illi tenentur, qui in eodem degunt territorio, ibique domicilium vel quasi domicilium habent, vel commorantur. Cf. 199. — S. Th. 1. 2. q. 93. a. 5., q. 96. a. 5.; L. 153.; Wirceburg. c. 4. a. 4.

193. **Resolves**: *Omnis homo* est subiectus *legi naturali.* Nam lex naturalis est ipsamet ratio et divina voluntas ordinem servari iubens, turbari vetans, per ipsum rationis lumen promulgata; nempe quatenus Deus eam hominum menti inseruit naturaliter cognoscendam. Atqui omnis homo ratione gaudet. Quare non licet provocare infantes, ebrios, amentes ad actiones intrinsece malas. L. 153. 155. — *Omnes et soli rationis habitualiter compotes,* qui sub iurisdictione existunt legislato-

ris, *legi positivae* humanam actionem praecipienti vel prohibenti subiecti esse possunt. Nam lex, rationalis et stabilis regula est ad commune bonum. Atqui homines habitualiter rationis usu carentes rationali et stabili regula dirigi non possunt ad communem societatis finem. Hinc infantibus nondum usum rationis adeptis, et perpetuo amentibus licite dantur carnes edendae diebus prohibitis. Illicite dantur amentibus ad breve tempus et ebriis. L. 153. 155.; Elbel n. 355. seqq.; Struggl q. 3. n. 8. seqq.

Legislator non tenetur *directe* suis legibus, ut sic, i. e. quoad vim obligativam et coactivam; *indirecte* tamen quoad vim mere directivam ex aequitate quadam tenetur se tanquam caput membris conformare, scilicet quoad illas leges, quae suum statum decent. Hinc « probabile est, *praeciso scandalo,* tantum teneri sub levi, quia tantum ex honestate obligatur ad legem ». L. 154. *Praeciso scandalo,* si enim in publica transgressione legis scandalum adesset, eam servare teneretur; minime vero in eo casu subiiceretur etiam poenis, quas ipse in transgressores imposuit. Itemque tenetur etiam in contractibus pari conditione uti. C. *Iustum* Dist. 9.; L. 154.; S. Th. 1. 2. q. 96. a. 5.; Struggl q. 3. n. 1.; Lessius de Iur. et Iustit. l. 2. c. 35. dub. 5. n. 33.; Suarez de Legib. l. 3. c. 35.

Infideles, nondum baptizati, legibus Ecclesiae non obligantur, licet teneantur Ecclesiam ingredi. I. Cor. 5. 12. E contra *haeretici, schismatici, excommunicati* ecclesiasticis legibus *per se* tenentur. Id de excommunicatis intelligendum est quoad actus, ipsa excommunicatione non interdictos. Quoad haereticos vero, in locis ubi tolerantur, leges poenales effectum non habent. — Trid. s. 7. c. 8. de Bapt.; Schmalz. l. 4. t. 1. n. 378.-380., t. 3. n. 99., l. 5. t. 7. n. 171.-174.; Reiffenst. l. 1. t. 2. n. 274.; L. 154.

Graeci catholici, et generatim *Orientales*, quamvis catholicae doctrinae de fide et de moribus definitionibus teneantur; legibus tamen disciplinaribus universalis Ecclesiae non ligantur, nisi quid de ipsis statuatur, aut eorum expressa facta mentione, aut ratione materiae implicite ad ipsos lege extensa. Imo Constitutiones Romanorum Pontificum pro uno orientali ritu latae ad alios ritus, sine expressa extensione, non extenduntur. Neque vero licet catholicis a proprii ritus a S. Rom.ª Eccl.ª approbati consuetudine et observantia recedere. E. M. de Stat. partic. 213.; Bened. XIV. C. *Etsi pastoralis* 26. Maii 1742. § 9. n. 24., C. *Allatae* 26. Iul. 1755.; Collect. S. C. de P. F. n. 113. 1999.

194. *An, practice loquendo, haeretici excusentur ab observatione legum Ecclesiae, quamvis per se teneantur?* — R. Affirmative, 1.° ratione ignorantiae, in qua versantur. 2.° Quia non praesumitur, quod Ecclesia velit urgere hanc obligationem, ne frustra multiplicentur peccata, saltem *quoad leges mere praeceptivas,* quae respiciunt bonum spirituale animarum. *Quoad leges mere praeceptivas;* nam non excusatur *quoad leges universales humanam actionem praecipientes, irritantes;* quia directe hae respiciunt bonum et ordinem publicum, ut leges impedimentorum matrimonii, nisi positive eos Ecclesia excipiat, ut factum est Decr. *Ne temere* quoad formam matrimonii, quam, si inter se matrimonium ineant, servare non tenentur.

195. *An pueri teneantur legibus ecclesiasticis, statim ac usum rationis adepti sunt, licet septennium nondum expleverint?* — *Probabilius* negandum, quia leges humanae attendunt ad ea, quae communiter contingunt. Atqui communiter non contingit usus rationis ante septennium completum. Omnes vero admittunt, pueros ante septennium non incurrere poenas transgressoribus impositas, nisi id expresse declaretur. Quin immo ordinarias poenas, quae post iudicis sententiam et etiam quae ante iudicis sententiam suum habent effectum non incurrunt, nisi sint puberes, quales sunt masculi anno 14.°, puellae anno 12.° absoluto, vel nisi de ipsis expressio fiat mentio. Iure etiam civili mitiores incurrunt poenas. C. I. poen. 53. seqq.; C. G. poen. 66. seqq. — Insuper notandum est, pueros completo septennio, non obligari legibus humanis, nisi de materia sint suae aetati accommodata. Hinc non obligantur lege ecclesiastici ieiunii. Tenentur vero legibus Confessionis annuae, auditionis sacri, abstinentiae a carnibus, adeoque peccant parentes, qui negligunt earum impletionem ex parte propriorum filiorum. An etiam teneantur Communione paschali, controversa res erat apud theologos. Sed eos et ad Confessionem et ad Communionem teneri affirmavit S. C. de Sacram., Decr. *Quam singulari* 8 Aug. 1910.: « Aetas discretionis, tum ad Confessionem tum ad S. Communionem, ea est in qua puer incipit ratiocinari, hoc est circa septimum annum, sive supra, sive etiam infra. Ex hoc tempore incipit obligatio satisfaciendi utrique praecepto Confessionis et Communionis ». — L. 155., l. 3. n. 270.; S. Th. 2. 2. q. 147. a. 4.; La-Croix 676.; Struggl q. 3. n. 11. 12.; Elbel 367. seqq.; E. M.

196. *An clerici teneantur legibus civilibus?* — R. Affirmative, saltem *indirecte*, nisi *iuribus adhuc vigentibus Ecclesiae* repugnent; quia et ipsi membra sunt reipublicae, et *naturalis aequitas* exigit, ut in his,

quae non repugnant suo statui, reliquis membris se conforment. Id praeterea *praecipit Ecclesia.* Ad Rom. 13. 1., *Adhuc vigentibus ;* nam attendenda sunt Concordata, nec non legitimae consuetudines. *Indirecte ;* an etiam *directe* teneantur, *virtute ipsa legis civilis*, controvertitur. — Syll. Pii IX. prop. 30. 31. 32.; La-Croix 674. 678.; Molina de Iust. tr. 2. d. 31. n. 15.; Struggl q. 3. n. 2. seq.; Elbel 275.-277.; Laymann l. 1. tr. 4. c. 13.; Suarez l. 3. c. 34. n. 13. 15. 16.; Wirceburg. c. 4. a. 4. ; Wernz Ius Decr. ed. 1.ª t. 1. n. 108,; Trid. s. 25. C. 20. de R.

197. *Quomodo se gerere debeant clerici, si cogantur observare civilem aliquam legem, laedentem iura Ecclesiae.* — Protestatio facienda est contra huiusmodi coactionem et legem, si secus scandalum sequeretur; vel huiusmodi legislatores animosiores fierent contra iura Ecclesiae. Facta protestatione, vi cedendum est, et vis vi opponenda non est, neque violentiae, praesertim publicae, excitandae et provocandae sunt; quae id solum obtinent, ut plura et maiora peccata multiplicentur, maiori dedecori et iniuriae ecclesiasticus status exponatur. In casu dubii recurrendum ad Episcopum vel ad S. Sedem.

198. *An Senatores et Deputati in Guberniis repraesentativis obligentur propriis legibus?* — R. Affirmative. Ratio est, quia legislator non est quaelibet singularis persona, sed totum Corpus morale. Idem consequenter dicendum est de Praeside reipublicae, de Metropolitano et Coepiscopis in provinciali synodo, de Praelato regulari et aliis capitularibus in capitulo generali, etc. — L. 31. *de Legib.;* Lugo Resp. Mor. l. 6. d. 20.

199. *An peregrini teneantur legibus specialibus sui territorii, vel loci in quo versantur?* — *Peregrinus* is dicitur, qui habens alicubi domicilium vel quasi-domicilium aliquo venit animo non manendi perpetuo, sed tantum subsistendi per aliquot horas, vel dies, vel ad summum per minorem anni partem, quae usque etiam ad sex menses se protendere potest. *Peregrinus* ab *advena* et *vago* distinguitur. — *Advena* est, qui extra proprium originis vel prioris domicilii territorium posuit domicilium suum, vel quasi-domicilium. Si *domicilium suum contulit,* iam *incola* est, L. 239. *de Verb. sign.,* et ideo incolae alii *originales* sunt, alii *advenae.* L. 4. 5. *de Incol.* C. Domicilium acquirit, vel a prima die, qui habitat *alicubi,* animo perpetuo manendi, et « ubi quis larem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil inde avocet ». L. 7. C. *de Incol.*

Alicubi; i. e. *in paroecia* vel quasi-paroecia, iure ecclesiastico; *in municipio,* iure civili. Animus in foro externo praesumitur, si habitatio sit decennalis, vel si ibi domus sit aedificata, aut maior pars bonorum adsportata. Verum uxor mariti, filiusfamilias eius parentis, sub cuius patria potestate est, domicilium sequitur; et qui alicubi perpetuum aliquod munus exercet, ibi domicilium habet. L. 2. 8. 9. *de Incol.* C. Quasi-domicilium vero acquirit, qui alicubi manet, vel eo adveniens quam primum ibidem subsistit, animo manendi per maiorem anni partem; tales sunt famuli et scholastici, qui consequenter praeter domicilium legale, quasi-domicilium, canonico iure inductum, habere possunt. Quasi-domicilium quoad matrimonium amplius non attenditur. Potest etiam quis ex Iure Romano duplex habere domicilium, L. 5. et 6. *Ad Municipalem et de Incolis.* C. Ne. 22. seqq. expresse statuitur neminem posse habere simul plura domicilia. — Ex Cod. Ital. a. 16. domicilium civile personae est in loco in quo habet sedem principalem suorum negotiorum et suorum bonorum (interessi). Residentia autem est in loco, ubi persona habitualiter commoratur ib. — *Vagus* denique est, qui nullibi fixum ac determinatum domicilium habet, sed de uno in alium locum se transfert. — Innoc. XII. C. *Speculatores;* L. 156., 1 6. n. 115. par. *Secunda;* C. I. Dispos. praelim. 6. seqq., et l. 1. a. 16. seqq.; C. G. 102. seqq.; C. H. 40. seq.; C. A. 29.; C. B. 7.-11.; C. L. 40. seqq.

Nomine vagorum, quoad matrimonium, veniunt omnes et soli, qui nullibi habent parochum vel Ordinarium proprium ratione domicilii vel menstruae commorationis. Matrimonium vagus contrahere potest coram quolibet parocho, etiamsi alia pars vaga non sit. Parochus tamen tenetur diligentem facere inquisitionem de eorum statu libero. Quoad *vagos,* extra casum necessitatis, parocho ne liceat eorum matrimoniis adsistere, nisi re ad Ordinarium vel ad Sacerdotem ab eo delegatum delata, licentiam impetraverit. Cf. v. 2. n. 1026.

Porro peregrinus *non tenetur legibus sui territorii;* nam lex territorium afficit, et ipse extra ipsum est. C. 2. *de Constit.* in 6.° — Excipe leges quae *personarum statum* respiciunt. Personae enim adhaerent. Unde, qui *maior* aetate est in sua patria, ubique *maior* est. Et sic etiam actus privatus ubique retinet suum valorem; ideoque si Italus vel Gallus holographum fecerit testamentum, ubicumque fecerit, valet; quia actus privatus est, pro quo nulla legibus publica forma est constituta. Excipe, etiam leges *locales* simul et *personales,* ut ex Decr. S. O. erat lex formae Tridentinae in matrimonio servandae. — Excipe item, nisi quis fictione iuris in proprio territorio adhuc esse cen-

seatur. Sic, v. g., si quis extra proprium territorium rem suam venderet, in eodem extantem, servare tenetur eiusdem leges in tali venditione. Sic etiam beneficiatus, qui non residet, poenas ibidem latas contra non residentes incurrit. Ibi enim res consummari censetur, ubi fieri debuisset; unde delinquens habetur, uti moraliter praesens ibi, ubi sua actione nocet. — *Legibus;* nam si sermo est de *praeceptis,* quae *personas* immediate afficiunt, certum est ea obligare peregrinos, advenas, et vagos ubicumque. Hinc sacerdos, v. g., in sua dioecesi suspensus, particulari sententia, a muniis sacerdotalibus, nec in aliena dioecesi missam celebrare potest. — Cf. 171. 6.°; Suarez de Legib. l. 3. c. 32. n. 47.; E. M. de Matr. 1026.

Peregrinus tenetur quidem *legibus loci,* in quo moratur *quoad contractus,* quoad *iudiciorum* formam, et quoad alia *necessaria* ad bonum commune, quorum nempe violatio cederet in damnum, et iniuriam illius loci in quo versatur. Id ius commune et naturale exigit, quo peregrini minime eximuntur. Idem *quoad delicta* dicendum, quia aequum est, ut scelera ubique puniantur. Quoad alia vero, nisi scandalum adsit, *peregrinus particularibus loci legibus non tenetur;* quia lex non obligat nisi subditos. L. l. 3. n. 332. Idque probabiliter valet, etiamsi lex particularis vigeat simul et in isto loco, et in patria. Etenim non tenetur legibus patriae, quia absens, neque legibus huius loci, quia peregrinus. Porro ex C. *Licet* ult. *de For. comp.* nemo subditur alterius potestati, nisi ratione vel delicti, vel contractus, vel domicilii, aut quasi-domicilii, vel ratione rei sitae in territorio, vel demum ratione originis. L. 156. 159. — *Peregrinus;* nam communis sententia docet sufficere, quod quis quasi-domicilium contraxerit, ut legibus loci teneatur, vel a prima die, qua illuc pervenit animo habitandi per maiorem anni partem. L. 156.; C. I. initio Dispos. etc. a. 6. seqq. *Peregrinus;* idem de *vago* dicendum, qui non tenetur legibus localibus uti peregrinus; et tenetur ut iste legibus generalibus. *Legibus;* favoribus loci uti potest, nam incolis potest se accensere.

Si quis *legi communi* iam in sua patria satisfecerit, probabilius non tenetur iterum satisfacere adveniens in locum, ubi ex speciali privilegio serius urget. Neque vero tenetur quis legi satisfacere, si antequam lex urgeat in isto territorio privilegiato ab eo discedat, et in locum pergat, ubi tempus obligationis legis iam fuerit transactum. Ratio 1.[i] est, quia non datur obligatio iterum idem praeceptum adimplendi, cum iam suo tempore adimpletum est. Ratio 2.[i] est, quia extra territorium istud privilegiatum nulla amplius urget obligatio. — Wirceburg. c. 4. a. 4.

Ratione publici ordinis peregrini tenentur saepe exhibere testimonium sui status, et licentiam discessus ex priore domicilio vel quasi-domicilio; et sic etiam a sacerdotibus peregrinis celebrare volentibus missam exigitur documentum immunitatis a canonica poena et irregularitate. Ex Decr. autem S. R. C. 3. Apr. 1821. n. 2613., 5. Mart. 1898. n. 3895. orationes seu collectae ab Ordinario loci imperatae etiam a regularibus, et a peregrinis sunt recitandae.

200. **Nota:** *Locus exemptus* aequiparatur loco sito extra territorium. Hinc non tenetur etiam peregrinus in loco exempto a lege communi eam adimplere. Tenetur e contra lege communi, vigente in loco ubi est, etsi in sua patria amplius non obliget; siquidem et ipse subest tunc legislatori communi, et lex territorium afficit. L. 160. 161. — Probabile est etiam et in conscientia securum, peregrinum antequam discedat a proprio territorio non teneri audire missam ibi praeceptam, modo perventurus sit extra locum, ubi illud urget, antequam tempus obligationis cesset; e. g., ante meridiem, si tunc ultima missa celebratur. Ratio, quia praeceptum non obligat, ut expectes. L. 157.; Elbel 374. 375.

201. **Resolves:** Si in tuo territorio sit ieiunium, et eodem die pergas ad locum ubi non est ieiunium, potes vespere coenare; immo et mane ientare, cum ieiunium sit quid indivisibile. — Mane exsistens in loco, ubi non est lex abstinentiae, potes carnibus vesci, etsi eodem die reversurus sis domum, ubi est ieiunium. Domi tamen certo teneris abstinere a carnibus, cum abstinentia sit quid divisibile. L. 157.; Elbel 372.

IV. — DE OBLIGATIONE LEGIS

202. *Quid legis obligatio? — Obligatione legis* intelligitur necessitas quaedam moralis, *exorta ab ipsa lege,* ita vel aliter agendi, ut quis agat honeste, h. e. citra omnem culpam, et poenam incurrendam. *Exorta ab ipsa lege;* haec est enim natura legis et praecepti, et in hoc intrinsece a consilio differt. Hinc S. Th. 1. 2. q. 96. a. 4., speciatim loquens de lege humana, « dicendum, ait, quod leges positae humanitus... si quidem iustae sint, *habent vim obligandi in foro conscientiae* a lege aeterna, a qua derivantur, secundum illud Prov. 8. 15: *Per me reges regnant, et legum conditores iusta decer-*

nunt ». — 1. Pet. 2., 13. 14.; ad Rom. 13., 1. seqq.; Wirceburg. c. 4. a. 5.

Necesse autem non est, ut legislator legem ferens et legem promulgans explicite intendat, et explicite declaret obligationem legis.

203. *An legis obligatio semper et sub gravi urgeat?* — R. Ad 1.um Obligatio praecepti affirmativi est *semper*, sed non *ad semper;* negativi vero est *semper* et *ad semper*. Nam *praeceptum affirmativum* praecipit *facere bonum;* et licet eius vis *semper* maneat, et bonum a lege praeceptum *semper* ac *tempus statutum* advenerit faciendum sit; non omne tamen bonum omni tempore est faciendum, cum onus importabile sit, quod homo semper agat: *praeceptum* vero *negativum* praecipit *declinare a malo,* quod omni tempore vitandum est, quod utique fieri potest. *Tempus statutum;* adeoque neque *ante,* neque *post illud* potest *amplius* lex impleri. *Intra illud* vero, si aliquod immineat impedimentum, quo postea lex impleri amplius non possit, antea profecto implenda est, e. g., si missam festo die meridie audire non possis, teneris eam ante meridiem audire. *Statuto* autem *tempore elapso,* lex adhuc implenda est, si tempus erat statutum tantum ad urgendam obligationem, et non ad finiendam. L. 101.; S. Th. 1. 2. q. 71. a. 5. ad 3., q. 76. a. 2. ad 5., 2. 2. q. 79. a. 3. ad 3.

R. Ad 2.um Lex obligat *sub gravi* vel *sub levi* pro legislatoris voluntate, si tamen materia capax sit. Ratio est, quia tota obligatio pendet a voluntate legislatoris, et proportio adesse debet inter obligationem et eius materiam. Potest ergo legislator praecipere sub levi in materia gravi, at non vice versa. L. 141. 143. — Quaenam sit materia *gravis* colligi potest ex ipsa natura obiecti, fine, circumstantiis. — Quaenam vero sit obligatio *gravis* colligi potest: 1.° Ex verbis ipsis legis, si magnam vim habent, ut iubemus in virtute S.ae Obedientiae, etc. 2.° Ex materia, si sit gravis, et non constet in contrarium de voluntate praecipientis. 3.° Ex gravitate poenae. 4.° Ex interpretatione dd. vel consuetudinis. L. 144., l. 5. n. 56. — Cum res ergo est simpliciter levis, non peccat quis mortaliter, etsi sub mortali superior praeceperit. L. 141. seqq.; Struggl tr. 2. q. 2. n. 24., tr. 3. q. 2. n. 28. 29.

204. *An semper obliget lex in praesumptione fundata? — Praesumere* est opinari; et *praesumptio* est *rei incertae probabilis coniectura,* h. e. iudicium ex certis signis seu indiciis verisimiliter ortum. Ea vel hominis, vel legis est; illa in aestimatione boni viri tota posita est, et huc non pertinet: actus enim privatus est; haec legibus

est introducta, et ideo sine lege expressa non est admittenda. Etenim ipsa lex coniicit vel coniicere iubet. — *Legis praesumptio* duplex est, una *periculi,* altera *facti. Periculi,* cum legislator ex his quae frequenter eveniunt animadvertens aliquid non sine periculo fieri vel omitti, praecavens huiusmodi pericula, illud vetat, hoc iubet. *Facti,* cum pro certo habens aliquid factum fuisse, quia sic communius fieri solet, ex eo supposito facto, quasi revera factum fuerit, iura et obligationes constituit. Haec, si in iure contrariam probationem recipit, *iuris;* sin minus, *iuris et de iure* dici solet. — *Praesumptione periculi,* v. g., nititur lex, quae vetat legere improbatae editionis libros, matrimonia cum acatholicis contrahere; *facti,* quae tenet baptizatum fuisse eum, qui natus ex parentibus christianis inter christianos more christiano adolevit, C. 3. in fin. *de Presb. non bapt. Iuris,* v. g., virum patrem esse, quem nuptiae demonstrant; *iuris et de iure,* e. g., est, qui matrimonium contraxerunt in gradu prohibito, spretis denunciationibus, impedimentum non ignorasse. C. ult. *de Cland. despons.;* Trid. s. 24. de R. M. C. 5.; Sanch. de. Matr. l. 8. d. 25. n. 32.; de Iustis l. 3. c. 16. n. 11. — C. 30. *de Spons.*

Itaque lex, quae nititur *praesumptione periculi,* obligat semper, etsi periculum cesset in re praesenti. Ratio est, quia lex non cessat quamdiu finis legis non cessaverit adaequate. — Contra, quae *facti praesumptione* nititur, si factum revera non subest, in foro conscientiae non obtigat. Inde axioma: *Praesumptio cedit veritati,* seu *iuris* tantum illa sit, seu *iuris et de iure.* Nam etsi *praesumptio iuris,* et *praesumptio iuris et de iure* accipiatur pro veritate, non propterea ipsa veritas est. Quapropter, non obstante *praesumptione iuris et de iure,* regularis, qui vi coactus professionem edidit, etiam post quinquennium ea non obligatur, debitor absolutus per sententiam iudicis, etiam postquam haec in rem iudicatam transierit, debitor remanet. At vero quamdiu non apparet manifeste *praesumptionem* facto falso inniti pro veritate habetur in utroque foro. — C. I. 1349. seqq.; C. G. 1350. seqq.; C. H. 1249. seqq.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 9.; Schmalz. l. 2. t. 23. n. 1.; L. 100. 150. 151.; Ithur. Cas. 39. n. 25. 26., Cas. 53. n. 23.; Wirceburg. c. 4. a. 5.

205. **Resolves:** Teneris post sententiam ad compensandum damnum vere illatum ab animali tuo, licet sine tua culpa theologica. Non teneris ad compensandum damnum, si damnum falso existimetur, et potes te compensare. L. 100.; C. I. 1154.

206. *An semper obliget lex in fictione fundata?* — A *praesum-*

ptione differt *fictio iuris,* quae est assumptio falsitatis, facta ab ipso iure ex iusta causa in casu possibili, inducens effectum iuris tanquam veritas. Quare *fictio* pro rei veritate habetur; ex qua perinde, quasi in casu vero, lex iura et obligationes constituit. Nullum ergo dubium esse potest, quod etiam haec lex obliget. — At enim 1.° *fictio* non habet locum, nisi in casibus in lege expressis. Sic ius fingit testatorem et haeredem esse unam personam, non tamen in omnibus; canonicum infirmum esse praesentem in choro, qui quidem lucratur distributiones quotidianas, non vero eas, quae *solis praesentibus* competunt. Id enim ius non statuit. Praescriptio item fit, non ubi persona est, sed ubi *solutio facienda est* debiti, vel ubi *res est,* secundum huius loci leges. Troplong della Prescrizione c. 1. n. 38. 39. 40. — 2.° Non debet plus operari *fictio* in casu ficto, quam veritas in casu vero. Ideoque etsi ius fingat natum esse, qui adhuc est in utero, cum de eius commodo agitur, si tamen deinde non vitalis prodeat, fictio ei nihil confert. Cum fictio veritatem imitetur, versari debet in casu possibili. — 3.° Non valet ultra id quod est expressum in lege. Atque ideo strictam interpretationem recipit. A lege tantum enim sunt iura et obligationes in casu. Schmalz. l. 2. t. 23. n. 3.; Reiffenst. l. 1. t. 2. n. 185. Et sic., e. g., relate ad ordines recipiendos filius fortuito alicubi natus, *fictione iuris,* in domicilio patris natus censetur; et ab Episcopo huius loci, non ab Episcopo illius loci, in quo vere natus est, ordines recipere potest. A. S. S. v. 28. p. 233.

207. *Ad quid lex obliget?* — Omnis lex primo obligat *ad sui notitiam* deinde vero *ad sui observationem.* Nam lex observari nequit, nisi cognoscatur. Ergo, nisi in vanum actum praecipiat, implicite sui cognitionem etiam praecipere debet, eamque primo praecipit; siquidem, sine ea, legis observantia impossibilis prorsus est. Lex ergo violatur non solum per actum ipsi oppositum; sed etiam per voluntariam eius ignorantiam. Hinc ignorantia vincibilis circa praeceptum aliquod est peccatum, et in re gravi potest esse grave, si negligentia fuerit notabilis. L. 148.-151. — Obligat secundo *ad sui observantiam,* h. e. ad praestandum id quod lex praestare iubet; non, aliud; non enim illud praecipit.

Cum autem obligatus ad finem ad media quoque obligetur, legis observantia *ad haec etiam adhibenda obligat,* uti *ad periculum avertendum* eam transgrediendi. Cum leges Pontificiae Officiali Commentario promulgentur, obligatio consequenter est praedictum Commentarium sibi procurandi ad eas leges cognoscendas. Ad media tamen

non obligat nisi ordinaria: lex enim pro casibus communiter contingentibus, et non raris, constituitur. Consequenter lex obligat, ne quis *in eius fraudem agat.* Agere in *fraudem* legis est *verba legis amplecti, et contra legis niti voluntatem;* R. I. in 6.° Idcirco *contra legem* facit; qui id facit quod lex prohibet, vel id omittit quod lex praecipit. *In fraudem* vero *legis* agit, ubi quod fieri noluit, fieri tamen non vetuit, id fit, vel omittitur id quod lex fieri voluit, fieri tamen expressis verbis non praecepit. L. 29. 30. *ff. de Legib.* Quare *ad agendum in fraudem legis* opus est, ut lex illud implicite saltem praecipiat vel prohibeat. Secus enim utitur quis iure suo. Hinc *in fraudem* legis agit nobilis vir, qui ne ieiunet vacat operibus servilibus; minime vero vinum bibendo, licet aliquo modo nutriat, et ne famem ipse patiatur.

Quoad autem ipsam legis observantiam, notandum est, quod minimum pro nihilo reputatur, e. g., si in recitatione officii, in auditione missae modicum quid omittatur, si minor in contrahendo modice laedatur, etc.; exceptis illis quae natura, aut iure, aut hominis voluntate definita sunt, siquidem in his morali aestimationi locus non est, v. g., si novitius professionem emittat penultima vel ultima 16.[i] anni aetatis die, nullam emittit professionem, S. Th. 2. 2. q. 66. a. 6. ad 3.

208. **Nota:** Contra legem peccatur non solum actione, nempe *commissione,* vel *omissione,* faciendo vel non faciendo ea quae lege prohibentur, vel praecipiuntur, verum etiam simplici desiderio, sine exsecutione rei, simplici delectatione morosa, seu voluntaria complacentia, sine desiderio, vel e contra voluntaria tristitia. Hinc contra legem peccat etiam, qui ea quae facienda sunt vel erant contemnit, vituperat, exprobrat: quod perinde est ac contemnere, vituperare, exprobrare legem, quae illa praecipit; aut e contrario ea quae non sunt vel erant facienda probat, laudat, iactat; sive ipsemet, sive alius legem fuerit transgressus. Facile autem exprobratione seu iactantia scandalum etiam adesse potest; siquidem facile haec aliis incitamentum, vel oblectationem praestant. Excipe, si non rem ipsam malam quis laudet, sed modum novum, callidum, strenuum, quo res perfecta fuit: hoc enim naturale quoddam bonum est, dummodo tamen absit periculum delectationis rei malae et scandali. — Lugo de Poenit. d. 16. n. 266. 273.; S. Th. 2. 2. q. 186. a. 9. ad 3.

Contemptus formalis legis, quo quis expresse *contemnit legem,* vel *eius auctorem, qua superior est, renuens subiici eius ordinationi,* semper *per se loquendo,* mortale est. Contemptus enim *auctoritatis*

est. Hinc grave non est: 1.° Si contemnatur *res ipsa praecepta,* quatenus parvi fiat. 2.° Si contemnatur superior, non *qua superior,* sed quatenus singularis persona contemptibilis, quia, v. g., imprudens, vilis, idiota, rudis, indocta. Esset tamen hoc adhuc mortale, si tale iudicium, quod sic efformatur de persona illa, esset graviter temerarium, ut patet. 3.° Si actus quo *praeceptum,* vel *superior* contemnitur perfectus non sit ratione advertentiae et deliberationis, ut saepe contingit. Hinc aiunt Lessius, Sanchez, etc. raro contingere peccatum mortale ratione contemptus. *Contemptus* vero *materialis,* quo quis legem violat, ut suis indulgeat cupiditatibus, est mortalis vel venialis pro modo materiae. — L. 142.; S. Th. l. c.

209. *An lex quaelibet vetet sese exponere occasioni eam transgrediendi?* — Lex, quae aliquid praecipit vel prohibet, praecipit quoque implicite vitare *occasiones proximas,* et prohibet sese exponere *occasionibus proximis transgrediendae legis.* Ratio, quia secus iam lex frustranea prorsus esset. Si enim non obligat ad media, neque ad finem obligat. — Quare, qui has quaerit occasiones, vel illis voluntarie sese exponit, vel in illis permanet, nulla excusante causa, peccat contra legem et virtutem, de qua agatur; contra fidem, castitatem, pietatem etc., et praeterea peccat contra sui caritatem ratione spiritualis sui damni, quod voluntarie subit.

Porro, in re praesenti, *occasio* dicitur quidquid *legis transgrediendae periculum* nobis *exterius* praebet. *Exterius,* quia ipsa naturae fragilitas, interiores passiones, et intrinseci habitus, licet *periculum* prae se ferant, *occasionem* minime constituunt. *Periculum* latius patet quam *occasio,* et est quidquid ad peccandum nos inducere possit, sive sit ab extrinseco sive ab intrinseco. *Periculum* longe gravius est quando occasio praesens seu *in esse* est, quam absens seu *non in esse,* ut si mulier domi sit, vel foris. *Legis transgrediendae,* adeoque consentiendi peccato, et non merae tentationis. *Proxima* autem *occasio* ea est, in qua homo constitutus, *ut plurimum peccat,* sive id verificetur quoad omnes, qui in iisdem circumstantiis reperiantur, ex ipsa rei natura, sive verificetur tantum quoad talem personam, attentis eius peculiaribus circumstantiis. *Occasio* vero est *remota,* si homo in ea constitutus *ut plurimum non peccat;* et hanc vitare non tenemur, siquidem impossibilis res esset. Inter occasionem proximam et remotam varii, ut patet, dantur gradus. Periculum enim peccandi potest esse moraliter certum et probabile, magis vel minus probabile. *Ut plurimum;* adeoque in illa moralis est peccandi certitudo; in hac nulla solida peccandi probabilitas.

Si *occasio proxima* sit simpliciter necessaria, quae nempe removeri non possit, debet quis eam *remotam* efficere, adhibitis convenientibus mediis, oratione, sacramentorum frequentia, sensuum custodia, etc. Si vero sit moraliter necessaria, i. e. quae sine gravi detrimento auferri non possit, illicitum non est in ea versari ex iusta et proportionata causa; dummodo tamen, *certo moraliter,* non praevideatur consensus in peccatum, quod facile removeri potest, sese praemuniendo sensuum custodia, orationibus, piis operibus, in maius Dei auxilium fidendo. Occasio sic ex proxima evadit remota. *Certo moraliter;* quid si tantum *probabiliter?* Et si *probabiliter* consensus praevideatur, illicitum est; nam peccatum est *certe* vitandum, uti *certe* vitanda aeterna damnatio. Non desunt, qui gravem non agnoscunt, in casu, obligationem, quia seclusa morali peccandi certitudine, non eligit peccatum. Sed hoc nihil est, nam cum voluntas tunc eligat saltem probabile peccatum *formale,* est voluntas ad utrumque saltem aeque affecta, adeoque mala, et graviter peccaminosa. — L. 1. 5. n. 63., 1. 6. n. 452.-456.

210. *An lex se extendat ad actus praeteritos?* — R. Negative *quoad culpam.* Culpa enim et peccatum haberi non potuit, ubi non erat lex. — R. Negative item *quoad poenam.* Poena enim locum non habet, ubi nullum est peccatum; quia in peccati vindictam est. — R. Negative pariter *quoad valorem* actus praeteriti. Actus enim, qui fuit validus non potest fieri invalidus pro eodem illo tempore, licet invalidus in posterum declarari possit. — R. Negative etiam *quoad effectus* illius actus, *per se et communiter loquendo, et quoad tempus item praeteritum.* Ratio, quia magna inde sequeretur societatis perturbatio. *Per se et communiter loquendo,* quia in casu particulari, in quo hoc non esset nocivum, sed e contrario valde utile; potest legislator attingere tales effectus, si ipsius subsint potestati, uti, e. g., cum dispensatio datur matrimonii invalidi ob impedimentum dirimens, quae dicitur *in radice.* Proles enim legitima habetur et haereditati succedit, perinde ac si legitima semper fuerit. *Et quoad tempus idem praeteritum:* nam nulla difficultas est, quod legislator pro praeterito actu, et pro delicto etiam praeterito inducere possit, pro tempore *futuro,* quandam inhabilitatem, e. g., ad ordines recipiendos, ad matrimonium contrahendum, etc., quae quidem non erit poena peccati, sed mera privatio ob defectum conditionis requisitae. — C. *Cognoscentes* 2., C. *Quoniam* ult. *de Const.;* Clem. *Dispendiosam* 2. *de Iudiciis,* Clem. *Ex frequentibus* 1. § ult. *de Sent. exc.;* L. 7. *de Legib.,*

C.; C. I. Disp. etc. initio a. 2.; C. H. 3.; Suarez de Legib. l. 3. c. 14.

211. *An lex vetet etiam fieri alteri auctorem eam transgrediendi?* — Si quis *causa sit,* cur alter legem transgrediatur, contra eandem legem et virtutem peccat, e. g., contra religionem, iustitiam, castitatem, etc. Ratio est, quia, quod quis per alium facit per se ipsum facere censetur. Quare, ut ipse executor, ita qui cogit, qui mandat, qui consulit legem transgredi, reus transgressionis legis evadit. — Si quis vero alteri tantum *sit occasio* legem transgrediendi, e. g., suo exemplo, idque *directe intendat,* contra eandem legem eandemque virtutem pariter peccat: siquidem lex quaelibet hoc etiam praecipit, ne quis velit, eam sive a se sive ab alio violari. *Directe intendat;* nam si tantum *praevideat,* an etiam tunc contra eandem legem et virtutem quis agat, controvertitur. Alii affirmant, quia revera et de facto alium inducit ad transgrediendam legem, et huius transgressionis causa est, licet *causa per accidens.* Alii probabilius negant, quia, si tenetur quis abstinere ab opere suo, ne alius peccet, id tantum ad caritatem pertinet, adeoque contra caritatem quidem peccat, sed non etiam contra eam legem et virtutem, quam ea lex attingat. — Cf. 424.

212. *An lex vetet etiam alteri cooperari in eiusdem legis transgressione?* — Evidens res est, quod si non licet *esse alteri causam* legis transgrediendae, multo magis illicitum est *alteri esse cooperatorem* in praedicta legis transgressione. *Cooperatio* est operari simul, quare locum non habet nisi in exteriori tantum legis transgressione, quae consequenter constat *intentione peccandi et opere ipso peccati.* Cooperari utrique *cooperationem* constituit *formalem,* eaque illicita prorsus est, ut illicitum velle agere et agere contra legem. *Cooperari tantum operi exteriori cooperationem* mere *materialem* suppeditat. Haec si opere malo praestetur, mala est, v. g., si quis furi cooperetur, fores effringendo. Si praestetur opere bono, vel saltem indifferenti, licita est, nisi aut *officio* aut *caritate* prohibeatur. *Officio,* e. g. patris, iudicis, ministri sacramentorum, etc. *Caritate,* nempe ad impediendum proximi peccatum, si fieri possit. Si enim alter, absque alterius cooperatione, peccatum sit adhuc perfecturus, nulla esse potest obligatio ab ea cooperatione abstinendi, cum ea nihil revera in peccatum alterius influat, et vix cooperatio dici possit. Secluso autem debito *officii* et *caritatis,* cum quis, ea materiali cooperatione, neque intentione neque opere peccet, nulla quidem adest ratio, unde eius malitia deprehendi possit. Quare nihil tunc interest, utrum sit remota vel

proxima. Ac proprius loquendo potius *permissio*, quam *cooperatio* est. Et sic licet matrimonium contrahere cum eo, qui est in statu peccati mortalis, et licet coniugi debitum reddere coniugi castitatis voto obstricto. — Cf. 419.

213. *Quomodo lex sit observanda, eiusque obligationi satisfiat?* — Ad satisfaciendum obligationi humanae legis requiritur et sufficit: 1.° *Facere* opus praeceptum quoad eius substantiam, eiusque faciendi intentionem habere. 2.° Opus prohibitum simpliciter *omittere*, neque habere contrariam voluntatem. Et sic, satisfacit quis praecepto abstinendi ab operibus servilibus, si reapse ab ipsis abstineat, licet nihil de praecepto cogitet. Prob. 1.ª p. Nam lex praecipiens, *per se* et *generatim*, imperat tantum actus substantiam, *non etiam modum;* imperat tamen non actum quemcumque, sed humanum. Prob. 2.ª p. Nam lex aliquid prohibens non plus intendit quam operis omissionem. Ergo non requirit etiam intentionem, ut lex praecipiens, excepto casu, quod aliquid dare praecipiat, v. g. decimas. Satisfecisti enim, quamvis non mentis compos dederis, vel alius pro te dederit; cum lex, non videatur amplius praecipere quam externam et realem illam actionem. Attamen qui omnino inscius omittit id quod lege prohibetur, potius legem non transgredi quam observare videtur. Idemque dicendum est, si quis omnino inscius facit id quod lex praecipit faciendum, e. g. si sit praeceptum in Monasterio servandi silentium per totam diem, et per totam diem tu dormias. — S. Th. 1. 2. q. 100. a. 9.; Caietan. in h. l.; Struggl q. 2. n. 13. 14.; Suarez de Leg. l. 2. c. 10. n. 11-14., l. 3. c. 29.; La-Croix l. 1. n. 115.

Non etiam modum; nam regulariter legislatores actum praecipientes non praecipiunt etiam finem legis intendere, quia etiam sine hac finis intentione, et per solum actum praeceptum ille finis obtinetur. *Lex* tamen *naturalis* obligat etiam *ad modum virtutis,* ut nempe quis *bonum agat et propter honestum motivum,* seu *propter honestatem eiusdem boni.* Et sic lex humana praecipit ut reddas debitum; si reddis illud, licet ex mala intentione, legem implesti. Sed lex naturalis praecipit ut reddas debitum ratione iustitiae servandae. Miles in bello pugnat contra hostes, eos occidit, sed ex odio et ob privatam vindictam, servat is legem humanam; sed non divinam et naturalem, quae hoc vel illud praecipit, tanquam honestum quid faciendum, nonnisi ratione suae intrinsecae honestatis. *Modus actus* ex S. Thoma, secundum Aristotelem, triplex est, id est primo quod quis agat, praeceptum implendo ex operis cognitione; secundo quod quis agat ex

voluntate et intentione boni propter ipsam actus honestatem; tertio, ut quis firmiter et immobiliter operetur. Primus et alter modus naturali lege praecipitur; quae praecipit simpliciter bonum; et bonum est ex integra causa. Non sufficit ergo velle materialiter bonum; sed opus est illud velle et intendere. Positiva vero et humana lege praecipitur primus modus; nam etiam lex positiva humana non praecipit, nisi actum humanum; *actibus humanis* leges tantum dantur, non *actibus* etiam *hominis*. Insuper obligatio legis est moralis quaedam necessitas, cui consequenter non poterit proprie satisfieri, nisi morali impletione praecepti. Materiali tantum impletione rei praeceptae quis legem non transgreditur; sed eam impleri proprie dici non potest. Ad hanc formalem legis impletionem, ut patet, requiritur omnino cognitio, voluntas, libertas. Et ille primus modus ingreditur substantiam ipsam actus humani. Alter modus quod quis agat ex voluntate et intentione ipsius honestatis, *regulariter* non praecipitur humana lege. Nam, ut ait S. Th. 1. 2. q. 100. a. 9., « Praeceptum legis habet vim coactivam; illud ergo directe cadit sub praecepto legis, ad quod lex cogit. Coactio autem legis est per metum poenae. Nam illud proprie cadit sub praecepto legis, pro quo poena legis infligitur. Ad instituendam autem poenam aliter se habet lex divina, et aliter lex humana. Non enim poena legis infligitur, nisi pro illis, de quibus legislator habet iudicare; quia ex iudicio lex punit. Homo autem, qui est legis lator humanae, non habet iudicare nisi de exterioribus actibus ». Tertius vero modus neque a lege divina, neque a lege humana praecipitur. Nam illa firmitas ad habitum pertinet; ita neutra lege praecipitur iste virtutis modus, qui finis praecepti est, nempe virtuosum facere. — Wirceburg. c. 1. a. 7.

214. **Resolves**: Obligationi satisfacis, si diversa praecepta diversis actibus, *eodem* tamen *tempore adimpleas*, dummodo unum praeceptum aliud non impediat; ut audire sacrum et officium simul recitare. Obligationi vero non satisfacis, si diversa praecepta *unico actu adimpleas*, cum ea *in diversam materiam* cadant; secus vero, si *in eadem*. Et sic, si Caio debeas centum ex mutuo, centum ex emptione, non satisfacis centum tantummodo reddendo, quia duae istae obligationes in diversam cadunt materiam. Si vero eidem Caio debes centum ex furto, quae voveas restituere, et ad quae restituenda obligavit te confessarius, centum tantum reddendo tribus istis obligationibus satisfacis, nempe iustitiae, voti et praecepti, cum eandem respiciant materiam; sic etiam subdiaconus beneficiatus una horarum canonica-

rum recitatione duplici oneri satisfacit ordinis et beneficii, in eandem enim cadunt materiam. — L. 100.; Struggl q. 2. n. 15.

Satisfacis obligationi, licet *non habeas intentionem implendi praeceptum*, seu agendi ex motivo formalis obedientiae, neque habeas intentionem implendi finem praecepti, neque agas ex motivo caritatis, vel in statu gratiae, vel careas fide; nisi ipse finis praecepti, vel caritatis actus, vel status gratiae, vel ipsa fides praecipiatur. Omnium ratio est, quia lex regulariter non nisi opus praestandum praecipit. Ac, si aliquando lex eius etiam extrinsecum finem praecipiat, e. g. missam celebrare pro defuncti suffragio, ille qui ideo rem sponte praestat, quia praeceptam, implicite saltem illum etiam finem intendit. — Satisfacis etiam, licet opus praeceptum intendens et faciens, *expresse simul intendas non satisfacere,* e. g. si missam audias, intendens non satisfacere praecepto, etsi, si missa sit ultima, vel, si non sit ultima et intendas non audire aliam, pecces contra aliud praeceptum, quo quis tenetur subiici legislatori. — Denique satisfacis, licet praeceptum adimplendo *pecces ex extrinseca circumstantia,* e. g. si missam audiens cogitationibus vanae gloriae, vel luxuriae occuparis. *Ex extrinseca circumstantia;* nam, cum lex non nisi honesta praecipiat, si ipsamet substantia actus intrinsece mala sit, legi minime satisfacis.

Obligationi non satisfacit, qui prorsus coactus, ebrius, dormiens, praeceptum implet, vel *sola intentione aliud peragendi*, e. g. si legis horas sola intentione addiscendi, vel pergas ad sacrum dumtaxat ut expectes amicum, oculos pascas, cum alio colloquaris. Si vero praeceptum imples ex metu, satisfacis; esto non sis illud facturus, si metus abesset, et pecces tunc ex ista perversa voluntate. — S. Th. 1. 2. q. 89. a. 5., q. 100. a. 9. ad 2. 10., 2. 2. q. 10. a. 4.; L. 162.-165.; Struggl q. 2. n. 17.; E. M.

215. **Nota :** Non satisfacit, qui opus *voti* vel *iuramenti* ponit *intendendo expresse non satisfacere;* quia a promittentis voluntate pendet, ut talis obligatio maneat. Obligatio autem parendi *legi* provenit a legislatoris voluntate, ideoque non extenditur ultra eius intentionem, i. e. ultra substantiam operis praecepti. *Intendendo expresse*, nam in his etiam, quae a propria voluntate procedunt, operans satisfaceret, si mere negative satisfaciendi intentionem non haberet, puta, quia immemor obligationis susceptae, modo tamen quod agit pro alia re non applicet. Quilibet enim ex generali intentione prius intendit debito satisfacere, quam iis, quae sibi libera voluntate imposuit. Et hoc

valet etiam *de sacramentali satisfactione*, si nempe agat opus a confessario impositum, non tamen intendens poenitentiam implere. — L. 30. 163., l. 3. n. 700.

216. *Quandonam cesset legis obligatio?* — Obligatio tripliciter cessare potest, vel ex parte subditi, vel ex parte superioris, vel ex parte ipsius legis.

Ex parte subditi cessare potest: 1.° *Simpliciter*, per *causas eximentes*, quae totaliter eum subtrahunt dominio legis, puta si quis extra locum, quem lex afficit, se recipiat. 2.° *Secundum quid*, per *causas impedientes*, quae subditum sub lege remanentem ab eius impletione impediunt seu excusant. Hae causae ad *ignorantiam* invincibilem, ad *metum*, et *impotentiam* reducuntur.

Ignorantia, si sit invincibilis, excusat; quia nemo peccat, nisi actu voluntario; hic autem cognitionem praesupponit. Si autem sit vincibilis et culpabilis non excusat; qualis est, cum poteras et tenebaris scire, aut discere, et in mentem veniebat dubitare, nec studuisti intelligere. L. 168. 170. seqq. Cf. hic 50. 51.

Metus, nempe metus gravis, saepe excusat, cum inde legis observatio in grave cedat incommodum. Et sic, metus mortis, e. g., saepe non tantum excusat a praecepto positivo, tam humano quam divino; sed quandoque etiam ab affirmativo naturali. Unde non tenetur quis cum periculo vitae integre confiteri, servare depositum, implere votum, etc. L. 175. Cf. hic 62. 63.

Impotentia, etiam moralis, excusat. Etenim, si obiectum legis, in se spectatum adeo difficile et grave non est, sed ex circumstantiis particularibus tale fiat, iam non est illa obligatio, quam intendit legislator imponere, cum illud obiectum notabiliter sit immutatum. Et sic David panes propositionis comedit, laicis prohibitos, in gravis mali subeundi periculo. 1. Reg. 21.; Matth. 12., 3. 4. Grave autem incommodum et damnum gravitati legis debet esset proportionatum, ut legitime ab ea excuset. Cum ad impossibile nemo teneatur, postquam quis ad legem implendam factus sit impotens, excusatur, quamvis peccaverit causam ponendo, v. g., si quis bona sua dilapidaverit, et deinde debita solvere non possit. L. 176. Cf. hic 64. 65. 66. 171.

Ex parte superioris cessare potest: 1.° *Per dispensationem*, quae est legitima relaxatio legis in casu particulari. 2.° *Per privilegium*, quod est gratia constans et permanens contra vel praeter legem communem a superiore concessa.

Ex parte ipsius legis cessare etiam potest lex. Etenim « con-

tingit multoties quod aliquid observari communi saluti, est utile, ut in pluribus, tamen in aliquibus casibus est maxime nocivum. Quia igitur legislator non potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secundum ea quae in pluribus accidunt, ferens intentionem suam ad communem utilitatem. Unde, si emergat casus, in quo observatio talis legis sit damnosa communi saluti, non est observanda... Sed tamen hoc est observandum, quod si observatio legis secundum verba non habet subitum periculum, cui oporteat statim occurri, non pertinet ad quemlibet, ut interpretetur quid sit utile et quid inutile civitati; sed hoc solum pertinet ad Principes, qui propter huiusmodi casus habent auctoritatem in legibus dispensandi. Si vero sit subitum periculum, non patiens tantam moram ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam, quia necessitas non subditur legi ». S. Th. 1. 2. q. 96. a. 6. Cf. hic 179.

217. *An teneatur ad partem, qui ad totum est impotens?* — Si praeceptum tale sit, ut commode possit aut soleat dividi. atque in eius parte salvetur ratio, seu finis praecepti, tunc qui non potest servare totum, debet servare partem, quam potest. Unde, qui non potest legere omnes horas, debet dicere eas, quas potest, quia dividuae sunt. Si vero non salvetur ratio praecepti in parte, neque id commode possit aut soleat fieri, tunc qui non potest totum, hoc est tantum, quo moraliter censeatur integrum praeceptum, is non tenetur ad partem. Quare obligatus visitare limina Apostolorum Romae, sciens se eo pervenire non posse, non tenetur ingredi iter; quia nec finis nec ratio praecepti salvatur. Quae omnia aestimanda sunt 1.° ex intentione legislatoris; 2.° ex ratione, fine et materia legis; 3.° ex iudicio prudentum; 4ª ex communi usu. — L. 176. 177.

218. **Nota**: Si quis impotens ad totum, dubius sit, an potens sit ad partem, ab hac etiam saepe excusatur, « sicut, v. g., in infirmis, in quibus vix, aut ne vix determinari potest, quid possunt. usquequo possunt, et non ultra. Unde, si dum non possunt totam legem implere, tenerentur ad partem, foret locus gravissimis scrupulis, et continua esset perplexitas in determinanda parte, ad quam tenerentur. Et ideo iure praesumitur de mente aequi legislatoris, quod non velit in similibus casibus obligare ad partem: ita graves theologi ». Billuart de Leg. diss. 4. a. 7.

219. *An cesset obligatio, cui tempore determinato non fuerit satisfactum?* — R. Affirmative, si determinatio temporis facta fuerit *ad*

finiendam obligationem. Et sic, qui missam audire omisit die dominica, eam audire amplius non debet aliis hebdomadae diebus. — R. Negative, si ea determinatio facta fuerit *ad urgendam obligationem.* Unde ille, qui die per contractum constituta debitum non solvit, illud adhuc solvere tenetur.

Lege hic et nunc urgente, si impedimentum praevideatur deinde, ei prius est satisfaciendum; et sic, si quis vespere recitare non posset vesperas et completorium, tenetur mane eas recitare; mane enim iam urget substantia illius praecepti, unde etiam, sine vespertino impedimento, posset mane ex iusta aliqua causa illas horas recitare et satisfacere praecepto.

220. *An liceat apponere causas a lege eximentes?* — Licet semper apponere causas *eximentes*, et probabilius etiam *directe* et *proxime.* — Causae deobligantes a lege dicuntur apponi *directe*, cum agentem movet finis sese legis obligationi subtrahendi; *indirecte,* si alia causa, praeviso tamen legis servandae impedimento. Hae causae sunt proximae vel remotae, prout lex urgeat brevi, vel post notabile tempus. Iamvero lex, *per se loquendo,* non facit, ut aliquis sibi subditus sit, ut subditus maneat, sed eum, qui subditus iam est et manet, ad sui observationem obligat. Ergo, si actione aliunde licita te subtrahas eius dominio, uteris iure tuo, neque agis in fraudem legis. *Per se loquendo,* quia potest lex hoc etiam praecipere, ne adeas, e. g., locum liberum, et eius vim effugias, ut in casibus reservatis, et in matrimonio clandestine contrahendo contra legem Trid. Clem. X. C. *Superna* 21. Iun. 1670.; Urban. VIII. ad Archiep. Colon. 1627. Post Decr. tamen *Ne temere de Sponsalibus et de matrimonio,* illi qui *in fraudem legis* se conferunt in regionem, a qua parochus vel Ordinarius, vel alius competens sacerdos absit, ad matrimonium contrahendum, *valide* contrahunt. S. C. de Sacram. 12. Mart. 1910. — L. 152. 157.; Struggl q. 3. n. 20.; Elbel 370.-372.

221. *An liceat apponere causas legis observantiam impedientes?* Non licet *directe* apponere *causas impedientes* sive proximas, sive remotas. Immo, ne *indirecte* quidem causas proxime impedientes apponere licet, nisi proportionata adsit necessitas. Licet vero, etiam sine ratione, *indirecte* apponere *causas* remote *impedientes.* — Prob. 1.ª p. Nam omnis lex *implicite* obligat, ne quid data opera fiat, ut lex eludatur; vel, quod idem est, omnis lex prohibet, ne quis *in fraudem* eiusdem legis operetur: secus enim lex quoad obligationem imponendam fere irrita esset. L. 29. 30. *de Legib.*; L. 5. e. t. C.; L. 152.,

l. 3. n. 1045.; S. Th. 4. D. 15. q. 3. a. 4., q. 1. ad 1.; Sanch. Con. l. 5. c. 1. d. 7. n. 11. — Prob. 2.ª p. Quia lex proxime urgens proxime ligat voluntatem ad adhibenda media, ex ipsa natura rei necessaria et ordinaria, ne ipsa absque sufficienti ratione violetur, adeoque ad impedimenta non iniicienda. Secus enim frustraneus omnino est legislatoris actus, quo subditos obligare intendit. S. Th. 2. 2. q. 147. a. 4. ad 3. Ratio vero exceptionis est, quia ex una parte adest sufficiens ratio impedimenti apponendi, ex alia parte non observatio legis praeter agentis intentionem est. — Prob. 3.ª p. Quia neque lex divina positiva neque humana obligant generatim cum incommodo valde gravi. At esset onus nimis grave, si quisque multo ante obligationem legis ad omnia opera cum illa obligatione insociabilia derelinquenda, tempusque obligationis exspectandum, adstringeretur. Ratio haec, qua thesis probatur, optima norma esse potest diiudicandi in dubio, an *causa* sit tantum *remote impediens*, si eius nempe omissio grave afferat incommodum. Verum hic notandum generatim est, quod non semper idem incommodum, quod revera grave est respectu unius praecepti, tale etiam erit respectu omnis praecepti; cum non eadem sit omnium praeceptorum gravitas. Hinc incommodum illud grave non solum absolute et in se ipso, verum etiam respective et relate ad praeceptum, de quo agatur, diiudicandum est. — L. 152.; S. Th. 1. 2. q. 152.; Ithur. Cas. 32.; Sanch. in Dec. l. 1. c. 15. n. 4.; Suarez de Pecc. d. 3. s. 4. n. 10.

222. **Resolves**: Peccat qui die ieiunii laborem, licet honestum, assumit, ut excusetur a ieiunio; quamvis is, postquam graviter est defatigatus, etiam malo isto fine, ad ieiunium amplius, non teneatur. L. l. 3. n. 1022. Minime vero peccat, qui pridie ieiunii diem venando consumit, *praevidens* fore, ut per lassitudinem sibi non liceat ieiunare. — Peccat qui, sine iusta causa, eodem die festo aut una alterave hora ante illum, iter ingreditur, *praevidens* fore ut sacrum audire non possit. Non peccat vero, si id faciat die anteriori. Gur. Ball. 111.; Del Vecchio 161. Sed hoc non admittit S. Alph. l. 3. n. 301., negans « posse aliquem proficisci in sabbato ad venandum in nemore longinquo, licet in dominica ibi non possit audire missam ».

« Excommunicatus vel interdictus non peccat omittendo missam, et sic pariter incarceratus, etiamsi negligant absolutionem vel libertatem, quia isti non obligantur auferre impedimenta remota », seu *extrinseca*. L. l. 3. n. 825., l. 1. n. 152., l. 7. n. 161. « Secus tamen dicunt quoad annuam Confessionem et Communionem, cum hoc

sit unum ex praeceptis divinis, erga quae tenemur tollere impedimenta ». L. 161., l. 6. n. 299. Excommunicatio et interdictum relate ad Confessionem et Communionem, impedimenta *extrinseca* non sunt, sed *intrinseca*, adeoque procurandum est ut auferantur. « Censent vero Tamb. et Viva carcere detentos non teneri ad quaerendam libertatem, ut communicent ». L. l. 6. n. 299.; Ithur. Cas. 3. n. 7.

V. — DE LEGE IRRITANTE ET POENALI

223. *Quaenam sit natura legis irritantis ; et quotuplex ipsa sit?* — Iure naturali nulla lex irritans est ; sed iure naturali actus validus vel nullus seu irritus est, ratione defectus substantialis elementi. Elementa humani actus nonnisi duo sunt, *consensus* et *obiectum*. Si desit *consensus*, actus *nullus* est, ut ficta promissio, quae promissio non est. Si item desit obiectum actus *nullus* est, ut venditio-emptio gemmae pretiosae, quae nonnisi vitrum est. Si tandem obiectum illegitimum et turpe sit, ut latronum societas, actus item nullus seu potius *irritus* est, cum ille actus nullum possit producere moralis obligationis effectum.

Lex *irritans,* illa lex proprie est, quae actum aliquem, naturali iure de se validum ad suum producendum effectum, irritum et nullius roboris esse praecipit. Lex naturae nihil ulterius videtur utique exigere ad actus alicuius validitatem, praeter ea quae actui sunt substantialia, consensus nempe et congruum obiectum, si abstracte, sine suis circumstantiis res consideretur. Sed ipsa lex naturae exigit, ut, habita ratione circumstantiarum, omnia ita in concreto peragantur, ut ad bonum commune conducant. Determinatio autem eorum, quae conferunt ad commune bonum, ex ipsa naturae lege, ad illum pertinet, qui curam habet communitatis. Quare eadem naturae lex exigit, ut habeantur tamquam invalidi illi actus, quos publica potestas tales declarat.

Aliae autem sunt leges, quae actum irritum esse iubent *ipso iure*, *pleno iure ;* aliae *rescissioni* tantum *obnoxium* reddunt. C. G. 1117. 1118. 1125. 1644. 1648. Illae primario et directe ad publicum bonum spectant, ut quae statuunt essentiales contractum conditiones, C. I. 1104. 1119.; C. G. 1108. 1131.; essentiales conditiones professionis religiosae, aetatis, novitiatus, votorum simplicium,Conc. Trid., Pius IX., etc.; istae vero directe et primario spectant ad privatum bonum,

ut quae minoribus, uxoribus, interdictis restitutionem in integrum concedunt, C. I. 1300. seqq.; C. G. 1304. seqq.; Gousset in a. 1304. In istis officium iudicis requiritur, si nempe ille, in cuius favorem leges inductae fuerint, velit earum beneficio uti. In illis vero opus non est iudicis sententia, nisi *actualis rescissio* cum *rescindibilitate* confundatur. Neque valet dicere, quod nulli privato licet sibi ius dicere. Utique in foro externo ; minime vero in foro interno propriae conscientiae, ubi manifeste constet de veritate. Ex C. B. 142. cum actus rescindibilis arguitur nullitatis considerari debet uti nullus ab origine. Res nempe redeunt in pristinum statum. — Actus *rescissio* induci potest etiam in odium alicuius criminis ut impedimenta matrimonii, *criminis,* nullitas collationis *simoniacae* beneficii, etc. In tali casu videndum est, utrum nullitas actus sit primario et directe ratione sui inducta ob commune bonum, vel in poenam criminis. In primo enim casu lex est, simpliciter, vel saltem primario irritans, in altero vero est primario poenalis, et naturam induit legis *poenalis ;* siquidem accessorium sequitur principale. Suarez de Legibus l. 5. c. 19. n. 5., c. 21. n. 2. seqq.

Si *lege ipsa* actus rescissio non constituatur, nequit iudex eam *sua sententia* inducere. Iudicis enim est secundum leges iudicare, non leges condere. C. *Ad Apostolicam* 16. De Regul.

Actus lege irritantur, vel quia *ipsi actus a lege prohibentur ;* vel quia *persona a lege declaratur inhabilis ;* vel quia *factus sine forma constituta ab eadem lege.* — *Si lex actum prohibet et simul irritat,* lex est simul *prohibens et irritans,* et vim obtinet simul in foro externo et interno, uti e. g. renuntiatio haereditatis nondum apertae, C. I. 1118.; C. G. 1130., renuntiatio prescriptioni nondum peractae, C. I. 2107 ; C. G. 2220., simoniaca beneficii collatio, Pius IV. C. *Romanum Pontificem.* 17. Oct. 1564.; S. Pius V. *Cum primum* VI. Kal. Apr. 1566. Si vero lex prohibet quidem actum, sed non irritat, actus in utroque foro valet, secus enim iam lex non mere prohibens esset, sed simul irritans. Et sic matrimonium mixtum, quamvis illicitum, est tamen validum.

Si *persona a lege inhabilis declaratur,* lex proprie *inhabilitans* dicitur, uti e. g. lege ecclesiastica consanguinei inhabiles declarantur ad matrimonium, lege civili uxores inhabiles declarantur ad contrahendum. *Incapacitas* ista, alia proprie talis est, et actum irritum reddit, alia minus proprie talis est, et actum talis personae irritum non reddit, sed rescissioni obnoxium, et *restitutio in integrum* con-

ceditur. C. I. 134. 319. 339. 1106. 1300.; C. G. 215. 484. 513. 1124. 1304.

Porro *inhabilitas* constitui potest *propter bonos mores, propter pericula avertenda, propter statum* seu *conditionem personae in societate.* — Si *propter bonos mores ;* inhabilitas intelligenda est, et consequenter etiam actus irritatio, in utroque foro, externo et interno. Et sic docent communiter theologi peccare, et irritum actum efficere patrem, qui donationem contra legem adulterino filio facit, ipsumque filium, irritam donationem acceptantem. Lugo de Iust. et Iur. d. 24. n. 92.

Si *propter praecavenda pericula ;* inhabilitas et irritatio in utroque etiam foro intelligenda est, secus nihil praecaveretur. Et sic iudices et officiales publici ministerii nequeunt lites redimere, C. I. 1458.; C. G. 1597.; tutores nequeunt quidvis capere ex testamento eorum, qui sub tutela ipsorum sunt, C. I. 769.

Si tandem *propter statum,* seu *conditionem personae in societate,* qui exsurgit ex requisitis adminiculis, quibus persona praedita est, actus valet in foro conscientiae, qui aliunde de iure naturali valet, *si eo religioso vel civili statu seu conditione* non adimatur naturalis status seu conditio, nec lex huiusmodi positiva ea adimat, quae naturali lege ad hominem spectant, secundum eius *naturalem statum*, seu *conditionem ;* sed tantum *secundum eius statum seu conditionem in societate.* — Et sic manent firma in foro conscientiae iura coniugum, iura parentum, iura filiorum, si verum adfuit matrimonium ; licet defuerit *matrimonium civile.* Defectus enim matrimonii civilis naturalem statum seu conditionem ex vero matrimonio profluentem non adimit. E contra, irrito matrimonio scienter contracto, nec vir, nec uxor, nec dos, nec filii legitimi, nec legitima successio intelligitur. C. 10. *Qui fil. sint legit. ;* Epist. Leonis XIII. *Il divisamento* 8. Febr. 1893. § *Ora una legge ;* C. I. 116; C. G. 202.; C. A. 160. Valet venditio in foro conscientiae, licet facta fuerit non *civi* sed *extero,* ubi id simpliciter prohibetur. Huiusmodi enim lex non aufert ea, quae naturali lege *ad hominem* spectant, sed quae *ad civem. Exteri* regulariter non prohibentur nisi solis iuribus, quae *ex solo iure civili* nationis proveniunt. — Non valet e contra testamentum religiosi, neque valet testamentum incapacis : utraque enim lex ea aufert, quae ipsa naturali lege *ad hominem* spectant, propter eius statum seu conditionem in societate ; nempe quoad priorem, in Ecclesia, quoad posteriorem, in societate civili. — Lugo de Iust. et Iur. d. 24. s. 4. ; Troplong della Prescrizione c. 1. n. 35.

Si tandem actus *propter defectum formae* irritatur, leges tunc magis proprie habentur *irritantes,* prout ab *inhabilitantibus* distinguuntur. *Forma* autem alia est *intrinseca* ipsi actui et ab actu inseparabilis, alia actui *extrinseca.* Prior est quasi *species* actus, et proprie *forma* nuncupatur, eaque ordinarie sita est in hoc, quod actus fiat coram aliqua persona publica et testibus, vel publicis instrumentis, fidem iuridice facientibus, consignetur. Posterior *solemnitas vel solemnia* actus appellatur, quibus omissis, actus proprie *irriti* dicuntur; *infecti* vero si omissa fuerit *forma,* cum forma det esse rei; sed saepe promiscue verba haec usurpantur, et actus *irritus* et *infectus* etiam dicitur ex defectu *habilitatis* personae. *Infectus* nempe ex effectu iuris. Et sic in matrimonio praesentia parochi et testium matrimonii *formam* constituunt; in alienationibus bonorum ecclesiasticorum, uxorum et minorum, Apostolicum beneplacitum requisitum in illis, et viri consensus in istis, ac iudicis decretum requisitum in his, ad *solemnia* pertinent actus. *Forma* et *solemnia* actus, ad fraudes removendas inducuntur.

Quare leges huiusmodi in fraudis praesumptione innituntur. Si fundentur in praesumptione *facti,* et fraus reapse absit, actus validus est. Si vero fundentur in praesumptione *periculi,* quamvis fraus absit, actus tamen irritus est vel irritationi obnoxius. Facile semper non est definire, an lex fundetur in *praesumptione fraudis,* an *in periculo fraudis.* Et sic disputatur inter doctores utrum valida sint pro foro conscientiae testamenta et legata secundum iuris formam non facta. — L. 1. 3. n. 711. 890. 918. 927.

Sunt, qui distinguunt inter irritationem actuum *in foro interno, et in foro externo* tantum, sive quoad civiles leges, sive quoad leges canonicas. Verum actuum valor, quoad se est, et in foro interno et in foro externo. Per se autem apparet contradictio, quae tunc esset inter forum internum et externum. Et apparet etiam quod tunc lex suum finem non obtineret, et plura secum et gravia afferret incommoda. Si alienatio e. g. facta ecclesiasticorum bonorum sine *Beneplacito Apostolico,* est irrita tantum in foro externo, et non etiam in foro conscientiae, iam emptor vel donatarius ea bona ut sua iure retineret, quin restituere teneatur cum evidenti Ecclesiae damno. Si testamentum holographum informe, sine testatoris subscriptione, esset in foro externo tantum invalidum, haeres ibi inscriptus legitime posset iam occulte sibi subripere bona a legitimo haerede possessa, etiam post iudicis sententiam. Quod absonum omnino est, et a ratione et a communi sensu. — Wirceburg. c. 4. a. 5. § 3.

224. *An peccet qui actum irritum facit?* — R. Affirmative, si actus *malus* sit, ut e. g., matrimonium inire cum consanguineo, vel si actus *damnosus* sit, sive iustitia, sive caritas, sive respublica, sive religio laedatur, v. g., si notarius publicum instrumentum conficiat sine iuridica forma; si testator libere testamentum condat, non servatis legalibus praescriptionibus, unde rixas et scandala exoritura praevideat; si iudex legitimum non servet iudiciorum processum; si forma et solemnia iuris canonici non serventur in electionibus ad officia ecclesiastica, in collatione beneficiorum, etc. — R. Affirmative item, si actus lege simul *irritetur* et in conscientiae etiam foro *prohibeatur,* ut in matrimoniis non servare formam ab Ecclesia praescriptam; debitam non servare formam in professione religiosa; adulterino filio donare. — R. Negative, si actus ipse neque in se *malus*, neque *alteri damnosus* sit, tunc enim non nisi frustraneus actus est, e. g., si quis suum scribat testamentum, omissa subscriptione, vel nondum adeptus aetatem praescriptam a lege. *Alteri damnosus*, non sibi; e. g. si coniuges alienent bona dotalia, quae alienari prohibentur, aut uxor alienet bona peraphernalia sine marito; et emptor ignoret bona esse dotalia, aut mulierem virum habere.

Licet autem lex non obliget in conscientia ad actum omittendum, si sit in tali casu *mere irritans* et non simul *prohibens;* obligat tamen ad standum iis omnibus, quae intrinsece ex irritatione nascuntur. Auctoritati enim legitime praecipiendi obtemperandum est. Omnis autem legislator leges irritantes condere potest, quia hoc ad bonum commune requiritur; secus enim fraudes et pericula humanae societatis propulsari satis non possent.

225. *An ignorantia, metus et grave incommodum ab irritatione excusent?* — R. Ad 1.um Negative, quia subiectiva ignorantia sive *facti* sive *iuris* non supplet obiectivum actus defectum, et sic nullum est matrimonium, stante, e. g., impedimento dirimente consanguinitatis, sive bona sive mala fide contrahatur. — Verum, si lex irritans sit *poenalis,* tunc, si ignorantia excusat a culpa, excusat quoque a poena irritationis. Si culpa vero admittatur, sed ignoretur poena irritationis tunc probabilius haec non incurritur, quia irritatio poena extraordinaria et exhorbitans est, a qua ignorantia excusat. Schmalz. l. 5. t. 37. n. 105.; Sanch. de Matr. l. 9. d. 32. n. 17. Communius tamen affirmant incurri, quia talis ignorantia cum non excuset a peccato contra legem, nec consequenter excusat a poena, licet haec ignoretur. Suarez l. 5. c. 22.; Ithur. Cas. 53. n. 24. — Neque vero ignorantia

ullo modo excusat, si irritatio principaliter sit statuta, ad praecludenda mala, quae secus in rem publicam manarent; poena autem accessorie, ad personam coercendam. Et sane propria legis irritantis ratio, communis utilitas est.

R. Ad 2.um et 3.um Non desunt qui affirmant, quia lex positiva cedere debet legi naturali caritatis, et quia est in casu legitima quaedam epikeia. Verum respondendum videtur cum communi sententia: Negative; quia gravis metus et gravissimum etiam incommodum neque personam reddunt *capacem*, neque actibus *vim* reddunt per legem ademptam. Cum autem huiusmodi leges primario et directe tendant ad publicum bonum servandum, locus non datur epikeiae propter *privatum* tantum damnum. Et sic irritum inter cognatos et affines erit matrimonium, etiam ad mortem vitandam, etiam in articulo mortis. *Privatum,* si enim commune adest damnum, cum lex tunc nociva evaderet societati, irritatio cessat. — L. 191., l. 3. n. 112., l. 6. n. 1029., de Privil. n. 57.; Diana t. 2. tr. 6. r. 62. 73.; Sanch. de Matr. l. 3. d. 17. n. 3.; Ithur. Cas. 53. n. 18.; M. E. v. 20. p. 177. 474.

226. **Nota**: Ut adsunt *leges irritantes*, ita *leges* adsunt *constitutivae iuris*, quas ad irritantes alii revocant. Tales leges sunt illae, quae ius aliquod constituunt et conferunt. Et sic religiosa professio, adoptio, vim obtinent suam illam a lege canonica, ab Ecclesia, religiosam professionem acceptante, ista a lege civili. Quare tales leges in utroque foro valent, in externo et interno. Si quis enim tale ius vere habet in foro conscientiae, non nisi a lege sive canonica, sive civili habet. Aliquando autem huiusmodi leges ius per se ipsas immediate praestant, ut leges concedentes patri usumfructum in bonis filiorumfamilias, concedentes filiisfamilias legitimam in bonis patris; aliquando vero nonnisi iudicis officio mediante ius praestant; uti leges concedentes restitutionem in integrum minoribus, metum passis etc.

Adsunt praeterea *leges actionem denegantes* in foro externo, quae si respiciunt aliquod *ius naturale,* non prosunt in foro conscientiae. Huiusmodi enim leges actionem non praestant, non quia *naturale ius* adimunt, sed tantum ut sit aliquis litium finis, ne lites multiplicentur. Si vero ius respiciant, quod *ex ipsa lege* profluat, sive canonica, sive civili; tunc, si quis, intra praefinitum tempus ius suum non fuerit prosecutus, ius ipsum, adeoque ex opposito, alterius obligationem adimunt. Quare huic prosunt etiam in foro interno, nisi forte is per iniuriam alterum impedierit ius suum prosequi.

227. *Quaenam sit natura poenae et legis poenalis ?* — R. Ad 1.um Poena in subtractione consistit alicuius boni sive *spiritualis* sive *temporalis*. *Spiritualis* praesertim, quoad poenas canonicas, ut in excommunicatione videre est; *temporalis* quoad poenas civiles.

« Cum peccatum sit actus inordinatus, manifestum est, quod quicumque peccat contra aliquem ordinem agit; et ideo ab ipso ordine (et Principe ordinis), consequens est quod deprimatur, quae quidem depressio poena est ». S. Th. 1. 2. q. 87. a. 1.

« Per poenam reparatur aequalitas iustitiae, in quantum ille, qui peccando nimis secutus est suam voluntatem, aliquid contra suam voluntatem patitur ». S. Th. 2. 2. q. 108. a. 4. Aequalitas etiam iustitiae reparatur, quatenus ille, qui illicita bona, sua voluntate, prosecutus est, aliquibus bonis contra suam voluntatem privetur.

Porro « vindicatio in tantum licita est, in quantum tendit ad cohibitionem malorum. Cohibentur autem aliqui a peccando, qui affectum virtutis non habent per hoc quod timent amittere aliqua, quae plus amant quam illa quae peccando adipiscuntur: alias timor non compesceret peccatum. Et ideo per subtractionem omnium, quae homo maxime diligit est vindicta de peccatis sumenda. Haec autem sunt, quae homo maxime diligit, vita, incolumitas corporis, libertas sui et bona exteriora, puta divitiae, patria, gloria. Et ideo... octo sunt genera poenarum... scilicet mors, per quam tollitur vita; verbera et talio, ut scilicet oculum pro oculo perdat, per quae amittit quis corporis incolumitatem; servitus et vincula, per quae perdit libertatem; exilium, per quod perdit patriam; damnum, per quod perdit divitias; ignominia, per quam perdit gloriam ». S. Th. 2. 2. q. 108. a. 3. q. 65. a. 3.

Poena alia est vindicativa et peccato debetur, alia praeservativa a peccato futuro, quae medicinalis dicitur, alia alicuius boni promotiva, et secundum hoc aliquis interdum sine culpa punitur, sed non sine causa, ut e. g. quod quis propter iudicium sanguinis irregularitatem incurrat. S. Th. 2. 2. q. 103 a. 4.

« Poenae praesentis vitae magis sunt medicinales quam retributivae. Retributio enim reversatur divino iudicio, quod est secundum veritatem in peccantes. Et ideo secundum iudicium praesentis vitae non pro quolibet peccato mortali infligitur poena mortis, sed solum pro illis, quae inferunt irreparabile nocumentum, vel etiam pro illis quae habent aliquam horribilem deformitatem; et ideo pro furto, quod irreparabile damnum non infert, non infligitur secundum praesens iudicium poena mortis, nisi ubi furtum aggravatur per aliquam gravem

circumstantiam, sicut patet de sacrilegio, quod est furtum rei sacrae, et de peculatu, quod est furtum rei communis, et de plagio, quod est furtum hominis, pro qua quis morte punitur, ut patet Exod. 21 ». S. Th. 2. 2. q. 66. a. 6. ad 2. « Si aliquis homo sit periculosus communitati et corruptivus ipsius propter aliquod peccatum laudabiliter et salubriter occiditur, ut bonum commune conservetur ». S. Th. 2. 2. q. 64. a. 2. c. « Humana iustitia illos qui sunt perniciosi in alios, occidit; eos vero, qui peccant aliis graviter non nocentes, ad poenitentiam reservat ». S. Th. 1. c. ad 2., q. 65. a. 1. c.

Nullus aliquem punire potest, nisi sit eius iurisdictioni subiectus. S. Th. 2. 2. q. 65. a. 2. c. Vindicta autem publica a civili exercenda magistratu ipsis Sacris Scripturis traditur, ad Rom. 13., 4. « Maior potestas maiorem debet habere coactionem. Sicut autem civitas est perfecta Communitas, ita Princeps civitatis habet perfectam potestatem coercendi; et ideo potest infligere poenas irreparabiles, scilicet occisionis vel mutilationis ». S. Th. 2. 2. q. 65. a. 2. ad 2., q. 10. a. 8. 9., q. 11. a. 3. 4.

R. Ad 2.um Lex obligare potest ad actum vel actionem aliquam faciendam sive omittendam, et tunc dicitur lex *moralis, praeceptiva* vel *prohibitiva*. Potest vero lex obligare ad solam poenam subeundam, et tunc dicitur lex *poenalis;* si nempe lex obliget adhuc ad illud faciendum vel omittendum, seu ad poenam secus subeundam. Etenim ad legis essentiam sufficit, ut imponat aliquam obligationem in conscientia, neque necesse est, ut obligatio actum vel eius omissionem determinate respiciat. Praeterea lex vim non habet nisi ex voluntate legislatoris. Atqui legislator ad solam poenam obligare potest, si communi bono procurando sufficiat. Quare merito docet S. Th. 2. 2. q. 186. a. 9., « quod non omnia, quae continentur in lege traduntur *per modum praecepti;* sed quaedam proponuntur *per modum ordinationis* cuiusdam, vel *statuti, obligantis ad certam* poenam ». — Suarez l. 5. c. 4. n. 2.-6.

Lex ergo *poenalis* est lex, quae non obligat ad actum ponendum vel omittendum *sub culpa,* in conscientia, sed tantum sub *poena* temporali, i. e. ad acceptandam poenam, ut iustam. Quare dari nequit, *proprie loquendo,* lex *mere poenalis,* hoc sensu, quatenus nullo modo obliget in conscientia; potest tamen dari lex *mere poenalis,* hoc alio sensu, quatenus nempe ad alterutrum in conscientia obliget, vel ad legem implendam, vel ad poenam subeundam; uti est lex mulctam solvendi, si quis vectigalia defraudet. Sed Cf. 232. — « Sanctiones quae nullo modo obligant in conscientia, nec ad actum, aut

eius omissionem, neque ad poenam, non sunt *proprie leges,* sed simplices *constitutiones et ordinationes*... Huc reducuntur *statuta* diversorum Ordinum, Congregationum, Academiarum, etc. ». Struggl q. 2. n. 32. Ideo huiusmodi leges non simpliciter leges, sed leges appellantur *directivae, consulentes, suadentes.* — Extra omnem vero quaestionem est, dari posse simul legem *moralem, praeceptivam* seu *prohibitivam* actus, et simul *poenalem,* et tunc lex dicitur *mixta;* uti est lex reparandi damnum sola culpa civili illatum. — Poena regulariter non obligat ante iudicis sententiam. Cf. 230., 1. Cor. 4., 21.; 2. Cor. 10., 6.; Suarez l. 5. c. 3. 4.; S. Th. 2. 2. q. 108. a. 4., q. 186. a. 9. ad 1.; E. M.

227.bis **Nota :** *Equuleus,* tormenti genus est, nempe machina lignea in equi modum compacta, *cavalletto,* in qua olim distendebantur et torquebantur ii, de quibus alicuius criminis quaestio habebatur, ut ex eius confessione plena fieret probatio. — *Ergastulum* ex Cod. Ital. poen. 31. 33. maxima poena est afferens interdictionem perpetuam a publicis officiis, legalem interdictionem, privationem patriae potestatis, auctoritatis maritalis, facultatis testandi. — Ergastulum sequitur *reclusio.* Poena reclusionis excedens quinque annos infert ex Cod. Ital. poen. 31. 33. perpetuam interdictionem a publicis officiis, legalem interdictionem, durante poena, et addi potest privatio patriae potestatis et maritalis auctoritatis, durante poena.

228. *Quomodo dignoscantur leges mere poenales?* — Dignoscuntur: 1.° *Ex legis materia, verbis et adiunctis.* 2.° *Ex communi sensu doctorum.* 3.° *Ex persuasione et praxi praesertim timoratorum.*

Ex materia; hinc uti poenales, per se loquendo, haberi possunt civiles leges, si earum attenta *materia,* legis finis sufficienter obtineatur, poenae tantum incusso timore, ut e. g., civiles leges de taxis solvendis quoad merces advehendas vel extrahendas: non solutis enim taxis constitutis, mulcta deberetur. — Uti *praeceptivae* vero habendae sunt civiles leges, si, attenta earum *materia,* legis finis sufficienter non obtineatur solo poenae timore, nisi timore etiam culpae, tales leges illae, quae directe et proxime conferunt ad commune bonum, pacem et ordinem civilis societatis, uti sunt leges, e. g., contractuum; publicorum officiorum, administratorum, magistratuum, etc.; iudiciorum, probationum, nisi quoad has ius sit certum et evidens; siquidem tunc non deficit *ius,* sed *iuris probatio,* dummodo *probatio* ipsam *formam* actus non attingat. C. I. 779. 1314.; C. G. 973., etc. — Itemque leges sunt omnino *in conscientia obligantes,* leges ius natu-

rale explicantes et definitivae iuris, uti sunt leges, taxantes pretia rerum et mercedes operum; concedentes patri usumfructum in bonis filiorumfamilias, filiisfamilias vero legitimam in bonis paternis, dimidiam partem thesauri inventori, dimidiam domino fundi, restitutionem in integrum minoribus, nuptis, metum passis, regularibus, muri communionem vicino, actionem damni dati sola culpa civili, etc. — Kenrick tr. 6. c. 3. n. 2.. seqq.

Ex verbis; hinc censet Suarez l. 5. c. 4. n. 9., si per verba legis poenalis non satis declaratur praeceptum, praesumendum esse pro lege pure poenali, « nisi ex circumstantiis, aut materia *vel poena* legis colligatur *virtuale praeceptum,* seu intentio sufficiens praecipientis ». *Vel poena*, e. g. excommunicationis, vel poena etiam corporalis, *gravissima,* mortis, mutilationis, etc. « Nam lex censenda est prudens et iusta; esset autem intolerabilis, si propter rem, quae culpa caret poenam mortis vel mutilationis imponeret ». Sed alii ex graviore poena deducunt nolle Principem in conscientia obligare, quia aequum non esset, ut praeter gravissimam poenam temporalem, quae sufficeret ad urgendam observantiam legis, velit etiam poenae aeternae addicere praeter illam temporalem gravissimam poenam. Sed hoc, uti patet, valeret etiam pro legibus Ecclesiae sub poena excommunicationis, suspensionis, interdicti, privationis beneficiorum etc.; et tamen omnes admittunt leges omnes Ecclesiae in conscientia obligare. — Habetur autem lex tanquam *pure poenalis,* si non feratur per modum praecepti ac prohibitionis, sed mere assertive, v. g., qui frumentum e regno transtulerit, solvet centum libellas; vel si feratur *disiunctive,* v. g., nemo frumentum e regno transferat, vel si transtulerit solvet centum libellas. — Si vero lex feratur simpliciter per modum praecepti ac prohibitionis; aut nullam poenam imponit, et est lex *moralis,* praeceptiva vel prohibitiva, obligans, *per se loquendo,* in conscientia ad culpam; aut poenam coniunctam habet, v. g., prohibetur canonicis abesse a choro sub poena amissionis distributionum, quae quotidie fiunt inter praesentes, et lex est *mixta,* obligans, iterum *per se loquendo,* simul ad culpam et poenam. *Per se loquendo,* nisi nempe aliud expresse monuerit ipse legislator, uti videre est in pluribus Regulis et Constitutionibus Ordinum et Congregationum religiosarum, vel aliud iudicandum sit ex aliis capitibus. — L. 145.-147.; S. Th. 2. 2. q. 186. a. 9. ad 1.

Necesse tamen non est ad legis obligationem, ut haec explicite a legislatore asseratur. Sufficit enim uti implicite ipsa lege lata intelligatur.

Ex adiunctis; e. g., si nulla morum corruptela ex legis transgressione sequeretur, nullum publici ordinis periculum, etc., et superior ipse suis ministris efficacem legis executionem, demandaret, vel magnam imponeret poenam. Ea enim sola sufficiens esset ad legis observantiam; et iuste praesumeretur Princeps nolle obligare ad culpam simul et poenam. Minime vero, si ageretur de re mala ex natura sua, vel publice perniciosa, quibus in rebus leges poenales nunquam quaerendae sunt. Suarez l. c. n. 12.; L. l. 3. n. 616.

Ex communi doctorum sententia; et sic uti poenales habentur leges, quae laicis aleas et ludos prohibent L. l. 3., n. 885. Communis e contrario est doctorum sententia, non dari *in Ecclesia* leges mere poenales, cum Ecclesia praecipue animarum bonum respiciat.

Ex consuetudine; « hinc leges oppidorum prohibentes sub poena caesionem lignorum, sive herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpa; sic enim habet consuetudo ». L. 145. Idem dicendum videtur de pastione pecoris in agris vel silvis communitatis, de gestatione armorum *ad venationem,* minime vero de gestatione armorum *insidiosorum.* S. Pius V. C. *Cum vices* 12. febr. 1572., C. I. Poen. 460. seqq. Leges civiles opium vetantes, aliaeque similes, ad bonos tuendos mores, leges per se morales sunt. — E. M.

« Observat, ait Reuter de Leg. n. 217., Suarez l. 7. c. 19. n. 12.; Laym. l. 1. tr. 4. c. 24. n. 12. aliquas leges de non pure poenalibus transiisse in pure poenales, quia aliter non sunt observatae, ut forte sunt leges civiles imponentes exactiones, prohibentes venari, ligna scindere, etc. ».

229. *An ignorantia, metus et aetas excuset a poena?* — R. Ad 1.um Affirmative pro foro interno, si ignorantia excuset a culpa *contra legem* sive sit ignorantia iuris, sive ignorantia facti: nam poena est naturalis quaedam consequentia culpae. — R. Negative pro eodem foro, si ignorantia non excuset a culpa *contra legem,* et circa solam *poenam* versetur, intellige *ordinariam;* non vero *extraordinariam* et *exorbitantem.* Ratio discriminis est, quia poena ordinaria ex natura ipsius criminis semper aliquo modo praevidetur, cum ipsum lumen naturale dictet malum iuxta suam naturam esse puniendum. At poena extraordinaria ne in confuso quidem praevideri potest. — R. Negative item, pro foro externo. Etenim legis cognitio praesumitur, nisi tamen legis ignorantia *probabilis,* h. e. verisimilis videatur. Praesumptio enim cedit veritati. — L. 169., l. 6. n. 705. 1074., l. 7. n. 351.

R. Ad 2.um Metus iniustus et gravis, qui a lege humana excusat,

cuius regulariter nulla est obligatio cum incommodo gravi, a poena adnexa legi humanae consequenter excusat. Hinc, licet forte non excuset a peccato gravi, quia id quod prohibebatur naturali etiam iure vetitum erat, adhuc tamen a poena excusat, nisi lex ipsa positiva non cesset, ut puta si quid in publicum damnum extorqueatur. C. 5. *De his quae vi.*

Ad 3.um Ex indulgentia iuris canonici, aetas excusat impuberes, C. 1. 2. *de Del. puer.;* C. 1. 60. *de Sent. exc.* Civili iure minores mitius puniuntur. C. I. Poen. 44. 53. seqq.; C. B. 828. — Cf. hic 195.; Suarez de Cens. d. 5. s. 1. n. 19.; Castropalao tr. 3. d. 1. p. 24. § 2. n. 8.; Scavini l. 1. n. 822. ed. 12.a Mediolani 1874.; Bouquillon de lege n. 159.

230. *An lex poenalis obliget ad subeundam poenam ante iudicis sententiam ?* — Poena, quae lege continetur, alia est *activa,* quae nequit excusatione donari, sine aliqua delinquentis positiva actione, uti esset, v. g., pecuniae solutio; alia est *passiva,* quae alterius actionem requirit ad eius executionem; alia est *privativa,* quae consistit in mera privatione alicuis iuris acquisiti, e. g., officii, beneficii, iurisdictionis, suffragii, etc.; eaque *conditionalis* est, si privat aliquo iure sub data conditione; alia *negativa,* quae negat reo bonum aliquod acquirendum; alia tandem *inhabilitans,* quae inhabilem seu incapacem reddit alicuius iuris, aliquid nempe faciendi vel contrahendi, acquirendi, dandi, etc. — Itemque alia est poena *latae sententiae,* alia *ferendae sententiae;* prima sola criminis patratione, secunda iudicis sententia incurritur. Haec autem sententia ferenda, vel *condemnatoria,* est, per quam reus certa poena mulctatur, vel *declaratoria* per quam iudex declarat aliquem in illud incidisse crimen, propter quod poena a lege statuta ipso facto incurritur. Ut poena latae sententiae dici possit, necesse est, ut legislator caverit evidenter, ut reus, delicto admisso, illico ea teneatur.

Si poena sit f. s. lex non obligat ad poenam subeundam ante istam sententiam; lex enim tunc poenam ipsa per se non infligit, sed tantum per iudicem infligendam decernit. Si poena vero sit l. s. tunc distinguendum est. *Poena activa,* vel *passiva* etc. e. g., aliquid solvendi vel patiendi, subeunda non est ante iudicis sententiam. Ratio, « quia nimis ardua, et inobservabilis esset lex illa humana; quod reus ipse in seipsum deberet poenam exequi ». L. 149. 148. Excipe nisi aliud lex ita evidenter praecipiat, ut aliter interpretari non possit, puta, simoniace acceptum restituendum, Cf. 523. — Idem ob eandem

rationem dicendum *de poena privativa* simul et *activa*. « Et sic igitur dicendum de legibus privantibus beneficiis, iam obtentis, ratione simoniae vel alienationis bonorum beneficii, etc., ubi semper requiritur declaratio iudicis » L. l. c.; nisi aliud expresse in lege cautum sit, ut videtur constitutum in Trid. s. 14. C. 18. de R. contra synodales examinatores, aliquid recipientes occasione examinis, siquidem dicitur, « a qua (i. e. a simonia) nequeunt absolvi, *nisi dimissis beneficiis* ». L. l. 3. n. 112. 397. Sed nec urgens haec legis locutio excludit *criminis declarationem*. Cf. 521.

Si *poena sit simpliciter privativa,* ante iudicis sententiam *ordinarie* erit subeunda, ut patet ex usu et consuetudine ubique recepta de censuris ac poenis similibus. Hinc absque alia sententia coniuges incestuosi privantur iure petendi. C. *Si quis de Eo qui cognov.* Ac merito; cum enim incestus fere semper occultus sit, poena redderetur inutilis, si ille esset probandus, et sententia requireretur. *Ordinarie,* nam excipitur: si reus nequeat poenam exequi sine infamia, cum hoc esset nimis durum; si aliter alicubi habeat particularis consuetudo. L. 148. — *Poenae negativae* et « *Poenae inhabilitantes* obligant ante iudicis sententiam, ut est poena imposita a Trid. non residentibus non lucrandi fructus. Item quando *poenae privativae* sunt *conditionales,* v. g., ut habens beneficium curatum, si non ordinetur sacerdos infra annum, sit ipso facto privatus beneficio, ut ex C. *Licet. de Elect.* in 6.°. Sic etiam clericus beneficiatus non deferens habitum ipso facto privatur privilegio fori ». L. 149. Ratio 1.ⁱ est, quia nemo potest acquirere id, ad quod nullum ius habet. Ratio 2.ⁱ est, quia cum lex non tribuat ius nisi sub tali conditione, ea deficiente, et omne ius deficere debet. Attamen, ut *pro poenis privativis,* ita etiam *pro inhabilitantibus* sententia *criminis* saltem declaratoria requiritur, « casu quo reus non possit exequi poenam sine propria infamia », L. l. 6. n. 705., ut puta, quae privat voce activa aut passiva. Nemo tenetur prodere seipsum. — L. l. 7. n. 54., l. 3. n. 397. 442. 402., l. 5. n. 280.; Struggl. q. 2. n. 38. seqq.; Suarez de Legib. l. 5. c. 10.; Laymann l. 1. tr. 4. c. 15.; Wirceburg. c. 4. a. 5. § 2.; Troplong della Prescrizione c. 1. n. 35. 38. 42.

231. *An poena conventionalis in contractibus debeat solvi ante sententiam?* — Poena quae debetur *pro eo, quod interest,* ante omnem iudicis sententiam debetur. De ea vero, quae debetur *ob moram,* disputatur. « Prima sententia affirmat, quia quisque tenetur ante sententiam *pactum* observare.... Secunda sententia, quam aeque probabi-

lem vocant, Salm.... negat, quia sentiendum est, contrahentes non aliter velle sibi imponere *poenam,* quam iuxta dispositionem Iuris circa leges poenarum, quae non nisi post sententiam contrahuntur. — Profecto tenetur reus post sententiam ad poenam. — Sed notandum est, non teneri eum ad solvendam pecuniam, *nisi petatur a parte.* — Et si poena sit nimis dura, ultra sententiam requiritur praeceptum iudicis, et ministrorum executio ». L. 150.; C. B. 343.

VI. — DE LEGE TRIBUTORUM

232. *An et quomodo in conscientia obligent tributorum leges?* — Tributum dicitur illud, quod Statui solvitur ad communes rei publicae expensas necessarium. Directum est, si personis directe imponatur, ratione suorum bonorum immobilium, mobilium, et exercitii alicuius negotii, artis, professionis. Indirectum, si non personae, sed certae rei directe imponatur, ob mutationem dominorum illius, ut in successionibus, vel ob illius transvectionem e regione in regionem. vel ob eius commercium, opificium, venditionem, usum. Quare, quae publicis etiam administrationibus solvuntur pro transvehendis epistolis de loco in locum, pro personarum itineribus in viis ferreis etc., rationem non habent tributorum; eaque solvenda sunt, vi contractus initi cum publica administratione, et consequenter ex iustitia commutativa.

Leges tributorum, *per se loquendo, morales* sunt, seu *praecipientes* in conscientia: illae nempe quae feruntur *a legitima auctoritate, ex iusta causa* communis boni, sustentationis et decoris Principis, et *servata debita proportione,* ita ut subditorum moralem facultatem non excedant, et ut, e. g., pauperes non graventur sicut divites, sic enim illi longe maius onus quam isti sustinerent. Lugo de Iust. et Iur. d. 36. n. 25. 26. Enimvero huiusmodi leges actum praecipiunt naturalis iustitiae, videlicet, *iustitiae legalis,* eum tantum definiendo et determinando; qua et Princeps et subditi tenentur pro sua quisque parte necessaria praesidia societati conferre. Quare naturalis haec iustitia praecipit *subditis* subministrare superiori, habenti curam communitatis, ea quae ad hanc curam habendam sunt necessaria; praecipit item *extraneis* debere eos compensare damna, quae mercium asportatione et venditione inferunt alienae societati; praecipit tum *subditis* tum *extraneis* debere compensare expensas necessarias in constructione, et custodia viarum, pontium, etc., quibus fruuntur. Ad Rom. 13., 5.-7. Hinc

praedicta iustitia *legalis* intime connexa est cum iustitia *commutativa*. Unde est, quod, tributorum defraudatio, saltem per se loquendo, obligationem infert restitutionis, ut expresse habet Gousset 671. 999. Ac Catech. Rom. 10. eam rapinis accenset; « In hoc crimine rapacitatis includuntur, qui quae Ecclesiae Praesidibus et Magistratibus debentur vectigalia, tributa, decimas et reliqua huius generis non dissolvunt, vel intervertunt, et ad se transferunt ».

Attamen, cum publice horum tributorum *exactores* constituantur, haec esse videtur mens legislatorum, ut tributorum solutio non censeatur debita, *nisi exigatur*. Minime vero inde permittuntur mendacia et fraudes ad non solvendum, et ad exactores decipiendos. Cum item in non solventes gravis poena imponatur, plures et graves sunt doctores, qui generatim leges de tributis habent, ut leges *mere poenales*. Verum inde non sequitur, quod quis non debeat solvere *iusta tributa*, quando *tempus per legem constitutum advenerit*, vel quando *legitime ab exactoribus petantur;* sed sequitur tantum quod ea, nisi lex observanda urgeatur, vel nisi legitime petantur, non teneatur quidem in conscientia solvere, et teneatur ad subeundam poenam, si deprehendatur tributum non solvisse, et poena imponatur. Quare tunc tantum quis peccat, quando, non soluto tributo per legem debito, vel non soluta gabella, quoad tributa ab exactoribus petita, nollet postea solvere mulctam et subire poenam. Atque haec sententia communi etiam praxi et persuasione confirmatur, has nempe leges in conscientia non obligare, ad tributa sponte solvenda. Quapropter, stante saltem dubio de obligatione, nemo etiam videtur ex hoc capite inquietandus, si tributa, tempore per legem constituto, vel nondum ab exactoribus petita, non solverit; imo etiam si, quoad haec ultima, exactorum vigilantiam quis mere eludat, res occultando, vel non ma-nifestando, nempe ne illi exigant, ut timorati etiam facere solent, vel declarando minorem rerum valorem ad tributum imminuendum; dummodo tamen absint mendacia et fraudes, quae semper illicita sunt, et saltem pretium *iustum, infimum rerum declaretur*. — L. l. 3. n. 614. 617., H. A. tr. 10. n. 81.; S. Th. Quodl. 2. a. 8., Quodl. 6. a. 10,; Lugo de Iust. et Iur. d. 36. s. 4.; Lessius de Iust. et Iur. l. 2. c. 33.; Ithur. Cas., 2.; Struggl. 32.; Elbel 303.-306.; Kenrick tr. 6. c. 3. n. 20.-22.-25.

233. **Resolves**: Damnandi sunt: 1.° Qui violenter resistunt ministris vectigalia exigentibus; hi enim peccant contra obedientiam: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit*. Ad Rom. 13., 2. Peccant

etiam contra iustitiam legalem; nam lex, quae respicit tributa, etiamsi ut mere poenalis habeatur, gubernatoribus tamen ius certum tribuit ad mulctam exigendam, si subditi in fraude deprehendantur. — 2.° Qui per fas et nefas defraudationem veluti commercium quoddam exercent, atque animo resistendi etiam armati diu noctuque vagantur. Huiusmodi enim homines fiunt cives rebelles et societati perniciosissimi. — 3.° Qui licet nunquam resistant, nec animum resistendi habeant, omni tamen studio et opera in artem metiendi et defraudandi incumbunt, eamque veluti vitae professionem habent. Hi praeterea temporalium bonorum ac vitae et animae periculis haud raro exponuntur. Insuper aliud prorsus est res suas aliquando non manifestare seu occultare, ne tributum exigatur; aliud artem exercere defraudandi tributa, quod certe prohibetur; cum hoc societati omnino damnosum sit, et propter ipsam tributorum defraudationem, et propter plura alia delicta, quae cum illa naturaliter consociantur. — Hi omnes incidunt *in commissum,* Dig. l. 39. t. 4. *Commissum* in Iure est id, quod ob vectigal non solutum, vel omissam apud publicanos professionem, fisco vindicatur, *cosa devoluta al fisco, confiscata.* Item ipsa adiudicatio fisci est, *confiscazione.*

234. *An peccent contra iustitiam praepositi, quoties iustum tributum non exigant?* — R. Affirmative, *per se generatim,* et quidem graviter in materia gravi. Ratio patet, siquidem se obligarunt ad rite invigilandum, et ad tributa, alioquin iusta, diligenter exigenda. Quare, si officio suo desint, ad restitutionem tenentur erga Principem, vel rempublicam. *Generatim,* quia iuxta plures praepositi vectigalibus exigendis non semper damnandi sunt, quando subinde benignius agunt in re levi, praecipue cum pauperibus, vel etiam cum iis, qui alias diligenter solvunt; quia in tali casu rationabiliter praesumitur remittere ipse Princeps. « Praeterea, si telonarii deprehendunt defraudatores, et solum dissimulant mulctam, probabiliter non tenentur hanc resarcire. Ratio huius est: quia telonarii vi sui officii solum tenentur exigere vectigal in bonum Principis, non autem hunc per mulctas ditare. Praeterea mulcta aliunde non debetur ante sententiam iudicis, nec fiscus ante hanc habet ius ad mulctam. Unde etiam custodes stipendiati ad observandum, ne per passus occultos declinentur telonia, si culpa sua sinant transitum, tenentur ex iustitia resarcire iactum telonii, non vero mulctae ». Struggl 30. Alii tamen affirmant debere etiam mulctam resarcire, quia omittendo denuntiationem, ad quam ratione officii tenentur, causa sunt cur fiscus non exigat illam, ad quam ius habet. Cf. 1394. Damnandi vero

sunt, qui vectigalibus exigendis praepositos mediis iniustis corrumpunt, ne officio suo fungantur, *tributum alioquin iustum exigendo,* peccant enim saltem ad horum peccatum cooperando, et ad restitutionem tenentur, — Luc. 3., 12. 13.; L. 1. 3. n. 583. 614.-617., 1. 4. n. 237.; Struggl 32.; Gousset 1000.

VII. — DE DISPENSATIONE

235. *Quid dispensatio sit?* — Dispensatio est relaxatio legis in casu particulari propter specialem causam. Contigit enim, « quod aliquod praeceptum, quod est ad commodum multitudinis in pluribus, non est conveniens huic personae vel in hoc casu; vel per hoc impediretur aliquid melius, vel etiam induceretur aliquod malum » S. Th. 1. 2. q. 96. a. 1. Effectum suum sortitur, statim ac fuerit concessa. Ut autem quis ea licite utatur, opus est, ut ei manifestetur, ne eam praesumens periculo se exponat legem violandi, si forte non fuerit concessa.

Differt a *declaratione,* qua edicitur hunc vel illum casum non comprehendi in lege. Differt a *licentia,* quae locum habet, quando lex rem absolute non prohibet, sed tantum conditionate, nempe sine superioris consensu et approbatione. Quare legis vinculum per *licentiam non relaxatur,* sed apponitur dumtaxat conditio, qua posita, lex non amplius locum habet. Lex tunc potius observatur, nam lex praecipit reapse petere licentiam, si tale vel tale quid fiat, petere nempe superioris consensum. Differt a *privilegio,* quod et *contra legem* et *praeter legem* etiam esse potest, et, cum contra legem est, illi simpliciter derogat, adeoque non pro casu tantum, aut casibus aliquibus in particulari, sed pro omnibus. Differt etiam ab *irritatione, abrogatione,* et *cessatione* legis, quia in hisce lex pro omnibus extinguitur. — S. Th. 2. 2. q. 147. a. 4.

236. **Nota**: Potestas dispensandi *generaliter* data recidit in privilegium *praeter ius,* et favorabilis est, adeoque *latam* habet interpretationem; sed non *extensivam. Generaliter,* nam *particulariter* data strictae interpretationis est. Generalis enim potestas bono communi est necessaria eique prospicit; non item particularis potestas, quae potius inchoata quaedam dispensatio est. At dispensatio, quia legi derogat, odiosa est, et *strictae* est interpretationis; nisi debita sit, vel concessa fuerit, motu proprio, vel communitati, vel in bonum commune, vel

inserta in Corpore Iuris. *Strictae,* sed non *restrictivae,* nisi forte ius tertii laedatur. Numquam vero ita est interpretanda, ut fiat ei cui est concessa inutilis vel onerosa. R. 61.ª de R. I. in 6.° — L. 187. 192. 194. 195.

237. *Quaenam ad dispensationem requirantur?* — Necesse est, ut is qui dat dispensationem eam det sciens volens, sed metu extorta valet; et ut ille cui datur, *regulariter loquendo,* eam acceptet. Invito enim beneficium non datur. L. 1. 9. *de Donat.* Invitum autem accipere debemus et eum, qui non consentit. L. 8. § *Invitus de Procur.* Hinc, si alius *ordinariam* dispensationem impedimenti petierit, et sponsi id ignorantes matrimonium contrahant, ea dispensatio ipsis non prodest. Sufficit in casu, *per se,* ut unus dispensationem acceptet, cum concessa dispensatio necessario utrumque afficiat. Dari autem potest et acceptari etiam tacite, et facto ipso. *Regulariter loquendo,* absolute enim dispensari potest etiam inscius et invitus. Siquidem legislatoris est ligare et solvere. — L. 184. 187.; Sanch. de Matr. l. 3. c. 36. n. 3.

Ex parte concedentis iusta requiritur causa, secus enim superior non esset fidelis custos legis, sed imprudens dissipator. Insuper naturale ius dictat, partem debere conformari suo toti, nisi iusta causa excuset. Sine iusta causa dispensatio data ab ipso legislatore *valida* quidem est, quamvis *illicita;* ab inferiore vero seu a delegato et *illicita* et *invalida.* Legislator enim tamquam propriam habet potestatem ligandi et solvendi, cui illa iusta causa extrinseca est, eam vero non censetur communicare inferiori seu delegato, nisi ut ea rationabiliter utatur. *Leviter* tamen *peccat* et legislator sine causa dispensans; et dispensatus, eam petens; qui vero, sublata lege per dispensationem, hac utitur, ne leviter quidem peccat. Nulli enim et ille dando et iste acceptando iniuriam faciunt, quamvis legalem iustitiam laedant. *Graviter* vero *peccat* delegatus dispensans sine iusta causa *in re gravi,* siquidem graviter concessa sibi potestate abutitur. *In re gravi,* in re enim levi, venialem culpam non excedit. — *Ex parte autem petentis requiritur, tum ad liceitatem tum ad validitatem,* ut vera adsit causa, siquidem superior non dispensat, nisi preces veritate nitantur. — Trid. s. 25. C. 18. de R.; S. Th. 1. 2. q. 97. a. 4., 2. 2. q. 88. a 10.

Ceterum *causa sufficit probabiliter iusta,* et ad petendam, et ad concedendam dispensationem, tum valide tum licite, ne res nimis anxia et scrupulis obnoxia sit. Neque vero opus est ut tanta sit, quanta sufficiat de se ad excusandum, secus inutilis prorsus evaderet dispensandi potestas in superiore. « Causa est dignitas petentis aut superioris, ut

se benignum ostendat, nec non utilitas communis, aut privata et similia. In dispensationibus autem impedimentorum pro matrimoniis, sufficit pro causa solutio pecuniae in subsidium Ecclesiae, ut est praxis ». L. 195. Dispensationes matrimoniales *minoris gradus* conceduntur nunc *ex rationabilibus causis a S. Sede probatis,* neque ulli sunt obnoxiae impugnationi. Ord. serv. in Rom. Cur. Norm. pecul. c. 7. a. 3. n. 21. — L. 178. 181. 182. 186. 192. 195., l. 3. n. 251., l. 7. n. 353.; S. Th. 1. 2. q. 96. a. 6., q. 97. a. 4., 2. 2. q. 63. a. 2. ad 2.; Wirceburg. c. 5. a. 2.; E. M.

238. *An existente iusta causa, teneatur superior dispensare?* — R. Negative: *si causa sit tantum sufficiens,* ita ut dispensatio sit *permissa;* et superior eam potest vel dare vel negare, vel dare uni, alteri negare, nam est mera gratia, adeoque libera. Insuper ut subdito prodest dispensatio, ita bono communi eiusdem negatio prodest. — R. Affirmative, *si causa dispensationem necessariam reddat* ad evitandum damnum commune, vel privatam magni momenti, vel ad procurandam utilitatem communem, vel privatam magnam, alioquin peccaret graviter vel leviter iuxta materiam; ideo enim ei potestas data fuit. — « Denegata tamen, etiam iniuste, dispensatione, nequit subditus agere contra legem; nisi talis casus urgeat, ut eam extrahat a lege; quare si Episcopus iniuste neget dispensationem publicationum ante matrimonium, potest, urgenti gravi causa, illud contrahi sine eis », L. 179.; S. Th. 1. 2. q. 97. a. 4.

239. *Utrum in dubio, an casus indigeat dispensatione, ea opus sit?* — R. Negative in dubio positivo; extensio enim legis ad illum casum incerta manet. — R. Affirmative in dubio negativo de existentia et sufficientia causae excusantis; nam lex certa possidet. Negative vero in dubio negativo de necessitate dispensationis; nam tunc e contra possidet libertas. L. 97. 180. 192. 195., l. 3. n. 325., l. 4. n. 154., H. A. tr. 2. n. 51.

240. *An liceat uti dispensatione tacita, praesumpta, interpretativa?* — R. Ad 1.um Affirmative, *adest* enim vere voluntas dispensandi in superiore; cum *tacita* dispensatio habeatur, quando superior aliquid velit cum quo dispensatio sit connexa, vel quando sciens et potens contradicere non contradicat.

R. Ad 2.um Affirmative, tunc enim etiam *adest* in superiore vere voluntas dispensandi, ut rationabiliter ex hypothesi praesumitur, v. g., si sciens praelatum te esse excommunicatum, beneficium tibi conferat.

— Praesumpta haec dispensatio, praesumpta *de praesenti,* in tacitam reincidit.

R. Ad 3.um Negative, non enim *adest,* neque ulla ratio persuadet quod *adsit* in superiore voluntas dispensandi, sed tantum ratio adest, quod *adesset* talis voluntas in superiore, si rem sciret. Attamen in rebus minoris momenti facilius quis tunc epikeia uti posset. Nec refert, quod valeat licentia *praesumpta de futuro;* nam ad actiones, quae ad sui valorem requirunt positivum actum voluntatis non sufficit voluntarium interpretativum, ut in *dispensatione* contingit, siquidem *relaxatio legis* positivum superioris consensum requirit. E contra ad actiones, ad quas mere sufficit superiorem non esse invitum, ut in casu *licentiae* petendae, voluntarium interpretativum sufficit. L. 187., l. 3. n. 288.; Struggl tr. 1. q. 1. n. 21.; Sanch. de Matr. l. 3. d. 35. n. 16. 24.

241. *Quinam dispensare possint, et cum quibusnam?* — R. Ad 1.um Cum dispensatio *relaxatio sit legis,* patet eam esse actum iurisdictionis. Quare ille tantum dispensare potest *potestate ordinaria,* qui legem condidit, vel eius superior, aut successor; *potestate* vero *delegata* qui ab his dispensandi receperit potestatem. Ratio, quia legislator tantam habet potestatem ad solvendum quantam ad ligandum; parem habet cum suis praedecessoribus potestatem; sibi demum subordinatam habet inferiorum potestatem. Inferior autem nullam habet potestatem in legem sui superioris. — Non potest legislator dispensare etiam in sua lege, si lex transeat in contractum. Nam pacta sunt ab omnibus observanda. — Potest vero inferior dispensare in lege etiam superioris, si in lege *generaliter* permittatur dispensatio, v. g., si dicatur *donec dispensetur,* si consuetudo praescripserit, si communiter a theologis admittatur.

Hinc valide et licite inferior, potestate ordinaria, dispensat ex iusta causa in lege superioris: 1.° Circa levia, h. e. quae sub mortali non obligant, etsi sit facilis ad superiorem recursus. 2.° In casibus, qui frequenter occurrunt, et in casibus dubiis. 3.° Quando urgens adest necessitas, recursus ad superiorem est difficilis, et in mora periculum adest. — 4.° Homo non potest ob sui conservationem se dispensare a divina et naturali lege.

Potestate ordinaria, delegata. Ordinaria est, quae alicui competit ex vi suae dignitatis, vel officii sui; delegata, quae competit ex concessione illius, qui ordinariam habet. Si delegata potestas ab iure concedatur, ordinariae aequiparatur, utpote officio et dignitati adnexa;

si vero non nisi a superiore sit, pure delegata est. — L. 90. 190.-192., l. 6. n. 902.

R. Ad 2.um Cum illis tantum dispensari potest, qui dispensantis iurisdictioni subiiciuntur. v. g., *cum incolis*, domicilium habentibus, sive in proprio sint territorio, sive extra illud, L. l. 7. n. 81.; *cum advenis,* quandiu quasi domicilium in territorio habent, S. O. 22 Nov. 1865., A. S. S. v. 2. p. 671., qui impetrata dispensatione uti possunt etiam cum peregre abeunt, Suarez l. 8. c. 26. n. 12.; *cum vagis*, quamdiu ii versantur in territorio, Bened. XIV. Not. 33. n. 10.; immo etiam *cum peregrinis,* siquidem peregrini etiam per accessum ad superiorem localem sufficienter fiunt subditi, dum in alieno sunt territorio, atque haec dispensatio cum *personalis* sit, personae adhaeret, adeoque peregrinantem subsequitur etiam extra territorium seu dioecesim dispensantis, Cf. 298.; tandem *cum seipsis,* quamvis delegatam tantum habeant potestatem, sed *generalem.* Ratio est, « quia est iurisdictio pure voluntaria, quae etiam erga seipsum exerceri potest. Hinc bene sibi dispensare potest in votis, iuramento, ieiunio, etc. » L. 183. *Generalem,* quia nullus excipitur in facultate generali quocumque modo habeatur. Secus vero est, si quis delegatus sit ad casus tantum particulares. — L. 158. 183., l. 3. n. 262.; E. M.

242. *An Papa dispensare possit in lege divina?* — Quae lege divina prohibentur triplicis sunt classis. Sunt enim obiecta *in se mala, et ratione sui.* Et haec numquam evadere possunt non mala et licita. Sunt obiecta *in se mala, sed ratione periculi,* vel ratione non ipsius *esse* ordinis sed *perfectionis* huius ordinis. Et haec, periculo sublato, et ob peculiares circumstantias, evadere possunt non mala et licita. Sunt tandem obiecta *in se mala, sed propter ius alienum.* Hoc iure cessante, ex eo quod quis in illud ius habeat potestatem, id quod alias illicitum est, licitum reddi potest.

Potest ergo Papa dispensare ex iusta causa in iis, in quibus ius divinum oritur a voluntate humana, ut in votis et in iuramentis. Certum enim est, quod in his gerat vicem Dei. Unde est, quod dispensatio in voto vel iuramento, sine iusta causa, etiam a Papa facta sit invalida. *In ceteris* controvertitur, an vera dispensare possit ex gravissima causa, vel tantum declarare ius divinum tunc cessare. In praxi parvi refert. *In ceteris*, in quibus nempe dispensare potest; non enim potest dispensare in omnibus, ut patet ex praemissis initio, sed tantum in aliquibus, e. g., in sponsalibus, in matrimonio rato, etc. Excipe vero semper leges, quae ad essentialem Ecclesiae constitutionem per-

tinent, leges circa formas et materias sacramentorum, circa oblationem sacrificii, etc. Potest tamen in dubiis Summus Pontifex ius divinum et naturale infallibiliter declarare. — Illud ergo: *Quodcumque solveris* etc. illimitatum non est, sed coarctandum est ad ea quae pertinent ad Ecclesiae et animarum spirituale bonum. Cf. 180. — L. 180. 188. 189.; S. Th. 1. 2. q. 100. a. 8.; 2. 2. q. 88. a. 12., q. 89. a. 9. ad 3., S. q. 65. a. 1. 2. 4,, q. 67. a. 3., Quodl. 4. 13.; Struggl q. 4. n. 11.; E. M.

243. *In quibusnam legibus dispensare possunt Episcopi? — De iure ordinario,* dispensare possunt in propriis dioecesibus a legibus latis in synodis provincialibus, cum ita sit consuetudine introductum, C. *Cum contingat* 13. *de For. comp.,* modo non sint Concilio specialiter reservatae. Dispensare item possunt in omnibus statutis episcopalibus et synodalibus, et quidem independenter a capitulo et clero. Neque obstat, quod Concilium provinciale, vel synodus dioecesana ab Apostolica Sede fuerit approbata. Ista enim approbatio non est *specifica* et *absoluta,* ut singula rigide examinentur, cognoscantur, *ac motu proprio et certa scientia* probentur. Sed est *ordinaria, communis et conditionalis, si canonice,* etc. quod quidem nihil novi iuris tribuit; nam tantum Concilii decreta, legitime condita, et quae ex sese vim habent obligandi, confirmantur; et recognitio eorum facta a S. C. C. est tantum conditio, sine qua non, ut possint promulgari. Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 5. Ceterum Episcopi iure suo dispensant in legibus etiam Pontificiis pro sua dioecesi latis, habentur enim instar legum dioecesanarum. A statutis autem episcopalibus et synodalibus dispensare valet etiam capitulum, Sede vacante, cum succedat in locum Episcopi. — Idem nequit Vicarius Generalis Episcopi, sine speciali delegatione, cum id non habeat de suo iure ordinario; siquidem in generali commissione non intelligitur facultas dispensandi. — Non possunt tamen Episcopi dispensare in lege synodali taxativa congruae pro ordinandis. Ratio est, quia Innoc. XII. B. *Speculatores* statuit, ut « beneficium eius sit reditus, ut ad congruam vitae sustentationem, sive iuxta taxam synodalem, sive, ea deficiente, iuxta morem regionis pro promovendis ad ss. ordines, detractis oneribus, per se sufficiat, illudque ab ordinando pacifice possideatur ». Quare Pontifex implicite adimit Episcopo facultatem dispensandi hac in re, seu potius arbitrandi, aut faciendi supputationem suo modo.

Quia autem omnis potestas, et maxime spiritualis, non in destructionem, sed aedificationem data est, ex ipsa natura ecclesiastica-

rum legum, et ex praesumpta Rom. Pontificis voluntate, nec non ex consuetudine, Episcopi dispensant etiam in legibus communibus, 1.° cum materia est levis, 2.° quoad casus dubios, 3.° quoad casus qui saepe accidunt, ut in plerisque votis, officio divino, observantia festorum, abstinentia, ieiunio, *cum privatis* et *in casibus particularibus*. — Itemque dispensant in aliis etiam pontificiis legibus, quoties non est facilis recursus ad Summum Pontificem, et periculum grave est in mora, e. g., in impedimentis matrimonii, in irregularitatibus, in votis reservatis, etc. — Possunt vero dispensare in legibus pontificiis, si in lege ipsa dicatur posse ab ea dispensari; nam si verba haec aliquid significant, et dispensationem permittunt, eam certe inferioribus permittunt, nempe Episcopis. — Excipiuntur tamen matrimoniales dispensationes, Cf. Trid. s. 24. C. 5. de R. M., ex praxi et Stylo Curiae, nec non ex C. Pii X. *Sapienti consilio* et *Ord. serv. in Rom. Cur.*, vel si ex iure dispensandi essent ipsimet Ordinarii, ut in Episcopo videre est bigamum ordinante, C. *Super eo* 2. *de Big.* — L. 180. 190. 191. 192., App. 2. n. 54. seqq., l. 6. n. 613. 902., H. A tr. 2. c. 6. n. 57.; De Iustis de Dispensat. Matrimon. l. 2. c. 2. n. 45. seqq.

244. **Nota**: Dicitur Episcopus in praecedentibus casibus dispensare *de iure ordinario,* quia talis facultas eis competit vi proprii officii, cui est perpetuo annexa, et ideo bene eam possunt alteri delegare. — Gratis a quibuscumque, ad quos dispensatio pertineat, praestanda est. Trid. s. 25. C. 18. de R. — In casibus dubiis Episcopus potest *declarare* casum dispensatione non indigere, vel *ad cautelam* dispensare. — Quoad dispensationem *ad cautelam* haec notat Bened. XIV. Not. 101.: « Diana sapienter advertit concedi a S. Poenit. vel Datar. dispensationes huiusmodi non tanquam necessarias, sed ut omni scrupulo animique sollicitudine fideles eripiantur ». Dispensatio non erit tunc, regulariter loquendo, necessaria; sed valde prodest; si forte enim deinde veritas appareat, dispensatus nihilominus quis vere manet. — L. 190. 192. 193., l. 6. n. 613., de Priv. 57. 58.; Struggl q. 4. n. 12; Sanch. l. 8. d. 6. n. 18.

Praeter ordinarias has facultates Episcopi saepe plures alias habent extraordinarias facultates ad triennium, ad quinquennium, etc., quas delegatas facultates possunt etiam aliis regulariter subdelegare. Cf. 254.

245. *An parochi in aliquibus dispensare valeant? — De iure ordinario,* possunt, *ratione consuetudinis,* dispensare cum subditis, pro casibus tantum particularibus, in ieiuniis, in abstinentia, in operibus die festo prohibitis, et in aliis similibus, quae frequenter occurrunt et

indigent prompta dispensatione. *Ratione consuetudinis,* iurisdictionem enim in foro externo non habent. *De iure ordinario,* siquidem haec facultas ipsis tributa est ratione officii, utpote exercenda in casibus, qui frequentes occurrunt. — Quin immo in gravioribus etiam dispensare possunt, in quibus possunt Episcopi dispensare, stante gravissima necessitate, si Episcopus non possit adiri et periculum sit in mora. — L. 190. 192.; l. 3. n. 288., l. 6. n. 613., H. A. 59.

246. *An regulares in aliquibus dispensare possint?* — « *Praelati regulares* habent potestatem dispensandi *(in casibus particularibus)* cum suis subditis in praeceptis ecclesiasticis, *ut possunt Episcopi* cum suis dioecesanis. Etenim ipsi habent quasi episcopalem iurisdictionem, ut communiter docent dd.... Et idem valet quoad regulas religionis ». L. de Privil. n. 106. 108. — « *Confessarii Mendicantium,* et ceteri regulares communicantes, potestatem habent irritandi, remittendi, et dispensandi iuramenta ac vota. Possunt insuper dispensare cum coniugibus quoad impedimentum ad petendum debitum, propter incestum commissum cum consanguinea coniugis. Animadvertendum est autem hic, quod confessarius debet in hoc obtinere licentiam specialem, et saltem a superiore inferiore sui monasterii. Possunt praeterea confessarii Mendicantes dispensare cum coniugibus in voto castitatis, elicito ante matrimonium, ad petendum debitum, sicuti etiam in voto elicito post matrimonium. Possunt ipsi dispensare in omnibus votis, in quibus valent de iure ordinario dispensare Episcopi cum suis subditis ». L. ib. 109., l. 1. n. 194., l. 3. n. 257. 258., l. 4. n. 63. 64., l. 6. n. 987. 1076. 1127. 1128.; La-Croix l. 3. p. 2. n. 1310; Struggl q. 4. n. 13.

247. *Utrum dispensatio in foro externo, an in foro interno dari possit?* — Dispensatio dari potest *in foro externo,* siquidem si vinculum legis in foro externo constituitur, in eodem etiam foro solutio illius vinculi dari potest. Et sic dispensatio ab abstinentia, quae datur per Indultum tempore quadragesimae, in foro externo datur. — Dari etiam potest *in foro interno sacramentali;* nam in foro sacramentali bene agi possunt ea omnia, quae ad spiritualem salutem pertinent. Dari item potest *in foro interno conscientiae,* licet non sacramentali, nam ut ad forum *sacramentale* pertinent proprie peccata, ita ad forum conscientiae pertinent omnia, quae spectant ad spiritualem uniuscuiusque salutem. Illud autem essentiale intercedit discrimen inter *forum internum sacramentale* et *forum mere internum conscientiae,* quod in illo res inter praesentes tractantur, in hoc res agi etiam pos-

sunt inter absentes. — Distinguitur etiam *forum poenitentiae,* sed hoc, secundum alios, est forum sacramentale; secundum alios, est forum conscientiae. Quare quod alicui committitur *in foro poenitentiae,* praeter *peccatorum absolutionem,* v. g., dispensatio a ieiunio, abstinentia, etc., etiam extra sacramentum poenitentiae potest expediri, quamvis mandatum *sacerdoti confessario* dirigatur. — Suarez l. 8. c. 6. n. 15. 16.; Salm. tr. 18. c. 1. n. 33.; Schmalz. l. 2. t. 2. n. 2.; L. 194.; S. Th. l. 2. q. 97. a. 4.

248. *Quandonam dispensatio cesset?* — Dispensatio cessat: 1.° *Revocatione;* ea enim *legis* vinculum restituitur. Quare a legislatore facta etiam sine causa valet. A delegato facta etiam ex iusta causa non valet; dispensatione enim data acceptam delegationem explevit. Facta ab inferiore praelato, quando illam ordinario iure concessit, si ex iusta causa; valet; secus vero, si absque iusta causa, quia non potest superioris legem restituere. Non enim censetur Superior ad talem revocationem facultatem concessisse. *Legis;* nam si obligatio non a lege, sed a propria pendet voluntate, ut in votis, sine hac restitui non potest. Praelatus dispensationem revocans sine iusta causa *per se* venialiter tantum peccat. — L. 197.

2.° *Renunciatione,* quae statim valet in illis, quae ex propria voluntate vim habent, in votis, iuramentis, etc. In illis, vero, quae ex lege effectum sortiuntur, e. g., in impedimentis matrimonii, in horis canonicis, etc., tunc valet, cum a superiore fuerit acceptata, qui legis vinculum restituere potest. — L. 198.

3.° *Cessante totaliter causa motiva,* si dispensatio tractum habeat successivum, et *absolute* data non fuerit, ut, e. gr., dispensatio a lege abstinentiae ob infirmitatem. Secus vero, si dispensatio *absolute* data fuerit, quamvis, attenta materia, tractum habere possit successivum; vel si unico actu fuerit perfecta, e. g., si quis ab irregularitate fuerit dispensatus ob paupertatem parentum, vel ob morum honestatem, vel ob inopiam ministrorum. Quare, qui *absolute* fuit dispensatus a voto castitatis, mortuo coniuge, alteri nubere potest; si vero pro speciali casu dispensatio fuerit concessa, nova indiget dispensatione. *Absolute;* si causa iudicatur *perpetua,* tunc dispensatio censetur data *absolute,* etsi postea per accidens causa cesset. Secus vero, si causa diiudicatur tantum *pro tempore* duratura.

4.° Si dispensationi fuerit adiuncta aliqua commutatio oneris, tunc etiam, cessante causa, dispensatio non cessat. — Dispensatio item non cessat: 1.° *Non usu,* aut *usu contrario,* unde ea quis semper deinde

uti poterit, siquidem haec legis vinculum restituere non valent. 2.° *Dispensantis territorio relicto,* quia factum legitime retractari non debet, etsi postea is casus inciderit, a quo initium haberi non potuisset. 3.° *Morte dispensantis;* quicumque ille sit, sive praelatus superior, sive inferior; cum dispensatio sit gratia facta, et gratia facta non expiret morte concedentis, vel eius amotione ab officio. C. *Si super* 9. *de Off. et pot. iud. del.* in 6.° Idem de licentiis concessis valet. — R. 73.ª de R. I. in 6.°; L. 195.-198.

VIII. — DE PRIVILEGIIS

249. *Quid sit privilegium?* — Privilegium est, quasi *privata lex, aliquod speciale alicui concedens beneficium, extra Corpus Iuris existens. Privata,* quia aliquid speciale alicui et non omnibus concedit. *Lex,* quia quid stabile est, non in actu mere transeunte situm, et, dum ius privilegiato concedit privilegio utendi, omnibus seu toti communitati obligationem imponit privilegii usum non impediendi. *Speciale,* neque enim privilegia concederentur, si praeter generalem legem nulli aliquid speciale concederetur. *Beneficium,* siquidem gratiam Principis continet. *Alicui,* h. e. sive singulari personae, sive personae morali, e, g., Universitati, Ordini religioso, etc. *Extra Corpus Iuris existens,* quia lex proprie non est, unde neque indiget promulgatione: sed, cum donatio quaedam sit, *acceptatione* indiget. Idque de qualibet *gratia concessa* valet. Regulariter nihil acquiritur nisi volenti. Cf. Schmalz. l. 4. t. 3. n. 203. seqq. Sed petitio pro acceptatione est, et, si per procuratorem petatur, sufficit ut per eum acceptetur.

Quare, quoad quis ignoret, an gratia concessa fuerit, ea regulariter uti licite non potest; sed verius valide potest, Suarez l. 8. c. 25. n. 25.; Laymann c. 23. n. 10.; Sanch. de Matr. l. 3. d. 36. n. 6. 8., l. 8. d. 21.; Engel l. 5. t. 33. n. 8., l. 4. t. 3. n. 15., si verum est gratiam fuisse concessam. Nec refert, si gratia pro alio petita fuerit, etiam ignorante, immo et invito. Sanch. de Matr. l. 8. d. 26. n. 4.; Bonac. d. 1. q. 3. c. 3. n. 4. Hinc, si quis, nec ipse gratiam petiit, nec scit petitam ab alio concessam fuisse, eaque tamen forte utitur, standum erit pro valore actus, cum nempe iste non nisi a gratiam concedentis voluntate dependet, uti e. g. in dispensationibus matrimonii in radice videre est; vel, si Summus Pontifex, Cardinali rogante, permittat alienum sacerdotem adesse matrimonio, et hic peti-

tionis et concessionis ignarus adsit. Verum, nisi aliud ex concessione gratiae eruatur, censetur ea nonnisi scienti et acceptanti concedi. — C. 17. de Praeb. in 6.°; L. 1.; Suarez l. 8. c. 25.; Lugo de Poenit. d. 19. s. 2.

Privilegium differt a *lege,* proprie tali, *singulari;* quae nempe aliquid speciale gratiose constituit *pro certo personarum genere,* et, cum vera lex sit, continetur in Corpore Iuris; et, cum simul speciale aliquod beneficium contineat, verum privilegium est; sed, quia in Corpore Iuris continetur, communiter *privilegium clausum in Corpore Iuris* appellatur, uti, e. g., est facultas, concessa episcopis a Trid., s. 24. C. *Liceat* 6., dispensandi ab irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus et absolvendi a casibus occultis etiam Sedi Apostolicae reservatis; restitutio in integrum ex legibus concessa minoribus, uxoribus, interdictis. Quare, ut aliae leges, ita et hae, non acceptatione, sed promulgatione indigent. Quin immo neque scientia eorum, quibus fuerint concessae, requiritur, ut hi valide eis utantur. Cf. Suarez l. 8. c. 26. n. 16. Itemque, prout aliae leges, ita etiam hae sunt perpetuae et renuntiatione non cessant, licet in particularibus casibus possit quis usui iuris pro se introducti renuntiare, dummodo privilegium concessum non fuerit aliorum causa, vel ob dignitatem ordinis seu coetus, vel ob praesumptionem communis periculi fraudis, ut ea quae concessa sunt imbecillitati personarum, velut restitutio concessa novitiis profitentibus ante aetatem canonicam, si hi *restitutionis iuri* renuncient. Trid. s. 25. C. 16. de Reg. — De Iustis de Dispens. matrim. l. 1. c. 3. n. 51. seqq.

250. *Quotuplex sit privilegium?* — Privilegium *ratione subiecti,* aliud est *personale,* quod *individuae* conceditur personae, v. g., Titio, vel *coetui* personarum, v. g., minoribus, vel *corpori morali,* v. g., ordini religioso; aliud vero est *reale,* quod etiam personis conceditur, sed respectu dignitatis, officii, loci, rei. Privilegia realia perpetua sunt, et his etiam accensentur privilegia personalia secundae et tertiae speciei. Quare privilegia *realia* ad successores in eadem re transeunt. Privilegia vero *personalia* cum eadem persona extinguuntur. — Hinc *facultates omnes* speciales, *habitualiter* a S. Sede Episcopis aliorumque locorum Ordinariis, nec non Superioribus Generalibus Ordinum Religiosorum concessae, etiam pro determinato casuum numero, non desinunt ob eorum mortem vel a munere cessationem, sed ad successores Ordinarios transeunt. S. O. 24. Nov. 1897., 20. Dec. 1899. Facultates autem nominatim Episcopo concessae, loci *Ordinario* con-

cessae intelliguntur. S. O. 5. Sept. 1900. Nomine *Ordinariorum* veniunt etiam Officiales eorum, seu Vicarii, in spiritualibus, generales.

Ratione obiecti, aliud est *contra ius,* quod legi derogat, ut privilegium oratorii privati; aliud est *praeter ius,* quo mera gratia praeter legem conceditur, v. g., facultas absolvendi a reservatis.

Ratione causae, aliud est *remuneratorium,* quod ob certa merita conceditur; aliud *gratiosum,* quod sine praeviis meritis conceditur. Privilegium *gratiosum* etiam sine causa revocari potest; nam procedit principaliter ex concedentis liberalitate. *Remuneratorium* sine causa revocari non potest; conceditur enim propter merita. Ac, si sit *remuneratorium* ex stricta iustitia, nempe propter solutum pretium, propter onus impositum, sine debita compensatione revocari non potest.

Ratione modi, privilegium aliud est *motu proprio* concessum, aliud *ad instantiam partium;* aliud est *primo* et *per se* concessum, aliud est *ad instar* prioris. Privilegium *ad instar,* aut est datum *accessorie,* aut *aeque principaliter.* Si accessorie sequitur vices principalis, unde, eo pereunte, perit, eo crescente vel imminuto, crescit vel imminuitur. Si *aeque principaliter* independenter ab alio omnino subsistit, eiusque non sequitur vices. — Suarez l. 8. c. 4. n. 38.; Lugo Resp. Mor. l. 1. d. 19., L. l. 1. n. 197., App. 2. n. 5.; Ferraris Supplementum v. *Episcopus* n. 20.; E. M.

251. *Quid sit gratia facta et facienda?* — Gratiae distinguuntur in *factas* et *faciendas.* Gratia dicitur *facta,* cum ille, qui eam concedit annuit petitioni, si nempe detur *ad preces supplicantis;* vel cum gratiam faciens eam simpliciter concedit, si eam *motu proprio* largiatur. Iam vero quando Princeps *ipsemet* eam concedit in gratiam eius cui illam concedit, seu ut dicitur *in forma gratiosa,* gratia tunc regulariter *facta* intelligitur, uti si summus Pontifex concedat ordini religioso, vel singulari personae, Titio sacerdoti, facultatem absolvendi a reservatis, benedicendi coronas eisque indulgentias adnectendi, etc.

Quando autem eam concedit *per alium,* seu ut dicitur *in forma commissoria,* quia in mandatum recidit, tunc gratia aliquando *facta,* aliquando est *facienda.* Est *facta,* si alius constituitur *executor necessarius,* est vero *facienda,* si alius constituitur *executor voluntarius.* In primo enim casu alius est *mere executor concessionis gratiae,* in secundo vero alius est *executor gratiae concedendae,* ipsi nempe gratia concedenda remittitur. Et sic gratia est *facta,* si in Rescripto, e. g., Ordinario dicatur, *dispenses, absolvas,* etsi conditio aliqua verificanda adiiciatur, etsi addatur *pro tuo arbitrio et conscientia,* quae verba non

nisi propter expressionem *reverentiae* et *convenientiae* ponuntur. S. C. C. 6. Dec. 1845. Est vero *facienda,* si in Rescripto dicatur, *dispenses, absolvas, si expedire iudicaveris,* vel si preces ei remittantur *cum facultatibus necessariis et opportunis.* L. l. 1. App. 2. n. 13.; Bizzarri Collect. p. 666.

Hinc gratia *facta* non expirat, morte concedentis, aut eo ab officio cessante; e contra expirat gratia *facienda,* nempe *re integra,* nisi aliud ipso Iure cautum sit. — Reg. 12. Canc. Apost.; L. 8., l. 6. n. 559.; Laymann l. 1. de Privileg. c. 23. n. 18.; Alois. Trombetta Prax. Reg. circa Contr. rer. Eccl. c. 6.

252. *Quinam privilegium concedere possint, et quibusnam?* — Privilegium *contra legem* concedi potest ab illis, quibus lex subest; et quidem solis subditis, solisque locis, qui potestate sua continentur. Ratio est, quia tale privilegium legis derogatio est, et legislator supra non subditos, et extra proprium territorium nullam habet auctoritatem. — Privilegium *praeter legem* potest concedi etiam non subditis, quia non est semper et necessario actus iurisdictionis, sed actus merae facultatis et quasi donatio. Sic Princeps potest concedere extraneo privilegium venandi in suo territorio. Suarez l. 8. c. 8. 10. 26.

253. *An peregrini gaudere possint privilegiis locorum, quae peragrant, etsi contra legem communem?* — R. Affirmative. Constat ex consuetudine generali.

254. *An delegatus ad gratiam concedendam subdelegare possit?* — R. *Negative, per se* loquendo; quia haec facultas per se non includitur in concessione superioris, nisi expressa sit. Excipe: 1.° Si quis esset delegatus a Principe; casu tamen, quo delegatio facta sit tamquam *per officium;* non vero, si eligatur persona *propter suam peritiam,* aut si ei non *iurisdictio* committatur; sed *mera* alicuius causae *executio,* vel *certum* aliquod *ministerium,* ut praedicare, dispensare, iniungere poenitentias, excommunicare vel absolvere aliquem. C. 3. 6. et fin. *de Offic. et pot. iud. deleg.,* S. O. 1. Iun. 1904. Quare Regulares, quibus a Summo Pontifice concessa est aliqua dispensandi facultas, pro faciliori et fructuosiori sacri ministerii exercitio, eam aliis subdelegare nequeunt. In iurisdictionis exercitio parum refert quaenam persona iudex constituatur, dummodo sit peritus. At vero in nudo ministerio, seu executione, industria, experientia, auctoritas eligitur personae. — 2.° Si quis esset delegatus *ad totum officium* alterius supplendum, seu *ad universitatem causarum,* etsi non a Principe; hinc vice-parochi,

universim deputati in locum parochi absentis, vel mortui, possunt alium subdelegare, L. 1. § *Ab eo* ff. *Quis a quo.* Haec tamen subdelegatio non potest esse ad totum, sed ad unam vel alteram causam tantummodo, ut commune est cum D. Th.: « Vicarius non potest totam suam potestatem communicare, sed potest partem ». Quodl. 12. a. 31. Verum oeconomus curatus, vacante paroecia, ab Episcopo constitutus, in vim dispositionis Concilii Tridentini, s. 24. C. 18., potest alium sacerdotem delegare ad omnia officia, nisi obstet voluntas Ordinarii. S. C. C. 9. Maii 1874., A. S. S. v. 8. p. 134.

Quod dictum est de delegatione facta a Principe, valet magis de delegatione facta a Papa. L. 193. Ex S. O. 14. Dec. 1898. potest Episcopus et Superior Generalis Ordinis Religiosi subdelegare facultates ab Apostolica Sede sibi ad tempus delegatas, sive generali modo, sive pro casu particulari, nisi in facultatibus id prohibeatur, vel coarctetur. — Sanch. de Matr. l. 3. d. 31. n. 4.; Ferraris v. *Delegare;* L. l. 7. n. 224.; E. M.

254.bis **Nota:** Iurisdictio est potestas alios regendi; et est interni et externi fori; saecularis, ecclesiastica; ordinaria vi officii, delegata ab eo qui habet ordinariam. — Est praeterea contentiosa vel voluntaria. Illa exercetur in subditum, circa causas contentiosas, in iudiciis, et in proprio territorio. Haec exercetur etiam in non subditum, circa alia negotia non contentiosa extra iudicia, et in proprio territorio ac extra proprium territorium.

255. *An delegatio absolute facta, expiret morte delegantis?* — Delegatio facta a iure, est ad instar ordinariae facultatis. Facta ab homine expirat morte delegantis, et eius amotione seu cessatione ab officio, in iurisdictione contentiosa, et res sit adhuc integra; et in iurisdictione voluntaria, si gratia non sit facta, sed facienda; minime vero expirat, si delegatio sit per modum *gratiae factae,* quantumvis *res sit* adhuc *integra.* Quod evenit: 1.° Cum conceditur publicae utilitatis causa, prout est facultas dispensandi in votis, in impedimentis matrimonialibus, absolvendi a censuris, etc. 2.° Cum conceditur causa privatae utilitatis alterius, v. g., Caii, Sempronii, etc., ita tamen, ut commissario seu delegato imponatur *praeceptum exequendi mandatum,* veluti si dixerit, *dispenses cum Titio, absolvas, provideas de beneficio,* etc., si preces veritate nitantur. Huiusmodi enim delegatio ius continet perfecte concessum, adeoque semel acceptatum perseverat in suo esse, licet concedens moriatur, C. 1. § 1. *de Filiis presbyt.,* atque haec delegatio late est interpretanda. — Expirat e contrario, si data

sit per modum *gratiae faciendae, re* tamen *integra,* quod evenit quando gratia non est perfecte concessa, uti contingit cum datur in favorem alterius privatae personae, neque praecipitur delegato eam exequi, sed *concedendae gratiae potestas* datur, vel eius remittitur arbitrio et voluntati, veluti si dixerit, *dispensare possis ac valeas,* etc., si vera sint exposita. *Re integra;* nam secus est, re non integra. Et huiusmodi delegatio stricte est interpretanda. — Dicitur autem *res non integra,* si delegatus primum actum exercere coepit, ut si coepit vocare partem ad cognoscendum de precum veritate. R. 16.ª de R. I. in 6.º; L. 192.-194.; Cf. hic 251. 283. et V. 2. 1045.

256. *Quomodo sint privilegia interpretanda?* — Privilegia tantum valent quantum sonant. C. *Per exemptionem* 9. *de Princ.* in 6.º Neque ergo extensivam, neque restrictivam declarationem recipiunt, sed *regulariter* declarativam tantum. C. 27. *de Praeb.* in 6.º Quare, concessa facultate absolvendi a reservatis *papalibus,* non includitur facultas etiam absolvendi a reservatis *episcopalibus.* L. 1. 7. n. 98. Concessa facultate eligendi confessarium, illum quis eligere poterit quoties voluerit. *Regulariter,* quia si privilegium concedatur verbis generalibus, in tali generali concessione non veniunt ea, quae quis non esset verisimiliter concessurus, R. 81.ª de R. I. in 6.º, i. e. extraordinaria prorsus et insolita, Laymann in C. *Sedes* 15. *de Rescript.;* Reiff. in cit. C. 81., nec ea quae merentur specialem mentionem, vel ex consuetudine aut iure excluduntur. Quapropter, concessa facultate absolvendi a reservatis, non intelligitur concessa facultas absolvendi a *specialiter* reservatis; concessa facultate absolvendi a reservatis etiam specialiter, non comprehenduntur casus C. *Sacramentum Poenitentiae.* Privilegia *praeter* legem latae sunt interpretationis, siquidem beneficia Principis sunt. C. 16. *de Verb. sign.;* C. *Quia circa* 22. *de Priv.* E diverso privilegia *contra* legem sunt strictae interpretationis. Expedit enim communi bono, ut leges pro eo latae, quantum fieri possit, integrae serventur. C. *Ut filii* 1., C. *Ad praesentiam* 2. *de Filiis presbyt.* in 6.º — Nihilominus haec quoque latae sunt interpretationis, si reipublicae vel Religionis boni interest, uti sunt privilegia communitatibus vel piae alicui causae concessa, L. 1. 1. App. 2. n. 8., si concessa sint *motu proprio,* C. *Si motu.* 23. *de Praeb.* in 6.º, si alias forent inutilia, C. 30. in fin. *de Priv.* — Ea sola privilegia sunt semper strictae interpretationis, quae laedunt ius tertii, siquidem semper intelliguntur, salva iustitia, et iure tertii, C. *Licet.* 12. *de Off. iud. ord.*; C. *Super eo.* 15. *de Off. iud. deleg.;* C. *Cum olim* 12. *de Priv.* — L. 5. seqq.; Wirceburg. de Legib. c. 5. a. 3.

257. *An privilegia contra ius commune sint necessario odiosa?* — R. Negative. Nam privilegium *favorabile* illud est, quod uni prodest, ita ut nemini noceat, e. g., privilegium vescendi carnibus in quadragesima. *Odiosum* vero, quod ex favore uni concesso alteri procreat incommodum, e. g. exemptio a solvendis tributis, quae alios gravat. Inde sequitur privilegia contra ius non esse necessario odiosa, nisi alicui noceant. Vix autem dari potest ullum privilegium, quod sit iuri communi vere ac proprie oppositum. Nam, *privilegium* differt a *dispensatione,* quae actu excusat a legis obligatione, et ideo semper est per se odiosa, et legi contradicit; subditus enim licet *actu* ab ipsa eximatur, manet tamen *habitualiter* ligatus. Privilegium e contra parallele potius cum lege procedit: nam privilegium est *lex* aliqua privata subditos suos dirigens, adeoque *permanenter.* Quia tamen a communi lege eximit, strictae interpretationis *regulariter* est *privatorum* privilegium contra legem. *Regulariter, privatorum;* nam datum motu proprio, aut insertum in Corpore iuris, vel concessum ordini religioso vel communitati latae omnino interpretationis est; scilicet ratione communis boni. C. 40. de *Off. et pot. iud. deleg.;* C. 22. *de Privil.;* C. 4. *de Praeb.* in 6.°; R. I. 28. in 6.° — L. 1. 7., l. 3. n. 318. Claus. I.

258. *Quandonam privilegia cessent?* — Privilegia *de se* sunt perpetua; ea tamen cessant· 1.° *Ex parte concedentis,* revocatione, e. g., contraria lege lata, quae secus suum effectum sortiri non possit, vel quae clausulam contineat, *non obstantibus privilegiis quibuscumque;* vel iussu ipsius Principis concedentis privilegium, aut eius successoris, directe manifestato ei cui privilegium concessum fuerat. Minime vero extinguitur morte concedentis, cum sit *gratia facta.* C. 15. *de Rescr.* in 6.° — 2.° *Ex parte privilegiati,* per renunciationem. C. *Si de terra* 6. *de Priv.,* a concedente acceptatam; per non usum, seu contrarium usum, si ius laedant tertii, et hic legitime adversus ea praescripserit. C. 15. *de Privil.,* Cf. Engel l. 5. t. 33. n. 19. seqq.; Pirhing ib. n. 176; Reiffenst. ibi n. 209. Minime vero cessant per abusum, nisi regulariter post sententiam saltem declaratoriam iudicis, cum poena sit, C. *Ubi* 7. Dist. 74.; vel nisi sub hac expressa conditione fuerit privilegium alicui datum, ut si eo ille abutatur ipso iure privilegium amittat. — 3.° *Ex parte ipsius privilegii,* concessi sub conditione, licet tacita, vel in diem, conditione expleta, et elapsa die. C. 4. *de Off. et pot. iud. deleg.;* C. 5. *de Rescr.* in 6.°.

Privilegium autem *personale,* morte personae, cessat; *reale,* abso-

luto ac legitimo interitu rei vel loci, vel dignitate et officio cessantibus. — Cessante vero causa finali, etiam in perpetuum, privilegium non cessat, cum sit quaedam donatio, Suarez l. 8. c. 2. n. 5., nisi cesset *contrarie,* ita ut privilegium illicitum et iniustum evadat. Suarez l. c. n. 6. Enimvero, cessante mere *negative* causa, non ideo privilegium evadit inutile beneficium, ut, e. g., privilegium oratorii privati, concessum infirmo vel personae in dignitate constitutae, sanitate recuperata, dignitate amissa. — L. 14.-17.; E. M.

259. **Nota :** Nemo tenetur *per se* uti privilegio, quia unusquisque iuri suo renuntiare potest; aliquando tamen *per accidens* privilegiatus obligatur ad usum privilegii: 1.° Ratione caritatis; hinc peccaret qui habens facultatem absolvendi a reservatis, peccatorem in gravi necessitate positum absolvere nollet. 2.° Ratione boni communis, quando nempe privilegium non est personale sed reale, addictum loco vel dignitati, vel statui; sic clericus non potest renuntiare privilegio *canonis* aut *fori,* nec religiosus privilegio *exemptionis.* — L. 3., l. 3. n. 318. *Claus. XI.* Dub. 3., n. 324,; Ithur. Cas. 32. n. 20.

IX. — CLERICORUM, EPISCOPORUM, REGULARIUM PRIVILEGIA

260. *Quaenam sint clericorum et ecclesiarum privilegia?* — 1.° *Privilegium fori,* quo a laicis magistratibus in civilibus et in criminalibus eximuntur. C. *Nullus* 2. *de For. comp.* Competit hoc privilegium clericis constitutis in sacris, beneficiariis, aliisque, sive regularibus, sive saecularibus, si tamen hi ultimi, i. e. simpliciter clerici, « clericalem habitum et tonsuram deferant, alicui Ecclesiae ex mandato Episcopi inserviant, aut in aliqua schola vel Universitate de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores ordines suscipiendos versentur ». Trid. s. 23. C 6. de R., s. 25. C. 20. de R. Quare ecclesiastici gaudent exemptione circa suas personas, neque possunt a curia laicali iudicari et puniri. Privilegio etiam gaudent exemptionis a militari servitio, aliisque civilibus officiis, quae clerico minime conveniant. Pr. 32. Syll. — Exemptionem item habent, ait S. Alph. 20., quoad propria bona, tam ecclesiastica, quam quocumque alio modo acquisita; unde respectu illorum non tenentur solvere ullum vectigal. — Sed varia attendenda sunt *Concordata,* et legitimae consuetudines. Sane quoad vectigalia

solvenda, haec ubique locorum solvuntur; neque contra ea ulla habetur protestatio. Quare privilegium hoc de facto saltem in vigore non est. — Schmalz. l. 2. t. 2. n. 80. seqq.: Bened. XIV. de Syn. l. 12. c. 6. n. 5.; L. 18. seqq.; A. S. S. v. 2. p. 128. 431. 584.

Cogentes iudices laicos ad trahendum ad suum tribunal ecclesiasticas personas excommunicationem incurrunt speciali modo reservatam Summo Pontifici C. *Apostolicae Sedis.* Cf. v. 2. n. 1170.

2.° *Privilegium* C. *Odoardus* 3. *de Solut.,* ne clericus nempe debitor condemnetur, ultra id quod dare potest, adeoque *relictis ei alimentis,* si propter rerum inopiam debita solvere non possit, usquedum ad pinguiorem devenerit fortunatam. E. M.

3.° *Privilegium canonis,* nempe Lateranensis Concilii, a. 1139., sub Innocentio II, quo percussores clericorum, excommunicationem incurrunt ipso facto Rom. Pontifici reservatam. C. Pii IX. *Apostolicae Sedis* de Censuris. Ac *notorii* clerici percussores, ita ut *factum non possit aliqua tergiversatione celari, nec aliquo suffragio excusari,* excommunicati sunt vitandi. Extrav. Mart. V. *Ad evitanda.*

Hisce privilegiis spoliantur clerici, realiter degradati; ioculatores, goliardi seu bufones; itemque vilem carnificum, macellariorum aut taberniorum artem exercentes; coniugati, clericalem habitum et tonsuram non deferentes, vel si non coniugati, ut laici incidentes; si tertio admoniti intra convenientem terminum non resipuerint, C. *Clerici* un. *de Vit. et hon. cl.* in 6.°; Clem. *Dioecesanis* 1. *de Vit. et hon. cleric.;* clerici tyrannidi seu enormitati sese immiscentes, dimisso habitu clericali, C. *Perpendimus* 23. *de Sent. excomm.;* clerici bigami, qui duas legitimas uxores aut viduam duxerunt, C. *Altercationis* un. *de Dig.* in 6.°; C. *Clerici de Cler. coniugat.* in 6.°: Cf. Trid. s. 23. C. 6. de R.; Schmalz. l. 5. t. 39. n. 218.; clerici minoribus ordinibus constituti, qui clericalem habitum dimittunt, S. C. Imm. 25. Sept. 1860. *ad Ordinarios Pontificiae Ditionis;* clerici minores ordinati, Sede Vacante, intra annum a die vacationis, nisi beneficii ecclesiastici recepti vel recipiendi occasione arctati fuerint, Trid. s. 7. C. 10. de R. — L. 24., l. 6. n. 827.; E. M.

4.° Ecclesiis, publicis Oratoriis, Palatio Episcopali, Domibus Regularium, Hospitalibus, in quibus publica est Cappella, *immunitas* competit quoad delinquentium *asylum,* exceptis casibus comprehensis in BB. Gregorii XIV. *Cum alias* et Bened. XIV. *Ex quo divina.* Omnes delinquentes, dummodo sint christiani, licet haeretici, aut interdicti, aut in carcere inclusi, qui ruptis carceribus ad praedicta sacra loca confugerint, hac gaudent immunitate, praeter tamen casus in iure

exceptos. Excipiuntur latrones publici, depopulatores agrorum, homicidae, haeretici et rebelles contra Principis personam, falsificantes monetas, etc. Sicuti vero possunt superiores ecclesiastici extrahere proprios subditos ab Ecclesia, ita quoque, si opus sit, possunt eamdem extrahendi licentiam curiae saeculari concedere. — Varia item hic attendenda *Concordata,* et variae locorum consuetudines. — L. 25. seqq.; Schmalzgr. l. 3. t. 49. n, 88. seqq.; E. M.

260.bis *Quaenam sint Cardinalium privilegia?* — Sunt sequentia:

1. Audiendi ubique terrarum confessiones etiam religiosorum utriusque sexus et absolvendi ab omnibus peccatis et censuris, exceptis tantum censuris specialissimo modo Sedi Apostolicae reservatis, et illis quae adnexae sunt revelationi secreti S. Officii.

2. Sibi suisque familiaribus eligendi Sacerdotem confessionibus excipiendis, qui, si iuridictione careat, eam ipso iure obtineat, etiam quod spectat ad peccata et censuras, a quibus iidem Cardinales absolvere possunt.

3. Celebrandi vel aliis permittendi, ut coram se celebrent Missam in feria V. maioris hebdomadae ac tres Missas in nocte Natalis Domini.

5. Sacrum celebrandi in quolibet privato sacello absque praeiudicio utentis indulto.

5. Fruendi altari privilegiato personali quotidiano: item, altari portatili, quovis decenti loco, pro eorum prudenti arbitrio, etiam in mari, servatis debitis cautelis.

6. Lucrandi in propriis sacellis indulgentias, ad quas adquirendas praescripta sit visitatio templi alicuius vel publicae aediculae civitatis seu loci, in quo Cardinales actu commorentur; quo privilegio etiam eorum familiares frui possunt.

7, Benedicendi ubique, solo crucis signo, cum omnibus indulgentiis a Sancta Sede concedi solitis, rosaria, aliasque coronas precatorias, cruces, numismata, statuas, scapularia a Sede Apostolica probata, istaque imponendi, absque onere inscriptionis.

8. Sub unica benedictione erigendi in ecclesiis, et oratoriis etiam privatis, in quibus missa celebrari possit, aliisque piis locis, Stationes Viae Crucis cum omnibus indulgentiis, quae huiusmodi exercitium peragentibus impertitae sint; nec non benedicendi pro fidelibus, qui causa infirmitatis vel alterius legitimi impedimenti sacras stationes Viae Crucis visitare nequeant, Crucifixi icones cum applicatione omnium indulgentiarum, devoto exercitio eiusdem Viae Crucis a Sede Apostolica adnexarum.

9. More episcoporum gestandi crucem ante pectus etiam supra mozetam ac utendi mitra et baculo pastorali.

10. Benedicendi ubique populo more episcoporum, sed in Urbe in ecclesiis tantum, piis locis et fidelium consessibus.

11. Pontificalia cum throno et baldachino peragendi in omnibus ecclesiis, Ordinario praemonito, si ecclesia sit cathedralis; in Urbe autem ius throni non habent, nisi in ecclesia sui tituli.

12. Honoribus tribui solitis Ordinariis locorum fruendi quocumque se conferant.

13. Praecedendi omnes Praelatos etiam Patriarchas, imo ipsos Legatos Pontificios, nisi Legatus sit Cardinalis in proprio territorio residens: Cardinalis autem Legatus a latere praecedit omnes alios.

14. Concedendi indulgentiam ducentorum dierum in locis vel institutis ac pro personis suae iurisdictionis vel protectionis; item in aliis locis, sed a praesentibus solummodo, singulis vicibus, lucrandam.

15. Consecrationes et benedictiones ecclesiarum, altarium, sacrae supellectilis, abbatum aliasve similes, excepta oleorum sacrorum consecratione, ubique, servatis servandis, peragendi.

Ex Audientia SS.mi, die 20. Decembris a. 1911. — SS.mus D. N. Pius PP. X. benigne indulgere dignatus est ut S. R. E. Cardinales privilegiis quae praecedunt, etiam ante Codicis promulgationem, uti valeant. — Petrus Card. Gasparri.

261. *Quaenam sint praecipua Episcoporum privilegia? — Quoad eorum servandam dignitatem.* — Episcopi, si crimen commiserint, quod vetitum sit sub poena suspensionis vel interdicti, has censuras non incurrunt, nisi et in ipsos latae sint nominatim. — Eorum causae per S. Pont. sunt terminandae. Trid. s. 13. C. 8. de R. — Qui vero Episcopos laedunt excommunicationem incurrunt, Rom. Pontifici *speciali modo* reservatam. C. *Apostolicae Sedis* de censuris. — Ex ead. C. *Apostolicae Sedis,* violantes interdictum et excommunicationem, latam ad Ordinario, interdicto ab ingressu ecclesiae plectuntur. — Deferre possunt pileolum violacei coloris, etiam in sacris officiis et dum celebrant missam, non tamen a Praefatione ad Communionem, S. C. Cons. 1. Maii 1910. A die electionis deferre possunt pileolum et biretum violacei coloris.

262. *Quoad missam.* — « Episcopus potest dispensare ad celebrandum in alio altari, aut ecclesia non destinata a fundatore, quando adest alia iusta causa ». L. 60., l. 6. n. 329. — « Potest dispensare iustis de causis tam secum, quam aliis ad celebrandum post meri-

diem ». L. 61., l. 6. n. 344. — Celebrare possunt non solum in domo sua episcopali, sed in domibus etiam laicis, in quibus occasione visitationis vel itineris hospitio excipiuntur, et cum, in casibus a iure permissis, vel de speciali Sedis Apostolicae licentia, absentes a domo propriae habitationis moram idcirco faciunt in aliena domo per modum similis habitationis. Possunt autem non solum ipsi ubicumque degant, etiam super ara portatili, celebrare, sed aliam quoque missam in sui commodum permittere; et fideles alterutram audientes praecepto satisfaciunt. S. R. C. 22. Aug. 1818., 8. Iun. 1896.; L. 63., l. 6. n. 358.; Bened. XIV. de Sacr. miss. l. 3. c. 6. n. 6. — Facultatem concedere possunt celebrandi extra ecclesiam in loco non sacro, si graves adsint et proportionatae causae; et in domibus privatorum, *ex iustis et rationabilibus causis,* sed per modum *actus* et in loco decenti. S. C. de Sacram. 20. Dec. 1912.; L. 64., l. 6. n. 344, 359.; Lucidi de Visit. Sacror. Limin. v. 1. p. 97. n. 108. — Episcopis defunctis, possunt in propriae aedis aula maiori, ubi corpus iacet expositum, toto mane missae celebrari. S. R. C. 3. Apr. 1894.; Ferraris Supplementum v. *Missa de Requie* n. 7. — E. M.

263. *Quoad baptismum, Confessionem, Communionem.* — Permittere possunt, ut parvulis, praeterquam quod instante mortis periculo, vel urgente necessitate, domi baptismus administretur, ex iusta et rationabili causa. S. C. de Sacram. 20. Dec. 1912. — Possunt sibi eligere confessarium extra dioecesim, modo sit eorum subditus, et eum valent secum educere in diversa loca; at si non est subditus debet ab Ordinario suo esse approbatus. — Permittere possunt, ut S. Eucharistia privatim, seu non observatis Ritualis praescriptionibus, infirmis ab ecclesia domum deferatur. S. C. de Sacram. 20. Dec. 1912. — L. 65., l. 6. n. 565.

264. *Quoad censuras et irregularitates.* — Possunt Episcopi per se, vel alium specialiter deputatum, absolvere subditos a casibus papalibus, occultis, exceptis iis, qui *speciali modo* S. Pontifici reservantur. Ex Declar. S. O. 17. Iun. 1866. et 4. Apr. 1871. excipitur etiam casus personae cuiuscumque sexus, *falso denuntiantis* sacerdotem de sollicitationis crimine in confessione. — Absolvere item possunt percutientes *leviter* clericum; et, si hi sint collegialiter conviventes, quamvis percussio fuerit *gravis,* non vero si fuerit *enormis.* Ab eadem censura absolvere etiam possunt eos, qui impediti sunt Romam adire. Cf. V. 2. n. 1182. — Varii autem ipso iure eis casus reservantur. C. *Apost. Sedis,* Decr. S. C. C. circa mercimonium missarum etc.

Cf. V. 2, de Censuris. — Possunt praeterea dispensare in omnibus irregularitatibus, et absolvere ab omnibus suspensionibus incursis ob delictum occultum, excepto *homicidio voluntario,* aliisque deductis ad forum contentiosum. Trid. s. 24. C. *Liccat.* Probabiliter dispensare possunt in irregularitatibus etiam dubiis ex defectu. Insuper dispensare possunt in irregularitatibus non occultis ex defectu natalium ad ordines minores et beneficia simplicia. Quoad inhabilitates iniunctas a Pontificibus in poenam, an possint dispensare controvertitur, et valde dubia res est. Circa *homicidium* « communis sententia est, posse Episcopum dispensare, quando immineret periculum animae; aut alia causa gravissima, et difficile esset ad Pontificem habere recursum, etc. ». L. 51. 29. 35. 46. 47. 49. 52. 53., 1. 3. n. 397.; 1. 6. n. 593. 705., 1. 7. n. 353. 392. 394.; E. M.

265. *Quoad ordines.* — Episcopus dispensare potest in interstitiis a Tridentino praescriptis quoad ordinationem clericorum, ut in eodem Trid. statuitur. S. 23. C. 11. 13. de R.; L. 59., 1. 6. n. 775. 780. 789. Dispensatio interstitiorum ad Episcopum pertinet etiam quoad regulares. — Ferraris supplementum v. *Episcopus* n. 16.

266. *Quoad matrimonium.* — Dispensare possunt: In bannorum publicationibus, ac *impedimentis impedientibus,* exceptis voto castitatis perpetuae, voto ingrediendae Religionis, sponsalibus, impedimento disparitatis cultus inter catholicos et haereticos, rationabili parentum dissensu, etc. Cf. V. 2. n. 991. — *In impedimentis supervenientibus,* contracto matrimonio in ordine ad debitum petendum, v. g., si affinitatem ideo contraxerint, quod alteruter commercium carnale cum consanguineis alterius habuerit; vel si unus castitatem voverit. Immo Episcopus etiam dispensare potest coniugem a voto perpetuae castitatis, quod ante matrimonium emisit, ut iura matrimonialia exercere queat. — *In impedimentis dirimentibus* dubiis. — *Per accidens, in impedimentis dirimentibus certis,* tum ante, tum post contractum matrimonium, quando recursum ad Papam est valde difficilis, et adest periculum in mora, seu ubi instat periculum scandali, infamiae, incontinentiae, etc.; speciatim vero in articulo mortis. Cf. V. 2. n. 1044. — L. 54.-58., 1. 6. n. 613. 1122.; E. M.

Per facultates quinquennales facultatem Episcopi habent absolvendi a pluribus casibus S. Sedi reservatis, dispensandi in pluribus matrimonii impedimentis, nec non parochis habitualiter subdelegandi facultatem dispensandi super occulto impedimento affinitatis ex co-

pula illicita in matrimoniis contrahendis, quando omnia sint parata ad nuptias.

267. *Quoad clausuram.* — « Episcopi sunt delegati Sedis Apost. ad tuendam clausuram monasteriorum monialium, etiam exemptarum, earumque quae regularibus sunt subiectae ». L. 66. 67. Ac quoad Instituta simplicium votorum, Episcopi etiam est curare, ut rite servetur, et quidquid in eam irrepat vitii cohibere. Leo XIII. C. *Conditae a Christo* VI. Id. Dec. 1900.

268. *Quoad alias leges ecclesiasticas.* — Episcopi dispensare possunt pro *casibus et personis particularibus, et ad breve tempus,* prout iam n. 243. dictum est. *Casibus et personis particularibus ;* nam iure communi, cum tota communitate dispensandi facultatem Episcopi non habent. Utrum vero possit Episcopus dispensare in statutis canonicis non expresse reservatis, negativam sententiam omnino tenendam censuit S. Lig. l. 1. n. 191. Attamen idem S. D. in opere H. A. tr. 2. c. 6. n. 58. sententiam affirmativam *satis probabilem* dicit. Et in Append. de Privil. 71. haec habet: « Potest probabiliter Episcopus dispensare in omnibus, in quibus dispensatio non est specialiter Pontifici reservata ». Et admitti potest, si res sit minoris momenti et quae frequenter recurrat. Cf. L. de Priv. n. 53. — S. Th. 1. 2. q. 97. a. 4. ad 3.; Génnari Cons. v. 1. c. 97. n. 6.; Cf. hic n. 1626.

269. *Quoad vota et iuramenta.* — Episcopi dispensare possunt: 1.° In omnibus votis simplicibus privatis, exceptis quinque Papae reservatis, nempe castitatis perpetuae, Religionis et peregrinationum ad Hierusalem, ad limina Apostolorum et ad S. Iacobum Compostellanum. — 2.° In omnibus iuramentis, si iuramenta excipias a tertio acceptata, quae metu aut fraude non fuerunt extorta. — Hinc Episcopi dispensare non possunt in votis sive perpetuis, sive temporaneis Institutorum simplicium votorum, postquam S. Sedes ea saltem Decreto Laudis commendaverit. C. cit. *Conditae a Christo.*

269.bis *An aliorum etiam adsint Praelatorum privilegia ?* — Plura sunt Protonotariorum privilegia. Quatuor horum habentur ordines: Protonotarii Apostolici de Numero Participantium, septem, qui Collegium privative constituunt; Protonotarii Apostolici supranumerarii; Protonotarii Apostolici ad instar Participantium; Protonotarii Apostolici titulares, seu honorarii, extra Urbem. Horum omnium privilegia habentur in Motu Proprio Pii X. 21. Febr. 1905. de Protonotariis Apostolicis, de

Praelatis Urbanis, de dignitatibus, canonicis et aliis, qui nonnullis privilegiis Praelatorum propriis fruuntur. Cf. Declar. S. R. C. 14. Mart. 1906. n. 4182.

Privilegia etiam habentur Cappellanorum Communium Cappellae Pontificiae, S. R. C. 16. Mart. 1907., Acta S. Sed. v. 40. p. 311.; Cappellanorum Lauretanorum, S. R. C. 11. Dec. 1912.; Missionariorum Apostolicorum, Decr. S. O. 21. Apr. 1909.

269.ter **Nota**: 1.° Canonicus rite adscriptus Capitulo, quod collegialiter gaudet privilegiis seu insignibus et iuribus ad Protonotarios Apostolicos, vel supranumerarios vel ad instar participantium pertinentibus, nullum ius acquirit, ex quo a Summo Pontifice inter Praelatos Domesticos cum expeditione Brevis recenseatur. S. R. C. 24. Maii 1911. — 2.° Sacra peragere ritu pontificali spectat ad Episcopos. Ex privilegio id etiam conceditur Protonotariis ad instar Participantium, aliisque inferioribus Praelatis, sed ornatu moderatiori. C. Benedicti XIV. *In throno iustitiae* 28. Febr. 1752. modus statuitur utendi Indulto Pontificalium. — 3.° Cum praecedentia honoris signum sit, ex dignitatis gradu et ex iurisdictionis ac dominii potestate deducenda est. Collegiata praecedentiam habet supra parochos, et parochorum collegium. S. R. E. 23. Mart. 1619. n. 372., 5. Febr. 1639. n. 664., 6. Apr. 1647. n. 908. Collectan. S. R. C. Ind. v. *Praecedentia.*

270. *Quaenam sint praecipua Regularium privilegia? — Quoad privilegiorum communicationem.* — Omnes ordines regulares communicant in privilegiis aliorum ordinum, sive mendicantium, sive non; L. 1. 4. n. 60. « Hae religiones mendicantes communicant privilegiis ceterarum religionum, vel congregationum, vel collegiorum monasticorum vel non monasticorum... Et hoc valet, etiamsi in privilegio concesso alteri religioni, vel congregationi, adsit clausula, quod non communicetur... Huiusmodi privilegiis perfruuntur tam conversi, ipsi enim vere religiosi sunt, quam novitii... fruuntur quoque religiosi ad episcopatum promoti, dummodo non agatur de rebus, quibus Episcopi, si uterentur, aliquod religioni praeiudicium provenerit, ut esset habitatio in monasterio, datio suffragii ». L. 9. — Tertiarii mares, qui collegialiter vivunt Ordinum gaudent privilegiis. S. C. EE. et RR. 20. Dec. 1616. — Bizzarri Collect. 1885. p. 569. seqq.

Moniales gaudent iisdem privilegiis (intellige de favorabilibus), quorum sunt capaces, religiosorum eiusdem ordinis. Ratio, quia cum ipsae vivant sub eadem regula, sunt pars ordinis, et ideo ordinis privilegiis merito gaudere debent. Hinc potest abbatissa dispensare in

ieiuniis, officio, etc. iuxta privilegia sui ordinis praelatis concessa ; quia, licet ipsa non possit per se dispensare defectu auctoritatis spiritualis, potest hoc tamen, praelati commissione, quae praesumitur ei facta, statim ac fuit electa in abbatissam. L. 10., l. 4. n. 60. 63. — Quoad mulieres tertii ordinis earumque privilegia, Cf. Collectan. S. C. de P. F. n. 445.; Bened. XIV. Not. 29. 105. n. 59. seqq. — Quoad tertiarios Franciscales saeculares, Cf. C. Leonis XIII. apud Ferraris Supplementum v. *S. Franciscus Assis.* etc.

Excluduntur ab hac privilegiorum participatione recentiora Instituta simplicium votorum. Eam tamen speciali Decreto S. C. EE. et RR. 23. Mart. 1869. obtinuere Sorores Carmelitae Galliarum, ita ut participent spiritualibus gratiis Carmelitarum votorum solemnium, exemptione exclusa. Ferraris Supplementum v. *Carmelitae* n. 9.

Privilegia alicui loco vel personae concessa non tamquam personae particulari, sed tanquam communitatis membro, intelliguntur quoque concessa ceteris locis et religiosis eiusdem dignitatis et gradus, tam illius ordinis, quam aliorum, qui communicationem habent, quando scilicet eadem, vel similis ratio militat. L. 11.

Privilegia non communicantur: 1.° Quando sunt odiosa vel contraria propriis statutis, adeo ut praeiudicent bono sive communi observantiae religionis. 2.° Quando conceduntur alicui personae privatae, vel alicui congregationi, sed ad tempus determinatum, vel per Brevia particularia, vel ob rationem particularem, quae in ceteris locum non habeat, vel de re exorbitanti, quae difficile solet concedi, et speciali est commemoratione digna ; vel, ex Decr. Gener. S. C. R. 20. Mart. 1706., de iis quae respiciunt missas et officia. 3.° Non communicatur item privilegium suscipiendi sacros ordines a quolibet Episcopo. Bened. XIV. C. *Impositi nobis* 27. Febr. 1747. par. *Quod vero.*

Privilegia, religiosis familiis a Iure Can. vel a S. Sede concessa, ita intelliguntur concessa, ut non praeiudicent legitimae superiorum potestati. Quare possunt iidem Praelati ex iuxta causa auferre, saltem quoad liceitatem, vel limitare subditis usum privilegiorum. L. 6., l. 4. n. 64. — E. M.

271. *Quoad privilegiorum interpretationem.* — Privilegia, « quae sunt concessa alicui ordini, conventui, communitati, aut ad aliam piam causam, omnia sunt interpretanda non modo late sed etiam latissime, etiamsi adversentur Iuri Communi, vel alicui tertio. Privilegia enim, communitatibus concessa, praesumuntur omnia esse remuneratoria servitiorum praestitorum, et ideo omnia habentur tanquam favorabilia ». L. 8.

Episcopi ceterique Praelati saeculares prohibentur, ne praefata privilegia *iuridice* et *authentice* interpretentur. Si quod dubium oriatur, de eo iudicetur inter homines peritos, vel Sedes Apostolica consulatur. Generales religionum pro toto ordine nedum doctrinaliter, sed etiam *iuridice* et *authentice* privilegia interpretantur, ita ut omnes subditi teneantur stare illorum interpretationi, quando vel leges et consuetudines, vel privilegia interpretantur. Eadem facta fuit potestas aliis Praelatis regularibus, etiam immediatis, sed prudenter et ex consilio peritorum procedant, ut possent pro foro conscientiae Auctoritate Apostolica omnia dicta authentice ac iuridice interpretari ac declarare. L. 6.

272. *Quoad exemptionem,* — Regulares habent privilegium exemptionis a iurisdictione Episcoporum, cui renuntiare non possunt, C. *Cum tempore de Arbitris.* Quare Praelati regulares habent in suis ecclesiis et monasteriis iurisdictionem quasi-episcopalem, tum quoad personas, quam quoad loca. — Privilegio exemptionis gaudent non tantum professi et conversi, sed etiam novitii et tertiarii, qui intra claustra commorantur; item, quoad censuras, sacramenta, et sepulturam, famuli regularium, qui actu famulantur, et quasi de familia ac perpetui commensales intra claustra monasteriorum resident, haud secus ac ipsi conversi. Trid. s. 25. C. 11. de Reg.

Exemptio ista universalis non est, sed plures habet exceptiones, praesertim pro viris, quoad delicta a regularibus degentibus extra monasterium commissa, quoad confessiones saecularium audiendas, quoad celebrationem missarum; et pro monialibus, quoad clausuram. Trid. s. 6. c. 3. de R., s. 22. Decr. de Observ. etc., s. 25. C. 5. 9. 14. de R.; Gregorius XV. B. *Inscrutabili* 5. Febr. 1622.; Clemens VIII. B. *Suscepti muneris* 23. Febr. 1596.; Bened. XIV. de Syn. l. 9. c. 16. Locum item non habet, quando subiectio Ordinarii iurisdictioni et legibus necessaria est ad scandalum vitandum, vel ad commune bonum procurandum. Schmalz. l. 1. t. 2. n. 38. — « *Exempti* autem omnes tam clerici saeculares quam regulares quicumque, etiam monachi, *ad publicas processiones vocati,* accedere compellantur, iis tamen exceptis, qui strictiori clausura perpetuo vivunt ». Trid. s. 25. C. 13. de Reg. — Monasteria erigenda non sunt sine Episcopi loci venia. Trid. s. 25. c. 3. de Reg. Requiritur praeterea S. Pontificis venia, quae requiritur etiam ad monasteria iam aedificata derelinquenda. C. un. *de Excess. praelator.* in 6.°; Bened. XVI. C. *Instaurandae,* de Syn. l. 9. c. 1. n. 9.; Leo XIII. C. *Romanos Pontifices* VIII. Id. Maii 1881. — Ferraris. v. *Regulares* art. 2.; L. 72. 74. 82. 83. 91.

Episcopus procedit etiam contra exemptos, in causis fidei, tanquam delegatus Apostolicus. Ac in huiusmodi causis fidei, quae pertinent ad S. O. non possunt sese ingerere Praelati Regulares, et sive ipsi sive alii religiosi, non denuntiantes S. O. vel impedientes denuntiare eidem S. O. sive superiores, sive subditos, sive confratres haereticos vel de fide suspectos, incurrunt excomm.

Communiter loquendo, certum est, regulares qui in residentiis missionum commorantur exemptos esse ab Ordinarii iurisdictione, licet pauci sint numero; et, extra loca missionum, exemptas esse a visitatione Episcopi tam personas, quam monasteria, et ecclesias regularium, dummodo in illis degant saltem duodecim vel sex religiosi. etiam tres tantum sufficiunt in praesens pro Italia. S. C. EE. et RR. 26. Mart. 1897. Excipe vero: 1.° Ecclesias saecularium, quarum parochus sit religiosus. 2.° Ecclesias regularium, si sint parochiae, verumtamen quoad ea tantum, quae ad paroeciam et parochum, quatenus id gerit officii, spectant. Cf. Bened. XIV. C. *Firmandis* 4. Nov. 1744.; Leo XIII. C. *Romanos Pontifices* VIII. Id. Maii 1881.; Bened. XIV. de Syn. l. 3. c. 2. n. 1.; A. S. S. v. 38. p. 147.

Episcopus obligare ad collationem Casuum Conscientiae potest Confessarios saeculares, et etiam regulares, si eam in suis Conventibus non habeant. In Anglia et Scotia interesse debent collationibus cleri omnes Missionum Rectores, Vicarii, aliique religiosi viri, missionarii, qui hospitia et parvas Missionum domus incolunt ex cit.Const. Leonis XIII. *Romanos Pontifices*.

Regulares in locis missionum, ad curam animarum deputati possunt a suis superioribus revocari, vel ab episcopo amoveri, pro aequo arbitrio, nulla alterutri assignata causa, Bened. XIV. C. *Firmandis;* sed si eos revocet superior regularis, debet alios proponere substituendos, probante Episcopo, S. C. de P. F. 27. Iul. 1882. Quatenus sunt religiosi subduntur Superioribus Regularibus, quatenus vero exercent animarum curam Vicario Apostolico. S. C. de P. F. 18. Ian. 1886.

Bona item religiosorum exempta sunt ab Episcopi iurisdictione. Administratores vero monasteriorum monialium rationem reddere debent Episcopo administrationis bonorum. L. 79. 80. 81.; Bened. XIV. Inst. 29. — Quoad recentiora Instituta simplicium votorum, quae a S. Sede iam fuerint approbata, Episcopus nullam potest exigere rationem administrationis bonorum, quibus eadem Instituta potiuntur. Leo XIII. C. *Conditae a Christo* VI. Id. Dec. 1900. Eam singulis trienniis reddunt S. C. de Religiosis. Cf. A. S. S. v. 25. p. 622. seqq.

Const. Leonis XIII. *Romanos Pontifices* VIII. Id. Maii 1881. Nonnulla controversiarum capita in Episcopos et Missionarios Regulares Angliae et Scotiae definiuntur. Extensa deinde est praedicta Const. ad plura alia loca, ad totam Americam Latinam, Conc. Plen. Amer. Lat., ad Insulas Philippinas, Secret. Stat. 1. Ian. 1910., ad universas Canadensis Dominii provincias. S. C. Cons. 14. Mart. 1911.

Controvertitur, utrum regulares possint ad Episcopum recurrere pro gratiis obtinendis. — Negant plures, in hoc fundati, quod talis recursus implicite dicat exemptionis desertionem. Melius affirmant alii cum Schmalz. l. 2. t. 2. n. 149., et Bouix de Iud. v. 1. p. 256., ac docent licere recursum ad Episcopum in iis, quae pertinent ad iurisdictionem gratiosam, cuiusmodi est absolutio a peccatis et censuris; dispensatio in votis, iuramentis, irregularitatibus; in legibus, recitationis breviarii, ieiunii, etc. At triplicem requirunt conditionem, scilicet: 1.° ut facile nequeat adiri Papa vel eius legatus; 2.° ut superiores ordinis careant facultate dispensandi; 3.° ut adsit praelati permissio saltem praesumpta. — Cf. 263.

Verum nullum dubium est, quod possint regulares uti quadragesimalibus indultis, quae potius a S. Sede dantur et ab Episcopis promulgantur, nisi speciali voto prohibeantur. S. O. 20. Dec. 1871. — E. M.

Exemptione, quoad internum regimen, gaudent etiam moderna Instituta a S. S. probata. Cf. cit. Leonis XIII. *Conditae a Christo* A. S. S. v. 28. p. 499. seq.

273. *Quoad Eucharistiam.* — Regulares praeter *ecclesias publicas* habent etiam *oratoria privata*. Porro alios admittere possunt *in utrisque,* tum ad celebrandum, tum ad missam praeceptam audiendam. — Retinent in publicis ecclesiis SS. Sacramentum. Necessaria autem est regularibus etiam exemptis Ordinarii licentia, ut possint SS. Sacramentum *detectum publice* exponere: eaque vero minime requiritur, sive pro exponenda sacra Eucharistia *velata,* adstante populo, sive pro exponenda *detecta,* exclusis saecularibus. — Ex CC. Iulii II., Pauli III. et S. Pii V. regulares possunt quotidie et singulis fidelibus SS. Eucharistiam distribuere, *ne excepto quidem die Paschae.* Nullatenus ab Episcopo prohiberi possunt regulares, quominus SS. Eucharistiam in suis ecclesiis distribuant a *Dominica Palmarum ad Dominicam in Albis.* Sic S. C. C. 9. Iul. 1644.; S. C. C. 27. Nov. 1912. Cf. Bened. XIV. de Syn. l. 9. c. 15. 16., l. 11. c. 14.

Pius VI. 14. Ian. 1783. concessit Congregationi Puritatis facultatem celebrandi duabus horis post meridiem et ante auroram; et

hoc gaudent privilegio omnes, qui in regularium privilegiis communicationem habent.

« Possunt regulares celebrare una hora ante auroram; quare valent celebrare missam tribus horis ante solis ortum. Immo, cum adest aliqua iusta causa, possunt celebrare immediate post duas horas post mediam noctem. Idque valet tantum pro ecclesiis propriis: in quibus tamen possunt huiusmodi privilegio uti etiam sacerdotes saeculares. Insuper Eugen. IV. concessit regularibus licentiam celebrandi tribus horis post meridiem, iusta tamen ex causa ». L. 122.; Salmant. tr. 15. c. 7. p. 4. n. 94. 45.; Pellizzar. Manuale Regul. tr. 8. c. 2. n. 97. Oppositum vero tradit idem S. D. l. 6. n. 342. Ceterum hoc posteriori in loco n. 344. facultatem S. D. affirmat adesse omnibus superioribus dispensandi, in aliquo casu particulari, ex rationabili causa, circa horam missae, « secluso privilegio, erga suos religiosos, cum sint eorum Ordinarii ».

Habet Mendicantes, saltem superiores sive praelati, privilegium benedicendi sacras vestes. — L. 62. 121. 123., l. 6. n. 239. 240. 300. 357. 360. 363. 376. 378. 381., H. A. tr. 12. n. 41.; Lugo de Euchar. d. 18. n. 49.-50.; Diana tom. 2. tr. 2. de Praec. div. et eccles. sacrae commun. r. 22. 23.; Compend. Privil. Soc. Iesu n. 409.; E. M.

274. *Quoad Confessionem.* — Regulares confiteri licite et valide non possunt, nisi Confessariis deputatis a propriis Superioribus. « Cum saecularibus, conceditur facultas deligendi sibi *confessarium* semper supponitur, quod sit ab Episcopo approbatus; sed regulares ex expressa, aut tacita sui superioris licentia possunt confiteri cuicumque simplici sacerdoti... Quare omnes superiores regulares possunt sibi eligere in confessarium quemlibet sacerdotem ». L. 110.

Quoad casus, in ordine reservatos, absolvendos, iuste superior facultatem negari *potest* et *debet,* si agatur *de damnificatione aliorum,* i. e. quando scandalum vel quodvis damnum forte immineret vel religioni, vel domui, vel alteri, vel ipsi poenitenti; nec aliter occurri illi posset, nisi rei notitiam superiori praebendo. Verum, « si superior confessario regularium, ad hoc deputato, neget facultatem absolvendi, confessarius autem iudicet debere concedi, potest is *illa vice* absolvere », i. e. *toties quoties* casus iste contigerit. Constat ex Decr. Clem. VIII. Cf. C. Urbani VIII. *Sanctissimus* 21. Sept. 1624.; Ferraris v. *Praelatus regularis* n. 58.; Pellizzar. de Monial. c. 9. n. 29.

Regulares exempti reservationi episcopali non subiacent, cum

exempti sint a iurisdictione Episcopi. Immo neque novitii, neque affiliares regularium reservationi Episcoporum subiacent. Sic ex B. *Superna* Clem. X. Si vero novitius inciderit in casum reservatum ante ingressum in religionem, a confessario religionis ex privilegio absolvi poterit. — L. 102. 103. 111. 112., l. 6. n. 583. 586. 602.

Religiosi Institutorum simplicium votorum episcopali omnino subiacent iurisdictioni quoad censuras, et reservationum casuum, uti etiam quoad dispensationem votorum non reservatorum, et dispensationes, quas Ordinarii locorum suis fidelibus impertiuntur. C. cit. *Conditae a Christo.*

Summus Pontifex Pius X. decrevit Confessarios omnes, in Urbe approbatos, posse audire omnium Regularium Confessiones, cuiusvis sint Ordinis, Congregationis, Instituti, sine ulla venia Regularium Superiorum; adeoque posse eos etiam absolvere ab omnibus casibus reservatis, in iisdem Religiosis Ordinibus, Congregationibus, Institutis, etiam cum censura. S. C. de Relig. 8. Febr. 1903.; Pagella Confessarior. in Urbe. Hanc autem facultatem idem Summus Pontifex extendit deinde ad omnes totius orbis Confessarios, a locorum Ordinariis approbatos. S. C. de Relig. 5. Aug. 1913.

275. *Quoad ordines.* — « Regulares non recipiunt litteras dimissoriales ab Episcopis, sed ab eorum superioribus, aliter graviter peccant, et incurrunt suspensionem... Possunt ordinari *extra tempora* », diebus tamen festis et interpolatis, nisi aliud habeant speciale privilegium. L. 113. 115., l. 6. n. 797. — Cf. Cas. Consc. de Ord., et hic V. 2. n. 906. 907. 1222.

Privilegium concessum Congregationi est S. Ioannis Evangelistae a Clemente VIII., 23. Nov. 1596. ut eius alumni ordinentur, non servatis interstitiis. Idem privilegium concessum item est Ordini S. Ioannis de Deo a Pio IV. B. *Circumspecta.* Quare alii Ordines, qui communicationem habent privilegiorum cum istis Ordinibus idem possunt. Directe autem hoc privilegium Societati Iesu concessum est a Gregorio XIII. Const. *Pium et utile,* sed excluditur in hac Const. huiusmodi facultas a communicatione privilegiorum.

276. *Quoad praedicationem.* — Extra ecclesias suorum ordinum praedicare non possunt regulares, absque obtenta licentia Episcopi. — In ecclesiis vero sui ordinis praedicare possunt, petita Episcopi benedictione, etiamsi eam non obtinuerint, modo tamen Episcopus non contradicat. — Potest Episcopus, licentiam concessurus regularibus, in ecclesiis quae suorum ordinum non sunt, praedicare volentibus,

illos, quamvis ab universitatibus aut a magistratibus laicis nominatos, etiamsi Episcopi antecessores per tempus immemorabile hanc licentiam absque examine concedere consueverint, quoad doctrinam examinare, si ita ipsius arbitrio, quod moderatum et discretum esse debet, visum fuerit. In ecclesiis vero suorum ordinum praedicare volentes, non spectat ad Ordinarium eos examinare, sed ad eorum superiores. — Potest Episcopus licentiam praedicandi semel iisdem concessam, ob rationabiles causas, licet occultas, praedicationem tamen concernentes, suspendere. Non potest tamen Episcopus prohibere generatim regularibus, quin in ecclesiis suorum ordinum praedicent. — Ex Conc. Trid. a suis superioribus sunt primum de vita, moribus et scientia examinandi et approbandi. — Trid. s. 5. c · 2. de R., s. 24. c. 4.de R. Gregorius XV. B. *Inscrutabili;* Bouix p. 148. 263. seqq.; L. 124. seqq.; S. Th. 2. 2. q. 187. 188.

277. *Quoad censuras ecclesiasticas.* — Revocatis privilegiis absolvendi a casibus papalibus per C. *Apostolicae sedis,* possunt adhuc regulares absolvere a casibus per eandem Const. Episcopis reservatis, et a censura canonis, uti ante praedictam Const.— Omnes regulares utriusque sexus tempore interdicti generalis possunt privatim in suis monasteriis divina peragere, ac sacramenta suscipere; et possunt etiam publice celebrare in pluribus festis, Paschatis, Pentecostes, etc. — L. 95. seqq., l. 4. n. 61.

278. *Quoad irregularitatem.* — « Regulares valent dispensare cum *suis subditis* in omnibus irregularitatibus occultis, in quibus possunt Ordinarii dispensare cum suis dioecesanis. Et idem possunt cum saecularibus ». L. 104. — « Possunt praeterea dispensare *cum subditis* in quacumque irregularitate, aut ob delictum, aut ob defectum », quae solent nempe regulariter dispensari. L. 105.; Frassinetti *Comp.* 6.ª edit. v. 2. n. 681. Loc. cit. S. D. ad particulares casus mox descendit, concludens: « Ultimo possunt regulares dispensare cum *suis subditis* in omnibus inhabilitatibus et poenis contractis ratione delicti... etsi illae reservatae sint Pontifici ». Cf. L. l. 7. n. 355. 358. 364. 396.; Lehmkuhl ed. 11.ª vol. 2. n. 834.

279. *Quoad ius sepeliendi.* — Quando regularis defunctus sepeliri nequit in conventus ecclesia, obstante, v. g., lege civili, possunt regulares cadaver ad commune coemeterium deferre, cum stola et cruce conventus, absque interventu ullius parochi, dummodo tamen cadaver deferatur, absque solemni pompa, et recto tramite ad coemeterium

S. C. EE. et RR. 24. Ian. 1846. Idem ius monialibus exemptis competit: quare ad earum capellanum seu confessarium pertinet funus ducere, parocho excluso. Porro solemnitas, quae prohibetur, non consistit in cantu, sed in concursu populi, in assistentia ministrorum, sacris paramentis indutorum, etc. S. C. EE. et RR. 26. Febr. 1864. declaravit: « Religiosos dispersos quoad funera subesse parocho loci, prouti ceteri parochiani ». A. S. S. v. 1. p. 168. — L. 91. seqq.; Bouix p. 345., E. M.

280. *Quoad iuramenta, vota, impedimenta matrimonii, praecepta ecclesiastica.* — Cf. 246. Animadvertendum hic est, improbabile S. Alphonso non esse quod plerique affirmant, posse nempe regulares in casu necessitatis dispensare cum sponsis, ut possunt Episcopi, in voto castitatis ad contrahendum matrimonium, l. 3. n. 258., l. 6. n. 1128.

Animadvertendum praeterea est privilegium non haberi officium *mentaliter* tantum recitandi. Nullus regularium ordo unquam usus est tali privilegio, neque ipsi Fratres Minores, quibus dicitur tale privilegium concessum, illud agnoscunt. Consuetudo est optima legum interpres et probatio. Cf. Lugo Resp. Mor. l. 3. d. 18.; Melata de Recit. mentali div. off. Plura tamen adsunt alia privilegia praesertim quoad missionarios, ut videre est in Compendio Privilegiorum Soc. Iesu.

281. *Quoad indulgentias.* — « Omnes regulares professi gaudent indulgentiis concesssis cuicumque ordini religioso », L. l. 4. n. 64., secundum nempe Br. Leon. X. *Dudum per Nos accepto* 10. Dec. 1519., et Br. Pauli V. *Romanus Pontifex* 23. Maii 1606., exclusis ab hac communicatione indulgentiis exclusive propriis uniuscuiusque ordinis, S. C. Indulg. 25. Apr. 1735.; Theod. a Spiritu S. p. 2. p. 88. seqq. p. 114. « Notandum, privilegium altaris privilegiati non esse communicabile per generalem communicationem privilegiorum, ex Decr. S. C. Indulg. d. 5. Febr. 1748., et approbato a Benedicto XIV. 2. Mart. eiusd. an. ». L. l. 6. n. 339.

Recentiores moniales votorum simplicium, in Gallia, antiquorum ordinum religiosorum, ex speciali indulto, « lucrari possunt indulgentias omnes, quae religioni seu Instituto aliarum monialium, solemnia vota emittentium, secundum Institutum, seu regulam respectivam, concessae fuerunt ». S. C. Indulg. 10. Iul. 1843.; S. Poenit. 12. Iul. 1847. — Instituta autem Tertiariorum in Communitate degentium, et vota simplicia emittentium participant omnes Indulgentias directe concessas primis et secundis Ordinibus, dummodo sint legitime Ordinibus aggregata. S. C. Indulg. 28. Aug, 1903.; E. M. de Stat. part. n. 248.

Notandum insuper est, quod privilegia personalia, et indulgentiae, in ecclesiis regularium, pulsis religiosis, evanescunt, quamvis in ecclesia aliquis religiosus, quasi capellanus, aut custos, remanserit. Privilegia vero realia, velut ius tumulandi, religioso inibi relicto, capellani vel custodis nomine, ab hoc exerceri debent. S. C. C. 29. Maii 1841., 29. Aug. 1864., 16. Sept. 1871.; S. C. Indulg. 24. Maii 1819.; A. S. S. v. 1. p. 287., v. 4. p. 228., v. 7. p. 34. — E. M.

281.bis *Tertiarii saeculares S. Francisci* vi Litt. Apost. 5 Maii 1909. et Rescr. 17. Maii 1909. communicatione gaudent omnium Indulgentiarum et fructuum spiritualium cum I. et II. Ordine S. Francisci, extensione deinde facta ad Absolutiones Generales. S. O. 12. Iun. 1913. A. A. S. v. 5. p. 306. seq.

Tertiarii saeculares Franciscales, recitantes loco horarum canonicarum duodecim *Pater, Ave* et *Gloria* non possunt hac tantummodo recitatione omnibus aliis obligationibus, quod preces attinet, satisfacere, quas ex adscriptione ad alias pias sodalitates contraxerint. S. O. 11. Iun. 1913.

Tertii Ordines collegialiter, proprio habitu, et sub cruce incedentes, semper et ubique super quascumque Sodalitates praecedentiam habent. S. R. C. 18. Febr. 1899. — E. M.

282. *America Latina.* — Plura concessa sunt privilegia Americae latinae Const. *Trans Oceanum* Leonis XIII. 18. Apr. 1897. — Quae Const., ut etiam Const. *Romanos Pontifices* eiusdem Leonis XIII. VIII. Id. Maii 1881., ad Insulas Philippinas extensa est. Cf. 272.: A. A. S. v. 2. p. 220. Filii *mixtorum* seu *mestitiorum* privilegiis, Americae Latinae a Leone XIII. per cit. Litt. *Trans Oceanum* concessis, uti valent, dummodo ambo parentes vere *mixti* seu *mestitii* sint, id est uterque eorum seiunctim absolutam medietatem sanguinis indici vel nigritici habeat. S. C. NN. EE. EE. 15. Sept. 1908. — Episcopis Americae Latinae et Insularum Philippinarum plures aliae ad decennium concessae sunt facultates. Habentur in Suppl. II. p. 11. seqq. Possunt, inter alia, locare bona ecclesiastica usque ad novem vel duodecim annos; alienare bona ecclesiastica usque ad valorem 20000 libellar.; et, exceptis nonnullis designatis principalioribus paroeciis, caeteras omnes absque concursu et ad nutum conferre, et canonicatus *de officio* possunt etiam absque concursu conferre. — Abrogata bulla *Cruciatae* pro universa America Latina ac Insulis Philippinis, itemque abrogatis quadragesimalibus Indultis ac *Summariis,* novum recens Indultum ad decennium, circa abstinentiam et ieiunium, con-

cessum est omnibus, quin necessaria sit petitio, vel ulla sit taxa solvenda. Atque hoc Indulto uti possunt etiam Regulares, speciali voto non obstricti, et etiam quoad abstinentias et ieiunia in propriis Regulis praescripta. Vi huius Indulti, *Ieiunium sine abstinentia* servandum est. fer. IV. Adventus et Quadragesimae. *Ieiunium cum abstinentia* servandum est fer. IV. Cinerum, VI. Quadragesimae, et V. maioris hebdomadae. Permittuntur, in collatione matutina, lacticinia, exclusis ovis. *Abstinentia a carnibus sine ieiunio* servanda est in quatuor pervigiliis Nativitatis D. N. I. C., Pentecostes, Assumptionis B. M. V. e SS. AA. Petri et Pauli 282. — Quod indultum vim quoque habet in omnibus Antillis et caeteris insulis maris Caraibici. S. C. NN. EE. EE. 10. Dec. 1912. — E. M.

Hispania: Prorogata ad triennium est, in Hispania, iurisdictio Ordinariorum in Religiosos e claustris eiectos anno 1835., si quis adhuc ipsorum supersit, et in monasteria monialium exempta. Sanctitatis Suae mens est ut Ordinarii, nisi pro peculiaribus rerum et monasteriorum adiunctis aliter in Domino existimaverint, in deputandis eorumdem monasteriorum vicariis, confessariis, moderatoribus, seu directoribus spiritualibus, deligant Religiosos eiusdem Ordinis, quatenus illi scientia, vitae probitate, prudentia, coeterisque qualitatibus praediti reperiantur. Poterunt igitur Ordinarii absque ulteriore facultate Apostolica ipsi per se deputare in Confessarios ordinarios Religiosos respectivorum Ordinum, praevio tamen consensu respectivorum Superiorum Regularium, ea semper servata lege, ut iidem Religiosi in Confessarios designati in suo proprio Conventu vivant, nisi in aliquo determinato casu et ob peculiares omnino circumstantias Rm̃i Ordinarii una cum Superioribus Maioribus Ordinis speciale Indultum ab Apostolica Sede impetraverint et obtinuerint: servatis caeterum de iure servandis quoad triennalem mutationem Confessariorum ordinariorum, reliquisque Apostolicis praescriptis. Poterunt item ipsi Ordinarii, si et quando opportunum duxerint, adhibere Superiores Regulares ad Visitationem canonicam monasteriorum respectivorum Ordinum peragendam. Hi tamen Visitatores eas tantum habeant facultates, quas Rm̃i Ordinarii ipsis commiserint, quaeque hac non obstante delegatione, Episcopis integrae manent. S. C. Relig. 24. Maii 1911.

Cruciata: Bulla Cruciatae plura continet privilegia. Ea viget adhuc in Hispania. Pauperes in Hispania, ut fruantur Indulto quadragesimali non tenentur ad eleemosynam elargiendam; tenentur autem, si frui velint aliis privilegiis Bullae Cruciatae. Pauperes in Hispania,

non soluta eleemosyna pro Bulla Cruciatae adsignata, possunt frui Indulto quoad ova et lacticinia, quod in memorata Bulla continetur.

Ordines Equestres: Eorum privilegia habentur in Br. Pii X. 7. Febr. 1905. et in Litt. 3. Maii 1909. ad Patr. Hieros. — Equitibus *Velleris aurei* privilegium non competit Altaris portatilis. S. C. de Sacram. 19. Ian. 1912.

X. — DE RESCRIPTIS

283. *Quid sit Rescriptum; quaenam eius necessariae conditiones?* — R. Ad 1.um Privilegia et dispensationes per Rescripta plerumque solent concedi. Dispensationes ac privilegia, quae prodeunt a S. Sede, sine litteris de more expeditis, in foro externo non suffragantur, licet rata sint ex Reg. 27. 31. 52. Canc. Apost.; et possumus iis uti in foro conscientiae; quia litterae non ad *formam,* sed ad *probationem* pertinent. Pius X. C. *Sapienti consilio,* Ord. serv. Norm. pecul. c. 3. n. 1. 2.; L. 5. C. *de Transact.;* L. 4. *de Pignorib.;* de Iustis l. 1. c. 3. n. 25. — Hinc Rescriptum est *Responsum scriptum* Principis, quo continentur concessae ab eo gratiae et dispensationes; et aliud est *iustitiae* ad lites finiendas, aliud *gratiae* quod Principis continet beneficium. — Conceduntur autem gratiae vel ad Oratorum instantiam, vel motu proprio; vel in forma gratiosa, vel in forma commissoria. — Si forma gratiosa impertiantur executorem suapte natura non postulant. Verum exhibendum Ordinario est Apostolicum Rescriptum pro *recognitione,* si de re publica agatur, vel si iniunctae conditiones sint comprobandae. Si vero forma commissoria concedatur, opus utique est executore. Sed non licet Ordinario executionem detrectare, si vera sint exposita, et orator gratia indignus non possit demonstrari. Pro recognitionis autem testimonio nulla est repetenda compensatio. Ord. serv. in R. C. Norm. pecul. C. 3. art. 1. n. 4. 5. — Si gratia per Rescriptum concessa, *a Summo Pontifice* immediate conceditur, sine ullo intermedio executore, ea a die expeditionis Rescripti concessa intelligitur. Si vero per intermedium executorem conceditur ea concessa intelligitur, quando executioni fuerit mandata. C. 9. *de Rescript.* in 6.°

R. Ad 2.um Ex C. *Nonnulli* 28. h. t. Rescripta quis impetrare non potest favore *alterius,* nisi habeat expressum mandatum. Consuetudine tamen contrarium in praesenti receptum est. — *Ab altero* vero

regulariter est acceptandum, ut Rescriptum suum obtineat effectum. — Ut Rescriptum valeat necesse est, ut in supplici libello nulla sit substantialis *subreptio,* nisi *motu proprio* et non *ad instantiam partis* concedatur, vel *obreptio,* quamvis *motu proprio* concedatur, quia poterit tunc superior decipi.

Subreptio est reticentia veri necessario exprimendi, *obreptio* expositio falsi. Quare subreptio habetur, nisi exprimantur ea *omnia* et *sola,* quae ex iure seu ex stylo Romanae Curiae exponi debent. C. *Quam gravi* 1. *de Crim. fals.* Cf. Sanch. de Matr. l. 8. d. 21. n. 10. etc. *Omnia,* neque ignorantia seu bona fides excusat. *Sola,* secus nulla amplius gratia tuta et certa esset. Et sic in provisione beneficiorum exprimi omnino debet, an alio quis beneficio sit provisus, nisi provisio *motu proprio* fiat. Exprimendum consequenter est semper, an quis sit iure inhabilis ad gratiam consequendam, an gratia expetita sit contra particulare aliquod ius loci vel personae. C. cit. *Sapienti consilio* III. Kal. Iul. 1908., Ord. serv. in R. C., Norm. pecul. c. 3. a. 1. § 1.

Gratiae ac dispensationes omne genus a S. Sede concessae, etiam censura irretitis ratae sunt ac legitimae, nisi de iis agatur, qui nominatim excommunicati sint, aut a S. Sede nominatim pariter poena suspensionis a divinis multati. Ord. serv. in Rom. Cur. Norm. pecul. c. 3. a. 2. n. 6. Gratiae validitati nihil unquam officiet error aut fraus circa oeconomicam petentis conditionem. Ib. Norm. comm. c. 11. n. 3.

Obreptio vero habetur, si *causa motiva,* quae nempe *movet* seu *determinat* ad dispensationem, sit falsa. Ac, si plures exponantur, et aliquae tantum sint falsae, valet dispensatio, si una saltem sit vera. *Causa* vero *impulsiva,* quae nempe tantum impellit, excitat, *iuvat* ad facilius dispensandum addita *motivae,* etsi sit falsa, dispensationi non nocet; siquidem ea clausula, *si vera sint exposita,* C. *Ex parte* 2. *de Rescr.,* ad causam motivam, non impulsivam refertur. Idemque dicatur, si plures addantur causae impulsivae falsae. Verum, si unica exponitur causa, sive motiva sive impulsiva, falsa, vel si plures exponantur tantum causae impulsivae falsae, quae omnes simul pro una motiva computantur, Rescriptum non valet, si una tantum sit falsa.

Causa motiva se tenet potius ex parte ipsius *obiecti,* quatenus huiusmodi obiectum in praesentibus circumstantiis obnoxium evadat alicui speciali difficultati, seu incommodo. Et sic rationabilis et conveniens fit, in casu, dispensatio, cum huius subditi conditio sit dissimilis a conditione, in qua alii communiter reperiuntur. *Causa impulsiva* se tenet potius ex parte ipsius *personae,* quae dat vel cui datur

dispensatio, ut, e. g., Principis benevolentia ostendenda, et subditi probitas.

Si Rescriptum sit *in forma gratiosa,* subreptio et obreptio censenda tantum est adesse, si adsit tunc cum a Principe gratia conceditur, seu rescribitur. Quare, *tunc* causa adesse debet, et ea clausula verificari debet: *si vera sint exposita,* tempore nempe datae, seu expeditionis litterarum. Si vero Rescriptum sit *in forma commissoria,* causa adesse debet tunc cum a delegato gratia executioni datur. Ratio est, quia praedicta clausula verificari debet tunc cum gratia conceditur. Atqui gratia conceditur quando conceditur a Principe in primo casu; in altero autem quando a delegato conceditur, non quando datur a superiore mandatum delegato eam concedendi.

Atque hoc clarum omnino est, si delegatus sit *executor voluntarius;* siquidem tunc delegatus reapse gratiam concedit, nomine delegantis. Ei fit *potestas et licentia gratiae concedendae.* Verius autem est, si delegatus *executor sit necessarius,* siquidem etiam tunc superior gratiam non concedit, cum mandat eam concedi; sed tunc, cum delegatus eam communicat, ipse revera concedit, non delegatus, delegatus tunc habet *simplex ministerium exequendi mandatum,* communicandi nempe gratiam, quam ipse superior tunc tribuit, quasi antea datam sub conditione executionis, quae conditio tunc verificatur, cum executioni gratia demandatur. — Secus vero dicendum esset, si delegatus *mere communicaret* seu *manifestaret* gratiam iam absolute a superiore *tributam.* — C. 1. *de Const.* in 6.°; C. 2. 19. *de Rescript.;* C. 4. 8. 9. *de Rescript.* in 6. °; C. 23. *de Praeb.* in 6.°; Clem. 5. *de Praeb.;* L. 178. 181. 185.; Struggl. q. 4. n. 14. 16.; Sanch. de Matr. l. 8. d. 21.; Riganti in Reg. 52.; Ord. servand. in Rom. Cur. Norm. pecul. C. 3. C. 7. a. 3.; E. M.

284. **Resolves:** Invalida est dispensatio, quoties in postulato irrepsit error circa causam motivam, aut circa obiectum ipsum dispensationis, circa eius qualitatem vel quantitatem, sive culpa oratoris aut alterius, sive etiam ex mera inadvertentia id evenerit, v. g., si ponas in petitione impedimentum affinitatis, loco impedimenti consanguinitatis, vel tertium gradum pro secundo; secus tamen, si ponas secundum pro tertio, quia minor gratia in maiori eiusdem generis continetur; si ponas unum impedimentum consanguinitatis loco duplicis vel triplicis consanguinitatis; vel solum impedimentum consanguinitatis sine alio affinitatis, etc. C. *Si is* 2. *de Fil. Presb.;* L. 185. 202., l. 6. n. 1131. — Valet dispensatio, si error irrepserit in Rescripto

superioris, v. g., incuria secretarii, quia concessioni iam factae supervenit, et superior sic concedit: *Fiat ut petitur.*

Valet dispensatio, ex iusta causa concessa alicui improbo, quem probum reputavit superior, etsi cognita improbitate, non fuisset dispensaturus, quia probitas non reputatur causa motiva, sed mere impulsiva. Excipe, nisi quis *motus* fuerit ob probitatem. — Valet etiam, si causa falsa tempore *petitionis,* vera fiat tempore *concessionis,* sive haec immediate fiat ab ipso superiore, sive mediate per delegatum; sed non vice versa. — Valet pariter dispensatio, si stante veritate causae motivae et aliarum essentialium rerum, veritas alia fuerit reticita, vel falsitas exposita; potest tamen orator, si mala processerit fide, pro sua culpa et fraude, dispensationis gratia privari, vel alias pro culpae gravitate puniri. C. 20. *de Rescript.* — Itemque valet, etiamsi concedatur in mala fide, ut cum dispensator putat causam non adesse, quae revera adest; nam valor non pendet a subiectiva cognitione, sed ab obiectiva existentia causae. — Suarez de voto l. 6. c. 27. n. 13.; Laymann l. 1. tr. 4. c. 22. n. 21.

Valet, generatim loquendo, dispensatio concessa a superiore, licet ab inferiore iam fuerit negata. Immo etiam probabiliter valet, si a superiore negata, ab inferiore et etiam a delegato concedatur; quia potestas inferioris non est adempta neque restricta per negationem superioris, nisi hic expresse eam restringat, vel aliquo iure id prohibeatur. A fortiori valet dispensatio ab uno superiore negata, et ab eius successore negationis ignaro data. Ratio est, quia successor eamdem habet potestatem ac praedecessor, nec regitur per iudicium et voluntatem illius. Cf. v. 2. n. 1041.

Valet consequenter dispensatio negata ab uno Superiore et concessa ab alio eiusdem auctoritatis. Invalida tamen sunt Rescripta obtenta contra Decretum Innoc. XII. *Ut occurratur* 4. Iun. 1692., si preces nempe in materia gratiae vel iustitiae, alicui ex SS. CC. Romanis oblatas et reiectas, alii S. C. iterum quis proponat, hac reticita circumstantia. Quod de dispensatione dicitur, de qualibet alia gratia dicatur. — Ac « etsi, abrogata iurium cumulatione in Sanctae Sedis Officiis, sua cuique negotio sit constituta sedes; nihilominus, quia in peculiaribus casibus dubitationi aut errori locus esse potest, firma manet antiqua lex, qua, delato et excepto ab aliquo Officio supplici libello pro impetranda re sive ad gratiam pertinente sive ad iustitiam, nemini ulla de causa licet aliud suo marte Officium ad eumdem finem adire; sed opus est adsensu Officii ipsius quocum agi coeptum est, aut Congregationis Consistorialis decreto, quo venia detur

transmittendi negotii. — Quaevis concessio ab Officio alio profecta, contra memoratam legem, irrita esto ».

Valet etiam dispensatio prius negata, et postea ab eodem superiore, rei immemore, concessa. Nullo enim pacto rationi consentaneum est, quod superior dispensationem velit negare ob solam hanc rationem quod alias negaverit. Nam, si reapse iusta adsit causa, potius decet priorem rigorem temperare quam illum firmare. Nulla autem facienda est negationis mentio; haec enim nullo iure praecipitur. Ac, si alicui duplex sit concessa facultas, v. g., absolvendi a reservatis et dispensandi in irregularitatibus, una earum, etiam maiori, adempta, altera non ideo adimitur, sed permanet. L. l. 4. n. 50.; Lugo de Fide d. 23. n. 130.

285. *Quaenam sint a delegato praestanda in Rescriptorum executione?* — Mandatum, adeoque iurisdictio, in delegato nondum habetur, usquedum autographae mandati litterae ad ipsum pervenerint. C. *Super eo* 12. *de Appell.;* Sanch., de Matr. l. 8. d. 29. n. 10. Sufficere tamen videtur, si litteras, ad vicarium generalem missas, officiales curiae acceperint et legerint, eique renunciaverint; siquidem *officiales* ad idem *officium* pertinent. An sufficiat etiam, si per telegraphum renunciatum fuerit, Rescriptum expeditum fuisse? Ep. Circ., Secret. Status 10. Dec. 1891. prohibitum est admittere per telegraphum gratiarum supplicationes. Et ex S. O. ac ex S. Poenit. invalidae declaratae sunt dispensationes matrimoniales, nisi notitia telegraphica transmissa fuerit *ex officio,* auctoritate S. Sedis.

Explorare autem delegatus debet, an vera sint exposita. Si exploratio omittatur, et in mandato clausula habeatur: *si preces veritate nitantur,* dispensatio valet, siquidem haec clausula non inducit *novam formam substantialem,* sed tacite inest. Si vero clausula habeatur: *si preces veritate niti repereris,* tunc prima sententia tenet adhuc valere, dummodo verae sint reapse; siquidem dispensatio propter causam motivam, non propter huius notitiam datur. Neque vero hac clausula *nova inducitur substantialis forma;* nam tacite etiam ipsa inest. Hanc sententiam receptissimam vocat Navarr. c. 27. n. 37. Verum secunda communior sententia, et tenenda, affirmat, illa clausula *novam induci substantialem formam,* adeoque, exploratione omissa, irritam esse dispensationem. L. l. 6. n. 1131.; C. Bened. XIV. *Ad Apostolicae servitutis* 10. Mart. 1742. Inquisitio autem non iuris ordine necessario est facienda; sed sufficit summaria et extraiudicialis in foro exteriori. Ac in foro interiori fides oratori habenda est. Trid. s. 22. C. 5. de

R.; Sanch. de Matr. l. 3. d. 33. n. 4., l. 8. d. 34. n. 21. seqq.; de Iustis l. 1. c. 6. n. 249.; Bened. XIV. Not. 87. n. 34.

Mandato, *per se,* defungi debet delegatus pro eo dumtaxat casu, qui in mandato exprimitur, servata forma Rescripti eiusque essentialibus conditionibus. C. 22. *de Rescript.;* C. 13. *de Off. et pot. iud. deleg.;* C. *Susceptum* 6. *de Rescr.* in 6.°; C. *Cui* 27. *de Praeb.* in 6°.

Executionis Decretum pro foro externo in scriptis est proferendum, sed viva voce ea facta valet. Executio denegari non potest, si veritas pateat Rescripti. Sed si concessio gratiae arbitrio remittitur executoris, eam sine iusta causa licite denegare non potest.

Potest executor Summi Pontificis Rescriptum exequi per seipsum, vel etiam per alium, nisi vel expresse vel implicite prohibeatur, quia electa appareat industria personae. Quo casu, alium sibi substituere poterit tantum quoad veritatem Rescripti examinandam aliasque sumendas necessarias informationes. C. 43. *de Off. et pot. iud. deleg.;* C. 62. *de Appell.;* S. O. 14. Dec. 1898. — Executioni Rescriptum mandari potest ab executoris successore in officio, nisi electa in eo appareat industria personae. S. O. 28. Aug. 1885., 20 Febr. 1888. Executor super *gratia facta* datus a Papa, eo defuncto, etiam re integra, gratiam exequi potest. C. 9. *de Off. et pot. iud. deleg.* in 6.° — Praxis Apostol. Dispens.; L. 202. seqq.; Alois. Trombetta Praxeos Regulae circa contr. rer. eccl. c. 6.; E. M.

Si executio commissa est Ordinario loci, potest fieri ab Episcopo, vel ab eius Officiali seu Vicario in spiritualibus generali; vel etiam, si nondum facta fuerit, ab Administratore vel a Vicario capitulari. — Dispensationes matrimoniales Ordinario oratorum commissae exsequendae sunt ab illo Ordinario, qui litteras testimoniales dedit, vel preces transmisit ad S. Sedem Apostolicam, sive sit Ordinarius originis, sive domicilii, sive commorationis utriusque sponsi vel alterutrius eorum, etiamsi sponsi, quo tempore exsecutioni danda est dispensatio, in aliam discesserint dioecesim, neque amplius sint reversuri. Praedicto Ordinario fas est ad matrimonialis dispensationis exsecutionem delegare alium Ordinarium, eum praesertim, in cuius dioecesi sponsi actu degunt. S. O. 20. Febr. 1888.

286. *An variarum clausularum observatio ad validitatem pertineat actus?* — Clausulae, quae continent tantum *monitionem* vel *praeceptum,* ad liceitatem tantum pertinent. Illae vero, quae continent *conditionem,* et quae conditionali particula *si, dummodo,* vel alia aequivalente exprimuntur, spectant ad validitatem; nisi forte id, quod

per clausulam exprimitur, ex ipsa rei de qua agitur natura, vel iure sit servandum. Si enim, quod clausula faciendum iniungit eiusmodi est, ut etsi non iniungeretur, nihilominus sive ex rei natura, sive ex iure communi praestandum esset, illud clausula commemorando, non aliud intendere existimatur, quam obligationem aliunde provenientem in memoriam revocare atque urgere. Ob hanc causam, e. g., clausula, *peractis publicationibus,* quae est forma Iuris communis, cum in litteris dispensationum exprimitur, non novam formam et *conditionem* inducit, sed est *admonitio,* ut servetur forma ipsus Iuris communis. — Sanch. l. 3. d. 33. n. 3.; Zitelli de Disp. matr. c. 5.; Praxis cit.; Collectan. S. C. de P. F. n. 1484. 1486.-1488. 1434., etc.

Clausula: *in foro conscientiae tantum* excludit valere gratiam in foro externo. Clausula: *audita prius sacramentali confessione,* vel *in actu sacramentalis confessionis,* confessionem reddit necessariam ad valorem gratiae, quae adhuc valet, licet poenitens, quia indispositus, non possit absolvi. Clausula: *Motu proprio, et certa scientia, et de plenitudine potestatis,* supplet regulariter defectum obreptionis vel subreptionis.

DE PECCATIS ET DE VIRTUTIBUS

I. — DE NATURA PECCATI

287. *Quid sit peccatum?* — Cum « ubi non est lex, nec praevaricatio », ad Rom. 4., 15.; peccatum, quod actus humanus malus est, recte a S. Augustino definitur: dictum vel factum vel concupitum contra legem aeternam. S. Th. 1. 2. q. 71. a. 6. *Factum,* « peccatum potest contingere, sive aliquis faciat quod non debet, sive non faciendo quod debet ». S. Th. 1. 2. q. 71. a. 5. ad 1. Faciendo, est peccatum *commissionis;* non faciendo, *omissionis. Contra legem aeternam,* quia omnis lex sive humana sive divina ab hac lege vim suam habet; quia nulla potestas est nisi a Deo; quia nulla legis transgressio peccatum esset, nisi Deum offenderet; quia in hoc quod dicitur *contra legem aeternam* tangitur aversio a fine, et omnes aliae inordinationes. — *Contra legem,* si non *contra legem* sed contra consilium, *imperfectio* est, quae est mere *negativa,* si sit merus defectus in actu hu-

mano ulterioris perfectionis, e. g. maioris fervoris in actu amoris Dei; et *positiva* si sit involuntaria trasgressio legis leviter obligantis e. g. orare cum distractione, sed potius materiale tantum peccatum est, quam imperfectio, vel voluntaria omissio maioris boni, non obstante divina eius inspiratione; quae vero practice regulariter sine peccato veniali non est, ratione inordinati motivi, seu finis; ut e. g. pro religioso violare regulas non obligantes ad peccatum. — Peccatum est *formale,* si lex libere et scienter violetur; est *materiale,* si transgressio legis prorsus involuntaria sit. — Peccatum *delictum* est, *Delictum* ita dictum, quia derelinquitur bonum. Hinc « *delictum* communiter sumptum significat quamcumque omissionem; quandoque tamen stricte accipitur pro eo quod omittitur aliquid de his quae pertinent ad Deum; vel quando scienter, et quasi cum quodam contemptu derelinquit homo id quod facere debet; et sic habet quamdam gravitatem, ratione cuius maiori expiatione indiget ». S. Th. 2. 2. q. 79. a. 4. ad 1. — L. 1. 11.; S. Th. de Malo q. 2. a. 1. 2., 1. p. q. 63. a. 1., a. 7. ad 2., 1. 2. q. 71. a. 6. ad 5., q. 87., q. 76. a. 2. ad 1., 2. 2. q. 20. a. 3., Compend. Theol. c. 119.; Wirceburg. D. 1. c. 1. 2,; E. M.

288. *An ad peccatum actuale requiratur necessario actualis advertentia et consensus voluntatis?* — R. Affirmative. Peccatum enim est libera transgressio legis. Atqui non potest haberi *actualis* transgressio libera sine *actuali* voluntatis actu, vel *hic et nunc,* vel *in causa.* Nequit item haberi *actualis* transgressio legis libera, quin aliquo modo, vel *hic et nunc,* vel *in causa,* saltem in confuso advertat quis *peccatum;* nihil enim volitum, quin praecognitum. — Sed qui *hic et nunc* ignorat, nihil advertit, nihil dubitat, *hic et nunc* nihil peccat, quamvis forte ignorantia vel inadvertentia fuerit culpabilis *in causa.* Si enim antea praeviderit effectum ignorantiae suae vel inadvertentiae, eius quod facit reus est quidem *in causa,* sed non nisi *in actu.* — Necesse tamen non est ad peccatum, ut explicite et reflexe Dei offensa apprehendatur; sed sufficit quod implicite et directe apprehendatur, cognoscendo nempe rem esse malam; tunc enim implicite etiam apprehenditur ut a Deo prohibita. Prop. 2. damn. ab Alex. VIII. Neque vero fides aut charitas simpliciter, requiritur ad peccatum vitandum. Prop. 31. damn. a Leone X.; prop. 8. damn. ab Alex. VIII.; prop. 48. damn. a Clem. XI. L. 1.-5. 10.; S. Th. 1. 2. q. 74., q. 75., 76. a. 3., de Malo q. 2. a. 1. 2., q. 7. a. 6.; E. M. 287. 288. 313.

289. **Resolves**: Nullum peccatum habetur, si perturbetur usus

rationis et tollatur libertas, ut in vehementissimo motu irae; si advertentia habeatur, sed desit consensus voluntatis, ut in pravis motibus contra castitatem quousque displicent; si advertentia habeatur et consensus, sed non ut in rem malam, v. g., si quis die abstinentiae carnes advertenter quidem et voluntarie omnino comedat, sed nihil de praecepto Ecclesiae cogitans. — Actus humanus non nisi eam habet malitiam, quae apprehenditur. Quare, si in aliqua re multiplicis malitiae, unius tantum speciei malitia advertatur, haec tantum contrahitur. Itemque si negligentia, e. g., ebrietatem, aut eventus ex ea sequi solitos praecavendi, fuerit tantum venialis, etiam mala, quae praevideri poterant, venialia tantum sunt. Cum non in se, sed in causa sint libera, non possunt habere maiorem culpam, quam in ipsa causa. — L. 2. 4., 1. 1. n. 165.

290. *An peccatum actu tantum interno, vel etiam externo contineatur?* — Peccatum *formaliter* actus internus voluntatis est. Nam peccatum secundum *sui naturam,* non nisi a libera voluntate et in voluntate proprie est. « Peccatum, ait S. Th. de Malo q. 3. a 1., secundum quod *proprie in moralibus* dicitur, habet rationem *culpae,* et provenit ex eo quod *voluntas deficit* a debito fine, per hoc quod ad indebitum finem tendit ». Actus alius internus, et actio exterior aliarum facultatum, *obiectum* actus interni voluntatis, huius quasi complementum sunt. Ex illo enim interno voluntatis actu, et actu interno aliarum facultatum, vel exteriori actione, unum totale concretum morale efficitur, ille enim alius internus actus, vel exterior actio, qua *actus morales,* tota quanta sunt, pertinent ad ipsum individuum morale actus interni voluntatis, cui substant, et a quo *suum esse morale* accipiunt. Peccatum ergo inchoatur actu voluntatis interno, perficitur et consummatur actu alio vel alia actione aliarum internarum vel externarum facultatum. Hinc cum *pars* essentialiter differat *a toto,* peccatum, quod solo interno voluntatis actu continetur essentialiter differt, moraliter loquendo, a peccato quod actu alio interno perficitur alterius facultatis internae, vel quod usque ad opus externum prodeat, quod consequenter necessario in confessione est accusandum. Unde non sufficit voluntatem homicidii confiteri, sed necesse est confiteri etiam ipsum homicidium commissum. — S. Th. 1. 2. q. 17. a. 4., q. 72. a. 7., q. 74., q. 75.; L. 5.

291. *Quaenam sint peccata mere interna voluntatis; et quaenam eorum natura?* — Peccata omnia, quae interiori tantum voluntate committuntur, facile reduci possunt ad *desiderium* et *delectationem.* —

Desiderium est propositum alicuius rei, seu actus voluntatis, qua bonum aliquod assequi volumus. Aliud est *efficax,* et est propositum absolute de se efficax, unde est quod quis media reapse suscipit ad ducendum illud ad effectum. Aliud est *inefficax,* et est propositum conditionate tantum efficax, quod nempe quis exequeretur si posset, v. g., si posset furari thesaurum Ecclesiae, furaretur. — Porro desiderium rei malae malum est; siquidem unum idemque est obiectum actionis et desiderii. Hinc pravum desiderium *speciem* habet ac malitiam peccati mortalem vel venialem, quam habet exterior res, in quam fertur. Scilicet desiderium eo tendit absolute vel saltem conditionate, ut rem exequatur, eamque realiter existentem constituat. Atqui, si quis rem vere exequeretur, contraheret omnem malitiam tum obiecti tum circumstantiarum. Ergo idem dicendum, si quis affectu et desiderio rem prosequatur; cum enim hic desiderii affectus coniungatur cum ipsa existentia obiecti, coniungitur necessario cum omnibus, ipsi obiecto necessario connexis. — Quare Titius rem habens cum Caia uxore aliena, committit adulterium, si norit eam esse alienam, etiamsi nollet esse alienam; eodem modo desiderans Caiam uxorem alienam, adulterii etiam reus est, si norit esse alienam, et etiamsi nollet esse alienam, quia desiderium tendit, ut ipsa executio, in idem opus existens, adeoque concretum omnibus suis circumstantiis. In confessione consequenter desiderii, e. g., fornicandi declarandae sunt circumstantiae consanguinitatis, matrimonii, voti castitatis personae, etc. L. 12. Minime vero opus est addere, utrum actus circa obiectum fuerit absolutus, an conditionatus. La-Croix l. 6. p. 2. n. 1032.

Delectatio, simplex quaedam voluntatis quies et complacentia est *ex praesentia* boni convenientis, aut secundum rem possessi, aut secundum cognitionem et apprehensionem. *Delectatio* a *gaudio* proprie non differt, nisi quatenus *gaudium* potius dicitur delectatio appetitus rationalis, et *delectatio* potius dicitur illa, quae est appetitus sensibilis cum quadam corporis transmutatione, et quae *delectatio* etiam *sensibilis* vel *sensualis* appellatur, et si est cum transmutatione organorum ac spirituum generationi inservientium *delectatio carnalis* vel *venerea* nuncupatur. S. Th. 1. 2. q. 31., q. 72. a. 2.; Sanch. in Dec. l. 1. c. 2. n. 33. — Secundum autem S. Alph. 15., ut *desiderium* respicit tempus *futurum,* et opus *patrandum,* ita *gaudium* respicit tempus *praeteritum,* nempe cum quis sibi complacet de malo opere *patrato ;* et *delectatio* respicit tempus *praesens,* videlicet quando quis per *imaginationem* et *cogitationem,* sibi reddit praesens opus peccati, e. g.,

fornicationem, et de illa deliberato consensu delectatur, tanquam si actualiter fornicaretur, sine tamen desiderio illam exequendi.

Delectatio morosa rei pravae peccatum est, quia delectatione inest dilectio. Nunquam enim res illa prava delectaret, nisi ipsa secundum se amaretur. Suarez de Pecc. d. 5. s. 7. n. 5. Insuper delectatio est quies appetitus in bono. « Et ideo secundum delectationem voluntatis humanae praecipue iudicatur homo bonus vel malus. Est enim bonus et virtuosus, qui gaudet in operibus virtutum, malus autem qui in operibus malis ». S. Th. 1. 2. q. 34. a. 4. *Delectatio morosa,* delectatio voluntaria est; morosa enim dicitur non ob necessariam alicuius temporis moram, sed ob necessarium voluntatis consensum. Non enim delectatio, sed consensus in delectationem peccatum est. S. Th. 1. 2. q. 74. a. 6. 8., q. 88. a. 5. ad 2. *Rei pravae;* delectatio enim duplex est. Alia est de opere pravo, ita ut opus malum sit obiectum delectationis, quae semper mala est; alia est delectatio de cogitatione obiecti mali, ita ut non opus malum, sed ipsa cogitatio de opere malo sit per se obiectum delectationis. Et haec vel potest esse bona, si adsit iusta causa cogitandi, v. g., causa studii, consultationis, etc., cum abominatione obiecti, vel potest esse venialiter mala, si fiat ex curiositate, etc., vel potest esse aliquando etiam graviter mala, si adsit periculum proximum consensus. S. Th. de Verit. q. 15. a. 4., L. 16. 17. *Delectatio morosa* rei pravae, prout delectatio a *gaudio* secundum tempus distinguitur, malitiam et *speciem* habet secundum varietatem tantum obiectorum mente exhibitorum. Simplex enim delectatio non tendit in obiectum, ut in re ponendum, sed in eo quiescit, ut repraesentato per intellectum. Atqui intellectus abstrahit ab aliis proprietatibus obiecti praeter illam, quae delectationem movet. L. 15. 28.

Gaudium vero, ut desiderium, *malitiam* et *speciem* induit tum obiecti, tum circumstantiarum, ipsi *realiter annexarum*. Gaudium enim, cum sit volitio sibi complacens, adeoque approbans rem praeteritam, in eam fertur, qualis in se extitit, suis nempe circumstantiis vestitam. Hinc, *in recordatione et complacentia* praeteritorum peccatorum, necesse est in confessione declarare naturam et specificas circumstantias obiecti. L. 15. *In recordatione et complacentia.* Peccatum enim non habetur simplici peccati, olim commissi, recordatione, eo quod illud neque placeat neque displiceat recordanti, quia nulla lege iubemur peccatorum pluries poenitere, si eius iam egimus poenitentiam, vel hic et nunc poenitere, si nondum eius poenituerimus. Laymann de

Poenit. d. 2. s. 8.; Sporer de Poenit. n. 192.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 376. seqq.; S. Th. Quodl. 12. a. 33.

Ne hac in re confessarius, indiscretis interrogationibus scandalizet poenitentem, notandum est confessarium ex generali regula debere iudicium ferre de peccatis, prout exponuntur, secundum obvium et naturalem accusationis sensum. Cogitationes de re venerea, delectationes, desideria, regulariter feruntur, illae in carnalem commotionem, ista in pollutionem et copulam. Quare satisfacit muneri suo confessarius, si poenitentem interroget de consensu praestito; non semper enim praedicti actus sunt voluntarii et deliberati, neque semper consensus explicite explicatur. Consensus saepe in istis actibus non est circa determinatum quoddam obiectum, sed est consensus indeterminatus in veneream delectationem, pollutionem et copulam, quem regulariter sequitur delectatio orta ex genitalium organorum commotione. Et in hanc ordinarie feruntur delectationes, simplices nempe delectationes. Desideria in actum completum e contra feruntur. Poterit ergo tunc confessarius poenitentem tantum interrogare, utrum praedicti actus seipsum, vel aliam respicerent personam, diversi vel eiusdem sexus. Verum ab hac etiam interrogatione abstinendum erit, si poenitens adhuc sit harum rerum ignarus, praesertim cum minus malum sit confessionem non esse exactam, quam poenitentem scandalizari. Praeterea, si quando adsunt extraordinariae species, et eas poenitentes cognoscant, eas ordinarie solent ipsimet declarare. — Reuter p. 2. n. 209.

292. **Resolves:** Gaudere de *modo,* e. g., novo, callido, strenuo, quo res confecta est, illicitum non est, cum obiectum delectationis malum non sit. L. 18.

Si res, *sic ut accidit,* non sit mala, ne materialiter quidem, nec alteri noxia, *eam desiderare* non est per se illicitum; quamvis *alias* esset intrinsece mala, v. g., pollutionem, quae in somno naturaliter evenit. *Desiderare,* nempe simplici affectu et sine ulla cooperatione. Si autem licet *desiderare,* licet etiam *gaudere* de illa iam facta. Ratio est, « quia quod licitum est desiderare ut fiat, licitum etiam est de eo gaudere, quod factum sit, et contra si fas est gaudere de facto, etiam licitum est desiderare ut fiat, haec enim sunt eiusdem moris: nam gaudium necessario resultat ex bono desiderato obtento, et supponit vel implicite includit desiderium ». Lessius de Iust. et Iur. l. 4. c. 3. n. 104.; Laymann l. 3. s. 4. n. 17.; Lugo l. c. n. 389. « Ego tamen, ait idem Lessius l. c., huiusmodi desideria admitti cuipiam

non sum auctor; tum quia etsi per se mala non sint, tamen imperfectum indicant castitatis affectum, tum quia sanctiora remedia et a sanctis viris usurpata non desunt. Idem dixerim de gaudio. Cavenda quoque in omnibus huiusmodi, ut iam saepe monuimus, omnis cooperatio et periculum consensus ». — Billuart tr. de Temp. diss. 6. a. 4. Obii. III.; S. Th. 2. 2. q. 154. a. 5.; L. 19. 20., l. 3. n. 478.

Non est peccatum, *per se loquendo,* saltem mortale, si coniuges delectentur, *appetitu tantum rationali,* de actu coniugii praeterito, futuro, vel possibili, respectu compartis praesentis vel absentis. Idem dicendum, si sponsus desideret copulam futuram, aut de ea pariter *rationali tantum appetitu* delectetur, vel vidua de praeterita, secluso periculo consensus in delectationem veneream, quae ex illa consurgat. Ratio, quia hi actus habent obiectum licitum. Pleni tamen periculo sunt propter praedictam veneream delectationem, ex illis saepe exurgentem. Lugo de Poenit. d. 19. n. 376. 385.; Sanch. de Matr. l. 9. d. 47. n. 1. 4. 7.; L. 23. 24. 25.

Tristitia de bono peracto, quod sub gravi praecipiebatur graviter culpabilis est; de bono quod praecipiebatur sub levi, levis est. De bono item neque sub gravi neque sub levi praecepto, levis est, nisi iusta adsit causa nunc poenitendi; inordinatio enim quaedam est tristari de bono peracto, licet non praecepto. Si vero tristitia feratur non in ipsum bonum, sed in molestiam, in laborem, etc., peccatum *per se* non est. Sanch. in Dec. l. 4. c. 12. n. 2.; Suarez l. 5. de Voto c. 7. n. 4.; S. Th. 1. 2. q. 39.

293. *An liceat desiderare malum, sub conditione, si licitum sit?* — R. Affirmative *per se,* si conditio apposita *totam* operis *malitiam* tollat, e. g., ederem carnes in quadragesima, nisi Ecclesia prohiberet. Talis enim affectus nullam involvit deordinationem, neque in se neque in obiecto, a quo per conditionem omnis malitia excluditur. — Secus vero negative, e. g., peccarem, si non esset infernus, quia affectus tendit in obiectum malum, et quidem absolute, cum conditio non tollat malitiam ab obiecto, etiam ut repraesentato, et proinde tota malitia obiecti in actum voluntatis refundatur.

Et quidem sunt quaedam obiecta, circa quae conditio utcumque apposita malitiam tollere nequit, e. g., si esset licitum, destruerem Deum. Etenim, quae intrinsece mala sunt, mutari nequeunt; et proinde inutiliter conditio apponeretur, siquidem talia optare est desiderare, ut lex et ordo naturae immutetur, quod adhuc peius esset. — Attamen probabiliter excusandus esset a peccato gravi ille, qui tali desi-

derio *nollet certo,* ut id quod malum est intrinsece, fieret licitum, sed tantum *naturalem propensionem* suam in illud obiectum ostenderet, v. g., vindicarer si esset licitum, at nolo propter Dei legem; vel *enunciative* tantum rem proferret, e. g., iunior vindicarer, significans non quid vellet nunc, si iunior esset, sed quid forte iunior fecisset; remoto tamen semper periculo desiderii efficacis, et etiam veri desiderii inefficacis, omnis nempe voluntatis faciendi, et omnis simplicis affectionis voluntatis.

Id quod dictum est *de desiderio,* etiam *de delectatione* et *de gaudio rationalis appetitus* dicendum consequenter est. Nam ad gaudere et delectari non licet in illo bono, quod amare et desiderare non licet; et e contra licet gaudere et delectari rationali appetitu in illo bono, quod amare et desiderare licet. Amor enim et desiderium via est ad gaudium et delectationem, tanquam motus ad quietem tendens. — Lugo de Poenit. d. 16. n. 284. seqq.; Sanch. in Dec. l. 1. c. 2. n. 22. seqq.; Billuart tr. de Temp. diss. 6. a. 15. § IV. *Petes* 3.°; S. Th. de Verit. q. 15. a. 4.; L. 12. 13. 14.

294. *An liceat delectari de re aliqua mala, si ea citra omnem culpam peracta fuerit?* — Si res illa sit *intrinsece mala,* non licet de ea delectari *secundum se.* Ratio est, quia obiectum illud est in se malum, quod autem non fuerit peccatum ideo est, quia non fuit voluntarium. Ergo, si nunc accedat voluntas, *talem actum approbans,* vel *de illo gaudens,* quod fit in delectatione, erit peccatum. La-Croix 89.; Suarez de Peccat. d. 5. s. 7. n. 14. — Si res illa *intrinsece mala non sit,* et delectatio de ea non habeatur *sub ratione prohibitionis,* e. g., si quis delectetur, quod inadvertenter die veneris carnes ederit, alii putant esse licitum de ea *secundum se* delectari, quia secundum se mala non est; alii vero putant esse illicitum, quia materiali non caruit peccato, seu materialiter mala fuit. Lessius de Iust. et Iure l. 4. c. 3. n. 104.; L. 20. 27.

Si delectatio referatur ad actum praeteritum malum *non secundum se,* prout est obiective malus, sed *exclusive prout fuit causa boni effectus, neque rectus iustitiae aut caritatis ordo pervertatur,* alii affirmant esse licitam, alii illicitam. Ratio 1.ae sententiae est, quia tunc non gaudemus de opere malo ob bonum effectum, hoc sensu, quatenus ob bonum effectum gaudeamus illud opus malum factum fuisse; sed, supposito quod illud opus malum factum fuerit, gaudemus de causatione boni, quae tali operi competit. Quod illicitum non est, cum sit de obiecto honesto, de illa nempe bona qualitate et virtute, quam

opus ceteroquin malum habuit. Praescinditur a malitia obiectiva, quae affectum non movet, et delectatio praecise cadit super praedicatum, *quod est causativum boni,* quod bonum est. Apposita autem restrictio. *neque rectus iustitiae,* etc., per se patet, et confirmatur ex pr. 13. 14. 15. d. ab Innoc. XI. Ratio 2.ae sententiae est, quia eo ipso quod quis delectetur de opere malo *prout est causativum boni,* iam implicite de ipso opere malo *secundum se,* seu *secundum sui existentiam* delectatur. Causalitas enim realis implicite includit realem existentiam.

« In quocumque tamen casu licet, *per se loquendo,* cuique delectari non de causa, sed *de effectu secuto,* nempe de exoneratione causata a pollutione etiam voluntaria, vel de consecutione haereditatis ob homicidium, modo causa detestetur ». L. 20. Et sane huius delectationis obiectum est bonum. — La-Croix 91.; Suarez l. c. n. 15.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 389.; Ithur. Cas. 18. n. 6.; Lessius l. c.; S. Th. 4. D. 9. q. 1. ad 5., 3. D. 30. q. 1. a. 1. ad 4.; L. 19.-22.; E. M.

295. « *An peccet graviter, qui negative se habet, et positive non resistit motui appetitus sensitivi circa obiectum, sub mortali prohibitum?* — Tres adsunt sententiae. Prima affirmat peccari graviter, etiam cessante periculo consensus... Secunda sententia dicit, talem ne venialiter quidem peccare, remoto periculo consensus... Tertia et *vera* sententia tenet, cessante periculo consensus, esse veniale non resistere positive motibus illicitis, sed non mortale. Idque videtur expresse confirmare S. Th. 1. 2. q. 74. a 4., ubi ait: *peccatum mortale non potest esse in sensualitate, sed solum in ratione.* Ratio igitur est, tum quia consensus ad graviter peccandum non provenit ex sensili appetitu, sed ex voluntate, quae cum non positive consentit, non committitur mortale: et ideo committitur veniale, in quantum homo cavere debet, ne appetitus trahat post se voluntatem; *sed haec obligatio, quando periculum consensus non est proximum,* est tantum levis: tum quia, si sub gravi teneremur omnes motus inordinatos positive repellere, teneremur ad impossibile: impossibile enim est, omnes hos motus collective sumptos positive coercere ». L. 6. 29.; Diana v. 8. tr. 6. de aliq. cas. circa mat. lux. r. 8.; S. Th. 1. 2. q. 74. a. 8. ad 3., q. 79. a. 1.; La-Croix l. 5. n. 111.

296. « **Nota**: Non esse obligationem motibus carnalibus resistendi *positive, si iusta adsit causa non resistendi,* nempe si quis expertus sit resistendo magis motus excitari, et augeri; vel si motus ortum habeant ex actione necessaria, vel utili;... si non facile nego-

tium sit illos repellere. Sat est igitur tunc *negative* se habere, cum firmo proposito nunquam consentiendi: ipsa enim non consentiendi actualis cura sufficit tunc ad liberandum hominem a culpa, saltem mortali, etsi non a veniali, si resistentia sit tepida ». L. 9. Quando ergo tentatio diu durat, et nimis molestum foret iugiter eius motus positive repellere, nullum peccatum est eos permittere, negative se habendo. Et sic facere consulitur his qui sunt timoratae conscientiae. L. 9.

297. *Quomodo positive resistatur? — Positiva resistentia praestari potest dupliciter:* 1.° *Directe,* eos motus repellendo; et nulla quidem est obligatio hanc directam resistentiam adhibendi, quae, quoad carnales motus magis saepe eos excitat, multoque minus obligatio adest resistentiae materialis, quae et ipsa saepe, quoad istos carnales motus, nociva est. 2.° *Indirecte,* animum ad alia divertendo. — Quoad motus contra castitatem et contra fidem ac caritatem, indirecta haec resistentia magis consulenda est, quam directa aliqua resistentia seu oppugnatio, et si motus sint leves, melius est eos contemnere. L. 8.; S. Th. 1. 2. q. 74. a. 3. ad. 2.

II. — DE SPECIFICA PECCATORUM DISTINCTIONE

298. *Undenam sit repetenda specifica peccatorum distinctio? —* S. Th. 1. 2. q. 18. a. 2., q. 72. a. 1. 4. 6. 9., etc., docet repetendam esse *ex obiecto,* quia peccatum est actus humanus; et actus humanus speciem sumit *ex obiecto,* et *ex diversa* eiusdem obiecti *ratione.* Et sic homicidium, detractio, furtum specie differunt, quia vita, existimatio, res, bona sunt, quae specie inter se differunt, S. Th. de Malo q. 2. a. 7. — Scotus e contra. in 2. D. 37. q. 1. n. 9., putat repetendam esse ex *virtute,* quae laeditur, et *ex modo* sive *opposito,* sive mere *diverso,* quo virtus laeditur; quia peccatum formaliter in privatione consistit rectitudinis virtutis oppositae. Omnis autem privatio specificatur a *forma* sibi opposita. Et sic haeresis, fornicatio, furtum, sunt peccata specie distincta, quia opponuntur virtutibus specie distinctis, fidei, castitati, iustitiae. Praesumptio et desperatio, omissio amoris Dei et odium Dei specie distinguuntur, quia illa laedunt spem contrario modo, haec caritatem per defectum et per excessum. Detractio, calumnia, furtum, adulterium, homicidium, specie pariter differunt inter se, quia diverso modo iustitiam laedunt. Itemque periurium, violatio

voti, blasphemia, licet sint contra eandem religionis virtutem, specie tamen sunt diversa, quia diverso modo illi opponuntur.

Altera sententia alteri non opponitur, nam peccatum, utrumque est, *actus humanus* et *privatio,* actus humanus materialiter, privatio formaliter. S. Th. 1. 2. q. 72. a. 1. 6. Quare una sententia aliam perficit, et dici potest peccatum proxime specificari ex rectitudine seu honestate virtutis, cui opponitur, remote et fundamentaliter ex obiecto. Laymann l. 1. tr. 3. c. 2. n. 2. Utraque vero sententia in idem fere recidit: « virtutes enim distinguuntur specie secundum obiecta ». S. Th. 1. 2. q. 72. a. 1. ad 2. Unde idem S. Th. 2. D. 42. q. 2. a. 2. q. 1. ad 1. inquit: « Dicendum ergo, quod divisio peccati in species suas essentiales est *per oppositum virtutis;* quia oportet, quod sit *secundum obiectum, ex quo specificatur peccatum et virtus* ». Eadem enim est materia « circa quam et virtus recte operatur, et vitia opposita a rectitudine recedunt ». S. Th. 2. 2. Prologo. Cf. 1. 2. q. 71. a. 1., q. 72. a. 4. 8.

Tunc autem habetur vel *diversum obiectum,* seu *diversa eiusdem obiecti ratio;* vel *diversa virtus,* seu *diversus modus eandem virtutem laedendi,* quae novam prae se ferant *moralem peccati speciem,* quando ista prae se exhibent *specialem rationis ordinem,* seu *specialem convenientiam* vel *disconvenientiam cum recta ratione,* cum nempe habetur inde *specialis ratio,* cur aliquid sit moraliter bonum vel malum. « Ubicumque occurrit *diversum motivum,* inclinans intentionem ad peccandum, ibi est diversa *species* peccati ». S. Th. 1. 2. q. 72. a. 8. 9., q. 71. a. 2., q. 79. a. 2. ad 3., 2. 2. q. 154. a. 11.; L. 30. 31. 32.

299. *An unius peccati multiplex species esse possit?* — R. Affirmative, siquidem obiecto circumstantiae adesse possunt, *speciem mutantes,* seu potius multiplicantes. Et sic qui ligatus voto castitatis cum consanguinea coniugata peccat, quatuor committit, specie diversa, peccata, contra castitatem, religionem, pietatem, et iustitiam. S. Th. 1. 2. q. 73. a. 7.

300. *An ex diversis praeceptis circa eandem rem peccata plura specie distinguantur?* — Leges positivae cum aliquid praecipiunt, aut prohibent, actum constituunt in ea virtute, cuius intuitu praecipiunt, aut prohibent. Quare legis transgressio vitio tribuitur, illi virtuti opposito. Hoc autem fit quadrupliciter: 1.° Quando iubent aut vetant aliquid indifferens intuitu alicuius *specialis virtutis,* ut, e. g., abstinere ab operibus servilibus die festo intuitu *religionis;* unde ab illis non abstinere *irreligiositas* est; naturale ieiunium servare ratione *de-*

bitae reverentiae erga SS. Eucharistiam, unde illud non servare *sacrilegium est.* — 2.° Quando praecipiunt aut prohibent actum alicuius specialis virtutis aut vitii intuitu eiusdem virtutis, ut interesse sacro die festo intuitu *religionis,* unde abesse *irreligiositatis* item species est; ieiunium ecclesiasticum intuitu *temperantiae,* unde illud frangere ad *intemperantiam* pertinet; matrimonium non ineundum cum consanguineis, affinibus, adoptivis, intuitu *pietatis,* unde illas ducere personas *incestus* est. — 3.° Quando praecipiunt aut prohibent actum alicuius specialis virtutis aut vitii intuitu alterius virtutis; unde qui rem ecclesiae furatur, aut clericum percutit, is ex ipsa actus intrinseca natura, seu naturali iure, *iustitiam* laedit, ex lege autem extrinseca Ecclesiae, *religionem* praeterea offendit. Lugo de Poenit. d. 16. n. 139.; L. 1. 1. n. 1. n. 167., l. 6. n. 808. — 4.° Si lex nullius specialis virtutis intuitu aliquid iubet aut vetat, e. g., proscriptos libros non legere; quod fit secundum eam legem, ad virtutem spectat *obedientiae;* quod contra, ad *inobedientiae* vitium pertinet. *Obedientiae,* nempe late sumptae, quia propria significatione *obedientiae* obiectum sunt praecepta non leges, hae proprie obiectum sunt *legalis iustitiae.*

Iam vero, si varia praecepta, omnia ad eandem virtutem spectant, et distinguuntur tantum *ex parte legislatorum,* ut est in furto, quod prohibetur lege naturali, divina, canonica, civili, minime inducunt distinctionem specificam peccatorum; quia diversitas legislatorum non efficit praeceptum esse formaliter diversum, sed tantum materialiter. Secus tamen, si praecepta distinguantur *ex parte ipsius obiecti,* nempe ex parte motivi proximi ipsius praecepti; quia tunc diversae virtutes laeduntur, prout si quis frangeret ieiunium praeceptum ab Ecclesia, et ad quod voto simul ipse se obstrinxerit, tunc enim laederet temperantiam, ex qua Ecclesia ieiunium imperat, et religionem, ex qua Deus praecipit vota observari. — L. 33., l. 1. n. 167., l. 4. n. 145.; Lugo l. c. n. 144. seqq.

301. **Resolves:** Diversae *causae,* quibus praeceptum aliquod imponatur, peccati *speciem* non mutant, neque *numero* peccata augent. Hinc licet una eademque virtute *religionis,* Ecclesiae praecepto accedente, ad horas canonicas obligentur et qui possidet beneficium, et qui in sacris est constitutus, unum tamen committit peccatum, canonicas horas non recitando, presbyter, e. g., qui parochiale habeat beneficium. Itemque unum committit peccatum sacrilegii praeter peccatum contra castitatem presbyter religiosus, qui turpiter agat, licet castitate teneatur, et qua presbyter et qua religiosus. L. 33., l. 3. n. 455., l. 4. n. 145., l. 6. n. 808.

302. **Nota**: Qui peccat ex ignorantia culpabili, vel quia dubitans agit, et qui peccat in causa, eius speciei peccatum admittit, cuius periculum subit et saltem in confuso praevidet; uterque enim illud implicite et quasi per consequens vult. Sanch. de Matr. l. 11. d. 41. n. 7. — « Actus omissionem concomitantes, ut ludere, edere, dum, v. g., omittitur sacrum, non esse peccaminosos, nisi sint causa omissionis, puta cum lusus est causa omittendi sacrum.... Tunc autem actus influentes eandem malitiam omissionis induunt, non vero diversam.... Quare sufficit tunc tantum omissionem confiteri. Si vero actio, quae est causa omissionis, sit etiam grave peccatum, nempe si quis omittat sacrum ob furandum, furtum potest dici in confessione seorsim ab omissione sacri, quia tunc furtum non est nisi causa aggravans, non autem mutans speciem ». L. 9. 60.

III. — DE NUMERICA PECCATORUM DISTINCTIONE

303. *Undenam desumenda sit numerica peccatorum distinctio?* — Ea desumenda est 1.° ex diversitate *obiectorum totalium*, 2.° ex multiplicitate actuum *moraliter interruptorum*. — *Obiectum totale* illud hic dicitur, quod vel ex intrinseca natura sua, vel ex extrinseca intentione agentis, in se completur, neque ad aliud tanquam pars referatur. Sic in homicidio unicum habetur obiectum totale, licet homicida varios actus praevios praemiserit, v. g., quaerendo arma, struendo insidias, et pluries percutiendo; quia omnes isti actus praevii habendi sunt ut partes actus principalis, et ad illum sunt ordinati. Si vero homicida primum intenderit tantum percussionem, et postea, mutata voluntate, occiderit, duplex erit obiectum totale; quia ex intentione agentis unum ad aliud non ordinatur, sed per se seorsim intenditur. — *Moraliter interruptorum;* quia, etsi ad distinctionem numericam actuum physice sufficiat quaevis interruptio, in ordine tamen ad confessionem non multiplicantur, nisi *moraliter* multi sint, quia, sicut in confessione actus moralis, ita etiam multiplicatio, et distinctio moralis attendi debet.

Prob. 1.ª p. Quia obiectum, prout docet S. Th. 2. 2. q. 18. a. 2., est quodammodo, forma actus. Ergo talis est actus quale est obiectum. Ergo ubi plura sunt numero obiecta in genere moris, plures sunt numero actus in eodem genere; ubi unum est obiectum, unus reputatur esse actus. Ergo totidem sunt peccata quot sunt obiecta

totalia. — Prob. 2.ª p. Etenim, quando actus voluntatis moraliter interrumpuntur, fiunt numero completi, et singuli in propria malitia constituuntur; siquidem actus sequens non potest dici continuatio praecedentis: ergo actus illi interruptione morali evadunt diversi; ergo iteratione multiplicantur. Sic, qui pluribus vicibus moraliter interruptis alium percutit, vel furatur, tot peccata committit, quot sunt illae percussiones, vel illa furta; quia haec tot actus diversos constituunt. — L. 35. 36.; Lugo d. 16. s. 14.

304. *An unum vel plura sint peccata, quando obiecta, materialiter et physice totalia, plura sint; sed ad unum voluntatis actum simul referantur?* — Controvertitur. Duae adsunt sententiae, et pro utraque plures et graves stant theologi. *Prima sententia,* quam sequitur S. Alph. 45., docet diversitatem obiectorum, materialiter et physice totalium, constituere in uno eodemque actu diversa numero peccata. Ratio, quia peccatum est motus voluntatis in suum terminum, seu obiectum. Ergo sicut diversitate specifica obiectorum distinguitur specie, ita distinctione numerica illorum distinguitur numero. Ioann. De Dicastillo De Poenit. d. 9. dub. 4. n. 216. seqq.; La-Croix 150.

« *Hinc infertur* diversa numero peccata committere: 1.° Eum, qui uno ictu plures homines occidit, vel pluribus detrahit... Et idem dicendum, si quis intendit occidere sive infamare totam familiam.... secus vero, si quis laederet bona, quae possidet aliqua civitas, monasterium, aut capitulum in communi; tunc enim non competit ius individuis in particulari, sed tantum toti communitati, unde unum ius laeditur. 2.° Qui unico actu optat ad plures feminas accedere, vel pluries ad eandem feminam; tanto magis, qui eadem nocte pluries eandem feminam cognoscit... quaelibet enim fornicatio habet suum terminum completum. 3.° Qui pluribus furatur. 4.° Qui pluribus unica vice scandalum praebet. 5.° Qui unico actu vult per plures dies horas canonicas vel ieiunium omittere. 6.° Qui unico actu malum tribus personis desiderat ». L. 46.

Secunda sententia tenet diversitatem obiectorum, materialiter et physice totalium, *in uno eodemque actu,* non nisi unum numero peccatum constituere. Ratio est, quia illa obiecta materialiter et physice plura per modum unius obiecti *adaequati* unico actu attinguntur, adeoque unum obiectum totale formale ac morale constituunt. *In uno eodemque actu,* uno eodemque actu interiori voluntatis; et si agatur de actu voluntatis *efficaci,* uno etiam eodemque actu exteriori. Nam, si actus exterior unus idemque non sit, sed plures sint, cum quilibet ad

obiectum in se totale terminetur et compleatur, cum alio uniri iam non potest. — Lugo de Poenit. d. 16. n. 126. seqq.; Suarez de Poenit. d. 22. s. 5. n. 34.

Hinc resolves: Unicum peccatum committit, qui unico ictu plures homines occidit. Sed non explicaret quis sufficienter suum peccatum, dicendo *homicidium* commisi, quod occisionem unius hominis significat, sed illud deberet saltem explicari, sub aliqua generalitate confusa significante pluralitatem, e. g.. uno ictu occidi plures, vel multos. Lugo l. c. n. 141. Idem dicendum de eo, « qui unico actu voluntatis vult ad decem, v. g., mulieres eiusdem conditionis accedere, aut ad eandem vult accedere pluries. Satis enim est, si dicat: volui accedere pluries ad solutam, seu solutas, seu coniugatas, sine necessitate exprimendi numerum obiectorum talis unicae volitionis ». Tambur. Meth. Conf. l. 2. c. 1. § 9. n. 59.; Dicastillus de Poenit. d. 9. dub. 4. n. 256. 257.

« Qui unico actu detractionis multos simul laesit, propter eandem rationem, non est necesse, ut numerum personarum laesarum aperiat.... Si quis detrahat familiae vel domui vel religioni, sive numerosa sit sive modica, satis est si dicat: detraxi cuidam familiae, etc. ». Tambur. l. c. n. 63.; Lugo l. c. n. 135. Unicum etiam peccatum est; si quis detrahat alicui coram pluribus, cum ius ad famam non sit multiplex, sed unicum apud omnes. Unicum item est peccatum, si quis uno actu pluribus scandalum praebet. Lugo l. c. n. 112. 164.; L. 49. Unicum pariter est peccatum, si quis eodem actu plures articulos fidei negat, quia non multiplex, sed unicum est obiectum formale fidei, nempe auctoritas Dei revelantis, L. 50.; Lugo l. c. n. 288. seqq. Qui eodem passionis impetu plura diversa mala exoptat inimico, puta infamiam, mortem paupertatem, unum numero et specie peccatum committit, si nempe omnia appetantur sub generica ratione *mali,* Lugo l. c. n. 260; L. 50. Unicum praeterea est peccatum, si quis furetur crumenam ad plures pertinentem, vel rem quae materiam gravem pluries excedat. Lugo l. c. n. 137.; Diana tom. 1. tr. 7. r. 18. n. 8.

« Infero volentem non recitare officium per totum annum, et id postea *exsequentem,* committere plura peccata.... Similiter, qui vult *exercere* latrocinia et caedes in via per totam vitam, non committit *postea* unum peccatum, sed plura ». Lugo l. c. 546.; L. l. 4. n. 149. Idem dicendum de peccato commisso cum tribus mulieribus, triplex est, non unum, etc.

305. *An committat diversa peccata, qui detrahit alicui in pluribus materiis, vel eum diversis contumeliis afficit.* — Affirmat *probabilius* S. Alph. 48. Sed communis gravium doctorum sententia negat. Nam fama et honor semper est eiusdem speciei, quaelibet sit materia, de qua agatur. Unde haec in confessione necessario explicanda non est. Lugo de Poenit. d. 16. n. 265; Diana tom. 1. tr. 7. r. 14. n. 2. 3.; Elbel 552.

306. **Nota:** Si quis coniugatus peccet cum coniugata, vel habens votum castitatis peccet cum habente etiam castitatis votum, duplex admittit peccatum, ratione matrimonii et voti. « Prior enim malitia est *contra fidelitatem,* quam debet *suae coniugi....* posterior vero est quatenus est *causa sua cooperatione* quod complex violet leges matrimonii ». Itemque « alia species malitiae contrahitur *ex violatione proprii voti,* alia vero *ex cooperatione,* ad violationem *voti, alicui;* ad cuius observationem ego non teneor ex voto, ut constat ». Lugo l. c. n. 140. 141.; L. l. 2. n. 46., l. 3. n. 456.

307. *Quandonam moralis actuum interruptio habeatur?* — Actus voluntatis triplici modo interrumpitur, scilicet: 1.° *Per retractationem* seu *revocationem expressam voluntatis,* quia haec impedit, quominus actus posterior cum priore coniungatur, v. g., si quis retractet pravam voluntatem male agendi, et postea eam resumat, *nisi brevissima mora interfuerit.* — 2.° *Per cessationem voluntariam ab actu,* seu per mentis applicationem ad diversa obiecta, v. g., si quis libere cesset a proposito malo, et dein ad illud redeat; nisi propositum adsit statim eadem peccata continuandi, puta si quis turpiter conversans cum femina, alio adveniente, cessat interim, sed animo, eo abeunte, continuandi. — 3.° *Per cessationem involuntariam sat notabilem,* ratione habita ad actus naturam, secundum prudentum iudicium, v. g., per somnum, *distractionem,* etc. *Sat notabilem,* si enim sat breve tempus intercedat, actus, moraliter loquendo, non discontinuantur.

Tria haec facile applicari possunt triplici actuum classi, nempe actibus mere internis, actibus internis cum proposito externam actionem ponendi, actibus externis, seu externe consummatis. — L. 35. 38,; Lugo de Poenit. d. 16. n. 551.; Struggl q. 1. 41.

Actus mere interni, qui intime omnino perficiuntur, v. g., odia, haereses, delectationes morosae, desideria turpia inefficacia, iudicia temeraria, etc., *per se loquendo,* statim ac *retractantur* vel *libera voluntate relinquuntur,* vel *involuntarie deseruntur* multiplicantur. Ratio est, quia tales actus cum obiectum in se completum habeant, et ad nullum

externum effectum ordinentur, ratione cuius possint ad invicem continuari, actus in se sunt omnino completi. Et ideo poenitens debet explicare, si potest, quot vicibus interna voluntate rei pravae consenserit; si vero non potest, quia, e. g., pravus animus fuit diuturnus, tunc sufficit dicere *circiter,* vel saltem fateri tempus, in quo cum tali animo perseveraverit, et utrum valde frequenter, an raro. Sic enim confessarius sufficienter intelliget ordinarias intercessisse interruptiones, vel e contra rariores.

Per se loquendo, si enim plures huiusmodi actus *ex eodem passionis impetu procedunt,* unum peccatum mortale constituunt, etsi aliquod breve intervallum inter actus intercedat. Itemque unum habetur mortale peccatum, si pravae voluntates *ordinem inter se habeant,* ita ut una dependeat ab alia. Tunc enim posteriores voluntates, absque nova deliberatione aut consultatione, ex vi primae voluntatis ponuntur. — Lugo de Poenit. d. 16. n. 562. seqq.; Suarez de Poenit. d. 22. s. 5. n. 11.; Struggl q. 1. n. 36.; Tambur. Meth. Confess. l. 2. c. 1. § 5. n. 30. seqq.; L. 35. 37.

Actus interni cum proposito externam actionem ponendi multiplicantur pariter; 1.° *Per retractationem* voluntatis. Tunc enim, si quis redeat ad malam voluntatem, novum erit peccatum, cum posterior actus a primo non procedat. 2.° *Per cessationem voluntariam,* si quis nempe voluntarie et libere cesset a pravo proposito, *notabili* interposita *moram;* nam tunc etiam verificatur, quod posterior actus est novum peccatum, cum a primo non procedat. 3.° *Per cessationem involuntariam,* si *tempus diuturnum* intercedat; si enim tempus breve intercedat, actus moraliter non discontinuantur. — L. 35. 38. 39.

Difficultas hic adest quoad praedictam *notabilem moram et diuturnum tempus* definiendum. Iam vero duplex hypothesis fieri potest: 1.ª quod actus interni ordinentur immediate ad plures actus externos, *directos et subordinatos* ad aliquem unicum et communem finem; 2.ª quod actus interni ad unum actum externum ordinentur.

In prima hypothesi valet primum quod habet S. Alph. 40.: « Actus voluntatis, si ex prima voluntate *procedant,* et moraliter permaneant *in aliquo effectu, per qualecumque tempus duret prava voluntas,* unum solum peccatum constituunt. Hinc infertur, quod si quis proponat occidere hominem, et idcirco arma praeparet, viam arripiat, et inimicum occidat; unum peccatum committit, *licet per multos dies ilium quaesierit, et pluries voluntatem repetierit* ».

In prima autem et altera hypothesi, si nullus adhuc exterior effectus habeatur, quale aestimandum sit *breve tempus* vel *diuturnum,*

ita ut praedicti actus continuari vel discontinuari censeantur, certa regula assignari non potest. Breve et longum istud intervallum solo prudentum iudicio in peculiaribus casibus definiri potest. Idem enim propositum maiori vel minori tempore perdurat pro varia intensitate, nec non pro variis circumstantiis personarum, aetatis, sexus, indolis, etc. Propositum committendi furtum potest per plures dies continuari, propositum prohibitum librum legendi vix per unam vel alteram horam ordinarie perdurat.

Generatim vero loquendo, praedicti actus non discontinuantur per interruptiones *breves* et *communes,* seu *ordinarias,* quae fiunt per somnum, prandium, confabulationem cum amico, etc. unde esto post eas iterum repetas pravum propositum occidendi inimicum, fornicandi, etc., unicum peccatum committis, quia, cum prima voluntas permaneat virtualiter, unitur et continuatur cum secunda. Salmant. tr. 20. c. 12. n. 38. Sed aliud dicendum est de interruptione *extraordinaria,* quae quidem tollit unitatem moralem actionis humanae. Non enim persistit tunc amplius prior voluntas. Si quis, e. g. vult occidere inimicum, ita ut per mensem *continuet* hanc voluntatem, non obstantibus brevibus et ordinariis interruptionibus, postea vero per annum, per plures menses, per mensem infirmetur, et hac rerum permutatione non amplius cogitet de inimico occidendo, ea priori voluntate frigescente, immo evanescente omnino, si postquam convaluerit, eam priorem voluntatem iterum resumat, haec quidem posterior voluntas cum illa priore facere unum non amplius potest, cum tam distantes voluntates non possint amplius inter se neque morali aestimatione coniungi. Tambur. Meth. Confess. 1. 2. c. 1. § 5. n. 34.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 545.

Actus externi, seu externe consummati multiplicantur toties quoties obiectum est disparatum, vel in se terminatum; non autem multiplicantur, etiam interposito notabili temporis intervallo, quando sunt velut partes actus principalioris, seu ad finem unicum tendunt; quia quid unum morale efficiunt, quod non completur, nisi consummato actu principaliter intento; vel quando, licet isti actus partiales ad actum principalem non ordinentur, ex eodem tamen passionis impetu procedunt. Intellige omnes actus praevios quid unum morale efficere cum actu principaliori et consummato intento; nisi *per se* novam inducant speciem, quae *ex se* ad peccati complementum non tendat. Exemplo sit qui volens hominem occidere eius domum comburat, ut igne ille pereat. Cum enim disparata sint, unum efficere non possunt.

Quapropter unicum peccatum committit, qui intendens fornicationem, mulierem turpiter tangit, osculatur, turpibus allicit colloquiis,

et tandem fornicatur; quia omnes actus praevii ad actum consummatum natura sua ordinantur. Si vero ab initio voluisset tantum mulierem tangere, et postea libidine inductus copulam perfecerit, duplex erit peccatum, adeoque non satis erit, si copulam confiteatur. — Unicum facit peccatum sacerdos, qui integrum officium vult una die omittere, quia singulae horae ordinantur ad complendum unum officium. Duo autem peccata faceret, qui voluisset tantum omittere matutinum, et postea reliquas horas recitare nollet, quia duplex foret actus malae voluntatis distinctus, obiectum in se terminatum habens. — Unicum perpetrat peccatum, qui ex eodem impetu passionis actum malum multoties repetit, v. g., qui pluries se, vel alium turpiter tangit, etiam cum aliqua interruptione; qui pluries inimicum percutit, vel ei plurima mala imprecatur, etc.; quia unicus est pravus voluntatis affectus, et actiones illae variae moraliter uniuntur. — Item probabiliter unicum facit peccatum, et qui contra Deum in pluribus rebus blasphemat, ut puta, si dixerit, Deum esse mendacem, iniustum, crudelem; et qui eodem continuato actu in plures Sanctos, v. g., in duodecim Apostolos, blasphemat; quum omnes blasphemiae in Sanctos malitiam desumant ex una relatione ad Deum.

Unicum facit peccatum, qui, summam aliquam determinatam pecuniae furari intendens, pluribus vicibus, moraliter non interruptis, ne detegatur, eam subripit, quia unicus est pravus voluntatis actus, qui in ultimo furto consummatur. E contrario plura patrat peccata, qui pluribus vicibus ex eadem pecunia aliquid furatur, quin totam auferre ab initio statuerit, quia singula furta obiectum in se totale efficiunt. Plura peccata facit, qui cum eadem pluries successive fornicatur, quamvis eadem nocte. Plura item peccata facit, qui ieiunium praescriptum per plures dies omittit, licet istae fornicationes et omissiones oriantur ex una eademque voluntate; quaelibet enim fornicatio et omissio successive facta in se terminatur, et obiectum totale constituit. Attamen, si quis in mortali plures audiat confessiones successive sed continue, unam post aliam, non desunt theologi, qui unum affirmant adesse peccatum ob moralem unionem. — Lugo de Poenit. d. 16. n. 135. 546. 556. 557. 561.; Tambur. Meth. Confess. l. 2. c. 1. n. 52.; Struggl q. 1. n. 43.; L. 41. 42. 43. 44. 46. 47. 50., l. 3. n. 538.

308. **Resolves**: Si quis haeresi mente consentiat, et deinde librum legens de religione, concionem de religione audiens positive nolit peccatum emendare, toties peccat, quoties iterum positive non vult; quippe singuli huiusmodi voluntatis actus, independentes inter se sunt,

et perfecte per se ipsos constant. Si quis e contra statuit non restituere rem alienam, et in eadem voluntate semper, adhuc per annum maneat, unum peccatum committit; quamvis etiam hoc suum propositum saepe renovet. Ratio, quia in illa retentione, nunquam retractata, virtualiter permanet prima voluntas, et moraliter posteriores voluntates uniuntur. Elbel 551.; L. 40., 1. 3. n. 683.; Diana tom. 1. tr. 7. r. 158. n. 3. 4. — Ceterum, ut bene observat D'Annibale p. 1. n. 288. ed. 4.ª in praxi sola conscientia peccantium numerat peccata; qui subtilia haec et exquisita passim ignorant. Quod et quoad varias peccatorum species attendendum in praxi est. Quin imo, ut notat laud. auct. ib. n. 290. not. 14., theologis multa certissime letalia sunt, quae rudibus vel indoctis vix reprehendenda videntur.

309. *An novum sint peccatum tactus, qui statim copulam fornicariam sequuntur?* — Omnes hi actus, sicut et complacentia de copula habita, novum peccatum non sunt, si statim post copulam habeantur, et minime ad novam copulam intendantur, quia verosimiliter adhibentur, tanquam complementum copulae obtentae. L. 41.; Tamb. 1. c. 72.

310. *An explicanda sint in confessione media ad peccandum adhibita, si peccatum postea non fuerit consummatum?* — R. Negandum omnino videtur, si illa media in se mala non sint, nullum enim tunc speciale peccatum constituunt; sed sufficit dicere generatim, ad actionem *externam* peccati explicandam, conatus sum, e. g., inimicum occidere, praeparavi media ad illum interficiendum, etc. — Affirmandum vero, si media ista in se mala sint; et tunc indicari debent, et quidem omnia quoad speciem, si *sint specie diversa,* ut tactus secum habiti, aut verba obscoena ad sollicitandum adhibita. Et ratio est; quia, peccato non consummato, illa varia media, in se mala, ad finem iam referri nequeunt, et quid unum constituere in peccati consummatione, unde ultimam sui speciem sumant. Ergo illi actus singuli cum sua malitia propria spectandi sunt. Ergo seorsim sunt accusandi in confessione. — Si autem media illa in se mala, eadem pluries repetita, vel inter se varia, *eiusdem sint speciei,* omnia quoad numerum explicanda etiam sunt, si in unum actum moraliter non coaluerunt; peccato enim non consummato, a quo moralem accipiunt unitatem, manent actus in se distincti et plures. Secus vero, si unum moraliter actum constituerunt, puta quia ex eodem passionis impetu processerunt; vel quia unum ad aliud ordinabatur, eoque continuabatur. — Lugo de Poenit. d. 16. n. 240.; Tambur. 66. seqq.; L. 42.

IV. — DE GRAVITATE PECCATI

311. *Quid gravitas peccati, et unde sit repetenda? — Peccati gravitas* est quantitas seu mensura malitiae, qua peccatum est magis vel minus Dei offensivum, et proinde maiori vel minori poena dignum. — Maior vel minor peccatorum gravitas repetenda est, generatim. 1.° ex obiecto, fine et circumstantiis, prout magis vel minus naturae rationali, vel legi repugnant; 2.° ex praestantia virtutum vel praeceptorum, quibus peccata opponuntur; 3.° ex variis modis, quibus virtutes aut leges violantur; 4.° ex advertentia maiori vel minori ad malitiam actus, vel ex diverso gradu consensus actui pravo praestiti; 5.° ex duratione actus mali, vel ex eius intensitate; 6.° ex eius effectibus. S. Th. 1. 2. q. 72. 73. 77. 78. 79. a. 4., 2. 2. q. 39. a. 2., q. 65. a. 4., Quodl. 5. a. 20.; Wirceb. D. 2. c. 1. 2.

Hinc distinguuntur peccata *ignorantiae, infirmitatis* et *malitiae.* Illa enim ex ignorantia culpabili, ista ex virium debilitate, haec ex pleno voluntatis affectu committuntur. Peccata praeterea distinguuntur *deliberata* et *subreptitia* seu semideliberata; peccata *cordis, oris,* et *operis,* prout sola mente, vel etiam verbis aut opere perficiantur, *commissionis* et *omissionis,* actione contra legem vel legis neglectu perpetrata; *spiritualia* et *carnalia,* prout bonis opponuntur mere spiritualibus aut sensibilibus seu corporalibus; contra *seipsum,* contra *proximum,* contra *Deum,* pro vario suo obiecto. Itemque peccata quaedam graviora in Scripturis dicuntur *ad coelum clamare,* quia scilicet iram Dei vehementissime provocant, et poenas merentur gravissimas. Ea sunt voluntarium homicidium, Gen. 4., 10.; nefandum impudicitiae scelus, Gen. 18., 20.; 19., 13.; iniuria pauperi, praesertim viduae et pupillo, illata, Ex. 3., 7.; 22., 22. 23.; defraudatio mercedis operariorum, Deuter. 24., 14. 15.; Iac. 5., 4. Insuper peccata quaedam *contra Spiritum Sanctum* specialiter dicuntur, quae divinae gratiae maxime adversantur, et aditum ad veniam veluti occludunt, Matth. 12., 31. 32.; Marc. 3., 29.; Luc. 12., 10.; 1. Ioann. 5., 15. 16. nempe praesumptio de Dei misericordia, Eccl. 6., 6.; desperatio, Eph. 4., 19.; impugnatio agnitae veritatis, Matth. 12., 31, obstinatio in peccatis, Act. 7., 51.; invidia boni spiritualis alterius; impoenitentia finalis, 1. Ioann. 5., 16.

312. *Quotuplex sit peccatum? — Peccatum aliud est mortale,*

aliud veniale, prout est transgressio legis graviter vel leviter obligantis, gravis vel levis offensa Dei. Peccatum mortale de se, ut tale est, habet aliquam deordinationem *specie* distinctam ab omni ea, quae est in peccato veniali. Nam pravitas illa, quae est directe contraria ultimo fini, et ratione cuius homo avertitur ab ipso, et convertitur ad creaturam ut ad ultimum finem, est propria species deordinationis et pravitatis moralis, et haec propria peccati mortalis est, et reperiri non potest in peccato veniali. Suarez de Peccat. d. 2. s. 5. n. 2. 3.; S. Th. 1. 2. q. 71. a. 4., q. 72. a. 5., q. 74. a. 9., q. 88. 89., de Malo q. 2. a. 8., Quodl. 6. a. 16.

Peccata mortalia talia sunt: 1.° *Ex toto genere suo,* quando eorum obiectum seu materia, quaecumque ea demum sit, gravem continet deordinationem, ut in luxuria, blasphemia, periurio, haeresi, etc. — 2.° *Ex genere suo non toto,* quando eorum materia in eadem specie manens potest esse gravis, quamvis etiam levis esse possit, ut sunt peccata contra iustitiam. — Venialia vero *ex genere suo* dicuntur peccata, quae, spectata obiecti materia seu natura, non admittunt gravem reatum, et ideo quousque manent intra suam speciem, alia scilicet species non accedat, ex genere suo mortalis, nequeunt mortalia esse. S. Th. 1. 2. q. 77. a. 8. ad 1., q. 88. a. 5.; L. 11. 51. — Trid. s. 6. C. 15., c. 27. 28.; E. M.

313. *Quaenam requirantur ad peccatum mortale?* — Ad peccatum mortale requiruntur et sufficiunt, 1.° materia gravis; 2.° advertentia plena ad malitiam gravem; 3.° consensus plenus in praevaricationem. — Prob. 1.ª p. Nam materia levis non inducit nisi levem obligationem, adeoque eius transgressio grave peccatum esse nequit. Prob. 2.ª et 3.ª p., quia, cum per peccatum mortale homo *totaliter recedat* a Deo fine suo ultimo, ut creaturis *totaliter adhaereat,* et in illis tanquam in fine suo quiescat, id fieri non potest, nisi homo plene, deliberate, et consequenter plena rei cognitione, creaturam praeferat creatori.

Peccatum ergo ex toto genere suo mortale fieri potest veniale, ratione imperfectae advertentiae, et imperfecti consensus. — Graviter non peccat qui noscit quidem se male agere, non attendens tamen ad gravitatem vel levitatem rei; si nempe ne in confuso quidem gravitatis habeat cognitionem, quae facilius in rudibus, in pueris, defuisse praesumi potest, non item in aliis, ubi de re agatur notabiliter gravi; ac grave quidem semper esset peccatum, si quis ita animo sit comparatus, ut velit agere, etiamsi gravis sit culpa. — S. Th. 1. 2. q. 74.

a, 10., q. 88. a. 6., 2. 2. q. 35. a. 3., q. 36. a. 3., L. 52. seqq.; E. M.

314. *Quaenam in casu dubii, sint signa imperfectae advertentiae et deliberationis? — Signa imperfectae advertentiae sunt:* 1.° Si tenuiter, et quasi semidormiens apprehendisti esse malum. 2.° Si post, ubi melius consideras, iudicas te non fuisse facturum, si ita apprehendisses. 3.° Si vehementissima passione, apprehensione, vel distractione laborasti, vel turbatus fuisti, ita ut fere nesciveris quid ageres.

Signa consensus imperfecti sunt: 1.° Si ita quis dispositus fuerit, ut licet facile potuerit exsequi peccatum, non tamen sit exsecutus. 2.° Si quis dubitet, num consenserit, praesertim si sit vir timoratus. 3.° Si quis soleat esse ita affectus, ut malit mori quam expresse mortaliter peccare: quia talis non facile consentit. 4.° Si quis valde timide et suspense processisse se meminit. 5.° Si semisomnis fuit, non plene sui compos, etc., iudicetque se non id fuisse facturum, si plene vigilasset. — Sola pravae cogitationis continuatio iudicium non est praestiti consensus, quia diuturna esse potest tentatio, cui pro virili resistitur. — Struggl q. 2. n. 6.; L. 54. 55., 1. 6. n. 476.

315. *An peccet graviter qui deliberat de praestando consensu obiecto graviter malo, si tandem non consentiat?* — Solutio quaestionis pendet a qualitate deliberationis. Etenim, si haec sit imperfecta, i. e., si non sit nisi quaedam haesitatio, vel omissio resistentiae ex torpore, pigritia, vel negligentia, peccatum veniale non excedit. Si vero deliberatio sit plena, quatenus nempe voluntas ad utrumque sit parata et affecta, erit peccatum mortale, quia voluntas parata tunc se ostendit Deum peccato postponere; et erga malum habet deliberatum affectum.

316. *Quaenam ad veniale peccatum requirantur?* — Ad peccatum veniale *requiruntur* et *sufficiunt* advertentia aliqua, quantumvis exigua, ad actus malitiam, et aliquid voluntatis consensus, quantumvis imperfectus. — *Requiruntur* ista quidem; quia, istis sublatis, nulla mali cognitio et volitio, et proinde nullum peccatum esse potest. *Sufficiunt* vero; quia, istis positis, mali cognitio et volitio, quae ad peccatum constituendum necessariae sunt, aliqua ratione habentur. — E. M.

317. *An plura venialia possint constituere unum mortale?* — R. Negative, *ratione multiplicationis, et per se loquendo.* Essentiae enim rerum sunt immutabiles. — R. Affirmative, *ratione levitatis ma-*

teriae, si haec, licet in se levis, aliis tamen accedens *in unum coalescat,* et materiam gravem *ratione continuationis* constituat, ut ex pluribus frustulis pluries sumptis in die ieiunii. Struggl q. 2. n. 26.; S. Th. 1. 2. q. 88. a. 4.

318. *Quibus modis veniale fiat per accidens mortale?* — 1.° Ratione *conscientiae erroneae,* ut patet. — 2.° Ratione *finis, graviter mali, adiuncti,* ut si quis leviter mentiatur ad fornicationem committendam. Sufficit autem in confessione fornicationem confiteri; necessarium non est mendacium etiam explicare. — 3.° Ratione *finis ultimi,* quem quis in re etiam levi constituat, e. g., in ludo, in persona inordinate amata, etc. « Si quis amore lusus paratus sit committere quodcumque peccatum mortale, esset peccatum temeritatis, et quidem gravissimum, sed sine specie ». L. 60. — 4.° Ratione *contemptus absoluti et formalis,* « quando nimirum ideo formaliter et absolute praeceptum violatur, quia *ipsi* aut *superiori subiici renuis,* quod est peccatum superbiae consummatae; vel quando ideo non vis obedire praecepto, *quia praeceptum est,* et est peccatum inobedientiae formalis, quorum utrumque graviter pugnat cum caritate debita superiori. Aliud igitur est contemnere *legem* seu *legislatorem,* etiam humanum, non qua talem personam, sed *qua legislatorem,* quod est mortale; aliud contemnere rem praeceptam, quod est veniale, si materia sit levis ». L. 61., l. 4. n. 161.; S. Th. 2. 2. q. 105. a. 2., q. 186. a. 9. ad 3., a. 10 ad 3. — 5.° Ratione *gravis scandali aliorum,* quod graviter caritati repugnat. — 6.° Ratione *gravis aliorum damni,* quod graviter repugnat iustitiae. — 7.° Ratione *proximae occasionis* et *proximi periculi peccandi.*

« Hac in re certissimum est, opus ex se veniale aut indifferens in mortale transire, si operans occasioni ita proxime exponatur, ut eum *in morali ac proximo* peccandi mortaliter periculo constituat. . Tunc autem contingit *haec moralis proxima occasio, vel hoc morale proximum periculum,* quando ex suo genere occasio talis est, *ut frequenter* homines similis conditionis ad peccatum mortale inducat, vel experimento constet, in hoc homine talem effectum habere.... sicut is periculo damni temporalis incurrendi exponitur, qui aggreditur opus eo tempore et loco et talibus circumstantiis, ut vix illud damnum evadere valeat.... Atque *in hoc probabili peccandi mortaliter periculo* fatendae sunt circumstantiae illius peccati, cuius periculo se exposuit... Quippe eiusdem malitiae est constituere se in morali periculo admittendi alicuius criminis, atque illud admittere. Nam eodem praecepto,

quo quis crimen vitare tenetur, obligatur quoque ad proximum illius periculum vitandum ». Sanch. in Dec. l. 1. c. 8. n. 1. 4. — Excipe 1.° nisi ea cautio adhibeatur, ut periculum cesset; 2.° nisi gravis adsit causa; tunc enim periculum moraliter voluntarium non est, sed invitus illud quis ea necessitate cogitur subire. Sanch. l. c. n. 2. 3.; S. Th. 2. 2. q. 10. a. 9.; L. 63.; E. M.

319. *An graviter peccet, qui sola mortalia vitare vellet, et propositum haberet venialia omnia committendi?* — R. Negative, *per se loquendo,* secluso casu peculiaris fragilitatis, ita ut proximum inducatur graviter peccandi periculum. Nam neque peccatorum venialium multiplicatio constituet unquam peccatum mortale, quia singula venialia in specie inferiori semper manebunt; neque animus ita comparatus proximum per se inducit peccandi periculum. Verum, practice loquendo, qui spernit modica ad maiora etiam spernenda paulatim disponitur. — Lugo de Poenit. d. 16. n. 49. 50.; Suarez de Rel. tr. 8. l. 1. c. 4. n. 18.; Ithur. Cas. 35. n. 28.; L. l. 4. n. 12.; S. Th. 1. 2. q. 87. a. 3. 4.

V. — DE VITIIS CAPITALIBUS

320. *Quaenam sint vitia capitalia?* — « *Vitia capitatia* dicuntur, ex quibus alia oriuntur, praecipue secundum rationem *causae finalis*... Secundum hoc ergo illa vitia capitalia dicuntur, quorum fines habent quasdam primarias rationes movendi appetitum; et, secundum harum rationum distinctionem, distinguuntur capitalia vitia ». S. Th. 1. 2. q. 84. a. 4., 2. 2. q. 118. a. 7. « Non autem requiritur, quod vitium capitale semper sit peccatum mortale; quia etiam ex veniali potest mortale oriri, in quantum scilicet veniale disponit ad mortale ». S. Th. 2. 2. q. 132. a. 4. ad 3. — Capitalia vitia septem numerantur: Superbia, Avaritia, Luxuria, Invidia, Gula, Ira, Acedia. S. Th. 1. 2. q. 84. a. 4., q. 34. a. 5.

321. *Quid sit superbia?* — « *Superbia* nominatur ex hoc quod aliquis per voluntatem tendit supra id quod est ». Unde patet esse *peccatum.* Quatenus est *inordinatus* appetitus propriae excellentiae, *speciale peccatum est.* Quatenus vero ex ea omnia vitia oriri possunt, quia ad propriam excellentiam « potest ordinari omne id quod quis inordinate appetit »; et quia « homo per superbiam contemnit di-

vinam legem, per quam prohibetur a peccando », quandam habet *generalitatem,* seu peccatum generale est. S. Th. 2. 2. q. 162. a. 1. 2. 7. 8. — Hinc idem S. D. 2. 2. q. 132. a. 4., q. 162. a. 8., ponit superbiam non vitium capitale, sed *reginam omnium vitiorum ;* et *vitium capitale* ponit *inanem gloriam,* quae immediate ab ipsa oritur. Communiter tamen superbia uti capitale vitium constituitur.

Superbia *ex suo genere* peccatum mortale est. Etenim « superbia humilitati opponitur. Humilitas autem proprie respicit subiectionem hominis ad Deum. Unde e contrario superbia *proprie* respicit defectum huius subiectionis, secundum scilicet quod aliquis se extollit supra id quod est sibi praefixum secundum divinam regulam vel mensuram.... Manifestum est autem, quod hoc ipsum quod est non subiici Deo, habet rationem peccati mortalis, hoc enim est averti a Deo ». S. Th. 2. 2. q. 162. a. 5. « Et ideo *averti a Deo et eius praeceptis* quod est quasi consequens in aliis peccatis, *per se* ad superbiam pertinet, cuius actus est *contemptus Dei* ». S. Th. 1. c. a. 6. — Porro quando praedicta cessat *aversio* et *contemptus,* et non habetur nisi inordinatus quidem motus in propriam excellentiam, volendo super aequales excellere, superbia non habetur nisi *improprie* talis, eaque venialis, nisi fiat cum notabili aliorum contemptu, in eorum sibi complacendo abiectione. Inordinatio autem non haberetur, si quis super inferiores ex honesto motivo vellet excellere. — S. Th. 1. 2. q. 77. a. 4. 5., q. 84. a. 2.; L. 65.

322. *Quaenam sint superbiae et inanis gloriae filiae?* — « Illa vitia, quae de se nata sunt ordinari in finem alicuius vitii capitalis dicuntur filiae eius ». S. Th. 2. 2. q. 132. a. 5. *Filiae superbiae* sunt tres: 1.° *Praesumptio,* quae est appetitus inordinatus aggrediendi aliquid supra vires. Est communiter veniale tantum. S. Th. 2. 2. q. 130. a. 1., q. 134. a. 2. ad 4., q. 21. a. 4. Fit tamen mortale, si grave afferat damnum, v. g., si praesumat quis adipisci iurisdictionem ecclesiasticam, officium medici, etc. sine debita scientia. Prout autem praesumptio est peccatum speciale, spei theologicae oppositum, est semper peccatum mortale, nisi excuset imperfectio actus. — 2.° *Ambitio,* quae est inordinatus appetitus dignitatis et honoris non debiti, vel indebito modo et medio. Est per se peccatum veniale. S. Th. 2. 2. q. 131. a. 1. Fit autem mortale ratione materiae, ex qua; vel ratione medii, per quod; vel ratione finis, propter quem honor quaeritur; vel ratione damni, quod proximo infertur. — 3.° *Vana gloria,* scilicet cupiditas inanis gloriae, cuius finis est manifestatio inordinata

propriae excellentiae, sive verae sive fictae. Est peccatum *per se* veniale. Mortale saepe est *per accidens,* ut modo de ambitione dictum est. Res vero etiam sacras peragere ob vanam gloriam e. g., concionari, veniale non excedit. S. Th. 2. 2. q. 132. a. 3. 4., q. 162. a. 7., L. 66.

Tribus superbiae filiabus oppositione respondet *pusillanimitas,* qua quis nimium sibi diffidens detrectat honores, gloriam, vel officium, quo dignus est. Veniale est ex genere suo; et fit mortale, si detrectes, ad quod teneris sub mortali. L. 67.

Porro *inanis gloriae,* quam S. Th. vitium capitale constituit, sic *filiae* ab eodem S. D. 2. 2. q. 132. a. 5. assignantur. Ad manifestationem propriae excellentiae dupliciter homo potest tendere: « uno modo *directe* sive per verba, et sic est *iactantia;* sive per facta, et sic, si sint vera habentia aliquam admirationem, est *praesumptio novitatum,* quas homines solent magis admirari; si autem falsa sint, sic est *hypocrisis.* Alio autem modo nititur aliquis manifestare suam excellentiam *indirecte,* ostendendo se non esse alio minorem, et hoc quadrupliciter. Primo quidem quantum ad intellectum, et sic est *pertinacia,* per quam homo nimis innititur suae sententiae, nolens credere sententiae meliori. Secundo quantum ad voluntatem, et sic est *discordia,* dum non vult a propria voluntate discedere, ut aliis concordet. Tertio quantum ad locutionem, et sic est *contentio,* cum alius verbis clamose contra alium litigat. Quarto quantum ad factum et sic est *inobedientia,* dum scilicet aliquis non vult exequi superioris praeceptum ». Et sic convenienter haec vitia filiae inanis gloriae dicuntur.

Iactantia vana quaedam est propriae excellentiae praedicatio, et *per se* venialis est, si sit de rebus bonis, eaque *per accidens* gravis esse potest. Si sit de rebus leviter malis, levis item *per se* est, gravis *per accidens,* si e. g., ex gravi causa contra Deum vel proximum proveniat. Si vero sit de rebus graviter malis, gravis est; quia approbatio operis eandem cum illo speciem habet, quae proinde in confessione debet exprimi, *saltem quando* cum iactantia de peccato coniuncta fuit complacentia eiusdem. *Saltem quando,* etc., quia, si absque ea fuit, plures tenent non esse necessario explicandam. Quaelibet enim iactantia de peccato mortali, praecisione facta ab ipsius complacentia, eiusdem est speciei, quod nempe glorietur quis in hoc quod Deum offenderit. — S. Th. 2. 2. q. 112.; L. 26. 66. 67., l. 3. n. 426.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 266. seqq.

Praesumptio novitatum, quae et *ostentatio* dicitur, si ea facta nihil

habeant admirationis, *per se* etiam venialis est. Et sic leve est peregrinis indui vestibus, vel se nimium exornare ex animi levitate, vanitate, etc.; grave vero, si tale sit, ut notabiliter mores corrumpat. L. 66. 67. Novitatum praesumptio esse potest in opinionibus, in modo loquendi, in modo agendi etc.

Hypocrisis, qua quis « non curat sanctitatem habere, sed solum sanctus apparere... est peccatum mortale... Simulare sanctitatem, a qua deficit per peccatum mortale... non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale », secundum quod contingat adversari vel non caritati. S. Th. 2. 2. q. 111. a 4. Simulare item improbitatem peccatum est, et potest esse mortale. S. Th. ib. a. 1.; L. 66. 67.

Pertinacia. « Pertinax dicitur aliquis, qui est imprudenter tenens, quasi omnino tenax ». Hinc pertinacia opponitur perseverantiae; nam perseverans persistit in propria sententia, « secundum quod oportet »; pertinax vero in ea perseverat « plus quam oportet ». Et ideo peccatum est propter excessum. S. Th. 2. 2. q. 138. a. 2.

Discordia est, dissensio voluntatum circa bonum, quod ex caritate velle *debemus*. Porro, cum aliqua bona possint proximo deberi non solum ex caritate, sed etiam ex iustitia, discordia et dissensio a redditione similium bonorum opponitur tum caritati, tum iustitiae. Discordia peccatum est *per se* ex genere suo mortale. Directe enim caritati repugnat. *Per accidens* vero fieri potest veniale, ex parvitate boni debiti, in cuius redditione consentire nolumus. Immo aliquando nullum erit peccatum, si oriatur nempe ex iudicio probabili, ex quo unus hoc, alter aliud iudicat ad honorem Dei et proximi utilitatem, et si modus dissentiendi caritati oppositus non sit. — Struggl tr. 4. q. 5. n. 38.; S. Th. 2. 2. q. 37.

Contentio est, impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Contentio est peccatum ex genere suo mortale. Ratio, quia veritatem necessariam, aut utilem ad salutem animae, vel etiam corporis, debemus aliis ex caritate velle et communicare; adeoque eam impugnare, et velle expugnare opponitur virtuti caritatis, et est peccatum ex genere suo mortale. — Struggl tr. 4. q. 5. n. 39.; S. Th. 2. 2. q. 38.

Inobedientia, proprie et per se loquendo, seu inobedientia *formalis,* tunc solum habetur, « quando aliquis praeceptum contemnit, quia ex fine morales actus speciem habent. Cum autem facit aliquid contra praeceptum, non propter praecepti contemptum, est inobedientia *materialiter* tantum, sed pertinet formaliter ad aliam speciem peccati », secundum varia motiva, v. g., ad speciem furti, homicidii, etc. Inobedientia ergo natura sua peccatum grave est. Non obedire enim

praeceptis Dei et Superiorum, caritati contrariatur. S. Th. 2. 2. q. 105. a. 1.

323. *Quid sit avaritia?* — *Avaritia* est: *inordinatus* appetitus bonorum temporalium. *Inordinatus appetitus,* nolendo ea potius amittere quam Deum; pauperibus, quando urget caritatis obligatio, eleemosynam denegando; alienas res iniuste desiderando; nimis amando vel desiderando divitias, vel nimis se delectando in eis. *Nimis,* ultra debitam mensuram, nempe prout sunt necessariae ad vitam, secundum propriam conditionem, eas acquirendo vel retinendo. Avaritia prout praecise opponitur virtuti *liberalitatis,* est peccatum ex genere suo solum veniale. Potest tamen tripliciter mortale fieri: 1.° Contra *caritatem sui,* finem ultimum in divitiis constituendo, vel praecepta Dei potius transgrediendo, quam detrimentum pati in bonis temporalibus. 2.° Contra *caritatem proximi,* eum in gravi necessitate constitutum non adiuvando, etc. 3.° Contra *iustitiam,* alienum accipiendo, etc. — S. Th. 1. 2. q. 84. a. 1., 2. 2. q. 118.; L. 68.

Liberalitas virtus est, qua bene utimur omnibus iis externis bonis, quae nobis ad nostram sustentationem concessa sunt. Duplex est exteriorum bonorum usus, unus ad seipsum, alter ad alios. Et ideo ad liberalitatem pertinet, ut propter immoderatum amorem pecuniae aliquis non impediatur a convenientibus expensis, neque a convenientibus dationibus. Ad liberalitatem autem maxime pertinet dare, cum hoc perfectius sit quam accipere, vel circa seipsum expendere. S. Th. 2. 2. q. 117. a. 1. 4. — Uti avaritia, ita etiam prodigalitas liberalitati opponitur, tam secundum excessum in dando, quam secundum defectum in retinendo et acquirendo. S. Th. 2. 2. q. 118. 119.

324. *Quaenam sint avaritiae filiae?* — Sunt sequentes: 1.° *Obduratio cordis,* contra misericordiam, egenis et pauperibus non compatiendo, eos obiurgando, debita dure nimis exigendo, quando creditor non est solvendo, etc. Ea aliquando peccari potest mortaliter, quando praeceptum eleemosynae vel caritatis urget, et tamen ex tali duritia non subvenitur. L. 69. — 2.° *Inquietudo cordis,* h. e. vehemens et inordinata applicatio mentis ad acquirendas vel conservandas divitias, cum inani et vano timore, ne non acquirantur vel perdantur. Est mortalis, quando retrahit a spiritualibus vel aliis, ad quae ex praecepto gravi obligamur, vel inducit superfluum timorem, et ex hoc diffidentiam erga Deum. Venialis est, si sit de re bona, sed tempore vel loco indebito, v. g., de familia, messe, vindemia, quando quis est in templo, vel vacandum Deo. S. Th. 2. 2. q. 55. a. 6.; L. 69. —

3.° *Violentia,* rei nempe alienae per vim usurpatio. Mortalis est, si circa rem gravem, vel gravem inferat vim. L. 69. — 4.° *Fallacia,* sive dolus in verbis ; potest esse mortalis, ratione finis vel mediorum. S. Th. 2. 2. q. 55. a. 4. ; L. 69. — 5.° *Periurium,* si addatur confirmatio iuramenti. — 6.° *Fraus,* sive dolus in facto. Est mortalis ex genere suo ; eaque multipliciter in contractibus contingit. S. Th. 2. 2. q. 55. a. 5. ; L. 69. — 7.° *Proditio,* quae est deceptio contra fidem datam, aut debitam, in damnum alterius. Mortalis est ex genere suo. Contingit fere tripliciter, 1.° circa personas, quo modo Iudas Christum prodidit ; 2.° circa res, uti si hosti modum capiendi arcem, vel si pecuniam, vestem, etc., absconditam, praedoni ostendas ; 3.° circa secretum, vel sibi commissum revelando, vel alienas epistolas legendo. Quod si sit in re gravi, *per se* mortale est. L. 69. — S. Th. 2. 2. q. 118. a. 8., q. 55. a. 8.

325. *Quid sit luxuria? —Luxuria,* quae castitati opponitur, est *inordinatus* appetitus rei venereae. *Inordinatus ;* venerea ad generationem prolis ordinantur, eaque licite non nisi in matrimonio habentur. Inordinata ergo sunt, quae vel ad generationem vel ad hanc in matrimonio non ordinantur. — Luxuria gravis est ex toto genere suo, *si sit deliberata et directe volita.* Unde parvitatem materiae non admittit. Venereorum enim usus natura sua institutus est ad conservationem generis humani, quod est magnum hominum bonum, et externum Dei ; proinde qui eo abutitur, graviter offendit Deum, et laedit humanam societatem. *Si sit deliberata et directe volita;* si enim deliberatio et volitio circa eius causam *tantum* versetur, tunc dari potest hac in re parvitas materiae. — S. Th. 2. 2. q. 153.; L. 71. Cf. hic 37. seqq.

326. *Quaenam sint luxuriae filiae?* — Sunt octo, quatuor ex parte intellectus, et quatuor ex parte voluntatis. — 1.° *Caecitas mentis,* cum quis adeo est addictus turpitudini, ut de coelestibus non cogitet. — 2.° *Praecipitatio,* qua quis ex eadem causa sine consilio operatur. — 3.° *Inconsideratio,* quando in modo delinquit, inconsiderate agens, quae statum vel personam dedecent. — 4.° *Inconstantia,* quando quis ex eodem affectu voluptatum a piis propositis mox deficit. — 5.° *Amor sui ;* lascivus enim ob voluptates seipsum finem suarum actionum facit, non Deum. — 6.° *Odium Dei ;* nam lascivus solet a rebus divinis abhorrere, immo ab ipso Deo, tanquam peccatorum vindice. — 7.° *Affectus praesentis saeculi ;* quia amor voluptatum carnalium ita animum afficit, ut subinde etiam beatitudini aeternae paratus esset renuntiare,

si praesentibus frui semper permitteretur. — 8.° *Horror futuri saeculi,* quando voluptatibus immersus mortem inordinate timet, et de ea nolens cogitare, vitam illicitis mediis propagare studet, etc. — Priores quatuor sunt mortales, quando aliquod Dei praeceptum graviter obligans praetermittitur. Quod si versantur solum circa materiam luxuriae, peccata specie distincta non sunt, secus vero si alia praecepta violantur. Posteriores quatuor, si plenus sit voluntatis consensus, *per se* sunt mortales et specie distinctae; ex indeliberatione vel alia actuum imperfectione saepe veniales. — L. 71.; S. Th. 2. 2. q. 15., q. 46., q. 53. a. 6., q. 153. a. 5.

327. *Quid sit invidia?* — *Invidia* est tristitia de bono alterius, in quantum est diminutivum gloriae propriae. — Porro quinque modis potest quis de bono alterius tristari: 1.° Cum quis contristatur de bono alterius absolute, quia proximi bonum est; et proprie est odium inimicitiae, vel simpliciter odium seu aversio personae, cui volumus malum, quatenus eius malum est, quod quidem ex genere suo mortale est. 2.° Cum quis contristatur de bono proximi relative, quia ab eo timet aliquod malum, et proprie est timor, qui erit licitus, nisi sit inordinatus, e. g., si malum sibi vel aliis timeat inferendum iniuste. 3.° Cum quis contristatur de bono alterius, quia talis boni eundem putat indignum; et est *indignatio* seu *abominatio,* quae non est peccatum, erit tamen, et quidem mortale, si vel Dei providentiam arguat, et est blasphemia, vel si ita afficiat, ut ducat homines ad malum imitandum. 4.° Cum quis contristatur de bono proximi, non quia illud proximus habeat, sed quia eodem ipse careat, et non est invidia, sed *aemulatio* seu *zelus,* qui si est circa bonum honestum est laudabilis, si autem circa bona temporalia, interdum est venialis, ut si bonum dolenti sit improportionatum, quale esset, si rusticus doleret, se non esse regem. 5.° Si quis doleat quod alter sibi *aequalis, vel non multum inaequalis,* in gloria et excellentia crescat, ita ut eo fiat superior, et ipsum incrementum gloriae et excellentiae apprehendat, ut sui boni impedimentum et sibi malum, in quantum est diminutivum propriae gloriae et excellentiae, et est proprie dicta *invidia.* Invidus enim dicitur, quod non sit videns, quia *bona alterius* sine tristitia videre non potest. *Aequalis vel non multum inaequalis,* quia bonum illorum qui multum nos excellunt, ut diminutivum nostriae excellentiate et gloriae apprehendi non solet. *Bona alterius,* praecipue illa, in quibus est gloria, et in quibus homines amant honorari, et in bona esse opinione.

Invidia est ex genere suo mortalis, ad Gal. 5., 21. Est enim directe contra caritatem, quae gaudet de bono proximi, quod invidia destructum optat vel non destructum dolet. — S. Th. 2. 2. q. 36; L. 72.

« Sola *superbia* et *invidia* sunt *pure spiritualia* peccata, quae daemonibus competere possunt ». S. Th. 1. p. q. 63. a. 2. ad 2.

328. *Quaenam sint invidiae filiae?* — Sunt *odium proximi, susurratio, detractio, exultatio* in adversis proximi, et in prosperis *afflictio*. Ea sunt ex genere suo mortales; quippe directe contra caritatem. — *Susurratio,* sermo est, quo sine causa aliquid refertur alicui personae de alia, quod quidem ex se aptum sit ad utriusque amicitiam disrumpendam, quam proinde obtrectator restituere et reconciliare tenetur. Mortalis est ex genere suo tum contra caritatem, tum contra iustitiam. — *Detractio* quoque tum contra caritatem tum contra iustitiam est. — S. Th. 2. 2. q. 36. a. 4. ad 3., q. 34. a. 6., q. 74.; L. 72.

329. *Quid sit gula?* — *Gula* opponitur *abstinentiae,* et est *inordinatus* appetitus cibi et potus. *Inordinatus,* si nempe cibus et potus valetudini noceat, eorum enim proximus finis est vitae et valetudinis conservatio, secundum *necessitatem et convenientiam.* S. Th. 2. 2. q. 141. a. 6. Secundum *necessitatem,* corporis et animi; *secundum convenientiam,* et sic inordinatum non erit ad festum celebrandum, ad honorandos amicos lautum parare convivium. *Inordinatus* praeterea, si non convenienter sumatur. Et inordinatio haec committitur quinque modis, 1.° si edas ante tempus, 2.° si nimis exquisita, 3.° si plus iusto, 4.° si voraciter, 5.° si nimis exquisite.

Gula ex genere suo est peccatum veniale, quia graviter non opponitur caritati Dei vel proximi. Potest mortalis fieri multiplici sub respectu. 1.° *Contra caritatem Dei,* in illa finem suum ultimum et beatitudinem constituendo. 2.° Contra *caritatem suiipsius,* ratione gravis damni animi vel corporis, si quis, e. g., ideo fiat ineptus ad functiones, quas sub mortali tenetur adimplere, vel notabiliter noceat sanitati. 3.° Contra *caritatem proximi,* contra *pietatem* et *iustitiam,* uti contingit, cum nobiles uti gulae vacent graviter premunt subditos, dissipant bona familiae necessaria, contrahunt debita, quibus solvendis impares sunt. 4.° Ratione *scandali,* si clericus, e. g., publice comessationibus et compotationibus indulgeat. 5.° Quando propter gulam quis *transgreditur praecepta Ecclesiae,* e. g., die abstinentiae comedendo carnes, die ieiunii pluries in die ad satietatem comedendo, die

dominica propter comessationes sacrum non audiendo. 6.° Ratione *ebrietatis perfectae,* de qua mox dicetur. S. Th. 2. 2. q. 148.; L. 73. — E. M.

330. **Resolves:** « Comedere vel bibere usque ad vomitum, probabile est esse tantum veniale ex genere suo, nisi adsit scandalum (nempe grave), vel notabile nocumentum valetudinis, ut communius dicunt... Qui autem sponte evomunt, quod sumpserunt, ut iterum edant et bibant *vix excusantur* a mortali; hoc enim *videtur* involvere magnam deformitatem. Ita *probabiliter* ». L. 73. Et sane alii probabiliter negant, quia ibi non habetur nisi aviditas delectationis in cibis, quae ex genere suo venialis est, nisi alia accedat peccati species. Vix autem dubium est, licere esu aut potu aliterve creare vomitum, si is salubris esse iudicetur. Habet enim tunc rationem medicinae. — Mortale censetur vesci carnibus et sanguine humano; tum quia est contra pietatem defunctis debitam, tum quia est contra naturae instinctum; nisi fiat causa medicinae, vel alia iusta causa, e. g. extremae famis. — Laymann l. 3. s. 4. n. 3.; Diana tr. 5. de Scand. r. 76.

331. *Quaenam sint gulae filiae?* — Sunt sequentes, quae ex genere suo veniales sunt, fiunt vero mortales, cum alteri virtuti graviter opponuntur; videlicet ex parte animae, 1.° *hebetudo mentis* seu stupiditas, nata ex crapula, circa spiritualium bonorum considerationem; 2.° *inepta laetitia,* quae movet ad actus turpes; 3.° *multiloquium;* 4.° *scurrilitas* in verbis et gestibus; 5.° ex parte corporis, *immunditia,* vomitus et seminis effusio, S. Th. 1. c. a. 6., q. 15.; L. 74.

332. *Quid sit ebrietas?* — Ebrietatis malitia est in *voluntaria* privatione modo artificiali, innaturali et violento per immoderatum potum inebriantem, usus rationis, non mere negative, ut in somno, sed contrarie per rationis perturbationem. — « *Ebrietas* est peccatum mortale, quia secundum hoc homo volens et sciens privat se usu rationis, quo secundum virtutem operatur, et peccata declinat; et sic peccat mortaliter periculo peccandi se committens. Unde ebrietas, *per se loquendo,* est peccatum mortale ». S. Th. 2. 2. q. 150. a. 2., 1. 2. q. 88. a. 5.; ad 1.; ad Gal. 5., 21.; L. 75. Ebrietas opponitur virtuti *sobrietatis,* cuius officium est mensuram adhibere « circa potum non quemcumque, sed eum, qui sua fumositate natus est caput conturbare, sicut vinum, et omne quod inebriare potest ». S. Th. 2. 2. q. 149. a. 1.

Alcoolismus ad ebrietatem spectat. *Alcoolismo* significatur ebrietas

producta alcoolicis potionibus, abusus alcoolicarum potionum, et graves effectus huiusmodi abusu producti. Cum autem hi effectus, sanitati graviter nocivi, paulatim producantur, difficile practice est definire, quandonam, hac ratione, grave incipiat esse peccatum.

332bis. **Nota**: Promissio, (the pledge) quae in America, aliisque regionibus, fieri solet abstinentiae ab omni inebriante potione, *per se*, nullam infert obligationem sub gravi vel sub levi. Est enim simplex quoddam propositum, eiusque facta declaratio non bibendi vinum aliasque alcoolicas potiones. Nullum tamen dubium est, quod etiam sub peccato, fieri potest. Valde autem laudandae sunt societates, quae instituuntur ad ebrietatis vitium extirpandum.

333. **Resolves**: Si quis sciens et volens tantam sumit vini potionem, quae apta est ad inebriandum, nullo modo excusatur a mortali, quamvis antequam sensibus destituatur somno se committat, quo vini effectum effugiat: quia potio illa iam est intrinsece mala, cum de se apta iam sit ad privandum hominem usu rationis, et per accidens se habet, quod ipse per somnum sensibus privetur. Neque vero in somno potentiam habet proximam ad usum rationis. — Non peccat mortaliter, qui ex potu vini non amittit totaliter usum rationis, quamvis mens perturbetur, ita tamen ut discernere valeat inter bonum et malum, ut communiter dicunt theologi. Addunt etiam communiter theologi, ebrietatem non esse mortalem, si per modicum tempus privet ratione. Dicit autem La-Croix, longum tempus videri unam horam, et licitum esse ad dolorem, tristitiam et melancholiam avertendam bibere usque ad hilaritatem, uti etiam propinare ad sanitatem alicuius, vel ad fovendam unionem amicorum et caritatem. — La-Croix l. 5. n. 314. 317. 327.; L. 75. 78.

334. *An liceat ad morbum depellendum potum sumere, si ex eo praevideatur secutura ebrietas?* — R. Affirmative probabilius, si potus sumatur ad pravas corrigendas qualitates, tunc enim rationis privatio per accidens et indirecte sequitur, et ideo licite permitti potest. — Si vero potus sumatur ad ebrietatem seu privationem rationis directe procurandam, negant S. Alph. aliique, quia privare se facultate proxima usus rationis est intrinsece malum; affirmant vero Busemb. aliique, innixi praecipue auctoritate S. Th. 1. 2. q. 88. a. 5. ad 1., ubi ait: « Quod enim homo, *absque necessitate,* reddat se impotentem ad utendum ratione, per quam homo in Deum ordinatur, et multa peccata occurrentia vitat, *ex sola vini voluptate,* expresse vir-

tuti contrariatur ». Nota το *absque necessitate, ex sola vini voluptate.* Ergo, si adsit necessitas, et non ex vini voluptate, virtuti non contrariatur. — Laymann l. 2. s. 4. n. 5.; La-Croix l. 5. n. 310. 311. 312. 313.; Struggl 25.; S. Th. 2. 2. q. 150. a. 2. ad 3.: L. 76.

335. *An liceat alicui se inebriare ad vitandam mortem, quam aliter ei minitatur, nisi inebrietur?* — Prima sententia S. Alph. probabilior negat, quia privare se directe potestate proxima utendi ratione est intrinsece malum. Cum autem hic periculum mortis sit ab extrinseco, immoderatus ille potus usque ab ebrietatem nequit hic haberi tanquam causa producens duos effectus. Quare inebriatio esset directe intenta et volita. Secunda sententia, quam tenent cum Busemb. Less., Pal., et probabilem putant Laymann aliique, affirmat, quia privatio rationis hic non est intenta; sed solum permissa; vini enim excessus assumitur non animo se inebriandi, neque *absque necessitate, ex sola vini voluptate,* quod esset certe intrinsece malum, sed tanquam medium ad mortem fugiendam. — La-Croix l. 5. n. 321.; Struggl 25.; L. 76.

336. *An licita sit ebrietas ad operationem chirurgicam subeundam?* — Prima sententia , quam tenent S. Alph. 76. aliique, negat, quia in hoc casu directe intenderetur ebrietas, seu rationis privatio, quae intrinsece mala est, tanquam medium dolorem sensuum removendi. Secunda sententia vero affirmat. 1.° Quia privatio usus rationis saltem ad breve tempus, et ex gravi causa, non videtur intrinsece mala. 2.° Quia non directe potatio datur ad privationem rationis causandam, sed ad sensuum soporem; atque adeo ebrietas indirecte sequitur per accidens; neque enim sensuum sopor provenit ex privatione rationis, sed ex nervorum laxitate et hebetudine, et ex sensuum sopore provenit privatio usus rationis. Gur. Baller. 182. — Nullo ergo modo damnandus est usus aliorum medicamentorum, quorum virtus primaria est inferre soporem, vel nervos obtorpescere, uti opium et aetheris inspiratio. Antonelli vol. 1. p. 2. de 5.° Praec. c. 6. — La-Croix l. 5. n. 314.

Chloroformium: Licitus eius usus est ad leniendos vel impediendos dolores in operatione chirurgica, in partu difficili, et etiam in ordinario partu, cum periculum, quod ab aliquibus affirmatur, matri et proli exoriturum, revera non subsistat.

Morphina: Magna quantitate sumpta mortem causat; parva quantitate, sensuum soporem producit, et privationem usus rationis; minima quantitate, utilis est ad nervos pacandos et ad vires reficien-

das. Iniectiones, ad leniendos dolores, si aliquando fiant, et parva quantitate, illicitae non sunt. In magnis doloribus verum praebent levamen. Si vero iterato, et in maiori quantitate adhibeantur, graviter nocent corporis sanitati, et illicitae consequenter sunt.

Cocaina : Quatenus adhibetur ad leniendos dolores, si cum debita moderatione fiat, neque inde grave adsit deinde vel sanitatis vel etiam vitae periculum, licita per se est.

337. *An licitum sit aliquem ad ebrietatem inducere, ut ille impediatur a graviori malo, e. g., a sacrilegio vel homicidio committendo?* — Prima sententia affirmat, quia hoc est malum, quod aliter impediri non potest, diminuere. « Plus habet de ratione mali id quod contrariatur rationi, quam quod ad horam usum rationis aufert ». S. Th. 2. 2. q. 150. a. 3. ad 2. Secunda sententia distinguit, et ait licitum esse alterum inducere ad ebrietatem materialem, i. e. quando alter se inebriet sine peccato, puta apponendo illi vinum fortissimum aut medicatum, quia tunc ex una parte ille non peccat, et ex altera damnum ebrietatis permittitur ad vitandum gravius damnum aliorum. Non autem licitum esse dicunt eum inducere ad ebrietatem formalem, nempe cum suo peccato, cum haec sit intrinsece mala, ac ideo nunquam permittenda. Tertia vero sententia neutrum concedit, quia, cum talis neutiquam de vino cogitet, illum est positive inducere ad ebrietatem, adeoque malum. « His tamen non obstantibus, concludit S. Alph. 77., prima sententia satis probabilis videtur mihi et aliis viris doctis a me consultis, sive ebrietas sit materialis, sive formalis, ob rationem iam allatam, quia licitum est inducere alterum ad minus malum, ut impediatur a maiori ». Tunc nempe iam non est malum consulere, sed bonum, scilicet electionem minori mali.

338. *An licitum sit aliquem inebriare, ut secreta patefaciat?* — Haec habet Struggl 25.; « Licet alterum materialiter inebriare... ad elicienda secreta, quae alter tenetur manifestare; si autem hoc fieret ad elicienda secreta, quae alter posset bona conscientia manifestare, non tamen tenetur, ei fieret iniuria, quia est rationabiliter invitus contra talem inebriationem et modum eliciendi secreta. Quod a fortiori verum est, quando alter similia secreta nequit bona conscientia manifestare ». Idem habet La-Croix l. 5. n. 328. 329.

339. *An peccet quis graviter amentem inducens in ebrietatem?* — R. Negative *per se,* quia fatuus utpote iam usu rationis destitutus, nequit amplius usu rationi privari. *Per se,* quia si fatuus post

potum excessivum soleat res turpes efficere, vel in blasphemias erumpere, et id sciat qui ad bibendum eum inducit, graviter hic peccabit contra legem naturalem: quia fatuus eam materialiter violat, cum ei in actu primo subiectus sit. — Elbel 679.-681.

340. *An sint imputabilia mala in ebrietate commissa?* — R. Negative, si praevisa non fuerint saltem in confuso, ut patet; affirmative, si praevisa fuerint saltem in confuso, *saltem mala operis* ut iterum patet ex dictis. *Saltem mala operis,* nam *verba* iniuriosa, aut etiam facta contumeliosa probabiliter non sunt imputabilia, si contra homines proferantur, quippe nullam iniuriam et contumeliam ex communi aestimatione inferre censentur, secus tamen, si contra Deum proferantur, uti blasphemiae, etc., quia vel sola prolatio illa materialis blasphemiarum voluntaria in causa in diminutionem vergit divini honoris. Attamen S. Alph. 78. contrariam Salm. sententiam improbabilem dicere non audet. — Cum autem blasphemiam in ebrietate prolata veram in se non habeat blasphemiae naturam, quamvis praevisa fuerit, reservationi et censurae, si forte adsit, non subiicitur. — Verba item obscoena, ratione scandali aliorum, imputabilia etiam sunt ad peccatum, si praevideantur. — L. 2. 78.; S. Th. 1. 2. q. 76. a. 4.; Ithur. Cas. 30.; Sanch. in dec. l. 1. c. 16. n. 42. seqq.; C. B. 827.; C. A. 1307.; C. I. 1151.; C. L. 2361.

341. *Quid sit ira?* — *Ira* est inordinatus appetitus vindictae. Haec *inordinatio* dupliciter fieri potest: 1.° Ex parte modi irascendi, ut, v. g., si nimium interius exardescas, vel exterius per signa nimis iram patefacias. — 2.° Ex parte obiecti, ut, si vindictam appetas plane iniustam ob causam, vel si iusto maiorem, v. g., optando inimico mortem, quam non est meritus, vel exsequendam propria auctoritate, vel denique, licet vindicta iusta sit, non tamen eam appetas ut iustam, sed ut satiativam animi tui malevoli. — Si ordinate appetatur vindicta, non est peccatum irae: ut cum superiores irascuntur culpis subditorum, easque puniunt, seu vindicant. — Ira inordinata, primo modo ante dicto, est ex genere suo peccatum veniale, potest tamen fieri mortale ex accidente, propter violationem alterius virtutis, v. g., religionis, pietatis, caritatis, etc., ut si addatur blasphemia, maledictio, scandalum; tum etiam, si huiusmodi motus animi sit vere vehemens et deliberatus. Ira inordinata secundo modo est ex genere suo mortale; quia est directe contra caritatem et iustitiam, ad Gal. 5., 20. — S. Th. 1. 2. q. 88. a. 5. ad 1., 2. 2. q. 108., 158.; L. 79.

342. *Quaenam sint filiae irae?* — Partim sunt ex corde: 1.° *Indignatio,* quae est inordinatus affectus ex eo quod quis reputet se indigne a tali tractari. Communiter est veniale. Immo si ex iusto rationis iudicio procedat nullum est. Posset tamen esse mortale, si cresceret usque ad deliberatum odium et contemptum personae gravem. — 2.° *Tumor mentis,* quo quis morose excogitat diversas vias vindictae, iisque cogitationibus animum tumefacit. Quale peccatum sit, iudicandum est ex qualitate vindictae, quae excogitatur. — Partim in ore: 1.° *Clamor,* cum iratus extollit vocem, multa inordinate et confuse effundens. Est veniale communiter, nisi aliud addatur. — 2.° *Blasphemia* contra Deum, et mortale est. — 3.° *Contumelia* contra homines, qua quis proximo malum aliquod obiicit, cum intentione illum inhonorandi. — 4.° *Maledictio,* qua quis optat et imprecatur alteri malum, sub ratione mali. — Partim in opere, ut *Rixae,* Pugnae, Seditiones, Vulnera. « *Rixae,* per quas intelliguntur omnia nocumenta, quae facto proximis inferuntur ex ira ». S. Th. 2. 2. q. 158. a. 7. Quando « aliquis intendit alium laedere, eo sciente et repugnante, importatur nomine rixae ». S. Th. 2. 2. q. 42. a. 1. Rixae, si modum non excedant, uti et leviculae pugnae, veniales sunt; secus, si progrediantur ad seditiones, vulnera, caedes. Suntque haec communiter peccata mortalia ex parte incipientis rixam; alter enim potest se defendere cum moderamine inculpatae tutelae. — L. 80. 83.; S. Th. 2. 2. q. 40. 41. 42.

Contumelia: Ex genere suo mortalis est. Venialis tantum est, si sit parva, vel tantum materialis sine animo dehonorandi, modo non sequatur laesio notabilis honoris proximi. Et sic excusantur saltem a mortali multi parentes, dum filios vocant asinos, etc., item mulieres, pueri, et infimae sortis homines, conviciis se onerantes; quia cum fides iis non habeatur, non laeditur graviter honor. Neque vero peccatum est, si fiat animo corrigendi, humiliandi, aliave ratione. Et sic potest superior verbum aliquod alias contumeliosum obiicere. In quo tamen peccari potest, si modus debitae correctionis excedatur, vel subditus gravius dehonoretur, quam meruit. Itemque, si ioci causa, per convenientem recreationem, leves defectus obiiciantur, urbanitas est, secundum S. Th. 2. 2. q. 72. a. 2., dummodo alter non contristetur, neque ad iram moveatur. — Contumelia etiam fit facto, tum *indirecte,* ut si imaginem vel litteras alterius conculces, comburas, etc., tum *directe,* ut si virum honestum fuste caedas, ad ianuam eius cornua apponas, vel repraesentes aliquid, quod honorem alterius laedat. — Huc spectat *subsannatio, illusio* et *derisio,* quando fit signis, ut

naso rugato, labiis extensis, etc., intendendo proximi confusionem, quae, si sit gravis, vel saltem proximus ea graviter contristetur, mortalia sunt. — Circa quae nota, quod qui per contumeliam laesit alterius honorem, teneatur hunc restituere, etiamsi fama non sit laesa. Hoc autem fieri potest vel per honorificam et amicam salutationem, vel invitationem ad mensam, vel petitionem veniae, etiam subinde flexis genibus et coram testibus, prout laesio fuit gravis. Variam contumeliae mortalis qualitatem in confessione explicare necessarium non est. — L. 81. 82.

« **Maledictio,** de qua nunc loquimur est, per quam pronunciatur malum contra aliquem vel imperando vel optando. Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundum se repugnat caritati, qua diligimus proximum; et ita secundum suum genus est peccatum mortale, et tanto gravius, quanto personam, cui maledicimus magis amare et revereri tenemur... Contingit tamen, verbum maledictionis prolatum esse peccatum veniale, vel *propter parvitatem mali,* quod quis alteri maledicendo imprecatur, vel etiam *propter affectum eius,* qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ludo, aut *ex subreptione aliqua* talia verba profert, quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur ». S. Th. 2. 2. q. 76. a. 3.; L. 83.

343. *Quid sit acedia?* — Acedia, sive animi taedium, potest dupliciter usurpari: 1.° Generaliter, pro omni animi taedio et remissione in exercitio virtutum, eo quod labor aliquis sit ei adiunctus. « Acedia est quaedam tristitia, qua homo redditur tardus ad spirituales actus propter corporalem laborem ». S. Th. 1. p. q. 63. a. 2. ad 2. — — 2.° Specialiter, pro tristitia, et taedio de divina amicitia, eo quod per virtutum exercitia laboriosa servari debeat; et sic amicitiam illam quis non curet. — Acedia accepta primo modo tum demum est peccatum mortale, quum ideo fiat opus vetitum sub mortali. Acedia accepta secundo modo ex se est mortale, quia repugnat caritati Dei. — « Acedia non est recessus mentalis a quocumque spirituali bono, sed a bono divino, cui oportet mentem inhaerere *ex necessitate.* Unde si quis contristetur de hoc, quod aliquis cogat eum implere opera virtutis, quae facere *non tenetur,* non est peccatum acediae, sed quando contristatur in his, quae ei *imminent facienda* propter Deum ». S. Th. 2. 2. q. 35. a. 3. ad 2., q. 35.; L. 84.; E. M.

344. *Quaenam sint acediae filiae!* — Sunt sequentes: 1.° *Malitia,* specialis nempe *malitia,* qua quis ratione tristitiae fugiendae, odio habet ac detestatur bona spiritualia, et vellet ea non esse, aut

qua ipsum poenitet bene fecisse vel implevisse id, ad quod tenebatur, aut qua contemnit Dei beneficium, v. g., desiderando non fuisse natum, aut non agnovisse Christum, etc. Est ex genere suo mortale. — 2.° *Pusillanimitas,* qua quis refugit ea quae ardua sunt, et quae subsunt consiliis. — 3.° *Torpor* qua quis refugit ea quae pertinent ad communem iustitiam, seu praecepta, et bona facit non cum debito fervore. — 4.° *Rancor,* quo fastidio sunt, qui ad spiritualia inducunt; unde rancor quaedam indignatio est. — 5.° *Evagatio mentis,* qua quis in exercitio spiritualium evagatur circa delectabilia exteriora, illicita, sive per cogitationem, et dicitur *curiositas,* sive per locutionem, et dicitur *verbositas,* sive per corporis inquietudinem, et dicitur *inquietudo,* quae communiter sunt venialia. — 6.° *Desperatio* de salute, quae fuga ab ipso fine est, et mortale. — S. Th. 2. 2. q. 20. a. 4., q. 35.; L. 84.

VI. — DE VIRTUTIBUS

345. *Quid sit virtus, quotuplex sit, an a donis Spiritus Sancti, a beatitudinibus et a fructibus Spiritus Sancti distinguatur?* — R. Ad 1.um *Virtus* est bonus habitus mentis, quo recte vivitur et nemo male utitur. S. Th. 1. 2. q. 55. a. 4. *Bonus habitus mentis,* scilicet bona animi dispositio ad recte vivendum seu operandum. Si dispositio est *simpliciter ad sancte operandum,* est virtus supernaturalis et infusa, dans *posse operari.* Si dispositio sit *ad facile recte operandum* est virtus naturalis, et actuum repetitione acquisita. Virtus igitur ipsa potentia non est, sed eam praesupponit, et in ea est, dans ei facile agere in ordine naturali, et simpliciter ulterius posse agere in ordine supernaturali, praeter posse agere in ordine naturali. *Habitus mentis,* nempe intellectus et voluntatis, uti sunt supernaturales virtutes fidei, quae spectat ad intellectum, et attingit Deum summam veritatem, et spei ac caritatis, quae spectant ad voluntatem, et quarum altera attingit Deum bonum nobis, altera attingit Deum summum in se bonum. *Quo recte vivitur,* id est recte quis operatur seu operatur secundum moralem regulam humanorum actuum. Et sic virtus discernitur ab habitu vitii, quod est semper ad malum. *Et nemo male utitur,* aliis enim habitibus intellectualibus, uti sunt habitus scientiae et artis potest quis ad bonum vel ad malum uti. Minime ergo virtus, alia est activa, alia

passiva, uti Americanistae et Modernistae dicunt; cum omnis virtus, uti habitus, sit principium recte agendi, et uti actus, recta actio sit.

R. Ad 2.um Virtutes, aliae sunt *theologicae,* ita dictae, quia Deum supremum hominis finem supernaturalem immediate attingunt, et aliae sunt *morales*, quae immediate creata obiecta attingunt, et hisce mediantibus Deum. Virtutes theologicae tres tantum sunt, et sunt illae tres iam commemoratae, neque plures neque pauciores; nempe fides, spes, caritas. Virtutes autem morales, principales, quatuor sunt. Nam virtus in hoc est, quod actus nostros dispositivo habitu dirigat secundum rectam rationem, et recta ratio in hoc est quod homo in suis humanis actibus debitas servet relationes, in conversatione et consuetudine cum aliis hominibus et in usu omnium creaturarum. Hinc exurgit primo generalissima virtus omnium directiva, quae est *prudentia,* ad quam pertinet dirigere omnes nostras operationes, et omnes aliarum virtutum actus, secundum dictamen rectae rationis, ita ut in iis non peccetur neque *per excessum* neque *per defectum.* Exurgit secundo nobilissima virtus, quae est *iustitia,* quae debitum aliis reddit. Exurgit tertio *temperantia,* quae nos inclinat ad moderatum usum rerum delectabilium. Exurgit quarto *fortitudo,* qua homo rationabiliter se contineat et gerat in rerum usu, quoad ea quae difficultatem nobis oggerunt et nobis sunt nociva. Hae quatuor virtutes *cardinales*, dicuntur, quia omnes aliae virtutes morales ad has tanquam ipsarum partes reducuntur.

Porro tres cardinalium virtutum partes distinguuntur, *integrales, subiectivae, potentiales.* Pars *integralis* est illa, sine qua virtus non est perfecta, uti domus sine tecto, sine fundamento, sine pariete non est perfecta; *subiectiva,* quae eius species est; *potentialis,* quae ordinatur ad aliquos tantum secundarios actus et materias, quasi non habens totam potentiam principalis virtutis. — Sap. 8., 7.; S. Th. 1. 2. 58. 60. 61. 62. 63. 68., 2. 2. q. 48. a. 1., q. 128. a. 1., q. 143. a. 1.

R. Ad 3.um A virtutibus infusis distinguuntur *dona Spiritus Sancti,* quae sunt habitus infusi, quibus homo prompte mobilis redditur ad inspirationes divinas recipiendas atque ad actus excellentes virtutum exercendos. Conveniunt ergo cum virtutibus supernaturalibus in eo quod sint et ipsa habitus infusi; differunt ab ipsis primum in eo quod virtutes disponunt hominem, ut a ratione prompte moveatur et dictamen divinae legis sequatur, dona autem disponunt hominem, ut ipsi Spiritui Sancto motori et duci prompte obediat. Differunt praeterea in eo quod virtutes disponant homines ad facienda opera ordinaria christianae vitae; dona autem disponant ad opera extraordinaria

altiora et excellentiora. Septem dona sunt, et referuntur ad septem virtutes: donum *timoris Dei* ad temperantiam, donum *fortitudinis* ad fortitudinis virtutem, donum *pietatis* ad iustitiam, donum *consilii* ad prudentiam, donum *intellectus* ad fidem, donum *scientiae* ad spem, donum *sapientiae* ad caritatem. S. Th. 1. 2. q. 68.

R. Ad 4.um A virtutibus et donis distinguuntur *beatitudines,* quae ab illis imperfectiori modo, ab istis modo excellentiori proficiscuntur. *Beatitudines* enim sunt actus boni praestantes et perfecti, qui peculiari ratione ad vitam aeternam adipiscendam nos conducunt, unde spe iam *beati* simus. *Ad paupertatem spiritus* disponit virtus temperantiae et donum timoris. *Ad mansuetudinem* virtus iustitiae et donum pietatis, *ad luctum* virtus spei et donum scientiae. *Ad esuriem iustitiae* virtus et donum fortitudinis. *Ad misericordiam* virtus prudentiae et donum consilii. *Ad munditiam cordis* virtus fidei et donum intellectus. *Ad pacem* caritas et donum sapientiae. « Octava beatitudo, ait S. Th. 1. 2. q. 69. a. 3. ad 5., est quaedam confirmatio et manifestatio omnium praecedentium. Ex hoc enim quod aliquis est confirmatus in paupertate spiritus et humilitate, et aliis sequentibus, provenit quod ab his bonis propter aliquam persecutionem non recedit. Unde octava beatitudo quodammodo ad septem praecedentes pertinet ».

R. Ad 5.um *Fructus Spiritus Sancti,* quos Apostolus nominat ad Gal. 5., distinguuntur ab habitibus virtutum et donorum Spiritus Sancti, sunt enim eorum effectus seu actus; qui in quantum procedunt ab homine, non quidem secundum facultatem suae rationis, sed secundum altiorem vim, quae est Spiritus Sancti virtus, dicuntur fructus Spiritus Sancti, quasi cuiusdam divini seminis. A beatitudinibus etiam distinguuntur. « Nam ad rationem fructus sufficit quod sit aliquid habens rationem ultimi et delectabilis. Sed ad rationem beatitudinis ulterius requiritur, quod sit aliquid perfectum et excellens. Unde omnes beatitudines possunt dici fructus, sed non viceversa. Sunt enim fructus quaecumque virtuosa opera, in quibus homo delectatur, sed beatitudines dicuntur solum perfecta opera, quae etiam ratione suae perfectionis magis attribuuntur donis quam virtutibus ». S. Th. 1. 2. q. 70. a. 2.

346. *Quid sit prudentia et quaenam eius partes, quaenam ei opposita vitia?* — R. Ad 1.um Est specialis quaedam virtus intellectus practici, qua in quovis negotio occurrente novimus quid honestum sit, quid turpe. Et sic prudentia recta ratio agendorum est, seu virtus recte ordinans ea quae sunt ad finem totius vitae. Omnis autem virtus *in medio* est;

medium est ea facere quae virtus praecipit, quando oportet, ubi oportet, prout oportet; adeoque prudentiae officium est huiusmodi medium invenire, quod aliud rationis, aliud rei est. — Prudentiae actus sunt: 1.° *Consiliari,* inquirendo scilicet, quae media et quae circumstantiae sint necessaria, ut opus fiat honeste. 2.° *Iudicare de inventis,* h. e., post diligentem considerationem concludere, quid, quo modo, quo loco et tempore, quibusque aliis circumstantiis sit agendum. 3.° *Praecipere,* praescribendo scilicet, quid et quando sit agendum, applicando quae consiliata et iudicata sunt ad operationem. 4.° *Operari* sollicite praecepta. *Sollicitudo* enim ea est moderata celeritas, qua animi solertia et vigilantia id, quod consultatum et definitum est, cito mandatur executioni. — Hinc prudentiae praeceptum non datur, ratione sui, sed ratione tantum alterius, nempe virtutis exercendae et peccati vitandi. Ut ergo ad prudentiam spectant omnia praecepta, quia ipsa est omnium virtuosorum actuum directiva, ita ad prudentiam spectat universa Moralis Theologia, speciatim veró tractatus de Conscientia; siquidem tota Moralis Theologia et praedictus tractatus in particulari regulas tradunt, ut *prudenter* et *recte* agamus. S. Th. 1. 2. q. 64., 2. 2. q. 47., q. 56.

R. Ad 2.um *Partes prudentiae integrales*, quae ad perfectum illius actum concurrunt, sunt: 1.° *Memoria*,-quae cognitio praeteritorum est. Cum enim ad prudentium experimentum requiratur, et experimentum ex pluribus memoriis est, ad eam plurium memoria requiritur. 2.° *Intellectus* seu *intelligentia*, non ut potentia quaedam est, sed ut quaedam recta aestimatio est alicuius extremi principii. Nam omnis deductio rationis ab aliquo principio est, et prudentiae est recta ratio agibilium. 3.° *Docilitas,* qua quispiam promptus et facilis est ad suscipiendam ab aliis disciplinam et ad acquirendam ab eis cognitionem. Prudentia enim circa particularia operabilia consistit, quae quis semper per se omnia solus cognoscere non potest. 4.° *Solertia*, quae est facilis et prompta coniecturatio, qua dum aliquid ex improviso occurrit, celeriter quis per seipsum invenit id quod congruit. 5.° *Ratio.* Prudentis enim est esse bene consiliativum; consilium autem est inquisitio quaedam ex quibusdam ad alia procedens; quod opus rationis est. 6.° *Providentia*, quae importat respectum alicuius distantis, seu futuri, ad quod ea quae in praesenti occurrunt ordinanda sunt. Quare providentia est recta ordinatio mediorum idoneorum ad finem; adeoque includit rectitudinem consilii, iudicii et praecepti. 7.° *Circumspectio*, qua illud quod in finem ordinatur, cum his, quae circumstant, comparatur, adeoque accurata est omnium circumstantiarum consideratio. Aliquid enim secundum se

bonum et conveniens fini est, quod tamen, ex aliquibus concurrentibus redditur vel malum vel non opportunum ad finem. 8.° *Cautio,* quae est malorum et impedimentorum extrinsecorum consideratio, per quam fit ut evitentur, ne bonum a malo impediatur, ne malum bono admisceatur. — Harum octo partium quinque priores pertinent ad prudentiam, secundum quod est cognoscitiva, tres vero posteriores, secundum quod est praeceptiva, applicando cognitionem ad opus. — S. Th. 2. 2. q. 49.

Partes prudentiae subiectivae sunt: 1.° Prudentia, *simpliciter dicta,* quae ordinatur ad bonum proprium. 2.° *Regnativa,* quae est ipsa regis prudentia, quae civitatem vel regnum regit. Prudentiae enim est regere et convenienter praecipere. Et ideo regi ad quem spectat regere civitatem vel regnum specialior competit prudentia. Tanto enim regimen perfectius est, quanto universalius, ad plura se extendens, et ulteriorem attingens finem, praeter seipsum. 3.° *Politica,* et ea est per quam homines seipsos regunt in obediendo Principibus in ordine ad commune bonum civitatis vel regni. 4.° *Oeconomica,* per quam homines se dirigunt ad bene vivendum secundum domesticam conversationem ad bonum commune domus vel familiae. 5.° *Militaris,* per quam hostium nocumenta repellantur. — S. Th. 2. 2. q. 47. a. 10. 11. 12., q. 48. 50.

Partes prudentiae potentiales sunt: 1.° *Eubulia,* seu bene consiliativa, cuius munus est bonum suggerere consilium. 2.° *Synesis,* quae est virtus bene iudicativa circa particularia operabilia, secundum communes regulas. 3.° *Gnome,* quae est virtus iudicativa de agendis praeter communia principia; eaque consequenter importat quandam perspicacitatem iudicii. — Partes hae sunt potentiales prudentiae, quia prudentiae principalis actus est *praecipere executionem,* ad quod *bene consultare* et *bene iudicare* diriguntur. — S. Th. 1. 2. q. 57. a. 4.-6., 2. 2. q. 48., q. 51.

R. Ad 3.um Prudentiae opponitur *imprudentia.* Ea est *vel privative,* vel *contrarie* talis. « *Negative* autem non proprie dicitur, ita scilicet quod proprie importet *solam carentiam prudentiae;* quae potest esse sine peccato. *Privative* quidem imprudentia dicitur, in quantum aliquis caret prudentia, quam quis *natus est et debet* habere; et secundum hoc *imprudentia* est peccatum *ratione negligentiae,* qua quis non adhibet studium ad prudentiam habendam. *Contrarie* vero accipitur imprudentia, secundum quod ratio contrario modo movetur, vel agit, prudentiae; puta si recta ratio prudentiae agit consiliando, imprudens consilium spernit; et sic de aliis quae in actu prudentiae consideranda

sunt. Et hoc modo *imprudentia* est peccatum *secundum rationem propriam prudentiae.* Non enim potest hoc contingere, quod homo contra prudentiam agat, nisi divertens a regulis, quibus ratio prudentiae rectificatur. Unde, si hoc contingat per aversionem a regulis divinis, est peccatum mortale; puta *cum quis quasi contemnens et repudians divina documenta,* praecipitanter agit. Si vero praeter ea agat *absque contemptu, et absque detrimento eorum, quae sunt de necessitate salutis,* est peccatum veniale ». S. Th. 2. 2. q. 53. a. 1.

Generatim loquendo, omne peccatum est contra prudentiam, ut sequitur ex ipsa natura prudentiae et imprudentiae. Speciatim vero contra prudentiam peccatur per excessum et per defectum. Per defectum *praecipitatione, inconsideratione, inconstantia, negligentia.* Per excessum, vel potius quadam prudentiae specie, *prudentia carnis, astutia, dolo, fraude, sollicitudine temporalium ; sollicitudine futurorum.*

Praecipitatio est, quae proposito aliquo fine, statim opus aggreditur, vel certe iudicat de mediis et modo exequendi, omissa deliberatione, contra officium prudentiae *consultandi.* Gravis non est nisi ratione periculi gravis peccati. — *Inconsideratio* est, quae iudicat, omissa diligenti rerum inspectione, ex quibus rectum iudicium procedit, contra officium prudentiae *bene iudicandi.* Gravis item non est nisi ratione periculi gravis peccati. — *Inconstantia* est, qua sine iusta causa sententia mutatur, et contemnitur praecipere ea, quae secundum rectam rationem antea erant iudicata et proposita, contra *firmitatem iudicii.* Gravis non est, nisi ex extrinseca aliqua circumstantia, e. g., scandali, praecepti, voti, teneatur quis in sententia persistere. — *Negligentia* est, quae sollicitudinis debitae defectum importat, et rem deliberatam ac iudicatam opportuno tempore executioni mandare omittit, contra *rationis vigilantiam in exequendo.* Gravis non est, nisi in re gravi.

Prudentia carnis est, quae excogitat idonea media ad opera carnis complenda, ut nempe sequatur instinctus et motus carnis corruptae. Peccatum est grave vel leve, ratione affectus pravi, gravis vel levis, cui subest. Sub prudentia carnis *prudentia saeculi* et *mundi* comprehenditur, quia etiam exteriores res mundi appetimus propter carnem. — *Astutia* generatim est ratio agendi aliquid modo occulto. Verum hic speciatim accipitur pro notitia pravorum mediorum ad fallendum idoneorum cum affectu exsequendi coniuncta. Ea locum habet in iis rebus, quae proximum respiciunt. Nemo enim sibimetipsi aliquid occultat. Quare astutia peccatum est, quo quis non veris, sed

falsis et simulatis utitur viis ad finem aliquem sive bonum sive malum consequendum. Est grave vel leve peccatum pro ratione affectus, cui subest, et nocumenti, quod proximo sequitur. — *Dolus* est astutiae executio sive verbis sive factis: est enim nomen generale. Quare dolus est assumptio viarum non verarum, sed simulatarum et apparentium viarum secundum executionem operis. Ab astutia differt, quia haec assumptio est huiusmodi viarum, non in executione, sed in excogitatione tantum earum. — *Fraus* est executio astutiae per facta, ut cum monetam quis expendit adulterinam, et quid contractius est quam dolus. Dolus et fraus maxime in contractibus adhibentur, et grave vel leve sunt peccatum pro gravi vel levi proximi damno. De fraude et de dolo Regulae Iuris sunt: « Fraus et dolus nemini debet patrocinari », C. *Ex tenore* 16. *de Rescr.*: « Fraudem non fieri ei, qui scit et consentit », L. *Nemo de Reg. Iur.* — *Sollicitudo temporalium* est, nimia mentis occupatio, proveniens ex inordinato habendi amore, vel amittendi timore. Sollicitudo enim importat studium quoddam adhibitum ad aliquid consequendum. — *Sollicitudo futurorum* est nimia animi occupatio circa futura, maxime ut vitae necessaria habeantur, coniuncta cum anxietate et parva fiducia Providentiae. Utraque sollicitudo grave vel leve peccatum est, prout ea quis paratus est violare praeceptum in re gravi vel levi. — S. Th. 2. 2. q. 53.-55.; Theol. Wirceb. de Virt. Card. de Prud.

347. *Quid sit iustitia, quaenam eius partes?* — R. Ad 1.um *Iustitia* virtus est, quae *debitum* reddit ad aequalitatem. Hinc aliae virtutes morales *medium* tenent *rationis,* secundum nempe *prudentem aestimationem.* Cum enim circa passiones regendas versentur, illud, quod rectum est pro uno, parum vel nimium pro alio est. Iustitia vero *medium rei* attingit, secundum nempe *aequalitatem rei ad rem,* ut scilicet tantum reddatur quantum debetur. Aequale enim est realiter medium inter maius et minus. Et sic medium iustitiae variare non potest pro personis, locis et tempore; sed quivis sit, ubicumque et quandocumque, qui debeat centum, et quicumque sit creditor, huic centum reddere debet. Si reddat quinquaginta iustitiam laedit, si centum et quinquaginta liberalitatem exercet. — S. Th. 2. 2. q. 58. 59. 61. 80.

R. Ad 2.um *Partes quasi integrales iustitiae* sunt: Declinare a malo, et facere bonum: facere nempe *bonum debitum,* et declinare *ab opposito malo. Debitum;* nam si sermo sit de bono et de malo in communi, sic facere bonum et vitare malum pertinet ad omnem virtutem. Sed, si consideretur sub ratione *debiti,* sic ad iustitiam pertinet. Iustitia enim

alia est generalis, nempe *legalis,* alia specialis; nempe *distributiva* et *commutativa,* quae tres *partes subiectivae sunt,* seu eius species. Ad iustitiam generalem, seu legalem, pertinet facere bonum debitum in ordine ad Communitatem et ad Deum, in ordine ad legem divinam vel humanam; adeoque ut ad propriam rationem iustitiae legalis pertinet attendere debitum praecepti, facere bonum; ita ad propriam rationem transgressionis pertinet attendere contemptum praecepti, declinare a malo. — Ad iustitiam autem specialem distributivam et commutativam pertinet facere bonum proximo debitum, et vitare malum oppositum, scilicet quod est nocivum proximo. S. Th. 2. 2. q. 79.

Ut autem facere bonum est quaedam specialis pars iustitiae distincta a declinatione mali, ita *omissio* quae illi opponitur distinguitur omnino a *transgressione* quae huic opponitur; Est enim *omissio proprie* boni debiti, e. g. si quis debitam reverentiam parentibus non exhibeat, et *transgressio,* quae *proprie* est in malum faciendo, e. g. si quis contumeliam vel quamcumque iniuriam parentibus inferat: illa opponitur praecepto affirmativo, facere bonum; ista praecepto negativo, declinare a malo. Omissio *proprie;* haec enim importat praetermissionem boni non cuiuscumque, sed *boni debiti.* Bonum autem sub ratione debiti pertinet proprie ad iustitiam; ad legalem quidem, si debitum accipiatur in ordine ad legem divinam vel humanam; ad specialem autem si in ordine ad proximum. Transgressio *proprie;* nam transgressio materialiter sumpta communis est omnibus peccatorum speciebus, quia per quamlibet speciem peccati homo transgreditur aliquod praeceptum divinum. — S. Th. 2. 2. q. 79. « Dicuntur autem hae duae partes iustitiae generalis vel specialis, quasi integrales, quia utrumque eorum requiritur ad perfectum actum iustitiae. Ad iustitiam enim pertinet aequalitatem constituere in his, quae sunt ad alterum. Eiusdem autem est constituere aliquid et constitutum conservare in his quae sunt ad alterum. Constituit autem aliquis aequalitatem iustitiae faciendo bonum i. e. reddendo alteri quod ei debetur; conservat autem aequalitatem iustitiae iam constitutae, declinando a malo, i. e. nullum nocumentum proximo inferendo ». S. Th. 2. 2. q. 72. a. 1.

Partes potentiales iustitiae, seu virtutes eidem annexae, sunt: religio, pietas, observantia, veritas, gratia, vindicatio, amicitia liberalitas. Hae enim virtutes iustitiae annexae sunt, quia et ipsae *aliquo modo* debitum reddunt ad aequalitatem. *Aliquo modo;* nam cum iustitiae sit debitum reddere ad aequalitatem; earum aliae deficiunt a ratione

aequalis, aliae a ratione debiti. A ratione *aequale reddendi* deficiunt, ut per se patet, religio, pietas, observantia. A ratione vero *debiti* deficiunt, veritas, gratia, vindicatio, liberalitas, amicitia. Religio enim, pietas et observantia cultum et obsequium Deo, Parentibus et Personis in dignitate constitutis ad aequalitatem reddere non possunt. Deficit autem debitum ex parte debentis, in veritate, ut homo nempe se exibeat talem in verbis et in factis qualis est. Deficit item debitum ex parte eius cui debetur, in gratia, qua quis alteri recompensat, secundum ea quae fecit, in bonis; et in vindicatione, qua alteri recompensatur, secundum ea quae fecit, in malis. Deficit tandem debitum in ratione ipsius debiti, in liberalitate, et amicitia, quae sunt ad maiorem tantum quandam honestatem. *Liberalitas* enim promptos nos reddit ad res nostras pretio aestimabiles facile expendendas, quando recta ratio id exigat; cui liberalitati opponitur avaritia et prodigalitas. *Amicitia* autem nostram moderatur conversationem cum proximo, ut illi grata sit, et talis qualem secundum rectam rationem esse deceat. Deficit item debitum in aliis huiusmodi, quae parum habent de ratione debiti. — S. Th. 2. 2. q. 80. a. 1.

In observantia includitur *obedientia;* nam praecellentibus personis debetur et reverentia honoris et obedientia. *In veritate* includitur *fides,* per quam fiunt dicta, quantum ad observantiam promissorum. *Vindicta* autem, quae fit auctoritate publicae potestatis, secundum sententiam iudicis, pertinet ad iustitiam commutativam; sed *vindicta,* quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem, vel quam quis a iudice requirit, pertinet ad virtutem iustitiae adiunctam. — S. Th. 2. 2. 1. c. ad. 1. 3.

Amicitia seu *affabilitas* specialis virtus est, secundum quam « homo convenienter ad alios homines ordinatur tam in factis quam in dictis ». S. Th. 2. 2. q. 114. a. 1. — *Amicitiae* opponitur *adulatio* et *litigium. Adulatio* est peccatum, quo quis supra debitum modum virtutis vult alios verbis vel factis delectare in communi conversatione, alicuius commodi consequendi intentione. S. Th. 2. 2. q. 115. a. 1. *Litigium* autem, quo quis alicui contradicit propter defectum amoris erga dicentis personam, discordiae species est caritati contraria; at illud quo aliquis alicui contradicit ad eum potius contristandum, quam ei contradicendum virtuti affabilitatis et amicitiae maxime adversatur. S. Th. 2. 2. q. 116. a. 1.

Cum iustitia *debitum* ad aequalitatem reddat, praeceptum ipsa per se affert, et *iustitiae iniustitia* opponitur, quae deficit ab illo debito reddendo et ab illa servanda aequalitate. De iustitia et variis eius spe-

ciebus agitur potissimum in 4.° 5.° 6.° 7.° 9.° 10.° Decalogi praeceptis. De aliis autem virtutibus iustitiae annexis agitur in 1.° 2.° 3.° 4.° 8.° Decalogi praeceptis. — S. Th. 2. 2. q. 122.

348. *Quid sit fortitudo, quaenam partes ipsius, quaenam opposita vitia?* — R. Ad 1.^{am} *Fortitudo* virtus est, quae animum moderatur et firmat contra gravia pericula, praesertim mortis. — Non datur praeceptum *per se* hûius virtutis; sed ratione tantum alicuius specialis praecepti implendi, e. g., martyrii etiam subeundi, ne fides denegetur. An autem et quando detur obligatio legem servandi, etiam cum vitae discrimine, dictum est in tr. de Legibus, et in singulis tractatibus explicatur, cum quaeritur, an liceat aliquid agere saltem ad mortem vitandam. — S. Th. 2. 2. q. 140.

Duplex fortitudinis est actus, *aggredi* et *sustinere: Aggredi* eximia et ardua; *sustinere* adversa. Ad actum aggrediendi duo requiruntur. Primum est animi praeparatio, ut scilicet aliquis promptum animum habeat ad magna aggrediendum, quod praestat *magnanimitas*. Alterum operis executionem respicit, ne scilicet aliquis deficiat in executione illorum, quae magnanime inchoavit, quod praestat *magnificentia*. Ad actum sustinendi duo etiam requiruntur. Primum est, ne difficultate imminentium malorum animus frangatur per tristitiam, et decidat a sua magnitudine, et ad hoc ponitur *patientia*, qua quis mala aequo animo perfert, sine perturbatione tristitiae. Alterum est, ut ex diuturna difficilium passione homo non fatigetur usque ad hoc quod desistat; et ad hoc ponitur *perseverantia*.

R. Ad 2.um Quatuor istae virtutes, *magnanimitas, magnificentia, patientia, perseverantia, partes sunt integrantes fortitudinis*, si circa mortis pericula versentur; *partes* autem *sunt potentiales fortitudinis*, si versentur in minoribus periculis. *Subiectivas* autem *partes fortitudo* non habet, eo quod non dividitur in multas virtutes specie differentes, quia est circa materiam valde specialem, scilicet pericula mortis, quae omnia eiusdem generis sunt, licet alia aliis sint maiora.

R. Ad 3.um Fortitudini opponitur *timiditas, intimiditas, audacia*. — *Timiditas* est vitium *excedens in timendo;* timet enim quod non oportet quando non oportet, vel plusquam oportet, unde non audet aggredi quando ratio dictat, aut sicut dictat. Si in seipsa sistat leve peccatum est; si vero ad peccatum impellat, grave vel leve erit, pro conditione illius, ad quod impellit. — *Intimiditas* est vitium *deficiens* in timendo; non enim timet quando timendum, aut quae timenda. Distinctum peccatum non est ab eo, cuius quis se periculo exponit;

solum enim est peccatum, quatenus est causa illius, continens tacite in illud periculum consensum. — *Audacia* est, quae *temere* periculis se obiicit. *Temere,* nempe sine iusta ratione. Peccatum est pro ratione mali et periculi, cui se exponit.

Magnanimitati opponitur *praesumptio, ambitio, inanis gloria, pusillanimitas.* — *Praesumptio* est nimia suarum virium confidentia, qua fit, ut quis aggrediatur aliquid, vel paratus sit aggredi supra ipsius vires. Est peccatum mortiferum, quando fit cum periculo vel iniuria alterius, uti praesumptio medici, iudicis, confessoris; vel quando provenit ex errore contra fidem, sicut praesumptio haereticorum. Extra hos casus fere est peccatum veniale. — *Ambitio* est inordinatus appetitus *honoris, plus honoris,* quam par est, appetendo. Est leve peccatum, nisi honor, vel cum alterius iniuria et damno, vel ex re graviter illicita, vel modo aut fine graviter illicite appetatur. — *Inanis gloria* est *vanae gloriae* cupiditas. *Vanae,* si gloria quaeratur ex simulata excellentia vel fama, si maior quam par sit, vel ex re illicita, aut apud eos qui de rebus recte nequeunt iudicare, vel eam ad indebitum finem referendo. Per se veniale peccatum est, neque fit mortale peccatum, nisi ratione alterius peccati, quod interdum in eius effectu involvitur. — *Pusillanimitas* est peccatum, quo quis ex animi parvitate ea non attentet, quae suae naturali virtuti sunt commensurata. Grave vel leve est, secundum bona a quibus recedit.

Magnificentiae opponitur *parvificentia et consumptio* vel *nimia profusio.* — *Parvificentia* est vitium, quo homo deficit a proportione, quae debet esse inter sumptus et opus. — *Consumptio* vel *nimia profusio* est vitium, quo aliquis dictam proportionem excedit, ut scilicet plus expendat quam sit operi proportionatum. Utraque per se leve peccatum est; grave esse potest ratione scandali, aut notabilis damni inde aliis sequentis, aut alia extrinseca ratione, e. g., voti, testamenti etc., quo quis ad opus illud magnificum teneatur, et debitis expensis debeat contineri.

Patientiae opponitur *insensibilitas* et *impatientia,* perseverantiae vero *mollities* et *pertinacia.* — *Insensibilitas* habetur cum quis nullis malis neque suis neque proximorum tangitur. Signum est vel brutae stoliditatis vel inhumanae duritiei. *Insensibilitas* seu durities raro est peccatum mortale; certe per se non est nisi veniale. — *Impatientia* habetur cum quis nimium dolet, aut etiam ex dolore a recto discedit. *Impatientia* per se peccatum veniale tantum est, quia solum est excessus in dolore, vel iracundiae motu, signo externo expressus; potest tamen esse mortiferum ratione scandali vel mali quod quis ex

impatientia facit. — *Mollities* est, si quis de facili recedat a bono propter aliqua difficilia, quae sustinere non potest; nam molle dicitur quod facile cedit tangenti. Manifestum est autem quod gravius impellit metus periculorum quam cupiditas delectationum; et ipsa cupiditas delectationum fortius movet, quam tristitia de carentia voluptatis retrahat, quia carentia voluptatis est purus defectus. Et ideo proprie mollis dicitur qui recedit a bono propter tristitias causatas ex defectu delectationum, quasi cedens debili moventi. Hoc, peccatum grave est in re venerea vel in alia re magni momenti, ad quam ex lege, ex praecepto, ex voto vel iuramento quis teneatur; leve vero est in re levi. — *Pertinacia* est perseverantia in propria sententia plus quam oportet; et est veniale vel mortale pro materiae gravitate, v. g., si quis nolit catholicam religionem amplecti, ne inconstans videatur, si Princeps nolit perniciosas leges revocare. — S. Th. 2. 2. q. 123. seqq.; Theol. Wirceb. de Virt. Card. de Fortit.

349. *Quid sit temperantia, quaenam eius partes, quaenam oppositae vitia?* — R. Ad 1.um *Temperantia* virtus est, quae concupiscentiam et delectationem moderatur sensibilium bonorum, praesertim in delectationibus gustus et tactus, quae alia ad individuum, alia ad speciem conservandam spectant. Temperantiae opponitur *insensibilitas* et *intemperantia*. Illa in eo est, quod quis adeo delectationem fugiat, ut ideo praetermittat etiam ea quae sunt ad naturae conservationem necessaria. Haec autem peccatum est superfluae concupiscentiae. — S. Th. 2. 2. q. 141. seqq., Quodl. 12. a. 22.

R. Ad 2.um et ad 3.um *Partes integrales temperantiae* sunt: *verecundia* et *honestas*. Per *verecundiam* aliquis refugit turpitudinem temperantiae contrariam. Per *honestatem* aliquis amat pulchritudinem temperantiae. — S. Th. 2. 2. q. 143., q. 144., q. 145.

Partes subiectivae temperantiae sunt: *Abstinentia,* quae delectationem moderatur in usu ciborum et potus non inebriantis; et ei opponitur *gula,* Cf. 329. — *Sobrietas,* quae moderatur delectationem in usu potus inebriare valentis; eique *ebrietas* opponitur, Cf. 332. — *Castitas,* quae principalem delectationem ipsius coitus secundum rectam rationem moderatur; et ei *luxuria* opponitur, Cf. 325. — *Pudicitia,* quae delectationes moderatur circumstantes, puta in osculis, tactibus, amplexibus, aspectibus. Interdum tamen unum pro alio ponitur. — S. Th. 2. 2. q. 143. 146. seqq.

Partes potentiales temperantiae sunt: *Continentia,* quae hominem in bono rationis continet contra voluptates tactus praesertim venereas;

eique *incontinentia* opponitur, quae ad illas delectationes impellit, eisque cedit. — S. Th. 2. 2. q. 155. 156.

Mansuetudo, quae irae passionem secundum rectam moderatur rationem; et ei per excessum opponitur *iracundia,* Cf. n. 341. seq., per defectum *inirascentia,* quae iram non excitat, quando ea ex caritate vel ex iustitia, corripiendo et puniendo, requiratur. Malitiam ipsa non habet diversam ab ea omissi illius officii ex caritate vel ex iustitia implendi. — S. Th. 2. 2. q. 143. 157. 158.

Clementia, quae Superiorum propria est, ad minores inclinat poenas imponendas quam iure possit, ob benignitatem erga proximum, et Superioris decorem. Ei per excessum opponitur *crudelitas,* quae ex animi asperitate poenas supra modum exigit; per defectum vero *nimia lenitas,* quae poenas praeter modum mitigat vel omnino remittit. *Crudelitas* a *saevitia* distinguitur, secundum quam aliquis in poenis inferendis non considerat aliquam culpam eius qui punitur, sed solum hoc quod delectatur in hominum cruciatu. — S. Th. 2. 2. q. 143. 157. 159.

Modestia, qua quis suos internos et externos motus et rerum suarum apparatum, conveniente sibi mensura, moderatur. Hinc sub modestia quatuor numerantur sequentes virtutes.

Humilitas, quae moderatur motus animi ad excelsa, et nos inclinat ad nostram profitendam vilitatem signis internis et externis. Humilitati opponitur per excessum *superbia,* Cf. n. 321. seq., et per defectum *nimia sui abiectio,* quae ad immoderatam sui inclinat abiectionem. — S. Th. 2. 2. q. 143. 160. seqq.

Studiositas, quae cognoscendi studium moderatur secundum rectae rationis dictamen. Ei per excessum opponitur *curiositas,* qua quis impellitur ad superfluam sciendi diligentiam adhibendam, solius cognitionis affectu. Per defectum vero ei opponitur *negligentia,* qua quis debitam omittit acquirere scientiam. Curiositas et negligentia per se levia sunt, per accidens gravia, puta si illa te impellat ad secretum ab alio extorquendum, haec confessarium incitet ad studium omittendum Theologiae Moralis. — S. Th. 2. 2. q. 166. seqq.

Modestia morum, quae externos corporis gestus et motus secundum rationis normam moderatur, ut nempe congruant personae, tum in se, tum cum omnibus rerum circumstantiis consideratae. *Modestiae morum* opponitur per excessum *petulantia,* qua modus assumitur alienus, propriae non congruens conditioni, vel nimium communis ostenditur modus; per defectum vero *morum rusticitas,* quae convenientem non servat modum. Utraque per se levis est. *Modestiae morum* spe-

cies est *eutrapelia,* quae ludis et locis debitum imponit modum. Per excessum et per defectum etiam in ludo peccari potest, *scurrilitate* et nimia *austeritate.* — S. Th. 2. 2. q. 168.

Modestia cultus externarum rerum apparatum ex rationis praescriptio moderatur. Decet enim, ut in humana societate unusquisque vestitum gerat suae conditioni convenientem. Per excessum item et per defectum hac in re peccari potest, quod per se nonnisi leve est. — S. Th. 2. 2. q. 169.

Finis praecepti caritas est, per quam inducimur ad Deum et proximum diligendum. Inter vitia temperantiae opposita maxime dilectioni proximi opponi videtur adulterium, et ideo praecipue prohibetur praeceptis Decalogi non solum opere, verum etiam corde, 6.° et 9.° — Virtute autem temperantiae annexae, quantum ad suos effectus, caritatem item Dei et proximi bene respicere possunt, ut e. g. ex ira, quae mansuetudini opponitur, procedit quis ad blasphemandum Deum, vel ad hominem occidendum. Et sic praeceptum etiam adest harum virtutum, implicite in Decalogo, explicite in aliis Scripturae locis. Quoad integrales temperantiae partes, *verecundiam* et *honestatem,* Cf. 1. Cor. 14., 40.; 1. Tim. 2., 9. Quoad partes subiectivas, *abstinentiam, sobrietatem, castitatem,* Cf. Num. 6., 3.; 1. Pet. 5., 8.; Col. 3., 5. Quoad partes potentiales, *continentiam, clementiam, mansuetudinem, modestiam, humilitatem,* Cf. Eccl. 10., 31.; 30., 24.; Col. 3., 12.; 2. Tim. 2., 24. — S. Th. 2. 2. q. 170.

Varia ergo Decalogi praecepta virtutum moralium praecepta continent. In primo autem praecepto: *Ego sum Dominus Deus tuus,* praesuppositive et implicite continentur etiam praecepta virtutum theologicarum, *fidei, spei, caritatis.*

DE PRAECEPTO FIDEI

350. *Quid sit fides, et quomodo distinguatur?* — Fides supernaturalis, de qua hic sermo est, definitur: assensus firmissimus rebus a Deo revelatis propter auctoritatem Dei revelantis. Quare obiectum materiale fidei est omnis et sola veritas a Deo revelata: obiectum formale auctoritas Dei revelantis. S. Th. 2. 2. q. 1. — Fides alia est *formalis,* alia *virtualis. Formalis* habetur, quum quis veritatem a Deo revelatam credit propter auctoritatem Dei revelantis. *Virtualis* habe-

tur, quando fides formalis habita sit, eaque habitualiter perduret, et actu influat in alium virtutis actum, ut, e. gr., quando quis, quin actu eliciat actum fidei, actum elicit supernaturalis caritatis et contritionis. — Fides item alia est *explicita*, alia *implicita*. Fides *explicita* illa est, qua aliquis fidei articulus creditur in se, sub propriis ac particularibus terminis, sub quibus nobis proponitur, v. g., qui credit Deum unum in natura et trinum in personis, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, habet fidem explicitam Trinitatis. Fides vera *implicita* illa est, qua aliquid creditur non in se, sed in alio in quo illud aliquo modo continetur, v. g., qui credit in Christum Deum, hominem; eo ipso implicite credit in duplicem eius voluntatem, etsi eam ignoret. — L. 2.; S. Th. 2. 2. q. 1. a. 1-7., q. 2. a. 1. 2. 9. 10., q. 4,, 6., 7.; Prop. 25. d. Decr. O. S. *Lamentabili* 3. Iul. 1907.; E. M. 345.

351. *Quaenam sint peccata et vitia fidei opposita?* — *Fidei* opponitur *infidelitas*, quae generatim fidei carentia est; et speciatim fidei carentia est in non baptizato; et haec triplex est: *negativa, privativa, positiva*. Prima est carentia fidei in eo, qui nunquam de vera religione quidquam audivit. Altera est carentia fidei in eo, qui sibi notitiam fidei data occasione comparare negligit. Tertia est carentia fidei in eo, cui sufficienter ipsa proposita est, et qui eam positive respuit. — Licet infidelitas *negativa*, ut patet, peccatum non sit, est tamen poena peccati; quia si ille fecisset quod in ipso erat, Deus fidem ei non abscondisset. Infidelitas autem *privativa* et *positiva* gravissimum peccatum est: ratio est, quia illa indirecte et virtualiter, haec vero directe et formaliter continet gravem contemptum et iniuriam auctoritatis Dei revelantis. Fides praeterea est initium, fundamentum et radix iustificationis. Trid. s. 6. C. 8. Ergo, qui se voluntarie privat fide, se privat pariter iustificatione, adeoque quam maxime peccat.

Fidei opponitur etiam *haeresis*, quae duplex est: *formalis* et *materialis*. Prima est error *voluntarius* ac *pertinax* contra aliquam fidei veritatem ab Ecclesia propositam, in eo qui fidem recepit. Altera vero ea est, qua quis errori contra fidem adhaeret, sed sine pertinacia. Porro *pertinaciter* errare hic non est acriter et mordicus suum errorem tueri, sed est eum *scienter* et *voluntarie* retinere, postquam contrarium est sufficienter propositum; vel quando scitur contrarium teneri ab universali Christi in terris Ecclesia, cui suum iudicium quis praeferat: sive id fiat ex vana gloria, sive libidine contradicendi, aliave causa. Haeresis mere *materialis* peccatum non est: ille enim error procedit ex ignorantia invincibili veritatis. At haeresis *formalis* gra-

vissimum peccatum est, sicut ipsa infidelitas propter easdem rationes.

Fidei opponitur tandem *apostasia,* quae est *totalis defectio* a veritate catholicae fidei. Quare ab haeresi specie non distinguitur. Nam sive plus sive minus reiiciatur materiale fidei obiectum, formale obiectum eodem semper modo reiicitur. Ad positivam *infidelitatem* ea revocatur, si quis a fide absolute discedens ad infidelitatem transeat. Ac si quis transeat ad sectam, in qua *falsus Dei cultus* habetur, peccat etiam contra religionem.

Acatholici sunt quotquot catholici non sunt. Eorum triplex genus: schismatici, haeretici, apostatae. Latius acatholici sunt etiam infideles.

Haeretici et de fide suspecti sunt Episcopo vel Inquisitori denuntiandi ex C. *Noveritis* Nicolai II., et ex naturali lege, cum tale crimen in commune vergat damnum. L. 1. 4. n. 249. seqq., 1. 7. n. 248. Episcopus autem facultatem habet procedendi in causa haeresis etiam contra regulares, licet exemptos, C. 9. *de Haeret.* — Qui ab haeresi voluerint ad catholicam Ecclesiam converti ante absolutionem debent suam haeresim abiurare et publicam fidei professionem facere, secundum quod praescribitur C. *Si qui voluerint* 8. can. 1. q. 7. et Rit. Rom. — Sufficit abiuratio privatim coram quopiam ab Episcopo delegato, ut notario, et aliquibus personis uti testibus facta. S. O. 8. Apr. 1786., 28. Mart. 1900.; Struggl q. 2. n. 1. 9.; Suarez. d. 16. s. 1.; Lugo d. 16. n. 187. 291. seqq., d. 18. n. 3. seqq.; S. Th. 2. 2. q. 5. 10. 11. 12.; L. 17. seqq.; Collectan. S. C. de P. F. ed. 1.ª n. 1682. 1683. 1689. et ed 2.ª n. 1341. 1496. 2079.; E. M. 346.

351.bis **Nota**: 1.° Sacrae Scripturae libri integri cum omnibus suis partibus, prout illos S. Trid. Syn. s. 4. recensuit, divinitus sunt inspirati, sacri et canonici sunt.

2.° *Schismaticorum et Orientalium haereses* recensentur in Epist. Pii X. *Ex quo* 26. Dec. 1910., Acta Apost. Sed. v. 3. p. 117. seqq.

3.° *Modernismus,* est omnium haereseon conlectum. — Episcopis vigilandum est, uti extirpetur, si adfuerit, et praecavendum ne adsit. — Modernistarum scripta Episcopi impediant ne edantur, legantur; praesertim adolescentibus in Seminariis et auditoribus in Universitatibus ne permittantur. — Consilium vigilantiae instituant, altero quoque mense, et stato die, cum Episcopo conveniendum. Ipsius erit modernismi iudicia in libris et in magisteriis investigare; itemque invigilare in libris et ephemeridibus, ne periculosae quaestiones in istis

agitentur, infirmis argumentis et praeiudicatis quaestionibus; denique in scriptis omnibus de re sociali. — Modernismo damnantur temerariae et falsae novitates, contra doctrinam S. Scripturae et constanter traditam a Patribus et catholicis Doctoribus; minime vero damnatur modernum quodcumque inventum quod solida ratione comprobetur. — A Sacris ordinibus excludendi sunt qui modernismi proclives sunt erroribus. Pius X. Enc. *Pascendi* 8. Sept. 1907.

4.° *Americanismi* plures sunt damnati errores. Fundamentalis et praecipuum eius error in hoc est: « Opportunum esse ad voluntates discordium alliciendas, si quaedam doctrinae capita, quasi levioris momenti, praetermittantur, aut molliantur ita, ut non eundem retineant sensum quem constanter tenuit Ecclesia ». Br. ad Card. Gibbons Archiep. Baltimoren. Leonis XIII. 22. Ian. 1899. *Testem benevolentiae.*

352. *An sit haereticus formalis, qui dubitat de aliquo fidei articulo?* — R. Affirmative, si positive dubitet, *iudicando* incertam esse veritatem, quam scit esse a Deo revelatam et ab Ecclesia propositam; voluntarie enim contradicit fidei sufficienter propositae; adeoque error vere habetur voluntarius et pertinax contra aliquam fidei veritatem, quae definitio est haereseos formalis. — R. Negative, si negative se habeat, atque *suspendat* assensum, sive id fiat ex formali aut virtuali contemptu divinae revelationis, sive id fiat ex negligentia, aut quia vult mentem ad alia divertere, etc. Ratio est, quia cum nihil iudicet, et nihil affirmet contra infallibilitatem fidei, ut supponitur, non errat positive in fide adeoque haereticus non est; licet contra fidem graviter peccet, vel ex contemptu verbi Dei, vel ex negligentia actum fidei praeceptum omittendo. — Struggl q. 2. n. 12. 13.

353. *An fides sit necessaria?* — Actus internus fidei omnibus adultis, ratione utentibus, ad iustificationem necessarius est, *necessitate medii.* Nam, ut ait Apost. ad Heb. 11., 16., *sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* — *Necessitate medii.* Quia fides positive influit in iustificationem, eaque inculpabiliter etiam non habita iustificatio et salûs obtineri non potest. — L. 1.; S. Th. 2. 2. q. 2. a. 3.-5.; E. M. 348.

354. *Quaenam sint necessitate medii credenda?* — Duo sunt certo de necessitate medii explicite credenda, 1.° *quod Deus sit;* 2.° *quod renumerator sit.* Constat ex eodem textu Pauli modo cit. et ex ppr. 22.ª 23.ª dd. ab Innoc. XI. — E. M. 345. 349.

355. *An etiam de necessitate medii credenda sint explicite mysteria Trinitatis et Incarnationis?* — Duplex adest sententia probabilis: altera affirmat, altera negat. Ratio prioris est, quia Incarnatio obiectum est maxime necessarium ex parte medii nostrae salutis, Trinitas maxime necessarium ex parte finis; adeoque maxime credendum unum esse Deum et tres esse in eo distinctas, divinas Personas, Patrem, Filium et Spiritum Sanctum; et Filium Dei incarnatum, nostrum Redemptorem. Ratio posterioris est: nullum adest et rationis argumentum, et positivum documentum, unde ista necessitas erui possit. Ut homo enim ad Deum se convertat, sufficit credere quod sit, et eum sibi propitium sperare, et consequenter poenitentiam agere propriorum peccatorum. Priori sententiae aliquo modo favet, maxime pro praxi, Resp. S. O. 25. Ian. 1703. — Struggl q. 1. n. 21.; L. 2.; S. Th. 2. 2. q. 2. a. 7. 8.; E. M. 350.

356. *An possit absolvi, qui ea ignorat, quae sunt certo de necessitate medii?* — R. Negative, nec licite nec valide. Ratio est, quia ille, ex defectu medii necessarii simpliciter, est incapax iustificationis; ergo etiam est incapax absolutionis. Aliunde nemo potest habere spem salutis, quin Deum remuneratorem credat. Unde *defectu actuum poenitentis* sacramentum nullum est. — Bened. XIV. C. *Etsi minime* 7, Febr. 1742.

357. *An possit absolvi ignorans mysteria Trinitatis et Incarnationis?* — Non potest *licite,* extra *casum necessitatis,* v. g., periculum mortis, quia confessarius, talem absolvens, sacramentum periculo frustrationis gratiae exponit. — Probabiliter potest absolvi *valide,* si versatur in ignorantia invincibili. Ratio est ipsa probabilitas sententiae negantis necessitatem medii pro talibus mysteriis. Unde, saltem probabiliter, *actus necessarii poenitentis* non desunt.

358. *An actus internus fidei sit etiam adultis necessarius necessitate praecepti quandoque in vita?* — R. Affirmative. Prob. 1.° ex 1. Ioann. 3., 23.: *Hoc est mandatum eius, ut credamus in nomine Filii eius, Iesu Christi.* 2.° Ex pr. 1.ª d. ab Alex. VII., ex ppr. 17.ª 65.ª dd. ab Innoc. XI.; ex C. *Vineam Domini* Clem. XI. 16. Iul. 1703.

Si quis non *haereticam* aliquam doctrinam, sed proscriptam, *inferiore nota,* a Romano Pontifice vel a Romanis Congregationibus doctrinam amplectatur, contra fidem divinam per se non peccat; peccat tamen graviter contra studiositatem et obedientiam, quae tum Romano Pontifici, tum sacris Congregationibus debetur. Peccari autem potest

etiam irreligiositate et scandalo, si e. g. propositiones damnatae fuerint, quia piarum aurium offensivae, quia scandalosae. Conc. Vatic. Const. de Fide Cath. c. 4.; Prop. 7. et 8. dd. Decr. *Lamentabili* S. O. 3. Iul. 1907.; Motu Proprio Pii X. *Praestantia* 18. Nov. 1907.; Mazzella Trutina Theol. Rosmin. Propos. Praef.; E. M. 353. 356.

Commissio Biblica: Universi omnes conscientiae obstringuntur officio sententiis Pontificalis Consilii de re Biblica perinde ac Decretis Sacrar. Congreg. a S. Pontif. probatis se subiiciendi; nec possunt notam tum detractae obedientiae tum temeritatis devitare, aut culpa propterea vacare gravi quotquot verbis scriptisve sententias has tales impugnent. Pius X. M. P. 18. Nov. 1907.

359. *Quandonam obliget praeceptum fidei?* — Fidei praeceptum urget *per se* et *ratione sui:* 1.° Post usum rationis completum, ad incipiendam vitam christianam, postquam sufficienter de fide eiusque necessitate fuerit quis instructus. 2.° Quando infideli seu haeretico adulto fidei nostrae veritas sufficienter proposita est. 3.° In articulo mortis, iuxta quosdam, ad proximius tendendum ad Deum. 4.° Saepius in vita, saltem iuxta plures semel in anno, iuxta multos alios unoquoque semestri, trimestri, vel etiam bimestri; et iuxta nonnullos singulis mensibus.

Urget vero *per accidens:* 1.° Urgente gravi tentatione, quae aliter vinci nequit, et tunc obligatio exoritur ex ipso praecepto fidei, si de tentationibus contra fidem agatur, secus vero si de aliis tentationibus. 2.° Ratione alterius praecepti, quando, e. g., ponendus est actus contritionis in Confessione, qui cum ex fide procedere debeat, sine aliquo fidei actu, saltem virtuali, et implicito, circa proprium suum obiectum aut motivum, esse nequit. 3.° Post lapsum in haeresim, aut fidem negatam, et semper ac exterior fidei professio facienda est. — Struggl q. 1. n. 30. 33.-35. 46.; Suarez d. 10. s. 2.; Lugo d. 13. n. 23.; S. Th. 1. 2. q. 89. a. 6.; L. 5.-8. 11. 20.; E. M. 353. 354.

360. **Nota:** « Quilibet *in primo instanti morali* usus rationis, *si sit sufficienter instructus, et ad hanc obligationem advertat,* tenetur ex praecepto divino hos actus elicere..., ita ut, *si notabili tempore differt,* graviter peccet contra hoc praeceptum ». Mazzotta de Virt. theol. c. 1. § 1. — In illis, qui veritates fide tenendas iam didicerunt et crediderunt, generatim sufficiunt actus fidei virtualis, et implicitae. Quare sufficienter hoc praeceptum adimpletur exercendo alios religionis actus. Hinc praecepto satisfacit, qui devote audit missam, adorat Crucifixum, orat, crucis signum format, sacramenta recipit, ac

varias implet christianae vitae obligationes, quae externam etiam fidei continent professionem. — Fide saltem generali et implicita necesse est credere omnia a Deo revelata; nempe necessarium est, ut generatim credantur ea omnia, quae a Deo revelata sunt, et per Ecclesiam proposita. Id enim exigit Dei revelantis auctoritas. — Struggl q. 1. n. 25.; L. 7.; S. Th. 2. 2. q. 2. a. 5. 6.; Bened. XIV. C. *Etsi minime* 7. Febr. 1742. § 18.

361. *Quaenam sint explicite credenda necessitate praecepti?* — « Fidei obiectum *per se* est id, per quod homo beatus efficitur. *Per accidens* autem aut secundario se habent ad obiectum fidei omnia, quae in S. Scriptura divinitus tradita continentur... Quantum ad prima credibilia, quae sunt articuli fidei, tenetur homo explicite credere, sicut et tenetur habere fidem; quantum autem ad alia credibilia non tenetur homo explicite credere, sed solum implicite, vel in praeceptione animi, in quantum paratus est credere quidquid divina Scriptura continet », S. Th. 2. 2. q. 2. a. 5., q. 1. a. 6. c. ad 1., vel divina Traditio.

« Explicite de necessitate praecepti debent sciri, et credi, saltem in substantia: 1.° Symbolum Apostolorum. 2.° Oratio dominicalis, et Salutatio angelica. 3.° Praecepta Decalogi, et Ecclesiae. 4.° Sacramenta, quae cuilibet sunt necessaria, ut baptismus, eucharistia, et poenitentia; ceterorum enim sufficit habere fidem implicitam, cum explicita sit tantum necessaria illis qui ea suscipiunt ». L. H. A. tr. 4. n. 3. Prob. ex praxi communi, et communi thth. auctoritate. Ratio, quia haec continent substantialia capita et fundamenta Religionis, quam quis debet profiteri; et praecepta necessaria, secundum quae vivere debet. — S. Th. 2. 2. q. 2. a. 3.-6.; E. M. 356. 357.

362. **Nota**: *Quoad Symbolum.* Duo in Symbolo credenda proponuntur: *Divinitas et Humanitas Christi. Circa Divinitatem* credenda proponuntur: Unitas Divinitatis, Trinitas Personarum, Dei opera, secundum naturam, gratiam et gloriam; creatio, sanctificatio, resurrectio, vita aeterna. *Circa Christi Humanitatem* proponuntur credenda: Christi Incarnatio, Conceptio, Nativitas ex Virgine, Passio, Mors, Sepultura, Descensus ad inferos, Resurrectio, Ascensio, Adventus ad iudicium. S. Th. 2. 2. q. 1. a. 8.

Suarez et Lugo putant non improbabilem sententiam, negantem necessitatem credendi explicite *perpetuam* B. Mariae virginitatem. — Licet *Passio Christi* explicite credenda sit sub gravi; illa tamen circumstantia, *sub Pontio Pilato*, ad fidem explicite tenendam non per-

tinet. — *Crucifixus,* crucifixio, genus mortis exprimens, explicite est credenda: sic enim 1. Cor. 1., 23.: *Praedicamus Christum Crucifixum.* Et sane hoc genus mortis Ecclesia fidelibus constanter praedicat. — *Sepultura* vero *Christi* explicite credenda est, sed probabilius sub levi tantum, quia est circumstantia levis. — *Descendit ad inferos,* probabilius hoc non est explicite credendum sub gravi, imo nec sub levi, iuxta Suarez, quia a fidelibus non facile intelligitur. Sed contradicit Lugo. — Licet vero *Resurrectio a mortuis* sub gravi explicite credenda sit, quia substantialis res est, ut constat ex Paulo 1. ad Cor. 15.; illa tamen temporis circumstantia, *tertia die,* non est explicite credenda. — *Sedet ad dexteram Patris,* probabiliter, iuxta plures, hoc non est credendum explicite, quia a fidelibus difficile intelligitur; alii autem affirmant esse credendum explicite, quoad honorem, potestatem, dominiumque supremum. — *Inde venturus est iudicare vivos et mortuos;* haec verba *vivos et mortuos,* iuxta Lugo, non sunt explicite credenda, ob varietatem explicationum. — *Credo in Spiritum Sanctum;* processio a Patre Filioque non est credenda explicite, necessitate praecepti, a singulis fidelibus, etsi de fide sit. Multa enim de fide non ab omnibus sciri debent. — *Sanctam Ecclesiam, Catholicam;* de Ecclesia sciri et credi debent tria, scilicet quod sit: 1.° unica in terris sub uno capite visibili; 2.° gubernata et conservata Spiritus Sancti assistentia; 3.° infallibilis in rebus fidei et morum, et ab omnibus audienda. Hoc tamen ultimum, licet certum et de fide, in Symbolo explicite non continetur. Quoad eius *sanctitatem* sufficit scire et credere esse sanctam ob caput, doctrinam, sacramenta, et Sanctos canonizatos, quia de ceteris diversi diverse sentiunt. Quoad eius autem *catholicitatem,* sufficit illi profiteri obedientiam in persona capitis sui visibilis. Hoc enim articulo commendatur universalitas Ecclesiae, et unitas, quae significatur, dum non multae sed una Ecclesia creditur. — *Communionem Sanctorum,* utrum credenda explicite, et quoad aliquam communicationem orationum tantum, an tantum implicite in unitate Ecclesiae; utrum sub gravi, an sub levi non conveniunt dd.; quidquid sit, in praxi omnes videntur sufficienter illam cognoscere, cum saepe dicant *ora pro me,* Sanctosque frequenter invocent. — Trid. s. 4., s. 6. c. 4. 12.-15.; Decr. S. O. *Lamentabili* 3. Iul. 1907.; Lugo d. 13. s. 4.; Suarez d. 13. s. 2. 4.; S. Th. 2. 2. q. 1. a. 6.-9.; E. M. 356. 357.

363. *Quoad Decalogum.* Credendus est explicite, quia praecepta Decalogi sunt revelata, ut ab omnibus serventur: porro quod reve-

latum est, *fide divina* est credendum; et quod revelatum est ad dirigendos actus singulorum, est ab omnibus explicite sciendum. Contradicunt tamen plures, quia alio modo, ac per revelationem, eiusmodi praecepta nosci possunt.

364. *Quoad Praecepta Ecclesiae.* Haec non sunt credenda fide divina, quia a Deo non sunt revelata, saltem quatenus praecepta Ecclesiae. Illud tantum credendum est, quod Ecclesia praecepta condendi ex auctoritate divina ius habeat. Debent autem sciri ab omnibus praecipua Ecclesiae praecepta, quorum observatio ad omnes fideles pertinet: nempe praeceptum festa colendi, missamque in iis audiendi, praeceptum Confessionis annuae, Communionis paschalis, ieiunii et abstinentiae. Ad obligationem praecepta noscendi revocatur etiam, quod singuli officia proprii status seu conditionis nosse necessario debent.

365. *Quoad Eucharistiam.* — Omnes scire et credere debent realem in ea Christi praesentiam. Item explicite credendum est, iuxta communem sententiam, quod Christus sit totus in singulis speciebus, et probabilius etiam, quod in sacrificium offeratur, cum omnes debeant missae sacrificio assistere. Non vero probabilius explicite credenda transsubstantiatio. — Lugo d. 13. n. 121.

366. *Quoad Orationem Dominicam.* — Omnes scire debent sub gravi, Deum esse orandum cum spe et fiducia, et ab eo petenda esse omnia bona tum animae, tum corporis, et gratiae ad animae mala effugienda. Creditur in ea Deus providens, auxiliator, condonans, remunerans. Datur item obligatio, saltem sub levi, illam aliquando recitandi, iuxta communem sententiam. — Lugo d. 13. n. 133.; Suarez d. 13. s. 4. n. 12.; L. 3.

367. *An praedicta sint memoriter scienda?* — Non omnes tenentur sub mortali praedicta scire memoriter, aut eo ordine, aut iis verbis, quibus proponuntur, sed sufficit ea scire crasso modo, et quoad substantiam. Consuetudo enim obligationem memoriter ea addiscendi exposuit non esse ultra veniale; uti nec est ultra veniale nescire facere crucem. Ac *quoad salutationem angelicam,* non nisi ex decentia ea scienda et recitanda est. — Suarez d. 13. s. 5. n. 8., de Relig. t. 2. l. 3. de Orat. c. 6. n. 8. seqq.; Lugo d. 13. n. 132.; L. 3.; Gury 204.

368. *An possint absolvi, qui ignorant ea quae necessitate praecepti et sub mortali scienda sunt?* — R. Affirmative, quia licet peccaverint

omittendo discere, possunt tamen de hoc dolere, cum proposito discendi. — Parochus vero suas oves, sicut parens liberos, tenetur sub mortali per se, vel per alium, docere ea saltem, quae sub mortali scire tenentur. — L. 3.

Constitutiones Pontificiae circa ritus sinenses et Malabaricos uti doctrinales habendae sunt, minime vero uti disciplinares; adeoque, exceptis censuris, adhuc vigent. S. O. 5. Augusti 1891. — Doctrina de Renovatione Eschatologica reprobanda est. S. O. 2. Mart. 1910. — Tuto negari non potest, aut in dubium revocari, esse authenticum textum S. Ioann. in 1. Ep. c. 5. v. 5. de *tribus testimonium dantibus in coelo.* S. O. 15. Ian. 1897. — Non possunt absolvi qui tenent ignem inferni non esse realem, sed methaphoricum. S. Poenit. 30. Apr. 1890.

Cum omni autem reverentia et animi submissione reprobandae sunt propositiones omnes damnatae a S. Sede usque ad annum 1794., quo damnatae fuere propositiones Synodi Pistoriensis. Pari item reverentia et animi submissione reprobandae sunt: Propositiones damnatae a Pio IX. Enc. *Quanta cura* 8. Dec. 1864. et *Errores* nostrae aetatis, 80, damnati in *Syllabo,* ad totum orbem christianum transmisso; Propositiones damnatae ex operibus nuper editis sub nomine Antonii Rosmini Serbati, numero 40. Decr. S. O. 7. Mart. 1888. *Post obitum,* adprobante et confirmante Leone XIII.; Americanismi doctrinae, damnatae ab eodem Leone XIII. Br. 22. Ian. 1899. ad Card. Gibbons, Archiep. Baltimoren.; Propositiones 65 damnatae Decr. S. O. *Lamentabili sane exitu* 3. Iul. 1907., continentes praecipuos errores reformismi seu modernismi, proscripti deinde a Pio X. per Litt. Enc. *Pascendi dominici gregis* 8. Sept., et per Mot. Propr. *Sacrorum Antistitum* 1. Sept. 1904. — E. M. 356. 357. 359.

369. *An detur praeceptum etiam actus externi fidei?* — Quoad actum externum fidei, datur *praeceptum negativum,* prohibens veram fidem negare, falsamve profiteri. Datur item *praeceptum affirmativum,* obligans *aliquando* ad fidem etiam cum vitae periculo confitendam. — Prob. 1.ª p. Veram fidem negare, vel falsam profiteri, est Deum et Christum negare. Atqui Christus ait: *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et eum coram Patre meo, qui in coelis est.* Matth. 10., 33. — Prob. 2.ª p. Nam ordinata caritas, quam Deo et proximo debemus, exigit ut, cum Dei honor et proximi spiritualis utilitas *privative* vel *contrarie* subtraheretur, ad fidem profitendam, bona temporalia et vitam etiam aliquando spernamus. — *Privative,* ut si ideo cessaret magnus honor in Deum et magna utilitas in proximum. *Con-*

trarie, ut si alioqui Deus afficeretur iniuria, vel proximus gravi malo, v. g., si inde penderet aliorum conversio vel perversio, contemptus religionis, scandalum. — Suarez d. 4. s. 2.; L. 10.; Laymann c. 11. n. 2.; S. Th. 2. 2. q. 3. a. 1. 2.; Collectan. S. C. de P. F. n. 1647. 1648. 1653. 1657. 1683. 1827.

Positivo iure ad fidei professionem tenentur baptizandi omnes, sive per se, sive per patrinos; haeretici conversi; Episcopi ante consecrationem, et ante expeditionem litterarum propriae provisionis, Trid. s. 25. C. 2. de R.; Sixt. V. C. *Romanus;* Gregor. XIV. C. *Onus Apostolicae;* Praelati omnes regulares, Pius IV. C. *Iniunctum nobis* id. Nov. 1564., haec tamen Const. usu recepta non est quoad eos Praelatos regulares, qui a S. Sede immediate non praeficiuntur regimini, sed vel a capitulo, vel a superiore maiori, Thesaurus de Poenis c. 1. v. *Fides,* Cf. 550.; habituri beneficia ecclesiastica, et qui in synodo dioecesana convenire debent, Trid. l. c.; itemque provisi de beneficio cum cura animarum, intra duos menses ab adepta possessione, coram *ipso Episcopo,* vel *impedito,* eius vicario generali, secus non faciunt fructus suos; canonici et dignitates *cathedralis ecclesiae,* qui item infra duos menses a coepta possessione etiam in capitulo id facere tenentur; secus nec ipsi faciunt fructus suos, etsi distributiones lucrari valeant pro eorum chori adsistentia, S. C. C. 1726.; Trid. s. 24. C. 12. de R.; Primates, Archiepiscopi, Episcopi in primo synodo provinciali, cui intererunt, Trid. s. 25. C. 2. de R.; eligendi ad regimen et cathedras Universitatum et publicorum gymnasiorum; nec non promovendi in gradus scholasticos doctoris, magistri, etc., Pius IV. C. *In Sacrosancta* 13. Novemb. 1654. § V. Doctores vero et Magistri Universitatum initio cuiuslibet anni solemne iuramentum emittere debent, quo ad orthodoxam doctrinam tradendam obstringuntur, Trid. s. 25. C. 2. de R. Rectoris vel Praefecti est curare, ut id observetur. — Fidei professio emitti potest immediate post institutionem vel collationem beneficii, et ante possessionem, S. C. C. 11. Maii 1782.; sed Cf. hic infra par. *Non manet,* et facienda omnino est forma proposita a Pio IV. C. *Iniunctum nobis.* Addenda autem pauca sunt, uti ratio habeatur etiam Decretorum Conc. Vaticani, S. C. C. 20. Ian. 1877. Aliter facta non proderit ad canonicas poenas vitandas contra eos latas, qui hanc professionem omittant. — Conc. Rom. Bened. XIII. tit. 1. c. 1.; Bened. XIV. Inst. 60.; Ferrar. v. *Fidei professio;* L. 41.; Collectan. cit. n. 1670., E. M. 364.

Qui in Sacra Scriptura doctores renuntiantur iuramentum praestare tenentur, secundum praescriptam formulam approbatam *Motu*

proprio Pii X. 29. Iun. 1910. Iuramentum item, secundum praescriptam formulam, praestare tenentur omnes illi, qui recensentur in *Motu proprio* Pii X. *Sacrorum antistitum* 1. Sept. 1910., *praemissa fidei professione;* — nec non, ratione officii, examinatores synodales et parochi consultores et illi qui recensentur in C. *Sapienti consilio Ord. serv. in Rom. Cur.,* aliique, de quibus omnibus Cf. infra n. 550.

Obligatio haec professionis fidei videtur gravis, nisi legitima consuetudine sit ei derogatum. Poena fructus restituendi probabiliter sententia indiget delicti declaratoria. Sanchez 1. 2. c. 5.; Tamburini, 1. 2. c. 1. D. 12. n. 4.

Non manet amplius facultas facta a Conc. Trid., qua provisi de beneficiis quibuscumque fidei professionem emittere possunt intra duos menses a die adeptae possessionis; ac proinde in posterum fidei professio emittenda est ante possessionem beneficii. S. C. Cons. 1. Mart. 1911.

In externa fidei confessione et divino cultu, ritus propriae ecclesiae, latinae et orientalis, servandus est. Cf. pro ritu rutheno constituto in statibus Foederatis Americae Septentrionalis Litt. Apost. Pii X. XVIII. Kal. 1907.. et pro eodem ritu constituto in regione Canadensi Decr. S. C. de Pr. I. 18. Aug. 1913. E. M. 365.

Confessioni fidei blasphemia opponitur. Per eam enim homo corde vel ore, secundum intellectum vel affectum Deo tribuit quae ei non conveniunt, vel negat quae ei conveniunt. Blasphemiae vitium sic ad infidelitatem spectat. De ea sermo erit in secundo Decalogi praecepto. S. Th. 2. 2. q. 13.

370. **Resolves:** — Qui rogatus, *privata auctoritate,* vel tacet, vel respondet obscure, vel ait se nolle respondere, se non rogari iure, non teneri se nec velle aliis dicere quid ipse credat, ac simili modo tergiversatur, nisi aliud expostulent rerum adiuncta, non videtur negare fidem, sed nolle prodere. Unde, si sic potest molesta inquisitione liberari, licet. *Privata auctoritate;* quoad enim *publicam potestatem,* regulariter non licet. Cf. pr. 18. d. ab Innoc. XI.; S. Th. 2. 2. q. 3. a. 2.; Suarez d. 14. s. 3.; Lugo d. 14. n. 37. 39.; Kenrick tr. 13. n. 30. — Non negat fidem, sed ostendit, qui fugit; quod etsi liceat, non tamen Pastori, tunc cum oves eius opera indigent; uti contra, si eis consultius est ut ad tempus se subducat, et in bonum earum reservet, tenetur fugere. Lugo d. 14. n. 42. 43. 96. — Cum non rogaris de fide, non solum licet, sed saepe melius est, ad Dei honorem et utilitatem proximi, tegere fidem, quam fateri: ut si ve-

niens inter haereticos plus boni facias; vel si ex confessione plus mali sequeretur, v. g., turbatio, neces, exacerbatio tyranni, periculum defectionis, si torquereris. Unde temerarium plerumque est offerre se ultro. Struggl. q. 1. n. 41. — E. M. 364.

Non peccat contra fidem, qui templa haereticorum vel infidelium ex mera curiositate visitat, secluso scandalo, perversionis periculo, aut mandato quod hoc prohibeat, neque sit signum protestativum falsae religionis. Mandatum Romae habetur non ingrediendi haereticorum templa, collationum et officiorum tempore. — Non peccat item, qui interest convivio nuptiali aut sepulturae haereticorum, quia haec proprie ad fidem non spectant, et praefatae adunationes ut mere civiles habentur. Non peccat item contra fidem qui per loca haereticorum transiens, timore periculi gravis, carnes comedit die vetito, ne catholicus agnoscatur, quia hoc per se non est signum haereseos; secus autem, si carnes manducaret etiam metu mortis, ad id in odium fidei impulsus. — Collectan. cit. n. 1829. 1833. 1843. 1855.; Struggl q. 1. n. 44. 45.; Lugo d. 14.; n. 156. seqq.; E. M. 364. 365.

Licet uti signis aut vestibus infidelium, si sint vestes aut signa propria alicuius regionis et distinctiva *gentis a gente,* quamvis regio haec tota sit infidelis, quia haec ad religionem per se non referuntur. Probabilius adhuc licet, gravi tamen de causa, si vestes sint distinctivae *sectae a secta,* quia tunc usus primarius earum est ad corpus tegendum, et secundarius tantum ad sectam distinguendam. Hinc licet missionario ad se occultandum indui vestibus ministrorum falsae religionis, ita ut unus ex ipsis appareat. Gur. Cas. 196.; L. 15.; Struggl l. c. n. 43.; Lugo d. 14. n. 70.-97. Secus autem, si vestes aut signa, sint *protestativa falsae religionis,* ut sunt vestes et ornamenta quibus sacerdotes in exercitio functionum suarum utuntur. Hinc neque licet incensio thuris, genuflexio coram idolo, sumptio coenae haereticae, etc., etsi externe tantum haec fiant. — Collectan. cit. n. 1640. 1649. 1650. 1651. 1653.

Catholici viventes inter haereticos, si ex praecepto magistratus contrahant matrimonium coram ministro haeretico, peccant contra fidem, etiamsi contraxerint ante vel contracturi sint postea coram sacerdote catholico; testatur enim contrahens, caeremonia illa, se illum agnoscere verae fidei ministrum; quod est intrinsece malum, quia auctoritas ministri et consequenter doctrina eius augetur, et concurritur ad ritus haereticos, quos minister isto actu exercet. Licite tamen contrahunt coram magistratu civili, vel potius testantur se velle contrahere; modo prius, vel posterius ritu catholico contrahant; quia haec

actio est instituta ad finem, politicum, ut coniuges habeantur, et proles non censeantur illegitimae. — Bened. XIV. C. *Ex quo singulari* 1742.; L. 12. seqq. 18.; Lugo d. 14. n. 156. seqq.

Licet per se funeri mere civili intervenire, officii causa, et gravi ex causa, ac remoto scandalo. Regula tamen generali illicitum est huiusmodi funeribus intervenire, in quibus data opera et ob despectum religionis, interventus sacerdotum excluditur. Vexilla massonica, vel anticatholica, nullo pacto admitti possunt funeralibus et in ecclesiis. Quin imo in ecclesiis, nonnisi benedicta vexilla sunt admittenda; nisi secus turbae ac pericula timeantur. S. R. C. 14. Iul. 1887. ad 1. n. 3679., S. Poenit. 3. Apr. 1887., S. O. 4. Apr. 1887., E. M. 365.

371. *Qualis communicatio fidelibus sit prohibita cum Iudaeis?* — « Fidelibus praeter communicationem in rebus Religionis et matrimonii, cum Iudaeis est prohibitum, 1.° habitare; 2.° eorum medicis aut medicina uti; 3.° ex condicto et societate, convivio aut eodem balneo interesse; 4.° in domibus eorum agere famulum, aut nutricem; 5.° illis in testamento legata relinquere; 6.° eis publica officia inter christianos committere. Ita ex Iur. Can. — Porro finis harum prohibitionum est partim dignitas Religionis Christianae, partim periculum subversionis. Quando igitur aliqua communicatio ex recensitis huic fini graviter opponitur, illa est peccatum mortale; quando vero solum leviter, illa est peccatum veniale. — Praeterea propter necessitatem aliamque rationabilem causam potest contingere, ut aliqua communicatio cum Iudaeis neque sit venialiter peccaminosa », Struggl q. 2. n. 5.; La-Croix l. 3. n. 89., consuetudine praesertim interveniente, quae hodie ferme ubique obtinet. Scav. l. 2. n. 809. — C. *Nullus,* C. *Omnes* caus. 28. q. 1.; C. *Iudaei de Iud. Sarac.* etc.; L. 18.; S. Th. 2. 2. q. 10. a. 7. 9. 10.; E. M. 366.

372. *Qualis communicatio prohibita sit cum haereticis?* — Communicatio simpliciter prohibita est cum haereticis, si sint *excommunicati vitandi.* — Communicatio prohibetur cum ipsis *in divinis,* communicando nempe in eorum ritibus, propriis sectae haereticae, minime vero communicando cum ipsis in nostris ritibus, si sint, tolerati, audiendo, e. g. missam in ecclesia cum haeretico. Ratio est, quia prior *in divinis* communicatio protestatio quaedam est falsae sectae, scandalum et perversionis continens periculum. Ac, cum vix unquam hae absint rationes, ideo rarissimum est, ut praedicta liceat communicatio, licet intrinsece mala non sit. Ea semper fuit prohibita a S. Sede, quae eam tolerat tantum, quando gravissima sint mala,

quae aliter non possint vitari. Collect. S. C. de P. F. n. 1797. seqq. 1814. 1845. q. 6. Posterior communicatio nullum saepe continet grave incommodum, aliquando vero scandalum continet et periculum falsae opinionis et erroris circa veritatem et necessitatem catholicae religionis. Et sic admitti possunt haeretici ad sacras functiones; dummodo tamen sacris ritibus non se immisceant. Romae eis assistunt absque ulla difficultate. Sed non liceret eis administrare sacramenta, nec sacramentum poenitentiae, nisi in articulo mortis, et tunc efficaciter remoto scandalo. Illicitum catholicis est, in templis haereticorum, cum ibi falsum cultum exerceant, organum pulsare. S. O. 8. Iul. 1889. Deficiente vero catholico viro ad pulsandum organum, potest in ecclesia temporarie admitti ad istam functionem musicus acatholicus, remoto tamen scandalo, vel scandali periculo. S. O. 23. Febr. 1820. — Communicatio prohibetur cum ipsis etiam *in civilibus,* licet sint tolerati, semper ac inde scandalum et perversionis periculum habeatur. De opificum consociationibus, catholicis et mixtis, Cf. Litt. Enc. Pii X. *Singulari quodam* 24. Sept. 1912., quibus mixtae catholicorum et protestantium consociationes tolerantur et permittuntur, in Germania, propter magna incommoda, quae secus haberentur, ita tamen, si cautiones adhibeantur idoneae ad declinanda pericula, quae in his consociationibus insunt. — Prohibita omnibus est publica disputatio cum haereticis. S. C. C. 8. Mart. 1658. Laicis speciatim prohibitum est publice vel privatim cum haereticis disputare. C. *Quicumque* 2. § 1. *de Haeret.* in 6.° — Struggl q. 2. n. 32. 33.; Lugo d. 22. n. 1. seqq.; Suarez d. 20. s. 1., d. 21. s. 3. n. 4.; Bened. XIV. de Syn. l. 6. c. 5. n. 2.; S. Th. 2. 2. q. 10. a. 7., Quodl. 10. a. 15.; E. M. 367.

373. *Qualis communicatio fidelibus sit prohibita cum paganis?* — « Iure tam divino positivo, quam ecclesiastico, sub peccato mortali prohibita est communicatio 1.° in iis rebus, quae pertinent ad Religionem, e. g., in eorum dogmatibus, caeremoniis et ritibus.... Ratio.... quia taliter communicans utitur signis, et exercet actiones, quae per se significant professionem falsae Religionis, adeoque saltem externe abnegat veram fidem. — 2.° Iure pariter divino et ecclesiastico, prohibitum est fidelibus inire matrimonium cum paganis, immo etiam cum Iudaeis. C. *Cave* 28. q. 1.... 3.° — E contra in actionibus civilibus nullo iure fidelibus est prohibitum communicare cum paganis, quando abest periculum perversionis ». Struggl q. 2. n. 4.; ad Cor. 10., 27. — Cum infidelium cultus prorsus falsus sit, communicatio *in divinis* cum ipsis in illo *intrinsece mala* est. Collect. S. C. de P. F. n. 1775.; — S. Th. 2. 2. q. 10. a. 7. 9. 10.; E. M. 368.

374. **Nota :** « Principes christiani possunt permittere iudaeis, et paganis, aut haereticis libertatem conscientiae tantum ob bonum Religionis, et ob spem conversionis ; non autem ob temporale emolumentum... Bene autem potest Ecclesia, et quicumque Princeps supremus compellere iudaeos et paganos subditos *ad audiendam* fidem nostram ». L. 18. Possunt item compelli infideles, « ne fidem Christi impediant ». Sed « nullo modo sunt ad fidem compellendi, ut ipsi credant, quia credere voluntatis est ». S. Th. 2. 2. q. 10. a. 8. 10. 11., q. 11. a. 3. 4., q. 12. a. 2 ; E. M. 369.

DE PRAECEPTO SPEI

375. *Quid sit spes?* — Spes actus voluntatis est, quo amore concupiscentiae Deum et divina prae omnibus aliis concupiscibilibus nobis concupiscimus, et quo ex virtute Dei auxiliatrice et fidelitate in promissis futuram beatitudinem et media ad illam consequendam *certo* et *firmissime* expectamus. Hinc obiectum *materiale* spei primarium est Deus et aeterna beatitudo, secundarium vero divinum gratiae auxilium, et bona opera nostra. Obiectum *formale* spei, secundum varios eius actus seu formalitates, *amoris* et desiderii, *erectionis animi* et conatus voluntatis ad superandas difficultates, demum *fiduciae*, est bonitas Dei respectiva, virtus Dei auxiliatrix, fidelitas Dei in promissis. « Spes, ait S. Th. 2. 2. q. 17. a. 6. ad 3. et ad 8., facit tendere in Deum sicut in quoddam bonum finale adipiscendum, et sicut in quoddam adiutorium efficax ad subveniendum ». — Ad Hebr. 6., 18. 19. ; Trid. s. 6. c. 31. ; Struggl q. 3. n. 1. 2. 3., q. 4. n. 2. ; Theol. Wirceb. n. 233. seqq. ; Laymann l. 2. tr. 2. c. 1. n. 6. ; S. Th. 3. D. 26. q. 1. 2., de Virtut. q. 7. un. de Spe a. 1. 3., l. 2. q. 40., 2. 2. q. 18. a. 1. 4. ; L. 20. 21. ; E. M. 370.

376. *Quaenam sint peccata spei opposita?* — Ratione *amoris*, primi actus spei, ei opponitur *odium abominationis Dei*, quo quis Deum abominatur, tanquam sibi infestum propter vindictam peccatorum, vel quo quis a Deo, aeterna beatitudine, avertitur, et vult in re alia, quam in Deo, ponere suam felicitatem. Hinc etiam mortale peccatum est, spei oppositum, *amare magis amore concupiscentiae terrena*, quam coelestia ; v. g., si quis ita comparatus sit, ut desideret perpetuo degere in hac vita, et

Deo relinquere caelum, si sibi relinquat terram. — Ratione *spei,* alterius actus virtutis spei, ei opponitur *fuga a Deo,* propter laborem et difficultatem ad eum consequendum, ac *desperatio* et *praesumptio.* Prior est diffidentia voluntaria obtinendi beatitudinem et media ad eam assequendam necessaria. Posterior vero est inordinata fiducia beatitudinis obtinendae sine mediis a Deo ordinatis. Praesumptio praecipue committitur, si praesumas vitam aeternam propriis naturae viribus sine gratiae auxilio obtinere; si eam exspectes sine poenitentia, sine labore, ex sola Dei misericordia; si eam expectes supra propriam dispositionem, secundum ordinem divinae providentiae: e. g. si sanctitate et gloria superare velis B. V. Mariam. — Struggl q. 3. n. 11. 14.-16.; Suarez d. 1. s. 2. 3.; S. Th. 2. 2. q. 20., q. 21.; L. 20. 21.

377. *An detur parvitas materiae in peccatis contra spem?* — R. Negative quoad *Dei odium* et *creaturarum amorem,* si actus sit perfectus, ut per se patet. — R. Negative quoad *desperationem,* si sit perfecta et proprie talis; est enim maxime iniuriosa Misericordiae divinae. Ad Eph. 4., 19. Secus vero, sit imperfecta et improprie talis, ut saepe in tristitia et impatientia accidit. Notandum autem hic est, quod animae etiam devotae tentationibus desperationis prope continuis nonnunquam exagitantur. Haud quidem facile credendum est eas peccasse graviter, quamvis putent se illis consensum praebuisse; sicut nec nimius timor de periculo salutis cum desperatione proprie dicta confundendus est. — R. Affirmative quoad *praesumptionem,* etsi gravis sit ex genere suo. Bonac. apud La-Croix 128. docet, eum tantum venialiter peccare, qui ex praesumptione de bonitate Dei peccaret venialiter, aut in sequentem diem differret agere poenitentiam circa peccatum mortale. — Suarez d. 2. s. 3.; S. Th. 2. 2. q. 20. a. 1. 3.; L. 20.

378. *An sit peccatum contra spem ex taedio mortem exoptare?* — R. Negative *per se,* quia non est recedere a Deo tanquam a fine ultimo; neque generatim est grave peccatum, sed tantum veniale, nisi adsit expressa rebellio contra ordinem divinae Providentiae. — Cf. 386.

379. *An sit praesumptio peccare sub spe veniae, vel perseverare in peccato ex eadem spe veniae?* — « Dicendum quod peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniae ad praesumptionem pertinet, et hoc non diminuit, sed auget peccatum ». S. Th. 2. 2. q. 21. a. 2. ad 3. Idem dicito de eo, qui peccat vel auget peccata, vel in peccato perseverat ex spe veniae, tanquam ex motivo sive ra-

tione peccandi; quia nempe Deus peccatis ignoscit, vel tam facile decem quam quinque peccatis, nunc vel in fine vitae. — Non est autem praesumptio peccare ex passione et fragilitate *cum spe veniae,* quandoque percipiendae, et proposito poenitendi, et ita peccatorum remissionem obtinendi; etsi actus iste spei, sive sit praevius, sive sit concomitans, removeat maiorem timorem peccati, et sit *per accidens* occasio liberius peccandi. Immo hoc, peccatum diminuit; quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum ». S. Th. l. c. Et sane « dum quis actu vult peccare vel actu peccat, bonum est sperare veniam peccati et proponere postea poenitere ». Struggl q. n. 17.; La-Croix 126.; L. 21.

380. *An sit praesumptio committere pluries idem peccatum, quia tam facile pluries quam semel commissum accusatur?* — R. Negative. Ratio est, quia tunc quis non peccat ex facilitate veniae obtinendae, sed ex facilitate confitendi, quamvis haec omnino prava sit dispositio. La-Croix 127.

381. *An spes sit necessaria? An necessarius etiam timor?* — R. Ad 1.um Spes in adultis requiritur *de necessitate medii ad salutem.* Homo enim ad Deum finem suum ultimum consequendum pervenire nequit, nisi propriis actibus et meritis in ipsum tendat: hoc autem sine spe fieri non potest. Spe indigent iusti, ut possint gratiam ad derseverandum postulare. Spe indigent peccatores, ut ad iustificationem disponantur. Si fides necessaria est necessitate medii, et spes necessaria est necessitate medii. Fidei necessitas ex rebus sperandis Apostolus desumit. Ad Hebr. 11., 1. 6.; ad Coloss. 1., 23. Constat etiam ex Trid. s. 6. C. 1. 13. — Spes necessaria est etiam *necessitate praecepti.* Siquidem datur verum praeceptum eliciendi actus spei aliquoties in vita. Constat ex pr. 1.ª d. ab Alex. VII. — *Quandonam* et *quonam modo* urgeat praeceptum spei iisdem regulis determinandum est, quas supra de fide statuimus. Cf. 354. Ceterum, ut pro praecepto fidei, ita pro praecepto spei nulla practice habenda est anxietas. Nam ad illud implendum spes sufficit virtualis, orando, sacramenta recipiendo, alia pia opera exercendo. Qui vero ei desunt, cum id ordinarie fiat sine advertentia, nullam quoad praeteritum perturbationem habere debent. — Facile autem peccatum intelligitur ob omissionem actuum fidei, spei, caritatis in homine e. g. qui confitetur se vixisse oblitum Dei et Religionis vel qui confitetur se nihil orasse, et a notabili tempore ad sacramentum poenitentiae non accessisse. Suarez d. 2. s. 1. n. 3.; Struggl q. 3. n. 7. seqq.; S. Th. 2. 2. q. 22. a. 1.; L. 20.; E. M. 376.

R. Ad 2.um « Sicut aliquis inducitur ad observantiam praeceptorum legis per spem praemiorum, ita etiam inducitur ad legis observantiam per timorem poenarum, qui est *timor servilis....* » S. Th. 2. 2. q. 22. a. 2. Ipsa ergo poenarum comminatione, necessitas patet *timoris servilis*. Eccl. 1., 27. 28.; Luc. 12., 5. Sed est et alius *timor filialis,* qui « ex amore sequitur », S. Th. 1. c. ad 2., et qui timor est offensae Dei, et consequenter ad Dei legem observandam adhuc magis nos inducit, cum huiusmodi timor « reverentiam Deo exhibeat, et principium quoddam sit omnium eorum, quae in Dei observantur reverentia ». S. Th. 1. c. a. Unde et huius *timoris filialis* patet necessitas. — Peccatores, ait Conc. Trid. s. 6. C. 6. ad iustitiam disponuntur « dum... *a divinae iustitiae timore,* quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo *in spem eriguntur,* fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tamquam omnis iustitiae fontem diligere incipiunt », *ac propterea* ad poenitentiam *odio* et *detestatione* peccatorum moventur.

DE PRAECEPTO CARITATIS

I. — DE CARITATIS NECESSITATE

382. *Quid sit caritas?* — Caritas actus voluntatis est, quo Deum tanquam *summum bonum* amore *benevolentiae* et *amicitiae* diligimus *propter seipsum,* et *proximum propter Deum. Benevolentiae,* quia Deo volumus bonum; *amicitiae,* quia amor cum redamatione est. *Proximum,* nempe omnes, quibuscum aeternae beatitudinis participes esse possumus, nosmetipsos, alios homines, angelos. Caritas enim amicitia cum Deo est, et omnis amicitia fundatur super aliqua *vitae communicatione. Vitae communicatione;* nam caritatis et amicitiae est amare, et amare vita est. *Vitae communicatione;* nam amare est velle bonum, si ergo amor mutuus sit, debet esse mutuum velle bonum; adeoque communis vita et commune bonum. Porro *vitae et boni communicatio* alia non est cum Deo quam aeterna beatitudo, cuius inchoatio in hac vita per gratiam habetur. *Propter Deum,* i. e. propter Dei gloriam. *Summum bonum, propter seipsum;* adeoque Deum in omnibus et super omnia diligimus, ut promissiones suas consequamur, non quia id

bonum nostrum est, sed quia in bonum Dei, i. e. in Dei gloriam cedit. Quare *obiectum materiale primarium* caritatis est Deus, *secundarium* proximus. *Obiectum* autem *formale*, bonitas Dei absoluta. — S. Th. 2. 2. q. 23. 25. 27., L. 22.; E. M. 377.

Bonum id est quod conveniens est. Hac *praesupposita* ratione, voluntas illud amat, quia ei conveniens est. Porro hoc ipsum maxime voluntati conveniens est, quod Deus sit; et magis ipsi hoc bonum conveniens est, quam ipsum proprium bonum. Et sic voluntas bene in Deum ferri potest suo actu propter seipsum, et velle ut Deus sit et infinitis bonis et perfectionibus praeditus sit.

383. *An detur speciale caritatis Dei praeceptum?* — R. Affirmative. Prob. Matth. 22., 37. 37.; *Diliges Dominum Deus tuum ex toto corde tuo... hoc est maximum et primum mandatum.* Idem evincitur ex pr. 1.ª d. ab Alex. VIII. Caritatis praeceptum, ut patet ex allato SS. textu, nos obligat ad Deum *super omnia amandum,* haud quidem *intensive,* maiori voluntatis conatu, et amore ferventiore, qui superet quemlibet alium voluntatis affectum, et in sensum etiam ordinarie redundat, etsi hoc maxime deceat; sed *appretiative,* ratione et rationali voluntate Deum rebus omnibus praeferendo, perfecta et efficaci voluntate, non imperfecta tantum et inefficaci velleitate et complacentia, ita ut nullam creaturam pluris faciamus quam Deum, et velimus potius omnia perdere quam Deum graviter offendere. Cum autem dilectio et amicitia sit duarum voluntatum unio atque consensio, in hoc caritatis natura et praeceptum est, quod quis velit ea quae Deus vult, et nolit quae Deus non vult in re quavis gravi, graviter, in re quavis levi, leviter; haec demum vera et *perfecta* caritas est. — S. Th. 2. 2. q. 26., q. 44.; L. 22.; E. M. 378.

Hinc patet quod falso omnino existimaretur esse fere impossibile vel admodum difficile elicere actum caritatis. Nam, si praecepta est, Deus ad eam nos adiuvat. Ac, si bonitas hominum nos movet ad amorem benevolentiae et amicitiae, multo magis bonitas Dei infinita. Si maxime nos movet ea bonitas, quae etiam beneficiis manifestatur, quantum nos movere non debet bonitas Dei Creatoris, Redemptoris, Remuneratoris? Si praeterea sumus in statu gratiae, ipse habitus caritatis nobis persuadet quod eius actus non difficilis esse debet, cum propter actum eliciendum connaturali quodam modo ille habitus infundatur. Quare, si proposita sibi divina excellentia, infinita Dei perfectione, infinita Dei bonitate, conetur quis sincero animo puram elicere caritatem, poterit bene existimare se illum caritatis

actum elicuisse, et ex caritate etiam perfectam peccatorum contritionem consequenter concepisse. Cf. Deuter. 6., 1.-9.

384. **Resolves:** Peccatum mortale et gravissimum est, neque parvitatem materiae admittit, cum infinitae Dei bonitati opponatur, si quis Deum formaliter *oderit odio malevolentiae et inimicitiae,* v. g., si quis optet Deum non esse, et odio haberi a Deo. — Mortaliter etiam peccat, si quis amet Deum *amore appretiative minore* quam creaturas. Quare « quilibet actus peccati mortalis contrariatur caritati ». S. Th., 2. 2. q. 24. a. 12. — Peccat item contra caritatem Dei, si quis Deum *non diligat propter se,* tanquam finem ultimum omnium rerum; sed tantum propter aliud, v. g., vitam aeternam, vel ad evitandum infernum. Quod est mortale, quia scilicet Deus non diligeretur appretiative super omnia, si aliud ab illo *actuali intentione* amaretur ut *finis principalis. Principalis,* quia Deus propter retributionem vitae aeternae amari potest, sed minus principaliter. *Actuali intentione,* quia secus vitam aeternam et alia Dei dona amando, eo ipso quod talis actus sit in se rectus, vita aeterna, vel alia Dei dona, sunt semper saltem implicite et actu exercito ordinata in Deum, tamquam in supremum finem. — L. 23. 24.; S. Th. 2. 2. q. 34. a. 1. 2.; Struggl. q. 5. n. 2.; Sanch. l. 2. c. 35. n. 3.

385. *An schisma sit speciale peccatum contra caritatem?* — « Peccatum schismatis proprie est *speciale peccatum,* ex eo quod *intendit* se ab unitate separare quam caritas facit; quae non solum alteram personam alteri unit spirituali dilectionis vinculo; sed etiam totam Ecclesiam in unitate spiritus. Et ideo proprie schismatici dicuntur, qui *propria sponte* et *intentione* se ab unitate Ecclesiae separant... Et ideo schismatici dicuntur qui subesse renuunt summo Pontifici, et qui membris Ecclesiae ei subiectis communicare recusant... Schisma autem *per se opponitur unitati* ecclesiasticae caritatis... Dicendum quod non obedire praeceptis *cum rebellione quadam* constituit schismatis rationem. Dico autem *cum rebellione,* cum et pertinaciter praecepta Ecclesiae contemnit, et iudicium eius subire recusat. Hoc autem non facit quilibet peccator, unde non omne peccatum est schisma ». S. Th. 2. 2. q. 39. a. 1., q. 42. a. 1. ad 2.

386. *Quandonam urgeat praeceptum caritatis Dei?* — Nullum datur praeceptum agendi semper ex motivo caritatis. Prob. ex pr. 8.ª d. ab Alex. VIII. E. M. 313., et quia praeter caritatem actus sunt aliarum virtutum boni et meritorii. — Praeceptum autem caritatis

frequentius, quam semel in vita, vel singulis quinquenniis urget. Prob. ex ppr. 5.ª 6.ª 7.ª dd. ab Innocent. XI. — Quandonam et quomodo urgeat praeceptum caritatis iisdem regulis determinandum est, quas supra de fide statuimus. Cf. 354. S. Alph. censet non excusari a mortali, qui per mensem actum caritatis differt. Verum haec opinio nullo demonstrativo argumento innititur, et limites probabilitatis non excedit. Insuper idem S. D. exsistimat probabilissimum, praeceptum caritatis urgere in articulo mortis. Si de iis sermo sit, quibus aliud iustificationis medium non suppetit, verissime id affirmatur. At si talis absit necessitas, etiam haec opinio limites probabilitatis non excedit. Si aliud vero non suppetat iustificationis medium, caritatis actus necessarius est non tantum necessitate praecepti, verum etiam medii. Omnibus autem necessarius est necessitate medii *habitus caritatis,* qui inseparabilis est a gratia sanctificante, quam tamen consequi possumus etiam simplici attritione et sacramento, praesertim baptismi et poenitentiae.

Bened. XIV. Episcopos hortatur statuere, ut in omnibus parochiis, diebus dominicis et festis populo praelegantur actus fidei, spei, caritatis. C. *Etsi minime* 7. Febr. 1742. n. 18.

Precepto caritatis satisfit operando ad hunc finem, placendi nempe Deo, vitando peccatum quia Deo displicet, orando ut sanctificetur nomen Dei, ut eius regnum adveniat, ut fiat voluntas eius, gaudendo de perfectionibus divinis, optando ut nemo Deum offendat, actum contritionis eliciendo, quia contritio caritatis motivum includit, minime vero attritione, quia caritati motivo non innititur, etc. Quare nemo qui pie vivit de hoc praecepto anxius esse debet. Ob varias item doctorum sententias, et ob defectum advertentiae, ut in praecepto fidei et spei, raro hic peccatum committitur. — S. Ioann. 14., 21., L. 8. 23., H. A. 13.; Struggl. q. 4. n. 7.-10.; E. M. 381.

387. *Quid caritas erga proximum importet: an detur praeceptum caritatis proximi?* — R. Ad 1.um Caritas proximi *praecipit amorem* sui et proximi, sed *ordinate;* non enim omnis proximus eodem modo nobis proximus est. Amor sui complectitur debitam habendam curam animae et corporis. Peccata contra eam commissa implicite in aliis peccatis commissis, et in confessione accusatis, continentur et accusantur. Cum autem et inimicus proximus sit, inimicorum etiam *amorem* praecipit. *Amorem,* ut ei nempe bonum velimus. Bonum hominis praecipuum est Deus. Caritate ergo volumus, ut homo Deo potiatur, consociatione in plena participatione beatitudinis. Et hoc est

amare proximum *sicut seipsum.* Praeter *interiorem amorem,* cum caritas natura sua sterilis non sit, sed operosa, *exteriora* etiam *opera praecipit.* Quare praeter interiorem *benevolentiam,* caritas etiam *beneficentiam* praecipit, quae executio benevolentiae est. Agitur de praecepto caritatis theologicae, quod evidenter constat ex ipsis Christi verbis. « Secundum autem (mandatum) *simile* est huic: Diliges proximum tuum *sicut teipsum* ». Matth. 22., 39.; 1. Ioann. 4. 21. — Inter exteriora opera specialem locum tenent eleemosyna et correptio fraterna, quae opera sunt misericordiae: illa corporalis, haec spiritualis. *Misericordia* enim virtus est, quae nos inclinat ad alienae miseriae compatiendum, et ex compassione subveniendum. — Eadem caritas *prohibet* e contrario *odium malevolentiae et inimicitiae* proximi; quod ex genere suo mortale est. Eo enim malum volumus proximo, prout ipsi est malum, quod semper est inordinatum, et caritati repugnans. Datur vero parvitas materiae, cum malum, quod proximo velimus, magnum vel parvum esse possit. Praeter internum hunc actum *prohibet* consequenter, *ne exterioribus nostris actionibus damnum inferamus* spirituale eius saluti per scandalum, neve aliud damnum ei faciamus sive quoad alia bona animi, sive quoad bona corporis. — De hoc postremo agetur in praeceptis Decalogi, hic de reliquis tantum dicemus.

Benevolentia ergo et *beneficentia* actus sunt *caritatis;* illius est velle bonum, istius facere bonum, *secundum communem rationem boni.* Si bonum, quod quis facit alteri, accipitur sub speciali ratione boni, beneficentia accipiet specialem rationem, et pertinebit ad aliquam specialem virtutem. Si bonum e. g. sit debitum, pertinebit *ad iustitiam;* si sit ad relevandam miseriam, pertinebit *ad misericordiam,* etc. Quare ad caritatem pertinet *collatio beneficii in generali.* Ut proprie habeatur *beneficii collatio et beneficentia* opus est, ut habeatur *liberalis collatio doni.* S. Th. 2. 2. q. 31. a. 1.

Caritas, de qua proprie hic agitur est *caritas theologica,* qua proximus *propter Deum* amatur. Sed alia etiam datur caritas, *virtus moralis,* qua proximus amatur propter ipsam huius amoris honestatem, quae per se naturalis virtus est. Naturalis huius amoris motivum non impedit, quominus etiam hic amor supernaturalis sit, si ex gratia fiat, et fide informetur. Et a Deo praecipitur: « Omnia quaecumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis ». Matth. 7., 12.; Iob. 4., 16. Hoc tamen amore non impletur praeceptum caritatis theologicae.

Laudabile quidem et valde meritorium est, ut qui erga proximum exercendi actus sunt, ex Dei caritatis motivo exerceantur; obliga-

torium tamen per se non est. Etenim ut caritas Dei praecipit, ut eius mandata observemus, sed non praecipit etiam ut illa ex motivo caritatis Dei exequamur, sic etiam caritas erga proximum praecipit utique ut varios beneficentiae et misericordiae actus exerceamus, minime vero, ut illos nonnisi ex Dei caritatis motivo efficiamus.

R. Ad 2.um Praeceptum datur proximum diligendi *vero* et *interno affectu,* ut constat ex Ioan. 15., 12. 17.; et ex ppr. 10.a 11.a dd. ab Innoc. XI.; *et externo* etiam *amore,* 1. Ioan. 3., 15. seqq.; S. Th. 2. 2. q. 31. a. 2. Sed huic praecepto sufficienter quis satisfacit *per amorem quemdam generalem, qui neminem excludat,* atque adeo orationem dominicam recitando, in qua et internum et externum actum habes. — Huiusmodi praeceptum obligat *per se,* quando *per se* obligat praeceptum caritatis in Deum. Est enim huic simile. Matth. 22., 39. Unde qui implet praeceptum caritatis erga Deum, omne bonum Deo volendo, saltem implicite implet praeceptum caritatis erga proximum, salutem illi desiderando. Obligat vero *per accidens:* 1.° Si odium in proximum nequeat repelli, quin actus eliciatur amoris: qui enim tenetur ad finem, obligatur ad media. 2.° Quando proximus est *in necessitate,* alioquin frustraneum esset praeceptum; *si ea innotescat,* nemo enim inquirere tenetur, an aliquis egeat. — L. 8.; S. Th. 2. 2. q. 25., q. 27. a. 8., q. 30., q. 31., q. 32. a. 1. 2., q. 34. a. 3. 4.; q. 44.; Struggl q. 6. n. 4.; Salm. 17.; D'Annib. ed. 4.a p. 2. n. 81.; E. M. 282.

Per amorem quendam generalem, qui neminem excludat; non imminet enim cuilibet cura de salute proximi, *nisi forte in casu necessitatis.* S. Th. 2. 2. q. 26. a. 5. ad 3. Neque vero ratione *communis caritatis* obligatio adest inquirendi necessitatem proximi. Nam ea non respicit nisi casus cuivis occurrentes. « Illud quod debetur alicui determinatae et certae personae..... oportet quod ei impendamus, non expectantes quod nobis occurrat, sed debitam sollicitudinem habentes, ut eum inquiramus..... Sed illa beneficia. quae non debentur certae personae, sed communiter omnibus proximis..... non oportet nos quaerere quibus impendamus, sed sufficit quod impendamus eis, qui nobis occurrunt ». S. Th. 2. 2. q. 33. a. 2. ad 4.

388. *Quaenam sint peccata caritati opposita?* — Ex A. D. 2. 2. sunt. 1.° *Odium* Dei et proximi, quod opponitur ipsi dilectioni caritatis; odium Dei quovis letali peccato virtualiter inest, q. 34. Graviter autem caritas erga proximum laeditur quavis gravi displicentia sine iusta ratione proximo causata, quae gravem eius offensionem

constituit. — 2.° *Acedia,* quae opponitur gaudio caritatis de bono divino, q. 35. Cf. n. 343. seq — 3.° *Invidia,* quae opponitur gaudio de bono proximi, q. 36. Cf. n. 327. seq. — 3.° *Discordia,* quae est in corde, et opponitur caritatis paci, q. 37. Cf. n. 322. — 4.° *Contentio,* quae est in ore, et paci etiam opponitur, q. 38. Cf. n. 322. — 5.° *Schisma, rixa, bellum, seditio,* quae pertinent ad opus, et paci pariter opponuntur, q. 39.-42. Cf. n. 342. 380. 751. — 6° *Scandalum,* quod caritatis *beneficientiae* opponitur, q. 43.

Omissio auxilii sive spiritualis sive temporalis, quando debitum sit, attenta proximi necessitate et opitulantis facultate, proprie contra *misericordiam* est, et consequenter contra caritatem.

Laesio proximi in suis bonis temporalibus proprie iustitiae opponitur. Verum omnibus peccatis contra iustitiam erga proximum laeditur simul caritas et iustitia, licet peccatis contra caritatem proximi non semper iustitia laedatur.

II. — DE ORDINE CARITATIS

389. *Quinam generatim ordo in caritate proximi sit servandus?* — Ordine caritatis quisque tenetur post Deum diligere, 1.° seipsum secundum bona spiritualia; quatenus Deum *finem suum,* i. e. bonum supremum et unice necessarium, plus sibi, quam alteri velit; deinde proximum quoad eadem spiritualia bona; 2.° seipsum quoad bona corporalia intrinseca, uti sunt vita, sanitas, etc.; deinde proximum quoad eadem corporalia bona; 3.° seipsum, et deinde proximum quoad bona externa, uti fama, honos, divitiae. Ratio est, quia amor sui est regula amoris proximi. Regula autem prior est ac potior, quam regulatum. Quare amor sui praecedit semper et praefertur amori proximi, ubi *de bonis eiusdem ordinis agatur, et de pari necessitate.*

Eiusdem ordinis: Supernaturalia bona praeferenda sunt bonis *naturalibus.* Itemque bonum *commune* praeferendum est bono *privato;* quia bonum multorum commune divinius est, quam bonum unius privatum. Bona naturalia *intrinseca,* vita, sanitas, integritas membrorum, praeferenda sunt *extrinsecis,* famae, honori, divitiis. Fama vero et honor respectu divitiarum altioris sunt ordinis, quia quid spirituale et morale sunt.

Necessitas autem sive temporalis, sive spiritualis, triplex distinguitur: 1.° *Extrema,* cum periculum *vitae,* id est aeternae damnationis aut mortis, alteriusve mali morti fere aequalis, ita proximo instat, ut hic, moraliter loquendo, sine alterius auxilio illud evadere non possit. Et quasi *extrema* est, si se liberare possit, sed nonnisi maxima difficultate; vel probabile tantum sit periculum praedicti mali, vitae, integritatis membrorum principalium, libertatis, gravissimi morbi, infamiae. 2.° *Gravis,* cum quis magnum patitur periculum salutis animae, aut vitae corporis, alteriusve gravis mali, quod sine magna difficultate effugere nequit: talis est necessitas, in qua desunt necessaria ad statum conservandum. 2.° *Communis* seu *mediocris,* in qua quis sibi providere potest sine magna difficultate. In hac versantur in ordine spirituali vulgares peccatores, qui, si vellent conatum aliquem adhibere, e pravo statu resurgerent; in ordine vero temporali sunt generatim in ea pauperes mendicantes, quibus vita, pro eorum conditione, non nimis molesta ac misera est. — Tambur. Expl. Dec. l. 5. c. 1. § 1. n. 4. seqq. § 2. n. 5. seqq.; Suarez de Carit. d. 9. s. 2. n. 4.; S. Th. 2. 2. q. 26. a. 4.-6., q. 31. a. 3., q. 32. a. 3., q. 44. a. 7. 8.; L. 25. 27. 31., H. A. 18.

390. **Resolves:** Peccat contra caritatem erga seipsum graviter vel leviter pro rei gravitate, qui debitam animae vel corporis curam negligit. — Licet quidem, per se loquendo, se privare bonis spiritualibus non necessariis ad salutem ob bonum proximi spirituale vel corporale, ut esset omittere ingredi in religionem, ne desit qui aut paroeciae, aut seminario, aut missioni operam impendat, vel ad alendos parentes suos aut filios. Immo potest quis maiora bona spiritualia, non necessaria, optare et proximo procurare, quam sibi, secluso eorum contemptu. — At non licet leviter vel graviter peccare, neque subire periculum proximum peccandi, ut peccatum alienum impedias, quando lapsus tuus appareat quodammodo certus; secus, si periculum istud fieri possit remotum, ita ut merito confidas non te lapsurum esse. — L. 26., l. 4. n. 78., l. 5. n. 63., l. 6. n. 453., H. A. 14.; S. Th. 2. 2. q. 26. a. 3. 4.

In extrema necessitate spirituali succurrendum est proximo etiam cum certo vitae periculo, dummodo haec quatuor constent, 1.° ut sit aeque certa spes illum iuvandi; 2.° ut proximus nullum alium habeat a quo sublevetur; 3.° ut proximus certo damnandus sit, nisi a te adiuvetur, ita ut tibi constet proximum non posse seipsum liberare a peccato per baptismum, per sacramentum poenitentiae, aut saltem

per contritionem perfectam; 4.° ut gravius malum inde non immineat, v. g., si quopiam ea de causa moriente, plurium aliorum salus periclitetur. — 1. Ioann. 3., 16.; L. 27.; S. Th. 2. 2. q. 26. a. 5.; Reginald. Prax. For. Poenit. l. 4. c. 25. s. 6. n. 357.

In extrema necessitate temporali succurrendum est proximo ordinarie cum magno quidem incommodo, non tamen cum maximo, quale esset etiam pro divite magna pecuniae largitio. Ratio est, quia ex una parte vita proximi bonum est excellentius aliquo nostro bono; et ex alia parte, cum amor sui ordine praecedat, nemo obligatur ad tantum incommodum pro aliis subeundum. — L. 31.; S. Th. 2. 2. q. 66. a. 7.

In gravi necessitate utriusque ordinis, nemo tenetur proximo succurrere cum gravi suo incommodo, *secluso* tamen *iustitiae, pietatis, officii titulo,* vel *damno communi.* Ratio eadem est, quia nempe bonum proximi excellentius esse potest aliquo nostro bono; at, cum amor sui semper praecedat vi ipsius caritatis, caritas non praecipit bonum proximi procurare, nisi cum minori semper nostro detrimento quam damnum proximi quod urget. Hinc vulgatum effatum *Caritas non obligat cum gravi incommodo. Secluso,* etc.; unde tenentur ex iustitia pastores, scilicet Episcopi et parochi, cum periculo vitae, ministrare ovibus sacramenta necessaria, ut baptismum et poenitentiam, non vero alia. Nec pastor potest tunc officio renuntiare, licet possit alios substituere cum iusta licentia Ordinarii. Tenetur etiam pastor cum magno suo damno temporali procurare magnam utilitatem spiritualem subditi. — L. 27., l. 6. n. 621.; S. Th. l. c.

In communi necessitate utriusque ordinis, succurrendum proximo est cum incommodo quidem aliquo, quia id amor proximi exigit, sed levi tantum; non enim potest esse nisi levis obligatio caritatis, quando proximus sat facile ab illa necessitate sese eripere potest, vel non est ei nimis molesta. Non tenemur autem omnibus in communi necessitate positis opitulari. Hoc enim impossibile est, et si fieri posset, iam non leve incommodum foret. — L. 32.; S. Th. l. c.

391. *An sit contra caritatem sibi mortem optare ob vitae infortunia?* — R. Negative, si fiat ex desiderio vitae melioris seu aeternae felicitatis, ut per se patet; vel quando vita tam molesta sit, ut ipsa morte durior aestimetur. Ad Phil. 1., 21.-23.; Eccli. 30., 17.; 1. Mach. 3., 50.-60. — R. Affirmative, si id ex taedio vitae et animi deiectione fiat, quod tamen veniale non excedit, si desiderium illud et inefficax sit, et divinae Providentiae ordini nolit contrarie. Est enim quaedam pusillanimitas et timiditas, quae omnia metuit, levia

quoque, et levis per se est. Plerumque etiam excusat defectus advertentiae et deliberationis. — Cf. 373.; Struggl q. 5. n. 12; Viva in prop. 13.-15. Innoc. XI. n. 3.; L. 30. l. 5. n. 22.; S. Th. 2. 2. q. 64. a. 5. ad 3.

392. *An in iis, quae necessaria sunt vitae, alium sibi praeferre liceat?* — Alii probabiliter negant, quia ordo caritatis postulat, ut quis ceteris paribus magis seipsum diligat quam proximum. Excipe tamen, si alterius vitam servare bonum publicum exigeret. Alii probabiliter affirmant, nam in his non amat reapse quis proximum plus quam seipsum, sed amat bonum heroicae virtutis plus quam vitam; Tob. 2., 3.-8.; 12., 12. Excipe vero, si ille qui se exponit necessarius sit reipublicae aut familiae suae. — Hinc licet cedere alii tabulam naufragii; dedere se hostibus ad patriam incolumem servandam; principem obiectu corporis ab occisoris telo defendere. Hoc enim non est sibi mortem inferre, sed permittere. Ex gravissima autem causa licet non se subtrahere mortis periculo, immo illi ultro se exponere. Et sic licet etiam Carthusiano graviter decumbenti mortem obire quam vesci carne, virtutis amore, et fidei Deo datae, seu voti servandi. — L. l. 3. n. 366. H., A. tr. 8. n. 1.; S. Th. 3. D. 29. a. 5. ad 3.; Struggl 20. tr. 7. q. 3. n. 8.

393. *Quinam speciatim ordo inter proximos sit servandus?* — *Ordo* in caritate servandus respicit tum ipsum *amorem*, tum *bona*, tum *personas*. — Quoad *amorem*, attendendum est, utrum sit amor *mere appretiativus et simplicis complacentiae et gaudii* circa bona possessa, quem consequitur cultus, honor, reverentia; an amor *efficacis benevolentiae et misericordiae exteriore opere*, quo alteri bona nondum possessa velimus et procuremus. — Quoad *personas*, attendenda est tum comparatio ad Deum, secundum quam aliae aliis sunt excellentiores et meliores, tum comparatio ad nos, secundum quam aliae aliis nobis sunt coniunctiores; nobiscum autem nosmetipsi non coniunctionem, sed unitatem et identitatem habemus. — Quoad *bona*, alia aliis sunt *praestantiora*, et *magis necessaria*, ut iam n. 389. declaratum est. — S. Th. 2. 2. q. 26. a. 7. 9. 11. 12.

Primo *simplicis complacentiae* amore *meliores* magis sunt diligendi. — « Inter proximos, *meliores* et *magis propinquos magis* diligere debemus ». S. Th. 2. 2. q. 44. a. 8. ad 2. Etenim, cum « principium dilectionis sit Deus et ipse diligens; necesse est, quod, secundum propinquitatem maiorem ad alterum istorum principiorum, maior sit dilectionis affectus ». S. Th. 2. 2. q. 26. a. 6. — Hinc amore ap-

pretiativo simplicis complacentiae et gaudii, magis diligendi sunt parentes quam filii vel uxor, magis benefactores quam beneficiati: maiorem enim isti cum Deo communi omnium parente et benefactore similitudinem habent, et magis coniuncti sunt cum Deo, praecipuo obiecto caritatis.

Altero *beneficentiae et misericordiae amore* magis diligendi sunt *coniunctiores*. — « Dicendum, quod ex hoc ipso quod dicitur: *Diliges proximum tuum* datur consequenter intelligi, quod illi qui sunt magis proximi sunt magis diligendi ». S. Th. 2. 2. q. 44. a. 8. ad 3.

Si *dilectionis intensio* consideretur, « illos qui sunt *sibi propinquiores* intensiori affectu diligit homo ad illud bonum, ad quod eos diligit, quam *meliores* ad maius bonum ». S. Th. 2. 2. q. 26. a. 7. Omnis enim motus intensionem velocitatis habet ex dispositione mobilis et virtute moventis. S. Th. ibid.

Si coniunctio cum Deo et coniunctio nobiscum simul considerentur « aliqui proximi sunt propinqui nobis secundum naturalem originem, a qua discedere non possunt, quia secundum eam sunt id quod sunt. Sed bonitas virtutis, secundum quam aliqui appropinquant Deo, potest accedere et recedere, augeri et minui, et ideo possum ex caritate velle, quod iste, qui est mihi coniunctus sit melior alio, et sic ad maiorem beatitudinis gradus pervenire possit ». S. Th. 2. 2. q. 26. a. 7.

« Est autem et alius modus, quo plus diligimus ex caritate magis nobis coniunctos, quia pluribus modis eos diligimus. Ad eos enim, qui non sunt nobis coniuncti non habemus nisi amicitiam caritatis; ad eos vero, qui sunt nobis coniuncti habemus aliquas alias amicitias, secundum modum coniunctionis eorum ad nos. Cum autem bonum, super quod fundatur quaelibet alia amicitia honesta, ordinetur sicut ad finem ad bonum super quod fundatur caritas, consequens est, ut caritas imperet actui cuiuslibet alterius amicitiae ». S. Th. 2. 2. q. 26. a. 7. Sunt enim variae hominum amicitiae; amicitia supernaturalis caritatis super communicatione bonorum supernaturalium, aliae amicitiae super communicatione particularium bonorum fundantur. Hae amicitiae omnes ad primam possunt subordinari. Hinc idem A. D. 2. 2. q. 103. a. 3. ad 2. ait: « Ratio diligendi proximum Deus est. Et ideo eadem caritas est, qua diligitur Deus et proximus. Sunt tamen aliae amicitiae differentes a caritate, secundum alias rationes, quibus homines amantur ».

Quare, *ceteris paribus, dilectione benevolentiae et desiderii,* qua alteri volumus et optamus bonum nondum possessum, quam *benefi-*

centia, bonum faciendo, consequitur, magis diligendi sunt ii, *qui nobis sunt coniunctiores,* quoad ea bona quae sunt debita tali coniunctioni. Ratio est, quia communicatio bonorum est fundamentum amicitiae et caritatis. Et sic in iis quae pertinent ad naturam magis diligere debemus consanguineos, in rebus pertinentibus ad civilem communicationem concives nostros; in rebus bellicis commilitones aliis praeferri debent. In spiritualibus vero auxiliis eorum maior habenda est ratio, qui nobis secundum spiritum filii, patres, aut fratres censentur. Non improbabiliter tamen parentes carnales, etiam in spiritualibus rebus, praeferendi sunt, partim quia eorum nobiscum coniunctio etiam in his fundata est; partim quia coniunctio carnalis, aliarum coniunctionum fundamentum ac basis, suapte natura prior ac stabilior est, aliae ipsi superveniunt et removeri possunt, sicuti monet S. Th. 2. 2. q. 26. a. 8. Gratia autem caritatis inclinationem naturae non destruit, sed perficit et ad finem supernaturalem dirigit. S. Th. 1. c. a. 7. Et, quod dictum est de parentibus, eadem ratione dici debet de filiis ac fratribus carnalibus, comparatione filiorum vel fratrum spiritualium. In bonis denique pertinentibus ad naturam et vitam corporalem conservandam, succurrendum est, *ceteris paribus*. 1.° *uxori,* quia est una caro cum viro; 2.° *filiis,* quibus naturali iure plus parentes obligati sunt ad providendum, quam vice versa; *non enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis,* ait Apost. 2. ad Cor. 12., 14., et docet S. Th. a. 9.; 3.° *parentibus;* magis autem patri quam matri, quia ille excellentiorem principii rationem obtinet. S. Th. a. 10.; immo in casu necessitatis extremae parentibus ante omnes alios, etiam uxorem ac proprios filios, succurrendum esse existimat S. Th. a. 9. 11. ad 3., q. 31. a. 3. ad 4.; etenim ipsi nobis exsistendi causa et principium fuere; quare aequitas postulat, ut in extrema necessitate, ab interitu eos liberando, tantumdem rependamus; 4.° *fratribus, sororibus;* 5.° aliis *consanguineis;* 6.° *benefactoribus, amicis.*

Ceteris paribus, nam insigni benefactori aut amico e. g., potius subveniendum est ex caritatis lege, quam consanguineo non valde propinquo vel de nobis non bene merito. Similiter fratribus spiritualibus magis, etiam in temporalibus bonis, subveniendum videtur, quam cognatis non valde propinquis; quandoquidem coniunctio spiritualis praestat carnali.

Nullus quidem ordo est *ex parte boni,* quod proximo per supernaturalem caritatem optamus, si generatim huiusmodi bonum secundum se consideretur. « Quantum ad hoc omnes homines aeque diligimus ex charitate, quia omnibus optamus bonum idem in genere,

scilicet beatitudinem aeternam ». S. Th. 2. 2. q. 26. a. 6. ad 1. — Si tamen praedictum bonum consideretur secundum diversas beatitudinis participationes, illis qui *Deo sunt propinquiores* maius bonum ex charitate velle debemus. « Et hoc ad charitatem pertinet, ut velit iustitiam Dei servari, secundum quam *meliores* perfectius beatitudinem participant ». S. Th. 2. 2. q. 26. a. 7.

Si vero *bonum necessarium* attendatur, *caeteris paribus*, illi sunt magis diligendi, et quidem efficaci amore, qui in maiori versantur necessitate. Etenim cum efficacis huius caritatis obligatio non sit nisi ratione necessitatis, patet illam generatim magis obligare, quae maior sit necessitas. Verum cum maior vel minor obligatio pendeat etiam a maiore vel minore coniunctione, et sint diversi gradus et indigentiae, et propinquitatis, non potest pro omnibus casibus universalis regula determinari, cui sit magis subveniendum. Quare hoc requirit prudentis iudicium. Et sic, generatim, extraneo in gravi spirituali necessitate succurrendum potius est, quam consanguineo in gravi temporali necessitate. — S. Th. 2. 2. q. 26., q. 31. a. 3., q. 32. a. 9., q. 44. a. 7. 8., q. 64. a. 6. ad 2.; L. 27.

394. *An sit contra caritatem malum temporale proximo desiderare vel de eo gaudere ob bonum finem?* — R. Negative, si debitus ordo caritatis servetur, i. e., si fiat ob maius bonum, vel ob minus malum. — R. Affirmative, si caritatis ordo pervertatur. Confirm. ex ppr. 13.ª 14.ª 15.ª dd. ab Innoc. XI. — *Desiderare;* desiderio inefficaci; nam malum proximo inferre non licet, adeoque aeque efficaciter desiderare.

Quare licitum est optare malum temporale proximo, vel de eo gaudere, 1.° ob bonum spirituale, proximi ipsius; 2.° ob bonum commune vel spirituale vel temporale; 3.° ob bonum etiam plurium, multo maioris momenti, v. g., familiae, communitatis, etc. — Illicitum vero est uxori desiderare mortem mariti ex eo quod iniuste ab eo male tractetur, vel filiae suae ad propriam molestiam vitandam, quia ob deformitatem vel paupertatem nubere nequit. — Hinc, si contra caritatem est proximo malum exoptare, contra caritatem etiam est malum proximo imprecari; et utrumque grave per se est. Enimvero, si caritas praecipit proximum diligere, vetat consequenter odisse, quod est velle malum. — L. 30., l. 5. n. 21. 22.; S. Th. de Carit. q. un. a. 8. ad 10., 3. D. 30. q. 1. a. 1. ad 4., 2. 2. q. 76. a. 1.; Viva in prop. cit. n. 20.; Struggl q. 5. n. 9.; E. M. 389.

III. — DE DILECTIONE INIMICORUM

395. *An etiam inimici sint diligendi?* — Certum est inimicos aliquo modo diligendos, cum sint proximi; idque constat etiam ex Evang. Matth. 5., 43. seqq. — Hoc praeceptum quatenus *negativum* prohibet, ne unquam quis odio prosequatur inimicum suum; quatenus vero *affirmativum* obligat etiam ad positivam benevolentiam et externam beneficentiam pro ratione necessitatis, in qua versatur. — Quaestio igitur tantum est de *modo* huius *positivae dilectionis,* ex praecepto habendae; qui seqq. paragraphis explicatur.

396. *Quilibet homo tenetur per se proximo, etiam inimico, communia dilectionis signa et beneficia exhibere ex praecepto; specialia vero ex consilio tantum, nisi aliunde ratio obligationis accedat. — Per se,* quia quandoque adest rationabilis causa ad tempus ea denegandi, v. g., ratione debitae correctionis, seu punitionis, boni effectus in filios vel inferiores, seu quia spes sit, ut inde emendetur, vel ob timorem prudentem rixarum ex conspectu vel conversatione inimici, vel ob timorem prudentem, quod inimicus signis illis, etsi communibus, sit abusurus ad novam iniuriam inferendam; item ob expressionem iusti doloris ex iniuria concepti, etc. — *Proximo etiam inimico:* Inimicus non est diligendus, in quantum est *inimicus;* sic potius est odio habendus; sed in quantum *proximus* est. Inimicus enim intelligitur, qui immerito *offenderit* vel *laeserit,* et nos odio prosequatur. — *Communia dilectionis signa et beneficia* ea sunt, quae ratione *generalis caritatis* christiano debentur a quovis christiano in communi, concivi a concive, cognato a cognato, et sic porro. — *Specialia* vero sunt, quae non debentur ratione *generalis caritatis,* sed alicui personae exhibentur ratione *specialioris amicitiae* et familiaritatis. Haec autem cum libera voluntate suscipiatur, hinc ea specialia signa non ex caritatis debito, sed ex caritatis liberalitate procedunt. — *Nisi aliunde ratio obligationis accedat,* qualis esset, 1.° timor scandali ex omissione; 2.° spes salutis inimici; unde, si per aliquid horum possis, sine tuo incommodo, inimicum tibi et Deo reconciliare, id omittere esset grave; 3.° necessitas temporalis vel spiritualis; 4.° culpae deprecatio et exhibitio specialium signorum amoris. In hoc autem postremo casu, ad specialem amicitiam et familiaritatem quod attinet, eius redintegratio necessario semper urgenda non est. Ista enim specialis amicitia ne

amico quidem debetur, ergo a fortiori non debetur inimico, cum prorsus voluntaria sit.

Prop. 1.ª p. 1.° ex communissima thth. sententia; 2.° quia ea *communia signa* denegare est odii manifestatio, quae caritati adversatur. — Prob. 2.ª p. 1.° ex communissima pariter thth. sententia; 2.° quia, cum ad inimicum nulla alia unio nobis remaneat, nisi sola unio *communis caritatis,* ea sola signa exhibere ipsi tenemur, quae *communia caritatis signa* sunt. — Struggl q. 4. n. 29.-31.; S. Th. 2. 2. q. 25. a. 8. 9., q. 27. a. 7., q. 31. a. 3., 3. D. 30. q. 1. a. 2., de Carit. q. un. a. 8. 9.; L. 28.

397. **Resolves:** Non licet inimicum excludere a communibus orationibus, v. g., oratione dominica, et quae pro communitate instituitur; nec a communibus eleemosynis, *resalutatione,* responsione, expositarum mercium venditione, quia haec sunt communia dilectionis signa. Nemo autem, per se loquendo, tenetur ad inimicum diligendum positivo et *peculiari* actu, neque ad eum *salutandum,* alloquendum, aegrotum invisendum, moestum consolandum, hospitio excipiendum, vel familiariter cum eo agendum, etc., quia haec sunt signa specialia amoris. Quare, si aliquod horum, attentis circumstantiis locorum et personarum, commune esset dilectionis signum, ab eo iam abstinere non liceret, ut facile contingere posset, stante contubernio in eadem familia, communitate, collegio, ratione consanguinitatis, vitae communis in religione, educationis et studii communis. — Struggl q. 4. n. 36.; Sporer tr. 2. in 1. Pr. c. 6.; L. 28.

398. *Etsi quivis teneatur inimico, veniam legitime petenti, non tantum offensam interius remittere, sed etiam externa remissionis signa ostendere: non tenetur tamen statim postquam offensio ipsa illata sit. Neque vero tenetur remittere satisfactionem sive pro personali iniuria, sive pro reali damno, si laesus fuerit. Immo nec eam tenetur acceptare, si offerat; sed etiam iuridice pro compensatione petere potest, dummodo deponatur odium.* — Prob. 1.ª p. Quoad actum internum; Matth. 5., 44.: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Et ib. 6., 15.: *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Quoad actum externum: Quia secus censeris inimicum contemnere, et in hostilitate velle perseverare. « Si autem (inimicus seu offensor) non exhibet condignam satisfactionem *non tenetur* offensus *ei loqui,* quando scilicet satisfacere aut omnino non vult, aut semiplene ». S. Antonin. Summ. p. 2. tit. 8. c. 2. § 6. — Sedulo autem hic notandum est, an offensus, dum quaedam renuit

offensori officia, *grave* aliquod huic *malum* inferat aut exoptet. Nam si hoc absit, et nulla alia gravia incommoda ex officiis istis offensori negatis timeri queant, gravis culpae statim quis insimulari non debet, ita ut propter eam confessarius absolutionem iure deneget. Cf. 396. 397.; Coninck de Virt. theol. d. 29. n. 60. — Ratio vero *factae restrictionis* est, quia res nimis violenta videtur, et supra humanam fragilitatem; laesum cogere *statim* ad reconciliationem faciendam, nondum sedata animi perturbatione. Unde expectandum tempus opportunum, et interea sufficit quod offensus odium deponat. Imo licet aliquando communia dilectionis signa *ad tempus* omittere, ut initio num. 396. dictum est. — *Offensam.* Simplex offensa, est laesio alterius voluntatis, qua quis alteri contra eius rationalem voluntatem molestiam infert, et quasi ius quoddam tribuit ad indignationem et aversionem. Cf. 400.

Prob. 2.ª p. Quia *caritas* non opponitur *iustitiae.* Caritas enim non vetat ab inimico condignam satisfactionem exigere sive illatae iniuriae, sive etiam damni dati. Quin imo id utile etiam esse potest ad nequitiam hominis compescendam. Sporer l. c. n. 18. — Prob. 3.ª p. Quia licita est vindicta auctoritate publica. Quare licet poenam publicam optare inimico, et eam expetere. — Ratio autem limitationis est, quia « si eius intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam sumit, et ibi quiescat, est omnino illicitum; quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod caritati repugnat, qua omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si malum intendat illius, qui sibi iniuste intulit malum, sicut non excusatur aliquis per hoc quod odit se odientem; non enim debet homo in alium peccare propter hoc quod ille peccavit prius in ipsum; hoc enim est vinci a malo, quod Apost. prohibet ad Rom. 12., 21. dicens; *Non vinci a malo, sed vinci in bono malum.* Si vero intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per poenam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel saltem ad cohibitionem eius et quietem aliorum, et ad iustitiae conservationem, et ad Dei honorem, potest esse vindicatio licita, aliis debitis circumstantiis servatis ». S. Th. 2. 2. q. 108. a. 1. — Haec quidem *speculative. Practice,* difficile sane est, ut publica vindicta ex amore iustitiae disiungatur ab inordinato amore privatae vindictae, quae illicita est, ad Rom. 12., 19. seqq., si poena sit valde gravis, v. g., capitis, mutilationis, neque laeso ex ea commodum proveniat. Itemque, si offensor satisfaciat, quantum potest, ad id quod non potest eum urgere, videtur contra caritatem. Struggl. q. 4. n. 33. 34.; L. 28.

Huc igitur spectat *vindicatio,* quae specialis quaedam *virtus* est,

pars potentialis iustitiae, per quam vis aut iniuria, et omnino quidquid obscurum seu ignominiosum est, se defendendo aut ulciscendo propulsatur. *Virtus,* adeoque poena malefactori reddenda, pro illata iniuria, proportionata, et servato rationis ordine, qui est, ut in gravioribus offensis, auctoritate publica poena irrogetur. In levioribus vero offensis ad iudicem recurrere impossibile est. Unde moderata displicentia vel alio rationali modo, qui sit in nostra potestate, legitimam vindictam sumere, ut offensoris audacia reprimatur, pax conservetur, vel aliud procuretur bonum, illicitum non est. — « Vindicationi opponuntur duo vitia, unum quidem per excessum, scilicet peccatum crudelitatis, vel saevitiae, quae excedit mensuram in puniendo ; aliud autem est vitium, quod consistit in hoc, sicut cum aliquis est nimis remissus in puniendo ». S. Th. 2. 2. q. 108. a. 2.

399. *Etsi odium inimicitiae, sive personae secundum se, et bonorum, quae in se habet, volendo scilicet illi malum ut sic, sive quatenus illi malum est, ex genere suo sit mortale ; odium tamen abominationis, sive qualitatis, quo non hominem, sed eius malitiam aversamur licitum est.* — Id per se patet, et communiter docent theologi. Hinc privatus, qui aversus ab alio, fugit illum, si id faciat, ut eum suo colloquio et solatio privet, atque ita contristet et male illi sit, est odium *inimicitiae* et peccatum. Si vero nihil mali optando, tantum fugiat, quia suae naturae est difformis, vel ipsi solet esse molestus, est odium *abominationis* et aversionis et peccatum, si sit irrationale ; quale non erit, si reapse sit persona valde aspera ; modo absit contemptus, scandalum, et vindictae cupiditas. — Struggl q. 4. n. 26. 28. 37., q. 5. n. 6. ; L. 30. ; S. Th. 2. 2. q. 24. a. 3.

400. *An offensor a laeso veniam petere debeat?* — R. Affirmative *per se ;* nam quo modo caritas destructa est, eodem reparari debet ; nisi tamen aliud medium, vel modus reconciliationis magis conveniens suppetat, varia officia aut beneficia praestando, aut nisi ad placandum offensum nihil prodesse veniae petitio videatur. Excipiunt etiam casum, quo offensor offenso longe superior sit, nisi forte tanta enormitas iniuriae urgeret, ut etiam a subdito petitionem veniae exigeret. Itemque casus excipitur, quo offensus prudenter censeatur id condonare. Sed alia revera non desunt media offensum placandi. — La-Croix l. 2. n. 189. ; Struggl q. 4. n. 35.

Veniam. Simplex *offensa* compensatur per reconciliationem ; *iniuria* per *satisfactionem.* Quare, qui alium simpliciter offendit, displicentiam ei causando, simpliciter tenetur ipse ad amicitiae restaura-

tionem procurandam. Qui vero non tantum alterius laesit voluntatem, sed etiam eius ius, tenetur subire aliquam poenam, humiliationem, molestiam, ad iniuriam illatam reparandam; et ideo *veniam* petere tenetur.

IV. — DE ELEEMOSYNA

401. *Quid sit eleemosyna?* — Eleemosyna generatim actus caritatis et misericordiae est, quo proximi necessitati subvenitur. — Alia est spiritualis, alia corporalis, prout ea necessitas spiritualis vel corporalis est. — Agimus hic, solum de corporali. Praecipue quaestio est *de eius praecepto,* quod seqq. paragraphis explicatur. S. Th. 2. 2. q. 32.

Eleemosyna stricte sumpta, de qua proprie hic agitur, largitio est eorum quae necessaria sunt ad vitae sustentationem. Latius autem accepta quodlibet complectitur auxilium ad proximum liberandum a corporali malo. Septem corporalis misericordiae opera recensentur: esurientibus cibum, sitientibus potum dare, nudos vestire, hospitare peregrinos, visitare infirmos, carcere detentos visitare, mortuos sepelire.

402. *Verum datur eleemosynae praeceptum.* — Prob. 1.° Eccl. 4., 1.: *Eleemosynam pauperis ne defraudes;* Matth. 25., 42.: *Discedite a me, maledicti in ignem aeternum... esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum.* 2.° Quia caritas praecipit proximum diligere, adeoque opem illi in necessitate ferre. Struggl q. 4. n. 40.; S. Th. 2. 2. q. 32. a. 5.; E. M. 397.

403. *Nemo tenetur dare eleemosynam ex bonis sibi ad vitam necessariis, nisi necessitas esset personae talis, ex qua penderet salus reipublicae. — Bona ad vitam necessaria* illa dicuntur, sine quibus non potest aliquis, iique quorum curam habet, esse vel vivere. Quare *bona* etiam *ad vitam necessaria* sunt illa, quae necessaria sunt ad alendos et educandos liberos, ad ancillam sustentandam, quae infantes custodiat, aut infirmis advigilet. — Prob. 1.° ex communi thth. sententia. « Illud sine quo, ait S. Th., non potest esse vel vivere aliquis, *vel ipse,* vel *illi quorum curam habet,* non debet in eleemosynam expendi », 4. D. 15. q. 2. a. 4. q. 1. — 2.° Quia id caritatis rectus

ordo expostulat. Struggl q. 4. n. 41. '42.; Suarez d. 7. s. 4. n. 6.; Valentia t. 3. d. 3. q. 9. p. 4.; S. Th. 2. 2. q. 32. a. 6.

404. *Eleemosyna tantum facienda est ex bonis propriis, et quorum quis liberam administrationem habet.* — *Caritas* enim illaesam servare debet *iustitiam*. Potest tamen fieri ex alienis, quando proximus est in extrema vel quasi extrema necessitate, et aliunde ei succurri non potest. Tunc omnia sunt communia. S. Th. 2. 2. q. 32. a. 7.; L. 33.

405. **Nota**: « Cum plures sciunt extremam necessitatem proximi, omnes tenentur succurrere per aequas partes: si nolint alii, omnes tenebuntur *in solidum,* omnesque scientes et omittentes peccabunt mortaliter. Si unus velit totum praestare per se, alii liberabuntur. Quod si vero aliis de contribuendo admonitis et recusantibus, unus totum praestiterit, poterit partes ratas ab aliis iure exigere, vel compensare ». Sporer in 4. Pr. c. 6. n. 50.

406. **Resolves:** Non licet dare eleemosynam ex bonis obnoxiis restitutioni, v. g., furto ablatis: licet tamen ex acquisitis per opus illicitum, sed non cum iniustitia, v. g., ex lucro meretricio. — Pueris, filiisfamilias, servis, ancillis, non licet dare eleemosynam nisi tenuem, in qua nempe parentum et dominorum voluntas praesumitur. Ob eamdem hanc rationem uxor eleemosynas ordinarias et communes facere potest iuxta morem conditionis suae; non autem extraordinarias, sine mariti consensu, nisi ex bonis omnino propriis, quorum scilicet dominium simul administrationemque habet, et fructus percipit. — Tutores et curatores, qui habent curam bonorum alienorum, possunt facere modicas eleemosynas ex bonis quae administrant, quales nimirum ipsi facere deberent, quorum sunt; vices enim eorum gerunt: moderate tamen, cum rationem reddere debeant de expensis. — L. 33., l. 3. n. 540.; S. Th. 2. 2. q. 32. a. 7. 8.; Struggl q. 4. n. 49.

407. *In extrema necessitate proximo succurrendum est etiam ex bonis aliquo modo ad statum necessariis.* — *Bona ad statum necessaria* illa sunt, quibus indigemus ad honeste vivendum vel decenter secundum statum nostrum. Haec autem sunt, quae requiruntur, secundum propriam conditionem, ad famulos sustentandos, ad hospites recipiendos, ad honestas donationes, ad convivia de more instauranda, ad moderatam pompam, servatis limitibus honestae liberalitatis, spectatis etiam communibus eventibus, necessitate futura, et attenta etiam inferioris status melioratione et honesto ad superiorem ascensu. Quae

necessaria statui sunt non consistunt in indivisibili, sed magnam habent amplitudinem, et maiorem pro maiore statu. *Aliquo modo,* quia si deberes *excidere e tuo statu* non teneris. — Prob. 1.° ex communi thth. sententia; 2.° quia id exigit ordo caritatis. Vita enim proximi praevalere debet bono nostro longe inferiori. — Verum extrema proximi necessitas regulariter absque notabili donantis incommodo depellitur. — La-Croix 201.; Struggl q. 4. n. 42. 47.; S. Th. 4. D. 15. q. 2. a. 1. q. 4., a. 4. q. 1., 2. 2. q. 32. a. 5. 6.; L. 31.

408. *In gravi necessitate proximo succurrendum est ex superfluis vitae et statui; immo etiam, probabiliter, ex necessariis ad statum, cum admodum modico tamen detrimento sui status.* — Prob. 1.ª p. Nam caritatis ordo postulat, ut bonum proximi velimus et procuremus quando ex una parte proximus est in gravi necessitate constitutus, ex altera vero, vel nullum nobis, vel non nisi parvum incommodum nobis resultat. « *Quod superest* date eleemosynam ». Luc. 11., 41. Prob. 2.ª p. eadem ratione, sed minus valide; nam *simpliciter modicum* revera in casu non habetur incommodum, sed sat grave; cum non agatur de extrema necessitate, sed de gravi, quae, attentis personarum conditionibus, saepe depelli non potest absque notabili donantis incommodo. Unde S. Th. ait non cadere sub praecepto, sed sub consilio. 2. 2. q. 32. a. 6. Sed, si gravis illa necessitas proximi gravior sit, et fere extrema, tunc obligatio adest eleemosynae faciendae fere ac est in extrema necessitate, a qua illa parum abest. — L. 31.; S. Th. 4. 2. 2. q. 32. a. 6., 4. D. 15. q. 2. a. 1. q. 4. a. 4. q. 1. 4. ad 4.; Struggl q. 4. n. 45.

409. **Resolves:** Tum in extrema, tum in gravi necessitate, tantum dandum est, quantum sufficit hic et nunc ad levandam *hanc necessitatem,* nisi sint alii, qui ipsi subvenire velint. Si proximus ergo tantum egeat usu rei, satis est illam commodare, v. g., si ab hostibus spoliato vestem commodes, vel vulnerato equum, donec domum revertatur. Nemo tamen tenetur magnam pecuniae summam erogare ad pauperem a periculo mortis liberandum, vel ad remedia extraordinaria et magni pretii ei procuranda. Nemo enim, attenta conditione status sui, tenetur etiam pro vita sua tantundem expendere in extraordinariam medicinam sibi comparandam. — S. Th. 2. 2. q. 32. a. 5.; L. 31.; La-Croix 215.; Struggl q. 4. n. 48.; Lugo de Iust. et Iur. d. 16. n. 167. 168.

410. *In communi necessitate tenetur aliquando dare eleemosynam, qui habet bona vitae et statui superflua.* — Prob. 1.° ex communi

thth. sententia. Prob. 2.° tum quia quisque tenetur diligere proximum sicut seipsum; tum quia alioquin pauperes isti in necessitatem inciderent gravem. Prob. 3.° Nam Dominus « omnia superflua *pauperibus* iubet exhiberi, secundum illud Lucae 11. 41. *Quod superest date eleemosynam* ». S. Th. 2. 2. q. 87. a. 1. ad 4.; Leo XIII. Litt. enc. 15. Maii 1891. de condit. opific. — Quod quidem praeceptum positivum et generale est; adeoque tunc utique urget, quando « recta ratio requirit ». S. Th. 2. 2. q. 32. a. 5., id est, ut *proximi necessitati subveniamus*. S. Th. ibid. Quare obligatio non est omne superfluum dandi pauperibus, qui in communi necessitate versantur. — Struggl q. 4. n. 40. 41. 43.; L. 32.; S. Th. 2. 2. q. 66. a. 2. 7., Quodl. 8. a. 12.; E. M. 405.

411. **Nota:** « Non tamen adest (pro laicis) obligatio prestandi *totum superfluum;* sed sufficit, si detur quinquagesima pars annuorum proventuum, qui supersunt... et si reditus sunt pinguiores minus quinquagesima parte ». Hoc autem praeceptum non obligat omnes in solidum, sed communiter omnes divites. Ac si singuli aliquid aliquando largiantur, satis communibus omnium necessitatibus subvenitur. L. 32., H. A. tr. 4. n. 19.; S. Th. 2. 2. q. 32. a. 6. 10,

412. *An praeceptum eleemosynae obliget sub gravi?* — R. Affirmative, *in extrema* vel quasi extrema *necessitate*. Ita omnes. Tunc enim certe urget grave caritatis praeceptum. — *In gravi* vero *necessitate,* alii probabiliter et communiter affirmant, quia cum in Scriptura frequenter damnentur homines ob neglecta opera misericordiae, haec non sunt restringenda ad extremam et raram necessitatem. Alii vero negant, neque haec sententia extrinsece saltem improbabilis pluribus videtur. Sane S. Th. 2. 2. q. 32. a. 5. 6. in quibus agit ex professo de praecepto eleemosynae exigit ex parte dantis *superfluum secundum propriam conditionem et statum* ex parte accipientis *extremam necessitatem*. « Cum non possit ab aliquo uno omnibus necessitatem habentibus subveniri, non omnis necessitas, obligat ad praeceptum, *sed illa sola sine qua is qui necessitatem patitur, sustentari non potest... Sic ergo* dare eleemosynam *de superfluo* est in praecepto et dare eleemosynam *ei qui est in extrema necessitate.* ». Haec in a. 5. c. Et ib. ad 3. S. D. idem repetit: « Dicendum quod est aliquod tempus, *in quo mortaliter peccat,* si eleemosynam dare omittat ex parte quidem recipientis, *cum apparet evidens et urgens necessitas...* ex parte vero dantis, cum habet *superflua, secundum statum praesentem* ».

In communi vero *necessitate,* alii etiam probabiliter et commu-

niter affirmant; uti colligitur ex sententia, quam Christus est prolaturus in extrema die per illa verba: *Esurivi, sitivi*, etc. Neque enim Christus pro ratione damnandi iniquos duritiem in pauperes allegaret, nisi hoc vitium esset commune et frequens apud homines, quale non esset, si nulla foret obligatio ex superfluis eleemosynas in pauperes obvios erogandi. Confirm. ex 1. ad Tim. 6., 17. 18.: *Divitibus huius saeculi praecipe... facile tribuere, communicare...*, ubi verba illa, *praecipe* et *facile* praeceptum indicare videntur etiam extra gravem necessitatem. Et Luc. 11., 41.: *Quod superest date eleęmosynam.* Alii vero tenent vel nullam esse obligationem, vel obligationem saltem non esse gravem; sed tantum levem; neque haec sententia omni probabilitate caret. Enimvero eleemosynae obligatio non ex sola bonorum superfluitate exoritur, ex parte dantis; sed ex necessitate simul ex parte accipientis, quae in pauperibus communiter occurrentibus minima est: satis ipsis tolerabilis est eorum conditio. — Struggl q. 4. n. 43. 45.-47.; Suarez d. 7. s. 3. n. 7. 10.; L. 31. 32.; S. Th. Quodl. 8. a. 12., 2. 2. q. 32. a. 5., q. 71. a. 1.; E. M. 407.

Eleemosynae *generale praeceptum ex superfluo* vitae et statui, *secundum quod cuique visum fuerit opportunum,* ipso naturali rerum ordine confirmari potest. Etenim « ea, quae sunt iuris humani, non possunt derogare iuri naturali vel iuri divino. Secundum autem naturalem ordinem, ex divina Providentia institutum, res inferiores sunt ordinatae ad hoc, quod ex his subveniatur hominum necessitati. Et ideo per rerum divisionem et appropriationem ex iure humano procedentem non impeditur, quin hominis necessitati sit subveniendum ex huiusmodi rebus. Et ideo res quas aliqui *superabundanter* habent ex naturali iure debentur *pauperum sustentationi*... Sed, quia multi sunt necessitatem patientes, et non potest ex eadem re omnibus subveniri, *committitur arbitrio uniuscuiusque dispensatio propriarum rerum, ut ex eis subveniat necessitatem patientibus* ». S. Th. 2. 2. q. 66. a. 7. c., Quodl. 8. a. 12.; L. 32.

Ex superfluo. Obligatio eleemosynam dandi non habetur *ex superfluo,* si desit *necessitas*, neque evidenter *ex necessitate,* si desit *superfluum;* sed *ex superfluo dantis* simul et *ex necessitate accipientis.* Etenim *ex parte dantis* « prius oportet quod unusquisque sibi provideat, et his quorum cura ei incumbit, et postea *de residuo* aliorum necessitatibus subveniat... *Ex parte autem recipientis* requiritur *quod necessitatem habeat,* alioquin NON ESSET RATIO *quare eleemosyna ei daretur* ». S. Th. 2. 2. q. 32. a. 5. Unde evidenter patet obligatio-

nem dandi *totum superfluum* praecise *ratione ipsius superflui* non adesse. 1. Ioann. 3., 17.

Ex superfluo. Divites illi, qui bona sua non retinent otiosa, sed ea impendunt in pia vel profana opera perficienda, sive ad privatam sive ad publicam utilitatem, quae consequenter et necessariam sustentationem et lucrum etiam suppeditant multis operariis, iam ex illis, quae superabundanter habent aliorum necessitati subveniunt, et multo melius, ut patet, ac si illa distribuerent semel inter pauperes.

413. **Resolves**: Si quis dives et abundans, *sine ulla rationabili causa, omnes a se pauperes repelleret,* is revera versatur in malo statu. Nulli tamen, quantumvis diviti, omnes pauperes sine eleemosyna repellenti, facile deneganda est absolutio ; tum ob dissensum auctorum de hac obligatione, tum ob difficultatem diiudicandi *de superfluitate bonorum et de pauperum necessitate,* tum ob praesumptionem quod alii velint succurrere, tum etiam quia in praesenti tributorum solutione concurrit quis etiam ad pauperes sublevandos, quibus publica hospitia destinantur, aliaque pro eis publicae beneficentiae opera exercentur. Laym. n. 5.; Struggl q. 4. n. 44. 50. 51.; Diana t. 4. tr. 7. r. 8. 42.; L. 32.; S. Th. 2. 2. q. 71. a. 1. — Quod de eleemosyna dictum est, dicendum pariter est de omnibus aliis misericordiae operibus. Hinc tenentur, generatim et per se loquendo, medici, advocati, etc., operam pauperibus gratis impendere, quia sunt in vera necessitate, nec ab aliis adiuvari possunt. — Si aliquod malum proximo immineat, quod sine gravi incommodo averti possit, avertendum est, e. g., causam damni, puta, ignem ab aedibus removendo, auctorem damni inferendi denunciando, eum cui damnum imminet opportune praemonendo.

V. — DE CORREPTIONE FRATERNA

414. *Quid sit fraterna correptio?* — Correptio *fraterna* est admonitio, qua quis ex caritate proximum conatur revocare a peccato, prout hoc est malum spirituale ipsius peccantis. Huius fraternae correctionis finis ergo est emendatio delinquentis. Unde correctio fraterna actus caritatis et misericordiae est. Differt a correctione *iudiciali,* quia haec fit auctoritate publica, et praecipue ad bonum aliorum, praesertim

commune, et simul ipsius delinquentis, et actus est iustitiae; a correctione *paterna* vero, quia haec fit auctoritate superioris, praecipue ad bonum privatum ipsius delinquentis, et simul aliorum ac commune, et actus caritatis et iustitiae esse potest. Istae competunt tantum particularibus personis in suos subditos; nempe Praelatis, qui non solum habent admonere; sed etiam corrigere puniendo: illa competit omnibus, cum non oriatur nisi ex motivo caritatis, quae omnes obligat. Eccli. 17., 12. Hinc, si in Praelato ipso aliquid corrigibile inveniatur, ab inferiore etiam, ad id apto, esset *caritative et reverenter* redarguendus. 1. ad Tim. 5., 1. 2. Denuntiatione facta praelato ut *patri,* ac ut *personae proficienti ad bonum proximi eiusque emendationem,* non potest ipse deinde *ut iudex procedere.* S. Th. Quodl. 11. a. 13. — Struggl q. 4. n. 52. 60.; S. Th. 2. 2. q. 32. a. 2., q. 33. a 1.-4., 4. D. 19. q. 2. a. 1.; L. 34.; E. M. 409.

415. *An detur verum praeceptum fraternae correptionis?* — R. Affirmative. Prob. 1.° ex iure naturali, quo membra unius corporis vi caritatis mutuo se iuvare tenentur. 2.° Ex iure positivo, Matth. 18., 15.: *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te, et ipsum solum;* Eccl. 19., 14.: *Corripe proximum... ne forte iteret.* Quare facienda est secreto, ne forte amissa fama, qua a peccato retrahebatur. peior quis evadat. — Struggl q. 4. n. 53.; S. Th. 2. 2. q. 33. a. 2.

416. *Quaenam sint huius praecepti materia?* — *Omne mortale peccatum* proximi *per se* est sufficiens materia, ut hoc praeceptum obliget sub mortali. Prob. 1.° ex communi thth. sententia. 2.° Quia cum peccatum mortale vitam spiritualem proximi tollat, sufficientem necessitatem correctionis inducit. Hinc, qui *facile* potest per correctionem impedire peccatum mortale proximi, et ob *vanum* timorem alicuius mali temporalis negligit, peccat mortaliter.

Omne mortale; quia etsi *veniale* sit materia correctionis, non tamen graviter obligans; nec nisi facillime possis. Excipe tamen, si sermo sit de ordinibus religiosis. Si enim per venialia peccata aut penitus dissolvi, aut notabiliter imminui regularis disciplina videatur, gravis esse poterit obligatio tum in Praelatis, tum etiam in privatis, cum utrique ad gravissimum hoc malum religionis avertendum ex caritate teneantur. Excipe etiam, si quis per peccatum veniale constituatur in periculo proximo peccandi mortaliter, etc. *Per se,* quia si quis ob timorem, verecundiam, pusillanimitatem, putat se non ita stricte obligatum vel minus esse idoneum ad corripiendum, videtur

tantum peccare venialiter. — S. Th. 2. 2. q. 32. a. 2., q. 33. a. 2.; L. 34. 35., l. 4. n. 13; Diana t. 1. tr. 4. r. 8.; Struggl q. 4. n. 55. 56.

Omne mortale; quare abest correptionis obligatio, si quis ex invincibili peccet ignorantia. Obligatio tamen monitionis per accidens adesse potest, ratione caritatis, ob damnum avertendum ipsius ignorantis, vel tertii, vel commune. Cf. 423.

417. *Quandonam obliget praedictum praeceptum?* — Praeceptum hoc obligat, concurrentibus his circumstantiis: 1.° Si certo tibi constet de peccato proximi; indagare autem tenetur solus superior. Prov. 24., 15. — 2.° Si non constet se emendasse, nec constet se emendaturum, sed relapsurum; quia eleemosyna egenti tantum facienda est. — 3.° Si alius aeque idoneus non adsit, qui correpturus putetur. 4.° Si sit spes fructus, quia, desperato fine, cessant media: nisi ex omissa monitione damnum *publicum* sequatur, ut puta, si alii putent licitum esse quod non corrigitur, vel si aliorum scandalum sequatur. *Publicum;* nam si damnum sit privatum tertii, quamvis non sit stricta monitionis obligatio, ea tamen fieri *potest,* si damnum ille ex caritate pati non teneatur: nam, si potest ipse rem suam sibi vindicare, potest alter de ea restituenda monere possessorem; par enim est caritatis obligatio erga dominum et erga possessorem. Et aliqua regulariter spes semper practice est, ut iste velit *rem alienam* restituere, *conscientiae motus obligatione.* — 5.° Si sit bona occasio, locus, et tempus opportunum, possisque sine tuo gravi damno facere, nisi tamen ratione officii corrigere quis teneatur. — Quod si horum aliquid desit praeceptum non obligat. — S. Th. 2. 2. q. 33. a. 2. 4.-6.; L. 36. 42.; Struggl q. 4. n. 54. 57.; E. M. 412.

418. **Resolves:** Privati inter se raro ad correptionem tenentur, saltem sub gravi, nisi sint familiariter inter se coniuncti; quia raro omnes requisitae conditiones reperiuntur; rarius adhuc erga superiores propter ineptitudinem. — Plerumque suadet prudentia, ut omittatur correctio erga eos quorum indoles est penitus ignota, ne iniquo animo correptionem accipientes fiant deteriores. — Scrupulosi ordinarie excusantur a fraterna correctione facienda; quia aut nimium defatigantur, aut inepti sunt; scrupulis enim et anxietatibus perturbati necessaria discretione ad corrigendum carent, et ad causas excusantes attendere non valent.

419. *An praedictum praeceptum omnes aeque obliget?* — Etsi correptionis praeceptum obliget omnes etiam subditos, magis tamen

Praelatos. Ratio prioris asserti est, quia omnes sunt eiusdem corporis membra et tenentur sibi externa officia caritatis praestare. Ratio posterioris est, quia subditi tantum ex *caritate,* Praelati vero etiam ex officio et *iustitia* tenentur. — S. Th. 2. 2. q. 33. a. 3. 4. 5.; L. 40.

420. **Resolves**: Praelati, Episcopi, pastores, magistratus, tenentur, etiam cum magno suo incommodo, impedire peccata tum publica, tum occulta subditorum suorum, quia *ex iustitia* ad procurandum tuendumque bonum commune obligantur. — « Correctio delinquentis... pertinens ad Praelatos, quae ordinatur ad bonum commune, et habet vim coactivam... non est dimittenda propter turbationem eius, qui corripitur: tum quia, si propria sponte emendari non velit, cogendus est per poenas, ut peccare desistat; tum etiam, quia, si incorrigibilis sit, per hoc providetur bono communi; dum servatur ordo iustitiae, et unius exemplo alii deterrentur ». S. Th. 2. 2. q. 33. a. 6. — Tenentur ex officio superiores invigilare in subditos, et inquirere eorum peccata, non admodum tamen de certa quapiam persona, nisi ad hoc illos peculiaris aliqua ratio permoveat. — Struggl q. 4. n. 55. 57. 58.; Diana t. 7. tr. 4. r. 24. 30.; L. 40. 42.; E. M. 415.

421. *Quinam ordo in correptione servandus?* — Ordo in correptione servandus est, quem Christus praescripsit, Matth. 18., 15.-17., scilicet ut corripias secreto, deinde, si nihil secreta admonitio profuerit, coram testibus, tum, si neque secunda admonitio profuerit, ad Praelatum Ecclesiae sive superiores deferas: nec antea id licet, etiamsi superior iusserit, quia contra caritatem esset. — Excipe tamen: 1.° Nisi praestet superiori, viro probo et prudenti, quam aliis testibus, rem innotescere. 2.° Nisi peccatum sit publicum; tunc enim potest publice corripi. 3.° Nisi vergat in grave damnum communitatis, si superiori non statim innotescat, v. g., si quis proditionem moliatur, haeresim occulte spargat: tunc enim immediate superiori indicandum, quia commune bonum praeferendum est privato. 4.° Nisi vergat in grave damnum tertii; ille enim correptionis ordo maiori cedit eiusdem caritatis obligationi. — 5.° Quando corripiendus est contentus, ut superiori statim significetur, ut est apud quosdam religiosos, qui quoad hoc iuri suo renuntiarunt. — L. 41., l. 4. n. 242.-247.; S. Th. Quodl. 11. a. 12. 13., 2. 2. q. 33. a. 7. 8.; Suarez d. 8. s. 6.; Struggl q. 4. n. 59.

422. **Nota**: Si certo constet, fratrem perfecte emendasse peccatum occultum, nec ex eo esse ullum periculum relapsus, vel damni, ipsi aut alteri, non licet denuntiare patri vel Praelato. Ratio, quia

cessat motivum caritatis, atque adeo ratio denuntiandi, ideoque est peccatum, et quidem mortale ex genere suo. Finis enim correctionis fraternae emendatio est ipsius delinquentis. S. Th. 2. 2. q. 33. a. 2. 3. 6. — Si superior immediatus ipse solus possit delinquentem emendare, ita ut nullum periculum damni vel relapsus, ipsi vel alteri, vel communitati immineat, videtur peccare manifestando superiori mediato delictum. Peccat item quando delictum occultum subditi, quod secreto potest paterne emendare, publice manifestans corrigit. — In communitatibus sub regula viventibus, in collegiis, seminariis etc. plerumque expedit, ut correctio fiat via denuntiationis ad superiorem aut per se, aut per alium; nec possunt absolvi sodales aut convictores in eiusmodi denuntiationem non consentientes, ubi de gravi damno communitatis agatur. Item de iure naturali denuntiandi sunt superioribus ecclesiasticis sacerdotes publice corruptores, qui magnum fidelibus spirituale damnum inferunt, vel illaturi videntur. S. Th. 2. 2. q. 33. a. 7.

Correctio adhibenda est, non semper statim, sed dum maior fructus speratur: hinc interdum permitti potest reiteratio peccati, ut ferventius quis resipiscat. Neque sufficit semel esse factam correctionem, sed debet iterum iterumque fieri quando speratur fructus. — « Detinere hominem ad horam ab aliquo opere illicito statim perpetrando, cuilibet licet; sicut cum aliquis detinet aliquem, ne se praecipitet, vel ne alium feriat. Sed simpliciter aliquem includere vel ligare, ad eum solum pertinet, qui habet disponere universaliter de actibus et vita alterius; quia per hoc impeditur non solum a malis faciendis, sed etiam a bonis agendis ». S. Th. 2. 2. q. 65. a. 3. ad 3. — Mol. d. 755. n. 4.; Lugo de Iust. et Iur. d. 21. n. 34.; Struggl q. 4. n. 59.

423. *Quid de monitione facienda?* — Praecepto de *correptione fraterna ad delictorum emendationem* praeceptum addendum est de *commonitione,* qua proximus *de veritate docetur.* — Communiter asseritur, monendum per se esse peccantem, ex invincibili ignorantia, si agatur de iuris naturalis vel divini transgressione. L. 36. Haec tamen obligatio quoad privatas personas, *ex caritate non provenit,* cum nullum sit in casu spirituale damnum. Ea asseritur ex reverentia debita praedicto iuri, et quia illa transgressio in se mala est. Ac probabilius, ex S. Alph. l. c., idem asserendum est de transgressione iuris humani, quia, posita lege, illa transgressio adhuc est mala. La-Croix l. 2. n. 214. — *Ex caritate non provenit,* nisi nempe agatur de damno impediendo ipsius ignorantis vel aliorum. *Ex religione* autem provenire potest obligatio, si irreverentia in Deum sit impedienda.

Quod autem *de monitione ignorantis* dictum est valet etiam *de consiliando dubitante.* — *Ex caritate;* sed, ex officii obligatione, specialis est obligatio monitionis pro ignorantis monitione pro eius superiore et confessario. Cf. v. 2. n. 814.

Praeter *peccantis correctionem, ignorantis monitionem, dubitantem consiliandum,* alia quatuor adsunt spiritualis misericordiae opera: *offensarum condonatio,* de qua iam dictum est, *oratio pro vivis et defunctis,* de qua dicendum erit in primo Decalogi Praecepto, *afflictos consolari, molestas personas patienter ferre.* pro quibus non semper adest gravis necessitas, neque semper urget gravis obligatio pro privatis, qui non sine difficultate ea opera possunt exercere.

VI. — DE SCANDALO

424. *Quid sit scandalum?* — Scandalum definitur: *dictum vel factum minus rectum, praebens alicui occasionem ruinae spiritualis.* — *Dictum vel factum,* quo nomine etiam omissio intelligitur. *Minus rectum,* h. e., quod vel in se malum sit, ut si loquaris turpia coram adolescente, vel mali speciem habeat, ut si, iusta de causa, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito. *Minus rectum,* quae enim recta sunt et apparent, expediunt et aedificant. *Praebens occasionem;* licet, metaphysice loquendo, *occasio* idem non sit ac *causa,* hic tamen occasio ista vera causa moralis est; nam cum proximus reapse ab illa alliciatur, et inducatur ad peccatum, verum ipsa exercet influxum moralem. Quare a fortiori malitiam participat scandali *inductio* seu sollicitatio et provocatio ad peccandum, quae consequenter malitiam scandali directi continet. *Ruinae spiritualis,* mortalis nempe vel venialis tantum peccati. Ruina ergo spiritualis non est rumor, aut admiratio aliorum, et a fortiori horror de facto commisso; sed aliorum graves suspiciones et iudicia temeraria, detractiones, calumniae, etc. Scandalum tamen adhuc habetur, si detur alteri occasio peccandi tantum materialiter, e. g., si alter idem faciat, credens esse licitum, puta si sacerdos hostiam non consecratam adorandam praebeat. — Suarez de Carit. d. 10. s. 1., de Cens. d. 6. s. 3.; S. Th. 2. 2. q. 43. a. 1.; L. 43.

425. *Quotuplex sit scandalum?* — Scandalum aliud est *directum,* aliud *indirectum,* prout proximi *ruina,* seu *peccatum,* vel intenditur,

vel, quamvis non intendatur, tamen praevidetur, saltem in confuso. Ac, si *ruina spiritualis proximi* intendatur, vel *offensa Dei,* contra caritatem proximi et Dei, *diabolicum* dicitur; secus vero, si peccatum tantum intendatur, v. g., fornicationis, sed non ut spiritualis ruina alterius, vel ut offensa Dei. — Scandalum item aliud est *activum,* aliud *passivum.* Activum est scandalum datum, et illud est, cui convenit data definitio. Passivum est scandalum acceptum, et est ipsa ruina spiritualis proximi, quod improprie vocatur scandalum, cum melius dici debeat effectus scandali. Scandalum autem potest esse *activum,* seu *datum,* quin sit *passivum* seu *acceptum,* quia poni potest actio apta per se ad scandalum, quin subsequatur effectus. Et vice versa potest esse *acceptum,* quin sit *datum:* tunc autem scandalum non proprie tribuendum est actioni proximi, sed potius ignorantiae, imaginationi, aut etiam malitiae illius, qui scandalum patitur, vel sine fundamento admittit. Hoc autem dicitur scandalum *pusillorum,* si ex infirmitate vel ignorantia proximi promanet; vocatur vero *pharisaïcum,* si ex mera subiecti malitia proveniat. — L. 43.; S. Th. 2. 2. q. 43. a. 1. ad 4., a. 3.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 127.

426. **Resolves:** Non semper est *scandalum,* si pecces coram aliis, sed tantum quando, attentis circumstantiis, tam personae agentis, quam earum, coram quibus fit actus, potest probabiliter timeri, ne per hunc actum trahantur ad peccatum, qui alias peccaturi non essent. Hinc blasphemia prolata coram viris religiosis et piis non habet rationem scandali, sed horroris et abominationis. Item non est scandalum peccare coram vilibus et infamibus, qui iam aliunde sunt peccaturi; ut si quis fornicetur coram aliis, qui iam sunt parati idem facere, nec eius exemplo moventur. — L. 43. 44.; S. Th. 2. 2. q. 43. a 5.; Struggl q. 5. n. 29.

427. *Quale peccatum sit scandalum?* Scandalum est peccatum grave ex genere suo, specialem habens malitiam specificam, sive sit directum, sive indirectum. Prob. 1.ª p. Christus Dominus exclamat: *Vae mundo a scandalis...! Vae homini illi, per quem scandalum venit!* Matth. 18., 7. Ergo scandalum ex genere suo, nisi nempe excuset parvitas materiae, peccatum grave est. Prob. 2.ª p. Scandalum directe opponitur correctioni fraternae, in qua intenditur remotio peccatorum proximi nostri. Ergo specialem habet malitiam specificam contra caritatem proximi. Prob. 3.ª p. « Si enim caritas obligat ad proximum corrigendum, et impediendum, cum possumus, ne ruat in peccatum; quanto magis obligat ad eum non impellendum ad pecca-

tum consilio vel exemplo? » L. 45.; S. Th. 2. 2. q. 43. a. 1. 4.; E. M. 422.

428. **Resolves:** Non nisi venialiter peccat ratione scandali, qui alteri praebet occasionem ruinae venialis tantum. Quod verum est, etsi directe illam intendat, et quidem per actum mortalem. Caritas enim graviter tunc non laeditur. E contrario graviter peccat, ratione scandali, qui alteri praebet occasionem ruinae mortalis, licet id faciat per opus indifferens, vel tantum veniale, v. g., si religiosus verba proferat iocosa et leviter turpia coram feminis, vel iis, qui occasionem mortalis peccati inde capere possunt. — L. 44.; S. Th. 2. 2. q. 43. a. 4. 6.; Ithur. Cas. 35. — Scandalum datum, ut est contra caritatem, ita ex eadem caritate est reparandum. Si enim caritas nos obligat ad proximum peccantem corripiendum, ne peccet, multo magis tenetur proximum a peccato retrahere, qui in peccatum scandalo eum adduxit. Regulariter reparatur, cessando a scandalo, dando bonum exemplum, ecclesiam et sacramenta frequentando, delicta et crimina detestando. Ac siquis falsas sparserit doctrinas, eas revocando at publice retractando.

429. *Qualis sit specialis malitia scandali?* — In scandalo *directo* peccatum datur non solum contra caritatem, sed etiam contra virtutem, ad quam violandam proximus inducitur. In scandalo autem *indirecto* probabilis est tum sententia affirmans, tum sententia negans hanc aliam specialem malitiam. Prob. 1.ª p. 1.° ex communi thth. sententia. 2.° Quia quaelibet virtus prohibet non solum, ne quis eam laedat, sed etiam ne velit et faciat eam ab aliis laedi. Prob. 2.ª p. 1°. quia pro utraque opinione graves sunt theologi. 2.° Quia, ut voluntarium *indirectum* sufficit ad peccandum, ita etiam sufficit ad peccandum contra talem virtutem, respectu cuius voluntarium indirectum est; unde est quod in moralibus voluntarium *directum* et *indirectum* ad eamdem speciem pertinent. Ergo probabiliter in scandalo *indirecto* peccatum datur non solum contra caritatem, sed etiam contra virtutem, quae a proximo laeditur. At contra est, quod, virtutes nos non obligant, ut *impediamus,* in aliis, vitia opposita, licet praevisa, sed tantum ut non *intendamus* et *procuremus,* ut alii eas laedant, Proprium tantum solius caritatis est, vetare ne detur alteri occasio eam laedendi. Ergo probabiliter in scandalo *indirecto* non datur peccatum contra virtutem, quam proximus violat. « Sicut enim in rebus naturalibus id quod est per accidens, non constituit speciem, ita etiam nec in rebus moralibus; in quibus id quod est *intentum,* est *per se;*

quod autem sequitur *praeter intentionem,* est quasi *per accidens* ». S. Th. 2. 2. q. 39. a. 1. — Lugo de Poen. d. 16. n. 159. 168.; Struggl q. 5. n. 21. seqq.: L. 44. 45. 46. 47.: l. 3. n. 537.

430. **Resolves**: Sufficit in Confessione exprimere generatim peccatum scandali, neque necesse est speciem peccati innuere, ad quod inducti indirecte alii fuerint. Multo vero minus opus est, ut exprimantur circumstantiae, quae aliorum peccatis forte speciem superaddant, v. g., num qui induci ad luxuriam turpi sermone aut pictura potuerunt, coniugati sint, aut voto adstricti, etc. — Circumstantia sollicitationis et inductionis alterius ad peccandum, e. g., ad fornicationem, circumstantia tantum aggravans est, adeoque sufficit confiteri solam fornicationem. Eadem enim malitia inductionis sive scandali habetur, licet minor, quando aliquis non sollicitat, sed tantum consentit; consentiendo enim adhuc participat cum altero in suo peccato, et est causa cooperans ad eius ruinam. Quare haec malitia magis tantum aggravatur intra eandem speciem, si quis positive alium sollicitet. Et idem dicendum de collocutione turpi et simili. Ita Lugo, cuius sententia satis probabilis videtur S. Alph., « cum etiam in cooperatione ad fornicationem adsit peccatum *contra caritatem, bene distinctum* a peccato *cooperationis ad fornicationem, cooperando ad ruinam alterius partis* ». L. 46.

431. *An scandalum pusillorum sit vitandum?* — Scandalum pusillorum seu infirmorum vitandum est, quoties fieri potest, sine gravi incommodo, tum operis indifferentis, tum operis boni non praecepti omissione. Prob. Quia ex caritate malum proximi impedire tenemur, cum facile possumus, v. g., abstinendo ab actione non valde utili, aut eam differendo, vel nostram agendi rationem exponendo, etc., cum proximus in illud discrimen incidit, *causa a nobis data.* Atqui *pusilli* seu *infirmi* in illud incidunt discrimen, *causa aliquo modo a nobis data,* nam, licet nostra actio *de se* non influat in peccatum proximi, *de facto* tamen influit, quamvis id sit ob proximi ignorantiam et infirmitatem. Ergo. 1. ad Cor. 8., 7. seqq. Unde patet scandalum *pusillorum* non esse *pure acceptum,* sed *aliquo modo datum,* datum nempe *non ratione operis facti,* sed *ratione circumstantiarum,* quibus opus illud fit, licet extrinsecae istae penitus sint. — L. 48.; S. Th. 2. 2. q. 43. a. 7.

432. *An vitandum quoque sit scandalum pharisaïcum?* — Scandalum pharisaïcum, seu malitiosum, *saltem ordinarie,* nec omissione

operis boni, nec omissione operis etiam indifferentis, mali speciem non habentis, est necessario vitandum. Prob. Tale scandalum oritur a *sola malitia* illius qui scandalum accipit, ac propterea non est *ullo pacto datum,* sed *pure acceptum.* Atqui caritas nullo pacto nos obligat, ut impediamus peccata aliorum omnino ipsi voluntaria, et omnino independentia a nostra agendi ratione, *saltem ordinarie ;* caritas enim non urget cum tanto incommodo. Ergo. Matth. 15., 14.

Ordinarie ; nam, « si cura de bono proximi potest obligare ad bonum faciendum, cur non etiam *aliquando* ad intermittendum? Praesertim, cum nullo bono spirituali propterea privatur homo... quia hoc ipsum, quod est privare se merito illius operis propter bonum proximi, erit maius meritum, quam ipsum opus bonum. Unde in operibus consilii res est clara ». Suarez de Carit. d. 10. s. 3. n. 9. Casus esse posset, si ex dilatione, e. g., boni operis fructus speraretur. — Collectan. S. C. de P. F. n. 1723.

Sed, si scandalum pharisaïcum esset ad spiritualia bona impedienda, tunc omnino esset contemnendum. S. Th. 2. 2. q. 43. a. 7.

433. *An liceat suadere minus malum alicui, ad maius exsequendum iam determinato?* — Alii negant, quia qui suadet minus malum, vere malum suadet. Alii probabilius affirmant, quia hoc genus consilii eo tendit formaliter, ne committatur maius peccatum. Ergo formaliter non nisi bonum suadet. Et hoc addit Sanchez cum Salm. licere, non solum privatis, sed etiam confessariis, parentibus, et aliis, quibus ex officio imcumbit impedire peccata subditorum. — L. 57., l. 5. n. 77.

434. **Resolves :** Licitum est aliquem ad ebrietatem inducere, ut ille impediatur a graviori malo, puta, homicidio committendo. L. l. 5. n. 77. Cf. 337. — Licet volenti maius damnum uni inferre, suadere minus damnum *eidem* inferendum. *Eidem,* quia ratione iustitiae idem non videtur licere respectu *alterius personae determinatae,* saltem *ordinarie* et *per se loquendo,* quia tunc illud consilium est vera causa *de se efficax* damni alterius, et iniusta ; non enim alter istud damnum subire tenetur, unde esset rationabiliter invitus.

Ordinarie et *per se loquendo ;* etenim, uti affirmat Viva prop. 36. Innoc. XI., volenti furari a Petro aliquid, ob quod ille in extremam redigeretur paupertatem, posset suaderi, uti aliquantulum subripiat a Paulo ditissimo, qui aliter in hoc esset irrationabiliter invitus. — Immo sunt, qui tenent licere suadere minus malum etiam respectu *diversae personae determinatae ;* quia hoc semper est a maiori malo

tantum avertere, et non ad minus etiam inducere, et confirmatur exemplo Loth, qui filias stuprandas pro hospitibus obtulit. Gen. 19., 1. seqq. — Sanch. de Matr. l. 7. d. 11. n. 16. seqq.; Vasquez Opusc. de Scand. art. 1. dub. 2. n. 14.; L. l. 3. n. 565.; Diana t. 7. tr. 5. de Scand. r. 36.

435. *An liceat occasionem peccandi permittere, ut reus corrigatur, eamque etiam apponere?* — R. Affirmative, quando alter aliunde probabiliter ad continuandum peccatum censetur esse paratus. Ratio est, quia *permittere* non est inducere ad peccandum, et ratio adest sufficiens permittendi; quia permissio tunc est impeditiva maioris mali; permittitur enim unum peccatum, ne fiant plura. Itemque occasionem etiam *apponere* peccati non est ex natura sua inducere ad peccatum, sed actus est *de se* indifferens, ex quo duplex sequitur effectus, alter bonus qui intenditur, alter malus, praeter intentionem agentis, et ex malitia peccantis, et ratio praeterea adest sufficiens istum actum ponendi. Ita probabilius, et confirmari potest exemplo Iudith, quae cum videret permissionem libidinis in Holopherno futuram esse impeditionem malorum complurium pro toto populo Israelitico, ultro obiecit ei occasionem, nempe ornatum suum; et tamen in hoc communiter censent ipsam non peccasse. Iudith 10. — Struggl q. 5. n. 34.; L. 58.

436. **Resolves**: Licet patri et domino non auferre occasionem furandi filiis aut famulis, cum nihilominus ad furandum eos propensos et paratos noverint, ut sic deprehensi puniantur et resipiscant. Licet custodi agrorum se abscondere, ut damnificantes capiat, et se indemnem servet a periculo damni obventuri. — L. l. c.; S. Th. S. q. 62. a. 3. ad 4.

437. *An peccet mortaliter puella, ad conspiciendum se praebens viro scandalum passuro?* — Haec S. Alph. 53.: « Affirmant Busemb., S. Ant., Sylv., Nav., etc... Sed valde probabiliter negant peccare graviter Cai., Sanch., etc. Sufficit enim, ut dicunt, ad eam excusandam, saltem a mortali, causa, ne ipsa sua libertate privetur, cum ex una parte hoc scandalum non est datum, sed acceptum ex malitia viri; et ex alia res esset valde incommoda mulieri et scrupulis obnoxia, si expendere deberet semper, an habeat iustam causam egrediendi vel non. — Nequirem autem illam excusare a mortali, si ipsa, ex vanitate ducta, etsi scandalum illius viri non intendat, *data opera* eius aspectui se offerat. Hinc recte dicunt Spor., Dian., Hurt., teneri mulierem sub gravi, scandalum *viri determinati* vitare, *si possit commode,*

aliam Ecclesiam adire, per aliam viam progredi, a fenestra abstinere, et similia. Hoc tamen non intelligendum *ad longum tempus,* sed tantum *pro una vel altera vice,* donec alter advertere possit, se fugi ab illa, et asserit Spor. in hoc omnes consentire. Nequirem etiam mulierem a mortali excusare, si illa peteret aliquem locum, quem non adiret, nisi sciret ibi amasium esse ».

438. **Resolves:** Mulier, quae ex ornatu etiam *convenienti* suo statui, probabiliter praevidet *aliquem in particulari* lapsurum mortaliter, tenetur *ad breve tempus* eum dimittere, aut talis conspectum fugere. *Ad breve tempus,* quia *ad longum tempus* nimis illi grave foret. — Si vero idem timeretur *in particulari* ex ornatu *superfluo,* vano, et non convenienti statui, quem assumere vanitatis causa, seclusis aliis, non nisi veniale est, teneretur *per se loquendo* eum omnino dimittere, etiam sub mortali, quia nullum habet ius ad illum ornatum, et ex altera parte tenetur vitare peccatum alterius, quando *commode potest. Per se loquendo,* nam cum superflui ornatus, practice loquendo, mox in consuetudinem patriae foeminarum, quae honestae sunt, convertantur, neque dici absolute potest, quod ius non habeat talis mulier patriae consuetudinem sequendi, neque grave deest incommodum.

Si mulier non ita *in particulari,* sed *in genere* tantum aliquos in se scandalizandos putet, modo eorum lasciviam non intendat, nec ei placeat, licet ei placeat quod laudetur ut formosa, non videtur teneri abstinere ab illo ornatu, etiam *superfluo,* sub mortali, v. g., fucando faciem, etc. Ratio est, tum quia est scandalum potius acceptum quam datum, et ornatus ille ac pulchritudo remote tantum ad peccatum provocat, tum quia nimis grave esset isti sexui, praesertim si maritum quaerat, perpetuo sic abstinere; cum illa occasio sit *universalis* et *perpetua,* nec formosiores unquam licite irent foras, cum pulchritudo naturalis plus moveat quam artificialis.

Quoad mulierum morem incedendi pectore denudato, si denudatio non esset immoderata, et alicubi adesset consuetudo, ut mulieres sic incederent, esset quidem exprobanda, sed non omnino damnanda de peccato mortali. Ratio est communissima dd. sententia, et quia pectus non est pars vehementer provocans ad lasciviam, et consuetudo vim imminuit concupiscentiae. Ita S. Alph. 55. — L. 53. 54. 55., l. 3. n. 425.; S. Th. 2. 2. q. 169. a. 1. 2.; S. Antonin. p. 2. t. 4. c. 5.; Diana t. 7. tr. 5. r. 9.

439. *An ad scandalum vitandum tenearis dimittere bona temporalia?* — R. Negative, *ordinarie loquendo;* nam aut magna patienda

est pecuniae iactura, et caritas erga proximum non urget cum tanto incommodo; aut levis tantum pecuniae iactura est, et haec, cum saepius occurrere possit, iam gravis facile evadit; et bono communi praeterea noceret, quia malis occasio daretur aliena extorquendi et rapiendi, et ipsis malis nociva esset, cum in eorum prava voluntate sic firmarentur. *Ordinarie loquendo;* nam, si, in peculiari aliquo casu, grave cesset incommodum, et scandalum esset non *pharisaeorum,* sed *pusillorum,* tunc vel bona temporalia sunt dimittenda, vel scandalum sedandum per aliquam admonitionem. — L. 52.; S. Th. 2. 2. q. 43. a. 8.

440. **Resolves:** Non teneris plus aequo solvere operario vel rhedario, licet praevideas illum secus esse blasphematurum. — Non tenetur parochus iura stolae dimittere, licet plures praevideat obtrectaturos. — Isti non *ob infirmitatem,* sed ob improbitatem suam peccant, adeoque de eis curandum regulariter non est.

441. *An praecepta sint quandoque propter scandalum omittenda?* — R. Negative, si ex ista omissione propria salus periclitaretur, vel aliis, praesertim communitati, grave damnum immineret. Unde bona spiritualia, necessaria ad salutem, nec debet, nec potest quisquam dimittere ob cuiusquam scandalum. — R. Negative etiam, si illa omissio sit intrinsece mala. Quare *praecepta naturalia negativa* omitti item nec debent, nec possunt. — Quoad *praecepta naturalia affirmativa,* per se et generatim, praetermittenda non sunt. Nam scandalum non est proprie datum, et est ratio sufficiens illud permittendi. Attamen ea omitti interdum possunt; quin immo et debent, si, omnibus prudenter pensatis, praestet vitare ruinam proximi, et grave inde damnum nobis non obveniat. Verius tamen dicitur in isto casu praecepta illa cessare, et non obligare, e. g., corrigendi peccatores, vel puniendi delinquentes, cum magis timeatur damnum quam fructus speretur.

Quoad *praecepta positiva humana* controvertitur. Prima sententia probabilis negat, quia iterum scandalum non est proprie datum, sed acceptum; adeoque praeceptum non cessat. Secunda sententia probabilis affirmat, secluso incommodo gravi, quia praeceptum vitandi scandalum proximi, utpote naturale, positivis praeceptis praeferendum est. Hinc mulier sciens se turpiter esse concupiscendam ab aliquo, si ad missam praeceptam pergat, tenetur eam omittere semel aut iterum, si spes adsit, ut deinde scandalum cesset: non tamen pluries ob *grave incommodum,* quod inde consequeretur. Alii tamen plures non minus probabiliter tenent bene posse illam semel vel iterum omittere sa-

crum, sed ad hoc non teneri. *Potest* ob probabilitatem posterioris sententiae. Non *tenetur*, quia iterum scandalum non est proprie *datum*, et est ratio sufficiens illud permittendi.

Notandum hic autem est, praesentem etiam controversiam locum habere non nisi in scandalo, quod aliquis *in particulari* pati possit : minime vero quando *generalis* adsit *timor*, ne quis forte scandalizetur; quia nimis id difficile esset. Itemque de scandalo tantum agitur *pusillorum;* nam si scandalum esset *pharisaïcum*, occasio daretur malitiose semper bona impediendi. — Struggl q. 5. n. 30. 31.; S. Th. 2. 2. q. 43. a. 7.; L. 50. 51. 52.

442. *An sit peccatum scandali petere ab alio aliquid, quod ipse non erit praebiturus absque peccato, cum iam paratus sit ad peccandum?* — Haec S. Alph. 47.: « Si res quae petitur sit *de se intrinsece mala*, ita ut nullo modo praestari possit sine peccato, prout est petere fornicationem a meretrice parata, non desunt plures dd., qui dicunt non esse peccatum scandali, quia cum talis mulier sit semper in actuali aut virtuali voluntate peccandi, *non censetur graviter, sed leviter cooperari*, qui occasionem ei praebet peccatum illud exequendi. Ita Sotus, Henriq., Azor, Valent., etc. Veneror tantorum dd. auctoritatem, sed non auderem recedere a sententia contraria, quam sequendam censeo, et tenent Sanch. cum Caiet., etc. Ratio mihi valde potens, quia, licet meretrix sit in actuali voluntate peccandi, certe tamen sibi infert ruinam graviter maiorem, opere complendo illud particulare fornicationis peccatum. Is igitur, qui illi cooperatur ad peccatum consummandum, dupliciter *graviter peccat*, tum contra caritatem, tum contra castitatem ».

« Si res, quae petitur sit *indifferens*, et bene possit praestari sine peccato, ut esset petere mutuum ab usurario, et similia; prima sententia tenet, non esse *peccatum grave* petere sine iusta causa. Ratio, quia, cum usurarius ille iam habeat voluntatem deliberatam peccandi, non inferes ipsi grave damnum, si proponas illi occasionem, qua exsequatur peccatum praeter tuam intentionem. Ea enim anticipatio operis externi peccatum illius tantum accidentaliter variat. (Te nunc non petente, alius mox petens veniet, et ille certe dabit. Et hoc valet etiam pro praecedente casu). Ita Lugo, Caiet., etc. Secunda sententia, quam amplectimur, tenet id esse *peccatum mortale* tam contra caritatem, quam contra virtutem, ad quam laedendam occasio proximo praebetur, petendo ab illo mutuum, etc., sine gravi causa ; nam, cum adsit gravis causa, petens omnino excusatur. Ita S. Th. 2. 2. q. 78.

a. 4., Elbel., etc. Ratio, quia cum peccator actu externo notabilem maiorem ruinam sibi infert; non potest excusari a peccato gravi contra caritatem, qui sine gravi causa cooperatur illi ad opus exsequendum... Cum autem habemus gravem causam petendi, non possumus sine gravi incommodo a petendo abstinere; et ideo tunc equidem excusamus. Ita Busemb., Sanch., Valent., etc. ».

« Notant autem Spor., Pont., etc... quod ad mutuum licite petendum ab usurario, non requiritur praecisa necessitas, sed sufficit quaevis notabilis utilitas, sive ad conservationem, sive ad decentiam status aut familiae ». — Lugo de Iust. et Iur. d. 25. n. 235.; Diana t. 7. tr. 5. r. 34. 55.; L. 48. 49. 78., l. 3. n. 103. q. 5., 149.; S. Th. 2. 2. q. 78. a. 4.

443. **Nota**: Ex resolutione huius quaestionis, resolutio patet aliarum quaestionum: an liceat acceptare, offerre, dare, vendere, vel facere aliquid, quod alius non donet, acceptet, accipiat, emat, vel quo non utatur sine peccato; in quibus omnibus scandalum est per modum *cooperationis*. Cf. 440.

444. **Resolves**: Non licet ergo petere, e. g., a notario aliquid officio suo oppositum. Licet vero sacramenta ab indigno ministro, aut iuramentum ab eo, qui peieraturus erit, petere, modo adsit iusta causa, nempe, pro primo casu, si adsit necessitas, aut notabilis utilitas spiritualis; pro secundo, si iudex petat iuramentum ratione officii, vel magni tua interest, uti periurio ad fraudes alterius manifestandas, ut ius tuum consequaris. — Peccat puella acceptans munera ab amasio, si ea ex turpi amore proveniant, nam turpem istum amore fovent: secus vero, ut patet, si non nisi ex honesta benevolentia et amicitia procedant; vel si coram aliis offerantur, et absque aliorum scandalo et propria infamia respui nequeant. — Nullo pacto licet cauponi ad plures alliciendos hospites choreas graviter turpes ordinarie admittere in suis aedibus, vel illis legenda proponere publica folia, quae evidenter et ordinarie sint religioni vel bonis moribus adversa. — In civitatibus, in quibus vitandi maioris mali causa permissum est, licet domum locare usurario et meretrici; maxime si alii conductores desint, aut illis alias aedes conducere facile sit, nisi tamen meretrix graviter noceret vicinis honestis, vel ob situm ansam maiorem daret peccatis. Non licet acatholicum ministrum advocare, ut sua falsae religionis auxilia infirmo seu moribundo praestet. S. O. 15. Mart. 1848. — L. 47. 60. 61. 70. 76. 77. 79., l. 3. n. 434. 734.; S. Th. 2. 2. q. 10. a. 11., q. 98. a. 4.; Ithur. Cas. 26.

Licet vendere *res indifferentes,* aut quae bonum usum facile habere possunt, si venditor nihil sciat de mala intentione emptoris, quia malum non est praesumendum. Hinc licet vendere aleas, gladios, fucos, vinum, etc., etsi plurimi his abutantur, quia haec non ordinantur per se ad peccatum, immo saepe bono usui inserviunt. — Non licet vero vendere has ipsas *res indifferentes,* quando certo cognoscitur, emptorem illis male usurum esse, nisi denegari absque gravi incommodo non possent, vel etiam nisi aeque ab aliis emerentur; in hoc enim postremo casu, si vendens peccaret, hoc ideo tantum esset, quia non impedit peccatum proximi. Atqui licet non venderet, non ideo impediret peccatum; alius enim esset, qui venderet. Hinc non licet vendere ornamenta honesta puellae, si venditori constaret de abusu futuro, nisi notabile damnum pateretur, vel nisi aeque illa ab aliis emeret. Ita La-Croix l. 2. n. 263., aliique. Sed hunc postremum casum non admittit S. Alph. 71. Cf. hic 442.

Non licet vendere vinum absque gravi et proportionata causa eis, qui revendunt mixtum aqua. Non licet pariter cauponi vendere vinum iis, qui praevidentur se inebriaturi; vel carnes iis, qui sint eas comesturi die vetito, praebere, nisi excuset gravis ratio, puta si alias notabiliter laederetur ex di minutione emptorum. — Unde etiam licet communiter cauponi dare carnes, quando petuntur, nisi petitio fiat in contemptum religionis; quia gravissimum incommodum esset inquirere de rationibus cuiusque petentis. L. 68. 69. 78. Immo licet generatim cauponi, apud quem divertunt rhedae publicae, mensam cibis licitis vel illicitis struere; quia cum constet plures carnes esse petituros, non videtur necessarium a singulis petere quid velint. A fortiori licet vendere carnes diebus abstinentiae et tempore quadragesimae, quia venditor de rationibus ementium diiudicare nequit, nec pertinet ad ipsum de illis inquirere. L. l. 3. n. 1030.

Non licet vero vendere *res,* quae ex institutione sua vel usu sunt *destinatae ad malum,* nisi in casu particulari constet abesse periculum abusus, vel nisi gravis et proportionata ratio excuset. Hinc non licet vendere venenum; nisi moraliter constet emptorem illo bene usurum, v. g., ad confectionem colorum, medicinae, etc. Nec licet pravos libros indiscriminatim vendere, cuilibet scilicet emptori. Quandoque tamen vendi possunt viris prudentibus ac doctis, qui huiusmodi libros utiliter legere possunt, v. g., ad eos confutandos etc. Excipe tamen libros prorsus obscoenos, qui radicitus sunt extirpandi. Tambur. in Decal. l. 1. § 4. n. 37.; L. 66. 72. 76.

Licitum est operariis theatra aedificare, et ornare, si ornamenta

in se honesta sint, etsi gravis alia ratio desit; quia licitum est Principibus spectacula permittere. — Fas est Iudaeorum synagogas, et haereticorum templa, permittente legitimo magistratu, restaurare et aedificare, secluso tamen scandalo et quovis religionis contemptu, praesertim si aeque fieret sine ipsis. Licet etiam idolorum statuas conficere, si haec non debeant adhiberi ad falsum cultum, sed ad ornamentum platearum, aedificiorum, etc. — Non licet e contra *templa* idolorum fabricare, aut eorum fabricae cooperari; neque item licet, ut periculum vitetur mortis aut exilii, *altaria* vel *idola* fabricare, aut eorum fabricae cooperari; quando id habeatur *ut factum protestativum* falsae religionis.

Licet captivis christianis ex gravi metu remigare in triremibus infidelium contra catholicos. Nam quid intrinsece malum non faciunt, nec proxime perniciosum christianis. Aliunde adest gravissima et proportionata causa id faciendi. — Non licet componere, sive repraesentare comoedias graviter turpes, quodcumque sit lucrum. Idque valet etiam de turpibus repraesentationibus in Kinematographis. « Pariter graviter peccant pingentes sive exponentes *publice* imagines obscoenas, scilicet detectis pudendis. sive tenui velo coopertis, secus si, detectis aliis partibus, pudenda tegantur ». L. 56. Excipe tamen, si quid huiusmodi pingendum sit, v. g., ad scientiam anatomicam aut obstetriciam docendam vel addiscendam. — L. 73., l. 3. n. 427.-429.; Collectan. S. C. de P. P. n. 1733. 1748. 1845.; E. M. 365. 366. 367. 368.

445. *An nunquam liceat alterius peccato cooperari?* — *Cooperatio* in genere est concursus cum alio principaliter agente. Prout autem caritati adversari potest, est participatio quaedam ad actionem pravam alterius. Cooperatio est; 1.° *immediata* vel *mediata,* prout cooperans agit cum peccante in ipso actu peccati, vel ponit alias actiones cum peccato alterius connexionem aliquam habentes. 2.° *Proxima* vel *remota,* prout actio cooperantis propius vel remotius, ex natura sua vel ex circumstantiis, cum prava alterius actione connectitur. 3.° *Positiva* vel *negativa,* prout cooperans vel ponit aliquam actionem in peccatum alterius influentem, v. g., eum adiuvando, vel omittit actum debitum, v. g., si non obstet cum obstare deberet. 4.° *Formalis* vel *materialis. Formalis* concurrit ad malam voluntatem alterius, et nequit esse absque peccato, utpote quae intendit ipsam cooperationem, ad pravam actionem alterius, vel *explicita* operantis intentione, vel *implicita* in ipso opere, quod *natura sua* ad pravam actionem ordinatur. *Mate-*

rialis concurrit tantum ad malam actionem alterius, sine ulla intentione cooperandi ad peccatum, neque in *actu signato,* neque in *actu exercito.*

Ut scandalum ita cooperatio dupliciter haberi potest: 1.° *inducendo* alium ad peccandum, et proprie *scandalum* est; 2.° *agendo* aliquo modo *simul* cum eo qui peccat, et est proprie *cooperatio;* quae eandem *specie* malitiam scandali habet, nempe et contra caritatem et contra virtutem, quam alius peccando laedit, cum cooperatio *formalis* sit.

Certum est, nunquam licere cooperationem *formalem,* cum haec moraliter influat in peccatum alterius, et proinde sit illius causa moralis. — Cooperatio *materialis* licita est, dummodo 1.° actio sit per se *bona,* vel saltem *indifferens;* 2.° non teneatur quis *ex officio* peccatum impedire; 3.° adsitque *causa iusta et proportionata* ad gravitatem peccati alterius, et ad proximitatem concursus ad peccati exsecutionem. Ratio est, quia, cum tu praestas actionem honestam, vel indifferentem, sine prava intentione, si alter illa abuti voluerit ad peccatum exsequendum, non teneris, nisi ex caritate, illud impedire; et cum caritas non obliget cum gravi incommodo, ideo ponens tuam cooperationem cum iusta causa, non peccas: neque enim peccatum illius provenit ex tua cooperatione, sed ex malitia ipsius, qui tua actione abutitur.

Causa proportionata; nam cum obligatio illam actionem vitandi consurgat ex obligatione virtutis, cui opponitur proximi peccatum, et obligatio omnis virtutis non sit aequalis, sed quaedam magis, quaedam minus ad peccatum accedant; insuper nec aequa semper certitudo sit, te non cooperante alterum non peccaturum; neque vero idem semper sit ius ad actionem, sed aliquando maius aliquando minus; ideo non semper aequalis causa erit *proportionata* ad hanc cooperationem praestandam, sed quandoque maior, quandoque minor erit necessaria. Hinc urgentior causa desideratur, quando peccatum est *contra iustitiam* quam *contra solam caritatem,* et talis, quae merito praeferri possit damno alterius. Ratio est, quia in illo innocens invitus damnum patitur; in hoc autem solus peccans detrimentum spirituale subit, idque propria voluntate, quod idem detrimentum patitur cum contra iustitiam peccat. — Quando autem ex adiunctis scandalum haberi possit, et materialis in peccatum cooperatio significare possit consensum in peccatum, protestatio praemittenda est. — Sanch. l. 1. c. 7. n. 12.; L. 59. 63.; Cf. hic. 212.; E. M. 440.

446. **Resolves**: Fas est famulo ostium aperire meretrici, quia huiusmodi materialis cooperatio satis remota est, maxime dum, eo etiam non aperiente, adhuc esset qui aperiret. — Haud quidem illicitum est, si famulus equum sternat domini ad peccandum profecturi, quia in hoc non videtur magis peccato domini cooperari, quam aperiendo ostium meretrici. — Licitum est famulo dominum ad concubinae domum comitari, quando etiam, famulo non comite, herus adiret, nec ex eo animosior reddatur, quia tunc est merus comitatus; et ipse famulatus ratio sufficienter excusat. Ita Busemb., aliique. Sed S. Alph. 63. 64. aliique hunc casum et praecedentem non nisi ex gravis damni metu excusant.

Si herus vero famulum comitem adhiberet, ut securius et liberius peccaret, tunc certe illicitum esset, quia iam influeret proxime in peccatum. Illicitum item prorsus esset famulo subiicere humeros, vel deferre scalam domino ascendenti ad fornicandum, vi aperire ianuam et similia ; nam cooperatio omnino proxima est, et facilius reddens peccatum, in gravissimum damnum tertii. Cum tamen hae actiones intrinsece malae non sint, illicitae adhuc non essent, si metus mortis aut mutilationis accederet. Nullum alium timorem, addit S. Alph. 66., excusare cooperantem, nisi mortis, nam alias, ob solum metum iacturae facultatum, vel infamiae, non licet concurrere ad dehonorationem puellae deflorandae.

Sporer de 8.° Pr. c. 1. n. 99. famulum etiam excusat, dona meretrici deferentem, « quia, inquit ex una parte ille ex officio et conditione sua tenetur dominis servire et obsequi; ex altera vero parte cooperatio ad peccatum mere materialis est, et tantum remota ». Alii vero aliam valde gravem requirunt rationem, quia cum munera haec apta sint ad libidinem fovendam cooperatio proxima est. Ac propter hanc ipsam rationem non licet famulo litteras amatorias concubinae domini sui deferre, nisi gravior et proportionata adsit ratio. Alii tamen, ut quoad dona, ita quoad epistolas deferendas specialem hanc non requirunt rationem, praeter ipsum famulatum. Nam hic attendendum non videtur, utrum *epistolae* vel *munera* habeant vim fovendi turpem amorem, sed ipsa *actio ferendi epistolas aut munera* spectanda est, quae de se indifferens est. Secus enim, cum vim fovendi turpem amorem magis habeat aspectus, neque ianuam aperire licebit. Ceterum famulus non tenetur inquirere quid litteris contineatur. — L. 63.-68. 75., l. 3. n. 571.; Salm. tr. 21. c. 3. n. 72.; Sanch. in Dec. l. 1. c. 7. n. 22. 23.

Permittuntur in Italia electiones politicae, in casibus particulari-

bus, quando ratione necessitatis, ob bonum animarum et Ecclesiae, Episcopi id requirunt a S. Sede. Pius X. Litt. Enc. 11. Iun. 1905. Licitae etiam declaratae sunt in Gallia, *in praesentibus rerum adiunctis,* 2 Apr. 1906., cum consensu tamen proprii Ordinarii ac Ordinarii loci. In Hispania item, ex declaratione 20. Febr. 1906., partium studiis sepositis, catholici adlaborare oportet, ut civitatum et regni comitia adeant, qui melius bono religionis et patriae melius sint prospecturi. Cf. E. M. 440. 441.

447. *An liceat meretricibus vel concubinariis famulari? An catholicis liceat civilibus funeribus intervenire?* — R. Ad 1.um Negative, *per se* et *ordinarie loquendo;* tum ob aliorum scandalum, tum etiam ob maximum lapsus periculum. Illi ergo casus, qui in praxi excipiendi sunt, ex necessitatis gradu et personarum adiunctis, scandalum et proximum peccandi periculum removentibus, diiudicandi erunt.

R. Ad 2.um Affirmative, *per se*, quia obsequium mere civile est. *Per accidens*, ratione scandali, illicitum facile esse potest.

448. *An liceat aliquando pravis libris edendis cooperari?* — Peccant quidem hac in re, peccato *scandali*, auctor; peccato *cooperationis* editor, et dominus typographiae. Quoad alios vero, qui horum librorum impressioni dant operam, *generatim*, non videtur licitum esse *immediate cooperari* impressioni talium librorum, v. g., typos ordinare, chartam typis apponere, impressionem dirigere, etc., quia hoc valde propinque ad pravam librorum doctrinam divulgandam accedit. Attamen, in casu gravissimi detrimenti, *ad breve tempus, tale quidpiam materialiter* praestari posset, cum res tandem intrinsece illicita non sit. — Licet autem, gravi de causa, *cooperari mediate*, seu remote, v. g., atramentum vel chartam praeparare, aut libros impressos ordinare. — Laymann de Carit. c. 13. n. 4.

Vendentes vero proxime cooperatoribus accensentur, adeoque, generatim loquendo, graviter peccant.

449. *An, qui pravum librum ab alio legendum commodatum acceperit, eum domino restituere possit?* — R. Negative, nisi prudens timor cuiuspiam gravis incommodi aliud suadeat. Hoc sua sponte defluit ex obligatione aliorum peccata impediendi, ratione caritatis, quando id sine gravi incommodo fieri possit. Grave autem incommodum censendum est, si graves rixas, blasphemias, odia aliaque eiusmodi a domino pertimescas.

DE PRIMO DECALOGI PRAECEPTO

I. — DE DEVOTIONE ET ORATIONE

450. *Quid primum Decalogi praeceptum?* — Primum Decalogi praeceptum est: *Ego sum Dominus Deus tuus... Non habebis deos alienos.* Exod. 20., 2. 3. — Hoc praeceptum, qua *affirmativum*, praescribit in primis actus virtutis religionis; qua *negativum* prohibet vitia religioni opposita. Est autem religio virtus moralis, quae *debitum cultum Deo*, tamquam primo rerum omnium principio, exhibet. Hinc post virtutes theologicas primum locum obtinet; adeoque peccata ipsi opposita gravissima, et ex genere suo mortalia sunt. *Cultus* honorem et reverentiam importat. Cultus generatim praeter honorem, seu externam significationem excellentiae, importat submissionem personae illi, quae colitur. Quare honorem cultus comprehendit, non tamen vicissim honor cultum involvit; « quia reverentia et cultus supra honorationem addit testificationem submissionis internae ». Lugo de Iust. et Iur. d. 14. s. 1. n. 3. *Cultus* ergo *Deo debitus* servitutem includit. « Eodem autem actu homo servit Deo et colit ipsum; nam cultus respicit Dei excellentiam, cui reverentia debetur, servitus autem respicit subiectionem hominis, qui ex sua conditione obligatur ad exhibendam reverentiam Deo. Et ad haec duo pertinent omnes actus, qui religioni attribuuntur, quia per omnes homo protestatur divinam excellentiam et subiectionem sui ad Deum, vel exhibendo aliquid ei, vel etiam assumendo aliquid divinum ». S. Th. 2. 2. q. 81. a. 3. ad. 2.

Religionis actus alii sunt interni, alii externi. S. Th. duos ponit actus internos: *devotionem* et *orationem*. Externos facit reliquos *adorationem, sacrificium, oblationem primitiarum* et *donorum, oblationem decimarum, votum, iuramentum, adiurationem, laudem,* quibus infra adiungit *festorum sanctificationem* et *sacramentorum usum*, quatenus per ipsum protestamur Deum esse gratiae auctorem, qua mentem et animam nostram afficit, ut eas sibi magis magisque subiiciat. Addi insuper possunt omnes prorsus observationes sacrae, et caeremoniae ab Ecclesia ad cultum Dei ordinatae, uti sunt erectio ecclesiarum et altarium, usus rerum ab Ecclesia benedictarum, etc., quae ex religionis motivo ab Ecclesia determinantur et praescribuntur.

Actus vero religioni oppositi, alii tales sunt *per excessum*, ut superstitio cum suis speciebus, alii *per defectum*, ut irreligiositas cum suis. Ad superstitionem pertinet *idololatria, divinatio, vana observatio:* ad irreligiositatem, *tentatio Dei, periurium, infidelitas in promissis, blasphemia, sacrilegium, simonia.*

In praesenti tractatu de illis tantum religionis actibus et oppositis peccatis dicemus, quae respiciunt hoc primum Decalogi praeceptum, de reliquis in duobus sequentibus praeceptis, aliisque propriis in locis sermo erit. Tria enim prima praecepta sunt de actibus religionis; ac primo hoc praecepto legis praecipitur cultus Dei, unius veri Dei, et excluditur cultus falsorum deorum, et, praeter idololatriam, excluduntur omnes aliae superstitiones, excluditur consequenter etiam Dei dehonoratio. Cf. 465. — S. Th. 2. 2. q. 81. seqq., q. 122. a. 1. 2., 1. 2. q. 100. a. 4.-8.; L. init.; Struggl 8. 9., tr. 5. q. 1. n. 4. 5. 6.; Lessius de Virt. relig. c. 1. d. 1. 2.

451. *Quid devotio: et an necessaria?* — Devotio est voluntas quaedam prompte tradendi se ad ea quae pertinent ad Dei famulatum. Devotio ergo specialem quemdam importat voluntatis actum, tradendi nempe se Dei famulatui, et specialem quamdam huius actus qualitatem, scilicet praedictam promptitudinem. Discrimen autem est inter traditionem sui, quae habetur per caritatem, et traditionem sui, quae habetur per devotionem. Per caritatem enim homo tradit seipsum immediate Deo, adhaerendo ei per quamdam spiritus unionem. Per religionem autem homo tradit seipsum immediate ad opera divini cultus. Obiectum caritatis et amoris est bonum; obiectum autem honoris vel reverentiae est aliquid excellens. S. Th. 2. 2. q. 81. a. 4. ad 3., q. 82., q. 83. a. 15. c.

Necessaria autem omnino devotio est; impossibile enim est exequi ea quae pertinent ad divinum cultum seu famulatum, quod proprie ad religionem pertinet, sine prompta voluntate illa faciendi. Unde, cum ad eandem virtutem pertineat velle facere aliquid et promptam voluntatem habere ad illud faciendum; devotio ad religionem pertinet, et primus eius actus necessarius est ad omnes consequentes.

Est igitur *devotio* specialis quidam religionis actus, quo quis prompte se offert et tradit ad divinum cultum; et est simul universalis actus, quatenus movet ad omnes actus servitii Dei. Potest autem *devotio* sumi etiam pro *habituali addictione divino cultui,* quo sensu dicitur homo vere *devotus*. Potest item devotio sumi, non pro actu, sed pro qualitate actus, pro ipsa nempe *promptitudine,* et *fervore,*

quibus devotio manifestatur. Et hoc sensu dicitur *oratio devota.* Praedicta *promptitudo* consistit in determinato et absoluto affectu, qui vincat omnem difficultatem, ita ut voluntas non retardetur in divini cultus executione, cum occasio se offerat; *fervor* autem est intensitas et vehementia pii affectus in divino cultu. *Devotio* significat etiam universam piam agendi rationem, et sic dicitur *vita devota.* Ac peculiaria pia exercitia, *devota exercitia* dicuntur, quo sensu saepe sermo est de hac vel illa *devotione,* de his vel illis *devotis exercitiis,* quae sunt *devotionis* materia, circa quam nempe *devotio* versatur. Devotionis causa extrinseca et principalis est Deus; causa intrinseca et ad illam nos disponens est meditatio divinae bonitatis et divinorum beneficiorum et simul consideratio nostrae infirmitatis et indigentiae. Devotionem per se consequitur spirituale gaudium, laetitia, suavitas, facilitas. Unde *devotio* sumitur etiam pro hac spirituali dulcedine. S. Th. 2. 2. q. 82. a. 3. 4. — Lessius de virt. relig. c. 2. d. 1.

452. *Quid et quotuplex sit oratio?* — Oratio sumitur hic, prout significat quamdam deprecationem vel petitionem, secundum quod August. dicit, quod *oratio petitio quaedam est,* et Damasc., *oratio est petitio decentium a Deo.* Quare oratio definiri potest: quoddam veluti mentis nostrae colloquium cum Deo, in quo rei alicuius obtinendae desiderium eidem patefacimus. — Oratio est *mentalis* vel *vocalis,* prout sola mente peragitur, vel mentis conceptus etiam ore exprimuntur. *Privata* est vel *publica,* prout fit a persona privata et privato nomine, vel a communitate, aut Ecclesiae ministro nomine Ecclesiae, modo ab hac praescripto. Ad hanc quam maxime pertinent *missa* et *horae canonicae,* de quibus speciatim dicemus, ubi sermo erit de sacramentis et de praeceptis particularibus.

« Communis quidem oratio est, quae per ministros Ecclesiae in persona totius fidelis populi Deo offertur; et ideo oportet, quod talis oratio innotescat toti populo, pro quo profertur; quod non posset fieri, nisi esset vocalis, et ideo rationabiliter institutum est, ut ministri Ecclesiae huiusmodi orationes etiam alta voce pronuntient, ut ad notitiam omnium possint pervenire. Oratio vero singularis est, quae offertur a singulari persona cuiuscumque sive pro se, sive pro aliis, orantis; et de huiusmodi orationis necessitate non est quod sit vocalis ». S. Th. 2. 2. q. 83. a. 12.

Circa orationes *publicas* duo generatim sunt attendenda ex Benedicto XIV.: 1.° Quod istae orationes, earumque formulae non a privatis, sed ab Ecclesiastica auctoritate indicandae et designandae

sunt, C. *Quemadmodum* 23. Mart. 1743. 2.° Quod in sacris ritibus non aliae sunt adhibendae, nisi quae ab Ecclesia sunt receptae, C. *Inter omnigenas* 2. Febr. 1774. § 8. — Struggl 21.; S. Th., 2. 2. q. 83.; Suarez de Relig. tr. 4. l. 1. c. 3. seqq.; Bouquillon de Virt. relig. l. 2. p. 1.; E. M.

Quapropter *publicae preces* valorem praecipuum habent a dignitate et sanctitate Ecclesiae, quae principaliter orat, non vero a sanctitate et dignitate personarum, per quas Ecclesia orat. Lugo de Euch. d. 19. n. 124. 125. Et triplex in hac oratione distingui potest fructus: *generalis,* qui ex intentione Ecclesiae omnibus fidelibus applicatur, *particularis,* qui ipsi oranti applicatur, et *specialis* seu *medius,* qui illi applicatur, pro quo orans specialiter orare intendit.

Aliter sumi potest oratio *privata* et *publica,* prout ea non exhibeatur coram aliis, seu nonnisi coram paucis tantum, exhibeatur; vel e contrario palam et manifeste coram aliis sat multis exhibeatur. Ac utroque sensu generatim *cultus privatus* et *publicus* sumi etiam potest.

453. *An detur orationis praeceptum?* — R. Affirmative. Prob. 1.° quia frequentissime in SS. tum a Christo, tum ab Apostolis, uti necessaria ad salutem praecipitur. 2.° Quia, *quantum est ex parte Dei,* gratias suas Deus, si paucas excipias, v. gr., initium fidei, sub ea tantum conditione nobis elargiri *ordinarie* solet, ut easdem oratione expostulemus, idcirco legitur: *Non habetis propter quod non postulatis.* Iac. 4., 2. Et August. in Ps. 39.: « Deus dare vult, sed non dat nisi petenti ». *Ordinarie,* siquidem identidem Deus ex sua misericordia infinita etiam non petentibus gratias confert suas. Et hoc sensu probabilius et communiter docent, adultis orationem necessariam quoque esse necessitate medii ad salutem. Illud enim vere dici potest de necessitate medii, sine quo, attento ordinario divino ordine providentiae, salus ordinarie obtineri non potest. Trid. s. 6. C. 11. *Quantum* autem *est ex parte hominis,* summa eius indigentia est, ita ut quisque iure merito cum Propheta debeat exclamare: *Libera me, quia egenus et pauper ego sum.* Ps. 108., 21. 22. Quare Angelicus: « Ad orationem quilibet homo tenetur ad bona spiritualia procuranda, quae non nisi divinitus dantur: unde alio modo procurari non possunt, nisi ab ipso petantur ». In 4. D. 13. q. 4. a. 1., 3. p. q. 39. a. 5. — L. init.; S. Th. 2. 2. q. 83. a. 2.; Struggl 22.-24.; E. M.

454. *Quandonam praedictum praeceptum urgeat? — Orationis praeceptum frequenter urget.* Prob. Christi enim et Apostolorum praeceptum

est, ut *semper omni tempore, sine intermissione* oremus, quae verba non probant singulis physice momentis orandum esse, quod foret impossibile, sed *frequenter* orandum esse, tempore opportuno. Luc. 18., 1.; ad Thessal. 5., 17.

Porro praeceptum hoc *obligat per se:* 1.° Quando homo usum rationis adipiscitur, tunc enim tenetur se ad Deum convertere, eumque tamquam omnium bonorum fontem agnoscere ac supremo rerum omnium Domino sese subiicere, ad quod mirifice oratio inservit. S. Th. 1. 2. q. 89. a. 9. — 2.° tempore mortis, tunc enim maxime necessaria est perseverantia finalis, ad quam obtinendam oratio est necessaria. « Cum constet, inquit August., alia Deum danda etiam non orantibus, sicut initium fidei, alia non nisi orantibus praeparasse, sicut usque in finem perseverantiam, profecto qui ex seipso hanc se habere putat, non orat ut habeat ». Lib. de Don. Persev. c. 16. n. 39. — 3.° « Per certa intervalla horarum et temporum », ut ait idem August. Ep. 130. Porro alii docent, orandum esse sub gravi saltem semel in anno, alii sexto quoque mense, alii singulis ferme mensibus, alii singulis omnino mensibus, eodem fere pacto ac praeceptum fidei, spei et caritatis est observandum.

Obligat vero *per accidens:* 1.° Quoties urget aliquod praeceptum, quod impleri non possit absque oratione; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media. — 2.° Quando gravis urgeat tentatio, quae alio modo repelli non possit. — 3.° Generatim quoties aliquod auxilium divinum speciale nobis necessarium videtur, ut in gravi quadam calamitate sive privata, sive publica. — *Pro laicis et pro simplicibus clericis* ad peragendas *certas preces* nullum datur praeceptum. *Pro clericis* vero *constitutis in sacris ordinibus, pro benficiatis, et pro religiosis ad chorum destinatis*, Ecclesiae praeceptum adest canonicas horas recitandi.

Qui omittit preces matutinas aut vespertinas, *per se,* non peccat, si interdum tantum eas omittat. Ratio est, quia nulla lex est, quae determinatas preces singulis diebus et certis horis praecipiat. DD. tamen advertunt, raro aliquam abesse negligentiae et acediae culpam. Ceterum in praxi excusari prorsus ab aliqua culpa non possunt, qui illas saepius omittunt, tum quia forte minime orant alio tempore, aliove modo, et sic orationis praecepto aliquando deerunt, tum quia ob pericula, quae quotidie occurrunt, neglecta oratione, in plura peccata labentur. — Catech. Rom. p. 4. cap. 1.; S. Th. 2. 2. q. 83. a. 2.; L. init.; Lessius de Virt. rel. c. 2. d. 2. 3. E. M.

455. *Quaenam sint orationis conditiones? — Ut oratio legitime fiat, debet fieri cum attentione, humilitate, fiducia, perseverantia.* Prob. 1.ª p. Oratio actus cultus Dei est, et cultus exterior esse non potest sine interiori. Quare attentio saltem concomitans primam intentionem requiritur ex parte ipsius naturae orationis. Qui vero mente voluntarie distrahitur, actu quo orat, incurrit in illam Dei reprehensionem: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Matth. 15., 8. Quomodo sane audiri postulat, qui seipsum non audit? *Per se* autem peccat venialiter, qui sine iusta ratione voluntarie distrahitur; idque valet, etiamsi oratio fiat absque obligatione, quia aliquam irreverentiam Deo irrogat. Prob. 2.ª p. Humilitas est necessaria ex parte ipsius petentis, quia suam indigentiam recognoscit. Scriptum est: *Respexit in orationem humilium, et non sprevit precem eorum... Oratio humiliantis se nubes penetrabit.* Ps. 101., 18.; Eccl. 35., 21. Prob. 3.ª p. Fides est necessaria ex parte Dei, quem oramus; ut scilicet credamus ab eo nos posse obtinere quod petimus, ratione divinae omnipotentiae et misericordiae, ex quibus oratio impetrat quod petit, *Omnia quaecumque orantes petitis, credite quia accipietis.* Marc. 11., 24.; Iac. 1., 6. Prob. 4.ª p. Perseverantia requiritur ex parte effectus impetrationis, ea enim uti magis ostenditur indigentia, ita magis ad misericordiam movetur. Efficaciam tamen impetrandi ex gratia Dei, quem oramus, habet, qui etiam nos ad orandum inducit. Perseverans autem esse debet, quantum ad desiderium orandi, continue; et quantum ad ipsam orationem, statutis temporibus eam non intermittendo. « Quaedam non negantur, sed ut congruo dentur tempore differuntur. Quod tamen impediri potest, si in petendo non perseverent ». S. Th. 2. 2. q. 83. a. 15. *Orationi instate, vigilantes in ea.* Ad Col. 4., 2.; Luc. 11., 8.

An oret is qui verba *recte ac exterius devote profert, si mente voluntarie evagatur?* Utique; secus enim neque oraret, qui invitus evagatur, de quo nemo dubitat; deinde, quia oratio petitio est, et petitioni sola verba et intentio sunt necessaria. Quare sufficit attentio in prima intentione. *Exterius devote*, externa attentio habetur, si quis ad verba recte proferenda attendat, et non vacet rei, quae cum oratione consistere non possit, ut si quis aliorum audiat conversationem, non item si vestibus se induat. Attentio ad Deum vel ad verborum sensum attentio *interna* est. — In oratione *vocali* verba sunt rite ac recte proferenda, non ea syncopando aut mutilando, nec eorum corrumpendo significationem, ac ita sunt proferenda, ut, nisi quid obstet, strepitus, surditas, seipsum quis possit audire. Uti quis potest socio, et tunc

opus est illum audire, nempe ut illi communicet, et suum faciat quod audit a socio, et sic totum suum erit, quia auditio loco prolationis est. — Ut prosit oratio necessarius absolute non est status gratiae. Quare oratio peccatori etiam prodest petenti necessaria ad salutem. — Struggl 27. seqq.: Elbel 419.; S. Th. 2. 2. q. 83. a. 13.-16., Quodl. 3. a. 8. 9.; L. 1. 4. n. 176.; Suarez de Relig. tr. 4. l. 3. c. 4.; E. M.

456. *Quosnam praeter Deum orare possimus? — Beatam Virginem Mariam,* ut mediatricem nostram; *Angelos,* ut custodes hominum: omnes *Sanctos* et amicos Dei, ut intercessores nostros apud Deum. Invocari privatim possunt etiam *infantes baptizati,* et ante usum rationis defuncti, cum Sancti sint et regnent cum Christo: et iuxta plures idem *probabilius* dicendum est de *Animabus in Purgatorio detentis.* Et sane amici sunt Dei. Neque vero repugnat eos, qui nostris precibus indigent, posse pro nobis utiliter orare; sicut viventes pro se invicem utiliter orant, licet etiam indigeant, ut pro ipsis oretur. *Probabilius;* nam alii negant, praecipue quia necessitates et orationes nostrae eas latent. Invocatio autem Sanctorum est *de consilio,* non vero de praecepto, cum Trid. s. 25. dicat tantum, esse *bonum* et *utile* eos invocare. Attamen aiunt communiter a peccato veniali non esse excusandum, qui nunquam B. Virg., gratiarum pro nobis apud Deum mediatricem, invocaret. — Trid. s. 25. *de Invocat.,* etc.; S. Th. 2. 2. q. 83. a. 4. 11.; Gur. Comp. 262. Cas. 247.; Struggl 31.; Del Vecchio v. 1. n. 663.; E. M.

457. *Pro quibus nos orare possimus?* — Neque *pro Sanctis,* neque *pro damnatis* orandum est. Illi enim beatitudine nunquam defutura potiuntur in coelo, isti vero suppliciis aeternis iam sunt immutabiliter mancipati in inferno. Honestum autem est orare *pro iustis, qui in igne purgatorii detinentur. Sancta et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur.* 2. Mach. 12., 46. Item orare licet et debemus *pro nobismetipsis,* et, *si de oratione privata sit sermo, pro omnibus,* qui in terris degunt, sive fideles, sive iusti sive peccatores, sive excommunicati sive non, sive amici sive inimici, pro iis nempe omnibus orandum est, quos iubemur diligere iuxta illud Christi: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Matth. 22., 39. Hinc Apostolus ait: *Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus... hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri.* 1. Tim. 2., 1. seqq. *Si de oratione privata,* etc.,

quoad *publicam* enim vide exceptionem in tr. de Censuris n. 1111. — Huic autem muneri pro omnibus orandi satisfit, si quis, licet nullam aliorum faciat specialem mentionem, in iis tamen precibus, quae non pro se tantum funduntur, cuiusmodi sunt *oratio dominica et salutatio angelica,* neminem excludat. Eatenus enim pro aliis omnibus orandum est, quatenus id caritas exigit, scilicet *in communi.* — S. Th. 2. 2. q. 37. a. 7. 8.; Struggl 32.; E. M.

458. *Quid petere orantes debeamus et possimus; Quinam orationis fructus, et an certi?* — R. Ad 1.um Petere in primis debemus *bona spiritualia,* eaque *absolute,* quia certum est non posse nos iisdem abuti: *Quaerite primum regnum Dei et iustitiam eius.* Matth. 6., 33. Petere autem possumus et *bona temporalia, et mala poenae temporalis,* ut humiliatio, paupertas, etc., sed *conditionate;* possunt enim aliquando nos ad salutem iuvare. — Struggl 25.; S. Th. 2. 2. q. 83. a. 5. 6. 9.

R. Ad. 2.um et ad 3.um Oratio, prout est opus liberum, bonum. supernaturale, *meritoria* est, et oranti prodest, eique soli, *ex condigno,* prodest, scilicet si sit in statu gratiae. Prout opus laboriosum saltem non carens incommodo, *satisfactoria* est, ac oranti et aliis prodesse potest, vivis per modum *solutionis,* adeoque probabilius infallibiliter, vi communionis Sanctorum, defunctis per modum *suffragii,* si ita et quatenus divinae Misericordiae placuerit. Oratio, quae fit pro defunctis, *verius* ex S. Th. S. q. 71. a. 12., « quantum ad remissionem poenae valet ei pro quo fit », licet incognita nobis sit mensura praestiti auxilii per nostra suffragia, sed ea pendet ex divina acceptatione. Oratio enim eis prodest, quatenus Deus misericors et benignus oblatam per eam a nobis satisfactionem acceptat pro defunctis.

Praecise vero, prout *oratio* est, *impetratoria* est, et sibi ac aliis vivis atque defunctis prodest. Oratio enim in impetrando non innititur orantis merito, sed *divinae misericordiae,* quae etiam ad malos se extendit, vel propter salutem eius qui orat, vel etiam propter salutem aliorum et gloriam Dei. S. Th. 2. 2. q. 178. a. 2. ad 1. Indubitanter accipit quis quod rite petit. « Et ideo ponuntur quatuor conditiones, quibus concurrentibus semper aliquis impetrat quod petit: ut scilicet *pro se petat, necessaria ad salutem, pie et perseveranter* », S. Th. 2. 2. q. 83. a. 15. « Orate pro invicem, ut salvemini; multum enim valet oratio iusti assidua ». Iac. 5., 16. seqq. Multorum preces facilius exaudiuntur. S. Th. 2. 2. q. 83. a. 7. ad 3.

Pro se petat; « quia homo non potest alii merere vitam aeternam ex condigno, ideo per consequens, nec ea quae ad vitam aeter-

nam pertinent potest aliquando aliquis ex condigno alteri mereri. Et propter hoc non semper auditur ille qui pro alio orat ». S. Th. 2. 2. q. 83. a. 15. ad 2. « Contingit enim quandoque quod oratio pro alio facta non impetrat, etiamsi fiat pie et perseveranter, et de pertinentibus ad salutem propter impedimentum quod est ex parte eius pro quo oratur ». S. Th. l. c. a. 7. ad 2.

Necessaria ad salutem ; meritum enim orationis praecipue ordinatur ad beatitudinem. Quare, si illud quod petitur non est necessarium ad salutem, nec manifeste saluti contrarium, tunc licet orans possit orando mereri vitam aeternam, non tamen meretur obtinere illud quod petit. Quid enim infirmo sit utile magis novit medicus quam aegrotus. Si vero quod petitur sit utile ad salutem, meretur illud non solum orando, sed etiam alia bona opera faciendo ; et ideo indubitanter accipit quod petit, sed congruo tempore, quando debet accipere. S. Th. l. c. a. 15. ad 2.

Pie id est ex habitu virtutis et gratiae, ex caritate ex religione, cum humilitate, cum fide. « Oratio praeter effectum spiritualis consolationis, quam praesentialiter habet, duplicem habet virtutem respectu futuri effectus, scilicet virtutem merendi, et virtutem impetrandi. Oratio autem, sicut et quilibet alius actus virtutis, habet efficaciam merendi, in quantum procedit *ex radice caritatis,* cuius proprium obiectum est bonum aeternum, cuius fruitionem meremur. Procedit tamen oratio a caritate, *mediante religione,* cuius est actus oratio, concomitantibus etiam quibusdam aliis virtutibus, quae ad bonitatem orationis requiruntur, scilicet humilitate et fide. Ad religionem enim pertinet ipsam orationem Deo offerre, ad caritatem vero pertinet desiderium rei, cuius complementum oratio petit. *Fides* autem est necessaria ex parte Dei, quem oramus, ut scilicet credamus ab eo nos posse obtinere quod petimus. *Humilitas* autem est necessaria ex parte ipsius petentis, quia suam indigentiam recognoscit. Est etiam et *devotio* necessaria, sed haec ad religionem pertinet, cuius est primus actus necessarius ad omnes consequentes. Efficaciam autem impetrandi habet ex gratia Dei, quem oramus, qui etiam nos ad orandum inducit. Unde Augustinus : Non nos hortaretur ut peteremus, nisi dare vellet. Et Chrysostomus : Nunquam oranti beneficia denegat, qui ut orantes non deficiant sua pietate instigat », S. Th. 2 2. q. 83. a. 15.

Perseveranter : cum enim orationis vis in impetratione sit ex divina gratia et misericordia, irrationale esset statim semper exaudiri, ut nempe gratia illa et misericordia bene appareat. Neque vero nostrae saluti expedit, ut statim semper exaudiamur, et ideo perseve-

ranter orandum est, ne gratiam impediamus, si in oratione non perseveremus.

Non solum autem iusti, sed etiam peccatoris orationem « ex bono naturae desiderio procedentem Deus audit, non quasi ex iustitia, quia peccator hoc non meretur, sed ex pura misericordia, observatis tamen quatuor praemissis conditionibus, ut scilicet pro se petat, necessaria ad salutem, pie et perseveranter ». S. Th. 1. c. a. 16. Peccatoris oratio, licet non procedat ex gratia sanctificante, ex gratia tamen fit actuali, et pia est, quatenus petit aliquid ad pietatem pertinens. S. Th. 1. c. a. 15. ad 1., a. 16. ad 2. Sane oratio debitis facta conditionibus, id est, si *decentia* a Deo petat, cum fide, cum humilitate, cum perseverantia infallibilis est ex Christi promissione, quae non ad iustos tantum, sed etiam ad peccatores spectat, et sive pro se sive pro aliis quis oret, ut constat ex textu Iac. 5., 16. seqq.

« Certum est habere orationem peculiarem Dei promissionem, *ratione cuius* haec impetratio est suo modo certa et infallibilis... Ulterius certum est hanc promissionem non esse omnino absolutam, sed sub aliquibus conditionibus, quibus positis erit infallibilis impetratio, non vero absque illis... Certum est statum gratiae non esse simpliciter necessarium ad impetrandum... Non est cur negemus orationem peccatoris, quae apta est ut exaudiatur, habere infallibilem promissionem... *Omnis qui petit accipit... Omnis qui petit,* sive iustus, sive peccator... *Quodcumque petieritis in nomine meo hoc faciam...* Propter hoc satis pia et probabilis videtur sententia, quae asserit promissionem esse universalem, sive unus pro se sive pro aliis oret... Impetratio ista infallibilis non ex iustitia, sed principaliter ex misericordia, atque etiam ex simplici fidelitate est ». Suarez de Relig. tom. 2. lib. 1. cap. 23. n. 2. 3., cap. 25. n. 2. 3., cap. 27. n. 1. 2. 4. — Cat. Rom. de Poenit. p. 2. n. 74. 76., p. 4. cap. 2.; S. Th. Quodl. 8. a. 8. 9., C. G. 1. 3. c. 158.; Lugo de Poenit. d. 26. s. 1.; Suarez de Poenit. d. 48. s. 3.; Bellarm. de Indulg. c. 13.; E. M. 452.

II. — DE ADORATIONE, DE SACRIFICIIS, DE OBLATIONIBUS, DE PRIMITIIS, DE DECIMIS

459. *Quomodo dividantur actus externi religionis?* — Hi actus in tres classes distribuuntur. Ad primam pertinent actus illi, per quos aliquis suum corpus ad Deum venerandum exhibet, talis est *adoratio.* Ad secundam pertinent illi actus, quibus aliquid de rebus exterioribus Deo offertur. Circa quos occurrit duplex consideratio: Prima quidem est de his, quae Deo a fidelibus dantur, ubi considerandum est *de sacrificiis, oblationibus, primitiis,* et *decimis* ac *de sanctificatione festorum,* de qua agitur in tertio Decalogi praecepto. Altera est *de votis,* quibus Deo aliqua promittuntur, et ea ad secundum Decalogi praeceptum remittenda est. Ad tertiam denique classem pertinent actus illi, quibus aliquid divinum ab hominibus assumitur, quod est vel *sacramentum* aliquod, vel ipsum *nomen divinum.* Sed de sacramenti assumptione locus erit dicendi in tr. de Sacramentis. Assumptio autem nominis divini tripliciter fit: uno modo per modum *iuramenti* ad propria verba confirmanda; alio modo per modum *adiurationis* ad alios inducendos; tertio modo per modum *invocationis* ad orandum vel laudandum. De oratione iam dictum est; de aliis dicendum erit in secundo Decalogi praecepto. Quare hic non nisi de adoratione, de sacrificiis, de oblationibus, de primitiis et de decimis sermo erit. — S. Th. 2. 2. q. 84. 85. 86. 89.; Bouquillon de Virt. relig. 1. 1.

460. *Quid et quotuplex adoratio?* — Adoratio est honor, externo corporis gestu alteri exhibitus, quo testamur nostram submissionem, et alterius excellentiam; vel quatenus est signum internae aestimationis, reverentiae et submissionis erga alterum, et consequenter illius quoque excellentiae. Adoratio ergo duplicem exigit actum internum; alterum intellectus, alterum voluntatis. Prior est iudicium speculativum de excellentia alterius; et iudicium practicum, honestum esse nos illi submitti propter excellentiam suam, et nostram respectu eius inferioritatem. Posterior vero est imperium voluntatis se demittendi ob superiorem illam in altero excellentiam. Unde demum exsistit exsecutio ipsa in exteriori corporis gestu.

Adoratio alia est *politica,* alia est *religiosa,* prout alteri cultum exhibet ob dignitatem aut excellentiam mere civilem, vel ob supernaturalem excellentiam, quae in Deo et in Sanctis eius reperitur. — Haec tres sub se *species* vel *quasi species* complectitur: Prima est

latria, quae genere pro specie sumpto, simpliciter etiam adoratio dici solet, et suprema est et singularis, quam soli Deo debemus, ob excellentiam divinam ipsi proprium, quaeque proinde nulli alteri communicabilis est, iuxta Matth. 4., 10. — Secunda *dulia,* quae Angelis et aliis Sanctis convenit, ob supernaturalem et creatam excellentiam, quae in ipsis est. — Tertia *hyperdulia,* quae B. Virgini exhibetur, ob supernaturalem et creatam eius excellentiam, sed plane singularem, et aliis omnibus creatis excellentiis maiorem et supereminentem. — *Species* vel quasi *species,* quia non satis convenit, utrum sint una species ex una relatione ad Deum vel triplex ex triplici diversa excellentia propria.

Porro quaelibet adorationis species dividitur in *absolutam* et *respectivam.* Absoluta est, quando aliquid adoratur aut colitur propter excellentiam sibi intrinsecam; et ita adoratur cultu latriae absoluto Deus, SS.ma Trinitas, Christus etiam ut homo, SS.mum Eucharistiae Sacramentum, cultu vero duliae absoluto Sancti, cultu hyperduliae absoluto SS.ma Virgo. Respectiva vero est, quando aliquid adoratur aut colitur propter excellentiam et sanctitatem sibi extrinsecam, sed intrinsecam illi, ad quem in aestimatione morali refertur; et ita adorantur, cultu latriae respectivo, SS.mum Nomen Iesu Christi, Passionis instrumenta, Crux; cultu duliae respectivo Sanctorum reliquiae, imagines, etc.; cultu hyperduliae respectivo SS.mae Virginis imagines, etc.

Omnino damnatur titulus: *Cor Iesu Poenitens* S. O. 15. Iul. 1892. — Imago SS. Cordis Iesu, solum Cor repraesentans pro privata tantum devotione permittitur, minime vero in altari exponenda est publicae venerationi. S. O. 26. Aug. 1891. — Quia una est excellentia Trium Personarum Divinarum, unus honor et reverentia eis debetur et per consequens una adoratio. — Trid. s. 25. Decr. *de Invocat.* etc.; S. Th. 2. 2. q. 81. a. 3., q. 82. a. 2. ad 3., q. 84., q. 103. a. 3. 4.; Suarez de Relig. tr. 2. l. 1. c. 2.; Struggl 11. seqq.

Determinatus ad adorationem locus non requiritur quasi de necessitate ipsius, sed tantum secundum decentiam, non propter Deum qui adoratur, quasi loco concludatur, sed propter ipsos adorantes; primo quidem propter loci consecrationem, ex qua specialem devotionem concipiunt orantes, ut magis exaudiantur; secundo propter sacra mysteria et alia sanctitatis signa, quae ibi continentur; tertio propter concursum multorum adorantium, ex quo fit oratio magis exaudibilis.

Adorationis obligationi abunde satisfit alias implendo erga Deum obligationes, quibus implicite et saepe etiam explicite Dei adoratio

continetur, uti e. g. quando ad Deum preces funduntur, missae sacrificio assistitur, etc. — E. M.

461. *An homines qui e vita cesserunt cum sanctitatis fama adorari possint?* — Honorari possunt cultu *privato.* Verum cultu *solemni* et *publico* honorari nequeunt, nisi in Album Sanctorum vel Beatorum a Summo Pontifice adnumerati fuerint. Est autem cultus *publicus,* qui nomine Ecclesiae, vel tanquam ab ea institutus exhibetur, *privatus* vero qui ex privata tantum devotione procedit, etiamsi coram aliis fiat. Itaque non licet ecclesias aut altaria erigere in honorem Sanctorum non canonizatorum, vel saltem non beatificatorum, Cf. 463.: nec licet eos publice invocare in litaniis, neque eorum reliquias, sive imagines publice venerandas exponere, vel in processionibus circumferre. Licet tamen has imagines vel reliquias asservare privatim, eas reverenter osculari, etc., quia talis cultus est omnino privatus, qui non prohibetur. — Struggl 18.; E. M.

Sancti nuncupantur, qui solemniter, definitiva lata sententia, a Rom. Pontifice Sanctorum albo adscribuntur, et eorum cultus fidelibus omnibus permittitur. *Beati,* qui ex speciali concessione Rom. Pontificis in aliquo tantum loco vel in aliquo Religioso Instituto, cultu aliquo publico coli possunt. *Venerabiles* illi sunt, de quibus signata est a Rom. Pontifice causa introductionis eorum beatificationis. *Servi Dei,* qui cum sanctitatis vel martyrii fama obierunt.

Verum « SS. D. Pius P. X... vetuit Servos Dei, quorum causae *posthac introducentur, Venerabiles* appellari, item solemnia peragi, occasione decreti editi super causae introductione... panegyricas orationes edixit non licere. Permisit vero ut Servi Dei tantummodo post editum decretum super heroicitate virtutum, vel super martyrio, *Venerabilis* titulo ornentur, ita tamen, ut ex hac permissione nullum argumentum indultae venerationis argui vel praetendi possit... Solemnia ad gratias Deo agendas etiam post editum decretum super heroicitate virtutum, vel martyrio pariter prohibuit, qua tamen prohibitione impedire non intendit, quominus in missis addatur, prout decet, collecta pro gratiarum actione ». S. R. C. 26. Aug. 1913. Hoc autem Decretum plures alias continet praescriptiones, servandas in initio causarum Servorum Dei, ut nempe rite causa instituatur. Peculiares adsunt *Instructiones* circa processus causarum Martyrum in infidelium regionibus. Cf. Consulente Ecclesiastico 1905. pag. 313 seqq. Decretum item adest servandum de iudiciali ordine in causis Servorum Dei procedentibus per viam casus excepti. S. R. C. 11. Nov. 1912.

« SS. D. N. Pius P. X. ad causas pertractandas minoris momenti Servorum Dei, nempe de fama sanctitatis in genere, de non cultu, de validitate ac relevantia processuum, aliaque simili, Congregationem particularem constituit ». Decr. S. R. C. 9. Dec. 1908.

462. **Resolves:** Minime illicitum est apponere effigiem vel statuam alicuius defuncti non canonizati, sive in oratorio etiam publico, sive in ecclesia, dummodo id ad eum cultu publico honorandum non fiat, sed ex alio motivo patenti, v. g., si fundator aut benefactor sit ecclesiae, vel eius statua ad ipsius tumulum in ecclesia apponatur. Sic etiam imagines imperatorum, regum et aliorum insignium virorum appendi possent; et Basilica Sancto Petro Romae dicata, imaginibus seu statuis Pontificum in Album Sanctorum non relatorum decorata est. S. R. C. 14. Aug. 1894. *Decr.* — Sacerdos potest quidem stipendium acceptare et missam celebrare in honorem viri cum fama sanctitatis defuncti, vel in gratiarum actionem pro obtento beneficio, etc., dummodo missam sumat de festo aut de feria eo die occurrente, non autem de communi non Pontificum, nec specialem orationem de eo vel cum eius nomine recitet. Ratio est, quia sacrum facere ad praedictam intentionem non est cultu publico aliquem honorare, siquidem intentio celebrantis est quid omnino privatum. — Elbel 443.; E. M.

463. **Nota:** Ad cultum publicum reliquiarum, certo constare debet, reliquias venerandas ad Sanctum vel Beatum, solemniter ab Ecclesia ut talem recognitum, pertinere. Insuper sigillum alicuius Episcopi seu Praelati apponi debet, sigillum autem Episcopi loci ad reliquias cultu publico colendas sufficit, nec scriptum authenticum necessarium est. — Ut *novae* reliquiae, licet authenticae, publicae venerationi fidelium in ecclesia vel in oratorio publico exponantur, requiritur, ut ab Episcopo loci recognoscantur, et approbentur, etiamsi Romae a Praeposito Apostolico obsignatae fuerint, Trid. s. 25. *de Invocat.* etc.; Sixtus V. C. *Dominus omnipotens* 13. Nov. 1588. — Pro antiquis reliquiis sufficit immemorialis earum expositio et publica veneratio, quae quodcumque aliud documentum merito supplet, et validam prae se fert authenticitatis praesumptionem. — Ad cultum privatum requiritur tantum certitudo moralis privata, qualis, v. g., ab homine fide digno habetur. — Reliquia Crucis D. N. I. C. pro publica veneratione separanda est ab aliis Reliquiis Sanctorum in theca peculiari. S. C. Indulg. 22. Febr. 1847.; S. R. C. 25. Maii 1906. A. A. S. v. 1. p. 507. — Graviter peccat quis furando reliquias nota-

biles, vel etiam minimam partem reliquiae valde pretiosae, v. g. SS. Crucis, quia, licet non sint pretio aestimabiles, tamen haec ablatio graviter possessorem contristare potest. In districtu autem romano sub poena excommunicationis prohibetur furari reliquias, etiam minimas, pertinentes ad ecclesias, ex Const. Clem. VIII. et Pauli V. Quare non in omni casu furtum mortale est, et grave sacrilegium reale est.

Quoad imagines, non possunt apponi aureolae, seu radii, imaginibus defunctorum, licet communiter habeantur ut Sancti, nisi ab Ecclesia beatificati fuerint; itemque nec tabellae et imagines, nec lampades aut alia quaevis lumina, in venerationem scilicet et cultum, ad eorum sepulchra appendere licet. At cum licentia Ordinarii seu Episcopi, licet similis Sancti reliquias in loco ab ecclesia separato et secreto custodire, oblationes et tabellas accipere, et beneficia recepta in libellis enarrare, non tamen sine recognitione et approbatione Episcopi, *praemissaque declaratione* ab auctore, se non intendere aliam fidem suis dictis conciliare, *nisi humanae historiae,* uti statuit Urbanus VIII. in Decr. *Sanctissimus* 13. Mart. 1625. et alia speciali Const. *Caelestis Hierusalem* 5. Iul. 1634.; S. R. C. 31. Iul. 1821. *Decr. Gener.* 14. Aug. 1894.; Leo XIII. C. *Officiorum ac munerum Decr. Gener.* § 13.; Pius X. Litt. Enc. *Pascendi* 8. Sept. 1907. par. *De sacris Reliquiis.* — Imagines Beatorum pingendae sunt cum radiis tantum; Canonizatorum cum diademate circa caput. Ferraris v. *Veneratio SS.* n. 46. Item imagines D. N. et B. V., Angelorum et Sanctorum pingi aut sculpi debent ea forma et habitu, qui ab antiquo tempore est in usu in Ecclesia. Urban. VIII. C. *Sacrosancta Tridentina* 15. Mart. 1642.; Bened. XIV. C. *Sollicitudini* 1. Oct. 1745. — Quoad *Beatos,* ipsis nec ecclesias nec altaria nuncupare licet, eorumque imagines et reliquiae in iis tantum ecclesiis possunt retineri et exponi, in quibus de eorum officio fieri permittitur. Urb. VIII. cit. Decr., *Sanctissimus;* Clem. XI. C. 82. n. 11. — Sanctorum imagines *laudabiliter* benedicuntur, et privatim quilibet sacerdos eas benedicere potest. S. R. C. 12. Iul. 1704. — S. R. C. 27. Sept. 1659., 17. Apr. 1660., 12. Iun. 1660. *Boianen.;* Pius X. Motu proprio *Sacrorum antistitum* 1. Sept. 1910.; L. 1. 3. n. 45. 532., Epist. Resp. in fine cap. 1.; Bened. XIV. de Canon. SS. 1. 2. c. 11.; Struggl 18.; Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. 1. 2. n. 168. seqq.

Instructio adest S. R. C. 22. Maii 1912. super privilegiis, quae in triduo vel octiduo celebrando intra annum a beatificatione vel ca-

nonizatione per Rescriptum Sacrae ipsius Congregationis a Summo Pontifice concedi solent. — E. M.

463.ª *Quaenam sit sacrificiorum natura et obligatio?* — Sacrificiorum oblatio in communi considerata, ex ipso iure naturae est. Etenim ex naturali ratione procedit, ut quemadmodum dominis temporalibus aliqua offeruntur in recognitionem dominii, ita etiam Deo tanquam supremo omnium domino quasdam sensibiles res in signum debitae subiectionis et honoris offeramus. Sacrificiorum autem determinatio ex institutione humana vel divina est. — Significat sacrificium, quod exterius offertur, interius spirituale sacrificium, quo anima seipsam offert Deo; quia exteriores actus religionis ad interiores ordinantur. Atqui anima se offert Deo in sacrificium, sicut principio suae creationis et sicut fini suae beatitudinis. Soli ergo Deo sacrificiorum honor est exhibendus. Quod etiam videmus in omni republica observari, quod summus eius rector aliquo singulari signo honoratur, quod si cuicumque alteri deferretur, crimen esset laesae maiestatis. Trid. s. 22. C. 3.

Porro triplex est hominis bonum, primum quidem est bonum animae, quod Deo offertur interiori quodam sacrificio per devotionem et orationem, et alios huiusmodi interiores actus; qui in divinam reverentiam ordinantur. Secundum est bonum corporis, quod Deo quodammodo offertur, per martyrium et abstinentiam seu continentiam, vel cum aliquis proprium corpus alicui afflictioni subiicit propter divinam reverentiam, et sacrificio exteriori offertur. Tertium est bonum exteriorum rerum, de quo exterius etiam sacrificium offertur Deo, si iterum in divinam reverentiam ordinetur, directe quidem, quando immediate res nostras Deo offerimus; mediate quando eas communicamus proximis propter Deum.

Verum sacrificia proprie dicuntur, quando circa res Deo oblatas aliquid fit, sicut quod animalia occidebantur et comburebantur, quod panis frangitur et comeditur et benedicitur. Et hoc ipsum nomen sonat: nam sacrificium dicitur ex hoc quod homo facit aliquid sacrum. — Hinc communiter sacrificium definitur: oblatio rei sensibilis a legitimo ministro facta Deo, per realem immutationem, ad agnoscendum supremum eius dominium nostramque subiectionem. Quapropter nonnisi sacerdotes offerunt sacrificia, quae sunt specialiter ordinata ad cultum divinum non solum pro se, sed etiam pro aliis. Alia vero sacrificia quilibet potest pro se Deo offerre.

Sacrificium interius omnes Deo offerre tenentur: omnes enim te-

nentur Deo devotam mentem offerre. Omnes item sacrificium exterius Deo offerre tenentur, quando actus exteriores aliarum virtutum in divinam reverentiam assumuntur, qui sub praecepto cadunt. Quoad sacrificium autem exterius, quo aliquid offertur exterius Deo in protestationem divinae subiectionis, sub Lege Nova fideles tenentur ad illud sacrificium unicum, quod Iesus Christus in ultima Coena instituit, de quo in tr. de Decalogi et Ecclesiae praeceptis, et de Eucharistia sermo erit. — S. Th. 2. 2. q. 85.; Lessius de Virt. Rel. c. 2. d. 4.

463.[b] *Quaenam sit oblationum natura et obligatio?* — Nomine oblationis hinc intelligitur exhibitio alicuius rei in cultum Dei, non uti quasi aliquod sacrum consumatur, ut in sacrificio; sed ut integrum maneat divino cultui deputandum, vel in usus ministrorum expendendum. In Lege Nova oblationes huiusmodi liberae sunt, nisi ex Ecclesiae necessitate vel ex inducta consuetudine sint faciendae. — Cum sacerdos medius sit inter Deum et populum ei sunt a populo oblationes exhibendae, non solum ut eas in proprium usum assumat, sed ut fideliter dispenset in his quae ad divinum spectant cultum et in usus pauperum, qui sunt, quantum fieri potest, de rebus Ecclesiae sustentandi, quia et Dominus in usum pauperum loculos habebat. — In nova item Lege primitias de fructibus terrae perceptis offerre specialis non est obligatio, nisi secundum consuetudinem patriae et indigentiam ministrorum Ecclesiae. Primitiae enim dantur per modum oblationis, de cuius ratione est quod sit voluntaria. Offeruntur autem primitiae, quia Deo exhibere debemus, id quod praecipuum est; et in recognitionem beneficii Dei, terram et fructus terrae concedentis. — S. Th. 2. 2. q. 86.

463.[c] *An qualis adsit obligatio decimas solvendi?* — Decimarum praeceptum partim de iure naturali est, partim de iure positivo. « Quod enim eis, qui divino cultui ministrabant ad salutem populi totius, populus necessaria victus ministraret, ratio naturalis dictat; sicut et his qui communi utilitati invigilant, scilicet Principibus, et militibus, et aliis huiusmodi stipendia victus debentur a populo.... Determinatio decimae partis solvendae est auctoritate Ecclesiae tempore Novae Legis instituta.... Sic ergo patet quod ad solutionem decimarum homines tenentur, partim quidem ex iure naturali, partim etiam ex institutione Ecclesiae, quae tamen, pensatis opportunitatibus temporum et personarum, posset aliam partem determinare solvendam.... Ministri Ecclesiae maiorem curam debent habere spiritualium bonorum in populo promovendorum, quam temporalium colligendorum; et ideo.... lauda-

biliter decimas Ecclesiae non requirunt ubi sine scandalo requiri non possent propter dissuetudinem vel propter aliquam aliam causam. Nec tamen sunt in statu damnationis qui non solvunt in locis illis, in quibus Ecclesiae non petit; nisi forte, propter obstinationem animi, habentes voluntatem non solvendi, etiamsi ab eis peterentur.

Radix autem solutionis decimarum est debitam, quo seminantibus spiritualia debentur carnalia, secundum illud Apostoli 1. ad Cor. 9. 11., *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si carnalia metamus?*.... super hoc enim debitum fundavit Ecclesia determinationem solutionis decimarum. Omnia autem, quaecumque homo possidet, sub carnalibus continentur, et ideo de omnibus possessis decimae solvendae.... Et ideo in Nova Lege tenentur homines ad decimas personales, secundum consuetudinem patriae et indigentiam ministrorum.

Ius autem accipiendi decimas spirituale est, consequitur enim illud debitum, quo ministris altaris debentur sumptus de ministerio, et quo seminantibus spiritualia debentur temporalia, quod ad solos clericos pertinet habentes ius animarum.

Clericis, in quantum sunt ministri altaris spiritualia populo seminantes, decimae a fidelibus debentur. Unde tales clerici, in quantum habent ecclesiasticas possessiones, decimas solvere non tenentur; ex alia vero causa, scilicet propter hoc quod possident proprio iure, vel ex successione parentum, vel quocumque huiusmodi modo, sunt ad decimas solvendas obligati. — Tenentur clerici Summo Pontifici decimam dare, si exigeret. Naturalis enim ratio dictat, ut illi qui habet curam de communi multitudinis statu, provideatur de bonis omnibus, unde possit exequi ea quae pertinent ad communem salutem ». S. Th. 2. 2. q. 87.

III. — DE SUPERSTITIONE ET IDOLOLATRIA

464. *Quinam sint actus religioni oppositi?* — « Opponitur verae religioni aliquid dupliciter: uno modo *per excessum,* quando scilicet id quod est religionis, alteri indebite exhibetur, quod pertinet *ad superstitionem;* alio modo quasi *per defectum* reverentiae, cum scilicet Deus contemnitur, quod pertinet ad vitium *irreligiositatis*... *Superstitio* autem impedit religionem quantum ad hoc, ne suscipiatur Deus ad colendum... Per *irreligiositatem* autem impeditur religio, quantum ad

hoc, ne Deus, postquam susceptus est, honoretur ». S. Th. 2. 2. q. 122. a. 3.

465. *Quid superstitio?* — « *Superstitio,* inquit S. Th., est vitium religioni oppositum secundum excessum, non quia plus exhibeat in cultum divinum, quam vera religio, sed quia exhibet cultum divinum, vel *cui* non debet, vel *eo modo,* quo non debet ». 2. 2., q. 92. a. 1. « Praecipuum autem impedimentum religionis est quod homo falso Deo inhaereat... Et ideo in primo praecepto legis excluditur cultus falsorum deorum... Omnes aliae autem superstitiones procedunt ex aliquo pacto cum daemonibus inito, tacito vel expresso; et ideo omnes intelliguntur prohiberi in hoc quod dicitur: « *non habebis deos alienos* ». 2. 2. q. 122. a. 2. ad 1. 2. 3.; Collectan. S. C. de P. F. n. 1702.

466. *Quotuplex sit superstitio?* — Ex parte *rei,* quae cultu donatur, triplex est superstitionis species: *idololatria, divinatio, vana observantia:* vel enim creatura colitur *tanquam Deus,* et est *idololatria,* vel ab ipsa *tanquam a Deo* petitur rerum occultarum cognitio, et est *divinatio,* vel demum aliquod imploratur auxilium, et est *vana observantia;* quae omnia natura sua *mortalia* sunt, cum gravem Deo irrogent irreverentiam, tribuendo creaturae quod Deo debetur. — Ratione *modi,* quo cultus exercetur, alia est superstitio *cultus falsi,* si quid falsi significet, v. g., si quis Deo nunc offerat cultum per caeremonias Veteris Legis; si laicus Deum colat tanquam publicus minister Ecclesiae; si quis ex parte Ecclesiae cultum exhibet Deo contra modum divina auctoritate ab Ecclesia constitutum et in Ecclesia consuetum; alia est superstitio *cultus turpis,* si quaedam contineat Deo iniuriosa, v. g., si quis in suis precibus induceret verba inhonesta et contumeliosa; alia est superstitio *cultus superflui,* si nihil conferat ad verum cultum Dei, v. g., caeremonia audiendi missam ante ortum solis, cum certo numero, situ, ordine cereorum, etc. — Ultima haec species, secluso scandalo, *ordinarie venialis* tantum censetur; quia materia levis est, et potius est dicenda mera simplicitas quam positiva irreverentia; sed duae aliae *regulariter mortales* sunt, quia graviter repugnant honori et cultui divino, qui veritate et sanctitate nititur. *Regulariter;* grave enim non videtur, si in cultu vero aliquid leviter falsum admisceatur ex levitate, ex inconsideratione. Lugo de fide d. 14. s. 3., d. 20. n. 23 seqq. — Struggl 2. seqq.; L. 3. 4.; S. Th. 2. 2. q. 92. 93.; Collectan. S. C. de P. F. n. 1702. 1707.

467. *Quid et quotuplex idololatria, et quale peccatum? — Idololatria* definitur; actio, qua cultus, soli Deo debitus, creaturae exhi-

betur. — Triplex est : *perfecta, imperfecta, simulata.* Prima creaturae defert divinum honorem, *falso iudicans* eam revera esse Deum. Altera defert quidem creaturae honorem divinum, sed vel ex odio veri Dei, vel ex cupiditate aliquid a daemone vel alia creatura obtinendi, non ignorans eamdem divinitate destitui. Tertia denique honorem illum creaturae exhibet, ex solo mortis metu, absque interno affectu, uti christianis quibusdam accidit tempore persecutionum. — Quaelibet harum idololatria *peccatum grave* est. Prob. « Sicut in terrena republica gravissimum esse videtur, quod aliquis honorem regium alteri impendat quam vero regi... ita in peccatis, quae contra Deum committuntur, quae tamen sunt maxima, gravissimum esse videtur, quod aliquis honorem divinum creaturae impendat ; quia quantum in se est, facit alium Deum in mundo ». S. Th. 2. 2. q. 94. a. 3. 1. ; L. 12. 13.

IV. — DE DIVINATIONE

468. *Quid divinatio?* — *Divinatio* definitur *tacita* vel *expressa* daemonis invocatio ad cognoscendas res occultas. *Tacita* vel *expressa,* quia duplici modo fieri potest ; vel illud daemonis auxilium *expresse* invocando, et dicitur *expressa*, vel adhibendo ad daemonis opem implorandam media quaedam ex se inutilia et inefficacia, et dicitur *tacita.* Ubi notandum est, non requiri, ut daemon aliquando pactus sit, se ad usum cuiuspiam vani medii concursurum, eo enim ipso, quod quis sciens mediis omni proportione ad finem carentibus utitur, daemonis opem exercite invocat, qui iis rebus se immiscere solet. S. Th. 2. 2. q. 95. a. 1. 2. ; L. 5. 6. 8.

469. *Quotuplex sit divinatio?* — Divinatio in plures species, sed *materialiter* tantum distinguitur, ratione diversorum mediorum. Praecipuae divinationis species *per expressam daemonis invocationem,* sunt : 1.° *Pithonismus,* cum nempe daemon alicuius viri vel feminae corpus occupans et voces illinc emittens occulta patefacit. 2.° *Vaticinium,* cum daemon ad occulta significanda utitur opera pseudo-prophetarum. 3.° *Necromantia,* quando daemon per mortuos vel per revocatos ad vitam respondet. 4.° *Oraculum,* quum consultus daemon, in simulacris delitescens, respondet. 5.° *Praestigium,* cum daemon ipse apparitionibus oculos perstringit. 6.° *Oniromantia,* cum occulta daemon patefacit per somnia. 7.° Quando occulta praenuntiat per aliquas figu-

ras vel signa, quae in rebus inanimatis apparent, « quae quidem si appareant in aliquo corpore terrestri, puta in ligno vel ferro vel lapide polito vocatur *geomantia,* si in aqua *hydromantia,* si in aere *aeromantia,* si in igne *pyromantia,* si in visceribus animalium immolatorum in aris daemonum *aruspicium* ». S. Th. 2. q. 95. a. 3.

Divinatio, quae fit *absque expressa daemonis invocatione,* duplex est: alia utitur aliquarum rerum dispositionibus, alia vero quibusdam utitur, quae ab hominibus serio fiunt ad aliquid occultum inquirendum. Ad primam pertinet: 1.° *Chiromantia,* quasi divinatio ex manus inspectione. 2.° *Physiognomia* ex lineamentis vultus. 3.° *Aruspicium* ex visceribus animalium. 4.° *Augurium* ex garritu avium. 5.° *Auspicium* ex earum volatu, situ, pastu. 6.° *Astrologia* ex astris. 7.° *Geomantia, hydromantia, pyromantia, aeromantia* ex signis in terra, in aqua, in igne, in aere. 8.° *Omen* ex verbis sine intentione dictis. — Ad alteram vero spectat *sortilegium*, quasi divinatio ex sortibus, e. g. considerando quid aperienti librum occurrat, quam quis ex occulto repositis schedulis accipiat, quis plura proiiciat taxilli puncta, quaenam contingat figura ex plumbo liquefacto in aqua proiecto.

« Sic ergo patet *triplex* esse *divinationis genus,* quorum primum est *per manifestam daemonum invocationem*... secundum est *per solam considerationem dispositionis vel motus alterius rei*... tertium est, *dum facimus aliquid,* ut nobis manifestetur aliquid occultum... sub quolibet autem horum multa continentur ». S. Th. 2. 2. q. 95. a. 3.; L. 6.; Struggl 20. 21.

470. **Nota**: Distinguendi sunt sedulo effectus *naturales* a *liberis ;* priores enim saepe coniici possunt, uti v. g., ex cantu et volatu avium aut siderum aspectu coniicitur tempestas, pluvia, vel caeli serenitas, etc. Experientia enim constat, inter haec naturalem adesse connexionem ; secus vero de posterioribus dicendum. — Indoles aut animi status interdum aliquo modo ex colore vultus, vel aliis signis externis coniici potest, etsi in praxi plerumque a talibus coniecturibus sit abstinendum, ob iudicii temerarii periculum ; actus vero liberi, sive praeteriti, sive futuri, nunquam certo cognosci possunt. — Divinationi tribuendum est quidquid occulti cognoscitur alio modo quam per revelationem, aut per media naturalia ; non enim aliud datur medium occulta investigandi. — S. Th. 2. 2. q. 95. a. 1. 7., q. 96. a. 2.; L. 9. 10.

471. *Quale peccatum sit divinatio? — Divinatio ex genere suo mortalis est,* tum quia tribuit honorem divinum creaturae, volendo ab ipsa cognoscere res soli Deo notas ; tum quia societas cum daemone

est magnus Dei contemptus, proditio et apostasia a Deo, cum daemon ei sit perpetuus hostis. Hinc monet Apost.: *Nolo vos socios fieri daemoniorum.* 1. Cor. 10., 20.: Deut. 18., 10.-12. Attamen divinatio *tacita* aliquando a mortali excusari potest ob simplicitatem et ignorantiam, vel ob defectum fidei certae. — S. Th. 2. 2. q. 95. a. 2. 4.; L. 7.; Suarez de Relig. tr. 3. l. 2. c. 8. n. 15.; Laym. l. 4. tr. 10. c. 3. n. 4.; Struggl 19.

472. **Resolves**: Non vacat culpa gravi, qui utens mediis improportionatis ad aliquam cognitionem, protestatur se nullum cum daemone commercium intendere; agit enim contra suam protestationem, et daemonem implicite invocat, cum nec Deus, nec Angelus talibus se immisceant. — Peccant graviter, qui de fortuna seu vita sua futura a vatibus inquirunt: nisi ex simplicitate, ioco, aut curiositatis causa agant, quin fidem dictis adhibeant. Si tamen serio faciat vates, difficile a cooperatione graviter culpabili excusari possunt. — Reuter 43.; L. 8. 10; S. Th. Quodl. 3. a. 22.

473. *An aliquando liceat futura ex somniis coniicere?* — Quatuor sunt somniorum genera: 1.° *Naturalia,* quae ortum habent a causis naturalibus, v. g., occupationibus, vel temperamento corporis. 2.° *Casualia,* quae oriuntur ex vario concursu phantasticarum repraesentationum. 3.° Quae sunt a Deo auctore. Iud. 7., 13.; Dan. 2., 19.; Matth. 1., 20.; 2., 12. 13. 19. 4.° Quae auctorem habent daemonem. Deut. 18., 10.

Porro *ex somniis naturalibus* superstitiosum non est coniicere praesentem corporis valetudinem; vel statum eiusdem futurum, vel etiam vivendi rationem et disciplinam; quia inter haec intercedit vera et naturalis connexio. Esset tamen superstitiosum inde coniicere futura, libere contingentia; cum haec non nisi a libera ac volubili hominis voluntate proficiscantur.

Ex somniis casualibus est superstitiosum futura deducere; quia eo ipso quod sunt casualia nequeunt esse accommodata ad rem quamlibet significandam. Eccli. 34., 7. At non videretur peccare mortaliter, qui ob somnium praecedens omittit vel ponit actionem indifferentem; quia id potius ex quadam animi simplicitate, vel nimia timiditate provenire videtur, v. g., si quis omitteret deambulationem, quia somniavit se fore in ea proditorie hac vel altera die interficiendum.

Somniis, quae sunt certo vel *probabilius a Deo,* possumus immo tenemur, ait S. Alph. 9., fidem adhibere, cum aliquando, ita locuturum se Deus promiserit, Act. 2., 17.; Num. 12., 6.

Somniis diabolicis credere est mortale, nisi ignorantia vel simplicitas excuset; cum sit veritatem fundare in mendacio, et societatem cum daemone inire. Hoc sensu dicit Scriptura: *Non augurabimini, nec observabitis somnia.* Lev. 19., 26. — Utrum autem somnium sit a Deo, an a daemone difficile et periculosum est definire. — Struggl 24.; L. 9.; S. Th. 2. 2. q. 95. a. 6.

474. **Nota**: Regula generalis ad dignoscendum, an somnia a daemone proveniant, est: si ea impellant ad malum, vel si quis perturbatum et minus promptum ad bonum se experiatur. Secus vero, si somnium ad bonum impellat, vel ad illud alacriorem quis se sentiat; semper tamen cum humilitate et timore procedendum est, cum diabolus saepe se transfiguret in angelum lucis. — Struggl 25.; L. 9.

475. *An aliquando liceat astrologia?* — Astrologia duplicis est generis, *naturalis* et *iudiciaria.* Per primam effectus *naturales* praedicuntur, alii *certi,* alii *probabiles;* per secundam effectus *libere contingentes* praenuntiantur ex consideratione situs et motus siderum. Iam vero astrologia *naturalis* licita est, ut patet. At *iudiciaria* prorsus illicita et superstitiosa est; quia corpora caelestia in liberam hominis voluntatem nihil omnino possunt. L. 10.; S. Th. 2. 2. q. 95. a. 5.

Qui astrologia iudiciaria vel per se vel per alios de statu reipublicae christianae inquisierint, ii sunt intelligendi, ex Monitis pro Iubilaeo, qui de vita aut morte Romani Pontificis per Astrologiam dictam inquisierint, quorum censuras C. *Apostolicae Sedis* servavit incolumes. Leo XIII. C. *Singulares* Kal. Nov. 1899.; S. Poenit. 20. Feb. 1900. — E. M.

476. *An aliquando licitus sit usus sortium?* — Sortes aliae sunt *divisoriae,* aliae *consultoriae,* aliae *divinatoriae:* — *Divisoriae,* quae adhibentur ad componendas lites etc., utraque parte consentiente, licitae sunt, cum nihil contineant superstitiosi, sed sint veluti quaedam species contractus; et probantur etiam in Scriptura his verbis: *Contradictiones comprimit sors.* Prov. 18., 18.; 16., 33. Excipe, positivo iure, electiones omnes ad praelaturas et beneficia ecclesiastica, quae Spiritus Sancti inspiratione, fieri debent; quod valet etiam de litibus circa eadem beneficia. C. *Ecclesia* 3. *de Sortil.* Attamen *probabilius* censet dd., hoc tantum vetari, adeo ut si sors usurpetur, electiones sint illicitae, sed validae; ratio est, quia nullibi declarantur invalidae, si una excipiatur electio Praelati iurisdictionem habentis. C. *Quia propter de Elect.* Cf. Schmalz. l. 5. p. 2. t. 21. n. 38. seqq. Officia

etiam saecularia non sorte, sed secundum personarum aptitudinem sunt distribuenda; etsi inter plures aeque aptos et dignos sorte agi possit. Sic etiam, si plures mortem meriti sint, nec expediat omnes puniri, sorte definiri potest, quis ex eis sit occidendus. — C. A. 835. 841.; C. B. 659. 752.; Ioann. 10., 24.

Consultoriae, quibus inquiritur quid in hac vel illa re sit agendum, illicitae *plerumque* sunt, quia continent tentationem Dei et periculum diabolicae fraudis. *Plerumque,* nam aliquando licitae sunt: quando divino instinctu aut iussu fiant, ut contigit in electione Mathiae, Act. 1., 26., quando causae necessitas et honestas exigit, v. g., urgens necessitas salutis, aptiorque modus dubium vincendi non apparet: dummodo fiant praemissa oratione, cum debita reverentia, et iudicium non exspectetur nisi a solo Deo, et divina non convertantur ad terrena negotia, etc.

Divinatoriae, quibus inquiritur per taxillorum proiectum rei occultae vel futurae cognitio, et est *sortilegium,* nullo modo licent; cum neque ex natura sua, neque rerum ceterarum, neque ex Dei aut Ecclesiae institutione, sortitio illa ullam vim habeat ad praedictos effectus. Si tamen ad sortem ponendam impellat Deus ipse, quod vix unquam existimari debet, tunc licita erit; sicuti licita fuit Iosue, quando ea usus est ad occultum ab Achan patratum scelus explorandum, Ios. 7., 14. « Porro, si quis manifestationem occultae veritatis per sortes peteret *a Deo*, tale sortilegium non esset superstitiosum, sed *tentatio Dei,* aut aliud peccatum irreligiositatis; ut cum Sanchez docet Laymann n. 9. ». Struggl 26. — L. 10. 11.; S. Th. Quodl. 12. a. 35., 2. 2. q. 95. a. 8.

477. *An licitus sit usus virgae divinatoriae?* — Haec virga, cuius prima mentio facta est, ut aiunt, saec. XV., ex corylo est ac bifurcata. Ea utuntur ad inveniendos thesauros, venas aquarum, transpositos agrorum limites, fures, homicidas, etc. Non desunt qui illius usum *naturalem* defendunt; at merito communiter id negatur. Nam sola intentio nihil conferre potest ad motum physicum. Porro virga movetur iuxta mentem ferentis, ita ut si ille metalla quaerat, non aquam, virga non moveatur, si invenit aquam, et vicissim. Adde ipsam remanere immotam in manibus illius, qui protestatur se nihil velle superstitiosi, ut exempla probant. Negandum tamen non est, quod etiam naturaliter evenire possit, quod aliqua virga moveatur ad unam potius partem quam ad aliam; et sic inservire possit ad aquas vel metalla detegenda, vi nempe naturalis attractionis, ut patet de ma-

gnete. Sed id tunc *constanter* contingit, et *independenter* ab intentione ea utentis, et nunquam in rebus *moralibus,* vel qua *morales* sunt, inquirendis, e. g. furibus. Oseae 4., 12.; L. 8.; Albit. de Inconst. in Fide c. 32. n. 26.

V. — DE VANA OBSERVANTIA

478. *Quid vana observantia?* — Vana observantia in eo consistit, quod quis media nec natura sua proportionata, nec a Deo vel ab Ecclesia instituta adhibeat ad certum effectum obtinendum. Differt *a divinatione* eo quod haec ordinatur ad cognitionem occultorum; *vana* autem *observantia* ad quoscumque obtinendos effectus. Convenit cum divinatione, quia pacto etiam innititur expresso vel tacito cum daemone. Parum sane refert quod daemon expresse non invocetur; invocatur enim aequivalenter; nam cum rebus vanis se Deus non immisceat, effectus non potest nisi a daemone expectari. Cum ineptis quis mediis utatur, illis non tanquam *causis* sed tanquam *signis* utitur, et sic pertinent ad pacta significationum cum daemonibus inita. — S. Th. 2. 2. q. 96. a. 1. 2. 3.; L. 24.

479. *Quotuplex sit vana observantia?* — Quatuor sunt vanae observantiae species, quae *materialiter* tantum distinguuntur ratione effectuum. — 1.° Si observentur quaedam inutilia ad scientiae infusionem acquirendam, absque alio studio, et *ars notoria* dicitur. Differt a divinatione quia haec notitiam speculativam directe, illa directe notitiae infusionem ad propriam commoditatem spectat, indirecte vero ipsam notitiam. Sic peccant, qui elaboratam potionem sumunt, vel certam adhibent precem, ut illico docti evadant.

2.° Si inutilia observentur ad obtinendam sanitatem, et dicitur *observatio sanitatum.* Sic peccant qui nomina ignota, certasque inanes caeremonias usurpant ad animalia fuganda; vel qui amuleta, involucra vel quid simile ad morbos depellendos deferunt. — L. 18.; S. Th. 2. 2. q. 178., a. 2.

3.° Si ex consideratione alicuius futilis eventus decernatur quid sit futurum, et inde quis actiones suas moderetur, eaque *observatio eventuum* dicitur, quae a divinatione differt, tum quia huiusmodi observationes sunt sine ulla ratione et arte, unde sunt magis vanae et superstitiosae, tum quia spectant ad proprios actus dirigendos; divi-

natio vero speculativam potius occultarum rerum notitiam intendit. Sic peccaret, qui recusaret cum tredecim in mensa sedere quasi id mortis sit signum, quamvis hoc plerumque valeat excusari, cum nulla huic rei vera adhibeatur fides; sed quaedam simplex sit ac inanis formido.

4.° Si observantia versetur circa corpora varie immutanda aliosque miros vel noxios effectus producendos, et dicitur *magia* vel *maleficium*. Maleficium triplicem continet moralem malitiam contra religionem, caritatem et iustitiam. Maleficium aliud est *amatorium* seu *philtrum*, aliud *veneficum*. Prius est ad carnalem amorem vel odium in aliquam personam excitandum, daemone hominis phantasiam vel corporis humores commovente, nihil tamen in voluntatem agente; unde non inducit necessario ad patrandum peccatum. Posterius vero est ad damnum alicui inferendum, sive in eius bonis, sive in eius sanitate. — Iob. 1., 12.; S. Th. 2. 2. q. 178. a. 2.

Notandum autem hic est *possessionem* in eo consistere, quod daemon corpori humano quodam modo uniatur, et in illo, et per illud extraordinaria operetur. Quod si daemon in corpore hominis residere non videatur, sed tantum externe operetur, illud variis modis vexando, tunc habetur *obsessio*. Notandum insuper est quod « homini non est potestas super daemones commissa, ut eis licite possit uti ad quodcumque voluerit ». S. Th. 2. 2. q. 96. a. 2. ad 3. — Struggl 28. 41. 42. 43.; Suarez c. 15. 16.; L. 15. 23.; S. Th. Quodl. 4. q. 9. a. 16.; 2. 2. q. 96.

480. *Quale peccatum sit vana observantia? — Ut divinatio ita etiam vana observantia grave peccatum est;* tum quia tribuit honorem divinum creaturae, ab ipsa exspectando qood debet attendi a solo Deo; tum quia innititur pacto, et consequenter societatem importat cum daemone. Multoties tamen ea, quae implicitam tantum continet daemonis invocationem, a mortali valet excusari ratione ignorantiae et inconsiderationis, vel dubiae admodum fidei. — L. 15.; S. Th. 2. 2. q. 96.

481. **Resolves**: Superstitionis rei sunt, qui gestant ligaturas quibusdam characteribus consignatas, qui certa invocant nomina ignota, aut certum adhibent numerum crucium vel orationum ad sananda vulnera, ad se invulnerabiles efficiendos etc. — Item qui gestant quasdam orationes ad S. Birgittam aut alias preces, effectum omnino infallibilem ex ipsis exspectantes. Non tamen vituperandi sunt, immo admodum laudandi sunt, qui numismata pia, sacras effigies aut reli-

quias Sanctorum gestant, sperantes auxilium divinum specialiter se impetraturos esse. — Rei etiam sunt superstitionis, qui aliquos dies tamquam faustos, alios vero tamquam infaustos habent, ita ut actiones suas inde dirigant, vel qui ad morbos expellendos requirunt herbas tali festo collectas, etc.

Superstitiosum vero non est observare lunam aut tempora colligendis herbis, caedendis arboribus aptiora, etc.; nec res sacras, aut verba S. Scripturae gestare ad honorem Dei vel Sanctorum, et ad ipsorum auxilium implorandum. Item nec recitare certum numerum orationum, nec facere ea omnia, quae devotionem augere possunt, modo vis infallibilis ipsis non tribuatur. — Nec ullatenus superstitiosum, quin immo valde religiosum ac pium est recitare preces novendiales, aut toties preces iterare in cultum Domini N. vel B. Virginis, vel alicuius Sancti, ratione indulgentiarum, quae tali precum numero sint annexae, vel ratione mysticae significationis ad devotionem augendam, e. g., *ternarii* in honorem SS. Trinitatis, *quinarii* in honorem quinque plagarum D. N. I. C., *septenarii,* quia in mentem revocat sex dies creationis et septimum quo requievit Dominus, *novenarii* in honorem novem mensium, quibus fuit Christus in utero Matris, etc., modo vis infallibilis non annectatur tali numero, certae diei, aut fixo tempore. — Struggl 33. 34.; Caietan. in q. 96. a. 3. 4.; L. 17.-22.; S. Th. 2. 2. q. 96.

482. *An in dubio de causa naturali alicuius effectus liceat experimentum facere?* — Dignoscitur vana observantia ex insufficientia causae, ex vana quadam circumstantia, ex infallibilitate, quae rei fallibili tribuitur. L. 16. — In dubio, num effectus proveniant a causa naturali, an a daemone, tribui possunt viribus naturae; praevalet enim iuris possessio; cum multa nos lateant, quae omnino naturalia sunt, eaque possumus omnino investigare: et proinde est licitum illos effectus experimento procurare; quum non constet rem esse malam. Consulto tamen praemittitur protestatio contra quemlibet daemonis interventum. S. O. 26. Iul. 1899. — In dubio autem, an effectus a daemone vel a Deo producantur, si certo constet eos a causa naturali provenire non posse, daemoni tribuendi sunt, nisi sanctitas operantis vel alia clara indicia contrarium persuadeant, quia temerarium est putare, fieri semper miracula. Unde non licet tunc experiri, utrum effectus sit secuturus, necne. — L. 20.; S. Th. 2. 2. q. 96. a. 1. 2.; Struggl 32.; La-Croix l. 3. p. 1. n. 28.; E. M. 485.

483. *An magia novam inducat speciem praeter vanam observantiam?* — R. Negative. Nam magia non differt a vana observantia, nisi mere materialiter, quia nempe eius effectus sunt magis miri, v. g., immutatio corporum, etc. Specie autem morali nec a vana observantia differt, nec a divinatione, quia parvi refert utrum a daemone occultorum notitia aut effectus mirandi petantur. Quare tria haec in linea morali eandem continent specie malitiam. — An autem tria haec ab idololatria distinguantur, alii negant, quia implicite daemonis cultum continent, ac implicitum et explicitum speciem non mutat; alii affirmant, quia haec tria nonnisi commercium continent cum daemone, cuius auxilium homo implorat. — Ex. 22., 18.; Struggl 39.

484. *Quid fieri possit ad maleficium tollendum?* — Uti licet remediis naturalibus, ex medicina petitis, ad pravos humores corigendos; exorcismis, sacramentis, peregrinationibus, invocationibus Sanctorum; destructione signorum, per quae daemon nocet, absque tamen alio maleficio. Licet etiam contrarium signum apponere, ex se tamen honestum. Ratio est, quia non est nisi tollere signum, et dissolvere pactum cum daemone.

Si maleficus *licito modo* potest maleficium tollere, licet eum ad id accersere, rogare, immo etiam pecunia inducere, idque etiam si constet eum id facturum per novum maleficium, sicuti ex causa licet ab usurario petere mutuum ad usuram. Et ratio est, quia cum habeam ius petendi quod ab illo recte praestari potest, et est indifferens, imputabitur illius malitiae, si id male faciat. — Si maleficus non potest tollere maleficium, nisi per novum maleficium, non licet eum ad id inducere, quia id esset inducere eum ad peccatum, et actui intrinsece malo cooperari. — Si dubitetur, an possit sine maleficio novo tollere, non licet ab eo petere; quia praesumptio obstat, quod non nisi illicitum ille modum sciat. — Facilius autem praesumi potest eum, qui signa posuit, posse ea sine novo maleficio destruere, quam eum, qui non posuit. Unde, si hic operam suam offerat, prius erit examinandus de modo solvendi. — Suarez c. 17. n. 10.; L. 24. seqq.; Struggl 44. seqq.

485. *Quid sentiendum sit de recentioribus superstitionibus, quae circumferuntur?* — Huiusmodi superstionum varii sunt effectus, omnibus noti; effectus *mechanici, physiologici, psychologici, spirituales,* variae item adhibentur vel adhiberi dicuntur causae ad huiusmodi effectus producendos: unde varia nomina sive ex effectibus, sive ex causis desumpta, nempe *magnetismi, magnetismi animalis, spiritismi,*

tabularum rotantium, somnambulismi, hypnotismi. — Duo autem in huiuscemodi re notanda sunt; *proportio* nempe vel *improportio effectus cum naturali causa; honestas* vel *turpitudo actuum,* qui adhibentur, vel conditionum quae praerequirantur, e. g., quod persona magnetizata sese subiiciat penitus voluntati personae magnetizantis, in eiusque sese tradat arbitrium. Ex illa improportione vel proportione *superstitio* habetur vel non, ex ista honestate vel turpitudine, etiam sine superstitione, *res illicita* esse poterit, utpote immoralis.

Ad praeternaturalitatem quod attinet praedictorum effectuum, illud sedulo animadvertendum est; *an,* licet effectus aliquis a naturali causa absolute produci possit, *ab hac reapse producatur,* vel potius ab alia causa praeternaturali, attentis omnibus eius circumstantiis. — Porro magnetismus, magnetismus animalis, spiritismus, tabulae rotantes, somnambulismus, hypnotismus, secundum illos effectus, qui in eorum usu *communiter contingunt,* non licent: siquidem vel reapse a divinatione vana observantia, magia et maleficio non differunt, cum effectus, attenta eorum intrinseca *natura, modo* quo producuntur, aliisque *circumstantiis,* naturalium causarum vires exsuperent; vel turpibus et immoralibus actibus excitentur; vel certe saepe et illam improportionem et istam turpitudinem prae se ferant. — Quare illicitum etiam est horum effectuum *experimentis adesse,* quamvis mere passive, siquidem est peccatum cooperationis rei intrinsece malae, praesertim spirituum evocationi et consultationi. — S. O. 30. Mart. 1898.; S. Th. 2. 2. q. 95. 96., C. G. l. 3. c. 114., Quodl. 12. a. 13.; Ferraris Supplem. v. *Magnetismus.*

Verum, si sermo sit mere *de magnetismo seu electricitate* et *de hypnotismo,* quibusdam curandis morbis applicato, ac de effectibus omnino *inferioris ordinis et naturalibus,* licet miris, qui in nosocomiis et in aliorum infirmorum cura obtinentur, *ac debitae adhibeantur cautelae* in eorum usu, nihil sane apparet quod superstitionem contineat, nec *per se* honestis moribus ullo modo adversantur. Iidem enim effectus pluribus aliis naturalibus causis obtinentur, praesertim in somnambulismo naturali, in somno et somnio. Quare quoad effectus mere naturales, magnetismus illicitus non est. Illicitus vero est quoad effectus praeternaturales, attento modo, quo causae naturales operantur, uti sunt tabulae rotantes, quibus consequenter adsistere non licet. Illicitus pariter est magnetismus animalis, quoad extraordinarios somni magnetici, somnambulismi et clarae visionis effectus. Somnambulismus est status quidam medius inter vigiliam et somnum, quo producuntur miri quidam effectus in facultate tum sensitiva tum intellectuali ani-

mae, quae constituitur sub imperio magnetizatoris. Neque vero, ad hypnotismum quod attinet, difficultas ulla esse potest ex suggestione, qua excitatur; nihil enim magis commune et naturale est quam suggestio, vel ab aliis personis, vel a rebus ipsis, negotiis et occupationibus, qua excitatur in nobis quaedam idea, qua percellimur, et deinde ducamur, et quae in somnio etiam, cum variis suis vicibus, nobis repraesentatur. Nisi tamen *debitae adhibeantur cautelae,* et *moderatus omnino sit eius usus,* quantum morbi exigat necessitas, periculum non abest gravis damni tum physici tum moralis. Et illicitus omnino est, quoad alios miros et omnino praeternaturales effectus. Eo enim simul insensibilitas, et mira sensuum excitatio habetur. — E. M.

VI. — DE IRRELIGIOSITATE ET DE TENTATIONE DEI

486. *Quid irreligiositas?* — Irreligiositas est vitium, quod religionis virtuti adversatur *per defectum,* quodque tendit ad irreverentiam Deo inferendam vel *directe* in se, vel *indirecte* in rebus aut personis sacris. Primo modo dividitur in tentationem Dei, periurium, infidelitatem in promissis, blasphemiam. Altero modo, in sacrilegium et simoniam. De periurio, infidelitate, et blasphemia in secundo Decalogi praecepto; de reliquis hic dicendum erit. *De blasphemia* tamen agit S. Th., prout est opposita *confessioni fidei,* q. 13. 14. Sed Cf. q. 13. a. 2. ad 2. — Suarez tr. 3. l. 1. c. 1. n. 8.

487. *Quid tentatio Dei?* — Tentatio Dei est dictum vel factum, quo quis explorat, num Deus sit potens, sapiens, misericors, aut aliquam aliam perfectionem habeat. S. Th. 2. 2. q. 97. a. 1.; L. 29.; Suarez de Relig. tr. 3. l. 1. c. 2. n. 14.

488. *Quotuplex sit tentatio Dei?* — Duplex est: una *explicita* et *formalis,* altera *implicita* et *interpretativa.* — Prima est, quando quis directe intendit divinarum perfectionum explorationem, et haec plerumque *ex infidelitate* oritur, quamvis possit etiam provenire *ex levitate, curiositate, imprudenti fiducia,* etc., v. g., si quis dubitans de aliquo fidei articulo petat a Deo miraculum, vel si quis sese ex alta turri deiiciat, curiose experturus, an Deus sit potens eum a morte servare.

Secunda vero est, quando quis non intendit proprie eam explorationem; sed aliquid temere, sine ulla necessitate vel utilitate, dicit aut facit, quod, spectatis circumstantiis, suapte naura eo referri videtur. Id contingit: 1.° Cum quis explorat divinam voluntatem circa aliquam rem futuram. 2.° Cum quis sine iusta causa negligit remedia ordinaria, et a solo Deo temerarie expectat effectum extraordinarium, v. g., si quis in morbo periculoso omnem respuat medicinam, volens a Deo miraculose sanari. 3.° Quando quis absque ulla necessitate se coniicit in tale periculum, ut vix queat liberari sine Dei miraculo, v. g., si quis per totam quadragesimam absque speciali Dei instinctu vellet abstinere ab omni cibo et potu, expectans a Deo extraordinariam vitae suae conservationem. Ubi nota, quod si quis *temere* tantum agat, *absque ullo ad Deum respectu,* quin certo divinae providentiae confidat, sed stulta quadam confidentia credat casu forte se superaturum tale vel tale periculum, non peccat *contra religionem,* sed tantum *contra quintum Decalogi praeceptum.* — Suarez de Relig. tr. 3. l. 1. c. 2. 3.; L. 29.; S. Th. 2. 2. q. 97. a. 1.

489. *Quale peccatum sit tentatio Dei?* — Tentatio Dei peccatum mortale est ex genere suo. Prob. quia gravem Deo irrogat irreverentiam; hinc scriptum est: *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Matth. 4.; 7. Idque valet, sive tentatio sit *explicita,* sive *implicita.* De *explicita* patet; quia explicita intentio illa explorandi divinas perfectiones est explicitus Dei ipsius contemptus. De *implicita* vero ex eo demonstratur, quod petitio etiam implicita, nempe ut Deus contra ordinem suae providentiae operetur, ex mera curiositate, vel arrogantia, absque necessitate, cedit evidentissime in gravem ipsius iniuriam, nam est agere cum Deo, uti curiositatum fautore.

Tentatio Dei non solum ob ignorantiam, inadvertentiam, defectum consensus, sed etiam *ob parvitatem materiae* potest esse tantummodo *venialis,* sic, v, g., venialiter tantummodo peccaret, qui laborans infirmitate negligeret remedia naturalia, et sanitatem a Deo imprudenti confidentia, vel potius praesumptione sibi expectaret; iste enim non videtur committere gravem inordinationem, cum vere non petat miraculum ex dubio, vel ex gravi levitate et curiositate experiendi divinam potentiam. Immo ab omni etiam culpa excusatur, si speret se naturaliter, Deo iuvante, a tali morbo liberatum iri. Item peccat *per se* venialiter tantum, qui ex negligentia imparatus accedit ad praedicandum Dei verbum, sperans a Deo speciale auxilium.

Si tamen tentatio Dei non *ex imprudenti tantum et praesumptuosa*

divinae perfectionis exploratione, vel ex imprudenti tantum et praesumptuosa divini auxilii imploratione; sed *ex dubio de divinis perfectionibus proveniat,* nulla tunc aderit *parvitas materiae.* Nam parvitas materiae non datur in dubio deliberato contra fidem. Quare peccatum tunc locum habebit *contra religionem,* et etiam *contra fidem, ex toto genere suo mortale.* — L. 29. 30. 32.; S. Th. 2. 2. q. 97. a. 2. 3. 4.

490. **Resolves**: Ex dictis colligere est, quid sit sentiendum de probationibus olim usitatis, vulgo *iudiciis Dei:* quando nempe deficiebant testes, varia instituta fuerant experimenta, quibus subiiciebatur accusatus, v. g., ferrum calidum ferebat, super carbones ardentes gradiebatur, etc., et si nihil ei accidebat mali, uti innocens habebatur. Hoc enim est prorsus illicitum; est enim tum *species divinationis,* cum nulla sit proportio mediorum ad finem, tum *Dei tentatio,* cum sit velle indiscriminatim ab eo petere miraculum, quo patefaciat veritatem. Ecclesia id nunquam approbavit. Quando enim viis naturalibus crimen cognosci non potest, neque aliter suadet specialis Dei instinctus, illud iudicio Dei, secreta cordium scrutantis, relinquendum est. — C. *Consuluisti* 2. qu. 5.; tit. *de Purgat. vulgari;* S. Th. 2. 2. q. 95. a. 8.; L. 30.; Struggl 6.; Muratori Antiq. Ital. diss. 38. 39.

491. *An liceat petere a Deo miraculum?* — Docent communiter id licere, quoties adsit utilitas gravis ad nostram aut aliorum salutem, vel ad divinam implendam voluntatem. Tunc enim non esset tentare Deum, sed Dei auxilium expostulare in tempore opportuno. Peccaret vero, qui *absolute* peteret, vel offerret miraculum ad conversionem haereticorum aut peccatorum; cum sufficiant fidei nostrae testimonia. Excipe casum particularis inspirationis Dei. — S. Th. 2. 2. q. 97. a. 2. ad 3.; L. 31.

492. *An liceat se martyrio offerre?* — Distinguendum est cum D. Th. Vel adest legitima causa, vel non. Si 1.um, v. g., ad vitandas blasphemias, ad procurandam Dei et fidei gloriam, ad eliminandum in proximo periculum incredulitatis, utique licet; cum sit opus maxime caritatis. Si 2.um, non licet, cum nemo sit vitae suae dominus, ut eam prodigere possit ad libitum suum. Unde graviter peccat, cum non excusat bona fides aut divina inspiratio, uti in Sanctis compluribus contigisse scimus. — S. Th. 2. 2. q. 174. a. 3.; L. 32., l. 6. n. 101.

« Sustinere martyrium propter Christum cadit sub praecepto; quia scilicet homo debet habere animum ita paratum, ut prius per-

mitteret se occidi quam Christus negaret vel mortaliter peccaret. Et sic etiam relinquere bona propria cadit sub praecepto; quia debet esse paratus animus christiani magis sustinere rapinam bonorum suorum, quam Christum negare vel mortaliter peccare ». S. Th. Quodl. 4. a. 20.

VII. — DE SACRILEGIO

493. *Quid sacrilegium?* — Sacrilegium est violatio *rei sacrae, qua sacrae:* h. e. rei dicatae cultui divino, non materialiter, sed *formaliter* sumptae, prout nempe ad hunc cultum ordinatur. Videlicet, ut aliqua actio sit sacrilegium, debet res violari in eo quo sacra est: unde si quis male loquatur de aliquo, qui votum castitatis habeat; istius detractio non induit naturam sacrilegii formalis; quia iste est sacer Deo tantum quoad corporis munditiem, non autem quoad famae integritatem. Porro *res sacra* illa solum proprie censetur, quae non est utcunque sacra, seu utcunque dicata cultui divino; sed publico ritu, et institutione divina vel ecclesiastica, seu Ecclesiae potestate, ad Dei cultum est deputata. Quare non sufficit, quod res fuerit simpliciter benedicta, *benedictione* nempe *mere invocativa,* qua bonum rei vel personae adprecamur, sed necessaria est *benedictio constitutiva,* qua res ex profana efficitur sacra, ut in aqua benedicta, vel candelis benedictis videre est: quin immo necessaria est benedictio constitutiva, qua res *ad divinum cultum unice et perpetuo consecratur;* et *consecratio* proprie est; uti vasa sacra, ecclesiae, sacerdotes, clerici. Et sic illicitum non est « proiicere canibus ossa agni vel ova, quae benedicuntur... sicut etiam licitum est uti aqua benedicta et candelis ad usum profanum ». L. l. c. n. 94. Harum rerum benedictione solum invocatur specialis assistentia Dei circa earundem rerum usum. La-Croix l. c. n. 227. — Struggl 9.; S. Th. 2. 2. q. 76. a. 1., q. 99. a. 1. 2.; Caietanus in 2. 2. q. 88. a. 11.; L. 1. 6. n. 94.

Benedictio: Inter sacramentalia recensetur. — Invocatio boni est, alia mere invocativa, alia constitutiva, qua res ex profana efficitur sacra, alia constitutiva, consecrativa, qua res ad divinum cultum unice et in perpetuum destinatur. — Benedictiones, quae sine sacris oleis fiunt, dicuntur *verbales;* quae his adhibitis, *reales* sunt, et *consecrationes* dici solent. Reales, seu consecrationes, ordinis episcopalis sunt;

verbales aliae sunt ordinis episcopalis, aliae presbyteralis. Benedictionum presbyteralium aliquae sunt parochiales, ut benedictio sponsi et sponsae, benedictio navis, domorum in sabbato sancto. Verbales benedictiones presbyterales et episcopales, ex Rituali, Pontificali et Missali deducendae quaenam sint; parochiales autem illae sunt, quae aliquam prae se ferunt iurisdictionem.

494. *Quotuplex sit sacrilegium?* — Sacrilegium triplex est: *personale,* quo persona; *locale,* quo locus; *reale,* quo res aliae sacrae violantur. Sacrilegium *specie* differt prout personam, locum, aut rem sacram afficit. Ex communi constat thth. auctoritate; et quia personarum, locorum et rerum non eadem est sanctitas. *Persona* enim, ut sanctitatis subiectum, mormaliter et simpliciter *sancta* est; *sancta,* nempe hic, quatenus talis persona est divino cultui dicata speciali modo, et ad aliquod eius ministerium destinata; *locus* est *sanctus,* quatenus contentivus personarum, seu quatenus dicatus ad continendum Dei populum, ad divinum cultum congregatum; *res* sancta est per habitudinem, qua ad sanctitatem ordinatur, i. e., quatenus ad divinum cultum destinatur, adeoque generaliori quadam ratione. — Suarez de Relig. tr. 3. 1. 3. c. 1. 5.; Lugo de Poenit. d. 10. n. 471.; L. 48.; S. Th. 2. 2. q. 99. a. 3.

495. *Quale peccatum sit sacrilegium?* — Sacrilegium speciale irreligiositatis peccatum est ex genere suo mortale, *si opus specialiter repugnet rei sanctitati;* quia violatur res sacra, et haec violatio gravem ex *natura sua* Deo iniuriam semper involvit; et tanto gravius, quo maiorem sanctitatem obtinet ipsa res sacra. Leve tamen fieri potest, ratione parvitatis materiae. *Si opus specialiter,* etc., nam si generaliter tantum repugnet sanctitati, v. g., quo modo omnia peccata mortalia generaliter repugnant sanctitati templi, veniale peccatum non excedit, vel circumstantia est leviter aggravans. — L. 33.; S. Th. 2. 2. 99. a. 2. 4.; C. I. poen. 142.; E. M.

496. *Quotuplici modo sacrilegium personale committatur?* — Sacrilegium *personale* committitur tripliciter: 1.° Violentas manus inferendo in clericum vel religiosum. 2.° Luxuriose violando personas Deo dicatas, etiam solis tactibus. 3.° Personas ecclesiasticas subiiciendo foro laicali, contra privilegium exemptionis et immunitatis. S. Th. 2. 2. q. 9. a. 3.; L. 35.; Struggl 11.

497. *Quotuplici modo sacrilegium locale committatur?* — Sacrilegium *locale* triplici item modo evenire potest. 1.° Actionibus profa-

nis, quae vel natura sua vel iuris praescripto adversantur *sanctitati* et *immunitati loci,* quamvis per eas Ecclesia non polluatur, ut sunt publicus mercatus, publica convivia, ludi theatrales, publicae conclamationes, saecularia parlamenta, strepitus iudiciorum, nisi gravis causa excuset, etc. 2.° Peccatis omnibus, quibus ecclesia *polluitur* de iure canonico, scilicet iniuriosa et notoria effusione sanguinis humani; illicita et notoria effusione seminis humani; culpabili et notorio homicidio; sepultura excommunicati non tolerati, aut infidelis non baptizati in ecclesia, etsi talis sepultura fuisset inculpabilis. 3.° Peccatis omnibus, quae fiunt contra *immunitatem asyli* loci sacri. *Immunitas localis* est, qua vetatur in locis Deo sacris profana exercere, et speciatim ecclesiam incendere, infringere eius portas, vel aliam violentiam in ea exercere. *Immunitas* vero *asyli* est, qua vetatur asyli iura violare. C. 2. *de Imm.* in 6.°, C. 6. *de Immun. eccl.* Porro *asylum* est privilegium, vi cuius malefactoribus ad locum sacrum confugientibus, securitas praestatur, ne inde vi extrahi possint, praeter casus tamen a iure exceptos. Suarez de Relig. tr. 2. l. 3. c. 8.; Gregor. XIV. C. *Cum aliis;* Bened. XIII. C. *Ex quo divina* VI. Id. Iun. 1725.; Clem. XII. C. *In suprema;* Bened. XIV. C. *Detestabilem,* C. *Officii nostri;* Trid. s. 22. Decr. *de observ.* etc.

Hic autem notandum est, quod ubi agitur de sacrilegio ob hanc violatam loci sacri *immunitatem,* sacri loci notio multo patet latius quam cum agitur de actibus directe oppositis loci sacri *sanctitati,* et extenditur ad locum etiam tantum *religiosum,* auctoritate Ecclesiae, ad usum pium et religiosum destinatum. Nam quod ad hosce actus attinet, quibus et pollui ecclesia potest, *locus sacer* dicit tantummodo ambitum loci etiam simpliciter benedicti ac deputati ab Episcopo ad divina officia aut ad mortuos sepeliendos a tecto usque ad pavimentum, etiamsi interdictus et pollutus. Quare excluduntur oratoria privata. Si vero de praedicta loci sacri *immunitate* sit sermo, hic exteriores quoque ecclesiae partes, porticus, v. g., sacristiam, turrim, tectum, subterraneas cryptas, scalas ad templum, totamque exteriorem basim comprehendit. Eodem censu habentur coemeteria etiam disiuncta ab Ecclesia, Episcopi palatium, immo et domus parochi, si sit ecclesiae coniuncta, religiosorum conventus cum horreis, hortis ac iis omnibus, quae eorum ambitu concluduntur, hospitia demum auctoritate Episcopi erecta, et sacellum ad celelebrandum habentia. — C. un. *de Consecr.* in 6.°; C. *Ecclesiis* 20. *de Consecr.* D. 2.; C. *Ecclesia* fin. *de Consecr.;* C. 9. *de Eccles. aedif.;* L. 36.-38., l. 3. n. 460., l. 6. n. 366. 920.; Struggl 13.; Schmalz. l. 3. t. 40. n. 72. 77.

Quaelibet proiectiones et cinematographicae repraesentationes in ecclesiis prohibentur. S. C. Cons. 10. Dec. 1912. — E. M.

498. *Quotuplici modo sacrilegium reale committatur?* — Sacrilegium *reale* tribus etiam modis, generaliter loquendo, potest committi: 1.° Res sacras indigne tractando. 2.° Eas iniuste usurpando. 3.° Res sacras profane vendendo et emendo, seu simonia.

Hinc sacrilegium *reale* committitur: 1.° Indigna administratione aut susceptione sacramentorum, quae sanctitatem producunt. Et sic etiam sacrilegium esset adhibere ad sacrificium vasa sacra, corporalia, etc. enormiter immunda, relinquere particulas consecratas corrumpi in pyxide, etc. — 2.° Abusu Scripturae, ad vana detorquendo eius verba, quae significant sacrum. Trid. s. 5. in fine hanc usurpationem vocat *temeritatem,* et eam puniri iubet. — 3.° Indigna tractatione sacrarum imaginum, vel caeremoniarum, quae sacra repraesentant. — 4.° Profanatione vasorum, instrumentorum, et ornamentorum sacrorum, etc., quae pertinent ad cultum sacrum: intellige profanationem de iis, quae consecrari vel saltem benedici solent: nam ad nuptias, vel communem usum adhibere tapetes, candelabra, pelvim, immo et manutergium, etc., quae mediate serviunt ministerio sacro, non esse peccatum docet Tamb. Expl. Sacrif. 1. 1. c. 2., nisi fiat ex aliquo contemptu saltem implicito, ut si semper, et indifferenter utaris supradictis. — 5.° Furto et usurpatione bonorum ecclesiasticorum, quae ad cultum et sacrorum ministrorum sustentationem deputata sunt. — 6.° Furto et indigna tractatione reliquiarum, quae Sanctorum particulae sunt. — 7.° Iurium Ecclesiae defraudatione, e. g., tributa imponendo, etc. — Struggl 15.; L. 40. 48. 460.; E. M.

499. *Utrum tres praedictae species sint subalternae, an sint infimae?* — Haec S. Alph. 34.: « Prima sententia tenet esse subalternas, continentes sub se alias *species infimas.* Ita Suar., Pal., Less., etc. Et ideo dicunt percussionem clerici specie differe a concubitu cum eo. Secunda tamen sententia tenet esse *infimas.* Ita Viva, Salm., Cai., etc., ita ut si quis violat sanctimonialem verberando, aut cum eo concubendo, unum sacrilegium formaliter committat. Et sic sentit S. Th. 2. 2. q. 99. a. 3. ad 2., ubi ait: *Possibile est aliqua duo peccata differre specie secundum materiales actus, convenire autem in specie secundum unam rationem formalem sacrilegii: puta, si quis sanctimonialem violaverit verberando vel concumbendo.* Et haec est probabilior ». — Sunt tamen in triplici hac sacrilegii *specie* diversi *gradus,* secundum differentiam personarum, locorum et rerum. Tanto enim sacrilegium

est *gravius,* quanto res in quam peccatur maiorem obtinet sanctitatem. S. Th. ib. — Practice vero fere nulla est difficultas, quia sufficiens saepe de sacrilegii peccato iudicium efformari non potest, nisi omnino in individuo explicetur; ut, e. g., mera vasis sacri profanatio, vel eius furtum; furtum *sacri de sacro,* et furtum *non sacri de sacro;* ecclesiae profanatio et eius pollutio; bonorum ecclesiasticorum usurpatio; irreverentia in imagines et reliquias Sanctorum; irreverentia in sacramenta, susceptione, administratione, alio modo; irreverentia in Eucharistiam, quae plus est quam sacrilegium; quia rebus aliis sacris non debetur suprema latriae adoratio, quae eucharistiae debetur; unde maior quaedam irreligiositas est in ipsum Deum seu in ipsam Iesu Christi personam, et simul sacrilegium contra reverentiam speciebus debitam, quae res sacrae sunt. — Suarez de Relig. t. 1. l. 3. c. 5. 6.; S. Th. 2. 2. q. 99. a. 3.

500. *An sit sacrilegium violatio personae voto simplici castitatis ligatae?* — Prima sententia probabilis affirmat, quia peccatum personae sacrae, quod directe agitur contra eam sanctitatem, qua Deo sacrata et dicata est, verum est sacrilegium. Atqui persona Deo dicatur non solum per sacram ordinationem, vel professionem status religiosi, verum etiam per huiusce status participationem, quale est votum simplex castitatis, maxime perpetuum. Ergo. Quin imo quaecumque violatio voti est vere et proprie sacrilegium, quia quodcumque vovens dicat se ipsum Deo quoad illud, si votum sit personale, et ita sanctificatur persona quoad promissa per talia vota; et similiter, si votum sit reale, sanctificatur res Deo promissa. Ita Salm. Tr. 21. c. 12. n. 22. Secunda sententia Suaresii aliorumque probabilis etiam, negat, quia per votum simplex et privatum, neque res neque persona efficitur sacra, sed requiritur publica Ecclesiae deputatio, *in ordine ad castitatem servandam.* Idemque valet quoad alia vota. — *In ordine,* etc., nam etiam clerici, in minoribus ordinibus constituti, sunt personae *sacrae,* etiam sacerdotes ritus graeci personae *sacrae* sunt; sed, quia ab Ecclesia consecrati non sunt in ordine ad servandam castitatem, sed tantum in ordine ad divinum cultum, sacrilegii proprie talis reatum non incurrunt. — Ceterum quisquis ligatus sit voto castitatis, quoties hoc violet, certo duplex committit peccatum, nempe *contra castitatem* et *contra religionem,* fidelitatem Deo non servando. Idemque in aliis votis est. — L. 47., l. 6. n. 808. 809.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 3., q. 97. proem., q. 99. a. 3. ad 3., q. 454. a. 1. ad. 3., a. 10. ad 2. et 3., 4. D. 38. q. 1. a. 3. q. 2. 3.; Suarez de Sacril. l. 3. c. 3.,

de Vot. l. 5. c. 3. n. 45.; Laym. l. 4. tr. 10. c. 7. n. 4.; Less. l. 2. c. 40.; Struggl 9. 10.

501. *An sit sacrilegium peccatum mere internum, contra castitatem, personae sacrae.* — Non desunt, qui negant, ut affirmat Gur. v. 2. n. 165.; siquidem castitas, secundum quam homo Deo consecratur, potius actus exteriores, quos Ecclesia suis legibus attingere solet, quam interiores *per se* respicit. Verum communiter affirmant dd., quia per castitatem ipsa persona Deo consecratur. Attamen ratio haec non videtur rem *demonstrative* evincere. Nam licet ipsa persona per illud votum Deo consecretur, non ideo tamen quodlibet internum peccatum sacrilegium est, quod esset si reapse ipsa persona Deo esset absolute consecrata. Quare omnino tenendum est, ipsam utique personam esse Deo consecratam, per illud votum, sed *quoad castitatem* servandam. Quod autem haec extendatur etiam *ad actus internos*, hoc est demonstrandum; et videtur demonstrari posse ex eo quod, cum *votum simplex perfectae castitatis* ita intelligatur, ut et internos et externos actus complectatur, *a fortiori* utrosque complectatur necesse est *votum solemne,* per quod persona evadit *sacra,* et quod certe perfectius est. — L. 554. 457 ; Cf. hic V. 2. n. 301.

502. *An omnia peccata luxuriae in ecclesia, aut coemeterio commissa sint sacrilegia? — Peccata mere interna* non sunt habenda ut sacrilegia, quia *locum sacrum* non videntur *specialiter afficere,* nisi habeatur desiderium externe peccandi in ipso loco sacro. Quod si habeantur ut sacrilegia, Cf. 495., haec tamen circumstantia, utpote leviter culpabilis, non est necessario in confessione aperienda. *Sacrilegium* ergo erit *desiderium peccandi in loco sacro,* licet habitum extra ipsum, non vero desiderium conceptum in loco sacro peccandi extra eumdem. *Sacrilegium,* scilicet in foro conscientiae, non reipsa. *Peccandi in loco sacro,* exteriori nempe peccato, quod sacrilegium locale sit.

Quoad *peccata externa,* certum est committi sacrilegium *per actus consummatos, notorios,* nempe per pollutionem voluntariam, fornicationem, etc. *Notorios,* nam si ea peccata *occulta* sint, communius quidem et verius affirmatur sacrilegium committi, sed non desunt qui negant. Cf. L. 1. 3. n. 334. par. *Absolute.* An vero committatur etiam per alia peccata externa gravia, v. g., tactus graviter turpes, controvertitur. Probabilius affirmant S. Lig. 459., Collet, etc. Negant autem non improbabiliter Sanch., Tamb., Bonac., etc. Alii vero affirmant de tactibus magis impudicis; negant de aliis actibus. Lugo de Poenit.

d. 16. n. 461. seqq. Plures apud S. Alph. l. 3. n. 458, ceu probabile tradunt, praeciso scandalo, numquam esse sacrilegium copulam maritalem in ecclesia habitam. Alii vero communius et probabilius id affirmant tantum in casu necessitatis, ad vitandum incontinentiae periculum. — L. 36. 43., l. 3. n. 334. 458. seqq.; Elbel 575. 576.; Cf. hic 805. 807.

503. *An omne furtum in ecclesia sit sacrilegium?* — Constat esse sacrilegium omne furtum rei sacrae, et etiam rei non sacrae, commissae tamen loci sacri custodiae. C. *Quisquis* 21. § 2. c. 17. q. 4.: « Similiter sacrilegium committitur auferendo *sacrum de sacro*, vel *non sacrum de sacro,* sive *sacrum de non sacro* ». Res autem sacra intelligitur res Deo quoquo modo donata, locus vero sacer ecclesia. — Quoad res, quae *casu* aut *per accidens* in ecclesia reperiuntur, ut crumenae, horologium, etc, controvertitur. Alii *probabiliter* negant, quia illa circumstantia loci sacri, cum omnino *per accidens* se habeat, nulla fit iniuria loco sacro. Alii *probabiliter* affirmant, quia verificatur adhuc, quod talis furetur *non sacrum de sacro.* Insuper, quia licet *res per accidens in ecclesia sit,* attamen *mala illa actio externa repugnat adhuc per se loco sacro, qua sacro.* — Furari *in sacristia* negat Sanch. esse sacrilegium *locale.* Certum vero est, non esse sacrilegium furtum in claustris, nec in oratorio domus privatae, quod solemniter non benedicitur ritu praescripto pro publico oratorio in Rit. Rom., sed benedictione quae habetur in eadem Rit. pro nova domo vel loco. S. R. C. 5. Iun. 1899. n. 4025. In oratoriis xenodochiorum, seminariorum, vel eremitoriorum, licet non benedictis ab Episcopo, recte putat Sanch. furta esse sacrilegia, quia habentur ut publica. — L. 39.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 469. seqq.; Struggl. 14.

504. *An laesio quorumcumque bonorum ad clericos pertinentium sacrilegium constituat?* — R. Negative, sed tantum laesio bonorum, quae clerici possident non suo, sed ecclesiae nomine, et de quibus disponere nequeunt, quia haec tantum sunt sacra. — L. 42., S. Th. 2. 2. q. 99. a. 3.

505. *An vasa et vestes sacrae; an ecclesiae converti possint in usum profanum?* — R. Ad 1um Affirmative, si res totaliter ita immutetur, ut ad communem materiam reducatur, v. g.. si calix igne aut ferro argenti massa fiat. Secus autem, si totaliter non immutetur. Hinc non licet ex veteri casula vestes profanas resarcire, nec ornamenta sacerdotum ad usus profanos applicare. Secus autem de iis, quae non

benedicuntur, ut tapetes, candelabra. — « Uti vestibus sacris, etiam attritis ad usus profanos est mortale. Vestes tamen sacrae in usibus profanis adhibitae non amittunt benedictionem. » L. 1. 6. n. 376. — R. Ad 2um Ecclesia item consecrata, non est ad profanos usus transferenda, nisi sit profanata, desierit esse ecclesia, et adsit Apostolicum beneplacitum. — L. 31., 1. 6. n. 371.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 4. ad 2., 3. p. q. 83. a, 3. ad 3,

506. *Quibusnam licitum sit vasa sacra tangere?* — Omnibus et solis clericis absque licentia speciali; sed veniale est, et si causa subsit, neque veniale. Id etiam conceditur regularibus laicis sacristis, ex privilegio Xisti IV., nec non monialibus sacristis, ex communicatione privilegiorum, itemque ex consuetudine et ex necessitate laicis oblatis recentiorum Congregationum sacerdotum sacristis, et omnibus, qui in habitu clericali ecclesiis inserviunt. — Prima pallarum, corporalium et purificatoriorum lotio facienda est a persona sacra, et officium proprium subdiaconi est. Secunda et tertia lotio a laicis etiam fieri potest. Lotionis aqua in sacrarium proiicienda. C. *Nemo* 40. *de Consecr.* D. 1.; Pontif. R. *de Ordinat subdiac.;* S. R. C. 12. sept. 1857. ad 26. n. 3059.; L. 1. 6. n. 387. — Licet autem omnibus tangere alias res sacras, cuiusmodi sunt, v. g., Agnus Dei, saltem ex hodierna consuetudine; reliquiae Sanctorum, et eas consequenter e collo pendentes deferre; ornamenta sacra, exceptis iis, quae sanctam Eucharistiam immediate tangunt. — C. 41. *de Consecr.* Dist. 1.; L. 48. 1. 6. n. 94. 382., 1. 7. n. 340.; E. M.

Clerici prima tantum tonsura initiati tangere possunt vasa sacra et lintea sacra, ac calicem praeparare in sacristia, absque speciali indulto. S. R. C. 23. Nov. 1905. ad 1. — Diaconus ratione ministerii sui potest, etiam praesentibus sacerdotibus et extra casum necessitatis, SSm̃um Sacramentum de uno altari ad alterum deferre. S. R. C. 23. Nov. 1906. ad 3. Aliis autem, etiam subdiaconis, tangere non licet vasa sacra, continentia SSm̃um Sacramentum, ib.

507. *An sit sacrilegium mortaliter peccare die festo?* — R. Peccatum mortale die festo commissum, cum sanctitatem excludat, contra finem observantiae diei festi est, ut nempe homo rebus divinis vacet. Sacrilegium tamen non est. Ratio est, quia circumstantia diei festi omnino extrinseca est peccato, *per se loquendo*, nisi nempe praecise ob profanationem diei festi peccetur, vel aliquid fiat, unde notabilis irreverentia irrogatur cultui divino, ut si quis in die parasceves exhi-

beret comoedias, ludos publicos, etc. L. 46. 273.; S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4., 4. D. 32. a. 5. q. 2.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 515. seqq.; Suarez de Relig. l. 3, c. 18. n. 22. seqq.

VIII. — DE SIMONIA

508. *Quid sit simonia et quaenam eius malitia? — Simonia* est *studiosa voluntas emendi aut vendendi pretio temporali aliquid spirituale vel spirituali adnexum. — Studiosa,* non modo quia ut quodvis aliud peccatum *deliberationem* exigit; verum etiam quia ad eius essentialem malitiam non requiritur, ut *pactum* mutuo consensu reipsa perficiatur, sed sufficit *interior* vel unius *voluntas* paciscendi seu alium obligandi. Act. 8., 18. seqq.

Spirituale, hic illud omne intelligitur quod *ex se* vel *ex institutione Dei* aut *Ecclesiae, ad salutem* pertinet *animae,* adeoque ad ordinem bonorum spiritualium, nempe *supernaturalium;* quare huc non spectant naturalia, licet spiritualia. Hinc civilis aut naturalis honestas a simonia abest, non item animae sanctificatio, Deique offensa et gloria. Alia porro sunt spiritualia *in seipsis* et *formaliter,* v. g., dona Spiritus Sancti et gratia sanctificans; alia autem *causaliter,* quatenus nempe sunt causa donorum spiritualium, v. g., sacramenta et sacramentalia, alia demum *effective,* quae a causa spirituali procedunt, ut sunt dispensatio in votis, absolutio a censuris, etc.

Spirituali adnexum tripliciter aliquid esse potest: *antecedenter,* cui accedit spirituale, utpote quod ad spirituale ordinatur, ut vasa sacra, quae ordinantur ad sacramentorum usum; *consequenter,* cui spirituale praesupponitur et quod ex spirituali dependet, ut ius ad reditus beneficiorum, quod habetur propter officium spirituale; *concomitanter,* sive *intrinsece,* si re ipsa non sit separabile, ut labor in administratione sacramentorum; sive *extrinsece,* si sit separabile, ut cantus in celebratione missae. Sive intrinsecus labor, sive extrinsecus sit, semper quid in se temporale est.

Iam age *per se* licitum est vendere temporale, *quod antecedenter adnexum* est spirituali, ut argentum calici; nam illa res semper retinet suum valorem intrinsecum, a re spirituali independentem, C. *Hoc eius* 2. § 1. c. 10. q. 2., nulla tamen in pretio habita ratione consecrationis. Si vero calix, vel vestis sacra ad usus profanos vendantur

prius confringi vel dissui debent, ita ut consecrationem amittant, Authent. *Praeterea* C. *de SS. Ecclesiis,* manente re materiali cum suo valore. Quod cum in templis fieri nequeat; sic enim non venderetur nisi lapidum congeries, hinc templa vendi posse plures negant, Bened. XIV. Quaest. Can. q. 142. Verum, si ecclesia sit profanata, desierit esse ecclesia, et Apostolicum beneplacitum adsit, et ipsa ad usus profanos vendi potest. Pallottini v. *Ecclesia in genere* § II. n. 48. 51. 55. Dicitur *per se,* fieri enim potest, ut huiusmodi venditio ecclesiastica lege prohibeatur. Et sic iure ecclesiastico prohibetur venditio ecclesiae, C. *Querelam* 15. *de Simonia,* rerum beneficii, chrismatis, olei benedicti, coemeterii.

Itemque *pro adnexo concomitanter extrinsece* licet stipendium accipere, e. g., pro itinere in celebratione missae, certa hora, certo loco, etc. Quae sunt *adnexa spirituali concomitanter intrinsece* vendi item *per se* possunt. Enimvero labor *intrinsecus* qua labor est ab *extrinseco* nihil differt. Insuper in Missa cantata, in celebratione Missae hora prima a meridie, cantus et hora nonne intrinseca verissime sunt Missae, et tamen pinguius accipitur stipendium propter cantum, propter horam primam.

Ac, si aliquid exigi potest, ratione privationis libertatis ad alia opera exercenda, et emolumenti ex iis percipiendi, ut adversarii ipsi fatentur, iam illud exigi potest, ratione laboris illius, unde provenit illa privatio, nam nonnisi ratione talis laboris in gratiam alterius illa privatio potest dare titulum exigendi ab illo debitum stipendium. Quare propter *laborem,* sive intrinsecum sive extrinsecum, aliquid accipere, quasi *operae mercedem,* non rei spiritualis pretium, simonia *per se* non est. Et sic in missarum celebratione stipendium accipitur; in verbi Dei praedicatione honorarium etiam accipitur. « Similiter etiam aliqua temporalia dantur Deum laudantibus in celebratione ecclesiastici officii, sive pro vivis, sive pro mortuis, non quasi pretium, sed quasi sustentationis stipendium ». S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 2.; Trid. s. 21. C. 3. de R. « Stipendia debentur operi et labori ». S. Th. Quodl. 7. a. 18. « Sustentatio debetur ex proprio labore ». S. Th. Quodl. 7. a. 18. Cum autem hoc stipendium ad ipsam ministrorum necessariam sustentationem ordinetur, et ideo de facto exigatur, stipendium sustentationis, vel necessitatis dicitur.

Hinc patet stipendium *per se* dari non propter *opus,* sed propter *operam,* propter laborem *mere secundum ipsam rationem laboris* in alterius gratiam praestiti, in ordine ad operantem, a cuius necessaria sustentatione commensuratur, non propter laborem *in ordine ad opus*

spirituale, et *spiritualem ex eo proximi utilitatem*, quod simonia esset. Et ideo *stipendium*, non *pretium ;* quia non est pretium operis, sed stipendium operae seu laboris. Operarius sane ratione operae suae dignus mercede est. Quae quidem non commensuratur proprie et per se *rei* seu labori, sed laborantis conditioni. *Pretium* e contra proprie et per se *rei* commensuratur. Atque ideo stipendium acceptum dicitur *stipendium sustentationis*, quatenus ex eo labore habet sacerdos titulum sustentationis. 1. ad Cor. 9.; 13. 14.

Patet etiam nihil consequenter accipi posse per modum stipendii ad sustentationem ordinati, ratione sacri ministerii in alterius utilitatem peracti, attenta etiam in eo, non specifica et spirituali illius laboris utilitate, sed tantum generica ratione operis in alterius gratiam praestiti, si sacerdos e. g. sit parochus vel beneficiatus, qui ex officio ad illud sacrum ministerium teneatur. Nam tunc ex beneficii reditibus, iam sufficientia recipit stipendia pro sua sustentatione; et ex iustitia ad illud exercendum sacrum ministerium tenetur. — *Per se ;* si enim intercedat, uti revera saepe intercedit, Ecclesiae prohibitio, simonia tunc committitur. Sane occasione ministrandi confirmationem nihil solet dari. Eucharistia etiam ministranda est, nullo ea occasione accepto munere. Poenitentiae ministrandae occasione nihil est accipiendum. Rit. Rom. *de Sacr. poenit.* Nihil item accipitur extremae unctionis administratione. Ac ordines gratis omnino ex Conc. Trid. s. 21. C. 1. conferendi sunt. Insuper vetuit Innocentius III. clericis ne quidquam omnino acciperent causa sepeliendi mortuos. C. 13. *de Sepult.;* C. 9. 41. *de Simon.* Attamen in praesenti, occasione mortuorum sepeliendorum, pecunia plerumque parochis et aedituis persolvitur. Parochi vero pauperum cadavera gratis sepelire tenentur. S. Congr. 5. Maii 1617.

Ea tandem, *quae consequuntur rem spiritualem*, vendi non possunt, *manente hac connexione ;* quod enim est adnexum consequenter alicui rei, rem ipsam supponit, et se habet veluti illius accessorium. Si ergo principale nequit vendi, nec quod ex illo necessario sequitur. C. *Si quis obiecerit* c. 1. q. 3. Hinc simonia est vendere *ius* vivendi de bonis monasterii, cum id sit adnexum consequenter professioni, quae spiritualis est. *Manente hac connexione ;* auctoritate enim S. Pontificis separatio fieri potest. « Ipsa quidem temporalia vendere licet; sed ordo eorum ad spiritualia sub venditione cadere non debet ». S. Th. 2. 2. q. 100. a. 4. ad 1. Et sic *dos* a monialibus pro *earum sustentatione* exigitur.

Pretio temporali, i. e. re pretio aestimabili, vel quae temporale

commodum prae se ferat; licet forte pretio seu pecunia aestimari non possit; sive sit *munus a manu,* id est pecunia ipsa, vel aliud quodcumque temporale bonum illi aequivalens; sive *munus a lingua,* i. e. favor, seu officium voce vel scripto praestandum, ut est laus, vituperium, patrocinium; sive *munus ab obsequio,* nempe officium temporale facto aliquo, ut est famulatus. Simonia erit ob *munus a manu,* si des alicui beneficium cum pacto, ut ille remittat debitum tibi vel alii. Simonia erit ob *munus a lingua,* si Episcopus alicui conferat beneficium, ut ab eo laudibus exornetur, favoribus afficiatur, ne illius odium incurrat. Simonia demum erit ob *munus ab obsequio,* si Praelatus beneficium famulo vel famuli filio conferat, ut gratis sibi serviat, vel ut eius famulandi munus sic compensetur. Unde non est simonia dare *rem spiritualem pro spirituali;* e. g., ego dico missam pro te, ut tu dicas pra me tot rosaria, dare reliquias pro aliis reliquiis, calicem pro ciborio, vel cum auctoritate legitimi superioris unum beneficium commutare cum alio. Res enim eiusdem ordinis bene invicem aestimantur.

Emendi aut *vendendi.* Verba haec significant quemcumque contractum onerosum, sive voluntatem alterum ex pacto *obligandi* ad dandum spirituale pro temporali, aut vicissim. *Obligandi,* ita ut, vel *primum* inde obligatio, vel *nova* inde habeatur rei temporalis obligatio onerosa, vel ex fidelitate, *quaelibet* res illa temporalis sit, quamvis non proprie res, sed contractus aliquis ineundus, e. g., mutui. C. 114. caus. 1.; S. Th. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 4. a. 5.; L. 56. 57.; Suarez c. 37.

Simoniae igitur *malitia* in eo est, quod *spirituale temporali aequiparetur.* Quod dupliciter locum habere potest, *formaliter* et *virtualiter;* formaliter, cum quis directe intendat loco temporalis, *et propter eius aestimationem* seu *propter pretium* accipere spirituale; virtualiter, cum quis re temporali non tamquam *pretio,* sed tamquam *motivo* dandi, *proxime* et *immediate,* obtinere velit spirituale, nec aliud motivum verum et honestum intercedat. In hac enim voluntate virtualiter includitur intentio unum cum alio *commutandi.* Nam tunc quis rem temporalem *pro* spirituali, aut vicissim, confert, tamquam pro *motivo intrinseco* et *finali,* et sic saltem in mente datur pactum virtuale.

Hinc simonia habetur, si praestans spirituale accipienti obligationem vel conditionem imponat praestandi aliquid in utilitatem dantis vel alterius. Simonia e contra non est, si quis aliquod temporale *gratis* alteri tradat pro beneficio iam accepto; vel ad eum alliciendum, ut pro ipso praestetur aliquod spirituale, v. g., si vir dives pauperi eleemosinam det, ut pro ipso oret. Hoc sensu licet etiam alicui promittere

donum in spiritualem eius utilitatem, v. g., si missam audiat, sacramenta suscipiat; quia haec est *simplex donatio,* sub conditione quidem, vel sub modo, in accipientis utilitatem; sed nullus *onerosus contractus* est. Neque consequenter ulla alteri imponitur obligatio spiritualem rem praestandi. Et sic etiam dos offertur licite puellae, si monasterium ingrediatur. — C. *Sunt nonnulli* 114. caus. 1. q. 1.; L. 49. 55. 56. 59. 61. 63. 104. 70. 72. 93.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 1. 2. 4. 5., 4. D. 25. q. 3. a. 2., Quodl. 4. a. 23., Quodl. 5. a. 23., Quodl. 6. a. 10.; Ithur. Cas. 36.; Suarez de Simon. c. 45.; Schmalz. l. 5. t. 3. n. 62. seqq. 82. seqq.; Lessius 1. 2. c. 35.; Laymann l. 4. tr. 10. c. 8. n. 13. 14. 15. 42.; La-Croix l. 3. p. 1. n. 165.; E. M.

509. *Quotuplex sit simonia?* — Simonia, *ratione pacti,* alia est *mentalis,* alia *conventionalis,* alia *realis.* — *Mentalis* est cum datur temporale cum animo obligandi ad reddendum spirituale, aut e converso, sed absque ullo pacto externo; vel quando datur temporale, tanquam compensatio debita ex iustitia pro re spirituali accepta, aut e converso, absque ullo tamen praevio pacto. *Conventionalis* ea est, quae ad ipsum pactum exterius procedit, absque tamen reali eius executione. *Conventionalis* simonia dicitur *pure conventionalis,* si pactum ex neutra parte impletum est; dicitur *mixta* ex conventionali nempe et reali, si ex una tantum parte pactum impletum sit. *Realis* tandem ea est, qua pactum ex utraque parte, saltem *inchoate,* impletur, reali datione vel acceptione rei. — S. Th. Quodl. 5. a. 23., 2. 2. q. 100. a. 5. ad 3.; Schmalz. l. 5. t. 3. n. 29. seqq.; Struggl 24. 25.; L. 49. 67.

Ratione materiae distinguitur simonia *confidentialis,* quae est circa *beneficia ecclesiastica,* et *communis,* quae circa quamlibet est materiam. — *Simonia confidentialis* in eo consistit, quod is qui alteri *beneficium* procurat utcumque, i. e., aut eligendo, aut praesentando, aut postulando, aut conferendo, aut dando in commendam, aut instituendo, aut in alterius favorem *cedendo* et *resignando,* quidpiam *propria auctoritate ex pacto,* expresso aut tacito, vel *circa beneficii fructus,* vel *circa beneficium reservet,* assensum deinde, *in ea cessione vel resignatione,* superioris impetrando; secus enim simonia communis non confidentialis esset.

Porro quadruplex distinguitur *reservatio:* 1.° *Reservatio accessus,* cum quis beneficium alteri, utcumque confert seu procurat, eo tamen pacto, ut hic opportuno tempore alteri, v. g., consanguineo, vel sibi, ipsum resignet. *Accessus* huic reservari dicitur, quia beneficii neque institutionem neque possessionem is antea obtinuerat. 2.° *Reservatio*

ingressus, cum quis beneficium sibi iam collatum, sed nondum possessum, alteri ea conditione resignat, ut in dato casu et tempore ipse resignans ius habeat eius possessionem adipiscendi, sive in beneficium reipsa *ingrediendi.* 3.° *Reservatio regressus,* cum, qui beneficium iam a se possessum resignat alteri eo pacto, ut in determinato aliquo casu et tempore, ad ipsum resignantem sit regressurum. 4.° *Reservatio pensionis* aut *fructuum,* quando conferens aut resignans beneficium, sive solum collatum, sive etiam possessum, istud alicui faciat obvenire cum pacto, ut hic *sibi, vel alteri* a se designando, omnes beneficii fructus vel eorum partem tribuat, aut pensionem ex eo persolvat. *Sibi vel alteri;* si *alteri,* omnes conveniunt, *confidentialem* esse simoniam. Si *sibi,* plures negant esse simoniam *confidentialem,* sed *communem* esse dicunt.

Simonia haec confidentialis nonnisi de iure positivo est. Si vero confidentia extendatur ad commutationem rei spiritualis cum re mere temporali, tunc simonia est etiam iuris divini, de qua statim dicendum est. Intelligitur autem quale in hac simonia confidentiali sit pretium, vel quasi pretium. Est enim vel unum idemque *beneficium,* quod confertur vel renunciatur, ut eidem conferenti, vel renuncianti, vel alii reddatur et quasi restituatur; vel *fructus* eiusdem beneficii, sive pensio seu pars eorum, eisdem conferenda. — Pius IV. C. *Romanum Pontificem* XVI. kal. Nov. 1564.; S. Pius V. C. *Intolerabilis* 1. Iun. 1569.; Trid. s. 24. C. 9. 19., s. 25. C. 7. de R.; Suarez de Simon. c. 43.; Ithur. Cas. 34. n. 24., Cas. 36. n. 25.; Schmalz. l. 5. t. 3, n. 39.; L. 49. 90.

Praedicta *reservatio ex pacto esse debet.* Praeterea simonia confidentialis vel *realis,* vel saltem *conventionalis mixta* esse debet: unde *confidentialis* dicitur, quia *cum quadam confidentia et pacto* est. Quare simonia *mentalis,* licet circa beneficia, non est proprie simonia *confidentialis. Cum pacto;* ex Schmalz. l. 5. t. 3. n. 40.-42., aliisque sufficit, sine expresso pacto, intentio tantum resignantis seu conferentis obligandi alium ad dandum sibi vel alteri accessum, ingressum, regressum, aut pensionem signo externo expressa; id tamen negant *probabilius* S. Alph. 86. 87., aliique. — Insuper ea reservatio *sine debita superioris auctoritate* esse debet: secus nulla erit confidentialis simonia. — Postremo eadem reservatio circa *sola beneficia ecclesiastica* esse debet. Ex Extr. 2. Quare, si pacta simoniaca fiant circa *pensiones,* aut quodvis aliud ius, quod proprie nomine *beneficii* non comprehenditur, ad simoniam communem, non ad confidentialem pertinet.

Simonia *communis* et *confidentialis* distinguitur ob speciales leges

et poenas, quae in iure habentur contra hanc ultimam, quare ea non extenditur ultra casus in eodem iure determinatos. Unde *permutantes inter se* beneficia cum certa fiducia sive pacto, de permutatione, dato tempore dissolvenda, et de concedendo regressu, e. g., ad beneficia sic permutata sibi aut aliis, vel de pensione solvenda sibi aut aliis, simoniam confidentialem non committunt, sed communem. Constitutiones enim Pii IV. et S. Pii V. non nisi de *cessione* et *resignatione* beneficiorum loquuntur. *Permutantes inter se;* secus enim esset de Episcopo vel quovis alio beneficii collatore, cum alterutro, vel utroque permutantium, ita paciscente. Non est vero simonia confidentialis, sed communis, si cessio et resignatio beneficii habeatur cum confidentia seu pacto non de ipso beneficio vel de eius fructibus, sed *de alia re temporali vel spirituali,* danda vel reddenda; vel etiam non de *eodem beneficio,* sed de alio resignando. — C. *Quaesitum* 5., C. *Cum olim* 7. *de Rer. permut.;* L. 85. 88.

Ratione iuris, quo simonia prohibetur, alia est *iuris naturalis* seu *divini,* alia *iuris ecclesiastici.* Simonia *iuris divini* habetur, ubi vilipenditur *dignitas rei spiritualis,* quae nempe talis est in seipsa, vel ex Christi institutione, per comparationem *cum re temporali;* i. e. quando altera *pro altera datur,* et *accipitur. Pro altera,* scilicet quasi alterius pretium. Hinc simonia non habetur iuris divini, si quis commendatione motus viri potentis beneficium indigno conferat; nisi nempe ea collatione principaliter intendat humanum favorem. S. Th. 2. 2. q. 100. a. 5. ad 3.; spirituale enim dat, sed nihil pro eo accipit; item si quis dotem det puellae ut fiat monialis; dat enim temporale, sed iterum nihil ipse pro eo accipit. — *Iuris* vero *ecclesiastici* est, cum contra Ecclesiae prohibitionem, *res spiritualis* datur pro alia *re spirituali,* ut in permutatione beneficiorum propria auctoritate facta; vel cum res *per se temporalis* alteri spirituali adnexa, vel ad eam ordinata datur pro pretio temporali, ut si quis emat ecclesiasticum officium oeconomi, thesaurarii, sacristae Ecclesiae, etc.; vel cum in administratione rerum sacrarum munus vel merces exigitur aut accipitur, quando id Iure vetitum est. Licet enim proprie absit ab istis permutationibus et acceptionibus malitia aequiparandi *spirituale* cum *temporali,* cuiusdam tamen venditionis et emptionis rerum spiritualium speciem prae se ferunt, et periculum continent. Unde eas Ecclesia merito interdixit ex motivo religionis et reverentiae erga sacra.

Quare simonia haec *iuris* dumtaxat *ecclesiastici* non est *intrinsece mala,* sed solum mala est, quia ab Ecclesia prohibetur ob reverentiam erga res sacras: lex enim habet vim efficiendi ut suum obiectum

sit materia alicuius virtutis, intuitu causae, ob quam illud praecipit, sic, v. g., Communio facta ab homine non ieiuno, sine causa excusante est sacrilegium, quia Ecclesia ex motivo reverentiae vetuit sumptionem cibi vel potus ante Communionem. Hinc cum poenae sint strictae interpretationis, poenae adversus simoniacos limitandae sunt ad reos simoniae iuris divini, nisi aliud clare ex ipsa lege deducatur. — L. 68. 69. 108.

510. *Quale peccatum sit simonia?* — Simonia est peccatum irreligiositatis gravissimum; et, si sit iuris divini et naturalis, materiae parvitatem non admittit; si autem simonia sit iuris ecclesiastici, potest in ea dari materiae parvitas. Prob. 1.ª p. 1.° ex communi thth. sententia. 2.° Quia res spiritualis quaelibet *ex comparatione cum temporali,* magna iniuria in ipsum Deum, vilipenditur. Et ideo species quaedam sacrilegii est; imo ex Suaresio c. 1. n. 7. species ab omnibus aliis sacrilegiis distincta est; quia res spiritualis omnem temporalem rem exsuperat sua praestantissima dignitate. Unde ea comparatione specialis in illam iniuria est. Constat etiam ex verbis S. Petri ad Simonem magum. Act. 18., 20.: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.* — Prob. 2.ª p. Nam ex parte rei spiritualis, haec licet minima maximae semper aestimationis est. Ex parte vero pretii, quo hoc minus est, eo magis spirituale vilipenditur. — Prob. 3.ª p. Quia simonia iuris ecclesiastici non ideo interdicitur, quasi pro re spirituali detur temporale pretium; sed ab Ecclesia prohibetur ad omnem simoniae et avaritiae speciem, aliaque incommoda removenda. Unde per hanc non fit proprie iniuria rei sacrae, sed tantum Ecclesiae praeceptum violatur; in hoc autem parvitas materiae inveniri potest. Exceptio tamen facienda videtur iuxta aliquos quoad examinatores in concursu ad paroeciam. Trid. s. 24. C. 18. Alii vero hanc exceptionem omittunt, vel expresse negant. — Can. 1. q. 1. 2. 3. *de Simon. et ne aliq.* etc.; L. 50; E. M.

511. *An sit simonia dare principaliter temporale ob spirituale, vel contra, sed non unice?* — R. Affirmative. Ratio est, quia etiam sic adest comparatio rei temporalis cum spirituali. Nam quamvis temporale non detur tanquam *pretium,* sed tanquam *motivum,* ut alter det spirituale, si datur *ut motivum principale,* non daretur, si sciretur alterum spirituale non daturum. Unde virtualiter *quoddam pretium* est. Motivum autem, quod adiicitur, quantumvis honestum sit, prioris motivi, *propter quod* principaliter datur temporale, malitiam non destruit. Confirm. ex pr. 45.ª 46.ª dd. ab Innocent. XI. — Verum, ut simonia ha-

beatur, quando unum non detur *pro alio,* sed detur *propter aliud,* necesse est, ut licet detur sine praevio pacto, non detur tamen gratis, sed detur vel animo *obligandi ad dandum,* vel titulo *compensationis seu retributionis,* quantumvis et sponte detur, et detur ex gratitudine, scilicet si *ut debitum* detur. Tunc enim tantum res, quae *propter aliam* datur, aequivalenter in morali aestimatione *pro alia* vere datur. Adest reapse tunc saltem implicite contractus innominatus: do ut faciat, facio ut det. Secus enim esset, si temporale detur ob spirituale, vel contra principaliter ob gratitudinem, sed non *ad obligandum,* nec *ut debitum,* omni remota etiam merae fidelitatis obligatione, mere *ad* gratum animum significandum, vel *ad* benevolentiam alliciendam, etc. Aliud enim est *motivum quasi intrinsecum operis, ob, propter quod* ipsum *opus* intendatur; aliud *finis extrinsecus operae* seu *operantis* in gratiam alterius, suam *actionem* ordinantis *ad* hoc vel illud. « In qualibet enim venditione *pretium* accipitur quasi finis » *rei* vel *operis* venditi. S. Th. Quodl. 8. a. 11. — L. 51. 52. 53. 54. 55. 64., S. Th. 2. 2. q. 100. a. 5. ad 3., 4. D. 25. q. 3. a. 2. q. 2.; E. M.

512. *An sit simonia obire functiones sacras ad lucrandum stipendium, et recipere aliquid pro spirituali aliorum instructione?* — R. Ad 1.um Haec S. Th. 2. 2. q. 100. a. 2. 3.: « Accipere *pecuniam pro spirituali gratia* est crimen simoniae, quod nulla consuetudine potest excusari, quia consuetudo non praeiudicat iuri naturali vel divino.... accipere autem aliqua *ad sustentationem eorum, qui sacramenta Christi ministrant, secundum ordinationem Ecclesiae* et *consuetudines approbatas,* non est simonia neque peccatum. Non enim sumitur tanquam *pretium mercedis,* sed tanquam *stipendium necessitatis*.... Ita tamen quod desit intentio emptionis et venditionis, et quod ab invitis non exigatur per spiritualium subtractionem, quae sunt exhibenda; *hoc enim haberet quandam venditionis speciem. Gratis* tamen *spiritualibus prius exhibitis,* licite possunt statutae et consuetae oblationes, et quicumque alii proventus exigi a nolentibus et volentibus solvere, auctoritate superioris interveniente ».

« Si huiusmodi distributiones recipit, *quasi finem sui operis* principaliter intentum, simoniam committit, et ita mortaliter peccat. Si autem habet principalem finem Deum *in tali actu,* ad huiusmodi autem distributiones respicit secundario, non quasi in finem, sed sicut in id quod est necessarium ad suam sustentationem, constat quod non vendit actum spiritualem, et ita simoniam non committit, nec peccat. Sic enim acceptio distributionum non erit causa, quare ad ecclesiam

vadat; sed proprie huiusmodi determinatio, quare nunc vadat et non alia vice ». S. Th. Quodl. 8. a. 11.

« In Ecclesiis etiam quibusdam temporalium distributionibus alliciuntur aliqui ad Ecclesiae deserviendum; non quod praemium accipiant, sed sunt quaedam secundario illectiva ad serviendum Deo, sicut et Dominus dicit Matth. 6., 33., *Primo quaerite regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia,* scilicet necessaria vitae, *adiicientur vobis* ». S. Th. Quodl. 4. a. 23.

Neque ergo obstat, quod talis neque missam legeret, neque concionaretur sine lucro; id enim non probat, temporale esse *pretium,* sed solum esse *finem,* finem nempe non *spiritualis operis,* sed *operantis, occupati in gratiam alterius,* seu *conditionem,* sine qua non operaretur, deficiente nempe congruae sustentationis stipendio, seu *stipendio pro necessitate sustentationis vitae,* S. Th. Quodl. 2. a. 12. Scilicet ex labore in gratiam proximi suscepto titulum quis habet sustentationis. Quare merces tunc intenditur tanquam sustentationis medium, seclusa simoniaca mente. — Simonia ergo est, quando datur *temporale pro spirituali,* quasi huius *pretium,* minime vero quando temporale exigitur, ut *iustum stipendium* seu *merces operis et laboris,* nec non *opis* seu *officii temporalis praestiti,* ac multo minus si temporale quasi *subsidium* et eleemosyna detur. *Labor* est quodvis incommodum, qua quis afficitur in re spirituali praestanda vel obeunda. Opis vero est quodvis officium quod praestatur citra incommodum.

« Decimae, ait S. Th. Quodl. 6. a 10., sacerdotibus debentur in communi quidem *secundum ius naturale.* Naturalis autem ratio dictat, ut illi qui pro populo in spiritualibus *laborant* a populo *stipendia suae sustentationis accipiant;* et secundum hoc etiam in N. T. est iure divino sancitum; nam, ut dicitur 1. ad Cor. 14., *Dominus ordinavit his, qui evangelium annuntiant, ut de evangelio vivant.* Sed in Lege Veteri iudiciali praecepto taxata est quantitas eius quod ministris Dei est a populo solvendum, scilicet decima; et hoc etiam ex statuto Ecclesiae, quamvis sacerdos sit dives, nihilominus pauper tenetur ei decimas solvere »; scilicet, quia praedictum stipendium ex iustitia debet, et ex positivo praecepto. 1. ad Cor. 9., 7. 11.

Qui tamen sic « sacra ministeria peragunt *principaliter ob* emolumentum temporale, (nempe tanquam sustentationis medium, non tanquam sacri ministerii pretium) non facile excusari possunt a culpa veniali, cum sit quaedam inordinatio dirigere spiritualia ad temporale ». L. 55. Quaedam sane inordinatio est primario intendere, e. g., in sacro peragendo, non Dei honorem, et animarum salutem, sed propriam tem-

poralem utilitatem. Attamen idem S. Alph. l. c. ait: « illicitum non est ordinare rem spiritualem, etiam principaliter ad finem temporalem honestum ». Quare, *per se*, quod licite accipitur licite etiam intendi potest. Neque vero obstat, quod talis sustentatione non indigeat; hoc enim *per accidens* est. Cum autem stipendium hoc ex iustitia debeatur, licet etiam de eo pacisci. Unde patet quod hoc stipendium, debitum sit, neque habeat simpliciter rationem eleemosynae, quae indigenti liberaliter datur. — Schmalz. l. 5. t. 3. n. 89.-95.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3.; L. 55. 104.

Quoad sacerdotes ruthenos, in Canadensi regione, cautum est ne *iura stolae* et emolumenta sacri ministerii a vere pauperibus exigant; ac omnino vetitum est ea extorquere sub comminatione baptismi vel benedictionis matrimonii, aut fidelem solvendi incapacem excludere a quacumque sacra functione. S. C. de P. F. 8. Aug. 1913. art. 18.

Iura stola: Dicuntur, quae parocho solvuntur pro sacris functionibus in commodum fidelium, e. g. pro baptismo, pro matrimonio, etc. Haec iura stolae parochi simpliciter sunt, sine ulla obligatione ea erogandi in causas pias vel dandi pauperibus.

R. Ad 2.um Distinguendum est: vel *instructio* illa natura sua tendit tantummodo ad spiritualem aliorum utilitatem, v. g., catechesis, verbi Dei praedicatio et similia; vel tendit in aliquod eorum bonum temporale, v. g., ad naturalem instructionem rei etiam sacrae et religiosae, nam omnis doctrina, vel revelata, qua doctrina est, aliquid naturale est. Naturaliter enim comparatur et traditur, et ad mentis eruditionem, quae naturale bonum est. Talis est resolutio casuum conscientiae, instructio ad interpretandas Scripturas sacras, ad enodandas theologiae controversias, etc. — Si 1.um, certe simonia est accipere *pro ea instructione* aliquid temporale, cum sit res *mere spiritualis;* nisi accipiatur *ratione necessariae sustentationis,* operantis, occupati in gratiam alterius. — Si 2.um, nulla simpliciter erit simonia; quia qui docet scientiam, potest stipendium accipere, quasi operas suas locans. Nec refert quod scientia illa supernaturalis sit; nam proxime et per se non ordinatur ad salutem animae, sed ad illustrandum intellectum, sicuti aliae scientiae naturales. — L. 94. S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 3.; Schmalzgr. l. 5. tit. 3. n. 34. 89. seqq.

513. *An sit simonia, si sacerdos spondeat laico missam pro exitu ludi, dum socius pretium temporale exponit?* — R. Negative *per se,* quia hac ratione res spiritualis non aequiparatur proprie temporali, sicut non aequiparatur, quando missa dicitur pro stipendio; sed tantum

offertur *exsecutio* rei spiritualis loco temporalis, quae foret alioquin tradenda. Quare commutatio debiti est cum stipendio. Non enim peccat qui offert creditori 100. missas pro se celebrandas, ut remittat debitum 100. francorum; ergo a pari nec peccat, qui spondet missam pro exitu ludi, dum alter 20. asses exponit. Ceterum eiusmodi ludus raro caret aliquo scandalo, et proinde semper dissuadendus est. — — L. l. 3. n. 882.; Voit 506.

514 *An sit simonia, si sacerdos pro missa stipendium supra taxam consuetam, aut ab Episcopo statutam, exigit?* — R. Negative quoad forum internum et coram Deo, nisi mente simoniaca agat; quia cum alium habeat titulum exigendi remunerationem, deficit comparatio inter spirituale et temporale. Peccaret quidem contra obedientiam, vel iustitiam plus aequo exigendo, minime vero contra religionem. Attamen in foro externo ut simoniacus haberetur, eo quod eiusmodi auctarium praesumeretur exigere non pro sustentatione, sed tanquam pretium rei spiritualis, qua de causa plures theologi et canonistae absolute affirmant, eo casu committi veram simoniam. — Stipendium autem missarum non ita solet taxari ut ipsum tantum sufficiat diurnae sacerdotis sustentationi. Nam missae celebratio non requirit integrae diei laborem ex parte sacerdotis, et semper supponitur sacerdoti aliunde non deesse alia vitae subsidia. — Ad ecclesiasticam spectat auctoritatem iustum stipendium determinare. *Exigens* stipendium maius iusto, quia supra taxam ecclesiastica lege constitutam, vel quia excedit iustam compensationem laboris extrinsece adnexi, tenetur ad restitutionem, et danti restituere debet. — Gousset 694.; Bened. XIV. de Syn. l. 5. c. 9. n. 1.

515. *An sit simoniacus clericus inserviens Episcopo, et expectans pro retributione aliquid spirituale?* — R. Negative, si inserviat in spiritualibus, v. g., in munere praedicatoris, nam « ecclesiasticis utilitatibus insudantes ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere ». C. *Eccles.* 76. c. 12. q. 2. — R. Negative etiam, si inserviat in temporalibus, et si intentio primaria sit dandi gratis temporale; quia tunc comparatio immediata fit rei temporalis cum temporali, nempe benevolentia superioris. Secus autem, si intendatur res spiritualis, ut debita retributio, non vero ut effectus grati animi. — L. 51. 62. S. Th. 2. 2. q. 100. a. 5. ad 1.

516. *An sit simonia beneficium conferre ob carnalem affectionem, nempe ob parentelam?* — Haec S. Th. 2. 2. q. 100. a. 5. ad 2.:

« Si aliquis aliquid spirituale alicui conferat gratis propter consanguinitatem, vel quamcumque carnalem affectionem, est quidem illicita et carnalis collatio; non tamen simoniaca; quia nihil ibi accipitur: unde hoc non pertinet ad contractum emptionis et venditionis, in quo fundatur simonia. Si tamen aliquis det beneficium ecclesiasticum alicui, hoc pacto vel intentione, ut exinde suis consanguineis provideat est manifesta simonia ». — Quodl. 4. a. 15., Quodl. 5. a 23.

517. *An sit simonia tradere temporale pro omissione rei spiritualis?* — Simonia est, si detur pro omissione rei, quam quis *tenetur* ponere, *vi potestatis spiritualis,* ita ut ea omissio positivus quasi actus sit, auctoritative ligandi, retinendi impeditum etc., ut est, v. g., omissio absolutionis, dispensationis etc.; vel si ea omissio *directe et proxime* paret viam ad spiritualia, v. g. si alteri des pecuniam, ne concurrat ad beneficium; cum, in primo casu vendatur exercitium rei spiritualis pro temporali, et in altero, re temporali, mediate saltem, emi intendatur res spiritualis. « Correctio est spiritualis actus: unde simoniam committit, qui pecuniam accipit, ut peccatum, quod tenetur revelare aut punire, non revelet aut puniat ». S. Th. 4. D. 25. q. 3. a. 2. q. 11. — Si vero rem omittere mere pendeat a libertate, neque ea omissio aliquid confert ad obtinendum spirituale, poterit quidem turpe peccatum esse, non erit tamen simonia: quia nil sacrum venditur, cum omissio nihil sit, sed solum *usus liberi arbitrii,* qui est quid temporale, ut esset omissio orandi, celebrandi, etc. — *Temporale;* simonia enim e contra erit, si *spirituale* tradatur, cum aliquid temporale sit non facere aliquid spirituale, libertas nempe seu arbitrium faciendi. — L. 97.; Ithur. Cas. 36. n. 17.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 2. ad 5.; C. 14. *de Simonia.*

518. *An sit simonia dare vel accipere aliquid pro ingressu in religionem?* — Certum est non licere dare vel accipere aliquid *pro solo ingressu;* quia hoc esset commutatio rei sacrae, cuiusmodi est religio, cum re temporali. — Certum est pariter, licere monasterio aliquid exigere *pro sustentatione novitiorum,* quia cum non adhuc pertineant ad religionem, et pro libito discedere possint et saepe reipsa discedant, aequum non est monasterium pro ipsis tam gravi oneri subesse. — Certum est etiam, licere monasterio *pauperi* aliquid exigere *pro ingredientis sustentatione,* quia tunc non commutatur res spiritualis cum temporali, et alioquin postulat aequitas, ut recipiatur aliquid, ne monasterium oneribus gravatum corruat. Ac quando monasterium bona non habet nequit ingrediens ius ad illa acquirere. — Controvertitur

autem, si agatur de monasterio *opulento.* Negat S. Lig. n. 92., nisi recipiendus sit senex vel infirmus, qui extraordinario esset oneri et nulli commodo. Ius enim ad sustentationem est adnexum statui religioso. — Affirmant vero alii non pauci, modo non exigatur pecunia pro ipso ingressu, sed recipiatur aut postuletur tantum *ratione sustentationis,* seu dotis. Quia tunc non venditur religiosa professio, sed sustentatio, quae est quid temporale. — Quoad *sanctimoniales,* ex S. C. Decretis et communi praxi a singulis indiscriminatim monialibus statuitur tradendam esse dotem pro earum sustentatione. Haec enim monasteria variis obnoxia sunt infortuniis. Unde satis est Episcopo, si modum imponat sumptibus fieri solitis occasione ingressus, etc., prout eum monet Bened. XIV. de Syn. l. 11. c. 6. Cavere tamen debent, ne inhabiles unice propter dotem aut aliud quidpiam temporale recipiant; id enim simoniacum esset. — Trid. s. 25. c. 16. de Reg.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 4.; E. M.

519. *An sit simonia pecunia se redimere ab iniusta vexatione circa beneficia, aut aliud bonum spirituale, v. g., sacramenta, etc.* — *Pecunia,* i. e. re temporali, quaelibet ipsa sit, pecunia aliquo modo aestimabilis. *Pecunia,* si enim vexatio *re spirituali* redimatur, simonia profecto adest. Cf. 511. Vexatio enim quid temporale est. Est enim esse alicui infensum sive faciendo sive non faciendo, ne ille bonum aliquod vel obtinere vel retinere possit. Iniusta autem est, quando per eam laeditur ius illius, qui vexatur, circa praedictum bonum. — Porro potest iniuste quis vexari, vel *in iure spirituali iam acquisito,* sive *in re,* sive *ad rem,* vel *in tali iure,* nondum acquisito, sed certe *acquirendo.*

Si 1.um non est simonia pretio temporali redimere *iniustam vexationem* a quocumque tandem proveniat. Pretium enim non datur pro re spirituali, sed pro cessatione iniustae vexationis. Quare simonia non esset pecuniam tribuere electoribus, ut desistant ab electione indigni, quia Ecclesia habet ius acquisitum in dignos; unde daretur pro desistendo a malo; sicut nec simonia esset dare pro eligendo digno, vel digniori in genere; nam ideo daretur, ne mala electio fiat, sed si determinaretur persona, simonia esset; cum directe esset pro illius electione pecuniam tribuere. — *Iniustam vexationem;* si enim vexatio iusta sit, v. g., si quis accusetur de vero crimine, ob quod beneficium debeat amittere, vel iura spiritualia amplius nequeat exercere, simoniacum esset pretio redimere vexationem hanc; quia tale ius non est *firmum,* ideoque tollendo vexationem iustam pretio emitur ius firmum, quod est spirituale. Et idem dicendum, si ius sit *dubium,* et vexatio-

nem redimendo certum reddatur. Tunc enim potius emitur ius certum, quam vexatio redimatur.

Si 2.um fas est etiam *iniustam vexationem* pretio redimere, quia pretium datur pro re temporali: sic, v. g., si quis, per *diffamationem* patronum impediat, ne te eligat ad beneficium, poteris utique diffamatori dare pecuniam, ut ab illa cesset diffamatione; quia in hoc casu non redimeres nisi famam, et tolleres vim ac fraudem, quibus sublatis, patronus adhuc suo in arbitrio plenissime remanet te ad beneficium eligendi vel non eligendi. Res *per se* non mutatur, si iniusta vexatio procedat a persona, quae possit non tantum obesse verum etiam prodesse, e. g., a compatrono, qui alios compatronos iniuste avertat, licet sit res periculosa. Nam hoc quod possit prodesse, et prosit, per accidens est; non enim redimitur nisi iniusta eius vexatio, *qua obest.* Quare etiam simonia non erit, si quis ut recipiat baptismum, absolutionem, eucharistiam, quam aliter non possit recipere, et qua secus deberet omnino carere, pecuniam daret vexanti, quo tamen in casu simonia a vexante contrahitur. — *Per se;* nam Iure Canonico simoniacum habetur vexationem etiam iniustam redimere in beneficiis ecclesiasticis ab eo, qui desinens obesse eo ipso prodest. C. 23. 33. *de Simon.* — *Iniustam vexationem;* quando enim datur pecunia ei, qui potest prodesse vel iustum ponere impedimentum, is inducitur, ad non opponendum, quod iuste posset opponere; et ita directe et proprie via sternitur, ad beneficium, e. g., temporali bono dato. Prop. 45. d. ab Innoc. XI. A fortiori, si temporale pretium pro intercessione detur. Temporali pretio emitur tunc intercessio, quae in se quid temporale est, mediate tamen res quasi spiritualis est, quatenus intercessio est ad obtinendum beneficium. — Struggl 29.; Suarez de Relig. t. 1. l. 4. c. 12.; L. 49. 64. 65. 98. 99. seqq.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 2. ad 1. ad 5.; E. M. 511.

520. *Quot modis committitur simonia iuris ecclesiastici?* — Sequentibus: 1.° *Beneficia* commutando, in iis transigendo, paciscendo, ea in alterius favorem resignando, pensiones in ipsis reservando, sine licentia superioris. C. *Quaesitum* 5. *de Rer. perm.;* C. *Constituimus* 4., C. *Super eo* 7. *de Trans.;* C. *Nobis* 27. *de Sim.;* C. *Ex multis* 9. q. 3. cau. 1. Ratio legis est periculum, ne id fiat intuitu rei temporalis; cum haec commodum aliquod includant. S. Th. 2. 2. q. 100. a. 1. ad 5., a. 4. ad 3. — Adde, *beneficia* vendere, etiam secundum illud, quod in illis temporale est, nempe secundum *ius percipiendi fructus.* « Probabilius tamen, ait S. Alph. 70., dicunt esse simoniam de iure

divino ex S. Th. 2. 2. q. 100. a. 4. ad 2... ut colligitur ex C. *Si quis* 15. cau. 1. q. 3. et ex C. *Ex diligenti* 17. *de Simon.* ». Cf. etiam L. 76.

Adde etiam vendere *ius patronatus* praesentandi ad beneficium. C. *De iure* 16., C. *Praeterea* 23. *de Iure patr.* Affirmant tamen Less. Pal., Laym., etc., hanc venditionem iure etiam divino vetari. L. 71.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 4. ad 3. Prohibentur item transactiones super iure patronatus ac super re alia spirituali adnexa, oratorio, templo, etc., si nempe ex una parte spirituale et ex alia detur temporale. C. *Praeterea* 9. 10. *de Trans.* Licitae vero sunt, si utrinque detur aliquid spirituale vel spirituali adnexum. C. *Ad quaestiones* 6. *de Rer. perm.* — « Ius patronatus per se vendi non potest, nec in feudum dari; sed transit cum villa, quae venditur vel ceditur ». S. Th. 2. 2. q. 100. a. 4. ad 3.

« Trid. s. 24. C. 14. de R. praecipitur Episcopis, ne permittant pro admissione *ad possessionem beneficii* solutionem ullam, aut promissionem utpote *simoniacae labis, aut avaritiae suspicionem habentes,* reprobata quacumque consuetudine in contrarium. Tantum permittit Conc., si sit consuetudo, dare aliquid in usus pios convertendum ». L. 99.; C. *Cum in Ecclesiae* 9., C. *In tantum* 36. *de Simonia.*

2.° Aliquid dando vel accipiendo etiam sponte oblatum, ante vel post, *occasione examinis* ad curam parochialem, v. g., cum agitur de parocho eligendo in *concursu,* ex Trid. s. 24. C. 18. de R. *Occasione examinis;* nam pro *examine ipso* dare vel accipere esset simonia iuris divini. — Ex Decr. S. C. Cons. 15 Febr. 1612. examinatores synodales et parochi consultores, occasione sui officii, nec antea nec postea possunt aliquid, ex praestito iuramento, recipere, etiam sub specie doni oblatum. Quodlibet item donum prohibitum est recipere cuiusvis ordinis administris in romana curia. Ord. serv. in Rom. Cur. Norm. comm. c. 3.

3.° Aliquid accipiendo, etiam sponte oblatum *occasione collationis ordinis, vel litterarum ad ordinem ipsum, vel etiam primae tonsurae,* ex eod. Trid. s. 21. C. 1. de R. Ubi tamen excipitur decima pars aurei pro notario, si ei nullum salarium sit constitutum, et consuetudo permittat accipere. Verum Sacra Congr. 8. Oct. 1678. permisit Episcopis, ut candelam reciperent, et etiam mappam a presbyterandis: immo eadem Congr., deputata ab Innoc. XI., taxavit etiam emolumenta, quae exiguntur pro dimissoriis ac testimonialibus, etc. — « Conceditur Episcopis in dispensationibus (matrimoniorum) accipere aliquid eleemosynis tribuendum, modo ipsis vel suis nihil perveniat, per modum poenae, vel commutationis, non autem per modum su-

stentationis. Hoc enim vetitum est illis ex... Trid. s. 25. C. 18. de R. ». L. 96. — Non licet Episcopo in dioeceseos visitatione, praeter victualia, munera acciperere. Conc. Trid. s. 24. C. 3. de R. Collectan. S. C. de P. F. n. 1502. seqq.

Taxa Innocentiana: Innocentius XI. Decr. 8. Oct. 1678. statuit quaenam emolumenta exigi possent pro variis actibus et scripturis ecclesiasticae iurisdictionis non contentiosae. Sed temporum conditionibus immutatis, S. C. C. 10. Iun. 1896. novum de hac re edidit Decretum. Iuxta normas huius Decreti descriptio seu notula harum taxarum in singulis dioecesibus est conficienda, et transmittenda pro approbatione ad eandem S. C. C. — Non probatur, in Gallia, determinata taxa pro sacro cultu fidelibus imponenda ex obligatione. Secr. Stat. 8. Oct. 1907.

4.° Vendendo vel emendo ecclesiastica officia *temporalia,* ad res sacras ordinata, procuratoris, sacristae, oeconomi, defensoris Ecclesiae: quod quidem factum est intuitu religionis. C. *Si quis* 3., C. *Salvator* 8. c. 1. q. 3.; Suarez c. 29. Vendere vero officia ecclesiastica *spiritualia,* v. g. vicarii generalis, coadiutoris parochi, capellani, simoniacum est natura sua.

5.° Vendendo partem coemeterii: immo erit simonia iuris divini, si vendatur ut locus sacer, vel si ius sepulturae vendatur. Potest tamen emi ius sepulchri, ut quis in tali loco sepeliatur; quia tunc non venderetur sepultura ne ratione quidem terrae, sed pretium exigeretur ratione oneris, quod suscipitur, alios ibi non sepeliendi: quod quidem est quid temporale; neque id ius prohibet, immo probat usus. Idem dicendum est, si plus exigatur ad deferendam crucem argenteam pro ferrea; non enim est maioris benedictionis una prae alia; sed hic honor mundanus est, qui potest utique vendi. C. *Abolendae* 13. *de Sepult.*; L. 71.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 2.

6.° Vendendo oleum benedictum, vel sacrum chrisma, etiam secundum suam speciem physicam: usus tamen in ecclesiis cathedralibus invaluit, ut aliquid ab ecclesiis particularibus accipiatur pro compensandis sumptibus, qui in materia comparanda facti sunt. C. *Placuit* 102. c. 1. q. 1.; C. *Ea quae* 16. *de Simonia.* — Neque vero licet pro sacramentorum administratione aliquid accipere praeter id quod consuetudine et ordinatione superioris est constitutum. Cf. 505. 512. — Prohibetur item omne turpe lucrum, mercimonium et negotiationis species cum stipendiis missarum. S. C. C. 11. Maii 1904.

7.° Exigendo pecuniam pro admissione in religionem, non pro

ipso statu, quod iuris divini simonia esset, sed ratione sustentationis, nisi *vel* lex, *vel* consuetudo, *vel* tenuitas monasterii excuset. Cf. 518.

8.° Accipiendo aliquid pro erectione, institutione, communicatione, vel aggregatione Confraternitatum, contra C. *Quaecumque* Clem. VIII. Ac invalida erit *in Confraternitatem receptio,* si aliquid contra Ecclesiae leges, etiam titulo eleemosynae recipiatur.

9.° Indulgentias aliasque spirituales gratias, *aliqua mercede accepta,* publicando, Trid. s. 21. C. 9. de R., ac quaestum faciendo concessione vel publicatione Indulgentiarum aliarumque gratiarum spiritualium. S. Pius C. *Quum plenum* 2. Ian. 1569. — Pluribus decretis S. Congr. Indulg. interdictum est, ne rosaria, cruces aut numismata benedicta venditioni exponantur. Ac si secus fiat, indulgentiae amittuntur. — Decret. tit. *de Simonia* l. 5. tit. 3.; Struggl 23.; L. 68. 69. 72. 74. 77.; E. M.

521. *Quaenam sint poenae in simoniacos latae?* — Manet etiam nunc firma *poena excommunicationis* latae sententiae *contra simoniam in electione Romani Pontificis* commissam. Pius IX. C. *Apostolicae Sedis* de Censuris.; L. 112. par. ult. Simoniaca Summi Pontifici electio illicita omnino est, sed non irrita ipso facto est; ne praetextus habeatur impugnandi valorem electionis Romani Pontificis. Pius X. C. *Vacante Sede* 25. Dec. 1904.; Iul. II. C. *Cum tam divino* XIX. Kal. Febr. 1505. — Excommunicationis poena prohibentur, et irrita ac nulla sunt pacta, quibus Cardinales, etiam iuramento adiecto, se obligent ad ferendum suffragium pro aliquo. Irrita item et nulla quae, communi consensu statuantur, ad aliquid faciendum, si ad Pontificatum assumantur. Pius X. C. *Vacante Sede* 25. Dec. 1914.

« Qui dignitates ecclesiasticas simoniace acquisiverit, illis sit ipso iure privatus, et in futurum inhabilis ad eas et quascumque alias obtinendas ». S. Pius V. C. *Cum primum* VI. Kal. Apr. 1566. § 8.

Excommunicatio habetur latae sententiae Romano Pontifici reservata *in « reos simoniae realis, in beneficiis quibuscumque, et eorum complices »*. Pius IX. C. *Apostolicae Sedis.* — Ob eamdem simoniam realem, in materia beneficiaria, incurritur praeterea *nullitas electionis, praesentationis* et *canonicae institutionis,* ita ut sic promotus et institutus fructus beneficii nequeat *facere suos*, etiamsi pecunia data fuerit a tertia persona, ipso prorsus ignaro; nisi forte vel per triennii spatium bona fide beneficium possederit; vel si ille, cognito pravo simoniae consilio, contradixerit, et tamen, eo inscio, alius promiserit aut contulerit; vel si tertius simoniam commiserit eo fine, ut illum redderet inhabilem. —

Insuper incurritur *inhabilitas ad idem beneficium obtinendum. Ad idem:* nam ad alia obtinenda non fit inhabilis, nisi post sententiam, *ut probabilius* et communius docent explicantes B. S. Pii V. l. c., ubi contrarium videtur innui, de foro externo; cum B. deinde loquatur de *reis convictis.* Immo, si alia beneficia iam habeat, ea retinere potest, quia nulla lex expressa hanc poenam ipso facto decernit. — Riganti Reg. 36. Canc. 132.; Suarez de Relig. l. 4. c. 57. 58.; L. 111. 112.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 6.

Haec sunt S. Pii V. l. c. verba, immediate post alia verba supra relata: « Qui beneficium aut officium ecclesiasticum simoniace adeptus fuerit, illis similiter, sit ipso iure privatus, et ad fructuum omnium, quos perceperit restitutionem teneatur, et perpetuo sit inhabilis ad ea et quaecumque alia beneficia ecclesiastica obtinenda. Si quis autem *tale crimen pluries commisisse convictus fuerit*, etc. ».

Notandum: Poenae huiusmodi *simoniae realis* non incurruntur, si non fuerit peccatum externum completum ex utraque parte. Odia enim sunt restringenda. Hinc beneficium ecclesiasticum accipiens cum pacto praestandi pecuniam, non tenetur ante pecuniae solutionem neque beneficium resignare, neque fructus a beneficio perceptos restituere. Aliud vero est de simonia *confidentiali,* ut mox dicetur; tunc enim ex B. *Intolerabilis* 1. Iun. 1569. S. Pii V. poenae incurruntur etiam per simoniam conventionalem mixtam, scilicet ex una tantum parte completam, quando beneficium iam traditum vel acceptum fuerit cum pacto confidentiali. Nam si alter receperit etiam, vel recipere coepit, quod pacto ipsi fuit promissum, simonia non tantum *confidentialis,* verum etiam *realis* habetur. L. 106.

Quoad *facultatem dispensandi ab inhabilitate obtinendi beneficium, simoniace collatum,* haec animadvertenda sunt: Si beneficium sit simplex, etiam canonicatus vel dignitatis, cui non insit cura animarum, et fuerit acceptum per simoniam ignoranter, scilicet, quando simonia fuit commissa ab alio, beneficiario ignorante, tunc potest Episcopus dispensare etiam in illa vacatione dummodo beneficiarius sponte renuntiet. C. *Si alicuius* 54. *de Elect.* — Immo eadem facultas Episcopo tribuenda est, quando beneficium sit quidem duplex, sed collatio eiusdem irrita non fuerit declarata per *sententiam.* Nam, eiusmodi accedente sententia, ad Sum. Pontificem pro dispensatione *saltem illa vice* recurrendum esset. Dicitur *illa vice,* quia si idem beneficium alteri prius conferatur, et iterum vacare contigerit, utique poterit illi conferri, qui simoniam ab altero in sua provisione commissam ignoraverat. Cf. Reiffenst. l. 5. t. 3. n. 337. — Si scienter simoniace

quis acceperit beneficium, sive simplex sive curatum, etiamsi sponte renuntiet, nequit Episcopus cum illo dispensare ad idem beneficium habendum, neque pro illa, neque pro alia vice. — L. 111. 117. 118.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 6.; Ithur. Cas. 34. n. 32.

Excommunicatio etiam habetur latae sententiae Rom. Pontifici reservata in « *reos simoniae confidentialis, in beneficiis quibuslibet, cuiuscumque sint dignitatis* ». Pius IX. C. *Apostolicae Sedis*. Insuper ob simoniam confidentialem completam, i. e., quando beneficium datum et acceptum est in confidentiam, etiamsi pactum ab altera parte nondum impletum fuerit, habetur: *nullitas* resignationis aut collationis factae in confidentiam; *inhabilitas ad idem beneficium; reservatio eiusdem beneficii ad Sedem Apostolicam*. Fructus vero ex hisce beneficiis male perceptis Camerae Apostolicae applicantur. — L. 89. 90. 111. 117.; Schmalz. n. 273.; Giraldi t. 2. pag. 572.

C. *In sublimi* Benedicti XIV. 29. Aug. 1741. resignationes beneficiorum cum reservatione pensionis, et pacto eam cassandi, prohibentur et annullantur, cum poena privationis beneficii, inhabilitationis ad alia assequenda, et restitutionis pecuniae, et irritantur cassationes et extinctiones pensionum infra sex menses a capta possessione beneficii obtentae.

Excommunicatio pariter adest latae sententiae Rom. Pont. reservata in « *reos simoniae realis ob ingressum in religionem* ». Pius IX. C. *Apostolicae Sedis*. Valde autem probabile est non incurri hanc poenam in simplici ingressu, sed *in professione*, quae etiam simoniace facta valida certo est. — « Item incurritur ex utraque parte infamia iuris et consequenter irregularitas ». L. 108. — *Omnes electiones* simoniacae ad Generalatum, Rectoratum et quodlibet officium spirituale in religione verius sunt *irritae*. L. 112. — Extr. Comm. *Sane* 1. *de Simonia*.

Excommunicatio latae sententiae Romano Pontifici reservata etiam adest in quaestum facientes ex indulgentiis aliisque gratias spirituales, eas *concedendo* vel *publicando;* itemque in colligentes eleemosynas pro missis, et ex iis lucrum captantes, faciendo eas celebrare, ubi minore pretio celebrantur. Pius IX. C. *Apostolicae Sedis*. Cf. v. 2. n. 1194. 1195. Insuper prohibetur quasi negotiatio occasione missarum sub poena excommunicationis Episcopis reservatae pro laicis, et inhabilitatis ac suspensionis pro clericis, ad normam Decreti S. C. C. *Ut debita* 11. Maii 1904. Cf. v. 2. n. 1206. 1238.

Quoad simoniam commissam *ab examinatoribus synodalibus beneficiorum parochialium*, haec decernuntur a Trid. s. 24. C. 18. de

R.. « Caveant, ne *quidquam prorsus occasione huius examinis*, nec ante, nec post, accipiant: alioquin simoniae vitium tam ipsi quam alii dantes incurrant; a qua absolvi nequeant, *nisi dimissis beneficiis*, quae quomodocumque etiam antea obtinebant. Et ad alia in posterum *inhabiles reddantur* ». Quare privantur ante omnem sententiam beneficiis iam obtentis. Ita Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. 1. 2. n. 143. et S. Alph. 112. Sed alii negant, quia haec poena cum tanto rigore recepta non est. D'Annib. ed. 4.ª p. 3. n. 118. — Cf. hic 230.; Thesaurus de Poen. eccl. v. *Simonia* IV. 1.

Praeter has, aliae etiam adsunt poenae, sed probabiliter non incurruntur nisi post iudicis sententiam. — Quando simonia notoria sit incurritur *infamia iuris*, ac proinde irregularitas. — Decretal. 1. 5. t. 3. *de Simon.*; Extrav. Comm. 1. 5. t. 1.; S. Th. 2. 2. q. 100. a. 6.; E. M.

522. *An sit restituenda res spiritualis, simoniace acquisita?* — R. Affirmative quoad *beneficia;* ita communis et certa dd. sententia. Ratio, quia iura in poenam delicti obstant, quominus recipiens aut pretium aut beneficium, possit dominium accepti acquirere. Et cum irrita sit beneficii adeptio, eo ipso nec fructuum acquiri potest dominium, atque adeo hi quoque sunt restituendi, *si mala fide percepti fuerunt.* Hi autem restituendi sunt ecclesiae, ad quam pertinet beneficium. C. 11. *de Simonia*, modo commodum non recipiant ex hoc, qui simoniam commiserunt. Sed probabile est posse pauperibus « in eleemosynas erogari ». S. Th. 2. 2. q. 32. a. 7., vel reddi successori in beneficio, vel « in pios usus converti », S. Th. 2. 2. q. 62. a. 5. ad 2. Potest etiam fieri compositio cum Pontifice pro dictis fructibus. *Mala fide percepti;* quia non videtur quis teneri etiam restituere fructus perceptos *fide bona*, *nisi in quantum ditior evasisset*, adeoque non nisi extantes. S. Th. 2. 2. q. 100. a. 6. ad 3. Ac, sive sermo sit de simoniaco bonae fidei, sive etiam de simoniaco malae fidei, valde etiam *probabile* est, non esse restituendos fructus perceptos *intuitu stolae;* quia fructus isti non dantur *ut reditus beneficii*, sed *ut stipendium officii.*

R. Negative quoad reliqua, licet iudex possit in poenam criminis restitutionem iniungere. Ita communis cum Schmalz. 1. 5. t. 3. n. 284. Ratio est, non modo quia quaedam restitui non possunt, v. g., sacer ordo; sed etiam, quia ut valida sit rei spiritualis, v. g., ss. reliquiarum translatio, iure divino non plus requiritur, quam potestas in altero transferendi, in altero recipiendi rei dominium; atqui nisi

aliunde in alterutro sit defectus, haec potestas adest in utroque quoad rem spiritualem. Ergo. Si autem translatio valet iure divino, valebit etiam iure humano, cum ab hoc irritae, nisi fere solae provisiones beneficiales simoniacae, non decernantur. — L. 113. 116.

523. *An sit restituendum pretium, simoniace pro re spirituali acceptum?* — Si solum intercessit *simoniae crimen, nulla* vero *iustitiae laesio,* non adest obligatio restituendi simoniacum pretium ante condemnatoriam iudicis sententiam, nisi ipsum pretium excedat aestimationem commodi temporalis, quod cum re spirituali in alterum transferatur. Schmalz. l. 9. t. 3. n. 286. Intellige, *excepta materia beneficiali,* in qua datum et acceptum ante omnem sententiam iudicis in foro conscientiae restituendum est, non quidem iure naturali, sed tantum ecclesiastico ex C. *De hoc* 11. h. t. Ratio est, quia iura tam beneficium quam pretium accipientem impediunt, quominus dominium accepti acquirere possit, idque in poenam tam gravis delicti. Schmalz. l. 5. t. 3. n. 283. — Ubi vero pactum simoniacum *repugnat etiam iustitiae commutativae,* pretium restituendum est ante omnem iudicis sententiam. Ratio est, quia ex iustitiae commutativae laesione, obligatio restituendi ipso naturae iure exurgit. L. 114. 115.

524. **Resolves:** Proinde ad pretium restituendum, tenetur: Qui pretium accipit *pro re mere spirituali,* quae nullum commodum temporale affert; quippe rei, quae pretio non est aestimabilis, nullum est pretium; atque adeo contra iustitiam pretium pro ipsa accipitur. — Qui pretium accipit pro re spirituali, etiamsi haec commodum temporale afferat, quam tamen quispiam, v. g., parochus, ex officio et iustitia praestare tenetur. S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. ad 3. — Episcopus seu Praelatus, qui vendat beneficia vel officia ecclesiastica, quorum collatio ad ipsum vi muneris sui spectet; quippe ex officio suo dispensare ea gratis debet, adeoque accipiens pretium contra iustitiam peccat. Schmalz. l. c. n. 293. 295.

525. *Cui restituendum sit pretium simoniacum?* — Si datum sit pretium, *sed nondum tradita sit res spiritualis,* communis sententia docet, pretium illi restituendum esse, qui dedit, nisi aliter iudex decreverit. Ratio est, quia iura solum contra simoniam realem poenas statuunt. — *Si vero utrinque secuta sit traditio,* distinguenda a reliquis est causa beneficialis. In hac enim simoniacum pretium ex C. *De hoc* 11. *de Simonia* restituendum est ecclesiae, in qua situm beneficium est; vel, ita superiore decernente, potest pauperibus vel al-

teri ecclesiae distribui. S. Th. 2. 2. q. 100. a. 6. ad 4. Non desunt tamen, qui putant restitutionem faciendam esse ei, qui laesus est, i. e., qui dedit. D'Annib. ed. 4.ª p. 3. n. 116. — Quoad pretium vero pro alia re spirituali acceptum, cum nihil Iure clare decretum reperiamus, superest ut ei restituatur, qui illud persolvit. Ratio est, quia *per se*, et *lege seu superiore aliud non statuente*, ubi iniusta acceptio intervenit, restitutio facienda illi est, qui laesus fuit. Atqui in casu laesus ille fuit qui dedit pretium. Ergo. Proinde, si is, qui simoniacum pretium solvit gratuito solutum remittat, ille qui istud accepit, licite idem retinet, donec in criminis poenam ecclesiae vel pauperibus illud erogare, per iudicem iubeatur. — Schmalz. 1. 5. t. 3. 297. 301.; Struggl 32.; L. 115.; S. Th. 2. 2. q. 32. a. 7. c., q. 62. a. 5. ad 2.

DE SECUNDO DECALOGI PRAECEPTO

I. — DE VANA NOMINIS DEI USURPATIONE

526. *Quid secundum Decalogi praeceptum?* — Secundum Decalogi praeceptum est: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Exod. 20., 7. Praeceptum hoc directe prohibet omnem inordinatam usurpationem nominis Dei, qualis potissimum fit blasphemando, temere iurando, vovendo et votum non servando. Indirecte vero reverentem nominis Dei usurpationem eiusque laudem praecipit. Struggl 11., L. 120.; S. Th. 2. 2. q. 13. a. 2 ad 2.

Quare uti primo praecepto prohibetur potissimum superstitio, ita hoc praecepto prohibetur irreligiositas, quae duo impedimenta sunt verae religionis. S. Th. 2. 2. q. 122. a. 2. 3.

527. *Quid vana SS. Nominis Dei usurpatio?* — Dicitur in vanum usurpari SS Dei nomen, cum sine rationabili causa assumitur, aut sine debita reverentia. Idque tripliciter fieri solet, 1° ex impatientia, vel indignatione in creaturvs; 2.° ex admiratione, per modum exclamationis; 3.° mere superflue, vel ex levitate, vel ex consuetudine, et quadam loquendi formula.

528. *Quale peccatum sit vana usurpatio nominis Dei?* — Peccatum veniale *per se* est. *Per se;* nam 1.° culpa saepe omnis abesse

poterit propter inadvertentiam. 2.° Mortale etiam evadere potest ob formalem Dei contemptum, aut gravem *in Deum* iram. Prob. 1.ª p., *per se* peccatum est, quia laedit reverentiam divino nomini debitam. Constat insuper ex Eccl. 23., 10.: *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo.* Prob. 2.ª p., *per se* peccatum est *veniale* tantum, quia reverentia illa non graviter laeditur.

529. *An sit eodem modo peccatum usurpare inutiliter nomina Sanctorum?* — R. Affirmative. Quod enim dicitur de sanctissimo Dei nomine, idem, servata proportione, etiam de nominibus Sanctorum dicendum est, ut constat ex citato loco Eccl., ubi additur: *Et nominibus Sanctorum non admiscearis.* Idem quoque dicendum est de vana usurpatione verborum Sacrae Scripturae, quando irreverenter sumuntur. L. 123.

530. *An sit peccatum frequens et inutilis usurpatio nominis daemonis?* — R. Negative *per se.* Reprobanda tamen est, ut minus decens in ore christianorum, praesertim in sacerdotibus, qui ratione scandali interdum immunes ab aliqua culpa non sunt. Quidam autem asserunt esse veniale per se. L. 131.; Voit 514.

II. — DE BLASPHEMIA

531. *Quid blasphemia?* — *Blasphemia* definitur: *locutio maledictionis in Deum.* — *Locutione* comprehenduntur non tantum verba, sed etiam cogitationes et facta, quae Deo contumeliam irrogent; uti si quis pede conculcet Crucifixum, vel in caelum tanquam in Dei sedem sputum emittat. Hinc blasphemia virtuti religionis opponitur, cum directe Dei honori et cultui sit contraria. *Maledictio* hic non ad imprecationem alicuius mali restringitur, sed ad locutionem cuiuscumque mali generatim extenditur, ut comprehendantur contumelia, convitium, improperium, opprobrium, irrisio, derisio, subsannatio, illusio, ironia, imprecatio, *quaelibet derogatio* excellentis bonitatis divinae et divini honoris, sive negando aliquid de Deo quod ei convenit, sive asserendo de eo, quod ei non convenit. *In Deum,* consideratum nempe vel *in se* vel in suis Sanctis et creaturis in ordine ad Deum ipsum, quatenus in iis elucet aliqua divina perfectio, v. g., sanctitas bonitas, sapientia. — L. 121. 122. 125.; S. Th. 2. 2. q. 13. a. 1., q. 14. a. 1.

532. **Nota**: Si sermo sit de reservatione aut de aliis poenis blasphemiae inflictis, sola *oralis* proprie intelligitur. Blasphemiae enim vocabulum stricte tunc est usurpandum. Porro communi hominum usu blasphemia vitium linguae significat; eaque *laudi Dei* opponitur, quae solis verbis exhibetur. Quare blasphemia *facti* qua potius Dei *honor* laeditur, blasphemia proprie non est, sed ad blasphemiam, quoad indolem iniuriae in Deum revocatur. — S. Th. 2. 2. q. 13. a. 2. ad 2., q. 103. a. 3.; Struggl 34.; Ithur. Cas. 30.; Suarez de Relig. tr. 3. l. 1. c. 4. n. 1.

533. **Resolves**: Si quis ex *ira contra hominem,* vel exclamando ad veritatem exaggerandam, nominet Sanctos, B. Virginem, mortem Dei, Corpus Christi, Sanguinem Christi, Caput Christi, aliaque honesta Christi membra, blasphemia *per se* non committit, sed tantum indignam divini nominis usurpationem. *Per se,* secus enim est, si haec *ex ira,* vel *indignatione in Deum,* per modum contemptus proferantur, vel apud audientes Deus eiusque sacra inhonorari censeantur. — Neque est blasphemia dicere: nego Deum, si te non percussero; qui enim ita loquitur, vult tantum significare quod certe percusserit; neque dicere: hoc est verum sicut Deus; nam non aequiparatur veritas creata increatae, sed quaedam tantum innuitur similitudo hyperbolica. Esset autem blasphemia, si reapse intenderetur significare tantam esse veritatem secundum aequalitatem, quanta est in fidei veritate. — Blasphemia e contrario est dicere: perdat te mors Christi vel sanguis Dei; perdant te sacramenta; quia iniuria irrogatur morti, sanguini et sacramentis Christi, quae non ad perniciem, se ad salutem hominum ordinata sunt. Blasphemia consequenter est dicere: Deus te damnet. Blasphemia item est dicere: se velle agere, Deo invito, et similia. — Blasphemia est dicere: Deus mei est plane oblitus, quare Deus me creavit? Excipe tamen, si haec proferantur modo loquendi humano, ex levitate, vel ad ostendendam doloris vel taedii gravitatem ut saepius fieri solet. Nunquam autem excusandi sunt a peccato, qui advertenter ac serio dicunt: Deus est iniustus, Deus iniuste me tribulationibus gravat; iniuste sinit malos esse felices in mundo. — Voit 519.; L. 123.-126. 128.; Aertnys ed. 2.ª n. 67. q. 6.; Lehmkuhl Cas. ed. 3.ª n. 218. 336. nota.

534. *Quotuplex sit blasphemia?* — Blasphemia imprimis distinguitur: 1.° *Directa* vel *indirecta,* prout Dei inhonoratio vel directe et formaliter a blasphemante *intenditur,* vel, quamvis in se non intendatur, continetur tamen in gestis aut dictis Deo iniuriosis, quae ab eo

intentione, v. g., iocandi, iram manifestandi, proferuntur, cum advertentia ad sensum, quem verba continent. — 2.° *Immediata,* vel *mediata,* prout Deum ipsum immediate afficit, vel mediate tantum, nempe Sanctos, aut res sacras verbis inhonorando. — 3.° *Haereticalis,* quae est etiam contra fidem, *imprecativa* seu *execrativa,* quae est etiam contra caritatem Dei, et *mere probrosa,* prout haeresim contineat, vel imprecationem, aut merum contemptum Dei, licet vera pronuntiet, sed ex ira et malo animo in Deum, L. 122. 123. 126.; S. Th. 2. 2. q. 13. a. 1. ad 2.

535. *Quale peccatum sit blasphemia?* — Blasphemia quaelibet formalis et deliberata, sive directa sit, sive indirecta, sive immediata, sive mediata, est peccatum mortale ex toto genere suo. Ratio est, quia quaelibet derogatio divinae bonitatis est iniuria gravis divinae Maiestati illata. Hinc Lev. 24., 16.: *Homo qui maledixerit Deo suo portabit peccatum suum; et qui blasphemaverit nomen Domini morte moriatur.* — Quatenus divinae derogat bonitati, negando aliquid de Deo, quod ei convenit, vel asserendo de eo quod ei non convenit, confessioni fidei opponitur, et ad infidelitatem spectat, seu ad peccatum contra fidem; quatenus iterum divinae derogat bonitati malum Deo imprecando contra Dei caritatem est; quatenus divinae laudi et divino honori opponitur, contra religionem est, et peccatum irreligiositatis est. — S. Pius V. C. *Cum primum* VI. Kal. Apr. 1066. § 10.; Struggl 36.; S. Th. 2. 2. q. 13. a. 2.-4; E. M.

536. **Nota**: Blasphemia, ut quodvis aliud peccatum, veniale evadere potest ex imperfectione actus, scilicet ex defectu advertentiae, aut perfecti consensus. Ad rem S. Th. 2. 2. q. 13. a. 2. ad 3.: « Blasphemia potest absque deliberatione ex surreptione procedere dupliciter: uno modo quod aliquis non advertat hoc quod dicit esse blasphemiam: quod potest contingere cum aliquis subito ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit, quorum significationem non considerat, et tunc est peccatum veniale, et non habet proprie rationem blasphemiae ». — Blasphemia *directa* circumstantiam affert mere aggravantem prae *indirecta*, adeoque in confessione necessario exprimenda non est. Illa enim circumstantia voluntarii *directi*, utpote mere subiectiva, actum utique efficit magis voluntarium respectu obiecti mali, sed in novam malitiam obiectivam non tendit.

537. **Resolves**: Non peccat graviter, qui pronuntiat verba in se quidem blasphematoria, sed dimidiata aut corrupta ita ut ad verum

sensum non attendat; v. g., qui dicit: *nego Di! nego Diana!* Haec enim rationem blasphemiae iam non amplius habent. — L. 123.

538. *An ad blasphemiam necessaria omnino sit intentio Deum inhonorandi?* — Ad blasphemiam perfectam, ratione actus, necessaria non est expressa et explicita intentio Deum inhonorandi, sed implicita sufficit, quae inest blasphemiae indirectae. Ratio est, quia voluntarium indirectum ad peccatum sufficit. Quare, qui *advertenter* verba pronuntiat *blasphematoria,* unde Dei inhonoratio reapse habeatur, quacumque de causa id faciat, blasphemiae peccatum voluntarie admittit, eiusque reus efficitur. Qui ergo sciens volens pronunciat verba blasphema non excusatur ex eo quod non habuerit intentionem contemnendi Deum, sed id fecerit ira vel desperatione motus, terrendi causa vel vani causa solatii. — Reuter 442.; L. 124. 127.

539. *An specie differant blasphemiae in Deum et in Sanctos prolatae?* — Affirmant probabiliter Busemb. cum aliis, quia distinctae sunt personae, quibus suus honor debetur. Probabiliter negant Bonac., Sanch., aliique, quia Sancti intime cum Deo connectuntur, unde iniuria eis illata in ipsum Deum refertur. Salm. tandem et alii tenent praeter propriam malitiam contra latriam, aliam specie distinctam malitiam contra duliam continere. — Verum, cum ii, qui blasphemant Sanctos, verius, communiter loquendo, eos iniuria afficere intendunt, non praecise ob propriam ipsorum excellentiam, sed quatenus ad Deum referuntur; ldeo non *contra duliam*, sed *contra latriam* peccant, et propterea non tenentur explicare, an Deum vel Sanctos blasphemaverint. — Si aliquid vero in Sanctos proferatur, sed tantum uti *homines* olim in terris degentes, erit dumtaxat *contra duliam:* immo erit etiam solum *veniale*, si fiat ex ioco, v. g., si quis SS. Crispinum et Crispinianum *sutores* appellet; erit e contrario *mortale*, si fiat ex contemptu, ex odio, vel ex indignatione in Sanctos. — Struggl 37.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 277. seqq.; L. 124. 125. 132.; S. Th. 2. 2. q. 13. a. 1. ad 2.

540. *An gravis sit blasphemia per iocum prolata?* — Haec Reuter 442.: « Gravis blasphemia est... si quis *per iocum* dicat verba *blasphema;* ubi apud audientes iis coniuncta est inhonoratio Dei ». Aberit ergo gravis culpa, ubi apud audientes inhonoratio ista absit. — L. 124.

541. *An sit blasphemia maledicere creaturis?* — Est blasphemia maledicere creaturis cum relatione ad Deum, v. g., pluviae, ventis, ut a Deo imperatis, vel addito verbo *Dei;* item maledicere creaturae,

quae de se specialem relationem ad Deum habet, v. g., animae nostrae, fidei catholicae, caelo et similibus. Secus autem, ut fere contingit, si indignatio feratur in creaturas, sine relatione ad Deum. « Maledicere rebus irrationalibus, in quantum sunt creaturae Dei, est peccatum blasphemiae; maledicere autem eis, secundum se consideratis, est otiosum et vanum », veniale nempe est. S. Th. 2. 2. q. 76 a. 2. Nullum vero est per se peccatum, si creaturis irrationalibus maledicatur propter allatum nocumentum, v. g., tempestati, quia devastavit vineas. Sic David sine peccato maledixit montibus Gelboe, nimirum propter caedem populi, quae in eis contigerat. Maledicere creaturis rationalibus, quibus ex caritate bonum velle debemus, contra eandem caritatem est. — L. 128.; S. Th. 1. c. a. 4. ad 1.

542. **Resolves**: Grave non est maledicere simpliciter horae, diei, anno, nisi addatur verbum, *sancto;* vel nisi de se dies prae se ferat quid speciale sanctitatis, ut dies paschatis, etc. Ratio, quia quidquid sanctitatem importat ad Deum *per se* refertur, qui omnis sanctitatis est auctor, et prolatio verborum, quibus specialis quaedam sanctitas explicatur, saltem indirecte, per se loquendo, ad Deum refertur. — Maledicere bestiis, ventis, etc. regulariter levis est culpa; nec regulariter, in ira, animus adest, ut maledictio exsecutioni mandetur, et actus impatientiae est. — Itemque « in ira imprecari aliis daemonem, grandinem, fulgura, etc...., plerumque, saltem quando dicitur in illos, qui amantur ab irato, ob subitam commotionem et inadvertentiam ac defectum seriae voluntatis, non est nisi veniale.... Grave autem est, si subditi superioribus, filii parentibus, licet materialiter tantum, sic maledicant, praesertim in faciem; quia est grave contra debitam reverentiam ». L. 130. Cf. ib. n. 126 seqq., Epist. Resp. et n. 134.; S. Th. 2. 2. q. 76. a. 3.

542.*bis* **Nota**: *Maledicere* idem est ac malum dicere. Idque fit vel per modum simplicis enuntiationis, malum alterius referendo, quod pertinet *ad detractionem;* vel per modum causae, sive aliquid efficiendo sive alios movendo per imperium ad aliquid faciendum; vel per modum expressionis ciusdam affectus desiderantis. « In istis duobus modis, quibus malum dicitur *per modum imperantis vel per modum optantis,* eadem ratione est aliquid licitum vel illicitum. Si enim aliquis imperet vel optet malum alterius, *in quantum est malum,* quasi ipsum malum intendens, sic maledicere utroque modo erit illicitum; et hoc est maledicere, per se loquendo. Si autem aliquis imperet vel optet malum alterius *sub ratione boni,* sic est licitum, nec erit male-

dictio, per se loquendo, sed per accidens; quia principalis intentio dicentis non fertur ad malum, sed ad bonum. — Contingit autem malum aliquod dici imperando vel optando, *sub ratione duplicis boni:* quandoque quidem *sub ratione iusti*, et sic iudex licite maledicit illum, cui praecipit iustam poenam inferri; et sic etiam Ecclesia maledicit anathematizando, sicut et Prophetae in Scripturis quandoque imprecantur mala peccatoribus, quasi conformantes voluntatem suam divinae iustitiae, licet huiusmodi imprecationes possint etiam per modum praenuntiationis intelligi. Quandoque vero dicitur aliquod malum *sub ratione utilis;* puta cum aliquis optat aliquem peccatorem pati aliquam aegritudinem aut aliquod impedimentum, vel ut ipse melior efficiatur, vel ut saltem ab aliorum nocumento cesset ». S. Th. 2. 2. q. 76. a. 1.

« Benedictio vel maledictio proprie ad illam rem pertinet, cui potest aliquid bene vel male contingere, scilicet rationali creaturae. Creaturis autem irrationalibus bonum vel malum dicitur contingere in ordine ad creaturam rationalem, propter quam sunt. Ordinatur autem ad eam multipliciter. Uno quidem modo per modum subventionis, in quantum scilicet ex creaturis irrationalibus subvenitur humanae necessitati. Et hoc modo Dominus homini dixit, Gen. 3., 17., *Maledicta terra in opere tuo,* ut scilicet per eius sterilitatem homo puniretur. Et ita etiam intelligitur quod habetur Deuter. 28., 5., *Benedicta horrea tua,* et infra 17., *Maledictum horreum tuum...* Alio modo creatura irrationalis ordinatur ad rationalem per modum significationis; et sic Dominus maledixit ficulneam in significationem Iudaeae. Tertio modo ordinatur creatura irrationalis ad rationalem per modum continentis, scilicet temporis vel loci; et sic maledixit Iob diei nativitatis suae, propter culpam originalem, quam nascendo contraxit, et propter sequentes poenalitates; et propter hoc etiam potest intelligi David maledixisse montibus Gelboe, 2. Reg. 1., scilicet propter caedem populi, quae in eis contigerat ». S. Th. 1. c. a. 2.

Maledictio *licita* et quae divinae voluntati conformatur, utpote *iusta*, suo non caret effectu. Hinc « maledictio matris eradicat fundamenta ». Eccles. 3., 11., scilicet « *eradicat* domos usque ad *fundamenta,* id est plane sobolem et familiam eiusque opes et honores delet et extinguit... Maledictionis exemplum est in Cham... Simile exemplum refert S. Augustinus lib. 22. de Civit. cap. 8. et prolixius Serm. 34., de matre, quae decem filiis maledicens, omnes illos tremulos, miseros et vagos effecit. Sic hodie videmus filios et familias illustres, quae videbantur per secula duraturae, occidere et extingui ». Cornel. a Lapide in l. c. Itemque, « maledicentis tibi in amaritudine animae exau-

dietur deprecatio illius ». nempe pauperis. « Exaudiet autem eum, qui fecit illum ». Eccl. 4., 6.; « q. d. Deus creator exaudiet illum, tamquam suam creaturam afflictam, a te spretam et tibi derelictam. Ipse ergo quasi pauperum et pupillorum advocatus et pater, iustam eius contra te querelam et causam suscipiet, teque condemnabit et puniet ». Cornel. a Lapide in l. c.

Maledictionis vero mala tum poenitentia tum oratione quilibet a se deprecari potest, Dei benedictionem sibi conciliando.

543. *An sit blasphemia maledicere toti mundo?* — Affirmat S. Lig. 129., quia sicut iurare per creaturas, in quibus magis relucent attributa divina, est verum iuramentum, ita ipsis maledicere est vera blasphemia, quia Deus in ipsis *indirecte* contemnitur. « Reipsa tamen vix talis sensus animo haec proferentis occurrere solet ». Ita Gur. 304. Oppositum vero extimat idem S. Alph. l. c.: « Ordinarie loquendo censeo rusticos, qui mundo maledicunt, ut plurimum graviter peccare, dum ipsi de tali maledictione cum gravi horrore se accusant » — S. Th. 2. 2. q. 76. a. 4. ad 1.

544. *An sit blasphemia maledicere mortuis, et diabolo?* — R. Ad 1.um Negative, eo tamen casu, quo animus maledicentium ad hoc non feratur, ut iis maledicat prout sunt *creaturae Dei;* immo plerumque id neque *mortale* est, quia per hoc eisdem neque *in se,* neque *ex mente proferentium,* infertur gravis iniuria: non quidem *in se,* quia vox *mortui* vel magis referenda est ad corpus quod moritur, quam ad animam quae semper vivit; vel ad summum significat homines vita functos, qui possunt esse tam salvi quam damnati: *non ex mente proferentium,* quia mortuis maledicentes nullo modo intendunt mala adprecari animabus defunctorum; sed potius exprobrare vivos, ad quos maledictiones suas ad instar iniuriae solent referre. L. 130.

R. Ad 2.um Maledicere diabolo recte putat Tamb. raro esse peccatum mortale, quia semper solet illi maledici, ut auctori malorum, vel ut Dei inimico, quo pacto, abstrahendo ab impatientiae actu, ne veniale quidem esse dicit. L. 120.; S. Th. 2. 2. q. 76. a. 1. ad 4.

545. *An blasphematoriae sint hae locutiones gallicae: « Nom de Dieu! Noms de Noms! Mille Noms! Sacré Nom! » sine addito, etc.?* — R. Negative *per se,* etiamsi prolatae sint in ira, nisi ira in Deum ipsum feratur, seu nisi adsit intentio blasphematoria, quae plerumque abest. Haec enim verba nullam blasphemiam in se continent. Venialia igitur tantum erunt propter vanam nominis Dei usurpationem; si vero

nomen Dei in hisce formulis neque *explicite* neque *implicite* adhibeatur, omni culpa *per se* carebunt.

546. *An sit blasphemia locutio gallica S. Nom de D.?* — Alii respondent: affirmative *per se,* quia ista verba ratione communis acceptionis fidelium in Deum contumeliosa sunt. Alii respondent: Negative *per se,* nisi intentio blasphematoria explicite, vel implicite saltem interveniat, quia ea verba in sensu obvio nullam in se Dei contumeliam continent; *benedictum* enim *Dei nomen* reapse significant. — In praxi ergo non sunt facile de peccato mortale arguendi ii omnes, qui huiusmodi verba proferunt. Nam certum est, teste experientia, non paucos praesertim rudes malitiam gravem in illis non apprehendere. Attendat igitur confessarius imprimis ad varium locorum communem usum, qui bene potuit significationem vocis *sacrum* ad *maledictum* determinare significandum. Attendat item ad varias poenitentium circumstantias. « Peccata verborum maxime sunt ex intentione dicentis diiudicanda ». S. Th. 2. 2. q. 73. a. 2.

547. **Nota**: In dubio, an aliqua locutio sit necne blasphemia, minime ut blasphemia sumenda est. L. 129. 130. Si verba secundum se divini honoris diminutionem nullam exprimunt, non est censenda blasphemia, neque mortale peccatum. L. 130. Si dubia sit significatio, tunc ad intentionem et affectum verba proferentis attendendum est. L. 130. — Rudes saepe confundunt cum blasphemia verba quaelibet minus decentia et maledictiones in bestias et in homines. Quare docendi sunt, « ne tot animae ex ignorantia ob erroneam coscientiam peccati mortalis misere pereant ». L. 131.

III. — DE IURAMENTO

548. *Quaenam sit natura iuramenti?* — *Iuramentum* est: invocatio tacita vel expressa Nominis Domini, tamquam primae et infallibilis veritatis, in testem alicuius veritatis. Ad Hebr. 6., 16; L. 133.; S. Th. 2. 2. q. 89. a. 1. Hinc patet iuramentum esse *actum virtutis religionis,* sive latriae; quia « in hoc ipso, quod homo per Deum iurat, profitetur Deum potiorem, utpote cuius veritas est indefectibilis et cognitio universalis, et sic Deo aliquo modo reverentiam exhibet...

Exhibere autem reverentiam Deo pertinet ad religionem, sive latriam » S. Th. 2. 2. q. 89. a. 4. — Bouquillon de Virt. Rel. l. 2. p. 3.

549. *Quotuplex sit iuramentum?* — Distinguitur iuramentum 1.° *Assertorium,* prout Deus invocatur in testem veritatis praeteritae aut praesentis; et *promissorium*, prout « inducitur divinum testimonium ad confirmandum aliquid futurum ». S. Th. 2. 2. q. 89. a. 1. Duplex est iuramentum promissorium, *stricte* vel *late* tale: Primum est confirmatorium *promissionis* vel erga Deum, quod est *votum iuratum,* vel erga proximum, quod obligationi iustitiae aut fidelitatis ex promissione ortae addit obligationem ex virtute religionis. Secundum nullam continet erga alterum promissionem, sed merum propositum, cui additur obligatio ex virtute religionis, quatenus iuramento Deus uti testis et quasi fideiussor adducitur propositi implendi. *Comminatorium* vero est, si iurans sub attestatione divini Nominis alteri minatur poenam, v. g., iuro per Deum, quod nisi hoc feceris, poenas lues. — 2.° *Solemne* vel *simplex,* prout fit forma iure requisita solemnibusve caeremoniis, v. g., cum missa, cum praecedenti Communione, aut iis seclusis. Laici *in iudicio* iurant tangendo Evangelia; *ecclesiastici* iurant, propositis tantum Evangeliis, et manu pectori admota. C. *Cum in 7. de Iur. cal. In iudicio,* nam extra iudicium clerici, etiam quando iurant et fidei professionem faciunt, consuetudo est, ut illud faciant, tactis Evangeliis. S. O. 6. Aug. 1897. VIII. *Clerici,* praesertim sacerdotes, solemne iuramentum interponere non possunt, nisi de Episcopi licentia, quae gravi solum de causa conceditur, coram iudice non suo, etsi ecclesiastico; coram laico vero iuramentum praestare non debent. Episcopi autem licentia indigent S. Pontificis. C. *Inhaerentes* 1. *de Iur. cal.;* C. *Quoties* 31. c. 22. Sed *extra iudicium*, ecclesiastici venia non indigent Episcopi. C. *Ex rescripto* 9. *de Iurei.;* S. Th. 2. 2. q. 89. a 10. Prohibentur item clerici, nisi sint vassalli, *iuramentum fidelitatis* Principibus praestare. C. *Nimis* 30. *de Iurei.* Per Concordata tamen permittitur. — 3.° *Explicitum* vel *implicitum,* prout Deus expresse in testem invocatur, aut adhibentur in testimonium creaturae, in quibus attributa divina specialiter relucent. — 4.° Accedit etiam iuramentum *invocatorium,* quo Deus simpliciter ut testis invocatur; et *imprecatorium,* quo Deus invocatur simul in testem et in vindicem periurii, aut fractae fidei. Huc revocatur formula: *Ita me Deus adiuvet, et haec sancta Dei Evangelia;* sicut enim qui haec pronuntiat, bonum sibi, si verum dicat; ita malum sibi imprecatur, si mentiatur. Unde ille, qui hoc modo voluntarie peierat,

serio malum sibi exoptans, non solum peccat contra religionem, sed etiam contra caritatem erga seipsum. — Struggl 3.; L. 139.-142.; S. Th. 2. 2. q. 89. a. 1. ad 3.

Distinguuntur etiam iuramenta *doctrinalia, politica, iudicialia. Doctrinalia* sunt iuramenta assertoria et promissoria circa professionem alicuius doctrinae. Talia sunt iuramenta a Summis Pontificibus praescripta, haereticis et schismaticis ad catholicam fidem et unitatem redeuntibus, et nuperrime praescripta a S. Pontif. Pio X. contra modernistarum errores. *Politica* sunt etiam iuramenta assertoria et promissoria circa observantiam civilium legum et civilis regiminis conservationem. Liceitas huius iuramenti pendet ex eius materia; quae si licita non sit, permittitur saepe ob graves causas a S. Sede, cum restrictione, ad passivam subiectionem et obedientiam, ac in illis quae divinis et ecclesiasticis legibus non adversantur. S. Poenit. 18. Dec. 1860., 1. Dec. 1866., A. S. S. v. 2. p. 676. *Iudicialia* sunt, quae in tribunali emittuntur, ut veritas cognoscatur et iustitia recte administretur. Et est primo iuramentum *decisorium,* quod ab uno ex collitigantibus alteri defertur, iudicis auctoritate, et secum fert decisionem litis. Species quaedam transactionis est. Est praeterea iuramentum *suppletorium,* quod iudex defert uni ex collitigantibus ob defectum plenae probationis, unde dicitur suppletorium. Est tertio iuramentum *aestimatorium* seu *in litem;* quando constet de damno illato, sed ob probationum defectum quantitas illius non potest determinarii, iuramentum a iudice defertur, ut eo constet de rei valore, et de damno illato. — Insuper iuramentum *calumniae,* dicitur iuramentum quo partes litigantes protestantur, non calumniose se procedere, sed existimare se bonam causam et ius habere. *Malitiae* dicitur, iuramentum quo protestatio fit non malitiose proponendi exceptiones, dilationes petendi, etc. — Bouquillon de Virt. Relig. l. 2. p. 3. c. 4.; Sebastianelli Prael. Iur. Can. P. 1. tit. 7. c. 2. a. 5.; Schmalzgr. l. 2. tit. 24.

550. *Quaenam sint requisita ad essentiam iuramenti?* — Duo requiruntur ad iuramentum: 1.° *Intentio iurandi,* saltem virtualis; quia sine tali intentione non potest existere iuramentum formale. 2.° *Formula iuratoria,* sive per Deum *explicite,* sive *implicite* per creaturas; quia Deus testis alteri datur, quod solo animo fieri nequit; et cum Deus invocetur ut testis, necesse est, ut hoc in iuramento exprimatur. — Quando dubium est de iurantis intentione, iudicari solet secundum communem verborum acceptionem, quibus est usus. Adeo autem ista intentio confert ad valorem iuramenti, ut si quis utatur verbis

nullo modo importantibus iuramentum, si tamen putet ea esse iuramenta, vere iuret quoad forum internum; et e contra, ea intentione deficiente, iuramentum nullum est quoad forum internum, etiamsi verba adhibeantur vere iuratoria. — S. Th. 2. 2. q. 98. a. 1.; L. 134., Struggl 1.

Praemissa fidei professione, iuramentum, secundum praescriptam formulam, praestare tenentur doctores, ineunte anno, in seminariis; antequam ineant officium, doctores seu lectores, item in ordinibus religiosis; concionatores, parochi, beneficiati, ante ineundam beneficii possessionem, canonici; officiales in curiis episcopalibus et tribunalibus, haud exceptis, Vicario Generali et iudicibus; officiales in romanis congregationibus vel tribunalibus; superiores religiosi; clerici maioribus ordinibus initiandi. Horum singulis antea tradendum exemplar tum professionis fidei, tum formulae edendi iuramenti, ut eas accurate praenoscant. Iurisiurandi autem formula subscribenda est, et in tabulario asservanda. — Ad S. Off. sunt deferendi non solum, qui iusiurandum violaverint, sed etiam, qui illud subscribere noluerint. — Pius X. M. P. *Sacrorum antistitum* 1. Sept. 1910.; S. C. Cons. 25. Sept. 25. Oct. 1910.

Hoc iuramento non adstringuntur sacerdotes, qui in athenaeis civilibus sacras disciplinas profitentur. Pius X. Ep. ad Card. Fischer 31. Dec. 1910. Abrogatum autem est in Belgio et Hollandia iuramentum antiiansenisticum, S. C. C. 22. Febr. 1912.

Potest Episcopus concedere facultatem audiendi Confessiones ad aliquod plus minusve longum temporis spatium Sacerdoti extradioecesano, a suo Ordinario iam adprobato, quin cogatur denuo ab eo excipere iusiurandum praescriptum M. P. *Sacrorum Antistitum*. Ac potest *per modum actus transeuntis* eandem facultatem concedere Sacerdoti, qui nunquam praedictum iusiurandum praestiterit. S. C. Cons. 20. Iun. 1913.

Sufficit, ut iuramentum, praestandum ante susceptionem sacrorum ordinum, praestetur ante ineundum sacrum subdiaconatus ordinem, salvo Ordinarii iure illud denuo exigendi ante collationem singulorum ss. ordinum, si ex qualibet causa necessarium vel utile ducat. S. C. Cons. 24. Mart. 1911.

Iuramentum etiam praestare tenentur, secundum praescriptas formulas, alumni Collegii Urbani de P. F., Americae Sept., Hiberniae, Scotiae, aliorum Collegiorum secundum decisionem S. C. Cons. 12. Nov. 1908., 25. Iul. 1909.; Officiales Curiae Romanae, et cuiusvis ordinis administri in romana Curia; Consultores, Cardinales S. C. S.

Off., Indicis, Consistor., Pius X. C. *Sapienti consilio, Ord. serv.* in R. C. p. 1. c. 3., p. 2. c. 7. art. 2., n. 4., art. 7.; examinatores librorum et scriptorum Servorum Dei; doctores renuntiandi in Sacra Scriptura, Pius X. M. P. 29. Iun. 1910.; examinatores synodales, et parochi consultores; S. C. Cons. 15. Febr. 1912.

Ad iuramentum praestandum a missionariis vi Bullarum *Ex quo* et *Omnium sollicitudinum* Benedicti XIV. tenentur, praeter sacerdotes europaeos, presbyteri quoque indigenae. S. C. de P. F. 21. Iun. 1895. — E. M. 550. 551.

551. **Resolves**: Non valet iuramentum fictum, seu mere externum ob defectum voluntatis seu intentionis iurandi. Peccat vero sic iurans, sed venialiter tantum, si verum dicat, vel animum habeat implendi quod promittit; quia non profert nisi mendacium cum vana nominis Dei usurpatione; mortaliter vero, si falsum dicat, vel animum non habeat implendi promissum, vel adsit praeceptum superioris e. g. in iudiciis. Gravis enim esset abusus et irreverentia nominis Dei, ad aliorum deceptionem. Pr. 25. d. ab Innoc. XI. — Non valet *probabilius* iuramentum promissorium, factum cum animo quidem iurandi, sed *non se obligandi ex religione;* quia nugatorium est. Valet autem iuramentum factum cum animo iurandi quidem, sed non se obligandi ex iustitia aut ex fidelitate. L. 172.; H. A. 17. — Valet iuramentum promissorium, factum sine animo implendi, sed cum animo iurandi et se obligandi. Qui autem sic iurat peccat mortaliter, quia Deum testem invocat ficti propositi seu fictae promissionis, adeoque iurat contra veritatem. Deus enim in iuramento promissorio assumitur tamquam *testis* propositi seu promissionis praesentis, et tamquam *fideiussor* quodam modo exsecutionis futurae, prout haec saltem pendet a voluntate humana.

Est iuramentum dicere: *iuro per Deum, Deum attestor,* etc. Item iuramentum est dicere: *iuro per Sanctos, Ecclesiam, Evangelium, Fidem Catholicam;* quia tunc censetur in testem adduci ipse Fidei, Evangelii, Ecclesiae et Sanctorum Auctor. Censetur pariter iuramentum, factum per creaturas nobiliores; cum per eas tunc accipiatur earum Creator, qui in iis singulariter residet ac relucet: sic, v. g., dum iuratur per coelum, intelligitur istius Habitator et Dominus; dum per terram, Is cuius haec est scabellum; dum per templum, Is qui ibi colitur. Sic pariter *probabilius* esse iuramentum censent plures, si dicas, *per animam meam;* quia in anima singulariter resplendet Deus, qui in testem tunc censetur adduci. Fatendum tamen vix esse, qui dum usur-

pant ea verba de Deo cogitent; et ideo raro haec quoque formula iuramentum continet. Secus vero esset, si quis iuraret pər creaturas, in quibus non elucet specialiter divina bonitas, aut potentia, v. g., per barbam, etc.

Non est iuramentum dicere: Deus est veritas, vivit Deus, Deus novit, coram Deo loquor, si haec mere *narrative* proferantur ad significandam seriam et gravem loquentis attentionem; secus vero si *invocative,* ad Deum in veritatis testem vocandum, quod dignoscitur ex circumstantiis, vel intentione loquentis. Item dicere: iuro ita esse, non est vere iuramentum, quia tunc nec explicite nec implicite invocatur divinum testimonium; nisi tamen praecesserit interrogatio de iureiurando quia tunc per interrogationem praecedentem illud *iuro* satis determinatur ad verum iuramentum. C. I. Proc. Poen. 229. Insuper verba ista: *occidar, si hoc non est,* et similia, quamvis sint vera iuramenta, si per modum *exsecrationis* dicantur, quia Deus in ea occisione specialiter consideratur intervenire; communiter tamen non continent nisi quandam sponsionem, seu poenae obligationem, et significant, si non est ita, spondeo meam vitam. Idem dicendum de alia formula, diabolus me rapiat. Secus vero, si Deus ibi expresse nominetur dicendo: Deus me perdat, si mentior; quia tunc iam invocatur Deus, ut vindex mendacii. si forte profertur. — Non est iuramentum dicere: vere, certe, in veritate, fide boni viri, christiani, sacerdotis, militis, Principis, Regis; nec dicere: *per conscientiam meam,* quia in testem non adducitur Deus.

Non iurat, qui dicit: *tam verum est, quam sol lucet, quam hic sedeo, ambulo,* etc., unde etsi comparatio falsa sit, tantum est mendacium, cum nullus in testem invocetur. Quamvis dicere: *tam verum est, quam Deus est; quam Christus est in venerabili Sacramento: quam verum est Evangelium,* etc., communiter videatur continere iuramentum cum blasphemia: id tamen non satis apparet, quia nullus in testem invocatur, neque videtur esse blasphemia, si sit verum, et animus proferentis sit significare tantum veritatis similitudinem, non certitudinis aequalitatem. — L. 134.-143.; S. Th, 2. 2. q. 89. a. 1. 6. Suarez de Rel. tr. 5. l. 1. c. 13.; E. M. 551. 554.

552. *An iuramentum sit licitum?* — Iuramentum, debitis vestitum conditionibus, honestum est et licitum; et, si promissorium sit, obligat in conscientia, nisi iusta causa obstet, vel legitime obligatio eiusdem cessaverit. Constat tum ex definitione Conc. Const. sess. 8. contra Wicleffum, et ex pr. 101.ª d. a. Clem IX. B. *Unigenitus,* nec

non ex pr. 75.ª d. a. Pio VI. B. *Auctores fidei,* tum ex praxi universali Ecclesiae et populorum, tum ex variis sacrae Scripturae locis. Deuter. 6., 13.: *Dominum Deum tuum timebis... ac per nomen illius iurabis.* Et sane maxime Deus eiusque attributa honorantur ex eo, quod in medium adducatur et invocetur, tanquam summa et infallibilis Veritas in testimonium veritatis. — C. *Etsi* 26. *de Iurei.;* L. 144. seqq.; S. Th. 2. 2. q. 89. a. 3. 4.

Ex causa gravi, et adhibita protestatione, permitti potest, iuramentum super Protestantium Biblia, quatenus nempe verum continent Dei verbum. — E. M.

553. *Quaenam sint ad liceitatem iuramenti requisita?* — Triplex conditio requiritur, iuxta illud Ieremiae 4., 2.: *Iurabis: Vivit Dominus, in veritate, et in iudicio, et in iustitia.* Ratio, quia secus praestari nequit cum debita Deo reverentia — *Veritas,* i. e. conformitas assertionis cum cognitione et intentione iurantis. Excludit igitur omne mendacium, non vero omnem errorem. In iuramento assertorio veritas respicit exsistentiam facti, secundum *mentem,* non secundum etiam *rei* veritatem, in promissorio exsistentiam intentionis se obligandi et praestandi quod promittitur. — *Iudicium,* i. e. ut cum discretione, prudentia, consideratione ac reverentia, nec sine necessitate aut gravi causa fiat. Cum enim iuramentum sanctissima res sit, non debet fieri absque prudentia, consideratione, reverentia, et temere absque ulla necessitate et causa, — *Iustitia,* i. e. ut iuramentum sit de re, sive promissa, sive simpliciter proposita, vel de assertione, *iusta* et *honesta;* sic contra iustitiam iuraret, qui iuramento se obligaret ad damnum proximo iniuste inferendum, vel affirmaret quod manifestare prohiberetur. — Eccli. 23., 9. 12.; L. 144.; S. Th. 2. 2. q. 89. a. 3. 5. 10.; E. M.

554. *Quale peccatum sit iurare sine veritate, sine iudicio, sine iustitia?* — *Iurare sine veritate* est semper mortale, etiam in materia levi; quia Deum adducere in testimonium falsitatis est velle destruere ipsius infinite perfectam veracitatem. Constat etiam ex pr. 24.ª d, ab Innoc. XI.; S. Th. Quodl. 1. a. 18.

Iurare sine iudicio, ex. *levitate,* e. g. ex consuetudine, sine gravi causa, vel si quis iuret, antequam veritatem sufficienter indagaverit; veniale est *per se,* secluso tamen scandalo et periculo peierandi; quia est tantum vana usurpatio nominis Dei. *Iurare sine iudicio ex temeritate,* ne forte verum sit quod asseritur, aut impleri possit quod promittitur, grave est, ob periurii periculum.

Iurare sine iustitia certo mortale est *in iuramento promissorio,*

si de patrando gravi peccato agatur, ut patet, immo iuxta S. Lig., *etiamsi agatur de peccato veniali* tantum, saltem *probabilius,* quia gravis esse videtur irreverentia Deum invocare, ut testem vel fideiussorem peccati cuiuscumque committendi. Oppositam tamen sententiam Suarez cum aliis ait esse *communem.* — *In iuramento* autem *assertorio, probabilius* veniale tantum est *per se;* quia iuramentum *per se* cadit in assertionem, non ut malam, sed ut veram. Sic qui iuramento se iactat de fornicatione commissa, quamvis hac iactantia lethaliter peccet, vi tamen iuramenti per se non confirmat iactantiam, sed veritatem dumtaxat fornicationis. Excipe, nisi iuramentum assumatur tanquam instrumentum seu medium peccandi, v. g., ad firmandam detractionem. Idque valet, etiamsi quis iuramento utatur tanquam instrumento seu medio ad consummandum *peccatum veniale,* quia sic iurans quantum in se est Deum facit complicem peccati sui. — « Si quis iuret, ait S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 2., se non facturum *aliquod melius bonum,* quod tamen facere non tenetur (v. gr. non ingrediendi religionem); peccat quidem iurando, in quantum ponit obicem Spiritui Sancto, qui est boni propositi inspirator, non tamen peccat iuramentum servando, sed multo melius faciat, si non servet ». Huiusmodi vero peccatum, cum agatur *de consilio* tantum non amplectendo, veniale per se est. — L. 145. 147.; Suarez 1. 3. c. 12.; S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. a. 9. ad 3., q. 98. a. 2. 3., Quodl. 1. a. 18.; Struggl 5. 7. 9.; E. M.; Cf. hic 582. 583.

In publicis civilis societatis perturbationibus, iuramentum permittitur passivae obedientiae, ut dicitur, quod nempe nihil quis contra Gubernium sit acturus, et salvis Dei et Ecclesiae legibus. Pius VII., Instr. a. 1808., S. Poenit. 18. Dec. 1860. Cf. hic 549.

555. *Quaenam sit causa sufficiens ad iurandum?* — Quaecumque causa honesta alicuius ponderis, v. g., pax confirmanda in familiis, maior securitas in contractibus... etc. L. H. A. 14.

556. *An liceat iurare cum probabilitate veritatis?* — « Ad recte iurandum non requiritur certitudo absoluta, et omnino infallibilis, sed sufficit aliqua certitudo moralis, sive quaedam probabilitas, quae ad quamdam certitudinem moralem pertingat. Ita Tamb. Immo Sanch., Suar., Salm., Less., Bon., Azor cum *communi* expressius aiunt, sufficere in iuramento sive assertorio, sive promissorio probabilitatem veritatis assertae, vel impletionis exequendae rei promissae, modo non habeatur ratio probabilis in oppositum. Hinc dicunt posse quidem affirmari cum iuramento quod auditum est a persona ita fide digna,

ut moraliter certos nos faciat. Hoc tamen non currit *in iudicio* », L. 148., ubi iuramentum quod exigitur est de certitudine propria emittendum. Struggl 6. Peccat ergo graviter, qui iurat in mero dubio veritatis; quia Deus veritas infallibilis nequit invocari nisi in testimonium rei, quae moraliter saltem certa videatur. — Struggl 6.; S. Th. 2. 2. q. 89. a 7. ad. 1.

557. *An liceat iurare cum restrictione mentali?* — R. Negative, si sit *pure mentalis;* et huc ex S. Alph. spectant pr. 26.ª 27.ª 28.ª dd. ab Innoc. XI.; Affirmative, si sit *late mentalis,* ex iusta causa. « Certum est, ait S. Alph. 151., et commune apud omnes, quod ex iusta causa licitum est uti aequivocatione... et eam iuramento firmare... Iusta autem causa esse potest quicumque finis honestus ad servanda bona spiritui vel corpori utilia ». Et rursus: « Ad sic iurandum, praeterquam in iudiciis et contractibus, non requiritur causa absolute gravis, sed sufficit quaelibet rationabilis causa, puta ad se liberandum ab importuna et iniusta interrogatione alterius ». Et Busemb. n. 170. subdit: « Quando adest iusta causa necessitatis vel utilitatis, potest quis uti amphibologiis in iuramento, etiamsi ad iuramentum sponte se offerat ». Addit denique S. Alph. 151., ex probabiliori sententia veniale esse, si id sine causa praestet. « Ratio est, quia in huiusmodi iuramento iam adsunt *veritas* et *iustitia,* et deficit tantum *iudicium* sive discretio, cuius deficientia non est nisi venialis... Excipiendum tamen cum Salm. et aliis communiter, nisi hoc fiat *in iudicio, vel in contractibus* ». Huius exceptionis ratio quoad 1.ᵘᵐ est, quia superiori legitime interroganti tenemur ex obedientia respondere ad sensum interrogantis; quoad 2.ᵘᵐ vero, quia tunc ex iustitia tenemur verba proferre ad mentem contrahentis, ne iste decipiatur et damnum patiatur. — Struggl 16. seqq.; Lugo de Fid. d. 4. n. 67.; S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 4.; E. M.

558. *Quaenam sit obligatio iuramenti promissorii?* — Omne iuramentum promissorium de re licita et honesta praeter obligationem iustitiae, aut fidelitatis, quae ex simplici promissione oritur, obligationem quoque religionis inducit. Ratio est, quia promissio *per se* iam obligat, et testimonio divino invocato confirmatur et corroboratur. « Tenetur enim aliquis, ut faciat verum esse id quod iuravit; alioquin deest veritas iuramento ». S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. — Minime vero obligat iuramentum *de re illicita aut plane inutili;* quia iuramentum, utpote actus religionis, non potest esse vinculum iniquitatis aut rei otiosae. R. 58. de R. I. in 6.° Eiusmodi autem iuramenta non reviviscunt, etiamsi res esse otiosa aut illicita postea desinat iuxta R. I.

18. in 6°. « Non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit ». — Neque item obligat iuramentum *impeditivum maioris boni*, e. g., religionem non intrandi vel nubendi, nisi quis in favorem alterius iuraverit. Tunc enim, illaeso alterius iure, nequit consilia evangelica amplecti. Sic alumni Collegii S. C. de P. F. nequeunt absque venia S. Sedis religionem ingredi, obstante iuramento quo adstringuntur. — Struggl 24. seqq.; L. 172. 176.; S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. 8., Quodl. 5. a. 27.; Scavini ed. 12.ª Mediol. 1874. v. 2. n. 229., v. 4. n. 243. 244. 245.; Cf. hic 554.

Alumni Collegii Urbani de P. F. iuramento promittunt Collegii leges observantiam, religiosum ordinem se non ingressuros sine S. Sedis venia speciali, ad sacros ordines usque ad presbyteratum adscensuros, et in propriam dioecesim reversuros, ibique sacro ministerio perpetuo operam daturos. S. C. Cons. 29. Iul. 1909.

559. **Resolves**: Nunquam obligatur iuramento, qui rem malam iuravit: immo dupliciter peccat, si iuramentum adimpleat, nempe contra religionem, et virtutem, cui opponitur materia iuramenti. S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. — Non obligatur iuramento, qui promissionem prodigam iurando confirmavit, quia promissio illa est saltem leviter mala. — Non peccat contra iuramentum, qui urbanitatis causa iuravit, se ante alterum non sessurum, bibiturum, ingressurum domum, etc., si ab altero coactus prius sedeat, bibat vel ingrediatur; quia plerumque eiusmodi iuramentum nullum est ex defectu intentionis iurandi; vel, si valeat, ab altero cedente iuri suo relaxatur. — Raro peccant parentes non adimplentes iuramentum puniendi filios: quia plerumque iuramentum est de re inutili, aut potius de vindicta inordinata; accedit quod saepe delinquentes aut iam emendati sunt, aut saltem emendationem promiserunt. Plerumque etiam mercatores non videntur ligari iuramento non vendendi minoris, aut plures non emendi; vel quia huiusmodi iuramenta ut plurimum sunt de re inutili, vel quia isti homines non habent animum iurandi, aut certe quia iuramento inest tacita conditio, nisi aliter res melius cedere videantur. — L. 176. 180. 185. 186.; S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7.

560. *Quomodo iuramentum promissorium sit interpretandum?* — Obligatio iuramenti interpretanda est stricte, et iuxta naturam actus vel contractus, cui adiicitur, ita ut omnes eius conditiones sequatur. Ratio est, quia iurans censetur voluisse se obligare quam minime potuit, et aliunde iuramentum non mutat naturam actus, sed ei superaddit solam religionis obligationem, et proinde easdem conditiones et limi-

tationes habere debet. — Hinc non obligatur iuramento, qui iuratus promisit nuptias puellae diviti, sanae, virgini, bonae famae, si illa inciderit in paupertatem, infirmitatem, infamiam, fornicationem; quia promissio simplex tunc non obligat. C. *Quemadmodum* 25. *de Iurei.* Itemque, si promisisti et iurasti Titiae eam ducere, potes, ea relicta, religionem ingredi, quia promissioni matrimonii haec tacita conditio inest, nisi ingrediar religionem. Idque etiam valet, *si sponsalia sint iuramento firmata;* nisi matrimonium necessarium esset ad prolem legitimandam, scandalum reparandum, vel honori sponsae providendum, si alio modo non posset occurri. Non peccat, qui secretum iuratum detegit, quando ipsa lex secreti cessat obligare; quia iuramentum, ut diximus, sequitur naturam actus, cui adiungitur. — L. 180. 183. 727., l. 6. n. 870.

561. *Quaenam sint conditiones tacite in iuramento promissorio inclusae seu subintellectae?* — Sunt 1.° Si potuero sine gravi damno; quia nemo censetur se ad rem tam *physice* quam *moraliter* impossibilem obligare. 2.° Si res non fuerit notabiliter mutata. 3.° Si iura aut voluntas superioris non obstent. 4.° Si alter fidem reciprocam servaverit. 5.° Nisi alter de iure suo cedat. — L. 180.; Struggl 31. Cf. hic 566.

562. *An detur parvitas materiae in transgressione iuramenti promissorii?* — Prima sententia *negat,* quia non tantum violatur promissio simplex, sed promissio *iurata.* In quacumque ergo materia gravis iniuria infertur Deo, cuius testimonium in vanum a iurante invocatum est. Et sane vocaretur Deus vel in fideiussorem, sua nempe auctoritate, vel certe in testem falsitatis, si veritas non conformaretur rei promissae. Deus enim in hoc iuramento testis invocatur praesentis intentionis et vel quasi sponsor vel ut testis etiam futurae executionis. Nequit vero omnino Deus vel fidem fallere vel mentiri in re quamvis vel minima. « Quicumque iurat se facturum, obligatur ad faciendum, *ad hoc, quod veritas impleatur* », *propter reverentiam divini testimonii.* S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. 8.

Secunda sententia *affirmat,* quia in iuramento promissorio Deus non proprie adducitur, ut testis futurae executionis rei promissae, sed tantum ut testis actualis promissionis, seu verae intentionis promissionem exsequendi; neque vero adducitur ut fideiussor futurae executionis, sed mere ut confirmans, seu praebens auctoritatem obligationi, quae oritur ex promissione coram se facta, sicut Princeps sponsalia coram se contracta sua auctoritate firmiora reddit. Iam vero quoad

primum, nulla per iuramenti promissorii transgressionem irreverentia in Deum committitur, seu Deus non efficitur *testis falsitatis,* siquidem sinceram fuisse supponimus in iurante promissionem, atque executionis intentionem; quoad alterum autem, *infidelitate* in re promissa, sub divina auctoritate, implenda, irreverentia quidem auctoritati divinae irrogatur, sed quae neque directa est et formalis, cum indirecte solum intendatur in ipsa promissionis violatione, neque maior est, imo teste S. Th. 2. 2. q. 89. a. 8., per se est minor irreverentia, quae in voti transgressione invenitur. Cum igitur in hac, sicut et in qualibet irreverentia contra Deum indirecta, levitas materiae ab omnibus admittatur, in ea etiam admittenda est, quam infert iuramenti promissorii transgressio. Et sane si iurans, *actu iuramenti,* habuit voluntatem implendi, et postea non implet, non committit *mendacium* et periurium, sed tantum *infidelitatem,* quae, cum res promissa non sit gravis ex hypothesi, protrahi non poterit ad culpam gravem. Insuper in hoc iuramento Deus adducitur ut testis contractae obligationis, quae consequenter violari non potest sine irreverentia in Deum; sed haec quidem pro ratione materiae gravis vel levis esse potest. S. Lig. 173. dicit utramque sententiam probabilem; sed magis secundae sententiae adhaeret, et in H. A. n. 13. ait: « Si res promissa non sit gravis, infidelitas ad gravem culpam non pertingit ». — Suarez l. 3. c. 16. n. 9. seqq.; L. 172. 173. 178. 211.

563. *An obliget iuramentum promissorium errore aut dolo emissum?* — R. Negative, si error aut dolus versetur circa *rei substantiam;* secus vero, si *adiuncta eius accidentalia* tantum afficiat; quia contractus simplex invalidus foret in priori casu, non vero in posteriori. L. 175. Advertit tamen idem S. Alph. l. 3. n. 187., probabilem esse sententiam oppositam, quando error vel dolus versetur circa illas circumstantias, licet accidentales, quae si ab initio notae fuissent, a iuramento et promissione deterruissent. Ingredientes quasi substantiam contractus sunt quasi conditio, sine qua non. Quae quidem S. Alphonsi animadversio valere debet sicut in votis, ita in contractibus *gratuitis,* non vero in contractibus *onerosis.* Cf. 575.

564. *An obliget iuramentum promissorium, metu gravi et iniusto extortum?* — Prima sententia probabilis affirmat. Etenim regula generalis est, quodlibet iuramentum esse servandum, quando potest sine peccato, ne Deus in testem falsi adducatur. Secunda sententia sat etiam probabilis negat; quia iuramentum sequitur naturam actus, cui adiicitur. Illa autem promissio, de iure naturali est irrita vel saltem re-

scindibilis ab eo ipso, qui metum passus est, prout promissio gratuita est vel onerosa, ob gravem quam continet iniuriam, quae iuramento firmanda et continuanda non est. Unde etiam patroni primae sententiae advertunt, eum, qui metum passus est, posse iuramenti relaxationem petere, ut ab obligatione solvendi excusetur; si vero iam solverit, posse id quod dedit, in iudicio repetere, vel occulte se compensare. — L. 174., S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. ad 3., q. 98. a. 3. ad 1.; Ithur. Cas. 15. n. 11. 18.; Struggl 23. 29.

565. *An iuramentum promissorium, in favorem tertii, semper ac impleri potest sine peccato, implendum sit?* — R. Affirmative, si tertius ille, iam habeat ius quaesitum per promissionem acceptatam, etiamsi sit *contra consilia evangelica,* et etiamsi promissio facta *irrita sit a iure, in odium creditoris,* velut promissio solvendi usuras, et promissio pecuniae facta meritrici, licet tale iuramentum fuerit illicitum; intellige, si meretrix, e. g., iam opus suum praestiterit: secus, si non. Aliter tamen dicendum, si promissio sit *irrita a iure,* quia esset *contra bonum commune,* et *de re prohibita.* Ratio, quia in hoc secundo casu ipsa impletio illicita esset. Ideo non obligat iuramentum metu extortum super professione religiosa, matrimonio, sponsalibus, etc. E contra quoad primum casum propter divini Nominis reverentiam iuramentum observandum est, semper ac licite observari potest. Cf. 554. 558. 560. 566. 970.; L. 1. 6. n. 870.

566. *Quomodo ab intrinseco cesset iuramenti promissorii obligatio?* — Obligatio iuramenti, nempe *promissorii,* cessare potest tum *ab intrinseco,* tum *ab extrinseco.* — *Cessat ab intrinseco:* 1.° Si quod bonum erat tempore iuramenti, propter circumstantias, postea fiat illicitum, vel impeditivum maioris boni, vel melius sit omitti quam impleri. Iuramentum enim actus religionis est, et Deus non colitur re illicita, vel quae detrahit potius de cultu divino. — 2.° Si iuramentum mutes in opus aliquod aperte melius, et Deo gratius; id enim quisque per se potest. *Excipe* tamen semper, si quid in hominis commodum iuraveris, nec enim Deus illum vult defraudari. Cf. 568. — 3.° Si notabiliter mutetur status rei, nam talis mutatio aliud facit obiectum, ad quod iurantis intentio non se extendit. — 4.° Si res iurata facta sit inutilis ad intentum, maxime si magis illius destructiva; e. g., si correctio impoenitentis filii inutilis prorsus esset, immo peior inde evaderet. — 5.° Si ita ferant conditiones illae, quas in quovis promissorio iuramento tacite subintelligi natura et dd. docent. Cf. 561. — 6.° Si cesset causa finalis illius, nam sine causa finali non

subsistit effectus, v. g., promisisti pauperi eleemosynam, sed ille postea fit dives. Secus vero, si cessat causa tantum impulsiva. — L. 180. 187. 188.; S. Th. 2. 2. q. 89. a. 7. 9.

567. *An sit de se sufficiens illa mutatio etiam non notabilis, qua tamen praevisa, iuramentum quis non emisisset?* — Prima sententia affirmat ex S. Th. 4. D. 38. q. 1. ad 1. Ratio, quia intentio se obligandi tunc vel deest, vel sic intelligitur. Secunda sententia tenet eam non sufficere, quia obligatio non est desumenda ex promissione, quae in futurum non fieret; sed ex illa quae iam facta est. Ita Suar., Sanch., Cai., etc. « Merito tamen dicunt non posse negari probabilitatem primae sententiae. Imo ipsimet cum Salm., censent, illam se notabilem mutationem, quae si a principio cognita fuisset, iurans non promisisset, quod utique cum prima sententia cohaeret ». L. 187. 226.; Cf. 563. 564. 575. 597. 598.

568. *Quomodo iuramenti promissorii obligatio cesset ab extrinseco?* — Cessat *per irritationem, dispensationem, commutationem, remissionem.* — *Irritatio,* annullatio iuramenti est. *Irritatio* fit a quolibet superiore, potestatem dominativam habente in iurantem, circa ea quae eius potestati subduntur, licet agatur de promissionibus et de contractibus. Haec enim iuramenta habent implicitam conditionem, si superior consentiat, si ab eo non revocentur. Hanc dominativam potestatem habent Summus Pontifex, quoad res ecclesiasticas, superior quoad res propriae potestati subiectas, pater, maritus, tutor, dominus; iique irritare et annullare possunt suorum iuramenta eo plane modo, quo irritare possunt suorum vota. Num. 30., 4. seqq.; S. Th. 2. 2. q. 89. a. 9. ad 3. Cf. 599. seqq.

Dispensatio datur ab habente iurisdictionem in foro externo; intellige spiritualem. Quicumque habet potestatem ordinariam, dispensandi in votis, potest in iuramentis et in votis dispensare, etiamsi haec iurata sint. L. 189.

« Dispensatio, quae fit in iuramento non se extendit ad hoc quod aliquid contra iuramentum fiat; hoc enim est impossibile, cum observatio iuramenti cadat sub praecepto divino, quod est indispensabile. Sed ad hoc se extendit dispensatio iuramenti, ut id quod sub iuramento cadebat, sub iuramento non cadat, quasi non existens debita materia iuramenti; sicut et de voto supra diximus q. praec. a. 10. ad 2. .. Materia iuramenti promissorii est aliquid futurum, quod variari potest, ita scilicet quod in aliquo eventu potest esse illicitum vel nocivum, et per consequens non esse debita materia iuramenti;

et ideo dispensari potest in iuramento promissorio, quia talis dispensatio respicit materiam iuramenti, et non contrariatur praecepto divino de iuramenti observatione ». S. Th. 2. 2. q. 89. a. 9. ad I.

« Quandoque aliquid sub iuramento promittitur, de quo dubium est, utrum sit licitum vel illicitum, proficuum vel nocivum, aut simpliciter aut in aliquo casu; et in hoc potest quilibet Episcopus dispensare. Quandoque vero sub iuramento promittitur aliquid quod est manifeste licitum et utile; et in tali iuramento non videtur habere locum dispensatio vel commutatio, nisi aliquid melius occurrat ad communem utilitatem faciendum, quod maxime videtur pertinere ad potestatem Papae, qui habet curam uuiversalis Ecclesiae; vel etiam absoluta relaxatio, quod etiam ad Papam pertinet in omnibus generaliter, quae ad dispensationem rerum ecclesiasticarum pertinent, super quas habet plenitudinem potestatis ». S. Th. 2. 2. q. 89. a. 9. ad 3.

Commutatio ad dispensationem revocatur; et fit, ut ipsa, ab habente iurisdictionem spiritualem in foro externo. L. 191. Cf. hic 566.

Remissio relaxatio est iuramenti in favorem hominis, ab eodem facta, aut ab eo, cui promittens et promissa materia subiecta est.

Notandum: 1.° Quod, si promissio in favorem hominis, firmata iuramento, nondum acceptata sit, non est obligatio illam implendi, et revocari potest; quia iuramentum tunc est accessorium et sequitur naturam promissionis; secus autem, si promissio principaliter fuit facta Deo.

2.° Si talis promissio sit acceptata a tertio, cui facta fuit, et absolute sit illi ius acquisitum, tunc sine eius consensu, nec etiam a Pontifice relaxari potest. — Hoc autem posterius limitatur in tribus casibus. Primus est, si iurans sit subditus, et iuramentum sit circa ea quae superiorum potestati subduntur. Alter est, si iuramentum non possit servari sine damno communi, vel sit super contractu a lege vetito. Talia iuramenta *verius* relaxatione non indigent, cum de se sint nulla. Tertius, si iuramentum sit dolo aut metu extortum, tunc enim, etiamsi validum sit, relaxari potest. Et hoc valet etsi promissio non sit indebita, puta de solvendo debito vero; sed iuramentum iniuste sit extortum; et etiamsi extorqueatur iuramentum metu levi, saltem pro foro interno, ex C. *Sollicite* 2. et ex C. *Accepta* 3. *de Restit. spol.*, ubi solum iuramentum omnino spontaneum relaxari nequit. Illud autem relaxare possunt non solum Pontifex, sed etiam Episcopi, capitula, Sedibus vacantibus, et alii iurisdictionem episcopalem habentes, et etiam Confessarii, delegatam facultatem habentes dispensandi in iuramentis.

3.° Certum est, quod iuramentum in favorem tertii possit libere ab eo remitti, absque relaxatione Ecclesiae; quia iuri suo quisque cedere potest. Etenim « a tali promissione potest absolvere ille, cui promissio facta est; intelligitur enim iam ei solvisse promissum quando facit de eo secundum eius voluntatem ». S. Th. 2. 2. q. 89. a. 9. ad 2. — L. 189.-193.

569. *An qui habet facultatem delegatam dispensandi in votis possit dispensare in iuramentis?* — Haec Suarezius de Voto l. 6. c. 14. n. 6.: « Satis probabile est, potestatem delegatam simpliciter ad dispensandum in votis, extendi ad dispensandum in iuramentis piis circa eandem materiam, quando per se stant, suamque solam obligationem producunt. Haec est sententia communis, et sine dubio potest in praxi observari ». Et n. 19.: « Etiamsi votum et iuramentum super eandem materiam immediate cadant, et unumquodque per se obliget ad Dei honorem; per facultatem absolutam dispensandi in votis auferri poterit vel votum, vel iuramentum, vel utrumque, dispensantis arbitrio. Pro hac assertione possumus allegare omnes auctores primae (scil. praec.) assertionis...., et tenent alii moderni et viri docti ». Huius sententiae intrinseca ratio est, quia iuramentum et votum propter obligationis affinitatem inter se aequiparantur. — Alii vero negant, quia diversum est vinculum voti et iuramenti. Ita Less. l. 2. c. 42. n. 60., qui tamen priorem admittit sententiam, quando iuramentum voto est accessorium. Enimvero, dispensato tunc voto, iuramentum evanescit. Iuramentum autem natura sua accessorium est promissionis, cui adiicitur.

S. Alph. 160. utramque sententiam uti *probabilem* habet; secundam tamen omnino tenendam dicit: « nam obligatio iuramenti iam contracta, cum sit certa et possideat, auferri non valet per dispensationem tantum probabiliter validam ». Verum, si probabilis est opposita sententia, ea omnino tuta est in praxi; siquidem, ea stante probabilitate, superior concedens priorem facultatem iure censetur et posteriorem concedere, nisi expresse ipse limitet. — Attamen S. C. de P. F. 19. Maii 1845. decrevit: « facultatem dispensandi a votis facultatem dispensandi a iureiurando *per se* non includere ». Ac quoad vota iurata eadem S. C. 3. Maii 1828. rem dubiam reliquit. L. 189. 190. 192. 254.; D' Annib. ed. 4ª. p. 2. n. 431. nota 36.; Monit. Eccles. vol. 18. pag. 139. 140.; Collectan. S. C. de P. F. n. 2085. 2087.; E. M.

Possunt Regulares ex speciali privilegio iuramenta commutare et etiam in illis dispensare, nisi fuerint in gratiam tertii, et accepitata ab eo. L. de Privil. 108.

IV. — DE VOTO

570. *Quaenam sit natura voti?* — Votum est: promissio deliberata, *Deo facta,* de bono possibili et meliori. *Deo facta,* votum enim est actus religionis, immo latriae actus est, soli Deo debitus. « Promissio etiam potest fieri homini; et ipsa promissio boni, quae fit homini potest cadere sub voto in quantum est quoddam opus virtuosum. Et per hunc modum intelligendum est votum, quo quis vovet aliquid Sanctis, vel Praelatis; ut ipsa promissio facta Sanctis vel Praelatis cadat sub voto materialiter, in quantum scilicet homo vovet Deo se impleturum quod Sanctis vel Praelatis promittit ». S. Th. 2. 2. q. 88. a. 5. Quare votum principaliter fit Deo, secundario in honorem Sanctorum, sicut et templa et altaria quae Deo principaliter dedicantur, ipsis etiam dedicari dicuntur. Duae ergo ad voti validitatem conditiones sunt requisitae, *intentio vera voti, materia apta.* — L. 194.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 1.-6.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 281. seqq.; Bouquillon de Virt. relig. l. 2. p. 2.; E. M.

571. *Quotuplex sit votum?* — Votum distinguitur: 1.° *Absolutum* vel *conditionatum.* Illud est, quod fit sine ulla conditione: hoc autem, quod fit cum conditione, ita ut, nisi hac posita, non exsurgat obligatio. Hinc votum *poenale,* speciatim distinguitur, quando nempe res bona vovetur, ut *poena* seu poenitentia, e. g., dabo eleemosynam, si me inebriavero. — 2.° *Determinatae* cuiusdam rei, et *disiunctivum* rei cuiusdam, ex pluribus ad arbitrium deinde determinandae. Si in hoc pars est est apta et pars inepta, e. g., vel orare vel ludere, totum votum non valet. L. 203. — 3.° *Personale* vel *reale,* prout ipsius voventis actio vel omissio, e. g,, peregrinatio, aut res aliqua ab actione personae separabilis, e. g., donatio calicis, eleemosyna, etc., promittitur. — 4.° *Temporaneum* vel *perpetuum,* prout ad certum tempus tantum, aut per totam vitam servandum promittitur. — 5.° *Publicum* vel *privatum,* prout fiat, Ecclesia votum *acceptante,* vel hac Ecclesiae *acceptantis* auctoritate non interveniente. S. C. EE. et RR. 11. Aug. 1889. — 6.° *Solemne* vel *simplex,* prout fit *solemniter,* et ab Ecclesia ut *solemne* acceptatur; aut seclusa *solemnitate,* et *hac* Ecclesiae acceptatione, emittitur.

Solemnitas igitur voti in hac Ecclesiae acceptatione et approbatione habetur, qua eo voto quis, per Ecclesiae benedictionem et consecrationem, ea acceptatione et approbatione implicitam, ad divinum

cultum quoad servandam castitatem, obedientiam, paupertatem totaliter mancipatur. Hanc autem benedictionem et consecrationem annexuit Ecclesia susceptioni sacri ordinis, quo divino ministerio quis applicatur, et professioni certae regulae, qua per abrenuntiationem saeculi et propriae voluntatis aliquis statum propriae perfectionis assumit. Cum autem solemnitas significet exteriorem quendam apparatum et caeremoniam, quae adhibetur, quando aliquis totaliter alicui rei mancipatur, hinc votum solemnizari dicitur per susceptionem ordinis sacri, et per professionem regulae religiosae, quibus Ecclesia votum annexuit solemne.

Solemne ergo est dumtaxat votum castitatis, quod maioribus ordinibus est annexum, et votum professionis religiosae. — L. 195.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 7. 11.; Caietanus in h. l.; Struggl 28.; Cf. hic V. 2. n. 248.

572. *Qualis esse debeat voti intentio?* — Ad voti validitatem requiritur vera et deliberata intentio votum emittendi, seu vera promissio Deo facta, et obligationem inducens ex virtute fidelitatis. Votum enim est instar legis cuiuspiam, quam vovens capax alioquin perpendendi onus, quod assumit, sibimet imponit. Nemo autem censetur citra sufficientem animi deliberationem sese obligare. Hinc *votum* essentialiter differt *a proposito*; quia propositum voluntatem dicit deliberatam aliquid agendi vel omittendi, absque animo se obligandi. Quare propositum, quantumvis firmum, nullum vinculum obligationis producit, neque rei propositae omissio est peccatum, nisi forte quandoque per accidens, v. g., propter inconstantiam, taedium, aut negligentiam, quae per se peccatum veniale non excedunt. — C. *Litteraturam* 3. *de Vot.*; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 1.; L. 196.-199.; Struggl 3. 16.

573. **Resolves**: Ad voti validitatem non sufficit quaelibet voluntas et deliberatio, quae ad peccatum mortale sufficiant. Ad grave enim peccatum satis est confuse nosse gravitatem reatus et voluntarium saltem indirecte et in causa; sed perfectior requiritur cognitio et volitio oneris, ad quod quis se obligat, ubi de promissione et obligatione contrahenda agatur. Bonum enim ex integra causa, malum ex quocumque defectu. « Cum voti obligatio sit gravissima, requiritur intentio, deliberatio et libertas perfecta, qua quis *libere* et *directe in se* voluerit promittere cum animo se obligandi ». L. 196. Non obligat ergo votum factum cum semiplena advertentia vel deliberatione. Item vota facta in ebrietate, etiam ante praevisa, et sic volita in causa, non sunt valida, cum non sint volita in seipsis, et directe.

Ad hanc tamen plenam et perfectam deliberationem non requiritur, ut quis exacte perpendat omnes circumstantias, quae ad votum allicere, vel ab eo absterrere possunt, sed sufficit, ut quis satis agnoverit gravamen et obligationem voti quoad *substantiam*. Sufficit item intentio virtualis, quae procedit ex praevia intentione actuali. Hinc qui, ex praevia intentione religiosae professionis, tria religionis vota emittit, etsi animo prorsus distractus, illis vere obligatur.

Si quis vero vovet cum animo positivo non promittendi, nec se obligandi ex religione, certe votum est nullum. Si quis etiam vult promittere, sciens obligationem voti, sed non vult ad promissionem et votum se obligare communius et probabilis voto non tenetur. Sic autem vovere sine animo se obligandi, dicunt Sanch., etc. *ordinarie* non esse nisi veniale propter quandam inordinationem. *Ordinarie,* quia in professione religiosa, et susceptione sacrorum ordinum, procul dubio esset mortale, quia esset deceptio in re gravissima. — L. 196. 201.; S. Th. 4. d. 38. q. 1. a. 1. q. 1. ad 2.; Struggl 5. 6.; Laym. 1. 4. t. 4. c. 1. n. 4.

574. **Nota**: « Ad votum sufficit promissio implicita, ut patet in susceptione ordinum sacrorum, ubi, licet non dicatur, voveo, vel promitto castitatem, votum tamen hoc fit implicite, hoc ipso, quod sciens, Ecclesiam annexuisse ordinibus istud votum, eos suscipis. An vero, si quis plane id ignoraret, adhuc censeretur vovere ex implicita intentione, dubium est. Aliqui aiunt, aliqui probabilius negant, dicuntque, talem teneri ad castitatem, non ex voto, sed ex Ecclesiae praecepto ». L. 200.; Struggl 6.

575. *An valeat votum ex errore emissum?* — R. Negative, si error versetur circa *substantiam rei*, vel circa circumstantias substantiales, seu quae principaliter intenduntur, aut ad substantiam spectant, vel illam notabiliter mutant; quia tunc res promissa non est satis cognita et volita. Immo addit S. Alph. 198., « certum est quod error *circa substantiam* invalidat votum, etiamsi fuerit concomitans, i. e. non dans causam voto, puta si adhuc, errore cognito, tu vovisses, et etiamsi error fuerit quantumcumque crassus ». Haec enim etiam ignorantia actum non voluntarium reddit.

R. Affirmative, si error sit tantum circa *causam impulsivam*. « Valet votum, quia illa est tantum causa secundaria, qua seposita. actus est sufficienter voluntarius secundum substantiam. Neque talis error in ceteris contractibus actum vitiat; v. g., vovit aliquis peregrinationem Romam studio colendi Deum, et simul etiam habuit causam

secundariam impulsivam, ut inviseret fratrem, quem putavit esse Romae, quem etsi intelligat deinde isthic non esse, non ideo desinit obligari voto ». L. 198.

R. Affirmative etiam, si error versetur circa *circumstantias accidentales* minoris momenti, quae voto non obstitissent, si secluso errore, cognitae fuissent; nam qui vovet, censetur se obligare ad subeunda incommoda mere accidentalia, quae in voto adimplendo occurrere possint. Ita S. Lig., qui tamen n. 198. non negat esse probabile, quod votum invalidet error, in circumstantiis accidentalibus, si hae sint magni momenti, et si, ipsis cognitis, votum emissum non fuisset. Cf. 563. 567. 597. 598. Excipi tamen debent vota, quae emittuntur post novitiatum *in quocumque approbato ordine;* quippe quae irrita non sunt ob ullum errorem, nisi solum *substantialem,* circa substantiam. Statum enim natura sua firmum et irrevocabilem constituunt; adeoque a nullo alio errore, quam substantiali, dependentem. Insuper, quia secus inde sequeretur plures invalidari Professiones in grave reipublicae damnum et scandalum. Quod et de matrimonio valet. L. ib. — Lugo de Iust. et Iure d. 22. n. 88.; Sanch. de Matr. l. 10. d. 9. n. 20.

576. *An valeat votum metu factum?* — R. Negative, si metus sit *gravis, iniustus ab extrinseco incussus ad extorquendum votum.* Ratio est, quia Deo acceptum id esse non potest, quod per iniuriam a quopiam vi extorquetur, quum lex naturae postulet, ut ius in integrum restituatur. Et hoc quidem evincit, eiusmodi vota esse invalida *iure naturae.* Constat autem ex iure canonico quoad vota solemnia religionis, et probabiliter etiam quoad cetera vota. C. *Perlatum* l. *de His quae* etc; L. 197. *Iniustus;* nam si metus sit *iustus,* votum valet; cum non sit vera coactio in eo, quod quis facere debet, neque vovens est rationabiliter invitus. *Incussus ad extorquendum votum*; secus enim valet votum v. g,, si quis mortem timens, quam latrones minantur, votum Deo fecit, ut liberetur. *Gravis*; utrum votum, ex metu *levi* iniusto emissum, sit invalidum, « affirmat hic Busemb. cum Suar. et Fill. Item Nav. et alii plures ap. Sanch. Dec. lib. 4. c. 3. n. 24. Ratio (ut dicunt), quia ideo metus iritat votum eo quod plenam consensus libertatem auferat; ergo metus quoque levis irritabit, quando eamdem libertatem aufert, *et causa est,* ut votum fiat. Et hanc opinionem probabilem vocat Sanch. Sed probabilior est sententia opposita, quam tenet Sanch. n. 24. cum Sot.. Val., Sa., Azor, etc. ac Salm. ibid. n. 161., qui vocant communem, et probant ex C. *Perlatum de His quae vi,* etc. Ratio, quia non censetur causa rei tam gravis, prout

est votum, *levis metus,* qui de facili reiici potest, ut pariter dicemus de contract. n. 718. ». L. 197. — R. Affirmative, si metus oriatur *ab intrinseco* vel *a causa necessaria,* nisi voventi usum rationis adimat; ratio, quia eiusmodi vota sunt simpliciter voluntaria.

577. *An voto teneatur, qui dubitat, utrum votum emiserit; utrum cum sufficienti deliberatione; utrum votum emissum impleverit?* — R. Ad 1.um Negative, idemque dicendum si dubites, an voto aliquid comprehendatur; non teneris quoad partem de qua dubitas. Non enim imponenda est obligatio, nisi de ea certo constet.

R. Ad 2.um Impossibile sane est, ut, stante vero et *positivo dubio* de sufficienti usu rationis eiusque sufficientis deliberationis, certa inde voti obligatio habeatur. Votum enim essentialiter rationis perfectam deliberationem includit. Si igitur dubia haec est, dubium consequenter votum, dubia eius obligatio. Suarez l. 4. c. 6. n. 10. — *In dubio negativo,* ante septennium praesumptiõ est pro defectu deliberationis; post septennium, praesumptio est pro sufficienti deliberatione.

R. Ad 3.um Negative, ob eandem rationem ac ad 1.um, *si dubium sit positivum.* Affirmative vero, *si dubium sit negativum;* quia possessio tunc stat pro voto. — L. 196.; Elbel de Actib. human. 156. seqq.

578. *An materia voti debeat esse res moraliter possibilis?* — R. Affirmative. Ratio, quia votum est promissio facta Deo cum intentione se obligandi: nemo autem se obligare potest ad aliquid sibi *moraliter impossibile.* Si vero res sit divisibilis et ex parte possibilis sit, pro hac parte valet votum. Excipe tamen, si constaret, voventem per modum unius se voluisse ad utramque partem obligare, et indivisibiliter utramque prae oculis habuisse. Ratio, quia votum est lex particularis, quae non extenditur ultra intentionem voventis: et ideo si vovens collective promisit utramque partem, atque unam dependentem ab altera, si una sit impossibilis, totum votum irritum manet. Ita Salm. tr. 17. c. 1. n. 74., qui mox ib. n. 75. 76. plura exempla subiiciunt votorum, quae vel servanda sunt ex parte, quae possibilis manet, vel irrita ob alicuius partis impossibilitatem censentur. Non valet autem votum, si res sit moraliter indivisibilis. — L. 202. 225.

579. **Resolves**: Non valet votum faciendi quidquid sit perfectius, sine speciali Spiritus Sancti instinctu, vel vitandi omnia peccata etiam venialia, etiam semideliberata; quia hoc moraliter impossibile est, sine speciali gratia et privilegio. Trid. s. 6. c. 23. — Valet votum vitandi omnia mortalia, vel etiam omnia venialia plene deliberata, quia hoc

est cum divinae gratiae ordinario auxilio moraliter possibile, et speciali privilegio non indiget, si tamen de personis vere piis agatur. « Votum autem, addit S. Alph. 303., abstinendi a venialibus in aliqua materia determinata, communiter validum est, maxime in personis magnae virtutis; in aliis vero modicae virtutis erit materia impossibilis; immo in aliquibus materiis, puta cogitationum inhonestarum, otiosarum, etc., cum sint inevitabiles quoad omnes, votum est nullum ». At Salm. aliique apud eundem S. Alph. l. c. asserunt e contrario votum de vitandis omnibus venialibus, etiamsi esset de plene deliberatis, omnino invalidum esse, prout de re moraliter impossibili, ex c. 23. s. 6. Trid. Sed in hoc can. sermo solum non est de plene deliberatis. — Sanchez in Decal. l. 4. cap. 5. n. 17.

580. *An materia voti debeat esse res moraliter bona, immo de bono meliori?* — R. Affirmative. Ratio, quia alioquin promissio voti non esset Deo grata et accepta. « Vota, quae sunt de rebus vanis et inutilibus, sunt magis deridenda, quam servanda ». S. Th. 2. 2. q. 88. a. 2. ad 3.; L. 204. Promissio item, quae impedit maius bonum, sub hoc respectu detrahit de *cultu* Dei, nec illi consequenter grata et accepta esse potest, ad obligationem in conscientia pariendam ex motivo religionis, seu cultus divini. Hoc autem *bonum melius* non est intelligendum comparate ad bonum quodcumque, sed comparate ad eius oppositum, ita ut hoc bonum tale sit, ut eius positio sit melior quam omissio. Bonum item *melius* non solum *absolute* in se, sed etiam *relative* ad circumstantias intelligitur. Cf. Formulam iuramenti quorundam Collegiorum Urbis. M. E. v. 21. p. 351. seq.

581. **Resolves:** Non valet votum rei bonae ex *fine pravo,* si finis pravus se tenet *ex parte ipsius voti,* si nempe ipsum votum ad pravum finem ordinetur, v. g., si voveas eleemosynam ad impetrandum felicem furti successum. Ratio, quia datio eleemosynae ad talem finem est actio blasphematoria, quasi Deus ad peccandum opem ferat. Itemque votum non valet *ex causa in se prava,* uti e. g. si votum facias, eo quod iniustam litem viceris, inimicum occideris. — Secus dicendum, iuxta communem sententiam, si malus finis *accidentaliter* tantum votum comitetur, et se prorsus teneat *ex parte voventis,* v. g., si quis voveat ob Dei gloriam, sed *cum* aliqua vanitate, et ex vana ostentatione libentius externe voveat. — Valet item votum rei bonae *cum conditione mala,* si votum fiat ex affectu erga rem bonam, ut bona est, etsi coniuncta cum causa seu occasione et conditione mala, ut si quis voveat eleemosynam, quia non est captus vel si non ca-

piatur in furto. Etsi enim furtum malum sit; non laedi tamen non est malum, sed Dei donum; et votum non cadit super malum, sed super bonum, quatenus in se bonum est. Multo magis autem id valet, si votum fiat ex malae conditionis detestatione; ut si quis voveat eleemosynam, si et quoties blasphemet. — Valet votum de re aliunde *praecepta,* quia votum huiusmodi est de re bona in se, cum praecepta supponatur, et est de bono meliori, cum novum vinculum ac maiorem fidelitatem et devotionem in adimplenda lege conferre possit. — L. 206. 213.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 6.; Laymann l. 4. tr. 4. c. 2. n. 7.

582. *An invalidum sit votum de bono, impeditivo maioris boni?* — Haec S. Alph. 207. 209.: Invalidum est et veniale peccatum vovere bonum, quod est impeditivum boni maioris, ut praesertim sunt vota contra consilia evangelica, v. g., manere in saeculo, ducere uxorem, ire ad militiam, facere mercaturam. Si tamen aliquod bonum, per se et absolute minus, fieret per accidens maius bonum, tunc talia vovere valet, v. g., si quis videret susceptionem ordinum sibi fore damnosam. Hinc votum nubendi, *per se loquendo,* nullum est, etiamsi sit de ducenda paupere, meretrice, vel ad tollenda aliena peccata, quia semper caelibatus est Deo gratior. Secus, si votum sit emissum, ad scandalum, vel honorem puellae ex obligatione reparandum, vel ad bonum commune; vel etiam longe probabilius ob expertam sui fragilitatem, *supposito quod talis nolit uti aliis remediis:* quia in tali casu matrimonium est maius bonum, cum a Deo concessum sit ad concupiscentiam sedandam ei, qui alia remedia meliora suscipere non vult. 1. Cor. 7., 9. Cf. 554. 558.

583. *An peccet et quomodo, qui voveat rem malam?* — Haec S. Alph. 204. 205.: Qui vovet rem *vanam,* inutilem, indifferentem, peccat venialiter. — Qui vovet *mortale* peccat mortaliter. — Qui vovet *veniale* alii dicunt peccare venialiter, alii mortaliter. « Probabilius mihi est esse culpam gravem, cum de se blasphemia sit, velle ut malum cedat in honorem Dei: sed communiter ob ignorantiam hoc non est nisi veniale ». — Cf. 554.

584. *An et quomodo votum obliget?* — Responsio habetur seqq. propositionibus: — *Votum obligatorium est.* — Promissio enim facta homini certe obligat, quanto magis itaque facta Deo. Hinc fractio voti est quaedam infidelitatis species. S. Th. 2. 2. q. 88. a. 3. Idque evidentissime suadent Scripturae: *Cum votum voveris... non tardaberis reddere,* etc. Deut. 23., 21. *Si quid vovisti Deo, ne moreris red-*

dere, etc. Eccle. 5., 3. Haereticum est, ait S. Th. Quodl. 3. a. 1. 2., asserere votum non obligare.

585. *Votum obligat per se, sicut lex vel praeceptum Ecclesiae, ac proinde graviter in materia gravi, et leviter in levi.* — Votum enim est quasi quaedam lex privata, quam quis sibi imponit. — Struggl 17.; L. 211. 213.

586. *Votum obligat secundum voventis intentionem, si ille obligationis quantitatem in actu vovendi determinet, ita ut sub levi tantum in materia quantumvis gravi se ligare possit.* — Ratio est, quia sicut legislator vel superior potest in materia gravi obligare sub levi tantum; ita etiam, qui vovet, in re gravi, levem tantum obligationem sibi imponere potest. Non tamen vicissim graviter in re levi potest se obligare, quia materia levis non est gravis obligationis capax. Verum, in voto castitatis sacris ordinibus annexo, et in votis professionis religiosae, Ecclesia specialiter requirit voluntatem se graviter obligandi. Unde irrita est professio religiosa, quando expresse emittitur absque voluntate se graviter obligandi. — Struggl 18.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 3.; L. 211. 212.

587. **Nota:** Illa materia gravis censetur, quae cum ab Ecclesia praecipitur, graviter obligat, ut ieiunium, missa, etc., vel quae comparata cum alio praecepto gravis videtur, vel notabiliter ad finem voti, seu ad Dei cultum confert.

588. *Nemo obligari potest alieno voto vi voti;* quia votum est onus personale voluntarie susceptum, et ideo nemo rem vel actionem alienam promittere potest. S. R. C. 18. Apr. 1643. 23. Iun. 1703. — *Vi voti;* nam 1.° *ex iustitia* haeres vota realia defuncti solvere tenetur, sicuti tenetur solvere alia illius debita, legata, etc. Ratio est, quia votum reale afficit ipsam rem, adeoque ista obligata manet ad quascumque manus deveniat. Hinc talibus votis debet satisfieri ante legata, quia prior est obligatio votorum realium, quam liberum legatum mortis causa, sed post debita iustitiae, quia defunctus censetur vota realia emisisse solvenda solum de illa parte bonorum, de qua libere, et sine aliorum iniuria disponere poterat. Hinc haeres necessarius potest non solum sibi, sed etiam aliis descendentibus, licite reservare partem legitimam, seu iuxta leges debitam, adeoque solum de residua substantia tenetur solvere vota realia defuncti. — 2.° *Ex obedientia* tenentur subditi, tum qui nunc vivunt, tum qui in posterum membra communitatis fient, vi cuiusdam pacti vel statuti aut consuetudinis, et ex motivo re-

ligionis, ad adimplendum votum, quod eorum nomine a magistratu civili, assentiente Episcopo, aut a superioribus religionis emissum fuerit. — Struggl 24. 26.; Suarez de Voto l. 4. c. 1. 9.; Tamburini Expl. Decal. l. 3. cap. 12. § 4.; cap. 16. § 2. n. 12.; 7, Scav. ed. 12.ª Mediol. 1874. l. 2. n. 219.; L. 213. 214. 216.; S. Th. 2. 2. q. 98. a. 2. ad 2. ad 4.; E. M.

589. **Resolves**: *vota realia* de suo solvenda sunt; qui autem nequit de suo solvere, non tenetur ab alio mendicare, ut satisfacere possit. Satisfacit tamen, si alius sive rogatus sive sponte pro ipso solvere velit, quamvis ipse satisfacere queat, quia quod dat alter, accedente voventis consensu, vel ratificatione, si ipso inscio dederit, fit ipsius proprium. Excipe, si materia voti realis fuerit determinata; tunc enim ea in *individuo* eroganda est, quando nempe peculiaris ratio movit ad rem hanc in individuo vovendam. — *Vota personalia* impleri possunt tantum ab ipso vovente, nec ad haeredes transeunt. Hinc qui vovit peregrinationem, non satisfacit, si conducat alium; neque ad conducendum tenetur, si ipse non possit. — *Vota parentum,* filios devoventium cuipiam religioni, aut ipsis imponentium obligationem, v. g., certis diebus ieiunandi, etc., istos ligare nequeunt. Licet autem filii non teneantur voto parentum, qui illos religioni, vel alicui obligationi, devoverunt, parentes tamen votum obligat, ut quantum in ipsis est, salva filiorum libertate, hos moveant ad id, quod pro ipsis voverunt, amplectendum, ac multo magis ne filiis id amplecti volentibus obstent. — L. 213. 216. 217. 220.

590. *Vota conditionalia non obligant,* cessante conditione, etiamsi ipse vovens causa fuerit, ut conditio non ponatur: modo id non impedierit dolo, vi, aut malitia; tunc enim peccat quis indirecte contra votum; sed votum non amplius subsistit. Ratio, quia iam non impletur conditio, licet culpa et fraude voventis. — *In voto disiunctivo,* « si utraque pars est materia apta, illa quae eligitur praestanda est, etiamsi post electionem altera pars pereat, seu impossibilis reddatur. E converso, si pereat una pars, aut impossibilis reddatur ante electionem, non teneris ad alteram, nisi tua culpa res pereat, aut fueris in mora eam tradendi aut determinandi ». L. 224. 218. 219.

591. *Qui vovet aliquid faciendum certo tempore, illo transacto sive cum culpa sive sine culpa, ad nihil tenetur, si dies appositus sit ad finiendam obligationem,* ut, per se et regulariter loquendo, censendum est *in votis personalibus,* nisi constet de opposito, ut communissime

dicunt. Transgressio enim voti ad compensationem non obligat. Unde qui una die non implevit, non tenetur implere alia die. — *Secus, si dies appositus sit tantum ad sollicitandam impletionem,* sicut e converso iudicandum est, per se et regulariter, *in votis realibus,* nisi iterum constet de opposito, cum ille dies nullam habeat magis specialem rationem, quam alii. — *Si autem votum indeterminatum sit, quoad tempus,* v. g., de rosario diurno, etc., votum perpetuo obligat, nisi aliud colligatur ex circumstantiis. — Suarez l. 4. c. 15.; Sanch. in Decal. l. 4. c. 14. n. 25.; Struggl 17.; L. 212. 220.

592. *Vota interpretanda sunt secundum benigniorem partem;* cum sint leges liberae voluntatis. L. 224.

593. **Resolves:** Vovens se per mensem auditurum sacrum, probabiliter non tenetur in festis audire duo; sicut probabile etiam est hoc, si imponatur a Confessario pro poenitentia. — Vovens ieiunium se observaturum, potest comedere lacticinia. Vovens ieiunium per mensem, non tenetur in dominica. Vovens ieiunium in vigilia alicuius Sancti, quae veniat in dominica, potest anticipare ieiunium in sabbato. Vovens ieiunium singulis sabbatis, probabiliter non tenetur ad votum, si in sabbato cadat Natalis Domini, nisi expresse intenderit adhuc ea die se velle obligare, quia tunc procul dubio tenetur. — Cum autem ieiunii materia seu substantia dividua sit, si ieiunium strictum sit, quod nempe et unicam comestionem et abstinentiam complectatur, ita ut ad unicam comestionem teneantur ii quoque, qui utcumque, sive culpate, sive inculpate carnes manducaverint; ille qui vovit ieiunium, si carnes comedit, et eadem die voti obligatio finitur, saltem ad unicam comestionem servandam tenetur; si vero voti obligatio ea die non finitur, siquidem diei afflxa non est, ad ieiunandum alia die tenetur. — Vovens se recitaturum rosarium, satisfacit recitando tertiam partem, quia communiter sic intelligitur, et satisfacit recitando alternatim, quia tale votum obligat instar officii divini; et etiam satisfacit dividendo decades.

Si quis immemor voti, vel poenitentiae iniunctae, etc., praestet opus debitum, bene satisfacit voluntate generali, quam quisque censetur habere satisfaciendi prius obligationibus. — *An Religiosus vovens, quando licentiam petit a superiore rem voto promissam implendi, teneatur eidem manifestare suum votum?* Controvertitur. Alii affirmant, quia haec voti manifestatio conducit, regulariter loquendo, ad licentiam facilius obtinendam. Alii probabilius negant, quia votum est strictae interpretationis et vovens consequenter ad id solum obligare

censetur, quod est necessarium et communiter sufficiens medium ad licentiam impetrandam. Ita Schmalz. in h. t. n. 23.-25. — L. 222.-224. 226.

594. *An materiae leves in votis possint secum coalescere ad materiam gravem efficiendam?* — Vel materiae illae leves voventur separatim, et per modum rerum complurium, a se invicem disiunctarum, puta ex diverso fine: vel conglobatim, et per modum unius. Si 1.um, omissiones, etsi multiplicentur, materiam gravem nunquam poterunt conflare: quia inter se nullo modo uniuntur. Si 2.um, possunt utique ob contrariam rationem constituere materiam gravem et pervenire ad mortale.

Censentur autem materiae voveri per modum rerum complurium, a se invicem disiunctarum, *in votis personalibus;* per modum autem unius et conglobatim *in votis realibus,* nisi de contrario constet; vota enim personalia communiter censentur adfixa diei, unde transgressio unius non coalescit cum altero: non item realia; sic, v. g., censetur votum reale, si quis voveat dare unam monetulam quotidie per annum: esset vero votum personale, si ille voveat recitare unum Pater singulis anni diebus. Quare omittendo recitare hanc orationem etiam longo tempore esset peccatum veniale; omittendo vero parvam illam eleemosynam, esset grave, cum ad gravem materiam pervenerit. Hinc huiusmodi omissio supplenda semper erit, cum lapsu temporis voti obligatio non cesset. — Attamen, si intentio voventis vere dubia esset, votum censetur adfixum diei, adeo ut eius materiae non coalescant, sed quaelibet terminetur in die. Quisque enim censetur se obligare quam minimum possit. — Struggl 17. 33.; L. 212. 220.

595. *Quaenam dilatio gravis censenda sit?* — Gravis est *per se* quaelibet dilatio voti graviter obligantis, quando tempori determinato affixum est, ut est votum ieiunandi in tali vigilia, etc., quia elapso tempore cessat voti obligatio ex generali principio, quod *transgressio voti* non obligat ad compensationem. — Si vero tempus determinatum non fuerit, vel ad *urgendam* tantum, non etiam ad finiendam voti obligationem, praefixum sit; aut dilatio materiam promissam imminuit aut non. Si 1.um verificatur, dilatio gravis in re gravi peccatum grave erit, nisi excuset rationabilis causa, puta si quis opportunum interim exspectet tempus pro fine, quem sibi proposuit. Hinc, e. g., si quis vitam religiosam voverit, tunc, inquit Tamburini, « considerandum esse tempus, seu aetatem voventis; nam, si vovens agat, v. g., decimum quintum annum, trium immo quatuor annorum dilationem non iudi-

carem notabilem: suscipere enim vitam religiosam solent adolescentes circa decimum quintum et vigesimum annum, quando scilicet status vitae consuevit assumi: quare dum aliquis decimum quintum annum agens perpetuam religionem vovet, nisi tempus determinet ad ingressum, non videtur renunciasse consueto modo, et tempori in assumendo statu vitae... Verum, si vovens quadragesimum, v. g., annum aetatis attingeret, dilationem ultra sex menses satis esse notabilem libens admitto: talis enim aetas, longiorem moram non permittit ».

Si vero 2.um verificatur, idem Tamburini ait, « non videri improbabile dilationem quamcumque, modo non sit probabile periculum omittendi omnino votum, non esse nisi venialem. Ratio esse potest, quia nemo cum dat totum quod promisit, et nullum damnum ex mora creditori facit, condemnandus videtur de gravi errore; sed solum de levi negligentia: at nullum damnum ex praedicta dilatione Deo cedit, etc. ». Et mox addit: « Illud merito certum est, quando non adest periculum diminutionis servitii, posse, etiam sine veniali, votum factum sine temporis determinatione differri usque ad tempus, quo credit quis se illud cum maiori devotione adimpleturum: quia haec cedit ad maiorem Dei honorem ad quem votum ordinatur; quare illa maior sperata devotio, iudicanda est causa sufficiens dilationis ». Explic. Dec. l. 3. c. 12. § 3. n. 11. Verum alii generatim grave asserunt vota differre temporaria ultra duos vel tres annos, perpetua vero ultra sex menses. — S. Th. 2. 2. q. 88. a. 3. ad 3.; L. 221., l. 4. n. 72. seqq., Struggl 19. 21.

596. *Quotuplex peccatum committit qui votum violat?* — Vel votum est de re aliunde praecepta, vel non. Si 1.um, duplex erit peccatum, unum contra virtutem, ad quam pertinet res voto promissa, aliud contra virtutem religionis; nam duplex praeceptum violatur. Si 2.um, unum erit peccatum, contra religionem; quia vovens in hoc casu non aliam sibi vult obligationem imponere, quam quae ab ipsa exoritur vi voti. Malitia autem huius peccati contra religionem *perfidia* est, seu violatio fidelitatis Deo debitae, quae violatio *directe* pertinet ad *irreverentiam Dei.*

Utrum autem violatio cuiuscumque voti, i. e. licet non solemnis, induat etiam malitiam *sacrilegii* stricte talis, i. e. aliud peccatum inducat contra religionem, *directe* pertinens ad *irreverentiam sacrarum rerum,* alii affirmant, alii negant. Cf. 500. Voti vero solemnis violatio infidelitatem et violationem continet personae Deo sacrae. — Ex eo quod violatio voti qua talis non sit diversae speciei ex diversa mate-

ria, « si quis habens votum castitatis fornicetur, potest seorsim fractionem voti accusare ». L. 224. — Roncaglia tr. 7. q. 2. c. ult. quaest. 5.; L. 213. 224.

597. *Quomodo ab intrinseco cesset votum?* — Obligatio voti cessare potest *ab intrinseco et ab extrinseco.* — *Cessat ab intrinseco:* 1.° Si materia antea possibilis fiat impossibilis, antea honesta fiat turpis, antea melius bonum fiat indifferens et impeditiva maioris boni, ratione destructionis ipsius rei, prohibitionis, et novae circumstantiae. Extinguitur enim obligatio, si in eum incidat casum, a quo incipere non possit. — 2.° Si votum mutes in opus evidenter *melius;* id enim quisque etiam per se potest, modo specialis in casu particulari non habeatur prohibitio. Cf. 623. — 3.° Si notabiliter mutetur status rei. « Est communis sententia, ait S. Alph. 226., apud Salm., quod in omni promissione, prout est etiam votum, mutatio materiae de se notabilis obligationem aufert. Ratio, quia per mutationem res fit diversa ab ea, quae est promissa ». Intellige, « excepto voto simplici castitatis et religionis ». L. l. 4. n. 50. — 4.° Si res vota facta sit inutilis ad intentum, maxime si magis illius destructiva. — 5.° Si ita etiam ferant conditiones illae, quae in quovis etiam voto subintelliguntur. S. Th. 2. 2. q. 88. a. 3. ad 2. — 6.° Si cesset causa finalis illius; secus vero si cesset causa tantum impulsiva. Cf. 566. — 7.° Quando non impletur conditio, si votum fuerit conditionatum; quando lapsum fuerit tempus determinatum, si votum certo tempori fuerit affixum. Cf. 590. 591. — Struggl 32. 36.; L. 225. 243.

598. *An sit de se sufficiens illa mutatio etiam non notabilis, qua tamen praevisa, quis votum non emississet?* — Prima sententia affirmat, et hanc expresse tenet S. Th., qui docet: « Id liberare a voti vel iuramenti obligatione, quod si a principio notum fuisset, ea fieri impediret », 4. D. 38. q. 1. a. 3. Ratio, quia tunc intentio se obligandi deficit, vel sic interpretatur iuxta dicta num. praec. 5.° loco. — Secunda sententia negat; quia ad eximendum voventem ab obligatione voti, non est attendendum ad id, quod ipse promisisset, si meminisset; sed potius ad id quod actu promisit. Iam vero S. Alph. 226. loquens de prima sententia ait: « Haec sententia mihi videtur non minus probabilis, immo forte probabilior ». Eamque quasi *certam* tradit, l. 3. n. 720. Cf. hic 563. 567. 575. 597. 3.°

599. *Quomodo votum cesset ab extrinseco? Quid et quotuplex irritatio?* — Cessat votum *ab extrinseco* per *irritationem, dispensatio-*

nem, commutationem. — Voti *irritatio* est eius annullatio vel suspensio facta ab eo, cuius dominativae potestati subest voluntas voventis, aut materia voti. Est 1.° *directa,* si cadat *directe* in personam seu in voluntatem voventis; 2.° *indirecta,* si cadat tantum in voti materiam. In priori casu votum omnino annihilatur, neque amplius reviviscit; in posteriori autem suspenditur tantum eius obligatio quoad materiam alterius potestati subiectam, et reviviscit, cum vovens fuerit perfecte sui iuris. Struggl. 30. 31. 43.

600. *Quid irritatio directa?* — Cum non debeat violari cuiusquam dominium, ac quilibet dominus possit uti sua libertate, hinc, *si potestati dominativae alterius sit subiecta alicuius voluntas,* potest is subditi istius omnia vota, qualiacumque sint, subiectionis tempore emissa, ad suum libitum, sine ulla causa valide irritare *directe;* hoc est, potest velle, et pronunciare, ut illa vota *nulla sint, ita ut nullo etiam casu obligatio postea reviviscat.* Haec enim irritatio non est appositio alicuius impedimenti exsecutioni actus voluntatis, sed eius valoris annullatio, ob implicitam in ipso conditionem; si ille ad cuius potestatem spectat non contradicat; si a superiore non revocetur. Idque valet etiamsi votum sit in favorem tertii, et forte acceptatum. Hoc ius provenit *ex iure naturali,* et etiam *ex iure positivo,* quo datur alicui legitima *potestas dominativa* in voluntatem alterius. *Potestas dominativa* in hoc a *iurisdictione* distinguitur, quod haec ex iure publici muneris, illa vero ex privati muneris iure exoriatur, unde et potestas *oeconomica* dici solet. — Schmalz. l. 1. t. 32. n. 4.; Laym. de Leg. c. 5. n. 1.; L. 227.; S. Th. 2. 2. q. 57. a. 4. q. 88. a. 8. 9., q. 189. a. 5.; Suarez de Relig., tr. 6. l. 6. c. 6. 7.; Bouix de Iure Reg. v. 2. p. 481.-505.; Ferraris v. Votum art. 3. n. 10. seqq.

Dominativa potestas: Est, potestas domini in res suas; et praeterea ea est in personas potestas, quae praedictae potestati in res similis est; ut est potestas patris in filium, qui aliquid patris est, potestas domini in servum, qui aliquid domini est, potestas etiam praelati regularis in proprios religiosos, vi professionis religiosae, qua quis *se totum et totaliter Deo consecraverit et mancipaverit in Ordine religioso.* Quare bene distincta est a potestate *ecclesiasticae iurisdictionis,* et a potestate, *iurisdictionis* proprie talis, et a potestate quae proprie dicitur *oeconomica.* S. Th. 2. 2. q. 57. a. 4.; C. He. 331. Ac vi huius potestatis idem S. Th. 2. 2. q. 189. a. 5. concedit posse a parentibus irritari filiorum vota.

601. *Quid irritatio indirecta?* — Si alicui non quidem voluntas

voventis, sed *voti materia sit subiecta,* ita ut in hanc ius habeat, is tale votum, quocumque tempore emissum, potest irritatione *indirecta,* hoc est, *eius obligationem suspendere,* in quantum suo iuri praeiudicatur; idque ex lege naturae docente, quod nemo possit alteri promittere aliquid in praeiudicium tertii. Hinc *votum, rerum statu mutato, reviviscit. Per accidens* vero potest *extingui,* si votum, e. g., obliget pro certo tempore, et pro illo licentia denegetur, vel materia prohibeatur. — L. 241.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8.

602. *An superior irritare possit vota, si haec a se ratihabita fuerint, vel transacto subiectionis tempore?* — R. Ad 1.um Affirmative, quia nequit sibi adimere potestatem, quam in subditos habet. Contra vero, qui semel votum irritavit, si postea nolit, non ideo votum revalidatur. Ratio est, quia per irritationem votum extinguitur. Ut extinctum autem reviviscat, nihil confert poenitentia superioris, qui irritavit, sed requiritur subditi voluntas, qui se iterum voto obliget. — L. 239.

R. Ad 2.um *Vota facta tempore subiectionis, possunt adhuc irritari post illud,* v. g., quando filius iam est pubes, et haec est ait S. Alph. 238., probabilior sententia. Duplicem autem regulam hac in re tradit Sanchesius in Decal. l. 4. c. 30. n. 7. 8. « *Prior est:* Quando potestas superioris, cuius tempore votum emissum est, *non est omnino extincta aut omnino suspensa,* sed quoad aliqua manet, potest irritare votum subiectionis suae tempore emissum, etsi illud iam transierit; dummodo, eo transacto, non sit denuo confirmatum (intellige confirmatum, modo sciat tunc vota fuisse infirma, ut habet S. Alph. l. c.) *Posterior regula est:* Quando ea superioris potestas est omnino extincta aut omnino suspensa, nequit irritare ea vota ».

603. *An ad irritationem votorum causa aliqua requiratur?* — Vota irritare subditorum sine causa *de se* nullum peccatum est; quia censentur emissa sub conditione consensus superioris; unde obedientia stat pro causa. *De se,* quia in praxi difficulter poterit a veniali excusari; esset enim actus otiosus; et irrationabiliter profectus alterius impediretur. Non tamen id communiter peccatum veniale excedit. Ad excusandum autem a veniali sufficit quaevis causa rationabilis. — Monet Suaresius de Relig. tr. 6. l. 6. c. 7. n. 16., ad irritandum sufficere minorem causam, quam ad dispensandum. Unde ex omnium sententia infert, subditum, qui petat a suo Praelato irritationem voti, quando non habet causam, quae ad iustam dispensationem sufficiat, non peccare, quia (inquit) utitur iure suo, quia votum non fuit absolutum, sed conditionatum, et per illud non se obligavit ad caven-

dum, ne conditio impediretur, vel ad non praecavendum, ut non poneretur, ut constat ex communi modo vovendi. Qui autem sentit onera religionis, sine, peccato potest frui commodis illius. Ergo, qui se subiecit potestati superioris, ut ab illo onera recipiat, non peccat procurando licitis mediis aliquod levamen per eiusdem potestatem. Sicut ergo non peccat Praelatus irritando, ita nec subditus petendo. — L. 228.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8.

604. *Quinam religiosorum vota irritare possint?* — *Papa* omnia quidem potest directe irritare vota religiosorum; et *Episcopus* monialium subiectarum. Insuper vota religiosorum, quaecumque etiam interna, etiam sub praedecessoribus emissa, irritare possunt directe, praeter *Papam*, *abbates, guardiani, priores* et *rectores,* etiamsi Praelati secundarii, absentibus primariis, ac probabiliter etiam *abbatissae*. Excipitur tamen praeter ipsa *vota professionis religiosae,* Cf. Trid. s. 25. c. 1. de Reg., *votum transeundi ad religionem strictiorem,* uti statuitur C. *Licet* 18. *de Regul.* Ab illa enim professione exoritur potestas irritandi. Et quia accessorium sequitur principale excipiuntur etiam vota alia professioni adnexa. Praedictum votum nec Papa potest irritare; prout est supremus religiosi ordinis Praelatus, licet ab ipso non solum Papa, sed et Praelatus regularis possit dispensare. — C. *Monacho* 2. can. 20. q. 4.; L. 233. 242.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8.; Struggl 37. 38.: Cf. hic 616.

Religiosorum; agitur de religiosis solemnium votorum. Vota religiosorum votorum simplicium nonnisi indirecte superiores irritare possunt. Etenim vi voti solemnis religiosus amplius *velle et nolle* non habet, vi voti simplicis religiosi nonnisi superiori legitime praecipienti in materia Regulae et Constitutionem obedire tenetur. *Irritare possint;* valida ergo in se sunt, antequam irritentur. L. 231. 233.; S. C. EE. et RR. 28 Iun. 1901. n. 132. *Normar.*; Monit. Eccles. v. 16. p. 367. seqq.

Neque valet contra obiicere, quod haec Instituta sint et ipsa approbata a S. Sede. Sunt utique approbata a S. S., sed non ut Istituta religiosa votorum solemnium. Approbata sunt tantum in gradu omnino inferiori, nempe ut Instituta votorum simplicium, quibus profecto non habetur perfecta illa sui traditio et mancipatio sui, ita ut religiosus nec velle nec nolle habere dicatur, ut expresse habetur, C. *Religiosus* 2. *de Testam. et ult. vol.* in 6.°, C. *Religiosi* ult. *de Sepult.* in 6.°, C. *Si Religiosus* 27. *de Elect. et elect. potest.* Inde autem est quod votum solemne obedientiae ita subiiciat voluntatem voventis Praelato, ut sine illius consensu, inefficax sit ad omnem civilem vel naturalem obligationem per con-

tractum, vel quemcumque alium modum contrahendam. At vero simplex votum obedientiae talem effectum non habet, nec ex vi solius obligationis suae naturalis, nec ex vi approbationis Ecclesiae. Nam vi huius voti religiosus tantummodo « assumit obligationem obediendi praecepto legitimi superioris, in iis quae pertinent directe vel indirecte ad vitam Instituti, hoc est ad observantiam votorum et Constitutionum ». Norm. S. C. EE. et RR. 28. Iun. 1901. art. 132. Iam vero sola obligatio parendi praecepto Praelato, *secundum Constitutiones Instituti,* non est de se sufficiens ad irritandam quamlibet voluntatem sese alteri obligandi in materia illis non contraria. Cf. Suarez de Relig. Tr. 6. de Voto, l. 6. C. 7. n. 5., Tr. 7. l. 13. n. 4. 5.; Congr. Gener. S. I. 1. Can. 22.

605. **Nota**: *Praelatus* potest licite et valide irritare votum subditi, a praedecessore aequali vel inferiore confirmatum, non tamen a superiore. L. 239. — Certum est vota religiosorum per solemnem professionem *extingui,* ut habetur ex C. *Scripturae* 4. *de Voto:* « Reus fracti voti non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam noscitur religionis observantiam *commutare* ». L. 237.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8. 12. — Eadem religiosorum vota per professionem votorum simplicium *suspenduntur;* adeoque reviviscunt, si quis ad saecularem statum regrediatur. — Ad novitios quod attinet, possunt Praelati regulares *indirecte* irritare vota *personalia* novitii, quando horum exsecutio praeiudicat exercitiis probationis. Nequeunt vero irritare eorum vota *realia,* quia haec non praeiudicant exercitiis probationis. Struggl 42.

606. *An pater, avus, tutor possint filiorum vota irritare? — Pater,* sive *avus paternus* in eius defectu, potest *directe* irritare quaecumque *impuberum vota, sive personalia, sive realia,* etiam castitatis et religionis, quamvis filius sit doli capax, et votum sit de peculio castrensi, vel quasi, quia in tali aetate deficit perfecta deliberatio ad tantam obligationem; quare ad talem defectum natura prospexit, praebendo parentibus facultatem talia vota irritandi. — In dubio, an votum sit emissum ante vel post pubertatem, adhuc potest pater illud irritare, quia praevalet eius potestas. — Filiorum vero *puberum* non possunt parentes irritare *vota personalia,* puta castitatis, etc., nisi *indirecte,* h. e. nisi praeiudicent domesticae gubernationi, prout vota peregrinationis, etc. Bene item *indirecte* possunt irritare *vota realia* puberum in minori aetate, quia in ea carent ipsi administratione bonorum. Excipe, si votum sit de peculio castrensi, vel quasi; vel si filius exierit e patria potestate. — Quod dictum est *de patre* et *de avo,* di-

cendum etiam *de tutore* respectu pupilli, et *de curatore* respectu minoris; et si sint plures tutores, vel curatores, quilibet eamdem potestatem habet. — C. *Puella* 2. c. 20. q. 2.; L. 229. 242.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8. 9.

607. *An etiam mater vel avia possint filiorum vota irritare?* — *Mater* potest irritare vota filiorum, *deficiente patre,* si sit designata tutrix aut curatrix, et potest quod tutores et curatores possunt. Sed, si non fuit designata ut tutrix vel curatrix, et filius careat patre et avo paterno, Sanch., Suar., etc. putant tunc filium esse sui iuris. Sed oppositum, scilicet, quod in eo casu incumbat matri vel etiam aviae esse tutricem, vel curatricem, probabilius tenent Salm., Tamb., etc., quia rationabile est, ut mater vel avia minori provideat et ideo bene potest eius vota ut tutrix vel curatrix irritare. — Negant autem Sanch., Suar., etc. posse matrem vota filiorum irritare, *praesente patre vel tutore,* et dicunt *matrem*, et deficiente matre, *avum,* vel *aviam* ex *parte matris,* posse tantum vota impuberum irritare, *quando deficit pater vel tutor.* Sed non minus probabiliter, Salm., Ronc., etc., asserunt matrem, etiam *praesente patre,* et non contradicente, *vel tutore,* posse irritare vota omnia impuberum, etiam castitatis et religionis, et etiam vota personalia puberum, quae praeiudicant gubernationi domus; non vero realia, quorum administratio pertinet ad patrem vel curatorem. Ratio, quia talis potestas, licet *non civiliter* (Iure nempe Communi soli competit patrifamilias), *naturaliter* tamen etiam est in matre; cui filii tenentur obedire, etsi cum subordinatione ad patrem; ita ut possit pater irritare vota filiorum, contradicente matre; sed non sic mater, contradicente patre. Recentioribus quidem legibus *patria potestas in patre et matre est,* licet a patre solum exerceatur. — Inst. 1. 1. t. 9.; C. I. 220.; C. G. 371.-373.; C. H. 154.; C. A. 143. 144. 147.; C. B. 1627. 1634.; L. 230.; C. He. 273. 274.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8. 9.; Struggl 39. 40.

608. **Nota:** Iuri positivo debetur, nempe *Iuri Canonico* et *Iuri Communi,* quod religiosi plenissime suis superioribus subiiciantur, C. *Monacho* 2. c. 20. q. 4., et quod parentes possint *directe* irritare tantum vota filiorum impuberum, *indirecte* vero vota puberum. C. *Puella* 2. c. 20. q. 2. Iure enim naturali nullus alteri ita subiicitur, ut ab ipso in omnibus suis actionibus dependeat; et illa impuberum et puberum distinctio, quoad filiosfamilias, nonnisi a praedicto Iure est. Distinctio haec impuberum et puberum recentioribus legibus praetermittitur. Hinc non improbabiliter possunt parentes *directe* vota omnia filiorum irritare usque dum maneant sub patria potestate. C. I. 120.; C. G. 372.;

C. A. 174.; C. H. 154.; C. B. 1626.; C. L. 311., C. He. 14. — L. 227. 232.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8.; D'Annib. ed. 4.ª p. 3. n. 206.

609. *An possit vir uxoris vota irritare?* — Probabilius est, quod *vir* possit *directe* omnia vota uxoris irritare, licet non praeiudicent usui matrimonii, vel prolis educationi, vel gubernationi domesticae. Et ratio est, tum quia maritus in uxorem dominatum habet, tum quia expedit valde ad pacem familiae, ad mutuum amorem fovendum, quod uxor voluntatem totaliter a viro dependentem habeat, et sic impetus feminarum retundatur. Potest ergo vir irritare etiam vota castitatis et religionis ab uxore emissa, et exsequenda post mortem viri. Non potest vero vir *directe* irritare vota ab uxore emissa ante matrimonium, sed bene potest illorum suspendere exsecutionem, quatenus praeiudicant suae potestati. — Num. 30., 7. 9.; ad Eph. 5., 24.; L. 234. 237.; S. Th. 2. 2. q. 88. a 8.; C. A. 91.

610. *An possit uxor viri vota irritare?* — *Uxor* nequit irritare vota viri, nisi sibi praeiudicent, ut votum longae peregrinationis, etc. vel etiam votum non petendi debitum, ut probabilius tenent Spor., Laym., etc., contra Less., Sanch., etc., quia valde grave esset pudori uxoris cogi semper ad petendum. Talia vota docent dd. communiter esse irritanda; at potius videntur esse invalida, utpote de materia inepta, sicut sentiunt Salm. — L. 235. 242.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8.

611. **Nota :** Possent *coniuges* etiam continentiae votum mutuo consensu emissum invicem irritare. Id consequi videtur ex potestate viri *directe* irritandi vota uxoris; ex potestate uxoris *indirecte* irritandi vota mariti, ex potestate irritandi vota etiam a se approbata seu ratihabita. Id negat S. Alph. 236. Non desunt tamen graves doctores, qui id affirmant. — S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8. ad 3.; Sanch. l. 4. c. 32. n. 7.; Suarez l. 4. c. 6. n. 1.; Gur. Baller. 331.

612. *An dominus possit servorum vota irritare? — Dominus* potest irritare quaecumque vota realia *servorum* seu mancipiorum, nisi illi aliquid de proprio habeant, et personalia, quae domino praeiudicent, prout religionis, etc., non vero castitatis, etc. Vota haec servorum et famulorum nequeunt tamen ab heris *directe* irritari, sed tantum *indirecte*, seu suspendi possunt pro tempore servitutis et famulatus, quatenus debitis obsequiis praeiudicant. — L. 240. 242.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8.

613. *An vir vel Praelatus possit directe irritare uxoris aut religiosi vota, de quibus dubitatur, an sint emissa ante vel post subiectio-*

nem ? — Ratio dubitandi est, quia nullus praedictorum superiorum potest *directe* irritare vota emissa ante subiectionem, v. g., ante matrimonium, quia voventis voluntas tunc non erat ei subiecta. Porro negat S. Alph. 237. Ratio, quia vota sunt certa, et incerta est viri vel Praelati possessio, eo quod dubitatur, an vota emissa fuerint necne tempore, quo incepit subiectio. Affirmant vero Suarez, Sanch., aliique. Ratio, quia e contra possessio praesentis voluntatis subditi est certa, cum certum sit, illa esse uxorem, vel hunc religiosum; at exceptio quoad illa vota est dubia: quare usquedum probetur exceptio, scilicet quod vota sint emissa ante subiectionem, praevalet certa possessio superioris. Sicut a pari coniux dubitans de valore matrimonii tenetur reddere debitum alteri petenti ob certam suam possessionem, ut habetur ex C. *Dominus de Secund. nuptiis.*

614. *Quid voti dispensatio ? — Dispensatio voti* est: voti *remissio facta Dei ipsius nomine ob iustam causam ab habente spiritualem iurisdictionem in foro externo. — Remissio,* qua non intelligitur solutio obligationi iuris naturae, sed actio qua Ecclesia Dei nomine subtrahit voto materiam: hoc patet exemplo illius, qui remittit promissionem sibi factam; non enim dispensat in iure naturali standi promissis, sed contractum rescindit, illius obligationem remittendo. Hanc porro facultatem Ecclesiae inesse constat tum ex facto, cum semper ea usa sit; tum ex iure, cum id expediat fidelium bono, et generalia sint illa Christi verba: *Quaecumque solveritis;* etc.; soli autem Ecclesiae inesse, constat ex eo quod hic actus sit spiritualis; solius ergo potestatis spiritualis esse debet. — *Dei nomine facta;* cum enim Ecclesia non dispenset in lege sua, sed Dei, non nisi ipsius Dei nomine id agere potest. Hinc discrimen constat inter dispensationem et irritationem. *Dispensatio* in votum cadit, prout hoc ex Dei acceptatione pendet. *Irritatio* vero in votum cadit, prout hoc quasi conditionatum est, vel ex parte voluntatis voventis, vel ex parte rei promissae, superioris potestati subiectae, ab eaque dependentis. Irritatio fieri potest, invito vovente, et superior prohibendo materiam, vel resistendo obligationi voti, aufert conditionem, scilicet honestatis, sine qua votum validum esse non potest. Dispensatio e contra, invito vovente, fieri non potest, quia cum in voto obligatio a propria pendeat voluntate dispensationem non acceptando votum quis quasi confirmat, vel iterum emittit. — *Ob iustam causam;* quia inferior cum sit simplex exsecutor, non potest sine iusta proportionata causa dispensare in lege superioris; quod si agat, invalide agit; et peccat, nisi bona fides eum excuset. — *Ab ha-*

bente, etc., cum enim potestas haec in utilitatem sit Ecclesiae, et ad externam gubernationem pertineat, sicuti potestas ferendi leges, quarum naturam imitatur votum, hanc facultatem a voto dispensandi non possunt ut propria habere, nisi qui externa pollent iurisdictione. Cum Praelatus praeterea non dispenset nisi nomine Dei, dispensare non potest nisi Praelatus, qui in Ecclesiam vicem Dei gerit, qui quidem ille est, qui exteriorem in ea iurisdictionem habet. Adde promissionem acceptatam solvi non posse, nisi consentiat qui acceptavit, vel eius repraesentator. — L. 250.: S. Th. 2. 2. q. 88. a. 10. 12.

615. *Quinam dispensare possint a votis, et cum quibusnam?* — 1.° Papa respectu omnium fidelium et omnium votorum etiam solemnium. 2.° Episcopus respectu suorum subditorum, etiam peregrinorum, in omnibus votis Papae non reservatis; non autem parochus, quia tantum habet iurisdictionem fori interni. Neque vero ex iure aut ex consuetudine talis facultas ipsi communicatur. 3.° Praelati regulares exempti respectu suorum religiosorum et novitiorum, quoad vota, quae vel in saeculo, vel etiam in novitiatu fecerunt, exceptis votis reservatis. Non possunt vero dispensare Praelati non exempti, neque abbatissae, immo neque poenitentiarii, neque vicarii Episcopi, nisi facultas specialiter his delegetur. 4.° Ex speciali privilegio omnes Confessarii regulares possunt dispensare in votis, non reservatis, fidelium, intra vel extra confessionem, neque vero requiritur, quod sit Confessarius ordinarius voto obstricti. Alii Confessarii nullam habent hac in re facultatem, nisi ipsis a Papa, vel ab Episcopo communicetur. 5.° Eamdem facultatem habent *Legati a latere*, et *Nuntii* in provincia sibi commissa; item capitulum, Sede vacante, et abbates episcopalem iurisdictionem habentes. — L. 256. 257. 262.; S. Th. 4. d. 38. q. 1. a. 4. q. 1. ad 3., 2. 2. q. 88. a. 9. 10. 11.; Struggl. 45. 46. 47.; Diana tr. 4. de Voto et Iuramento r. 78., tr. 1. de Dubiis Regularium r. 274. 275.

616. **Nota**: In votis religiosorum dispensari potest a suis Praelatis, etsi fuerint emissa cum licentia ipsorum; et etiamsi fuerit votum transeundi ad strictiorem religionem, si utilius noscatur religiosum manere in sua. Potest Episcopus cum suis subditis dispensare in voto ingrediendi arctiorem religionem, voto religionis quoad substantiam relicto; cum nullo iure talis dispensatio inveniatur reservata. Facultas autem dispensandi potest a dictis Praelatis delegari etiam simplici clerico tonsurato. In votis substantialibus religionis, vel ipsi annexis, prout voto non edendi carnes, etc., quae solent emitti in aliquibus

religionibus, nequit dispensari nisi a Pontefice. Praeterea in votis novitiorum, si non sint reservata, potest dispensari tum a Praelatis religionis, tum etiam ab Episcopo proprio. L. 257. Cf. hic 604.

617. *Quaenam sint iustae causae dispensationis?* — 1.° Bonum Ecclesiae, vel commune reipublicae, vel familiae, vel profectus voventis. 2.° Periculum transgressionis ob indispositionem particularem voventis, vel ob communem fragilitatem hominum. 3.° Magna difficultas in executione, non solum si non fuit praevisa, sed etiam si praevisa fuerit: tum quia tunc etiam adest periculum trasgressionis; tum quia res multo difficilior apprehenditur dum instat exsecutio, quam deliberatur; et etiamsi tali difficultas ortum habeat ex fragilitate voventis. 4.° Si vovens vexetur magnis scrupulis. 5°. Si votum emissum sit immature, scilicet cum nimia facilitate, vel ex imperfecta deliberatione, vel sine perfecta libertate. Ob hanc rationem in votis inpuberum sine alia causa potest absolute dispensari sine aliqua commutatione. 6.° Si votum sit emissum ob metum levem, incussum ab extrinseco. C. *Ad audientiam* 4. *de His quae,* etc. 7.° Quando imperfecta deliberatio, aut libertas in vovendo processit ex tristitia, sive metu intrinseco naufragii, mortis, vel alterius mali, quia tunc immature vota fieri solent, et ideo potest in eis dispensari sine commutatione. Si autem constaret maturam afduisse deliberationem; tunc dispensationi admisceatur aliqua commutatio. Sicut etiam fieri debet, si cesset causa impulsiva voti. — L. 250. 252. 253.; Struggl. 46. 47.

618. *An superior possit dispensare a votis in utilitatem proximi factis?* — Votum, *licet gratuitum,* si fuit emissum in solius hominis utilitatem, *vel principaliter in utilitatem tertii, et iste tertius sit determinatus,* v. g., talis pauper, talis ecclesia, nullo modo potest dispensari, *ubi semel* a paupere vel rectore illius ecclesiae *acceptatum sit;* nam ille pauper, illa ecclesia verum ius acquirit, quo quidem citra iniuriam sine consensu partis spoliari non potest. *Licet gratuitum;* nam multo minus posset dispensari promissio mutua, *onerosa,* ut contingit in votis et iuramentis perseverantiae, quae fiunt in aliquibus Congregationibus; nam illa tunc assumunt rationem contractus, nempe Congregatio se obligat ad sustentandum subditum, et hic ad inserviendum, et ita declaravit Bened. XIV. C. *Convocatis* 25. Nov. 1749. § 32., quod confirmavit C. *Inter praeteritos* 3. Dec. 1749. § 66. Ab his tamen votis Religiosorum Institutorum dispensare potest Summus Pontifex. Vota omnia religiosa etiam simplicia, et ad tempus, ex praesenti iure et praxi reservata sunt S. Sedi. Immo etiam vota privata

Congregationum saecularium, vel personarum in communitate non degentium et sine habitu, a S. Sede approbata, eidem S. Sedi sunt reservata. *Vel principaliter in utilitatem tertii;* nam si principaliter sit emissum in Dei honorem; tunc tertius non acquireret verum ius ad rem promissam, nisi dependenter a Dei voluntate, quae quidem relaxari potest. « Sporer, Viva, Fagund., etc. dicunt satis esse probabile, quod bene potest tale votum commutari auctoritate Praelati vel propria etiam post acceptationem ». L. 255. Hoc autem quod dictum est de voto dicendum etiam est de iuramento, *principaliter emisso in honorem Dei,* quod possit relaxari ab Episcopo sine consensu partis. *Si tertius sit determinatus;* nam promissio facta soli Deo dandi aliquid, e. g., pauperibus indeterminatis semper dispensari et commutari potest. *Si sit acceptatum;* nam ante acceptationem non habetur consummata traditio, et communissima sententia est posse tunc dispensari et commutari. — L. 255. 276.; Suarez l. 6. c. 15. n. 7. 8.; Sanch. l. 4. c. 41. n. 15.; Cf. hic 269.

619. *Quaenam sint vota Papae reservata?* — Ex consuetudine ubique recepta atque ex ipso Iure Canon., praeter vota religionis eisque annexa, sunt haec quinque: 1.° Votum religionem approbatam ingrediendi. 2.° Votum perpetuae et integrae seu totalis castitatis. 3.° Votum peregrinationis ad sepulchrum Domini in Hierusalem. 4.° Votum peregrinationis ad limina Apostolorum Petri et Pauli. 5.° Votum peregrinationis ad visitandas reliquias S. Iacobi Compostellae. — Unde in generali concessione dispensandi in omnibus votis quinque ista vota non comprehenduntur, licet expresse non excipiantur. Ratio, quia illa quae speciatim reservantur specialem postulant concessionem. R. 81. de R. I. in 6.° — Struggl. 48.; L. 258.

620. **Nota**: Haec reservatio utpote odiosa stricte semper est interpretanda, adeoque reservatio non habetur: 1.° Si non sint perfecta ratione voti, e. g., si sint emissa sub obligatione levi. 2.° Si non sint perfecta ratione affectus ad rem promissam, e. g., si votum disiunctivum facias, puta religionis aut ieiunii; vel si votum sub conditione facias castitatis, impleta etiam conditione, vel votum adeundi Romam ad invisendum sepulchrum S. Aloysii Gonzagae, vel eundi in Palestinam ad inserviendum peregrinis, infirmis, etc. 3.° Si non sint perfecta ratione libertatis, e. g., si sint emissa ex metu, etiam levi ab alio incusso. 4.° Si non sint perfecta ratione materiae, e. g., votum non nubendi, vel votum castitatis quoad actus externos tantum, et non etiam quoad internos, religionis non approbatae, vel in qua non fiunt

vota solemnia. — Quamvis autem vota sint reservata, non sunt tamen reservatae circumstantiae ipsorum, e. g., peregrinandi mendicando, ingrediendi religionem statim etc. — Struggl 49. seqq.; L. 258. 261.; Cf. hic 616.

Episcopi, et similem iurisdictionem habentes possunt recte dispensare in votis reservatis, in urgenti necessitate, puta, si non sit facilis accessus ad Papam, et in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis, prout violationis voti, scandali, rixarum, vel temporalis, proprii aut alieni, nimirum gravis infamiae mulieris et similium. Praedicta facultas, quae probabiliter conceditur Episcopis, et aliis quibus ab ipsis communicata est potestas dispensandi in votis reservatis, urgente necessitate, non conceditur Confessariis in Iubilaeo, habentibus a Papa facultatem dispensandi in votis simplicihus. Eam vero Mendicantes habent. Dispensatio autem praefata non est concedenda, nisi quatenus necessitas obliget; unde, si sufficiat ut suspendatur votum, non potest dispensari. — Struggl 56.; L. 258., l. 6. n. 987.; Diana tr. 1. de Dubiis Regular. r. 277.

Potest Episcopus dispensare coniugem a voto castitatis perpetuae, tum ante tum post matrimonium emisso, in ordine ad debitum petendum; quia dispensare ipse potest ab omni impedimento, exercitium actus coniugalis impediente. Idipsum possunt Confessarii Mendicantes, et quidem tum intra, tum extra confessionem. — L. 258. l. 6. n. 986. 987.

Licet facultas dispensandi a iuramento aequiparari, immo associari soleat facultati dispensandi a voto; iuramentum tamen castitatis, religionis, etc. reservatum non est. L. 259. Cf. 569.

621. *Quid voti commutatio?* — *Commutatio voti* est: substitutio unius materiae in locum illius, quae fuit voto promissa, facta sub eadem voti obligatione. Triplici autem modo contingere potest, nempe in melius, in aequale, in minus. Haec autem facultas commutandi, uti et facultas dispensandi intelligitur sine praeiudicio tertii. Deus enim ratam non habet dispensationem vel commutationem iniustam et iniuriosam alteri.

622. *Quinam possit vota commutare?* — Qui habet potestatem dispensandi in votis habet etiam potestatem commutandi; quia commutatio est pars dispensationis. R. 80.ª de R. I. in 6.° Praeterea, iuxta R.am 53.am de R. I. in 6.°, « cui licet quod est plus, licet utique quod est minus » in eodem nempe genere. Non tamen potest dispensare, qui tantum habet facultatem commutandi; quia minus non

continet quod maius est. — C. *De peregrinationibus* 1., C. *Venientis* 2., C. *Magnae devotionis* 7. *de Vot.;* Struggl 57.; L. 246.

623. *An possit quis proprium votum commutare?* — Quisquis potest privata auctoritate, et sine causa speciali, votum suum commutare in opus evidenter melius, modo id Ecclesia in casu particulari non prohibuerit; quia dum quis peragit opus re promissa perfectius, eo ipso id servat quod promiserat, cum perfectum in perfectiori eminenter includatur. Constat insuper ex C. *Pervenit* 3. *de Iureiurando.* Melius autem censetur, quod ad maiorem utilitatem spiritualem voventis, ac maius Dei obsequium conducit. Excipe tamen vota Papae reservata, nisi mutatio fiat in statum religiosum, uti statuitur C. *Scripturae* 4. *de Voto.* Excipe etiam nisi votum factum fuerit in favorem tertii, ab eoque acceptata sit promissio, quia commutatio ista, quae fiat cum alterius iniuria, grata esse nequit Deo. Excipe item vota *poenalia,* quae praeservativa a peccato nuncupantur, nisi commutatio futura iudicetur eiusmodi, ut non minus a peccato committendo refraenet, quam prior voti materia. Pius IX. Ep. Enc. *Gravibus Ecclesiae* 24. Dec. 1874. pro Iub. a. 1875. *In opus evidenter melius.* Nam qui votum emisit, illud in bonum minus propria auctoritate commutare nequit; debet enim Deo dare, quidquid promisit.

Utrum vero possit mutare votum suum *in bonum aequale,* controvertitur, prima sententia probabilior negat ex S. Th., « quia commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque consensu eius, qui vicem Dei gerit in terris, scilicet Praelati ». In 4. D. 38. q. 1. a. 4. q. 1. Deinde, quia supposita promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei, praestando potius rem promissam, quam aliam aequalem. Ita Sanch., Cai., Covar., Sot., etc. Secunda sententia, quam tenent Elbel., Tamb., Sa., Bon., etc., affirmat. Ratio, quia praesumitur Deus acceptare opus quoad substantiam aequale, ob benignitatem divinam, saltem ut hilarius ei oblatio praestetur. Struggl 58.; L. 243. 244. 536.

624. *An sacerdos delegatus ad vota mere commutanda, ea in opus notabiliter minus commutare possit?* — R. Negative. Ratio, quia secus magna ex parte dispensaret, et sic acceptam facultatem excederet. Attamen *facultas vota commutandi* non adeo stricte est interpretanda, ut ad opus omnino aequale coarctetur; sed latiori sensu accipienda est, adeo ut ad opus aliquando minus sese porrigat; secus enim innumeris difficultatibus et scrupulis obnoxia foret, cum difficillimum sit aequalitatem invenire in rebus omnino disparatis. Insuper commutatio fere

debet in alleviationem eius fieri, qui sese voto obstrinxit. L. 247. *Mere commutanda;* facultas vero data commutandi vota, *dispensando,* facultas non est absolute dispensandi, sed facultas est commutandi etiam in minus, adeoque dispensandi ex parte tantum. Secus enim esset, vel facultas simpliciter dispensandi, vel simpliciter commutandi.

625. *An requiratur causa aliqua ad votum in opus aequale vel minus commutandum?* — R. Affirmative quoad liceitatem, quia secus Praelatus prodige potestate commutandi uteretur; et probabiliter etiam quoad validitatem, quia Praelatus facultatem habet hac in re delegatam; delegatus enim nequit valide sine iusta causa dispensare; commutatio autem dispensatio quaedam est. Attamen sententiam oppositam probabilem dicit S. Alph. 245. Ratio, quia cum maior obligatio non sit erga homines, quam supplendi, tanto magis id valet cum Deo, quocum mitius agitur, seu qui nobiscum mitius agit.

626. **Nota**: *Ad commutationem voti* minor requiritur causa quam *ad dispensationem*, quia dispensatio plane liberat ab obligatione voti, commutatio vero aliam subrogat; et rursus minor requiritur ad commutandum in aequale quam in minus; sufficit enim maior propensio personae, vel minus periculum votum transgrediendi. — L. 244.

627. *An facta commutatione, liceat redire ad primum opus?* — R. Affirmative, si commutatio facta fuerit in minus vel aequale, quia primum opus est aeque gratum Deo, immo et gratius videtur; et, probabilius, etiam si facta fuerit in melius, quia commutatio fit in favorem voventis. — L. 248.

628. **Resolves**: Licet vovens redierit ad primum opus, potest tamen iterum redire ad secundum subrogatum. Si pluries facta sit commutatio in diversa opera, potest vovens eligere eorum quodcumque malit. — L. 248.

629. *An debeas redire ad primum opus, si secundum fiat impossibile?* — R. Negative, si mutatio facta sit alterius auctoritate, etiamsi tua culpa impossibile fieret; quia prior obligatio per commutationem ipsam dissoluta est. — R. Affirmative, si pro tuo arbitrio commutationem feceris; quia tunc non dissolvitur prior obligatio, sed tantum suppleri supponitur per aequalem aut meliorem. L. 249.; Gur. 335. Verum negat D'Annib. edit. 4.ª p. 3. n. 201. 209.; siquidem Dei acceptatione prior obligatio extincta est.

630. *An, commutato voto reservato, etiam materia subrogata reservata maneat?* — R. Negative: ita communiter et probabilius.

Ratio, quia licet materia subrogata habeat idem vinculum voti, cum tamen ipsa minime sit reservata, secum minime trahit reservationem, quae tantum primae addicta est. — L. 260.

631. *An habens facultatem commutandi vota pro aliis habeat etiam pro se?* — R. Affirmative, sicut de facultate dispensandi docent communiter Sanch., Bonac., etc. — L. 249. 256.

V. — DE ADIURATIONE

632. *Quid sit adiuratio?* — Adiuratio est: *contestatio, per Deum, Sanctos, vel rem sacram facta, ad inducendam naturam intellectualem ad aliquid agendum, aut omittendum.* — *Contestatio,* i. e. invocatio nominis Dei etc. *Per Deum,* etc., innuitur motivum, propter cuius amorem, reverentiam, aut timorem, adiurans alterum intendit inducere ad aliquid agendum aut omittendum. *Facta ad inducendum,* superiores quidem deprecando, inferiores imperando. Nulla tamen inducitur obligatio vi adiurationis, sed obligatio est tantum vi imperii, quae adiuratione maiorem accipit vim. *Naturam intellectualem,* nempe Deum, Angelos, homines, daemones. « Aliter tamen adiuratione utimur ad hominem et aliter ad Deum: nam adiurando hominem eius voluntatem per reverentiam rei sacrae immutare intendimus, quod quidem non intendimus circa Deum, cuius voluntas est immutabilis. Sed quod a Deo per aeternam eius voluntatem aliquid obtineamus non est ex meritis nostris, sed ex eius bonitate ». S. Th. 2. 2. q. 90. a. 1. Et sic potest Deus per seipsum et per sua attributa adiurari. Quare creaturae irrationales proprie et *directe* non adiurantur, sed tantum *indirecte*, adiurando nempe Deum, vel Sanctos, ut earum usus nos adiuvet, vel daemones, ut per eas desistant nocere. — 1. Thess. 5., 27.; L. 1. 2. 3.; Bouquillon de Virt. relig. 1. 2. p. 4.

633. *Quotuplex sit adiuratio?* — Adiuratio alia est *solemnis* vel *privata,* prout fit ab Ecclesiae ministris, et modo ab ea determinato, vel solemnitatibus destituitur; alia est *deprecativa* vel *imperativa,* prout fit per preces vel per imperium. — L. 1. 3.; Struggl 37. seqq.

634. *Quaenam sint requisita ad liceitatem adiurationis?* — Ut adiuratio sit licita tria requiruntur, sicut in iuramento, scilicet: 1.° *Veritas* i. e. ut adiurans vere intendat assequi quod petit, et vera sit

causa, ob quam petit: carentia autem huius veritatis raro erit plusquam venialis, cum Deus reipsa non invocetur in testem falsi. Unde mendicus, qui fingit se pauperem et petit per Iesum Christum, peccat contra religionem; eius tamen peccatum veniale est. — 2.° *Iustitia,* ex cuius carentia certe graviter peccat rem petens graviter malam. Si rem vero quis petat leviter malam, alii tenent esse mortale, alii veniale. Si quis tamen adiuraret Deum ipsum aut Sanctos deliberate, ut sibi opem ferat ad rem etiam leviter illicitam, peccaret mortaliter, quia talis adiuratio esset directe contra sanctitatem Dei. — 3.° *Iudicium,* i. e. debita discretio; adeoque et adsit sufficiens causa adiurandi, et debita sit submissio et resignatio in voluntatem divinam. Huius iudicii carentia certe non est nisi venialis. — L. 2.

635. *An licita sit contra daemones adiuratio?* — Privata adiuratio contra daemones omnibus quidem licita est. Solemnis vero adiuratio per exorcismos competit solis ministris rite ordinatis in Ecclesia, nempe exorcistis; est enim actus ordinis. Verum ipsa, in praesente Ecclesiae disciplina, ex inducta saltem consuetudine, non nisi cum Episcopi expressa licentia fieri potest, sine qua sub gravi prohibetur. Cf. C. Bened. XIV. *Magno cum animi* 2. Iun. 1751. § 34.; et Exorcismos iussu Leonis XIII. editos, quibus etiam pro privata recitatione indulgentiae adnectuntur. S. C. de Pr. F. 18. Maii 1890. — Adiuratio contra daemones fieri non debet modo deprecativo, sed tantum imperativo. Etenim prior modus adiurandi videtur ad quamdam benevolentiam vel amicitiam pertinere, qua non licet cum daemonibus uti. Posterior modus licet, quia quamvis daemonum actus nostrae non subdantur dispositioni, subduntur tamen dispositioni divinae, et sanctorum angelorum. Possumus ergo daemones adiurando per virtutem divini nominis eis imperare eosque compellere, ne nobis spiritualiter vel corporaliter noceant. — Nullo pacto fieri potest talis adiuratio daemonis, ut *opem praestet;* quia hoc pertineret ad aliquam societatem cum ipsis habendam; nisi forte ex speciali instinctu vel revelatione divina adiuratio fieret ad aliquid per eos obtinendum. Sed fieri debet tantum *ad removenda damna, et vexationem obsessi.* Ratio est, quia nobis a Deo non est data potestas ad daemones invocandos, sed solum ad fugandos, tamquam infensissimos hostes Dei et animarum. Luc. 9., 1.; 10., 19.; Marc. 16., 17.; Rit. Rom. *de Exorc. obsess.* — Exorcismi aliquem semper effectum sortiuntur, attenuando saltem daemonum vires ad nocendum, licet non habeant semper infallibilem effectum eos expellendi, ut ex experientia constat, et patet ex

Matth. 17., 18. 19. — Struggl 42. 43.; L. 4. 5.; S. Th. 2. 2. q. 90. a. 2.

636. *An peccet qui sermones cum daemone immiscet?* — Dicunt dd. communiter non posse excusari a peccato gravi, qui multos sermones inutiles haberet cum daemone obsidente. — Quaerere a daemone unam vel alteram rem curiosam affirmat Pal. esse mortale; sed S. Alph. probabilius ait esse veniale, si revera adiuratio fiat modo imperativo. Veniale saltem est, quia id ad vanitatem et curiositatem pertineret. — Licet vero exorcistis interrogare daemonem de omnibus, quae ad eius expulsionem conducunt, v. g., de numero et nominibus eorum, qui in obsesso habitant, ut ad eos adiuratio dirigatur, a quanto tempore, et qua de causa, ut removeatur, de signo egressus, etc. — L. 5.

637. *An liceat quaerere imperative a daemone manifestationem alicuius veritatis?* — R. Negative, quia non videntur ministri aliam habere potestatem, nisi interrogandi tantum de iis, quae ad eum expellendum conferunt. Idque praeterea videtur pertinere ad quandam societatem cum daemone. S. Th. 2. 2. q. 90. a. 2. ad 3. Sed liceret, si id conduceret ad divinam gloriam. S. Th. 2. 2. q. 95. a. 4. ad 1. — L. 5.

VI. — DE LAUDE DEI

638. *Quid sit laus Dei?* — Laus Dei, locutio est, qua excellentiam et beneficentiam Dei cum honore profitemur. Locutio haec non fit, ut Deo, cordium inspectori, affectus nostros manifestemus. Sed ea fit, ut affectus noster in Deum ex laude ipsius excitetur, et retrahatur ab iis quae sunt contra Deum. Ea fit etiam, ut aliorum affectus provocetur in Deum, et alios audientes ad Dei laudem et reverentiam moveamus. Haec laus dupliciter fieri solet: 1.° simplici locutione; 2.° cantu et musica. Cantus, *non theatricus propter ostentationem vel delectationem, sed pius propter devotionem* esse debet. Et idem de musica dicendum est.

Neque vero per cantum abstrahitur animus a consideratione eorum quae cantantur. Sed si aliquis cantet propter devotionem, et non propter cantus delectationem, attentius considerat quae dicuntur, tum

quia diutius moratur super eadem, tum quia omnes affectus spiritus nostri, pro suavi diversitate, habent proprios modos in voce atque cantu, quorum occulta familiaritate excitantur. Et eadem etiam est ratio de audientibus, in quibus, etsi aliqui non intelligant quae cantantur, intelligunt tamen propter quid cantantur, scilicet ad laudem Dei; et hoc sufficit ad devotionem excitandam. — S. Th. 2. 2. q. 91.

Musica sacra: Ex Decr. S. R. C. 8. Ian. 1904. servanda in musica sacra est Instructio de ea, in M. P. Pii X. 22. Nov. 1903., quo cantus gregorianus est instaurandus in sacris solemniis. Praedicta Instructio ab omnibus accipienda ecclesiis est, sanctissimeque servanda. Ac speciatim in Urbe antiquus cantus romanus seu gregorianus instaurandus est. Epist. Pii X. ad Card. Vicar. 8. Dec. 1903. Instauranda quoque est classica poliphonia. Recipitur etiam in ecclesiis recentius musices genus, dummodo ne aliquid profani redoleat. In sacris autem liturgiis prohibetur quidlibet vulgari sermone canere. Permittitur musica ad organum collata. Aliquando intra certos limites admitti poterunt alia instrumenta musica, semper tamen de speciali Episcopi licentia. S. R. C. 15. Apr. 1905. — Possunt in musica sacra tolerari instrumenta musica, *oboës* et *clarinettes,* dummodo moderate, et obtenta pro quovis opere ab Ordinario licentia. S. R. C. 13. Nov. 1908. — Etsi Caeremoniale Episcoporum numquam supponit in cantu gregoriano organum vocibus consociari, declaratum est licere hodiernum usum, cantum adiuvandi organis, exceptis tantummodo iis Officiorum ac Missarum partibus, quae, iuxta liturgicas nunc vigentes leges, sine comitantibus organis debeant penitus decantari. Quin immo in casu necessitatis, licet id etiam Officiis et Missis, in quibus sonus organi prohibetur, excepto unico triduo maioris hebdomadae post et ante hymnum Angelicum respectivae missae. S. R. C. 11. Mai. 1911. Cf. Epistolam Emmi. Card. Vicarii 14. Febr. 1912., M. E. v. 25. p. 167. seqq.

Cantus: Gregorianus in ecclesiis praecipitur. Musica admittitur ad tramitem Mot. Propr. Pii X. de hac re. — Prohibentur cantiones quaecumque in lingua vernacula, in missa solemni et in omnibus solemnibus officiis liturgicis. S. R. C. 31. Mart. 1909. ad 7. 8. — Prohibentur mulieres et puellae intra vel extra ambitum chori canere in missis solemnibus. — Licet tamen permittere, ut puellae ac mulieres in scamnis, separatis a viris, sedentes, partes invariabiles missae cantent, cantu gregoriano; et extra functiones liturgicas hymnos aut cantilenas vernaculas cantent; dummodo intra christifideles viri et pueri, quantum fieri potest, suam partem divinis laudibus concelebrandis conferant, haud exclusis tamen eorum defectu mulieribus et puellis;

et ubi officiatura choralis habetur, cantus exclusivus mulierum, praesertim in Cathedralibus ecclesiis, non admittatur, nisi ex gravi causa, ab Ordinario agnoscenda ; et cauto semper ut quaevis inordinatio vitetur. S. R. C. 17. Ian. 1908.; 18. Dec. 1908. — Cantare in templis acatholicorum, tempore sacrarum functionum, illicitum est. Neque haeretici admittendi sunt ad cantandum in sacris functionibus, in ecclesiis catholicis. Cf. 372 — Usus grammofoni, pro cantu stricte liturgico gregoriano, prohibetur. S. R. C. 11. Febr. 1910.

Impressio: Ex recentioribus Decretis haec servanda sunt quoad librorum liturgicorum, gregorianum cantum continentium, impressionem : Imprimi non possunt sine S. Sedis venia et sine Ordinarii approbatione, qua declaretur concordare cum iis, qui Romae sunt impressi. S. R. C. 11. Aug. 1905. — In impressione horum librorum continentium cantum et musicam liturgicam, servanda sunt Decreta plura edita hac in re, circa modum praedicti cantus, a S. R. C. 11. 14. Aug. 1905., 14. Febr. 1906. — Editioni Vaticanae gregoriani cantus authenticae ac typicae, ab eadem S. C. approbatae, debent conformari ; neque aliter ab Ordinariis permitti possunt. M. P. Pii X. 25. Apr. 1904., 14. Aug. 1905. Vaticana editio quoad musicam et cantum gregorianum, substituenda est editionibus aliis hactenus adhibitis. Propria etiam sunt reformanda et conformia reddenda typicae Vaticanae editioni quoad gregorianos concentus. S. R. C. 7. Aug. 1907., 8. Apr. 1908. — Impediri non potest, quominus, praevia debita possessoris remuneratione, alii aliquem cantum proprium, suo verborum contextu instructum, evulgent. In potestatem ea cedunt S. Sedis ; firma tamen manent possessoribus consueta iura. Decennio elapso, publici iuris fiunt, salvo semper Sedis Apostolicae dominio. S. R. C. 24. Mart. 1909. — Propria, quae exhibent cantum gregorianum, indigent pro prima editione, post revisorum testimonium, approbatione S. R. C. ; in triplici exemplari ideo singula folia ei transmittenda, praehabita venia Ordinarii loci vel supremi Ordinis Moderatoris, in cuius usum editio paratur. Pro caeteris editionibus, dummodo cum prima typica sint conformes, requiritur et sufficit approbatio Ordinarii Dioecesis vel Moderatoris supremi ordinis, in cuius usum editio paratur, et praeterea licentia Ordinarii loci, in quo editio conficitur et evulgatur. S. R. C. 27. Nov. 1908., 24. Febr. 1911. — Quoad propria ad Graduale vel Antiphonale Romanum Vaticanae editionis, requiritur et sufficit approbatio Ordinarii illius loci, ubi editio paratur et vulgatur. S. R. C. 24. Febr. 1911. — In scriptis obtinenda est approbatio primae editionis a S. R. C. et approbatio Ordinarii dioecesis vel Moderatoris

Instituti, nec non licentia Ordinarii loci, ut supra, et publicanda in principio vel in fine Proprii. S. R. C. 24. Febr. 1911.

Ultimum de hac re Decretum, est 17. Maii 1911., et sequens est: — Editiones Librorum Sacram Liturgiam spectantium, sive Ritus, et Preces in Sacris Functionibus peragendis contineant, sive Sacras Caeremonias supradictos Ritus Precesque comitantes praescribant, sive huius Sacrae Congregationis Decreta in unum collecta referant, sunt vel *Typicae,* vel *iuxta Typicas.* — Editiones *Typicas* excudere tantum possunt vel Pontificia Typographia Polyglotta Vaticana, vel alii Typographi Pontificii, qui a S. R. C. veniam obtinuerint. — Singula editionis typicae folia revisioni S. R. C. submittentur, quae seu Commissionis Liturgicae, seu Commissionis de Musica et Cantu Sacro, iuxta opportunitatem, sententiam exquiret. — Quaevis typica editio approbationis referet Decretum, talem editionem esse typicam declarans, simulque omnibus editoribus praescribens, ut praedictae editioni typicae futuras editiones omnino conforment. — Editores, aliqua editione typica completa, duo exemplaria huic S. R. C. tradent, in Archivio ipsius S. C. maxima cura et studio conservanda. — Quivis Typographus, accedente consensu et approbatione respectivi Ordinarii, editiones *iuxta typicas,* quae nempe adamussim praedictis editionibus typicis respondeant, excudere potest. — Revmi locorum Ordinarii, diligenti rerumque liturgicarum perito constituto revisore, qui videat an praefatae editiones plane cum typicis concordent, talem concordantiam declarent et *imprimatur* apponant. — Quoad editiones Missarum aut Officiorum alicuius Dioecesis Propriorum, de quibus editio typica non exstat, si in ipsa Dioecesi cudendae sint, Revmi locorum Ordinarii concordantiam cum originalibus declarent et *imprimatur* apponant. Quoad vero editiones tum alienae Dioecesis, tum Ordinum Regularium seu Congregationum, Revmi locorum Ordinarii, quorum iurisdictioni Typographi subiacent, *imprimatur* apponant, postquam vel Ordinarius Dioecesis, vel Superior Ordinis seu Congregationis, ad quos praedicta officia seu propria pertinent, de harum editionum concordantia cum originalibus a S. R. C. approbatis Rescriptum, quod pariter edendum est, sibi remiserint. — Inter Libros Sacram spectantes Liturgiam, ad effectum praesentis Decreti, sequentes praecipue adnumerandi sunt: Breviarium, Missale, Rituale et Pontificale Romanum eorumque excerpta; Martyrologium Romanum; Caeremoniale Episcoporum; Propria tum Officiorum, tum Missarum alicuius Dioecesis, Ordinis, seu Congregationis Religiosae; Memoriale Rituum Benedicti PP. XIII pro minoribus Ecclesiis; Instructio Clementina pro expositione SS. Sacramenti; Collectio Decretorum S. R. C.

DE TERTIO DECALOGI PRAECEPTO

I. — DE PRAECEPTO AUDIENDI MISSAM

639. *Quid tertium Decalogi praeceptum?* — Tertium Decalogi praeceptum est: *Memento ut diem sabbati sanctifices... non facies omne opus in eo.* Ex. 20., 8. 10. Duo in hoc praecepto continentur, quod homo vacet sabbato rebus divinis, et quod cesset ab omni opere servili. Praeceptum hoc *naturale* est, quatenus praecipit, ut aliquod tempus publico divino cultui dedicetur; quatenus vero in L. V. sabbatum, in L. N. diem dominicam, ex Ecclesiae determinatione, aliosque festos dies designat, *positivum* est. S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4. ad 4. Hoc praeceptum, prout ab Ecclesia determinatum, qua *negativum* est, opera servilia die festo potissimum prohibet. Qua vero *affirmativum* est, praecipit *sub gravi* dominicis aliisque festis diebus interesse sacro. Idque constat. 1.° Ex variis Iur. Can. locis praesertim ex C. *Missas* 64. *de Consecr.* D. 1., item ex C. *Omnes* 63. *de Consecr.* D. 1. 2.° Ex omnibus Catechismis, quibus indubium praeceptum de missa his diebus audienda declaratur. 3.° Ex prop. 52.ª d. ab Innoc. XI. — Utrumque vero, et sacro adesse et a servilibus cessare, verius ex Ecclesiae praecepto est; nam tertium hoc Decalogi praeceptum quoad *diem sabbati* caeremoniale erat; et secus Ecclesia in illis dispensare non posset, saltem quoad dominicos dies. S. Th. 1. c.

Praeter istud vero nihil aliud *sub gravi,* vel etiam *sub levi per se,* praecipit. Ratio est, quia reipsa nihil aliud in Iure praeceptum invenitur; aut legitime consuetudine inductum. — Unde patet: 1.° Nullam reipsa esse *ex vi huius praecepti,* qua naturale ex qua ecclesiasticum est, obligationem *sub gravi,* aut *sub levi, per se,* assistendi officio vespertino, diebus dominicis et festis; aut concionem audiendi. Ex *vi huius praecepti;* nam forte quis peccare posset contra alias virtutes et obligationes sui status, concionem, catechesim, et cetera pietatis opera omittendo. 2.° Huic praecepto satisfacere, qui unicam missam audit die Nativitatis I. C. 3.° Nullam esse obligationem audiendi missam die Cinerum, feria V., VI. et sabb. maioris hebdomadae, neque diebus Rogationum, et die omnium Fidelium defunctorum.

Obligat autem hoc praeceptum omnes baptizatos, usum rationis habentes, etiam sacerdotes non celebrantes; non autem infantes ante

expletum septemnium ; vel catechumenos. Ratio 1.[i] est, quia est universale. Ratio 2.[i], quia tunc illud humano modo servandi nondum regulariter capaces sunt. Ratio 3.[ii], quia non sunt Ecclesiae subiecti. — Tandem obligatio diei festi incipit a media nocte ad aliam. Talis enim est usus hodiernus Ecclesiae Romanae. — Cat. Rom. n. 1. seqq.; L. 263.-271. 308.; S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4.; Struggl 12.-14. Ithur. Cas. 20. n. 1.-4.; E. M.

640. *Quid requiratur ad missam rite audiendam?* — Ad missam rite audiendam requiritur 1.° *ut tota missa audiatur ;* 2.° *ut in loco debito ;* 3.° *corpore praesenti ;* 4.° *mente attenta.*

641. *Qualis sit obligatio totam missam audiendi?* — Missa sub gravi obligatione debet audiri integra; et consequenter omittere libere notabilem eius partem est peccatum mortale. Prob. 1.° ex C. *Missas* de *Consecrat.* D. 1. 2.° Ex communi thth. consensu 3.° Quia in re magni momenti, et graviter praecepta, omittere libere notabilem partem est grave peccatum. Porro pars notabilis est, pars pertinens ad essentiam sacrificii ; dimidia aut tertia etiam pars totius missae, pertinens ad integritatem, eaque minor etiam esse potest, si dignitas partis omissae diuturnitatem compenset. — Obligatio vero non est missam nonnisi in proprio ritu audiendi. S. C. de P. F. 11. Dec. 1838.; E. M. 642.

642. **Resolves:** Grave est omittere simul consecrationem et Communionem ; quia deest tunc essentialis ratio sacrificii ; immo et solam consecrationem, quia est pars dignissima in qua saltem praecipue consistit. Quin immo, probabilius grave est uni tantum consecratione non adesse ; quia essentiam sacrificii probabilius in utraque consecratione consistit. L. H. A. 33.: « Alii tamen ut Lugo, Tamb., Diana, Escob., a gravi excusant, etiamsi *tota consecratio* omittatur ; cum satis non constet, utrum essentia sacrificii sit vere in sumptione vel consecratione ; et probabile puta Elbel cum Suar., etc. valdeque adhaerent Sporer, etc.... Haec sententia non videtur improbabilis ». L. 110. — Utrum vero solam Communionem praeterire sit grave, controvertitur ; affirmativa sententia est S. Alphonso probabilior, qui existimat essentiam sacrificii etiam in Communione consistere. Communior tamen sententia eam in sola consecratione essentialiter reponit. Communio autem pertinet ad integritatem et plenitudinem sacrificii.

Hinc satisfacit quidem praecepto, qui *successive* audit duas dimidias missas a diversis sacerdotibus, si consecratio et Communio in

eadem parte missae reperiantur ; quia tunc ratio integra sacrificii in eadem parte habetur, licet vero eas audiat ordine praepostero, vel interiecto aliquo temporis spatio, sed non ultra horam, L. 311. ; minime vero satisfacit, si consecratio et Communio non sint in eadem parte, quia non assistit sacrificio substantialiter integro. L. H. A. 34. *Successive ;* nam, si simul, non satisfacit, prop. 63.ª d. ab Innocent. XI. Inde etiam sequitur non debere saltem probabiliter reliqua audire, qui *post consecrationem* advenit ; quia iam deest essentia sacrificii, et cessat proinde obligatio illi assistendi, cum praeceptum per hoc impleri non possit. Attamen sententia opposita gravi etiam innititur fundamento, quia haberi potest assistentia parti notabili ceremoniae ab Ecclesia praeceptae. *Post consecrationem ;* nam si veniret *ante,* « omnino affirmandum est teneri cum Sanch., Salm., Lug., Suar., et communi ». Et sane habetur tunc, tum pars omnino notabilis, tum tota essentia sacrificii. L. 310.

Grave est omittere omnia usque ad offertorium inclusive, vel omnia ante evangelium, et simul omnia post Communionem ; quia pars notabilis quoad integritatem est. Item gravis habenda est omissio canonis a Praefatione exclusive ad consecrationem, a consecratione exclusive ad Pater exclusive, quia est pars notabilis diuturnitate et dignitate simul. — E contrario leve certe est omittere omnia usque ad epistolam exclusive, et probabilius etiam inclusive ; immo probabiliter etiam, iuxta S. Lig. 310., usque ad Evangelium inclusive. Suarez de Euch. d. 89. s. 3. Leve pariter est omittere omnia, quae Communionem sequuntur ; immo omittere omnia post Communionem et omnia ante epistolam. Ratio est, quia partem notabilem ratione integritatis non constituunt, si attendatur 1.° quod evangelium S. Ioannis in fine probabiliter non est pars missae, quia ante illud iam dimittitur populus per benedictionem ; 2.° quod alia sit ratio missae *catechumenorum,* alia missae *fidelium,* quae ab offertorio ad sumptionem se protendit. Omittere autem omnia usque ad epistolam inclusive, et omnia post sumptionem, « Baun et Llamas etiam excusant ; sed contradicunt Pal., Suar., etc. communius apud Croix ». L. 310. — Ad Symbolum vero quod attinet, utpote partis *non regularis,* rationem habendam non esse censet cum aliis S. Alph. 310. — Quoad offertorium, eius omissio levis reputatur, idemque existimatur de Praefatione, utraque enim neque ad essentiam sacrificii pertinet, neque pars notabilis est ratione integritatis aut dignitatis. L. 310.' — E. M.

643. **Nota :** An, qui omittit levem partem missae, teneatur supplere, si possit ; alii affirmant ; quia missam integram audire tenetur;

alii vero probabiliter negant; « quia praeceptum est iam substantialiter impletum... illeque modus illam supplendi est valde imperfectus, et non multum conducens ad missam integritatem... et quia res morales non sunt adeo rigorose expendendae, praesertim quando leviores sunt ». Suarez de Euch. d. 88. s. 2. — L. 310.

644. *Qualis sit locus debitus?* — Sufficit ad satisfaciendum obligationi missam audiendi eam audire in publica aliqua ecclesia, in publico oratorio, vel in oratorio semipublico; neque obligatio adest eam in parochiali ecclesia audiendi. Praecepto, autem non satisfacit, qui missam audit *in oratorio privato,* secluso speciali privilegio. Prob. 1.ª p., 1.° ex privilegiis regularibus concessis etiam post Trid. Constat praesertim ex C. S. Pii V. *Etsi mendicantium* a. 1567. 2.° Ex consuetudine legitime praescripta. 3.° Ex communissima et certa doctorum sententia, praesertim vero ex Benedicto XIV., de Syn., l. 11. c. 14., ubi asserit Decretis Conciliorum et Summorum Pontificum obligationem statuentibus, derogatum fuisse contraria consuetudine universali, quae constituit quoddam ius commune, contra quod insurgere nequeunt Episcopi neque *licite,* neque *valide.* — Struggl 39.; L. 320. seqq.

Oratoria privata sunt sacella, in domo privata erecta ex privilegio a Summo Pontifice concesso, ut ibi peragantur divina mysteria, in commodum alicuius privatae personae vel familiae. S. R. C. 23. Ian. 1899. Non censentur *privata,* sed *publica* sunt habenda ea oratoria, quae legitime erecta sunt in seminariis, monasteriis, seu domibus religiosorum vel monialium, aliarumve communitatum, uti in conservatoriis, carceribus, nosocomiis, et etiam in domibus Episcoporum et Cardinalium. Non enim hae domus privatae sunt. Sed, quia non omnibus Christifidelibus aditus libere patet in huiusmodi oratoriis, ideo *semipublica* magis proprie appellantur.

Aliquando autem oratorium in domibus privatorum simpliciter haberi potest ut *publicum.* Sed ad hoc requiritur: 1.° Ut ingressus in viam publicam pateat; 2.° Ut nullae subiaceat servituti Iure Canonico reprobatae; et nulli a domino accessus prohiberi possit. 3.° Ut in perpetuum cultui divino addicatur; 4.° Ut reditus ad divina officia sufficientes statuantur. — Cf. n. 262. 273.; L. 319., l. 6. n. 357.; Bened. XIV. de Sacrif. missae l. 3. c. 6. n. 6.; S. R. C. 2. Iul. 1661. n. 1196.

Capella fixa in navibus, publica pro navigantibus et pro aliis est, adeoque *omnes* qui in dicta capella missae assistunt, etiam quando

navis est in portu, praecepto satisfaciunt. S. R. C. 4. Mart. 1901., 10. Maii 1901.

Prob. 2.ª p. Ex ipsis Brevibus concessionis habetur non satisfacere praecepto, qui missae *intersunt* in oratoriis privatis, nisi sint domini; aut illorum coniuncti, consanguinei nempe et affines usque ad quartum gradum, qui habitent in eadem domo, et eorum expensis vivant, ut vult S. Alph. 318., vel ut notat Gatticus n. 11., licet unam non constituant familiam; aut illorum sint nobiles hospites, illi quoque, qui ad prandium a privilegiato invitantur; aut sint familiares, qui nempe domini servitio incumbant, eiusque impensis vivant, ac sint familiares actu praestandis servitiis necessarii, quorum nempe praesentia in oratorio tempore missae est necessaria, licet hi extra domum habitent. *Intersunt,* adeoque praecepto satisfaciunt et sacerdos celebrans et minister inserviens. Requiritur vero pro istis, ut actu intersit aliquis ex iis, quibus *principaliter* indultum concessum est. Indultum vero *principaliter* concessum intelligitur iis tantum, quibus Breve dirigitur, nimirum personis illis, quae a tergo eiusdem Brevis proprio nomine nuncupantur, vel qui initio Brevis nominantur, si Breve ad Ordinarium loci dirigatur.

Sed, ex *Normis* S. C. de Sacram., simplex concessio Oratorii importat, praeter unicam missam, et determinationem loci, satisfactionem praecepti festivi, *pro solis indultariis,* exclusis duodecim solemnioribus, et pro Gallia quatuor. Solemniora ex Caerem. l. 2 c. 34. § 2. sunt: festa Natalis Domini, Epiphaniae, Feria V. in Coena Domini, festa Paschatis, Ascensionis, Pentecostes, Annuntiationis, Assumptionis, BB. AA. Petri et Pauli, Omnium Sanctorum, Sancti Titularis Ecclesiae et Patroni, Dedicationis Ecclesiae Cathedralis, S. R. C. 10. Apr. 1896. Rescriptum ergo attendendum, quia extensiones plures fieri possunt. Et si concessio habeatur pro die Nativitatis possunt tres Missae celebrari. S. R. C. 20. Ian. 1725. Et his quidem diebus festis, si sint de praecepto, fer. V. excepta Maioris Hebdomadae, prorsus interdicitur in eiusmodi oratoriis celebrare. Si tamen festivitas transferatur ad dominicam sequentem, celebratio die propria non prohibetur. S. R. C. 6. Mart. 1896. n. 3890. Nulla dies excipitur, quando oratorium a Pontifice infirmitatis causa conceditur. Cf. 260.bis 262. 273. — L. 318., l. 6. n. 357. 359.; La-Croix l. 3. p. 1. n. 626. seqq.; Gattic. de Orat. priv. c. 25. n. 23. 24.; E. M.

Post M. P. Pii X. *Supremi disciplinae* 2. Iul. 1911., quo dies festi imminuti sunt, necnon Decr. S. R. C. Urbis et Orbis 24. Iul.

1911. *Evulgato Motu Proprio,* ex Decreto S. C. de Sacram. 5. Apr. 1913., missa in Oratoriis privatis non prohibetur diebus festis Commemorationis solemnis S. Ioseph, Annuntiationis B. M. V. Commemorationis solemnis SS. Corporis D. N. I. C. et in festo Patroni cuiusque loci. Nec prohibetur in festo SS. Trinitatis, in Dominica infra Octavam Corporis Christi, et in Dominica qua celebratur Nativitas S. Ioannis Baptistae. — In privatis oratoriis, in quibus missa celebratur, distribui quoque potest Eucharistia communicantibus — Oratoria publica consecranda vel solemniter sunt benedicenda. Oratoria privata benedicuntur tantum formula quae in Rit. habetur pro domo nova aut loco. S. R. C. 5. Iun. 1899. n. 4025. Oratoria privata licet benedicta, non censentur pollui, et ideo reconciliatione non indigent. — Pro concessione obtinenda Oratorii privati attendendae sunt *Normae* editae quoad eam a S. C. de Sacram. 7. Febr. 1909. In huiusmodi Normis variae extensiones concessionis habentur, quoad eos qui Indulto frui possunt, quoad absentiam Indultariorum, quoad numerum missarum, quoad dies, quoad locum.

645. *Quaenam sit praesentia requisita?* — Ad satisfaciendum huic praecepto requiritur *moralis praesentia corporis.* Prob. 1.° ex communi thth. sententia 2.° Quia, sine *praesentia* saltem *morali,* fideles non censentur, secundum aestimationem moralem, sacerdoti sacrificanti assistere, et missam audire. *Praesentia moralis corporis* habetur, quando quis intra ecclesiam exsistit, vel extra illam, ita tamen ut possit dici unus e numero assistentium et offerentium sacrificium. Atque hoc verificatur, si possit missam sequi quoad partes praecipuas audiendo, videndo, aut ad signa aliorum assistentium attendendo, dummodo tamen magna non intercedat loci distantia inter ipsum et alios assistentes, si extra ecclesiam sit. — L. 312.

646. **Resolves:** Missae valide assistit, qui, etsi sacerdotem non videat, nec audiat verba, sacri partes distinguit sonitu campanulae, cantu chori, motibus assistentium, quibus moraliter iungitur, licet sit extra ecclesiam, in qua turba contineri non potest. Item, qui stat post altare, post columnam, vel post parietem, vel in sacristia ad latus altaris vel post altare, modo ad partes praecipuas missae advertere possit. — Item probabilius, qui est in domo proxima, ex qua per fenestram, vel ianuam altare aut assistentes videat, aut partes missae distinguat, dummodo parvum sit spatium inter ecclesiam et locum in quo est. Secus autem, si magnum spatium aut platea intercedat. — Non assistit sacro, qui extra ecclesiam multum a longe manet, etsi

templum, altare, turbam videat, quia in usu communi dici non potest audire et adesse moraliter. Iuxta Lugo et alios, spatium triginta passuum a turba assistentium non adeo magnum videtur, ut impediat, quominus quis sacro adsit. — L. 312.

647. *Quaenam sit attentio requisita?* — Ad missam, ratione praecepti sub gravi audiendam, requiritur et sufficit 1.° *voluntas audiendi missam;* seu *intentio colendi Deum;* 2.° *attentio pure externa.* — *Attentio,* duplex distinguitur attentio, alia *interna,* alia *externa.* Prior in hoc praecise consistit, quod quis advertat et animum applicet, aut ad verba et actiones sacerdotis; aut ad sacrificii mysteria; aut tandem ad Deum precibus vel meditatione laudandum, adorandum, colendum. Posterior vero in eo est, quod quis non ponat opus externum cum auditione missae *incompossibile,* quamvis mens interne, continue et voluntarie sit distracta; si tamen aliquo modo saltem imperfecte ad missam simul attendat, vel si aliquo modo sibi quis rationem dare possit saltem de principalioribus partibus missae. Qui enim in ecclesia maneret durante missa, sed sua omnino cogitans negotia tractanda, ita ut nihil omnino auditae missae recordaretur, missam profecto non audiret.

Prob. 1.ª p. *Requiritur* utrumque; nam si alterutrum desit, vel non habetur actus humanus, vel non habetur actus religiosus cultum Deo exhibens, ne externe quidem. — Prob. 2.ª p. *Sufficit;* nam 1.° id docent plures et graves theologi, et illi ipsi, qui contrarium docent, hanc sententiam ut probabilem habent. L. 313.; Struggl. 37.; Gur. 345. 2.° Quia attentio interna non requiritur ad substantiam moralem cultus externi. Ut enim communiter docent Sotus, Suarez, Sanchez, Salmant., Filliuc., etc. in hoc tertio praecepto tantummodo praecipitur cultus externus, et abstinendi a servilibus et missam audiendi. Confirmatur ex S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4., qui docet, quod ad interiorem cultum non cogimur, sed movemur a Spiritu S., « et ideo, ait, in tertio Praecepto praecipitur *exterior Dei cultus* ». Idem docet Cath. Rom. n. 1.: « hoc legis praecepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, recte atque ordine praescribitur ». L. 264. Confirmatur iterum ex S. C. Indulg. 13. Nov. 1893. — E. M.

648. **Nota**: Iuxta ipsam sententiam requirentem attentionem internam, parum admodum requiritur, ut quis praecepto satisfaciat, ita ut nemo hac in re anxius esse debeat ob scrupulum attentionis non praestitae. « Iuxta sententiam hanc, ait S. Alph. 313., sufficit ad satisfaciendum, sicut in officio, attentio virtualis, scilicet, quod quis sub

initio habeat intentionem attendendi, et illam non mutet, nam, si postea distrahatur, etiam *advertenter,* sed non advertat, se distrahi a missa, vel ab officio, etiam satisfacit: quia iste, licet voluntarie se distrahat, non tamen distrahitur voluntarie a missa ». — S. Pius V. C. *Cum primum* VI. Kal. Apr. 1566. § 4.-6.

649. **Resolves:** Satisfaciunt praecepto ministrantes missae; satis enim attendunt suum exhibentes ministerium, quo actualiter ad sacrificium cooperantur, licet ad breve tempus recedant ab ecclesia, ut sumant vinum, thus, etc., vel ut pulsent campanas, quia talis recessus ordinatur ad sacrificium. Idem dicendum est de sacristis, musicis, organistis, tympanistis, etc.; quia eorum actus ad Dei cultum referuntur, nec necessariam impediunt attentionem ad ea, quae in altari peraguntur. L. 309. 317. — « Qui autem magnam sacri partem insumit in colligendis eleemosynis, a pluribus excusatur, si sit in ecclesia parva, secus in magna: ita Henr. cum aliis apud Salm. n. 52. Sed Lessius apud Croix n 652. indistincte eos excusat, si simul attendant ad missam; et vere talis distractio non videtur esse incompossibilis ». L. 317.

Qui tempore missae ad Confessionem se praeparat certe per se loquendo sufficienter omnino missam audit; nam sufficienter adhuc potest piis illis actionibus intendere. Ad Confessionem vero quod attinet, quae notabili temporis intervallo duret, communior quidem et probabilior sententia negat praecepto satisfieri. At plures etiam sunt et graves theologi, qui affirmant, si aliquo modo ad missam simul attendatur. « Haec sententia, inquit S. Alph. 314., non videtur omnino probabilitate destituta, et olim probabilem ipsemet censui; sed quia postmodum observavi eam a pluribus gravibus doctoribus reiici, modo non audeo probabilem dicere ».

Attamen haec sententia sua reapse non destituitur probabilitate. Eam enim plures et graves recentiores theologi, vel tacite referendo et nihil in contrarium dicendo, vel etiam positive defendendo approbant. Gur. Baller. 346. Praeterea, qui negativam tuentur sententiam, ut notat La-Croix l. 3. n. 655., diversas afferunt rationes; et ipse S. Alph. id advertit, quod certe indicium est desiderari rationem omnino demonstrativam obligationis imponendae. Insuper satis quidem solida videtur ratio ab obligatione eximendi. Etenim « habet intentionem audiendi (ut supponitur); adest corpore, quia confitetur in templo; assistit moraliter, quia adest humano et religioso modo; denique etiam attendere potest ad missam; et licet forte actu non

attendat, tamen occupatur occupatione pia, adeoque adhuc censetur cum sacrificante et circumstantibus Deo cultum exhibere ». La-Croix l. c. Ac, si quis praecepto audiendi missam satisfacit, suam conscientiam examinando, etiam confitendo satisfacere videtur; cum non magis confessio, quam conscientiae examen, incompossibilis sit cum aliqua saltem ad sacrum attentione, praesertim si ea Confessione ad participandum de sacrificio per Communionem intentio habeatur. Neque vero attentio interna omnino necessaria est, ut quis huic praecepto satisfaciat. Si autem agatur de famulis, qui aliter non confiterentur, Lessius et La-Croix dicunt bene satisfacere; tunc enim saltem praesumitur quod Ecclesia consentiat. Idque admittere videtur etiam S. Alph. 332. — Lessius Auctar. ad Comment. in l. 2. v. *Missa* c. 2. n. 8. 9.; L. 309.

650. *Quaenam sint causae a missa excusantes?* — Excusat a missa audienda quaevis *causa mediocriter gravis,* seu quae involvit notabile et saltem mediocre quoddam incommodum vel damnum in bonis animae vel corporis, proprium vel proximi, privatum vel publicum Constat ex communi interpretatione et consuetudine, quae est optima legum interpres. *Mediocriter gravis* gravior requiritur in operibus servilibus et forensibus; quia gravior ista pars praecepti est observantiae festi. — L. 324.

651. **Resolves:** Excusantur mulieres, quae non habent vestes decentes iuxta conditionem suam et statum; ut etiam non habentes famulam vel sociam, sine quibus magno rubore suffunderentur, bene excusantur a sacro audiendo, dummodo non possint eidem interesse vel summo mane vel in ecclesia remota, quo populus minime concurrit. Idem dicendum de puellis inhoneste praegnantibus, et de illis, quae ab ecclesia exeunt tempore quo fiunt proclamationes pro eorum matrimoniis, si magnam ob id verecundiam pati debeant. — Excusat usus, iuxta locorum consuetudinem, domo non egrediendi sex hebdomadas post partum, vel mensem tempore luctus ob mortem viri, et etiam sororis, aut filiae. — L. 330., H. A. 42.

Excusantur matres et nutrices, quae neminem habent cui relinquant parvulos, nec eos ad ecclesiam ducere possunt sine magna adstantium perturbatione. Si sint duo coniuges tantum, alternis vicibus sacro interesse convenienter poterunt. — Excusantur qui custodiunt gregem vel domum, aut qui cibos parare debent, aut similia necessaria peragere; si tamen plura fiant sacra, omnes, quoad fieri potest, missam successive audire debent. — Excusantur viatores,

quibus non occurrit ubi sacro intersint, aut qui non possunt iter interrumpere, propterea quod rhedarii publici, vel socii viae, sine quibus iter incommodis aut periculo non careret, sistere abnuunt. — Excusantur famuli, si ministerium suum omittere non possint sine gravi detrimento domini, aut si ab eo prohibeantur. Cum autem frequenter et sine iusta causa impediantur missam audire, tenentur alium dominum adire, si id sine gravi incommodo possint. — Struggl 53.; L. 326.-328.

Excusantur aegroti, infirmi, convalescentes, quibus nocet foras prodire. Item excusatur qui infirmum custodire debet, qui ab illo relictus gravem turbationem patiatur: et hoc etiamsi adesset alius assistens, sed infirmus putaret illius assistentiam esse sibi necessariam, et alias gravem pateretur tristitiam. Excusantur pariter qui aliter non possunt impedire blasphemias, rixas, furta, etc. Hinc excusatur etiam uxor, quae « ex accessu ad Ecclesiam timeret mariti indignationem, aut gravem zelotypiam mariti ». Struggl 50. — Excusat distantia a templo, integro horae spatio, habita ratione personarum et tempestatis. Doctores gravissimi docent distantiam trium milliarium seu iter pedestre unius horae cum quadrante, atque etiam quid minus, si plueret aut ningeret, absolute et indistincte excusare omnes. Milliare respondet circiter chilometro cum dimidio. Quare tria milliaria sunt circiter quatuor chilometra cum dimidio. — Excusat lucrum notabile extraordinarium faciendum. — L. 325.-327. 329. 332., H. A. 41.; Collectan. S. C. de P. F. n. 2039.

II. — DE PROHIBITIONE OPERUM SERVILIUM

652. *Quaenam opera die festo prohibeantur?* — Die festo prohibentur *omnia opera servilia,* i. e. *operae.* — Ita dd. communiter ex C. 1. *de Feriis.* — *Opus servile* est quod corporis viribus potissimum exercetur, commoditati corporis immediate inservit, et a servis regulariter fieri solet. Quare opus servile non tantum ab intrinseca operis natura, sed etiam et maxime pendet a consuetudine et aestimatione hominum. Opus servile contradistinguitur ab opere *liberali,* quod a viribus animae maxime pendet, immediate commoditati animae inservit, et a dominis regulariter fieri solet. Opus autem adest *medium* inter servile et liberale, quod commoditati tam animae quam corporis

inservire potest, et tam a servis quam a dominis fieri solet. Primi generis sunt arare, suere et alia opera mechanica: alterius sunt studere, docere, scribere, cantare, et alia opera liberalia; tertii vero generis sunt venari, piscari, iter facere, et similia *communia*. — Opus, quod *suapte natura* est liberale, non fit servile ex eo quod fiat lucri gratia; neque illud quod *suapte natura* est servile fit liberale ex eo quod fiat gratis. Idem dicendum est sive opus fiat hac vel illa intentione pia, vana, turpi. Impertinens quoque est, sive fiat cum defatigatione et labore, sive non; sive brevi, sive longo tempore, ex pacta mercede, vel ex recreationis causa, etc.; quia nihil horum mutat naturam operis. *Suapte natura;* nam cum reapse hac in re plurimum obtineat communis hominum opinio et existimatio, ut ex ipsa definitione operis *servilis* eruitur, hinc fit ut elementum extrinsecum *gratuitatis* operis, e. g., praesto aliquando esse possit, saltem ut maior quaedam excusandi ratio habeatur. Et sic etiam piscari, v. g., si recreationis causa cum arundine aut levi reti fiat, commune haberi solet et permittitur, cum tamen servile iudicetur, nec liceat, si fiat ex lucro acquirendo cum apparatu magno et labore. — L. 272.-274. 278.; Struggl 7.; S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4. ad 3.; E. M.

653. **Resolves:** Licitum est die festo non solum scribere, sed etiam transcribere, etiamsi hoc fiat propter mercedem, et sive quis calamo scribat, sive americana usuali machina. Probabiliter licitum etiam est die festo typographis ordinare characteres; quia opus videtur ad animum pertinens eodem pacto, ac praecedens scriptio, licet maiori corporis defatigatione fiat. Verum, si in publica officina exerceatur a multis, ratione vilis apparatus, et communis aestimationis, ut opus servile habetur. Facile autem scandalum etiam adesse potest. At illicita prorsus est librorum impressio, utpote opus omnino servile. — L. 278. 279. 292.; Struggl 8.; Laymann 3.

Satis probabile est licitum esse die festo pingere, multoque magis delineare, secluso tamen magno apparatu et labore, e. g., colores miscendo, tabulas dolando, etc. Etenim, si actio liberalis non est, certe actio media est, et communis servis et liberis, dum saepe communiter observamus nobiles viros non erubescere hanc artem pingendi addiscere et exercere. Hinc excusantur etiam puellae, acu in tela imagines retrahentes; itemque exercentes artem photographicam, nisi vili fiat apparatu. Sculpere autem, ait S. Alph., communiter, saltem in aestimatione hominum, inter artes mechanicas numeratur. « Sporer tamen excipit, quando in materia modica valde subtilia sculpunt auri-

fabri, in quibus fere nullus corporis, sed totus animi et ingenii labor intercedit ». Struggl 8. — L. 280. 283.; S. Th. 2. 2. q. 212. a. 4. ad 3.

« Licitum est die festo venari, aucupari et piscari, sine magno apparatu et recreationis causa. Ratio, quia similia, praeciso maiori apparatu et labore, non sunt opera servilia, sed communia dominis et servis. Imo similia, si fiant sine magno apparatu, etiam ex consuetudine sunt licita, etsi fiant lucri causa. Si autem fiant cum magno apparatu et labore, sunt servilia et illicita ». Struggl 8.; L. 283.

Licitum est die festo iter facere pedibus, *velocipede,* equo, curru, *automobili,* navi, lectica, via ferrea, *aereoplano, dirigibili,* etc. Ratio huius est: quia iter facere non est opus servile, sed naturale, et commune omnibus hominibus. Ita dd. communiter; ac ita praeterea habet universalis consuetudo. Porro hoc ipso, quod praedictis modis liceat iter facere die festo, etiam licet praestare opera, quae ad id sunt necessaria et conducentia, ut e. g., equos parare, currum iungere, lecticam portare, et in aqua remos ducere. Ratio est, quia accessorium sequitur naturam sui principalis. — Struggl 8.; L. 275.

Licere in festis molere « concedit Sanchez, si sit mola, quae agitur aqua, vel vento; non autem, si agatur bestiis, et in qua requiritur magnus labor et occupatio. Ex qua doctrina satis probabiliter inferunt Tamb. n. 14. et La-Croix n. 578., quod quando cooperatio et applicatio hominis est modica, non sit illicitum, saltem graviter, etiam cum bestiis molere ». L. 277.

Licita item est *distillatio,* si sine vili apparatu, nec in publica officina, ad experientiam physicam fiat, vel sine corporis defatigatione. L. 328.

654. *Quaenam sit materia gravis in opere servili? — Ad peccatum mortale non sufficit labor minor quam duarum horarum.* Prob. 1.° quia duae etiam horae sunt revera pars modica diei, utpote duodecima. 2.° Quia ita thth. communiter sentiunt. Struggl 12.; L. 305.

655. *Quaenam magis determinate sit materia gravis in opere servili, diebus festis peracto?* — Si opera valde corpus defatigent, et valde servilia sint, ut caedere lapides, fodere terram, etc., iuxta probabiliorem et communiorem sententiam, non est mortale peccatum, nisi quis laboret multum ultra duas horas, puta duas horas cum dimidio, vel saltem aliquantulum plus quam duas horas, vel certe duas horas compleat, quos temporis limites generatim statuit, uti communiter receptos, S. Alph. 305., H. A. 25.; La-Croix 594., etc. Neque vero desunt thth., qui ad gravem culpam tres horas generatim lo-

quendo requirunt. « Durum videtur, inquit Busembaum apud S. Alph. 305., mortalis damnare, si quis duas aut tres horas impendat ». — Si opera leviora sint neque valde servilia, e. g., artificiales flores conficere, maius temporis spatium requiritur ad materiam gravem, quam in operibus laboriosis et valde servilibus, ut tradit S. Alph. 282. — Si in operibus servilibus conficiendis aliud subintret elementum *excusans,* e. g., *necessitas* in operibus illis laboriosis, *pietas* in operibus aliis levioribus, scapularia, e. g., vel rosaria conficiendo, tunc ut maior adest ratio talia opera permittendi, ita et maior ratio maiori temporis spatio permittendi. L. 293., H. A. 25. Illud autem notandum est, quoad leviora ista opera, quod tunc tantum pietas potest illis favere, cum mere gratis et mere ad fovendam pietatem assumantur. Si enim pro mercede fiant, iam illa opera *omnino servilia* sunt, utpote *mercenaria,* neque ea pietas ad *opera pia* evehit. Quod et communi fidelium consuetudine ac sensu confirmatur.

656. **Resolves**: Quoad eos, qui currus vel iumenta onusta die festo ducunt, « sententia probabilior, saltem hodie, censet, omnino licitum esse, non solum iter incoeptum continuare, sed etiam inchoare. Ratio, quia in tali labore muliones non insumunt tempus notabile: et, si aliquando sit notabile, excusantur vel ob evitandum grave damnum, vel ob publicam utilitatem, vel denique quia adest universalis consuetudo, quam adesse merito asserit Mazz. Idemque ait de nautis ». L. 276. — Qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam, probabilius graviter per se non peccat, quia opera famulorum, sive simul sive successive laborent, non coalescunt in unum ad materiam gravem efformandam. Et sane singuli non nisi venialiter peccant, si nulla adsit causa eos excusans. L. 306.

657. *An alia etiam opera prohibeantur?* — Hoc praeceptum, prout est negativum prohibet non solum omnia *opera servilia, sed etiam opera civilia,* videlicet *mercatum* et *publicam mercium negotiationem et tria forensia: nempe placitum, iudicium ad mortem et sacramentum.* Ita communis thth. sententia ex C. l. 3. et ult. *de Feriis.* Et S. Pius V. C. *Cum primum* VI. Kal. Apr. 1566. § 7. mandavit, ut omnes diebus festis « ab omni illicito et *servili* opere abstineant, *mercatus* non fiant, profanae *negotiationes* et *iudiciorum* strepitus conquiescant ». L. 284.

Per mercatum intelligitur exercitium publicum mercaturae, seu mercatus, cum strepitu, ut sunt nundinae annuae, vel hebdomadariae, etc. *Venditiones mercium publicae,* ratione scandali, prohibentur; « unde,

ut usus fert, vendi possunt (merces) clausis ianuis », Scav. edit. 12.ª Mediol. 1874. l. 2. n. 95. 239. Verum observanda hac in re est consuetudo, tum universalis, tum etiam particularis locorum; nam haec legem humanam ex toto vel ex parte potest abrogare, et magna ex parte hic legem iam abrogavit.

Hinc, ob consuetudinem generaliter receptam, excipiuntur nundinae ad certum diem constitutae, si in diem festum incidant. Sic declaravit Bened. XIV. C. *Ab eo tempore* 5. Nov. 1745. — Licite etiam, ex recepta consuetudine, venduntur et emuntur in officinis publicis exculenta, poculenta, calceamenta, candelae, panni ad vestes conficiendas, et alia huiusmodi. Attamen mercatores debent officinas suas claudere, ut ostendant se diem dominicum ab aliis diebus distinguere; sed plurimum etiam hic sibi vindicat locorum consuetudo, et varia pro variis locis necessitas. — Tolerantur etiam alicubi publicae venditiones sub hasta, post peracta divina officia; quia aliis diebus pauciores essent concurrentes, etc. — Toleratur itidem, ut mercatores rerum parvi momenti ex uno loco in alium merces deferant, ostendant et vendant.

Licite venduntur et emuntur domus, equi, boves, aliaeque merces, sive praesentes, sive absentes, sive in parva sive in magna quantitate, etiamsi in hoc notabile tempus impendatur, dummodo haec fiant inter privatos; tum quia sic fert timoratorum usus; tum quia Ecclesia tantum venditiones in publicis officinis prohibuit, ratione scandali. — Liciti sunt ex sapientum consuetudine omnes contractus, si fiant sine instrumentis et iudicis auctoritate. Immo notat S. Alph., ferre consuetudinem, ut non modo private celebrentur, sed etiam per instrumenta, dummodo non requirant strepitum iudicialem, v. g., testamenta, instrumenta sponsalium, venditionum, etc. « quamvis, addit S. D., notarii alicubi soleant ad hoc petere ab Ordinario generalem licentiam, quae ceterum communiter conceditur ». L. 286. 289. — Bened. XIV. de Syn. l. 7. c. 3. n. 2. 3.

658. *Per placitum* intelligitur sententia civilis seu causarum civilium in iudicio. — *Per iudicium ad mortem* intelligitur citatio rei ad iudicium, eius examinatio, condemnatio et exsecutio sententiae. — Iam age processus iudiciales diebus festivis prohibentur, et sunt ipso iure irriti ex C. ult. *de Feriis*. Excipe tamen, si causa adsit tum necessitatis, tum etiam pietatis, ut ex eod. Cap. ult. *de Feriis*, et communi thth. auctoritate constat. — Licitum ergo est die festo excommunicare, dispensare, iudicem privatim informare, advocatum consulere,

consilia conficere, etc., quia fiunt extra iudicium et consequenter non requirunt *strepitum iudicialem*. Dicitur esse *iudicialis strepitus*, ubi causa est contentiosa et litigiosa, atque ubi *quaestiones* et *iurgia* tractantur; et quidem in citatione, a qua causa maxime incipere videtur, in processus formatione, et causae cognitione, ac in sententiae prolatione *strepitus iudicialis* consistit. Quare actus voluntariae iurisdictionis die festo non prohibentur, neque actus extraiudiciales. — Suarez l. 2. c. 38.; Caietanus 2. 2. q. 122. a. 4.; Schmalz. l. 2. t. 9. n. 52. 53.; Struggl 6.; Bonacina t. 2. d. 5. q. un. p. 2. n. 25.; L. 284. 287. 294. 295.

« Necessitate cessante, non est licitum bellare in diebus festis ». S. Th. 2. 2. q. 40. a. 4. Est enim bellum contra requiem et sanctificationem diei festi, ad vacandum divinis ordinati. Si vero adsit necessitas, ut alia opera ex necessitate licita evadunt, ita etiam bellare. S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4., *C. Treguas de Tregua et pace.*

659. *Per sacramentum* tandem intelligitur iuramentum coram iudice, seu iudiciale. L. 284.; S. Th. 2. 2. q. 8. 89. a. 10.

660. **Nota**: In his operibus forensibus et iudicialibus materiae quantitas, ad grave peccatum sufficiens, non ex quantitate temporis, sed ex operis qualitate desumitur. L. 307.

661. *Quaenam sint causae excusantes ab operibus prohibitis?* — Sex praecipue sunt causae excusantes: *Dispensatio, consuetudo, pietas, caritas, necessitas, utilitas,* ut constat ex communi thth. sententia. L. 288.

Dispensatio. In praecepto abstinendi ab opere servili, uti etiam audiendi missam, dispensare possunt: 1.° Pontifex, ut supremus legislator et pastor, in omnibus festivitatibus, et pro tota Ecclesia. 2.° Episcopi et vicarii capituli, Sede vac., in suis dioecesibus. 3.° Praelati regulares erga suos religiosos subditos, et eorum domesticos. 4.° Parochi, praesente etiam Episcopo, ex consuetudine iam recepta. — Episcopi autem, Praelati regulares, parochi non nisi in casibus particularibus dispensare valent. — L. 288.

Consuetudo. Hinc ex generali consuetudine fere ubique recepta excusantur: 1.° Tonsores, qui praeterea ex eo etiam excusantur, quod secus gravi ipsorum detrimento a plerisque relinquerentur. 2° Quae ad domus nitorem pertinent, e. g., cubilia sternere, vasa lavare, et quae respiciunt personae compositionem, uti barbam tondere, vestes pulvere purgare et cetera eiusdem generis. 3° Quae necessaria sunt ad victum:

mactare pecus, panem coquere, immo etiam parare cibos lautiores. — Struggl 23.; Suarez l. 2. c. 21. n. 3. 4.; L. 289. 298.; Bened. XIV. Inst. 43.

Pietas in Deum. Per quam licita sunt opera quae *proxime,* non quae *remote,* spectant ad cultum Dei; uti sternere tabulata ad festivitatem, verrere et ornare templum, altare, vias; minime vero ecclesiam aedificare, reparare, ecclesiae agros colere, etc., *sine actuali necessitate.* Et sic permittitur ornamenta necessaria conficere pro ecclesia indigente. Praeceptum enim colendi Deum abstinendo a servilibus operibus est altioris ordinis quam libera opera pietatis. L. 291.-293.

Caritas erga proximum. Hinc licet die festo: 1.° Facere quod est necessarium ad infirmos sublevandos. 2.° Fodere sepulturam ad mortuum sepeliendum. 3.° Laborare pro aliquo paupere determinato, cui ratione gravis necessitatis laborare liceret; non tamen iuxta graves theologos pro pauperibus in genere, nisi agatur de conficiendis vestibus aut aliis eiusmodi, quae usui pauperum deservire debent, non vero ad lucrandam pecuniam, quae pauperibus erogetur. L. 292. 294.

Necessitas, sive propria, sive aliena, tum animae, tum corporis. Hinc excusantur: 1.° Pauperes, qui aliter se suosque alere non possunt; sutores, sarcitores, aliique operarii, qui secus ab emptoribus desererentur, modo privatim, et excluso scandalo, laborent; famuli ad laborandum coacti, si alium dominum facile et cito invenire sine magno incommodo non possint; uxores et filii coacti a patre ad laborandum; si tamen non sit in contemptum religionis. Itemque etiam hi omnes excusantur, si suas resarciant vestes, quando diebus laborum ad id tempus commodum non habent. Possunt tamen domini ex gravi causa famulis imponere, ut servilia agant, et a missa abstineant; et utrumque tunc famulis consequenter licitum est. — 2.° Illi omnes, quorum opera incepta interrumpi nequeunt sine magno damno, ut fundentes ferrum; colligentes fructus, ne corrumpantur, vel ne surripiantur; coquentes calcem, lateres, vitrum. — 3.° Sartores, qui conficiunt vestes funebres aut nuptiales, vel alias ad honestum cultum necessarias, quas neque per se, neque per alios ante festum perficere valent. — 4.° Agricolae, qui ob praeteritam, aut imminentem pluviam foenum vel segetes secant, vertunt, ligant, vehunt. — 5.° Fabri ferrarii, qui equos in via vel a rusticanis adductos calceant, aut vomeres agricolis die sequenti necessarios reducunt; necnon ii, qui currus casu fractos, pontes, aut vias publicas reficiunt, si opus sine iactura boni publici differri nequeat. — Ratio *otii vitandi* per se non excusat, nisi in casu raro, quo tentatio urgeret, quae aliter vinci

non posset, nisi laborando. — L. 295.-304.; S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4.; Struggl 15.

Utilitas. Hinc excusantur 1.° ii, qui laborant ad utilitatem publicam, urgente aliqua necessitate, v. g., si agatur de celebranda victoria, de festo praeparando in Principis adventum, aut alterius publicae exultationis gratia. — 2.° Excusantur quoque probabiliter, ob lucri notabilis extraordinarii circumstantiam, illi qui laboribus se sustentant, quia pro istis tale lucrum omittere idem est ac damnum grave pati. — L. 301. 304.

DE QUARTO DECALOGI PRAECEPTO

I. — OBLIGATIONES FILIORUM ERGA PARENTES

662. *Quid quartum Decalogi praeceptum?* — Quartum Decalogi praeceptum est: *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Ex. 20., 12. Praeceptum hoc primario et directe respicit obligationes filiorum erga parentes, propterea quod « sunt particulare principium nostri esse, sicut Deus est universale principium ». S. Th. 2. 2. q. 122. a. 3. Secundario autem et implicite spectat et obligationes parentum erga filios, nec non obligationes mutuas aliorum consanguineorum, et aliorum inferiorum ac superiorum. Cat. Rom. p. 3. c. 6. n. 2. 8. — Quare hoc praeceptum de actibus per se est virtutis *pietatis, observantiae, duliae, obedientiae, iustitiae legalis, gratiae.*

Pietas, specialis quaedam virtus est, ad quam pertinet exhibere cultum parentibus et patriae, a quibus et in qua nascimur; quia sunt « connaturale principium producens in esse et gubernans ». Hoc enim « principium respicit pietas, in quantum parentibus et patriae, et his qui ad haec ordinantur, officium et cultum impendit ». S. Th. 2. 2. q. 101. a. 3. Cultum praeterea exhibet pietas aliis etiam consanguineis, non quod principium sint ortus nostri, sed quia in illis sanguinis communione parentes quodammodo repraesentantur; itemque benevolis patriae, quia in ipsis favorem et auxilium patriae conspicimus. S. Th. 1. c. a. 1. « Per hoc quod sumus nati a parentibus pertinent ad nos et consanguinei et patria ». S. Th. 2. 2. q. 122. a. 5. Hinc pietas est etiam inter coniuges et quoad filios, « quoniam inter coniu-

ges est cultus et officium ad invicem, tanquam coadiutores ad conservationem consanguinitatis utriusque, quam quilibet coniugum a suis habet parentibus: conservatur namque propagatione filiorum utriusque parentis sanguis. Et idem dicimus de filiis, quia scilicet respiciuntur a pietatis virtute, ut conservatores consanguineitatis a parentibus susceptae ». Caiet. in 2. 2. q. 101. a. 1. — Cultus actus est, quo quis propriam alteri subiectionem profitetur in testificationem excellentiae ipsius. Hinc cultus parentibus debitus importat reverentiam, obsequium, officium. Obsequium importat obedientiam. Officium obedientiam et subsidium.

Observantia virtus est, « per quam cultus et honor exhibetur personis in dignitate constitutis ». S. Th. 2. 2. q. 102. a. 1. Honor testificationem quandam importat de excellentia alicuius vel verbis, vel factis, sicut inclinationibus, vel exterioribus etiam rebus, puta munerum oblatione. A laude distinguitur, quia laus in solis verbis consistit. Distinguitur a gloria, quae effectus honoris et laudis est, quia ex hoc quod testificamur de bonitate alicuius clarescit bonitas eius in notitia plurimorum, et hoc importat nomen gloriae, quae est clara cum laude notitia. S. Th. 2. 2. q. 103. a. 1.

Observantia reductive pertinet etiam ad quartum hoc praeceptum; siquidem, ut parentes principium sunt nobis producens in esse et gubernans, ita personae in dignitate constitutae non solum quandam in se excellentiam habent, verum etiam quandam gubernandi potestatem, respectu aliquarum rerum, unde et ipsis competit ratio principii, sicut est Princeps civitatis in rebus civilibus, dux exercitus in rebus bellicis, magister in disciplinis. Unde est quod omnes tales personae *patres* etiam appellantur propter similitudinem curae. S. Th. 2. 2. q. 63. a. 3., q. 102. a. 1. 2., Quodl. 10. a. 12.; Cat. Rom. n. 8.

Dulia est « *quaedam observantiae species,* quia per observantiam honoramus quascumque personas dignitate praecellentes; per duliam autem proprie sumptam servi dominos suos *venerantur.* Dulia enim graece servitus dicitur ». S. Th. 2. 2. q. 103. a. 3. *Venerantur,* debitam dominis praestando servitutem. *Quaedam observantiae species.* Observantia enim secundum diversam rationem excellentiae diversas species habet. Et sic alia ratione servus reveretur dominum, miles ducem, discipulus magistrum. S. Th. 1. c. a. 4., q. 104. a. 2. ad 4.

Obedientia proprie est « specialis virtus; et eius speciale obiectum est praeceptum tacitum vel expressum » superioris. « Si vero obedientia large accipiatur pro executione cuiuscumque quod potest cadere sub praecepto, et inobedientia pro omissione eiusdem ex quacumque

intentione, sic obedientia erit generalis virtus et inobedientia generale peccatum » S. Th. 2. 2. q. 104. a. 2. Illa formalis obedientia dici solet; haec materialis obedientia. « Obedientia procedit ex reverentia, quae exhibet cultum et honorem superioribus. Et quantum ad hoc sub diversis virtutibus continetur, licet secundum se considerata prout respicit rationem praecepti, sit una specialis virtus. In quantum ergo procedit ex reverentia Praelatorum continetur quodammodo sub observantia; in quantum vero procedit ex reverentia parentum sub pietate; in quantum vero procedit ex reverentia Dei sub religione, et pertinet ad devotionem, quae est principalis actus religionis ». S. Th. 2. 2. q. 104. a. 3. ad 1. In quantum vero procedit ex communi bono procurando sub *iustitia legali* continetur, et ad eam pertinet. Cf. 835.

Gratia sive gratitudo virtus est, quae benefactoribus recompensat particulare aliquod et privatum beneficium receptum, per gratiarum actionem, et aliquid gratis impendendo. — *Gratiae* opponitur ingratitudo, quae pro diversitate circumstantiarum interdum lethale, interdum veniale est peccatum. Grave non est, nisi magna fuerit ingratitudo. S. Th. 2. 2. q. 107. — Quare gratia virtus quaedam est, quae venit post pietatem et observantiam, tanquam ab illis deficiens: siquidem « non quidquid debemus patri vel personae in dignitate praecellenti debemus alicui benefactori, a quo aliquod particulare beneficium recepimus ». S. Th. 2. 2. q. 106. a. 1. 3. 6., q. 107. Benefactori autem honor et reverentia debetur, eo quod rationem principii habet, et per accidens subventio vel sustentatio, si indigeat.

663. *Quid de filiis legitimis et illegitimis, naturalibus et adoptivis.* — Filii alii sunt *legitimi et naturales,* alii *naturales,* alii *legitimi.* — Filii *legitimi et naturales* ii sunt, qui ex viro eiusque uxore nascuntur. *Filii legitimi et naturales* iure *praesumuntur,* qui orti sunt ex matre iusto matrimonio coniuncta; nisi *iuridice* certo constet eorum origo ab alio quam a marito matris. Pater enim is habetur, *quem nuptiae demonstrant.* Mater quidem certo est; pater vero praesumitur. Et haec praesumptio in foro conscientiae vim etiam habet. C. B. 1591. 1717. 1720.; C. L. 101. seqq.; C. He. 252.

Foetus nono editur plerumque mense, ex quo conceptus fuit, interdum ineunte septimo, nonnunquam decimo pleno, videlicet non ante 180 dies, nec post 300 dies, C. I. 161. seqq.; C. G. 315.; C. H. 108.; C. A. 138. 163.; C. B. 1592. 1717.; C. L., 101.; C. He. 252. 254. — Hinc eius, qui vel *post septimum mensem* ab inito matrimonio, vel *ante decimum mensem* a soluto matrimonio, nascitur, is pater est, quem

nuptiae demonstrant, nisi aliud sit evidentissimum. C. L. 103.; C. He. 254. 255. Minime vero obstat, quod mater fuerit adultera, C. I. 165.; C. G. 313.; C. H. 109.; C. A. 158., vel quod ipsa filium adulterinum fuerit professa, C. A. 158., nisi talia proferat indicia, quae in foro externo satis forent, Lugo de Iust. d. 12. n. 26., quamvis sit fide dignissima, et iurata, ac moriens id asserat; nemo enim meretur fidem allegans turpitudinem suam, C. *Inter* 8. § ult. *de Donat.* L. 654. 924. — Foetus editus *ante septimum mensem* ab inito matrimonio, habetur legitimus dumtaxat, si maritus vel duxit sciens volens mulierem praegnantem, vel, cum praesens esset, natum prorsus non repudiavit, C. I. 161.; C. G. 314.; C. H. 110.; C. L. 102. Foetus, serius editus *post decimum mensem* a solutione matrimonii, ut illegitimus habetur, nisi matris valetudo et mores et rerum circumstantiae, aliud suadeant, C. I. 169.; C. G. 315.; C. H. 111.; C. L. 102. seqq.

Filii naturales seu *illegitimi* ii sunt, qui extra matrimonium nascuntur. Hi iure canonico sunt *irregulares;* iure civili a *legitimis* distinguuntur potissimum quoad successionem in paternam haereditatem. C. A. 155. 165.; C. H. 114. 127. 134. 139. — *Filii hi naturales,* si nati sint ex viro et muliere, inter quos matrimonium iniri non potuisset, sive iure naturali, sive iure divino et canonico, ex eodem canonico iure appellantur *spurii* seu *nati ex damnato coitu,* C. 3. 10. *Qui fil. sint legit.* Et sunt *adulterini, sacrilegi, incestuosi, et nefarii,* si ex adscendentibus et descendentibus nati sunt. Ex iure autem civili omnes *illegitimi* dicuntur, et si sint adulterini vel incestuosi, *recognosci* non possunt, C. I. 180.; C. G. 335; C. He. 304. Alii autem illegitimi *agnosci et legitimari* possunt. C. I. 179. 195.; C. G. 331. 334.

Agnoscuntur parentum confessione, iure civili, *authentica,* C. I. 181.; C. G. 334.; C. H. 131.; C. He. 503.; iure canonico, *simplici et nuda,* C. 10. *de Probat.*; ac postquam agniti fuerint conditionem sequuntur agnoscentis seu matris, seu patris, seu utriusque, C. I. 185. — Agniti vero *legitimantur* subsequenti matrimonio, ipso iure, C. I. 194.; C. G. 331.; C. H. 120. 121.; C. He. 258. seqq. C. A. 161.; C. B. 1719.; ac etiam post contractum iam matrimonium agnosci possunt, C. I. 197.; C. H. 121.; C. L. 119. Cf. C. G. 331.

Iure Canonico, C. 1. 6. *Qui filii sint legitimi,* et C. H. 119. matrimonio legitimantur tantum filii ex parentibus, qui libere inter se matrimonium contrahere poterant. An autem legitimati per Summi Pontificis dispensationem, quoad canonicos effectus, legitimentur etiam quoad civiles effectus, alii affirmant alii negant.

Ex quo vero fuerint legitimati perinde habentur, ac si ex iusto matrimonio editi fuerint, C. 6. *Qui fil. sint. leg.*; C. I. 194.; C. G. 333.; C. H. 122.; C. A. 161.; C. He. 263. Cf. Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 24. n. 16. At *agnitus* tantum eius dumtaxat filius intelligitur, qui eum agnovit, C. I. 182.; C. G. 336.; C. H. 129. 134. — Ex C. B. 1589. 1705. filius naturalis et pater non reputantur *consanguinei;* et e contra in suis ille cum matre et matris consanguineis relationibus iuridicam habet conditionem filii *legitimi*. Idem vero codex admittit patris naturalis inquisitionem et obligationes art. 1708. 1717. Idem fere habetur ex C. He. 302. seqq., qui etiam patris naturalis inquisitionem et obligationes admittit. Inquisitionem patris limitate admittunt C. H. 135. et C. L. 130., iidemque codices matris admittunt inquisitionem seqq. aa. C. I. 189. 190. 193. inquisitio admittitur maternitatis. Inquisitio vero paternitatis limitatur ad casum raptus et stupri. C. G. 340. 341. 342. admittitur pariter inquisitio maternitatis, sed inquisitio paternitatis ad casum raptus restringitur. Utroque autem Codice et C. L. 132. interdicitur inquisitio paternitatis et maternitatis filiis, adulterinis et incestuosis, quorum recognitio prohibetur.; ac C. H. 141. prohibetur inquisitio paternitatis filiorum, in quibus legalis conditio filiorum naturalium non concurrit. — In dubio, utrum quis ex legitimo matrimonio natus sit, legitimus est praesumendus. C. I. 120. — L. 1. 3. n. 951.

Filii legitimi sunt, filii *naturales legitimati,* et *adoptivi,* C. I. 737. *Adoptio* est actus, quo in locum filii adsciscitur is, qui natura talis non est. Ex recentioribus legibus adoptatus perinde habetur, ac filius legitimus et naturalis eius dumtaxat, qui eum adoptavit, eiusque successionis ius acquirit, C. I. 202. 204. 210. 737.; C. G. 343. 344. 350; C. B. 1741. 1757.; C. L. 124. 129.; C. He. 268. Verum patris sui naturalis potestati non eximitur, nec in patris adoptantis potestatem et familiam transit, C. I. 210. 212.; C. G. 348. 349. Secus vero est ex C. A. 183.; C. H. 177.; C. B. 1765. Adoptio haec perpetua est, et ne mutuo quidem consensu dissolvitur, C. I. 217. Et ita etiam Iurisconsulti Gallici. Secus est ex C. A. 185.; C. B. 1768.; C. He. 269.

Filii legitimi et naturales, quoad donationes capiendas et quoad ius successionis tales habentur ex quo revera *concepti sunt,* dummodo *vitales* postea nascantur, C. I. 724.; C. G. 725.; C. A. 138. *Vitalis* natus est, qui natus est post 180.um diem a conceptione, C. I. 160. 162.; C. G. 312. 314.; C. A. 138., et perfecte natus est. In dubio, qui vivus editus fuit, vitalis natus fuisse praesumitur, C. I. 724. Abor-

tivi, si non supervivunt, uti mortui nati habentur. *Filii naturales* tantum, sive *legitimati,* sive *agniti,* ius successionis acquirunt ab inito parentum matrimonio, vel ex eo tempore quo postea agniti fuerint, C. I. 197.; C. H. 124. — *Filii legitimi* tantum, ius acquirunt successionis ex eo tempore, quo fuerunt adoptati, quasi, tunc primum concepti fuissent. C. I. 210. 217.; C. B. 1754. 1757. Nullum ex C. H. 177. adoptatus ius acquirit successionis, nisi ex testamento, vel ex previa conventione. Ex C. B. 1767. ius successionis excludi potest in adoptionis contractu.

Filiis *spuriis, incestuosis, adulterinis* leges nonnisi alimenta concedunt, quando nempe rite constet de eorum filiatione, C. L. 134. 135. 136.; C. G. 762.; C. I. 193. 752.; C. H. 139. 140. 141.

664. *Quid de infantibus; de impuberibus et puberibus; de minoribus et maioribus; de pupillis?* — Minores septennio *infantes,* quasi *non fantes, fandi impotentes,* dicuntur. Nisi rationis usum iam adepti sint, quamvis legibus humanis non teneantur, lege tamen tenentur naturali. — A septennio ad annum decimumquartum, si masculi; ad duodecimum, si feminae, *impuberes* dicuntur; *puberes* vero ultra praedictam aetatem; ex proxima nempe generandi potestate, ea aetate, adepta. — Impuberes, si desinunt esse sub patris potestate, patris morte vel filiorum emancipatione, *pupilli* appellantur, L. 239. *de Verb. sign.;* facti puberes, *minores* vocantur, filii usque ad 25. annum, aetatis ex Iure Romano, L. 1. *de Minoribus.*

Recentiori Iure, quavis alia sublata distinctione, qui vel quae nondum compleverint 21. aetatis annum *minor* nuncupatur; tali aetate expleta, vocatur *maior,* C. I. 323. 240.; C. G. 388. 488.; C. B. 2.; C. L. 97. 311. Ex C. H. 320. *maior* aetas anno 23.° expleto constituitur; C. A. 21. 174. anno 24.°; C. He. 14. anno 20.° expleto et matrimonio. — *Maior* est clericus in beneficialibus, et aliis spiritualibus causis, qui 14.um aetatis annum expleverit. C. *Si annum* 3. *de Iudic.* in 6.° — *Minore* aetate filius, nisi sit emancipatus, sub patria potestate constituitur. C. I. 220.; C. B. 1626. *Maior* vero regulariter sua ipse gerit negotia. Libere de sua persona et bonis disponere potest. C. L. 311. — Filiusfamilias ille dicitur, qui potestati paternae adhuc subiacet.

665. *Quaenam sit propria filiorum obligatio?* — Cum filii a parentibus exsistentiam habeant, ideo, praeter amorem, *pietatem* illis debent. Uti enim amor parentum est ad benefaciendum, ita amor filiorum est ad honorandum parentes, S. Th. 2. 2. q. 31. a. 3. ad 3.,

q. 26. a. 9. ad 1. ad 3. Quamvis autem amor honorem non importet, amorem honor includit, quoniam quem ex animo honoramus etiam amamus. Quare quando peccato filiorum sola caritas erga parentes laeditur, sola malitia in eo contenta illa sola est quae est contra pietatem filialem. Si vero illud peccatum aliam habet contra aliam virtutem malitiam, tunc nova haec species priori superadditur.

Pietas duo *per se* exigit, *reverentiam* et *obsequium, per accidens* vero *opem* praestandam, si indigeant. Hinc est quod peccatum contra pietatem laedere potest tum amorem, tum reverentiam et obsequium erga parentes, uti e. g. si filius, internum odium concipiat contra parentes, vel externe verbis aut alia ratione eos contristet, *contra amorem* peccat; si parentibus maledicat *contra amorem et contra reverentiam* peccat, si contemnat parentes et parentum praeceptum *contra reverentiam et obedientiam* peccat. Alia etiam species speciei contra pietatem accedere potest, e. g., si filius patrem infamet aut verberet, contra pietatem et contra iustitiam peccat. — C. He. 273. 275.

Maiori etiam aetate filii parentibus debent amorem, honorem et reverentiam, quia ipsi semper filii, illi semper parentes sunt. — S. Th. 2. 2. q. 26. a. 9. 10., q. 101. a. 7., L. 333.; C. I. 220.; C. G. 371.; C. H. 154.; C. A. 144. 154.

Reverentia laedi potest verbis, gestibus et factis, nempe graviter, in illis etiam, quae quoad alios levia sunt, dummodo levia prorsus non sint. Quare graviter filii peccant: *Verbis,* passim parentes aspere alloquendo: vel etiam nullum benevolentiae signum eis ostendendo; eos *praesentes* verbis contumeliosis appellando; vel eis *ex animo maledicendo; Gestibus,* torvis oculis eos aspiciendo, eis *praesentibus* irridendo, subsannando; *Factis,* manus in illos *considerate* levando, in signum ipsos percutiendi, eos criminum accusando, nisi de criminibus agatur in rempublicam perniciosis, ut est haeresis, perduellio, etc. — L. 333. 334.

Obsequium item graviter laeditur, parentibus non obediendo in iis, quae *ad domesticam gubernationem* et *oeconomiam* spectant, vel *ad bonos* pertinent *mores;* si tamen parentes serio et in re gravi praecipiant; excepta electione status, matrimonii ineundi, religionem ingrediendi, nisi tamen parentes ex iusta causa filiis hac in re contradicant. Grave pariter committitur peccatum, eos quasi parentes non agnoscendo, nisi id fiat ex iusta causa, et exterius tantum se eorum filium esse dissimulando. Minime vero peccant munia religionis contra parentum vetitum explentes. Nam quoad ea omnia, quae ad salutem pertinent « immediate subduntur Deo, a quo instruuntur per legem

naturalem vel scriptam ». S. Th. 2. 2. q. 104. a. 5. ad 2. — L. 334. 335.; S. Th. Quodl. 2. a. 9., 2. 2. q. 104. a. 2. 5.; C. A. 148.; C. L. 142.

Opem parentibus *egentibus* debent filii, eosque consequenter alere debent, et grave est religionem etiam ingredi, eos in egestate deserendo. Grave item est ex hoc capite non curare sacramenta aegrotantibus conferri; mortuos tradi sepulturae; pro eorum anima sacrificium aliquod offerri. — S. Th. 2. 2. q. 101. a. 2., a. 4. ad 4., q. 102. a. 2., q. 123. a. 5. ad 3.; L. 333. 335.; C. I. 139.; C. G. 205.; C. A. 154.; C. B. 1617.; C. He.: 271. 272.

666. *An filii parentibus debeant etiam propria bona?* — R. Negative. *Pietatem* filii parentibus debent, non *operas*. Quare, si filius in domo paterna operas praestet, v. g., fabri, sutoris, quod ex eis lucratur, suum est, deductis alimentis, quae a patre accipit; cum iam sua opera et labore, sustentari valeat, nec amplius paterna egeat sustentatione. Verum, si nihil petit, videtur ea patri remittere ex grato animo et pietate. Idem dicendum est de bonis a filio acquisitis, donatione, testamento, etc.; ea quidem filius sua facit, sed patri educationis expensas refundere tenetur. C. A. 150. 154.; C. B. 685. 1618. Neque tenetur de suis bonis patris debita solvere. Haec *iure naturali* constant, et iure positivo confirmatur, quod naturalem determinans obligationem parentibus adscribit usumfructum bonorum filiorum. — Ad *Ius positivum* quod attinet, distinguenda sunt *dominium,* seu proprietas bonorum, *ususfructus, administratio.* Distinguenda item sunt varia *bona* et varia *Iura;* Ius Commune seu Romanum, et varia Iura Recentiora, quae vigent in variis regionibus. — Cum ius parentum quoad filiorum bona partem constituat illorum iurium, unde *patria* habetur *potestas,* de eo magis in particulari mox dicemus patriam potestatem declarantes. — L. 488.; C. B. 1627.; C. He. 271. 272. 284. 293. 295.

667. *Quid patria potestas?* — *Patria potestas* est complexus iurium parentum in filios, eaque ex duplici causa exoritur: 1.° quia liberi ab ipsis vitam habuerunt, 2.° quia parentes eos debent convenienter educare. C. A. 147.; C. L. 137. Ea est ex Iure simul Naturali et Positivo, ius naturale definiente et determinante. Iura enim parentum in filios *ex iure naturali et civili* profluunt.

Iure Naturali parentibus, sive legitimis sive illegitimis, debetur *pietas;* nempe patri et matri, eaque ipsis aeque et perpetuo competit, quoad amorem et honorem, non tamen quoad obedientiam, postquam

filius maior effectus fuerit, vel emancipatus sit. C. I. 220. Parentibus praeterea competit potestas quoad ea, quae ad spiritualem filiorum salutem pertinent. Et haec etiam utrique pariter competit, immo et avo et aviae. Si vero inter se dissentiant, ille praevalet, qui filii saluti consulit. Et, patre mortuo, si dissentiat mater tutrix et avia paterna, haec potior erit. Bened. XIV. Ep. *Probe te* § 20. 21. 23., Ep. *Postremo mense* § 16. 17.; C. *Ex litteris* 2 *de Conv. infid.* — Parentum naturalis potestas in his, quae pertinent ad salutem animae, *infantia exacta,* finitur; in his quae pertinet ad electionem status finitur *pubertate,* C. *Cum virum* 12. *de Regul.;* C. A. 148.; in his quae pertinent ad domesticam curam et disciplinam *emancipatione* finitur. Verum in iis, quae spectant ad sustentationem corporis et generationem prolis, filii sui iuris sunt. Ac quoad matrimonium ineundum communiter nonnisi parentum consilium exquirere tenentur. L. 335. — Emancipatio autem naturaliter habetur, cum iam sufficienter per aetatem adoleverit filiusfamilias, ita ut iam paterfamilias ipse esse possit, et per se ipsum rite considerare, et se obligare circa ea quae ad personam suam et ad sua bona exteriora pertinent. C. 11. 12. *de Regul.;* S. Th. 4. D. 27. q. 2. a. 2., D. 38. q. 1. a. 1. q. ult. Sol. 3., 2. 2. q. 104. a. 5., S. q. 43. a. 2., q. 58. a. 5.; S. Basilii Magni Epist. 276., Migne vol. 32. col. 1011.

Iure Communi patria potestas soli patrifamilias competit, eaque per se perpetua erat, Inst. l. 1. t. 9. § 2. 3., t. 12.; lib. 1. tit. 6. ff. § 3.-5. *de Patr. pot.;* l. 8. t. 46. C.; C. 2. *de Convers. infid.* — Verum *ex Recentioribus Legibus* competit etiam matrifamilias, C. I. 220.; C. G. 372.; C. B. 1634. 1684. 1685.; C. L. 138.; C. He. 274. Sed mater ea non utitur, quamdiu ea utitur pater, cui principaliter competit, C. I. 46. 220. 230. 331.; C. G. 141. 373. 507.; C. A. 144. 147.; C. H. 154.; C. B. 1634.; C. L. 139. 155. — Competit autem in filios *legitimos et naturales,* in *naturales agnitos, in naturales agnitos et legitimatos,* et aliquo saltem modo etiam in *adoptivos,* C. I. 66. 184. 194. 210. 211. 220.; C. H. 154.; C. A. 183.; C. B. 1306. 1757. 1765.; C. L. 166. Cf. hic n. 663.

Patria potestas a patre exercetur, eoque mortuo vel absente a matre aequo iure, C. I. 46. 220. 231.; C. H. 154.; C. G. 141. 390.; C. A. 144. 147.; C. B. 1627. 1684.; C. He. 274. Attamen ius est patri morienti matri superstiti praescribere, quem velit in filiorum educatione et bonorum administratione modum servari, C. I. 235. 1059. Cf. C. G. 391.; C. B. 1852. seqq. Si mater secundas ineat nuptias, in potestate erit Consilii familiae vel Iudicis pupillaris,

ei permittere vel adimere tutelam, C. I. 237.; C. G. 395.; C. A. 255. — Deficientibus parentibus, et non nominato tutore, tutela iure spectat ad avum paternum; et, hoc deficiente, ad maternum, C. I. 244.; C. B. 1776. — Porro patria potestas partim in *personas,* partim in *res* filiorum exercetur, C. B. 1627.

Patria Potestas exercetur 1.° in personas facultate, quam habet pater retinendi domi filium, C. He. 273., nisi filius velit voluntarie nomen dare militiae. C. I. 221.; C. G. 374.; facultate quam habet pater moderate corrigendi et puniendi filium discolum; C. He. 275.; eum etiam a propria domo arcendi, et recurrendo etiam ubi opus sit ad tribunal, eumque collocandi in domo alia educationis seu correctionis, C. I. 222.; C. H. 155. 156.; C. G. 375. seqq.; C. A. 145.; C. B. 1631. 1632.; C. L. 143.; L. 3. *de Patr. pot.* C. — Insuper filius prohibetur sine parentum consensu in adoptionem se dare, C. I. 208.; C. G. 346.; C. A. 181; C. B. 1747., et matrimonium inire, C. I. 63.; C. G. 148.; C. A. 49. 153.; C. H. 1305.; C. L. 1058. 1061.; C. He. 98. Matre autem dissentiente, sufficit patris consensus. C. I.; C. G. ll. cc.; C. He. 274. Parenti postremo decedenti ius competit tutoris dandi. C. I. 242.; C. G. 397.; C. B. 1777.; C. He. 274.

Excepto matrimonio, quod ante pubertatem ex lege canonica nullum est, *quoad alios actus et contractus* filiifamilias *minores* naturaliter tantum obligantur, et si suo tempore restitutionem in integrum non petant, etiam civiliter obligari possunt, et qui cum eis contrahunt naturaliter et civiliter obligantur. Quare, si sponsalia inierint, si votum emiserint, sponsalibus et voto obligantur. Si quid donaverint dominium transferunt in accipientem, et si quid dono ipsi accipiant dominium licite acquirunt et retinent. C. I. *de Desp. impub.;* C. I. 1304.; C. G. 1314.; C. H. 160. 161.; C. A. 244. 246.; C. B. 106.; C. L. 98. 99.; Inst. l. 3. t. 19. § 6.; S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8., 4. D. 27. q. 2. a. 2.; L. 1. 3. n. 918.; Lugo de Iust. d. 22. n. 228. 295. 300.

Quamvis vero minor *valide contrahat,* ex Recentioribus Legibus *firmiter non contrahit,* si non observentur variae earundem legum praescriptiones, et tunc conceditur ipsis *restitutio in integrum,* quae in foro etiam conscientiae valet, cum huiusmodi lex sit definitiva iuris, et iusta: siquidem est *propter bonos mores* tuendos, propter familiarum pacem et bonum, propter bonum commune. — C. G. 2012.; C. I. 317. 319. 1899.

Ex C. I. *minor* restituitur, quia *minor,* et actio nullitatis admittitur; 1.° Si minor non emancipatus actum ex se confecit sine inter-

ventu patris seu eius legitimi repraesentantis. 2.° Si minor emancipatus actum ex se confecit, pro quo lex exigit assistentiam curatoris. 3.° Cum non observantur formalitates pro quibusdam actibus constitutas per speciales legis dispositiones. — Actio vero nullitatis non admittitur: 1.° Si *minor* mala arte et dolo occultavit suam conditionem *minoris*. 2.° Si agatur de obligatione ex delicto vel quasi delicto exorta. 3.° Si probetur quod solutum est, in commodum et utilitatis minoris fuisse conversum. — C. I. 1300. 1303. 1305. 1306. 1307. 1899.

Ex C. G. *minor* restituitur quia *laesus,* et actio nullitatis admittitur, si legis praescriptiones in contractibus *minorum* non fuerint observatae. Rescissio non admittitur: 1.° Si laesio ex casuali eventu contigerit. 2.° Si minor commercium aut artem aliquam exerceat quoad contractus initos ratione sui commercii seu artis. 3.° Si de obligatione agatur profluente ex delicto vel quasi delicto. 4.° Si probetur quod solutum est, in eorum cessisse commodum et utilitatem. — C. G. 1304. 1305. 1306. 1308. 1310. 1312. 2012.; L. l. 3. n. 514. 918. Cf. Troplong, della Vendita cap. 2. art. 1594. num. 166. seqq.

Ex C. H., non servatis legis formalitatibus, contractus minoris rescissioni obnoxii fiunt. Ad restitutionem autem non tenetur, nisi quatenus re accepta ditior evaserit. — C. H. 317. 420. 1163. 1304. 1764. 1765.

Ex C. A. non potest quidem generatim minor valide obligari sine consensu patris, aliisque legis praescriptionibus. Libere tamen disponere potest de rebus propria industria acquisitis, aliisque ipsi pro suo usu datis post adeptam pubertatem. — C. A. 151. 152. 244. 246. 248.

Ex C. B. minor indiget consensu sui repraesentantis pro quavis voluntatis declaratione, nisi haec ei iuridicum emolumentum procuret, vel nisi agatur de rebus eius liberae dispositioni relictis. Sine praedicto repraesentantis consensu, actus rescindi potest. — C. B. 108. seqq.

Ex C. L. 297. seqq. actus minoris sunt nulli, si fiant sine debita auctoritate. Sed ipsi hac nullitate uti non possunt quoad obligationes super res artis aut professionis propriae, vel si dolo utantur, ut tanquam maiores habeantur.

Patris potestas exercetur 2.° in res filiorum. *Ex Iure communi* filius initio *res patrisfamilias* erat: quidquid acquirebat patris erat. Deinde *peculium* recognitum est. Peculium est, quodcumque bonum proprium filii, separatum a paternis bonis. Quadruplex est: 1.° *Castrense,* acquisitum militiae vel occasione militiae; et hoc totum, perfecto dominio, filii est: impubes tamen eius administrationem non habet. — 2.° *Quasi-castrense,* acquisitum professione scientiarum, vel

liberalium artium, vel aliquo civili munere, v. g., iudicis, advocati, medici, magistri, ex officio vel beneficio ecclesiastico, et huius etiam perfectum dominium ad filium spectat ; administratio tamen ad patrem, si impubes ipse sit. — 3.° *Adventitium,* quod advenit filio aliunde quam a paternis bonis, neque patris intuitu, v. g. quod eidem filio provenit ex matre, ex materna linea, vel intuitu matris, vel acquisitum propria industria et labore, alienis liberalitatibus, casu et fortuna. Dominium proprietatis ad filium, usufructus et administratio huius peculii ad patrem, *quoad vivit,* spectat. Quare Iure Romano pater habet usumfructum *omnium* horum bonorum filii ; et hic usufructus nonnisi morte patris finitur, secus ac habetur *Iure Recentiore.* — 4.° *Profectitium,* quod vel ex bonis paternis acquisitum est ; vel patris intuitu filio est donatum. Et hoc, totum patris est, proprietate, usufructu, administratione. — Inst. l. 2. t. 9. § 1. 2., l. 3. t. 29. ; Lugo d. 5. n. 23. seqq.

Pater disponere potest de bonis *adventitiis,* si sint consumptibilia, cum onere tamen restitutionis. — Si filius negotietur extra domum patris ex aliis bonis quam paternis, lucrum est *adventitium.* Si laboret in domo paterna et a patre nutriatur, vel negotietur ex bonis patris, *profectitium* est. — « Si filius pecunia patris vel mutuo accepta, vel occulte surrepta suomet periculo negotietur, ita ut serio constituat patrem indemnem quocumque eventu conservare, certum est ex communi omnium sententia apud Laymann l. 3. tr. 4. c. 8. n. 12. lucrum omne ad proprietatem filii tamquam adventitium peculium pertinere. Cur id rei ? nisi quia tametsi lucrum omne pecunia patris comparat, ita comparat, ut lucrum totum derivetur non ex pecunia patris suapte natura sterili, sed ex industria filii, quae pecuniam reddit fecundam ». Ithur. Cas. 3. n. 6. — L. 488.

Paterfamilias et filiusfamilias pro una persona habentur. Cum igitur nemo secum ipso contrahere possit, si contrahunt, *civiliter* irritum est pactum. *Civiliter,* nam *naturaliter* vicissim obligantur et obligant. Inst. l. 3. t. 19. § 6. — Filiusfamilias, ne patre quidem consentiente testari potest de peculio adventitio vel profectitio ; potest vero, etiam invito patre, de castrensi vel quasi castrensi. Inst. l. 2. t. 12.

Ex Recentioribus Legibus minores iure inhabiles habentur *ad se* et *propria bona* tuenda. Hinc quoad utrumque eos repraesentat ille apud quem est patria potestas. C. B. 1630. ; C. L. 98. 100. ; C. He. 279. — *Administratio* omnium bonorum filiorum *minorum* est penes patrem vel matrem, vel tutorem, qui filiorum incapacitatem vel imperitiam supplere debent donec *maiores* fiant, vel *emancipationem* obti-

neant. Excipienda sunt, ex C. B. 1638.; C. L. 147.; C. He. 294.; C. I. 224. bona filio data cum exclusione, ab hac administratione patris. Cf. C. L. 146. 147. — *Maiores* suis gerendis negotiis omnino liberi sunt, nisi in aliquo casu id lex speciatim ipsis vetet, adeoque plenam habent administrationem bonorum suorum; *emancipati* vero eam non nisi limitatam habent. C. I. 323. 310. seqq.; C. G. 488. 476. seqq.; C. A. 149. 187. 251. Cf. C. L. 305. seqq. 311.

Unde is, qui patriam potestatem exercet, filii negotia gerit, C. I. 224. 242.; C. G. 389.; C. A. 149. 152.; is, non filius, in iudicio agit, haereditates filio obvenientes adit, confecto inventario, donationes acceptat, C. I. 226. 1059.; C. A. 205. 222. seqq. 243., eiusque bona administrat, C. I. 224.; C. G. 389.; C. H. 159.; C. A. 149.; sed bona sive immobilia, sive mobilia, iis exceptis quae servando servari non possunt vel deteriora fiunt, non potest alienare, hypotheca vel pignore obligare; neque item nomine filii mutuum accipere, aliosque actus exercere, qui simplicis administrationis actus excedunt, nisi ex causa necessitatis vel evidentis utilitatis, et civilis tribunalis decreto, C. I. 224. 225.; C. H. 164.; C. G. 389.; C. B. 1640. seqq.; C. L. 150.; C. He. 290. 299. 300.

Pater, vel mater patriam exercens potestatem, *usumfructum* habet eorum, quae filio obveniunt, successione, donatione, vel alio titulo *lucrativo,* C. I. 228. 229. 231.; C. G. 384. 386.; C. H. 160.; C. B. 1640. 1685.; C. He. 294., nisi bona filio vel testamento relicta, vel donatione data fuerint, ea conditione, ne usufructus ad parentes pertineat, C. I. 229.; C. G. 387.; C. B. 1651.; vel filio fuerint testamento relicta, vel donatione data ad aggrediendum aliquem vitae cursum, artem, vel professionem, C. I. 229.; aut ad eius educationem et instructionem, C. H. 162.; vel nisi, invitis parentibus donationem aut legatum acceptaverit, aut haereditatem filius adierit, C. I. 229. Excluduntur item ab eo usufructu illa, quae labore, professione, industria separata sibi filius acquisierit, C. I. 229.; C. G. 387.; C. B. 1650. 1651., et bona successionis filii, qua parentes declarati sunt indigni, C. I. 728.; C. G. 730. — Huic usufructui obligatio inhaeret alendi, sustentandi, educandi et instruendi filios. C. I. 230.; C. G. 385.; C. B. 1602. 1603. 1606. 1656.; C. L. 148.; C. He. 293. — Neque pater neque mater usumfructum habet bonorum filiorum naturalium. Eorum tantum bona administrare possunt, sed cum onere rationem reddendi etiam de fructibus; Gousset in a. 384. C. G.; C. I. 184. Cf. C. L. 166. 167.

Ex C. A. 149. 150. 151. 154. bona omnia, excepta administratione, ad filium simpliciter pertinent, pater tamen ex redditibus expensas educationis deducere potest. — Ex C. H. 161. ad parentes simpliciter pertinent bona a filiis acquisita eorundem parentum bonis. Ex eodem C. H. 160. ad parentem, patriam potestatem exercentem, pertinet ususfructus etiam eorum bonorum, quae filius suo labore et industria acquisivit.

Ex C. L. 145. 146. 147. ad parentes pertinet ususfructus bonorum, quae filiusfamilias acquirit suo labore, sua industria, suis mediis, vel quocumque alio gratuito titulo, nisi data fuerint cum exclusione huius ususfructus, vel filii acquirant armis, litteris, artibus liberalibus vel acquirant proprio labore et industria, sed vivant ex se cum patris permissu.

Huiusmodi ususfructus finitur *emancipatione filii,* vel morte, vel expleta *minori* aut *legitima aetate;* patre vel matre viduis, transeuntibus ad alias nuptias; *si pater patria potestate abutatur,* aut impositas obligationes non curando, aut bona male administrando, tribunalis sententia accedente; itemque cessat respectu coniugis, cuius culpa legaliter divortium sit pronuntiatum. C. I. 156. 228. 232. 233.; C. G. 384. 386.; C. H. 167. 172.; C. B. 1666. 1673. 1679. 1680.; C. He. 297. seqq. Ex C. B. 1661. 1662. ususfructus finem etiam habet matrimonio filii, et patris renunciatione. Ex C. G. 384. 386. ususfructus conceditur patri, et eo defuncto matri, innuptae permanenti, usque ad ann. 18. filiorum, vel eorum emancipationem. Cf. C. L. 149.; C. He. 274. 292. — Filio autem *maiore* facto, ea quae a parentibus gesta sunt, si facta fuerint secundum legem, rata manent, secus vero irrita ab ipso fieri possunt. Ac, si interim conflictus quoad bona inter patrem et filium, sub patria potestate, exoriatur, ad tribunal iste recurrere poterit. C. I. 224. 227. 1304.; C. G. 1314.; C. H. 165.; C. A. 271.; C. B. 1667. 1668.; C. L. 153. — L. 488. 543. 544.; Gousset 682. C. He. 283. 284. 297. seqq.

Patria potestas solvitur patris vel filii morte, C. H. 167.; C. L. 170.; C. He. 274.; *filii adoptione,* C. H. 167.; C. B. 1757. 1765.; C. A. 183.; *emancipatione filii,* C. I. 220. 311.; C. G. 372. 476.-479.; C. L. 170.; C. H. 167.; C. A. 172. 252.; emancipatur autem filius ex ipso iure per matrimonium, C. I. 310.; C. G. 476.; C. L. 304.; C. He. 14., secus ex C. A. 175. *Emancipatio,* actus legitimus est, quo pater filium suum minorem dimitti a sua potestate, ut sui iuris efficiatur. Emancipatio fieri non potest ante annum 18.um, C. I. 311., completum, C. He. 15. — *Solvitur* praeterea *aetate maiori,* C. I. 220.;

C. G. 372.; C. A. 172.; C. L. 170. Cf. hic 664. Ex C. B. 386., qui emancipationem non admittit, *declaratio maioritatis* haberi potest anno 18.° aetatis. — *Solvitur* item, *si pater patria potestate abutatur,* accedente sententia criminis, C. I. Poen. 392.; C. H. 171.; C. B. 1666. 1680.; C. A. 177. 178. Patria potestas in pietate debet non atrocitate consistere. — Si superstes sit mater, illam simpliciter non amittit, quamvis ad alias transeat nuptias. Potest tamen in hoc casu ex C. I. 237. a bonorum filii administratione removeri. Ex C. B. 1697. mater transiens ad alias nuptias amittit ex parte patriam potestatem. Cf. C. L. 155. seqq.; C. He. 286. — Parentibus interdictis, furiosis, amentibus, eorum patria potestas suspensa manet, C. I. 220. 229. seqq.; C. A. 179.; C. B. 1676. seqq. — Soluta patria potestate, filiusfamilias *sui iuris* efficitur. Sive autem sui iuris sit, sive adhuc patriae subsit potestati, cum ipso paterfamilias utiliter contrahere potest, et a 18.° aetatis anno potest testamentum conficere, C. I. 763. 1107.; C. A. 271. 596.; anno 16.°, sed limitate, ex C. G. 903. 904. — Inst. l. 1. t. 12.

668. *An possit filiusfamilias retinere lucra, quae ex proprio labore, sed non industria separata, in domo paterna ipsi obveniunt?* — Plures et graves theologi negant. Ratio est, quia tunc filiusfamilias laborans non nomine proprio, agere censetur tanquam membrum familiae, et sic omne lucrum bono familiae cedere debet. Illi praeterea non favet, sed obest omnino Ius positivum. Plures etiam et graves theologi affirmant. Ratio est, quia filius peioris conditionis non est, quam famulus; filio ergo cedere debet saltem merces, quae famulo vel extraneae personae laboranti deberetur. Illa certe deberetur filio, si ex conditione sua non tenetur laborare, et extraneam personam supplet, vel si extraordinarium et indebitum omnino laborem in domo paterna impendat. C. L. 144. Neque vero in duobus hisce casibus obesse videtur Ius positivum, cum sint extraordinarii, et, legitima epicheia, non comprehensi positivo Iure, quod casus respicit communiter contingentes. Sed tunc deducendae semper sunt expensae, quas fecerit pater in eo alendo, sustentando, educando, etc. Eas enim facere non tenebatur pro filio potente lucrari et volente. C. He. 272. — Inst. l. 2. tit. 9.; L. l. 3. n. 488. 3.° 544. 910.; S. Th. 2. 2. q. 57. a. 4.; Ithur. Cas. 3.; Gousset 683. 684. 991.

669. *An filius habeat dominium perfectum in bona mobilia ipsi data a parentibus aut cognatis?* — R. Affirmative, si primo usu sint consumptibilia, quia ipsi ad usum absolute dantur, nisi forte aliqua restrictio apposita fuerit, ut esset pecunia ad libros emendos, ad pen-

sionem solvendam, etc. — « Si non sint primo usu consumptibilia, ut libri, vestes, etc., filius non habet generatim nisi dominium utile, quia parentes fere non aliud ipsi conferre intendunt ». Ita Gur. 546. Verum dicendum potius videtur, eo ipso quod filii possint continuato usu propter propriam utilitatem res has consumere et destruere, habere dominium harum rerum etiam directum, licet forte restrictum, et non omnino absolutum, quatenus ex mente dantis, non nisi in eorum utilitatem res sit tota convertenda, ut, e. g., videre est in libris, vestibus, etc.

670. *An filius censeatur renuntiare usuifructui, ad quem ius habet, si, eo vidente et tacente, pater hunc usumfructum percipiat?* — R. Negative, saltem generatim loquendo. Ratio est, quia silentium in tantum aequivaleret renuntiationi, in quantum filius facile reclamare posset. Iam vero, quin id facile possit, plerumque metus reverentialis obstat. — Ex C. I. 234. si, cessante usufructu, adhuc pergant parentes illum percipere, filio apud ipsos morante, et quin constituta fuerit conditio reddendae rationis, parentes vel eorum haeredes non tenentur nisi ad fructus exsistentes a die, quo postulantur.

II. — OBLIGATIONES PARENTUM ERGA FILIOS

671. *Quaenam sit propria parentum obligatio?* — Parentes principium sunt exsistendi filiorum; et filii aliquid patris sunt. Quare, praeter amorem, parentes debent filiis sive legitimis sive illegitimis *providentiam,* scilicet filiis providere debent *quoad corpus, quoad animam, quoad statum* L. 336.; S. Th. 1. 2. q. 100. a. 5. ad 4., 2. 2. q. 26. a. 9.

Providentiam debent quoad corpus; adeoque graviter parentes peccant si eos, nondum in lucem editos, periculo exponunt abortus, si natos iam exponunt publicis misericordiae locis, nisi id faciant ex gravi causa. Eos praeterea alere debent, nisi tamen aliunde se alere possint et non indigeant, sive sint legitimi, sive illegitimi, sive *spurii, C. Cum haberet* 5. *de Eo qui dux.;* C. I. 752.; C. G. 762.; C. H. 139.; C. A. 166.; C. B. 1602. 1627. 1705. 1708. Et si agatur de alimento ad vitam necessario, filium alere tenentur, quamvis iste portionem bonorum sibi a parentibus datam dissipaverit, quia semper filius est. — Ad id autem tenentur simul pater et mater ex C. I.

138.; C. G. 203.; vel pater primum, ut ex Iure Communi, L. 9. C. *de Patr. potest.*, ex Iure Canonico, C. 2. *de Convers. in fid.*, C. A. 141. 143. 167.; C. H. 155.; C. B. 1627. 1634. 1709. 1739.; C. L. 140. — Adoptivum etiam alere debet adoptans, C. B. 1766., in casu necessitatis ex C. I. 211. — Mater vero tenetur lactare prolem proprio lacte. Id enim postulat ipsa lex naturalis. Attamen haec obligatio *per se* non urget sub gravi; cum gravis deordinatio secus non habeatur. A levi autem culpa excusat *necessitas,* si, e. g., mater sit debilis; *notabilis utilitas,* si, e. g., mater deberet aliam occupationem deserere, qua sustentationem sibi et suae familiae comparat; *consuetudo,* apud nobiles familias vigens. Tunc vero mater tenetur sub gravi peccato bonam nutricem quaerere. — L. 336. 949. 951.; C. A. 218.; C. B. 1635.

Providentiam debent quoad animam; quare sub gravi parentes debent filios docere ea, quae necessaria sunt *ad aeternam salutem,* eos bonis moribus imbuere verbis et exemplis, a proximis peccandi occasionibus arcere, debita moderatione corrigere, ne ad iracundiam provocati peiores fiant, eosque delinquentes coercere, implorato etiam iudicis officio, si necesse sit, C. I. 222.; C. G. 377.; C. H. 155. 156.; C. A. 145.; C. C. 1631.; C. L. 143. Quapropter graviter peccant parentes, sinentes filios libere pravis sociis comitari, pravos libros et ephemerides legere, pravas officinas et scholas frequentare, nisi adsit gravissima causa eos excusans, et harum officinarum et scholarum pericula removeantur. Leo XIII. Litt. Enc. *Sapientiae christianae* 10. Ian. 1890. § *Locus admonet.* — L. 339.; C. He. 277.

Probari non potest nova inducta, quae dicitur, educatio puritatis, quae in eo est, ut pueris ea quae ad res venereas spectant manifestentur. Hac enim manifestatione non avertitur periculum, sed gignitur et augetur, crescente evidenter ex earum occultarum rerum cognitione ipsa naturali prava inclinatione ad eas experiendas. S. C. Ind. 18. Ian. 1908. ad Ep. Barcinon.

Providentiam debent quoad statum; unde parentes debent filios arte aliqua vel litteris instituere, secundum morem regionis et conditionem familiae. Curare debent, ut filii, qui velint matrimonium inire, honestum ineant matrimonium; et, si filiarum pudicitia in periculo ideo versetur, debent saltem ex caritate eas dotare. Quin immo non desunt qui absolute tenent, patrem obligari ad dandam dotem filiae, quod C. H. 1340. 1341. et C. A. 1220. 1222. 1231. praescribitur, sive contrahat dignum matrimonium, sive religionem ingrediatur, itemque obligari ad dandum patrimonium filio, qui velit sacerdotium

suscipere, L. l. 6. n. 819. Ratio est, quia ut pater debet filiis honestam et convenientem collocationem procurare, ita tenetur ipsis media ad illam obtinendam necessaria suppeditare. Attamen ex C. I. 147. et ex C. G. 204. nulla filiis competit *actio* contra parentes, nolentes quidquam suo patrimonio detrahere, ut filii aut filiae matrimonium inire possint, aut alio simili titulo. Cf. C. B. 1610. 1620. 1621. — Si parentes sua bona dilapident, et ideo filios egenos derelinquunt, gravi profecto non vacant peccato. Neque a peccato excusari possunt, si non adhibeant saltem mediocrem diligentiam, ut acquirant bona, quibus filii alantur, habeantque haereditatem secundum suum statum. Maxime vero tenentur proli relinquere libertatem quoad electionem status; et graviter peccant invitos ad matrimonium vel religionem cogentes vel eos avertentes a tali statu. — L. 336. 337. 339. 740., S. Th. 2. 2. q. 101. a. 2.; Ferraris v. *dos* a. 2. n. 1.-5.; Sanchez de Matr. d. 26. n. 7.; C. I. 138. 230.; C. G. 203. 385.; C. A. 139. 148.; C. H. 155.; C. He. 275. 276.; E. M.

672. *An parentes filios aliquando exhaeredare possint?* — R. Affirmative; ob iustam tamen et gravem causam criminis contra ipsos parentes, quod talem poenam mereatur. Id constat primo iure naturali. Aequum enim omnino est, ut parentes possint filios, in ipsos graviter iniuriosos, tali poena plectere, et eiusdem poenae timore in proprio officio continere. Constat praeterea iure positivo. Etenim *Ius Romanum* hanc potestatem in parentibus agnoscit, et plures casus determinat, quibus parentes filios exhaeredare possunt. Ac ob eandem criminis rationem possunt filii exhaeredare parentes, et fratres exhaeredare fratres. *Novella* 115. cap. 3. 4., *Novella* 22. cap. 47. — Idem ex *Iure Hispano* habetur 848. seqq.; ex *Iure Lusitano* 1875. seqq. et *ex Iure Austriaco* 768. seqq.

Ex Iure Helvetico 477. dispositione mortis causa, potest haeres *legitima* privari, quando gravem commiserit reatum contra disponentem vel contra personam intime ei coniunctam; quando contraivit graviter contra suas obligationes familiae erga disponentem vel erga personam spectantem ad eiusdem familiam.

Ex Iure Germanico 1938. 2333. seqq. 2339. seqq. potest quis testamento consanguineum vel coniugem excludere a successione, quin heredem instituat. — Variae praeterea causae indignitatis ad successionem assignantur, quas causas, successione devoluta, opponere potest quilibet habeat interesse in exclusione indigni. — Ac propter graviora quaedam, maxime contra pietatem crimina, eadem fere, ac ea

quae indignitatem ex C. I. et ex C. G. constituunt, potest quis, testamento, suo necessario haeredi adimere portionem ex lege ipsi reservatam. — Quando aliquis descendens prodigus fuerit, vel graviter aere alieno oneratus, potest testator reducere portionem lege reservatam illi descendenti, eam attribuendo aliis haeredibus legitimis, tanquam substitutis fideicommissariis. Potest etiam administrationem committere executori testamentario, et descendens ius tunc habet ad integros annuos reditus.

Ex Iure Italico 725. 1081., et *ex Iure Gallico* 727. 955. 1046. 1047., non habetur quidem exhaeredatio proprie dicta, sed generatim statuitur incapacitas et indignitas succedendi ratione criminis, et revocabilitas ipsius donationis factae ratione ingratitudinis, ob determinata quaedam delicta; si nempe 1.° vitae testatoris fuerint insidiati; 2.° si alio crimine, saevitiis vel gravibus iniuriis rei in eum fuerint; 3.° si alimenta ei denegaverint; 4.° si calumniose eum gravis criminis ex Iure Ital. vel criminis capitalis ex Iure Gall. accusaverint; et 5.° ex Iure Ital., si ad testamentum condendum vel mutandum coegerint, vel ab eo condendo aut revocando impediverint. — L. 340. 948. 949.; Ferraris v. *Exhaeredatio.*

673. *An parentes teneantur in foro conscientiae legitimam filiis secundum leges relinquere?* — Parentes, verius et secundum communem doctrinam, debent ex civili lege *legitimam* post mortem relinquere filiis suis, sive maribus sive feminis, *naturalibus et legitimis,* immo etiam *naturalibus iure agnitis et legitimatis,* nec non *legitimis* seu *adoptivis,* nisi gravis adsit causa. Lex enim iusta est, et in conscientia quidem obligans. Parentes de lege naturali providentiam filiis debent quoad corpus et quoad statum. Quare lex positiva *legitimam* determinans reapse legem naturalem interpretatur et definit. Sed rariores quosdam necessitatis casus non excludit, quibus aliter agendum ipsum filiorum et familiae bonum suadeat; quod etiam timoratorum praxi confirmatur. — L. 215. 740. 947. 950.; H. A. 237.; La Croix p. 3. l. 2. n. 1173.; Gousset 794.

Nullum vero dubium est, quod possint parentes, attentis civilibus legibus, *manualia dona* praesertim remuneratoria filiis facere; si enim haec non prohibentur pro amicis, neque pro coniunctis prohibentur, aut pro piis causis. Possunt praeterea etiam, iisdem personis, maioris momenti dona efficere, si ex meris reditibus fiant; quia horum sunt pleni et liberi domini, neque, ipsis civilibus legibus, tenentur patrimonium reditibus augere. Tandem, si iusta et proportionata gravis

adsit causa, possunt etiam, si *legitima* filiorum non laedatur, donationem efficere ex iis quoque, quae patrimonium constituunt. Ratio est, quia lex, *legitimam* determinans, hanc dat parentibus facultatem, ut de reliquis bonis libere disponant pro aliis. Si ergo pater ea aliis extraneis relinquere potest, donare potest etiam ipsis filiis, si rationabilis adsit causa ita agendi, et *legitima* non laedatur. — Illud autem notandum est, quod habet Lugo d. 23. n. 147., nempe « parentes, si *inofficiose* donaverint, h. e. in praeiudicium *legitimae* filiorum, eorum donationes revocari possunt a filiis. Non tamen est *invalida* donatio, sed *irritari potest* ». Idque valet etiam in Iure Italico et Gallico; non enim in utroque hoc Iure dicitur quod *est irrita,* sed quod *erit irrita,* scilicet *per reductionem irritanda.* C. I. 821. 1091.; C. G. 920.; C. He. 522.; C. A. 775.; C. H. 654.; C. L. 1492. 1789. — L. 740. 950.

III. — OBLIGATIONES CONIUGUM

674. *Quotuplex inter coniuges iurium et obligationum genus?* — Matrimonium est viri et mulieris coniunctio, individuam vitae consuetudinem continens. Inst. l. 1. t. 9. § 1.; C. B. 1353.; C. A. 44. Unde triplex ex matrimonio iurium et obligationum genus promanat, quoad *personas,* quoad *bona,* quoad *corpus.* De iuribus et obligationibus utriusque coniugis *quoad corpus* in tr. de Matr. dicendum erit. Quare hic de aliis tantum dicemus. — C. A. 89.

Obligationes *quoad personas,* aliae mutuae sunt, aliae alterutrius tantum. Mutuae sunt mutuus amor, mutuum adiutorium quoad corpus, quoad animam, quoad coniugale debitum, et communem habitationem, communem mensam et torum. Marito competit potestas maritalis in uxorem et praecipua patria potestas in liberos. Uxorem autem secundum propriam conditionem alere tenetur. Uxori tanquam matri competit prolem educare, licet dependenter a marito, et curam rei familiaris habere, dependenter item a marito. C. He. 163.; C. H. 62.

675. *Quaenam sint iura et obligationes coniugum quoad personas?* — Caput uxoris est vir, adeoque uxor sub viri potestate est, in iis quae ad matrimonium, i. e. quae ad individuam vitae consuetudinem pertinent, ad Eph. 5., 22. seqq.; C. A. 91. Quare uxor sine consensu viri, nequit obligari *voto,* S. Th. 2. 2. q. 88. a. 8. ad 3.; L. 1. 3.

n. 234.; nequit regulariter obligari *contractu;* nequit sine consensu viri *peregrinari,* et *viri domicilium* regulariter *sequi debet,* C. I. 131. 134. 135.; C. G. 214. 217. 220. 221. 222.; C. H. 58. 61.; C. A. 91. 92.; C. B. 1354.; C. He. 160. 170.; C. L. 1193., licet sine causa maritus domicilium mutet; dummodo uxor possit eum sequi sine gravi seu animae, seu corporis detrimento, et C. H. 58. ac C. L. 1186. non in extraneam nationem. Eodem C. L. 1189. potest uxor scriptum publicare sine consensu viri. — C. *Pervenit* 1. *de Coni. lepr.;* Sanch. de Matr. l. 1. d, 41. n. 2. 4.; L. 351. l. 6. n. 977.; S. Th. S. q. 64. a. 6. ad 1., Quodl. 4. a. 11. Cf. V. 2. n. 1052.

Sine mariti consensu, et praeter casus lege exceptos, uxor in iudicio agere non potest; C. I. 134.; C. H. 60.; C. L. 1192. Ex C. He. 168. quodcumque fuerit bonorum regimen, uxor in iudicio stare potest. Sed in causis cum tertiis, quoad bona allata, a marito repraesentatur.

Viro quidem *reverentiam, obsequium et obedientiam praestare debet uxor,* in iis quae spectant ad domus gubernationem et bonos mores; sed eius socia, non famula est. Quare, si ipsa est dives, aut nobilis non cogitur praestare viro, quae suae dignitatis non sunt, v. g., coquere cibos, verrere domum, etc. Si tamen viro non obediat *in re gravi,* graviter peccat, et viro modica quaedam coercitio permittitur. 1. Petri 3. 5. seqq.; L. 351. 352. 356., l. 6. n. 972.; Sanch. de Matr. l. 6. d. 6. n. 14. — C. I. 131.; C. G. 313.; C. H. 57.; C. B. 1354. 1356. 1357.; C. L. 1185. 1189.; Leo XIII. Enc. *Arcanum* 10. Febr. 1886.

Vir vicissim *amare* et *tueri debet uxorem,* ad Eph. 5., 25.; C. I. 132.; C. H. 57.; C. G. 213.; C. L. 185.; eam *alere, cum ea habitare;* adeoque *diu* ipsi abesse non licet, nisi ex gravi causa, Gen. 2., 24.; C. I. *de Coni. lepr.;* C. I. 130. 132.; C. G. 212. 214., et ne peregrinationem quidem longam inire, muliere invita, C. 8. *de Voto.* Non tenetur tamen plerumque maritus secum ducere uxorem, cum magno incommodo et impensis, quando negotiorum causa circumcursari contigerit. C. 9. § *In tanta de Voto.* Peccat vero graviter maritus, si verbis contumeliosis vel infamatoriis afficiat uxorem; si illam impediat circa praecepta Dei vel Ecclesiae sine iusta causa, si graviter caedat uxorem, si gubernationem domus et rem familiarem negligat. Ad Col. 3., 18. 19.; L. 356. — Sanch. de Matr. l. 9. d. 5. n. 17.; S. Th. 2. 2. q. 26. a. 11.

In his, quae pertinent ad mutuum vitae adiutorium, paris iuris sunt vir et uxor, cum matrimonium mutui adiutorii causa ineatur.

Hinc mutuo sibi debent, *amorem, fidelitatem, assistentiam, subsidium,* ad Eph. 5. 25.; Matth. 19., 5.; 1. ad Cor. 7., 3. seqq.; C. I. 130.; C. G. 212.; C. H. 56.; C. A. 90.; C. L. 1184.; ac si quid adversi alteri acciderit particeps alter esse debet. Quare mulier virum alio migrantem valetudinis causa, vel in poenam, et vir mulierem sequi debet, L. 353., 1. 6. n. 957. 977., et alter alteri egenti, etiam in exilium acto sua culpa, vel carceri incluso, immo et ab eo separato, dummodo non sua culpa, si facultates habeat, alimenta debet praestare, et vir alere debet uxorem, etsi indotatam duxerit, vel dos casu perierit. C. I. 132. 133. 142.; C. G. 214.; G. B. 1360. 1361.; C. He. 159. 160. 161.; Sanch. de Matr. l. 9. d. 4. n. 20., d. 5. n. 8. 14.

Neutri fas est, altero invito, *religionem ingredi,* C. un. Extr. *de Voto;* et qui transit, coniuge invito, ad religionem, revocari potest, C. 3. 12. *de Conv. coni.;* nec viro, uxore invita, ordines, immo nec tonsuram fas est accipere, C. 4. *de Temp. ord.* in 6.°, praeterquam si ab ea iuste et ex iure quoad habitationem diverterit. L. 1. n. 969. — Cf. 1. ad Tim. 2., 8.-15.; 5., 9.-14.; ad Eph. 5., 22.-33.

676. **Nota**: Possunt filii et uxor accipere alimenta a debitis gravato qui non est solvendo, cum ipse ad eos alendos ex stricta pietate, et etiam ex legali iustitia teneatur; neque minus eos alere teneatur, quam alia solvere debita. Immo id possunt, etiamsi paterfamilias alia contrahat debita, modo tamen ipsi non habeant aliunde sustentationem. Neque vero post patris mortem filius ea patris debita solvere tenetur, si pater nulla filio bona reliquit, illa enim obligatio omnino patris personalis erat. — « Nequit tamen uxor uti ad sustentationem familiae pecuniis a viro datis ad solvenda debita, nisi in casu, quo familia graviter egeret; tunc enim huic prius vir succurrere tenetur, ideoque uxor tunc utitur iure suo. Ita Laym., qui subdit mercedes operariorum ad necessarios usus debitoris praeferendas esse etiam creditoribus hypothecariis ». L. 695. 354.

677. *Quaenam sint iura et obligationes coniugum circa bona?* — Si *Ius naturale* inspiciatur, maritalis societas non impedit, quominus et maritus et uxor retineant proprietatem, usumfructum et administrationem etiam bonorum, quae habebant ante matrimonium, et quae acquirunt durante matrimonio. Concurrere tamen debent ad expensas ob communia onera necessario sustinenda. Convenit autem, ut maritus vel omnem habeat bonorum administrationem, vel uxorem certe coadiuvet, quantum necesse est ad eius imbecillitatem supplendam. — Si vero *Ius positivum* inspiciatur, amplior est hac in re mariti po-

testas. Hinc varia Iure positivo distinguuntur bona uxoris. — S. Th. 2. 2. q. 57. a. 4.

Bona uxoris alia sunt *dotalia,* quorum fructibus vir gaudet ad onera matrimonii sustinenda; alia sunt *paraphernalia,* nempe *praeter dotem,* quae uxor habet praeter dotem, et quae sibi specialiter reservat; alia *communia,* quae pactis coniugum aut determinatione legis in societatem quandam conferuntur. — Possunt coniuges ante ineundum matrimonium determinare quibus conditionibus subiicienda sint ipsorum bona, servatis quibusdam legis statutis. Si haec facere omiserint lex supplebit.

Ex Iure Romano: Uxor habet dominium directum *suae dotis,* maritus vero usumfructum et administrationem. Mortuo viro, omnibus creditoribus mariti personalibus praefertur, et etiam in vita dotem iuridice repetere potest, si timeat, ne vir fiat impotens ad illam restituendam. Si dos consistat in pecunia, aut in aliis usu consumptibilibus, aut in rebus aestimatis traditis, dotis quidem plenum dominium viro tribuitur, sed cum obligatione valorem restituendi, translato pro uxore dominio in omnia bona mariti pro rata seu quota suae dotis. — Uxor habet plenum dominium et administrationem bonorum *paraphernalium,* ita ut de his maritus, ipsa nolente, nihil disponere valeat. Hinc quoad illa nullatenus uxor a marito dependet. — Proprietas et utilitas bonorum *communium* pertinent ad utrumque coniugem; sed administratio eorundem pertinet ad solum maritum. Haec autem communitas bonorum varias conditiones seu restrictiones admittere potest, et idcirco attendendum est ad varias locorum dispositiones. — Gur. 549.; Elbel. 69.; L. 489., Troplong della Prescrizione c. 3. n. 483. seqq.

Ex Recentiori Iure: Distinguere in primis possumus bona *uxoris,* bona *mariti,* et bona *communia.*

Quoad bona uxoris, haec item sunt vel dotalia, vel extradotalia, seu paraphernalia. — *Dos* sunt bona marito *allata* matrimonii oneribus sustinendis. Bona autem quaecumque uxoris in dotem non constituta, ut *paraphernalia* habentur. C. I. 1388. 1425.; C. G. 1540. 1575.; C. A. 1218. — Ut sit *dos* necesse est: 1.° ut *hoc nomine* expresse constituta fuerit, C. I. 1388.; C. H. 1336. Quare dotalia non sunt, quae mulieri donantur contractu matrimonii, nisi aliud expresse cautum sit. Secus vero est ex C. G. 1541. Potest autem *dos* comprehendere bona omnia, etiam futura, C. I. 1389.; C. G. 1542.; C. A. 1218. 1227.; C. H. 1336. 1337. — 2.° Ut *instrumentum* per notarium conficiatur et, si dos ab ipsis coniugibus constituatur, *ante matrimonium,* C. I. 1382. 1391.; C. G. 1394.; *post matrimonium* enim

dos nec constitui, nec augeri ab ipsis potest. C. I. 1341.; C. H. 1338.; et ex C. G. 1543. neque ab aliis. Cf. C. A. 1225.; C. H. 1344. — 3.° Ut *ex Iure Civili* initae sint nuptiae. L. 3. *de Iure dot.*; C. I. 93.; C. G. 165.; C. A. 44.; C. H. 42.

Qui dotem constituit eam ex suis bonis praestare debet, etsi mulieri propria bona non desint, C. I. 1392. 1393. 1394. 1395.; C. G. 1544. 1545. 1546.; C. A. 1224., Cf. C. H. 1340. 1341., et evictionem praestat, C. I. 1396.; C. G. 1547. Vir autem pro dote ad cautionem non tenetur, nisi ad eam conventione facta obligetur, aut adigatur per iudicis sententiam, si dos periculo exponatur, et dos ab eo fuerit constituta, qui dotatae, ea deficiente, alimenta praestare cogeretur. C. I. 1400.; C. G. 1550. 1563.; C. A. 1245. Cf. C. H. 1345. 1349. 1358.

Ea quae dotis causa dantur, alia transeunt in plenum viri dominium, alia non, et permanentem dotem constituunt. — In plenum dominium viri transeunt res, quae usu consumuntur, C. A. 1227.; res sive mobiles sive immobiles, quae ei *in solutum,* dantur, C. I. 1403.; C. G. 1553.; res mobiles, si aestimatae datae fuerint, C. I. 1401.; C. G. 1551., non item immobiles, nisi id palam fuerit expressum, C. I. 1402.; C. G. 1551.; C. A. 1228. Ex C. H. 1346., si nihil in contractu matrimonii determinetur, uxor servat dominium omnium suorum bonorum dotalium. Cf. C. B. 1227. 1228. — Eorum bonorum, quae *permanentem dotem* constituunt, dominium naturale et directum penes uxorem remanet, civile et utile transit in maritum. C. A. 1227. 1228. 1230. Quare, vi naturalis et directi dominii uxoris, dotis incrementum vel damnum uxoris erit. Vi civilis et utilis dominii mariti, vir habet bonorum dotalium administrationem et usumfructum; unde bona dotalia administrat quasi sua, pro ipsis in iudicio agit, C. I. 1339; C. G. 1549.; C. H. 1357. 1360., et omnia quae fructuum nomine continentur sua sunt ab inito matrimonio, C. I. 1399.; C. G. 1549.; C. A. 1227.; et si pecunia numerata promissa fuit, usurae ipso iure ei debentur, licet dilatio solutioni stipulata fuerit, C. I. 1397.; C. G. 1548. Verum maritus debet eam diligentiam praestare in rebus dotalibus administrandis, quam in suis rebus praestat, et omnes implere debet usufructuarii obligationes, C. I. 1408.; C. G. 1562., *fructus* autem ad alendam familiam adhibere tenetur, ideo enim *fructus* ipsi assignantur, scilicet ad ferenda onera matrimonialia. — Potest mulier *officio iudicis* separationem bonorum dotalium obtinere, si dos in periculo sit, vel res viri in malum vergant, vel ab ipso sit iudicialiter separata, C. I. 1418.; C. G. 1563., qua impetrata, ipsa, loco

mariti, dotalia bona administrat, C. I. 1424.; C. C. 1449.; C. H. 225. 1365., sed domesticis necessitatibus et filiorum institutioni simul cum marito providere debet, C. I. 1423.; C. G. 1448. Cf. C. A. 1241. 1263. — Constitui potest in contractu matrimonii, 1.° quod uxor singulis annis recipiat partem fructum pro minutis expensis, C. I. 1399. C. G. 1549.; 2.° quod coniux superstes super dote lucrum aliquod percipiat, salva filiorum legitima, C. I. 1398. — L. l. 3. n. 539.

Bona dotalia regulariter, constante matrimonio, alienari non possunt, et facta alienatio, revocari poterit ab ipso etiam marito, qui alienationi consensit, C. I. 1407.; C. G. 1560. — *Bona dotalia,* nempe *omnia* ex C. I. 1405., *immobilia* tantum ex C. G. 1554. — *Regulariter,* alienari enim possunt ex gravi necessitatis vel utilitatis causa, ex tribunalis decreto et utriusque coniugis consensu, C. I. 1405.; C. G. 1558.; C. H. 1358. seqq.; vel si alienatio permissa fuerit in ipso matrimonii contractu, C. I. 1404.; C. G. 1557. — *Alienari non possunt* ob quamvis causam ex C. I. 1405., nihil distinguente, excepta causa filii alicuius collocandi ex G. C. 1556. Alienatio vero comprehendit etiam permutationes, servitutes, hypothecas, C. I. 1404. 1405.; Cf. C. G. 1554. 1559. — *Constante matrimonio,* quare etiam post separationem ex C. I. 1405.; Cf. C. G. 1449. Si vero, constante matrimonio, mulier aes alienum, vel quamlibet obligationem *legitime* contraxit, post solutum matrimonium bona etiam dotalia creditoribus obligantur ex C. I. 1407., secus vero ex C. G. 1558. 1560. Cf. C. A. 1260.

Soluto matrimonio, dos cessat, et restituenda est. — Dos uxori restituenda est, vel eius haeredibus. C. A. 1229.; C. H. 1365. Res quarum dominium civile et utile tantum penes maritum erat, in propria specie sunt *statim* restituendae, ut tunc sunt, C. I. 1409. 1411. 1412.; C. G. 1564. 1566., 1567.; C. H. 1367., et si culpa mariti deteriores factae sint, detrimentum ipsi aestimatur, C. I. 1408.; C. G. 1562.; C. H. 1360. 1375. — Rerum vero, quarum plenum dominium habuit maritus, pretium tantum est *infra annum* restituendum, C. I. 1401. 1410.; C. G. 1551. 1565.; C. H. 1347. 1366. 1370. Ex his potest mulier sibi retinere lintea et quae ad ordinarium ipsius usum sunt necessaria, eorum actuali pretio detracto, si eorundem facta aestimatione, data ipsa primum fuere, C. I. 1411.: C. G. 1566. Cf. C. H. 1384. — Restituendi praeterea sunt fructus ultimi anni matrimonii, pro rata temporis. Annus a die celebrati matrimonii anniversaria computatur. Sed potest vidua pro suo arbitrio vel hos fructus exigere, vel alimenta toto luctus anno. Ipsi praeterea debentur hoc anno habi-

tatio et vestes luctus, C. I. 1415. 1416.; C. G. 1570. 1571.; vestes tantum luctus, C. H. 1879. Cf. C. A. 1242. 1243. — Tandem soluto matrimonio, lucra etiam seu *incrementa dotalia* coniugi superstiti debentur ex bonis defuncti, si de eis pactum in matrimonii contractu adfuerit. C. I. 1398.

Bona paraphernalia seu extradotalia ea sunt, quae extra dotem uxor sibi reservat. C. H. 1381. — Haec *pleno iure sunt uxoris*, adeoque ea administrat, eorumque usufructu potitur, C. I. 1427.; C. G. 1576.; C. H. 1382. Non potest tamen immobilia alienare, neque pro eis in iudicio, se sistere sine expresso mariti consensu, aut, renitente marito, sine sententia tribunalis. C. I. 134. 136.; C. G. 215. 217. 1576. 1538.; C. G. 1387., Cf. C. A. 91. Quod idem dicendum est ex C. G. 1536., si uxor in bonis sit prorsus separata. — Si vero maritus ea administrat *ex* mandato uxoris *expresso vel tacito* et fructus percipit, fructus tantum restituere debet, qui tunc sunt, cum mulier petit, aut moritur; omnes vero fructus quos percepit restituere debet, si apposita fuerit mandato conditio, ut redderet rationes fructuum, vel si mulier saltem extraiudiciali actu se opposuerit. C. I. 1427. seqq.; C. G. 1576. seqq. Verum ex C. H. 1384. 1389. seqq. si paraphernalia bona ab uxore marito administranda tradantur, dotalibus bonis tunc aequiparantur, quorum dominium penes uxorem permanet. Ex C. A. 1238. 1239., nisi uxor se opponat, iuris praesumptione censetur marito tanquam legitimo procuratori concredita administratio liberi patrimonii uxoris. Ipse vero respondet tantum de rei substantia seu de capitali; sed non tenetur dare rationem fructuum perceptorum, nisi id convenerit expresse. — Ad bona paraphernalia spectant, et uxoris sunt ea bona, quae, durante matrimonio, ex suis bonis, vel ex singulari industria, vel ex suo extraordinario labore acquirit, praesertim si mercaturam suo nomine exercet, vel etiam aliquid subtrahendo de sibi concessis ad victum, vestitum, recreationem, etc., tum etiam ea, quae ipsi data fuerint cum expressa conditione, ut viro non cedant. C. A. 1237. — L. 3. n. 541.

Quoad bona mariti. — Nullum bonorum mariti dominium uxor habet. Verum cum uxor socia sit viri, et vir uxorem alere debeat pro sua conditione, uxor iure suo sumere sibi potest ea, quae sibi hac de causa sunt necessaria. Lugo de Iust. et Iur. d. 16. n. 72.; Less. de Iust. et Iur. l. 2. c. 12. n. 85., ac si ex consuetudine regionis receptum est, ut uxor aliquid impendat ex bonis viri, hoc etiam efficere potest, Lugo l. c. Quare potest uxor sumere non solum ea, quae corpori sunt necessaria, sed etiam quae ad animum levandum et ad sui

status decentiam pertinent. Lugo l. c. n. 68. 70. Neque vero id potest *pro se* tantum, sed etiam *pro filiis* ex eo matrimonio susceptis, *pro utilitate familiae,* vel ad aliquod eius damnum removendum, idque invito etiam viro. Quare potest res viro prodigo subtrahere, ad ea pro familia in posterum reservanda, vel viro avaro ad moderatas eleemosynas faciendas. Lugo l. c. n. 65.; Less. l. c. n. 85. — Ex ipsa natura societatis coniugalis uxor *administrationem* habet *rerum domesticarum,* penus, supellectilis, etc., C. He. 163.; Lugo l. c. n. 65.; Less. l. c. n. 85. — Ex C. I. 1432., si uxor bona mariti administravit, eidem iuri, quo ipse in administratione bonorum paraphernalium uxoris, subiicitur. Viro autem absente vel furioso, uxor eius bona administrat, eaque expendere potest, secundum vires patrimonii, pro sustentatione et dignitate servanda familiae, licet forte vir, si praesens vel compos sui esset, non fuisset expensurus. — Ex C. H. 1442. 1444., uxor omnia matrimonii bona administrans, easdem habet facultates et obligationes, ac quando maritus ea administrat. Immobilia tamen alienare et gravare non potest. — Lugo l. c. n. 16. 70.; Less. n. 12. 86.; L. 541.

Quoad bona communia. — Ex C. I. 1433. 1435. 1436. 1438. 1439. 1441. in ipso matrimoniali contractu, quamvis *dos* fuerit constituta, possunt sponsi una simul inire *societatem universalem*, non quidem bonorum, sed *fructuum* ex ipsis bonis sive mobilibus sive immobilibus, sive praesentibus, sive futuris provenientium. Non potest tamen haec societas comprehendere debita et credita ante coniugium existentia, neque quae postea deferuntur titulo successionis vel donationis, ipsa communione durante. — *Effectus* huius communionis est *communia* et divisibilia *reddere ea quae* a coniugibus unitim vel separatim *acquiruntur, durante communione,* sive communi industria, sive parsimonia facta super fructibus vel introitibus coniugum, detractis semper debitis ipsius communionis. — Bona in communi posita *administrantur* a marito, qui nequit, nisi ex titulo oneroso ea alienare, aut subiicere hypothecae, et si ea locat, leges observare debet constitutas pro locatione, quae fit ab usufructuario. — Cessat autem *societas* per mortem alterutrius coniugis, per declaratam unius absentiam, per definitivam separationem personarum, per separationem iudicialem bonorum.

Ex C. H., *deficiente contractu* super bonis, quo separationem etiam bonorum possunt inter se constituere, matrimonium censetur initum sub regimine *societatis legalis lucrorum,* 1315. 1432. Si vero societas haec excludatur, quin exprimantur regulae, quibus bona regantur, servatur tunc *regimen dotale,* et nihilominus percipit maritus fructus omnes *societatis lucrorum,* perinde ac si ea exsisteret, 1364.

Iam vero *societate lucrorum* maritus et uxor sua faciunt, dimidia parte, dissoluto matrimonio, lucra et beneficia indistincte obtenta a quovis ex coniugibus, durante matrimonio, 1392. — Lege ipsa determinantur bona uniuscuiusque coniugis propria, et communia lucra. 1396. seqq. 1401. seqq., necnon onera et obligationes huius societatis, 1408. seqq. — Maritus secundum statutas leges societatem *administrat,* 1412. seqq., qui moderatas donationes pietatis et beneficientiae causa facere potest; usumfructum vero sibi reservare non potest, 1415. — *Solvitur societas* per matrimonii dissolutionem, per alterutrius coniugis absentiam, per separationem personarum vel bonorum, 1417. 1433. — Soluta societate, confecto inventario, et restitutis bonis dotalibus ac paraphernalibus, nec non satisfactis aliis societatis oneribus, *quod reliquum est dividitur aeque* inter maritum et uxorem, vel eorum respectivos haeredes, 1418. seqq. Cf. ib. 1435. 1436.

Ex C. G. 1393. etiamsi coniuges non statuant quaedam bona fore *communia,* si tamen quodvis aliud pactum desit, locum habet vi legis *Communio legalis.* Pacta enim, quae a coniugibus ante matrimonium iniri possunt, tres classes, seu regimen triplex constituunt, scilicet regimen *dotale,* de quo iam dictum est, regimen *communitatis* et regimen *excludens communitatem.* — Porro *Communitas* est vel *legalis* vel *conventionalis,* prout lege vel pacto speciali contrahentium constituitur. — 1391. 1400. seqq. 1497. seqq. 1540. seqq.

Communitas legalis coalescit 1.° *ex omnibus bonis mobilibus,* quae coniuges possidebant ipso initi matrimonii die, vel quae ipsis deinde titulo successionis vel donationis adveniunt, 2.° *ex omnibus fructibus et quibuscumque reditibus* bonorum immobilium possessorum a sponsis ante matrimonium, vel ipsis, durante matrimonio, advenientium; 3.° *ex omnibus bonis immobilibus, quae ex bonis communibus* tempore matrimonii acquisita fuerint. — *Communitas conventionalis* consistit in aliis pactis sponsorum, quibus statuta legalia restringi vel relaxari possunt. His deficientibus, sola legis dispositione communitas regitur. — Sub regimine *communitatis* solus maritus *administrationem* habet bonorum communium. Immo potest ea vendere, commutare, in hypothecam tradere, etiam sine uxoris consensu. Non tamen potest donare titulo gratuito immobilia, neque mobilia titulo universali, seu quoad eorum universitatem, vel quotitatem, seu dimidiam, tertiam vel quartam partem. Disponere de re aliqua mobili potest titulo gratuito, dummodo usumfructum sibi non reservet. — *Dissoluta* autem *communitate,* bona et onera *in duas partes dividuntur,* nisi uxor aut illius haeredes bonis renuntiare, et ita ab oneribus se eximere maluerint. Debita ab utroque

coniuge, vel ab eorum haeredibus solvenda sunt. — Administrationem habet etiam maritus bonorum *propriorum* seu personalium uxoris. 1400. 1401. 1409. 1422. 1428. 1441. 1453. 1467. seqq. 1497. seqq.

Regimen excludens communitatem duplici modo a sponsis constitui potest, scilicet 1.° declarando se inire matrimonium *sine communitate;* 2.° statuendo, se quoad bona quemque sua fore *omnino separatos. In priori casu* vir percipit omnes reditus bonorum uxoris et solus omnia administrat. Sed si usu consumantur, illorum valorem reddere tenetur. *In casu* vero *posteriori* mulier habet omnium suorum bonorum administrationem et usumfructum. Uterque autem sponsus ad onera matrimonii speciali pacto concurrit: si vero nulla conventio exsistat, uxor usque ad tertiam partem redituum suorum concurrere debet. Quocirca in tertio hoc regimine, quemadmodum et in secundo, *dos quaedam* ab uxore tribuenda est, qua oneribus matrimonii ex parte subveniat; verum dos eiusmodi a viro alienari potest. 1530. seqq. 1536. seqq. — Cf. hic 868. 1237.

Ex C. A. 1233. 1234. *Ad communionem bonorum* inter coniuges requiritur specialis contractus. Ea vero intelligitur tantum pro casu mortis, et coniugi dat ius ad dimidiam partem bonorum in communione constitutorum, quae remaneant post alterius coniugis mortem. Cf. art. 1262. 1266.

Ex C. B. duplex est bonorum regimen, *legale* et *conventionale*. — *Regimen matrimoniale legale bonorum.* Contractu matrimonii bona uxoris, etiam ea quae ipsa acquirit durante matrimonio administrantur a marito qui eorundem usumfructum habet, sed matrimonii expensas sustinere debet. Excipiuntur bona uxori reservata sive *lege,* nempe vestes, gemmae pretiosae et instrumenta laboris, et bona acquisita labore vel exercitio personali professionis lucrativae; sive *contractu,* nempe quae matrimonii contractu talia fuerunt declarata; *successione, legato, donatione* cum ea reservatione factis. Horum bonorum reservatorum uxor administrationem et usumfructum habet. — Cessata mariti administratione et usufructu, tenetur maritus bona uxori restituere nec non rationem reddere administrationis. Hanc autem cessationem uxor exigere potest, si eius bona in periculo versantur. — C. B. 1363. seqq.

Regimen conventionale bonorum matrimonialium. Possunt sponsi bonorum conventionem statuere tum ante matrimonium, tum post contractum matrimonium, et possunt bonorum regimen dissolvere vel modificare. Si matrimonii contractu excludatur administratio et usus-fructus mariti, vel si dissolvatur communitas bonorum, tunc *bonorum*

separatio habetur. *Communitas* vero esse potest vel *universalis bonorum*, vel *particularis* vel *particularis acquisitorum, particularis mobilium et acquisitorum*. Maritus communitatem administrat, et ex bonis communitatis onera sustinet matrimonii. Dissoluta communitate, solutis prius debitis, ea quae remanent in duas aequales partes inter duos coniuges, vel alterutrius descendentes et viduum dividuntur. — C. B. 1432. seqq.

Praeter haec, quae per varias leges constituta sunt, tum a viro tum ab uxore ea omnia pacta servanda sunt, quae in contractu matrimonii vel tacite inita sunt, secundum leges proprias regionis, vel expresse privata voluntate constituta; dummodo tamen haec conventa pacta non bonis moribus nec legibus adversentur. C. I. 1378.; C. A. 1217.; C. G. 1387.; C. H. 1315.

Ex C. L. Licitum est sponsis ante matrimonium contractum facere de bonis, intra limites legis, 1096. Huiusmodi conventiones non erunt validae, nisi fuerint publica scriptura confectae, 1097. Si nulla fiat conventio matrimonium censetur contractum secundum morem regni, 1098. Potest mulier sibi reservare ius recipiendi partem fructuum suorum bonorum, dummodo non excedat tertiam partem, 1104. — Conventio fieri potest matrimonii *secundum morem regni, communitatis acquisitorum, separationis bonorum, regiminis dotalis,* 1099. seq.

Conventio secundum morem regni importat communitatem omnium bonorum praesentium et futurorum, lege non exceptorum, 1108. seqq. Dominium et possessio horum bonorum apud utrumque coniugem est, administratio penes maritum, 1117. seqq. Comunitate finita, eius bona inter coniuges eorumque haeredes, debita aequalitate, dividuntur. Primum autem mulieri, deinde viro satisfaciendum est, 1123. 1124.

Conventio communitatis acquisitorum non comprehendit bona quae habentur tempore matrimonii, vel quae postea habeantur successione, aut alio gratuito titulo, 1130. seqq.

Conventio separationis bonorum non excludit a communitate bona acquisita sine expressa declaratione, 1125. Unusquisque coniux conservat dominium propriorum bonorum, et liberam eorum dispositionem, ea tamen restrictione pro muliere quae a lege fit, 1127. 1128.

Regimine dotali maritus potest alienare bona mobilia, sed tenetur de eorum valore 1148. Bona immobilia sunt inalienabilia, praeter casus a lege permissos, 1149. seqq., neque durante matrimonio praescribi possunt 1152. Dissoluto matrimonio, bona dotalia restituenda sunt mulieri eiusque haeredibus, 1156. seqq.

C. He. regimen habetur *unionis bonorum, communionis bonorum* et *separationis bonorum*. Nisi aliter disponatur, coniuges subiiciuntur regimini *unionis*, 178.

Unione bonorum coniunguntur in unam solam substantiam coniugalem omnia bona, quae coniuges possident momento celebrationis matrimonii, vel acquirunt durante matrimonio, 194. Pars substantiae huius coniugalis, ab uxore allata, remanet suae proprietatis. Maritus est proprietarius bonorum, quae ipse attulit, et cuiuscumque coniugalis substantiae, quae non fuerit ab uxore allata. Reditus uxoris et fructus naturales bonorum ab ipsa allatorum proprietas mariti sunt a momento quo debentur, aut separantur, 195. — Maritus administrat substantiam coniugalem, ea utitur et fruitur quasi usufructuarius, 200. 201. — Mortua uxore, bona allata transeunt ad suos haeredes. Mortuo marito, uxor recuperat bona ab ipsa allata. Si, facta separatione, augmentum habetur, huius duae tertiae partes spectant ad uxorem eiusque descendentes, tertia pars ad maritum eiusque haeredes. Si e contra diminutio habeatur, ea sustinenda est a marito eiusque haeredibus nisi probetur ab uxore fuisse causatam. Ac, si ob debita facta a marito uxor consequeretur minus quam dimidiam partem allatorum bonorum, eius creditum pro complemento huius dimidiae partis privilegiatum est. Huius privilegii cessio in favorem singulorum creditorum *est* nullum, 211. seqq.

Communione bonorum coniunguntur omnia bona et reditus mariti et uxoris in unam indivisam substantiam, quae ad utrumque pertinet. — Eam maritus administrat. — Morte alterutrius coniugis dimidia pars communis substantiae spectat ad coniugem superstitem, alia dimidia pars ad haeredes defuncti. Augmentum dividitur in duas aequales partes inter coniuges aut eorum haeredes. Imminutio a marito vel ab eius haeredibus est sustinenda, nisi probetur causatam fuisse ab uxore. 215. 216. 225. 240.

Separatio bonorum respicit totam uniuscuiusque coniugis substantiam. — Unusquisque conservat proprietatem, administrationem, usumfructum propriae substantiae. — Tenetur autem uxor contribuere, aequa portione, matrimonii oneribus, etiam *bonis reservatis*. 192. 241. 242. 246.

Bona reservata sunt vel per contractum matrimonialem, vel tertiorum liberalitate, vel lege. Lege reservata sunt ea quae personaliter exclusive pertinent ad alterutrum coniugem; bona uxoris quae inserviunt ei pro exercitio suae professionis vel artis; lucrum quod uxor percipit, nomine proprio laborando. Bona reservata uxoris non comprehenduntur *in unione bonorum*. 190. 191. 194.

678. *Quid possit uxor quoad varios contractus ineundos?* — Non potest uxor, sine viri consensu et auctoritate, res suas immobiles donare, alienare, hypothecae subiicere, mutuum contrahere, cedere vel exigere capitalia, fideiubere, transigere vel in iudicio de his actibus agere, C. I. 134.; Cf. C. G. 215. 217.; C. A. 91., nec alterius negotia gerenda suscipere, sine auctorizatione mariti C. I. 1743.; Cf. C. G. 1990. — Nullo vero indiget viri aut alterius consensu seu auctoritate mulier, viro minore, interdicto, absente, vel poenam anno longiorem expiante, vel absente, vel quando iuridice sit separata ex culpa mariti, vel quando mercaturam exerceat, C. I. 135.; C. G. 220. — Ex C. He. 161. 163. uxor est, quae dirigit domesticam oeconomiam, eamque repraesentat. Ac ex art. 167. uxor facultatem habet exercendi quandam professionem vel artem, expresso vel tacito mariti consensu. — Qui cum uxore contrahit, sine viri consensu et auctoritate, cum ea opus sit, uxori obligatur tum civiliter tum naturaliter, illi vero uxor pariter obligatur. At uxori, eiusque haeredibus, nec non viro, constante matrimonio, et causam habentibus datur *in integrum restitutio;* nisi probetur, quod uxori solutum est, eidem in commodum et utilitatem cessisse. C. I. 134. 137. 1157. 1300.; C. G. 217. 225. 1304. 1312. Ex C. H. 1304. uxor ad restituendam rem contractu acceptam, eo rescisso, non tenetur, nisi eadem ditior evaserit. Cf. etiam art. 1163. Ex C. B. 1365.-1371. 1395.-1400. 1405.-1407. uxor libere disponere potest de bonis sibi reservatis, quoad bona vero, mariti administrationi et usuifructui obnoxia, mariti indiget approbatione.

679. *An uxor pro viro fideiubere aliquando possit?* — R. Affirmative, ut domesticis nempe necessitatibus consulat. Secus vero negative. Ita communiter. Ratio est, quia illud aliquando exigitur ab ipso familiae bono, hoc vero ab hoc eodem bono excluditur. Unde sequitur teneri uxorem ad solvenda debita *legitime* a marito contracta nomine uxoris, ipsa sciente et consentiente, propter bonum et commodum ipsius familiae. L. 454. Ex C. I. 1405.; C. G. 1558. iudicis requiritur auctoritas, vel ex C. He. 177. consensus auctoritatis tutoriae.

680. *Quid iuris sit, si vir et mulier irritum matrimonium contraxerint?* — *Si uterque conscius* erat nullitatis, nullum quidem est matrimonium, et nullum inde ius ex positivo iure praetendi potest sive quoad *dotem* uxoris, sive quoad *legitimitatem* et *successionem* haereditariam filiorum, C. 10. *Qui fil. sint legit.*, C. I. 116.; C. G. 202.; C. A. 160. Potest tamen filius, sua vita durante, exigere a patre alimenta perinde ac legitimus esset. G. B. 1703. — *Si uterque*

inscius erat nullitatis, matrimonium perinde est ac si validum revera sit, unde iura ex eo fluunt quasi veri matrimonii, C. 2. 8. 14. *Qui fil.* etc.; C. I. 116.; C. G. 201.; C. A. 160.; C. B. 1699.; L. l. 7. n. 425. — *Si alter conscius, alter inscius* nullitatis erat, civilia iura coniugi soli constant, qui in bona fide contraxit, filii vero quoad utrumque legitimi sunt. C. 14. *Qui fil.,* C. ult. § *Si quis* l. *de Cland. desp.;* C. I. 116.; C. G. 202.; C. A. 160.; Cf. art. 1265. 1266.; C. B. 1701. 1702. — Schmalz. l. 4. t. 17. n. 13. 18. 57.; Lugo d. 24. n. 8.; L. l. 7. n. 425. 432. Cf. hic 223.

680bis. *An mulier possit a viro emancipari, eique aequalitatem consequi?* — Huiusmodi emancipatio mulieris a viro in familia, et in societate, sive civili sive religiosa, uti etiam absoluta aequalitas in eodem ordine familiae et societatis est contra omnem legem naturalem et positivam, divinam, canonicam, civilem, ut per se patet. Inde tamen non sequitur, vilem esse feminae conditionem, eamque omnino esse deprimendam.

Feminae nobilitas apparet ex prima ipsius productione, ex eius ab universali natura destinatione ad humanum genus, simul cum viro, propagandum. Unde viri socia est. — Gen. II., 18. seqq.

In hac tamen *domestica societate,* mulier sub viri potestate est. Verum haec mulieris subiectio nullo pacto servilis est, sed oeconomica. — 1. Petri III.; S. Th. 1. p. q. 92. a. 1., q. 94. a. 4.

Si autem sermo sit de *civili societate,* vir ab ipsa natura destinatur ad imperium exercendum et ad maiora obeunda officia. Mulier artes et minora officia exercere potest, ad quae habet aptitudinem, et quae, si materfamilias sit, matrisfamilias munia non impediant. — Ulpianus L. 2. *de Diversis Regulis Iuris antiqui,* lib. 50. tit. 17.

In *Ecclesia* tandem *Iesu Christi,* vir et mulier paris sunt conditionis in ordine ad fidem, ad gratiam, ad gloriam consequendam aeternam. — Ad Gal. III., 28.

Verum, cum mulier omnino excludatur *ab Ordine,* sacramento, ea quoad ecclesiasticam hierarchiam in inferiore conditione est respectu viri. Nihil vero impedit quominus etiam mulier exerceat, *in Ecclesia,* quaedam religionis et caritatis opera ad salutem animarum et Dei gloriam promovendam. — 1. ad Cor. XIV., 34.; ad Rom. XVI., 1. seqq.

Quare feminae a viro *emancipatio,* seu absolute inter virum et mulierem aequalitas, admitti non potest. Bene tamen admitti mulier potest ad faciliora et secundaria obeunda officia, quae magis propria

mulieris videantur, et ad quae maiorem etiam ipsa habeat aptitudinem, extra domesticam societatem. Admitti consequenter etiam mulieres possunt ad ampliorem quandam educationem et institutionem ultra res domesticas. Sed in illo officiorum exercitio, et in hac maiore educatione, debitae servandae sunt cautelae, ne publica honestas detrimentum capiat, et mulierum religio ac boni mores perversionis periculo exponantur.

IV. — COGNATORUM ET TUTORUM OBLIGATIONES

681. *Quaenam sint aliorum cognatorum obligationes? — Quoad alios cognatos, ascendentes et descendentes,* eaedem sunt generatim obligationes cum debita proportione, ac parentum respectu filiorum, et vice versa; isti enim omnes, ratione generationis, aliorum ab aliis, stricto pietatis vinculo invicem ligantur, praesertim si, parentibus deficientibus, ascendentes nepotum curam suscipiant. Hanc autem curam suscipere debere docent communiter thth. in defectu parentum et tutorum, quamdiu isti sunt minorennes, et quantum illi commode possunt. Ceteris paribus, avus paternus tenetur istam suscipere curam prae avo materno, ut dd. communiter docent.

Quoad fratres et sorores, hi debent se mutuo amore prosequi, non tantum communi affectu, ut ceteri homines, sed peculiari dilectione ob arctum sanguinis vinculum. Debent etiam sibi invicem succurrere quoad necessaria vitae, non tantum in extrema, sed etiam in gravi necessitate. L. 340.

Reliqui consanguinei et collaterales tenentur pariter sibi invicem praestare amorem et auxilium in necessitate, iuxta ordinem graduum consanguineitatis. Ratio est, quia sanguinis coniunctio et descensus ab eodem stipite et principio vitae hanc inducit specialem pietatis obligationem. Unde in defectu parentum, vel quasi parentum, et ascendentium, consanguinei collaterales etiam succedunt in obligatione praebendi alimenta egenti in ordinaria necessitate, et mendicitate, si possunt, vel nisi alii adsint, qui similem necessitatem liberaliter velint sublevare. Struggl 20.

« Dicendum, quod aliquis de hoc quod est sibi proprium debet magis satisfacere parentibus, vel his a quibus accepit maiora beneficia ». S. Th. 2. 2. q. 62. a. 5. ad 4.

Cum coniunctio cum aliis consanguineis tanta non sit, uti cum parentibus et filiis, ut graviter contra eos pietas laedatur, maius quoddam requiritur damnum eis illatum, minus tamen contra fratres et sorores, quam quoad alios minus proxime coniunctos. Contra *remotiores* autem specialis abest contra pietatem gravis malitia.

682. *Quid de alimentis praestandis, quoad varios consanguineos et affines?* — *Iure pietatis* alii alios *exhibere,* seu alere debent, si in necessitate versentur. *Ad alimenta autem praestanda primo loco* obligatur coniux, *secundo* descendentes, *tertio* ascendentes, *quarto* gener et nurus, *quinto* socer et socrus, *denique* fratres et sorores, quae quidem obligatio *reciproca* est, C. I. 132. 138.-142.; C. G. 203. 205. 207. 212.; C. L. 172. — C. H. 143. seqq.; C. B. 1601. seqq.; C. He. 228. seqq.

Ascendentes tenentur ordine proximitatis, C. I. 138.; C. H. 144.; C. L. 173. *Descendentes* autem tenentur eo ordine, quo ad legitimam successionem vocarentur personae egentis, C. I. 142.; C. H. 144. — *Fratribus et sororibus* alimenta debentur, si sint in admodum gravi necessitate, C. I. 141.; C. H. 143.; et C. L. 174. defectu parentum aliorumque ascendentium; ex C. He. 329. quando satis divites essent. Illis in locis, in quibus lex civilis non obligat fratres et sorores ad alimenta praestanda fratribus et sororibus, urget tamen graviter naturalis caritas et pietas, si fratres vel sorores sint in *gravi necessitate* constituti. — *Quoad alios* autem *consanguineos* remotiores, praeter fratres, si in gravi versentur necessitate, obligatio adhuc adest, quamvis levis, « cum erga ipsos etiam adsit aliqua, licet non ita stricta obligatio pietatis ». L. 339., l. 3. n. 946.; Lugo de Iust. et Iur. d. 24. n. 176. Pietatis tamen obligatio strictius adest erga alios consanguineos lineae rectae. — *Socrus et nurus* alimenta amittunt, si ad alias transeant nuptias, aut mortem obierit coniux, ex quo orta est affinitas, nullis relictis descendentibus. C. I. 140.; C. G. 206.

Parentes filiis alimenta denegare non possunt, quia ipsis invitis nuptias cum indignis contraxerint. L. l. 3. n. 337. 949. « Dicunt Sanchez. etc. quod pater tenetur alimenta praestare non tantum filio, sed etiam uxori illius, quamvis eam duxerit sine dote, et contra ipsius patris voluntatem. Praeterea tenent Azor, etc., quod pater debet filium alere, etiamsi filius consummasset vitiose portionem iam prius sibi traditam ». L. 336. 337. « Certum est autem, quod parentes tenentur alimenta praestare filiis, etiam spuriis, et adhuc ex damnato coitu natis, si isti nequeant aliunde sustentari ». L. 951. — Neque vero generatim licet alimenta denegare eo quod is qui ea petit ad egestatem

sua culpa devenit, praeterquam fratribus et sororibus ex C. I. 141.; et ex C. B. 1611. nonnisi *stricta sustentatio* debetur. — Ex eodem C. B. 1963. 1969., si, haereditate devoluta, expectandus sit heres nasciturus, mater, quae suae sustentationi providere non potest, potest usque ad partum alimenta exigere convenientia suae sociali conditioni ex ipsa hereditate. Tenetur item heres alimenta membris familiae defuncti per mensem a devoluta hereditate praestare.

Quantum autem praestari debet ex necessitate petentis et ex facultatibus dantis aestimandum est, C. I. 143.; C. G. 208.; C. H. 146.; C. L. 178. 179. *Alimenta* complectuntur victum, vestitum, habitationem, aliasque res ad vitam necessarias, et, secundum circumstantias, instructionem personae convenientem, C. I. 846.; C. H. 142.; C. B. 1610.; C. L. 171. Optio vero datur, vel domi egentem recipiendi, vel ei pensionem suppeditandi, nisi aliud iudex constituerit, C. I. 145.; C. G. 210.; C. H. 149. — Quia vero haec obligatio praestandi alimenta *ex caritate et pietate* est non *ex iustitia,* qui ea non praestat, non tenetur ad restitutionem; neque erga haeredes mortui, qui ius ad ea habebat, obligatur, C. I. 144. 146.; C. G. 209.; C. H. 148. 150. 151. Cf. C. A. 171.; C. L. 176. — L. 339. 356. 946. 949. 951.

Obligatio alimenta praestandi variare potest, prout variaverint conditiones eius, qui illa praestat, vel qui illis indiget. C. I. 144.; C. G. 209. Cessat omnino mortuo illo, qui alimentis indigebat, licet ei deberentur ex iudicis sententia, C. I. 146., vel ex donatione aut legato, quia personalia sunt. Quare si ex legato debebantur ad decem annos, antea mortuo eo, cui alimenta fuerunt relicta, alimentorum ius ad haeredes illius non transit.

683. *Quid de damnis reparandis?* — Quaestio generatim movetur: *An superior teneatur ad reparandum damnum a suis subditis illatum?* — R. Affirmative, in *foro externo,* secundum varias leges, in variis regionibus vigentes. Generatim haec obligatio damnum reparandi ob alienum factum est vel ex negligentia in custodia et vigilantia adhibenda, vel ex electione personarum, quas deputamus ad aliquid agendum. Cf. C. I. 1153.; C. G. 1384.; C. H. 1903., in quibus fit expressa mentio: 1.° De patre, et, eo defuncto, ex C. G., deficiente ex C. I., de matre relate ad filios minores cum ipsis habitantes; et in C. I. ac in C. H. de tutoribus relate ad eos, quorum sunt administratores, cum ipsis item habitantes. 2.° De hero et de mandante relate ad famulos et ad mandatarios in exercitio functionum, ad quae eos ipsi destinarunt. 3.° De institutore et artifice relate ad alumnos, du-

rante tempore, quo sunt sub eorum vigilantia. — De marito vero relate ad uxorem nihil statuitur. — Eiusmodi autem obligatio sive in parentibus sive in tutoribus, sive in heris et mandantibus, sive in praeceptoribus et artificibus cessat, ex utroque Iure I. et G., quoties probent, non potuisse impedire factum, de quo secus respondere deberent, vel, ex C. H., debitam adhibuisse diligentiam. — C. G. 1424.

Ex C. B. 828. seqq. pueri ante septennium expletum de damno illato minime respondent. Post septennium et ante annum decimum octavum de eo respondent, si necessaria non defuerit discretio. — Damnum vero reparare debent illi, qui eis invigilare debent, si debitam omiserint adhibere diligentiam. Idem statuitur de mandante alii negotium aliquod, si hic alteri damnum inferat in executione illius negotii, et nisi ordinarias mandans adhibuerit diligentiam. — Ex C. He. 333. caput familiae, seu domesticae communionis, respondet de damno illato a membro illius minore, interdicto, infirmae mentis, nisi demonstret adhibitam ordinariam diligentiam a circumstantiis requisitam.

R. Negative, *generatim loquendo,* in *foro interno.* Ratio est, quia qualitas superioris infert tantum onus recte subditos gubernandi; minime vero obligationem *ex debito iustitiae* damna suorum subditorum, et multo minus aliorum non subditorum impediendi; nisi vel *ex speciali contractu,* vel *ex speciali officio* ea impedire debeat. — Hinc privatus ludimagister, qui discipulos furantes, vel aliis detrahentes non corripit, licet eos bonis moribus imbuere debeat, et ideo mercedem accipiat, illis tamen quibus discipuli furantur vel detrahunt minime restitutione tenetur, cum ipsis enim nihil actum est. — *Generatim loquendo;* nam de damno tenentur ii, qui aliis praesunt, si illud non prohibent in ea re vel officio, quo illis superesse debent, e. g., si pharmacopolae alumnus pro medicina venenum dederit, dummodo gravi non careant culpa. Idem omnino valet, si ex tuo animali, vel ex re tua, cum tua culpa damnum alteri contigerit, si e. g. tuus canis solutus ingredientem momordit, aedes tua ex vetustate collapsa plures occidit. — Instit. l. 1. t. 7., l. 4. t. 5. 8.; Dig. l. 47. t. 5.; C. A. 1308. 1309. 1314.-1316.; C. L. 2394. seqq.; Gousset 963. seqq.

684. *Quid tutor et curator; et quibusnam dentur?* — Iis, qui se suaque *tueri* nequeunt, si non sint sub patria potestate, datur *tutor* aut *curator.* C. A. 187.; C. B. 1773. — *Tutor* et *curator* differunt inter se 1.° quia tutor datur principaliter personae, secundario rebus. Curator autem vel rebus tantum, vel principaliter rebus, et non nisi

secundario personae, saltem regulariter loquendo. C. A. 188. 209.; C. B. 1793. 1794. 1909. — 2.° Differunt, quia *tutor* certae rei et causae dari non potest. Curator vero dari potest certis rebus et determinatis causis. Et sic C. I. 980.; C. B. 1961. curator *haereditati iacenti* assignatur; C. A. 274. 690.; C. L. 157.; C. B. 1912. curator datur futurae prolis nasciturae haereditati, et haereditati quum eam integram legata gravant et haeres renuit administrare. C. B. 1911.; C. L. 55. seqq. curator datur bonis absentis. C. B. 1913. 1914. curator datur bonis incogniti domini, et bonis provenientibus ex publicis collectis, eorum administratoribus deficientibus. — 3.° Qui *sub tutela* est nihil prorsus agere potest. Qui *sub cura,* si est minor emancipatus potest cum curatoris assistentia sortes exigere et iudicia agere, C. I. 318.; C. G. 482.; si est maior declaratus inhabilis, vel a nativitate surdus mutus aut caecus, omnia facere potest cum curatoris assistentia, C. I. 339. 340.; C. G. 513.; C. A. 269. 270. — 4.° Differunt ex Iure Communi, quia tutor regulariter datur *pupillo* seu impuberi, eique qui impuberi comparatur. Curator vero datur *minori* seu puberi usque ad 25.um aetatis annum. Inst. l. 1. t. 13. 23.; Ferraris v. *Tutela* 10. seqq.

Ex Recentiore Iure tutor datur *minori* non emancipato et *interdicto* bonorum administratione. Curator vero datur filio mox nascituro, minori ad haereditatem vocato; minori emancipato; maiori inhabili renunciato ob mentis infirmitatem, vel prodigalitatem; absenti; surdo muto, vel caeco a nativitate. C. I. 236. 241. 245. 247. 277. 314. 315. 329. 339. 340.; C. G. 389. 393. 405. 450. 482. 505. 509. 513.; C. B. 1773. 1893. 1901. 1909.-1914.; C. L. 55. 65. 317. 337. 349. 356. — Ex C. H. 199. 200. nulla habetur distinctio inter *tutorem* et *curatorem* quoad nomen; sed quoad rem servatur. Tutor enim datur tum personae et honis, tum tantum bonis. Tutelae obnoxii sunt minores non emancipati, amentes, surdimuti, prodigi, interdicti. — Idem fere habetur C. A. 187. 188. 269. 270. 275. — In qualibet autem tutela *protutor* est etiam eligendus, cuius est vices tutoris supplere, et minorem tueri, si eius bonum bono tutoris opponatur. C. I. 265.; C. G. 420.; C. H. 201. 234.; C. L. 205. Cf. C. A. 211. 215.; C. B. 1791. 1799. — L. 917.; C. L. 187. seqq.

685. *Quinam tutorem designent; quinam tutores esse possint?* — R. Ad 1.um Tutorem dare possunt: *Parens,* qui postremus moritur, sive per testamentum, sive per publicum instrumentum, C. I. 242., Cf. C. A. 196. 197.: C. H. 206., *Consilium familiae,* si parens non designavit, et desint ii, quos lex designat, C. I. 245.; Cf. C. A. 198.

199.; C. H. 204. 211. 212. 231., *Consilium tutelae et iudex* in certis casibus, C. I. 248. 261. 262.; C. A. 189. 190. 199. 204. — *Consilium familiae* constituitur pro legitimis; *Consilium tutelae* pro illegitimis agnitis, C. I. 249. 261. — C. B. 1774. seqq. 1852. seqq. 1858. seqq.; C. L. 203.

R. Ad 2.um Cum minorum tutela sit officium publicum, pluribus curis refertum, neque omnes eam *assumere,* neque omnes eam *respuere* possunt vel debent; sed personae tantum iure capaces, et iure designatae. C. I. 268. seqq.; C. G. 427. seqq.; C. H. 202. 203. 237. seqq. 244. seqq.; C. A 191. seqq. 201.; C. L. 186. seqq. — Tutela et cura ex iure competit coniugi, patri, matri, avo paterno, avo materno, C. I. 315. 330.; C. G. 402. seqq.; C. B. 1776., hisque deficientibus, proximioribus consanguineis, C. A. 198. Cf. C. L. 200. 201. 227. seqq. — Inst. l. 1. t. 14.-20. 25. 26.; C. B. 1776. seqq.; C. L. 200.

686. *Quaenam sint tutoris et curatoris officia?* — Tutor habet *curam personae minoris,* eiusque educationis, praesertim religiosae, et eum repraesentat in actibus civilibus, *eiusque bona mere administrat.* C. I. 277. 296. 318.; C. C. 450. 457. 481.; C. H. 261. seqq.; C. A. 188. 205. 216. 243.; C. B. 1793. 1801. seqq.; C. L. 243. seqq. 258. seqq. Hinc administrationis fines excedere non potest. C. I. 296. seqq. 301.; C. G. 456. seqq. 482.; C. A. 233. 484.; C. H. 269. 275.; C. B. 1804. 1831. — Curator assistentiam et auctoritatem praebet ei, qui sub eius cura est. C. I. 318. 339. 432. — Tutoris ergo et curatoris potestas certis limitibus coarctatur, et in quavis re gravioris momenti a Consilio familiae et etiam a tribunalis homologatione, seu confirmatione, dependens est. C. I. 296. 297. 301.; C. G. 457. 467.; C. H. 269. seqq. 293. seqq.; C. A. 216. 233.; C. B. 1803. seqq.; C. L. 74. seqq. 263. seqq.

Quare sive tutor sive curator magnam in proprio officio *fidelitatem* adhibere tenetur, tanquam bonus paterfamilias, et si graviter in eo implendo delinquat, peccat graviter, etiam *contra iustitiam,* vi quasi-contractus, et ad damnorum compensationem tenentur. C. I. 277. 302.; C. G. 450. 469.; C. A. 202. 204. 228. 264. 265.; C. B. 1805. 1833. 1848.; C. L. 220. seqq.; L. 341. 917. 918.

Tutor, nisi sit avus paternus aut maternus, cautionem dare debet, a qua tamen potest eum dispensare consilium familiae. C. I. 292. Cf. C. B. 1844.; C. H. 252. seqq. Ex C. A. 237. tutor ad cautionem non obligatur. — Debet insuper *ab initio tutelae* statum et inventarium conficere bonorum minoris, C. I. 281.; C. G. 451.; C. A. 222. 223. 224.; C. H. 264.; C. B. 1802.

Singulis annis, *dum tutela durat,* nisi sit avus paternus aut maternus, rationem suae administrationis reddere debet Consilio familiae, C. I. 303., vel subrogato tutori, C. G. 470., vel iudici pupillari, C. A. 238. 239. Cf. C. H. 279. seqq.; C. B. 1837. seqq.; C. L. 249. seqq. — *Exacta tutela,* tenetur item rationem suae administrationis reddere, C. I. 302.; C. G. 469.; C. H. 281.; C. B. 1890., et de minus solerti administratione tenetur, nisi legitima praescriptione liberetur. C. I. 309.; C. G. 475.; C. H. 287.; C. B. 1833. — Inst. l. 1. t. 21.

Homologatione tribunalis indigent acta consilii familiae et tutoris, quando agatur de alienatione bonorum minoris, de mutuo pecunia accipiendo, aliisque gravioribus rebus. Homologatio, ratificatio, confirmatio est.

687. **Nota**: Tutor, vel protutor, bona *minoris emere vel conducere* non potest, neque *acceptare potest cessionem* iurium *minoris*. Nulla conventio fieri potest inter tutorem et minorem, neque ulla testamentaria dispositio illis utilis esse potest, ante redditam et approbatam rationem tutelae. — Ius tamen ad expensarum ratione tutelae factarum compensationem, et ad convenientem officii sui remunerationem habet. — C. I. 300. 307. 769. 1457.; C. G. 156. 450. 472. 907.; C. H. 269. 270. 275. 276. 285. 753.; C. A. 266. 271.; C. B. 1795. 1796. 1805. 1834.-1836.; C. L. 73. 243. seqq.; L. 917.

688. **Resolves**: Tutor vel curator non potest *donationes vel remissiones gratiosas* facere de bonis pupilli; non ad destruendum, sed ad tuendum est constitutus. Excipe donationem remuneratoriam; sic enim potest, v. g., stipendio debito pro liberali servitio aliquid addere ex liberali donatione. Lugo, d. 23. s. 10.; L. 341.; C. H. 275.; C. B. 1804.

689. *Quaenam sint minoris obligationes?* — Tutor loco patris est. Hinc officia *minoris* erga ipsum similia sunt illis, quae ipsi patri deberentur. Minor vero est obligatio *minoris* erga curatorem; cui vero quoad bonorum administrationem et subesse debet, et gratum gerere animum. *Minor* tamen sive erga curatorem, sive erga tutorem non tam stricte ad amorem, ad reverentiam et obedientiam ac erga parentes obligatur. Longe enim minor est eius ab ipsis dependentia ac a parentibus. — C. I. 280.; C. H. 263.; C. A. 217.

690. *Quinam sit tutoris et curatoris actuum valor?* — Illa, quae secundum leges fiunt sive a tutore, sive a curatore *valida et firma* sunt, adeoque rescissioni minime obnoxia, licet non utilia, sed nociva

fuerint ei, qui sub tutela vel cura erat. C. I. 335. 1300. 1304.; C. G. 1314. — Illa e contra, quae non secundum leges facta fuerint, licet utiliter gesta, revocari possunt *per restitutionem in integrum. Per restitutionem,* nam interim *valent,* C. I. 1107.; C. G. 502. 1125. 1304.; C. H. 1291.; C. B. 1829. seqq.

691. *Quomodo tutela et cura finiantur?* — Finiuntur ex parte tutoris vel curatoris legitima eius excusatione, remotione, morte, vel negotiis ei commissis iam expletis. Ex parte eius cuius est tutor vel curator, *maiori* ipsius aetate, aut cessata interdicti vel inhabilitationis causa, vel eiusdem morte. C. H. 278.; C. A. 249. 251. 253. 283.; C. B. 1882. seqq.; C. I. 388. 342.; C. G. 512. 514.

V. — INFERIORUM ET SUPERIORUM OBLIGATIONES

692. *Quaenam sit servorum et famulorum distinctio?* — *Famuli* a *servis* distinguuntur. *Servi* sunt, qui ex iure gentium et civili contra naturalem libertatem subiiciuntur alieno domino, ita ut ad instar patrimonii possideri, alienari, et vendi possint. Schmalz. l. 4. t. 9. n. 1. seqq. « *Servorum* appellatio ex eo fluxit, quod imperatores nostri captivos vendere, ac per hoc servare nec occidere solent ». L. 239. *de Verb. sign. Famuli* vero non sunt *servi,* sed *liberi,* qui libere famulatus contractus ineunt, operas suas ad certum incertumque tempus locando, in servitium domini eiusque familiae. Hinc famuli sunt de familia, ideoque *familiares* etiam vocantur vel *domestici.* Sub gubernatione domini famuli sunt, et domini iura et obligationes erga famulos habent. Licet autem *famuli* et *de familia* proprie non intelligatur, qui per unam vel alteram tantum diei horam, officia famulatus praestant; *familiares* tamen satis intelliguntur, qui per totam diem in domini domo stabilem habent sedem, eique inserviunt, quique vero noctu in propria dormiunt domo. — S. Th. 2. 2. q. 102. a. 1.

Famuli ergo ab operariis etiam distinguuntur. Hi enim operas locant suas ad certum tempus et laborem alicui domino; sed in huius domum et familiam non recipiuntur, neque eius proprie subsunt gubernationi. Ex contractu operarum obligatio enascitur commutativae iustitiae pro famulo operas suas domino praestandi, pro domino pactam mercedem solvendi. Ex eo vero quod in partem familiae domini adsciscatur, dominus ius habet et officium famulum quoque regendi

et gubernandi ad commune familiae bonum, famulo vero obligatio incumbit observantiae et obedientiae in illis, quae pertinent ad ordinem domesticum. Et sic S. Th. 2. 2. q. 65. a. 2. non ex pacto aliquo seu ex iustitia commutativa, sed ex ordine societatis, licet imperfectae, agnoscit in domino, praeter dominium proprietatis in operas famuli, dominium iurisdictionis seu potestatis in personam sese extendens usque ad moderatam illius correptionem.

693. *Quaenam sint obligationes dominorum?* — Domini tenentur famulos suos: 1.° Benigne tractare, id est decenter et humane eos alloquendo et eis praecipiendo, bonaque et sufficientia alimenta praestando, nimis operibus eos non gravando, nocivis et periculosis operibus sine debitis cautelis non exponendo, infirmos convenienter curando. Ac generatim tenentur officia caritatis erga proximum magis implere erga proprios famulos, quam erga alios; quia famuli pro ipsis laborant, et quasi vivunt, et sunt de familia. Constat ex iure naturali, et ex S. S. Eccli. 33., 31.: *Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua; quasi fratrem sic eum tracta.* Ad Ephes. 6., 9.: *Et vos, domini, eadem facite illis* (servis), *remittentes minas; scientes quia et illorum et vester Dominus est in caelis, et personarum acceptio non est apud eum.* C. He. 331. 332. — 2.° Convenienter gubernare, debitam habendo rationem bonorum religionis et salutis, convenienter instruere et corripere: dominus enim est caput famuli, sicut totius familiae; ad caput autem spectat dirigere, ubi opus est. Videtur etiam constare ex verbis Pauli. 1. ad Tim. 5., 8.: *Si quis autem suorum et maximae domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.* Famuli autem inter *domesticos* reputatur. C. He. 332.; Elbel n. 950. — 3.° Iustum pretium solvere: agitur enim de obligatione *iustitiae et aequitatis* naturalis; ac defraudatio talis mercedis inter peccata in caelum clamantia recensetur. 1. ad Tim. 5., 18. — 1. Reg. 30., 13.; L. 342.; S. Th. 2. 2. q. 102. a. 1.

694. **Resolves**: Peccare, et quidem etiam graviter, possunt domini: Si tempus non concedant famulis ad addiscenda rudimenta fidei christianae, vel eos ad catechismum et concionem non mittant; si non caveant, ut tempore debito missae assistant, confiteantur et communicent. — Si conducant, vel in domo retineant famulos illicitis sectis addictos, irreligiosos, impios, blasphemantes, turpia loquentes; si peccantes graviter non moneant et corrigant, aut emendationem promittere nolentes non dimittant, nisi forte eorum opera maxime indigeant, et alios invenire non possint. — Si non invigilent, quantum in ipsis

est, ut servi a peccatis abstineant; si ipsis occasionem peccandi permittant; si eos pravo exemplo aut sollicitationibus in peccatum inducant vel alliciant. — Si stipendium promissum aut iustum non solvant, aut nimis differant; si famulos aegrotos non curent, eosque statim expellant, vel absque iusta causa ante praefixum tempus dimittant. — Epist. Cath. B. Iac. 5., 4.; C. B. 618.; C. He. 331. 332.; L. 342.

Ad gravitatem peccati intelligendum quoad praedictam monitionem, correctionem, et vigilantiam omissam, ac secutum scandalum, necessarium saepe est aperire conditionem *domini*. Quoad extraneos enim saepe gravis abest culpa.

Eaedem fere sunt obligationes aliorum herorum erga operarios, qui laborant in eorum fabricis.

695. *Quaenam sint obligationes famulorum?* — Tenentur famuli praestare dominis: 1.° Reverentiam; sic enim Apost. 1. ad Tim. 6., 1.; *Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur*. Exinde peccare possunt etiam graviter, qui dominis irrident, eos aspernantur, illorum occultos defectus manifestant. — 2.° Obsequium et obedientiam in iis omnibus, ad quae se obligarunt, vi contractus, et vi positivarum legum, C. A. 1172.; C. B. 616. 617., et in iis quae spectant ad bonos mores; nam vi famulatus relatio exoritur superioritatis et subiectionis inter herum et famulum. Quare, si hero competit ius gubernationis, famulo respondet obediendi obligatio. Sic ad Ephes. 6., 5.: *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo*. Et 1. Petr. 2. 19.: *Servi, subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis*. Hinc peccant plus minusve, ratione materiae, qui cum aliquid eis praecipitur, obmurmurant, insolenter respondent, tempus inutiliter terunt, negligunt praeceptum laborem peragere, aut cum damno domini pro se laborant; et uno verbo, ii omnes qui obsequium non praestant, quale ordinarie a talibus exigi et praestari solet. — 3.° Fidelitatem; iuxta verba Pauli ad Tit. 2., 9.: *Servus dominis suis subditos esse . . . . . , non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes*. Hinc peccant, et saepe graviter contra iustitiam, qui rerum sibi creditarum curam non habent, qui ex culpa sua eas deteriores fieri sinunt, qui victualia pretiosa, aut ipsis non dari solita, surripiunt sive ad manducandum, sive ad extraneis dandum aut vendendum, qui secreta familiae manifestant, praesertim, si inde damnum sequatur. — Leo XIII. Enc. *Quoa Apostolici* 28. Dec. 1878.; S. Th. 2. 2. q. 103.; L. 343.

Ad gravitatem peccati intelligendam, ratione *irreverentiae, inobe-*

dientiae, contra observantiam et duliam, et *infidelitatis,* contra iustitiam, conditio in confessione manifestanda est *famulatus.* Secus enim gravis quae habetur malitia vel non declaratur, vel in sua infima specie non satis exprimitur.

Eaedem fere sunt obligationes operariorum erga proprios patronos.

696. **Nota:** « Merces debetur famulis ad breve tempus infirmis, v. g., ad paucos dies, quia tempus anni, ad quem conducuntur, moraliter accipiendum est, seu ad breve tempus deficiens non est attendendum: parvum enim tempus respectu totius anni pro nihilo reputandum est. Secus vero; si famulus aegrotet ad plures menses, quia merces pro officio non praestito minime debetur. L. 346. Neque tenetur dominus ad expensas pro curatione, seu pro remediis et medici opera faciendas. De hoc conveniunt omnes, si expensae sint notabiles; immo id etiam admittit S. Lig. n. 864. post Lugo, saltem ut probabile, si expensae sint leves. — Non debetur autem merces ulla operariis, etiam ad breve tempus aegrotantibus, quia isti ad diem conducuntur . . . , ergo pro singulis diebus tantum immo, pro media diei parte, si per mediam diem deficiant, iis retribuendum est ». Gur. Cas. 972. — C. B. 616. 617.

Dominus nequit ante constitutum tempus famulum dimittere absque *causa gravi.* Ratio est, quia contractus locationis est vere onerosus, utramque partem obligans pro ratione materiae. Ergo, quemadmodum famulus sine gravi causa herum deserere nequit, si hic, defectu famuli, damnum grave subire deberet; ita pariter neque dominus sine gravi causa famulum pro anno conductum abiicere. Herus ante tempus famulum dimittens sine sufficienti causa damnum inde emergens resarcire tenetur. Si famulus vero ante constitutum tempus discedat, *per se* ius habet ad salarium fere pro rata temporis famulatus, paulo minus tamen; sed si dominus grave detrimentum patiatur ex discessu famuli, partem proportionatam stipendii retinere potest. — L. 342. 345.; C. H. 1584.; C. B. 620. seqq.

Recte possunt famuli recipere salarium a domino, debitis gravato, si bona fide famulatum praestiterunt. Est enim iusta laboris merces, et dominus rem suam dat. « An vero ipsi teneantur discedere, si advertant, dominum ex tali famulatu impotentem reddi ad satisfaciendum debitis? Affirmat Navarr., etc. Negat tamen Molina, et non improbabiliter, ait Laym. Nam ipsi neque contra iustitiam peccant, si a domino rogati famulentur, et mercedem accipiant; neque contra caritatem, si

defuturi non sint alii ad famulandum », L. l. 3. n. 694., idque maxime, si dominus servo indigeat.

697. *An famuli teneantur ad restitutionem, quando culpabiliter non impediunt damna, quae domino inferuntur?* — Aut famuli conducuntur ad rem familiarem custodiendam, et defendendam, ac ad invigilandum et impediendum, ne damnum ullum eidem inferatur, ut sunt *administratores, custodes,* etc., qui hoc potius nomine, quam nomine *famuli* appellari solent; aut ad merum laborem et operam suam praestandam, in rebus familiae necessariis, conducuntur, qui proprie *famuli* communiter nuncupantur. — In primo casu ad restitutionem et damnorum compensationem tenentur. Dominorum enim damnum ex officio et contractu, adeoque ex stricta iustitia commutativa, impedire tenentur.

In altero casu, alii dicunt teneri etiam *famulos* ad damnorum compensationem, sive illa ab extraneis, sive ab aliis famulis inferantur. Eorum ratio est, quia, vi ipsius famulatus, dominus unicuique famulo res suas in custodiam committit. Alii *communius* et *probabilius* dicunt teneri, si furtum et damnum committatur ab extraneis; non teneri, si committatur ab aliis famulis seu domesticis. Ratio est, quia eo ipso quod in familiam admittantur censentur quidem obligationem suscipere eam adversus extraneos defendendi, minime vero etiam adversus alios familiares. Alii tandem dicunt famulos non teneri ad restitutionem seu damni compensationem. Licet enim ex caritate obligentur ad illud damnum impediendum, non obligantur tamen ex iustitia. Nam conducuntur quidem ad laborem et operam suam praestandam in rebus familiae necessariis, minime vero ad custodienda etiam et defendenda bona familiae. Ad custodiam et vigilantiam supra res domesticas vel familiam, et speciatim ad penus curam et custodiam, speciales famuli et administri praeficiuntur; et istis claves ad res custodiendas traduntur. Quare tunc famuli ad restitutionem seu damni compensationem tenentur, cum ipsis illa cura et custodia rei familiaris speciali munere commissa sit, vel explicite, vel implicite, e. g., cum datur eis clavis ad extrahendum aliquid de aliquo loco, quia pro tunc custodia eius loci ipsis demandatur. — Stante hanc sententiarum varietate, confessarius, ab urgenda restitutionis obligatione prudenter abstinere debet. — Lugo d. 19. n. 105. 106.; L. l. 3. n. 344. 573.

698. *An famuli, iudicantes salarium esse infra operam ab ipsis praestitam, uti possint occulta compensatione?* — R. Affirmative, si domini stipendium ex conventione constitutum non solvant, vel immi-

nuant. Aperte enim tunc commutativam iustitiam laedunt. Ithur. Cas. 1. n. 2. — R. Negative, *saltem generatim loquendo,* extra praedictum casum. Prob. 1.° ex pr. 37.ª d. ab Innoc. XI. 2.° Nam licet de minori pretio convenerint, contractui tamen, utpote iusto in conscientia, standum est. *Saltem generatim loquendo,* quia excipiunt plures: 1.° Si famulus vi aut metu compellatur ad consentiendum in pretium inaequale. 2.° Si necessitate compulsus in illud consenserit, modo tamen dominus alios famulos eodem vili pretio, iam iuste non invenisset, vel hunc rogantem ex misericordia non exceperit. Quin immo, si famulus, nulla statuta mercede, inserviat, ex mera domini caritate, ut ab eo alatur, nullam praetendere potest, « quemadmodum accidit cum pueris, quos nobiles aut Episcopi rogantur in suam familiam admittere; tunc enim sufficit, si domini tribuant eis victum, vestes, et habitationem, cum talis sit consuetudo ». L. 348. 3.° Si invitus operibus indebitis gravetur. 4.° Si operas augeat ex voluntate domini, sive expressa, sive tacita; operarius enim dignus est mercede sua; secus vero si omnino sponte ipsemet operas augeat, quia tunc censetur operas condonare ad conciliandam sibi gratiam domini. — L. 522. 523.; E. M. 1473.

699. **Nota**: Quod de famulis, idem dicendum est de aliis operariis, et de mercatoribus. — Quaenam sit iusta compensatio iudicio etiam famuli relinqui potest, si prudens sit et timoratae conscientiae. Sed res in praxi periculo saepe hallucinationis non caret. — Periculum etiam practice praecavendum est, ne si deprehendatur domini pecuniam surripuisse, tanquam fur traducatur et ad carcerem condamnetur. — L. 524.

700. *Quaenam sint magistrorum et discipulorum obligationes?* — Inter magistros et discipulos sunt quodammodo eaedem obligationes, *quae inter parentes et liberos.* Ratio, quia parentes, quorum ius et obligatio proprie est educationis et institutionis filiorum, magistros sibi substituunt, qui proinde eorum locum hac in re tenent erga liberos.

Quare *magistri* et praeceptores debent discipulis amorem, bonum exemplum, rectam educationem, correctionem, veram doctrinam. — Hinc tenentur sese perficere in scientia, quam docent, ad alios debite erudiendos; promovere profectum discipulorum in litteris, quantum in ipsis est; eos avertere quantum possunt ab aliis, qui pravis moribus turpantur, quosque in scholis suis admittere nullo modo debent. — Delinquere possunt etiam graviter, cum discipulorum instru-

ctionem negligunt, aut eos iniuste vel indiscrete puniunt; sed praesertim si eosdem seducant, ad peccata impellendo; si non doceant bonos mores; si ex proposito falsa doceant ut vera, vel saluti noxia; si alumnos retineant malis moribus imbutos, qui alii perniciosi sint, etc. — Graviter autem delinquere possunt tum ratione *officii,* tum ratione *stipendii,* quod recipiunt.

Si specialem curam magister ex quasi contractu assumpserit educationis suorum discipulorum, contrariis peccatis, e. g. scandali, violatur non tantum caritatis sed etiam iustitia. Unde magistri conditio in illis est explicanda.

Discipuli tenentur exhibere magistris amorem, reverentiam, obedientiam, ob superioritatem et curam eorumdem, dum erudiuntur ab eis in bonis moribus et artibus. Ratio patet: hoc enim importat obligatio reciproca discipulorum ad magistros, qui plane frustra obligarentur ad eos erudiendos, vel imbuendos bonis moribus, nisi discipuli pariter obligarentur ad sectanda monita et praecepta magistrorum. — Peccant autem discipuli, graviter vel leviter ex ipsa rei gravitate vel levitate, eiusque variis circumstantiis, si magistris non obediant in rebus pertinentibus ad studia et bonos mores; si magistris non exhibeant honorem et reverentiam; scilicet si nedum diligenter studeant, tempus conterant in otio, lusu, aliisve ineptiis contra voluntatem magistrorum suorum; si magistris detrahant, vel irrideant, eos subsannent, maledictis, calumniis, molestiis afficiant, etc. — C. 1. ult. *de Magistr.* etc.; Clem. 2. e. t.; L. 361.; S. Th. Quodl. 3. a. 9.; E. M.

Discipuli conditio est explicanda in gravibus peccatis contra debitam reverentiam et obedientiam. Secus enim gravis contra observantiam malitia non declaratur.

700.bis **Scholae**: Iure suo nativo Ecclesia veram habet auctoritatem in scholas sive privatas sive publicas, in ordine ad suum finem. Et Ecclesia curam reapse semper adhibuit, ne deessent *scholae etiam inferiores, et in gratiam pauperum,* ut videre est in Decrett. tit. *de Magistris, et ne aliquid exigatur pro licentia docendi.* — Parentes filios mittentes ad scholas haereticas, schismaticas, neutras, generatim graviter peccant. Excusari possunt ex gravissima necessitate, remoto scandalo, et remoto omnis perversionis contra fidem et mores proximo periculo, et adhibitis, opportunis mediis ad rectam et christianam ac catholicam filiorum educationem. — E. M.

Studia: Sacrae Scripturae praeceptio in unoquoque Seminario impertienda est, secundum praescriptionem de hac re factam a Pio X.

Litt. *Quoniam in re biblica* 27. Mart. 1906. — Servanda autem sunt in ratione studiorum ea, quae habentur in Litt. Enc. Pii X. *Pascendi dominici gregis* § I. *Primo* igitur et seqq. et iterantur in M. P. *Sacrorum Antistitum.* — Quare Philosophia scholastica tradenda est, ea praecipue quae a Sancto Thoma est tradita, de qua viget quidquid a Leone XIII. sancitum est. — Theologia etiam scholastica tradenda. Sed ratio quoque habenda est theologiae positivae, et maior profecto quam antehac, cum debita tamen moderatione. — Philosophicarum rerum scientia non potest a divina et ecclesiastica auctoritate declinare. — Profanae etiam colendae sunt disciplinae praesertim naturalium rerum, nullo tamen sacrorum studiorum damno. — Quoad Seminariorum vel Universitatum catholicarum et religiosarum domuum studiorum moderatores et magistros eligendos, quicumque, modo quopiam, modernismo imbuti fuerint, ii tum a regendi tum a docendi munere arcendi sunt. — Libri omnes, ephemerides, commentaria quaevis, quae modernismum olent, neve adolescentibus in Seminariis, neve auditoribus in Universitatibus permittantur. — Praeterea praecipitur, ut singuli doctores, ante auspicandas ineunte anno praelectiones, Antistiti suo textum exhibeant, quem sibi quisque in docendo proposuerit, vel tractandas quaestiones, sive *theses:* deinde ut per annum ipsum exploretur sua cuiusque magisterii ratio; quae si videatur a sana doctrina discedere, causa erit quamobrem doctor illico amoveatur. Denique, ut, praeter fidei professionem, iusiurandum dent Antistiti suo, secundum statutam formulam, et subscripto nomine. — Idemque quotannis praestare debent suis moderatoribus doctores seu lectores in ordinibus religiosis ante auspicandas praelectiones, tenentur nempe et illis exhibere textum praelectionum, et quaestiones seu theses tractandas, et ineunte anno iuramentum dare. — Ad effectum sacrae ordinationis studiorum anni expleti dici non possunt ad festum Pentecostes seu SSm̃ae Trinitatis; sed requiritur, ut expleatur cursus scholasticus novem mensium; cum examine finali, feliciter emenso. E. M.

Studiorum ordinatio: In Seminariis Italiae ordinatio servanda est disciplinae, et scholarum ac studiorum, quae habetur in Litt. Circ. S. C. Cons. 16. Iul. 1912., A. A. S. v. 4. p. 491. seqq. — S. C. Cons. Litt. Circ. 16. Iul. 1912. et 17. Oct. 1913. ad Ordinarios Italiae commendat, ut in Seminariis Italiae *textus scholastici aptiores et securioris doctrinae adhibeantur,* aliis exclusis, qui periculosi esse possunt pro institutione clericorum. Hinc in particulari praedictis litteris excluduntur: *Il primo passo alla filosofia* Aloysii Ambrosi, manualia opera historiae ecclesiasticae F. S. Funk et F. S. Kraus, manuale opus

Patrologiae Rauschen, opera consultationis et eruditionis, *Leggende agiografiche* Delehaye, et similia. — E. M.

Gradus Academici: Regulares possunt *habitualem facultatem* habere a S. C., ut academicos gradus ex Commissione Biblica obtineant. — Necessarii regulariter sunt ad varias dignitates et officia ecclesiastica, ad Episcopatum, ad Archidiaconatum, ad Canonicatum poenitentiarium, theologalem, scholasticum, ad officium vicarii capitularis, Advocati apud S. R. Adiutores in Rom. Congr. laurea doctoris oportet esse insignitos in sacra theologia et in iure canonico. C. *Sapienti Consilio,* Ord. serv. in R. C. Normae pecul. c. 6. n. 5. — E. M.

Doctoratus: Theologiae ac Iuris canonici laurea nullus in posterum donetur, qui statum curriculum in scholastica philosophia antea non elaboraverit. Quod si donetur, inaniter donatus esto. — Praeceptum quod nemo Theologiae laurea sit donandus, nisi prius in philosophicis disciplinis lauream obtinuerit, vel saltem de curriculo in Philosophia scholastica absoluto certum praebuerit testimonium stricte est observandum. — Si quis eodem anno in Facultate Theologica et Iuris canonici simul inscriptus sit, etiamsi in diversi Institutis, omni iure ad gradus suscipiendos privatus existat. Quod si aliquo gradu donetur inaniter donatus sit. — Nemo ad scholam textus canonici admitti potest, nisi probet scripto documento se per annum studuisse in aliquo Instituto Institutionibus Iuris canonici. — Ad doctoratum promovendi ad professionem fidei emittendae tenentur, secundum formulam praescriptam a Pio IV., cum additione praescripta a Pio IX. — Gradus academici Romae vel alibi penes catholicas Universitates vel Pontificia Instituta obtenti, omnino validi censendi sunt aliis in locis, sine nova confirmatione, vel novis taxis exigendis. — Laurea Doctoris in Theologia vel in Iure Canonico, quae conceditur per S. Congr. Studiorum, nullo facto periculo, sed propter praeclara merita omnia habet iura et privilegia cuiuscumque alterius laureae doctoralis. — Ratio periclitandae doctrinae candidatorum ad academicos gradus in S. Scriptura habetur apud Acta Ap. Sed. v. 3. p. 47. seqq. p. 296. seqq. — Doctores, ineunte anno in Seminariis, et doctores seu lectores in ordinibus religiosis, praemissa fidei professione, ad iuramentum emittemdum pariter tenentur, secundum formulam praescriptam a Pio X. M. P. *Sacrorum antistitum.* — Antequam quis a superioribus alicuius scholae, lycei aut universitatis ad academicos gradus admittatur, documento constare debet, eum in alio instituto inscriptum non fuisse. — E. M.

701. *Quaenam inferiorum obligationes sint, quoad ecclesiasticos Superiores?* — Subditi tenentur suis Superioribus spiritualibus exhibere amorem, honorem, et obedientiam in his, quae ad eorum iurisdictionem, et curam spectant; item subsidium necessarium. Prob. 1.° Id constat ex pluribus locis S. S., 1. ad Timoth. 5., 17. 18.; ad Hebr. 13., 17., etc. 2.° Quoad *amorem, reverentiam* et *obedientiam;* quia superiores sunt, veram habentes iurisdictionem: quoad *subsidium;* quia dignus est operarius mercede sua. Ut iis, qui communi utilitati, i. e. Principibus, militibus, et aliis huiusmodi victus stipendia a populo debentur, ita etiam illis qui cultui ministrant ad salutem totius populi, populus stipendia debet sustentationis. — Trid. s. 25. C. 17. de R.; Leo XIII. Enc. *Sapientiae christianae* 10. Ian. 1880.; S. Th. Quodl. 6. a. 10., Quodl. 10. a. 12.; E. M.

702. **Resolves:** Christiani omnes tenentur ergo sub gravi culpa obedire Summo Pontifici in rebus ad fidem, ad mores, ad christianam disciplinam pertinentibus; nam in his est Christi in terris Vicarius. Eodem modo dioecesani tenentur obedire Episcopis, secundum rationem materiae, in illis, quae ad eorum iurisdictionem spectant. — Dependere etiam debent a Summo Pontifice et ab Episcopis quoad *actionem catholicam socialem.* Summus enim Pontifex et Episcopi ius habent illam dirigendi. Pius X. 1. Mart. 1905. Ep. ad Card. Svampa.

703. *Quaenam ecclesiasticorum superiorum obligationes?* — Superiores spirituales tenentur vicissim subditis exhibere amorem, curam, doctrinam, et bonum exemplum. Prob. 1.° Id constat ex pluribus locis S. S. Cf. Epp. ad Timoth. et ad Tit., et ex Trid. s. 23. C. 1. de R. 2.° Ex ipso eorum officio id evincitur. Unde neglectus animarum quoad curam et administrationem sacramentorum, quoad doctrinam et correctionem in superioribus ecclesiasticis non solum est contra caritatem, sed etiam contra iustitiam, et plerumque peccatum mortale, iuxta illud Ezech. 34., 2. 4.: *Vae pastoribus Israel . . . quod infirmum fuit, non consolidastis, et quod aegrotum non sanastis,* etc. — L. 357. seqq.

704. *Quaenam subditorum obligationes erga civilem auctoritatem?* — Subditi tenentur etiam superioribus saecularibus, exhibere amorem, reverentiam, obedientiam. Sunt enim, in ordine civili, veri superiores, vices Dei ipsius in ordine temporali erga nos gerentes. Confirmatur ex S. S., ad Rom. 13., 1. seqq., 1. Petr. 2., 13. 17. Quamobrem Catechismus Conc. Trid. huiusmodi obligationem cum ea comparat et

coniungit, qua erga auctoritatem paternam et ecclesiasticam obstringimur. Etenim, p. 3. de 4.° Mandato § 15., postquam docuit parentes et superiores ecclesiasticos debito honore colendos esse, subdit: « Item de Regibus, de Principibus, de Magistratibus, et reliquis, quorum potestati subiicimur, dicendum est. Nam, si quem eis cultum tribuimus, is ad Deum refertur; habet enim venerationem hominum excellens dignitatis gradus; quia divinae potestatis est instar: in quo etiam Dei providentiam veneramur, qui publici muneris procurationem iis attribuit, quibusque utitur tanquam potestatis suae ministris ». Unde patet reverentiam exhibendam esse non tantum Principibus, verum etiam eorum officialibus secundum eorum munus et dignitatem. — Litt. Enc. Leonis XIII. *Quella lunga* 29. Iun. 1881.; S. Th. 2. 2. q. 104. a. 5. 6.; Quodl. 8. a. 7., Quodl. 10. a. 12.; E. M.

De iis ergo qui munere publico funguntur non temere loqui decet, nec maligne eorum res gestas carpere; quamvis liceat eos scrutari et de iis publice loqui et scribere, quatenus leges id permittunt, ut recte de iis iudicetur et utilitati publicae prospiciatur. Quare peccant contra charitatem et iustitiam, qui occulta aliquorum delicta, quae aliis non nocent, publicis foliis annuntiant, vel colloquiis et sermonibus publicant, ut eos a munere aliquo repellant. Observantiam eis debitam laedunt, qui eis contumelias irrogant, sive verbis sive scriptis, et qui eis debita denegant honoris signa. — Kenrick tr. 8. n. 164. 165.

705. *Quaenam obligationes civilium superiorum?* — Hi tenentur subditis exhibere amorem, bonum exemplum quoad mores et religionem, administrationem iustitiae, et publicae felicitati prospicere mediis iustis ac opportunis. Id constat apertissime ex ipsa natura eorum officii. Finis enim civilis regiminis est reipublicae salus. Patres Conc. Tol. VII. cap. 10. regum munus explicantes, eos exhibent « non prospectantes proprii iura commodi, sed consulentes patriae ». Unde superiores saeculares peccant graviter per negligentiam, conniventiam, et omissiones, puta si subditos ab hostibus et iniustis vexationibus non tueantur, maxime vero per positivas iniurias, oppressiones, et exactiones excessivas, vel christianae religionis persecutionem: quas iniustitias Deus certe non relinquet inultas; nam, ut dicitur Sap. 6., 6. 7., *Iudicium durissimum in his, qui praesunt, fiet: exiguo enim conceditur misericordia, potentes autem potenter tormenta patientur.* Struggl 28. Peccant item, si, quantum possint, a societate non avertunt crimina, quae vergunt in commune damnum, si item sectas ab ea non

removeant massonum, socialistarum, anarchicorum, etc., si reipublicae ignaros imperitosque praeficiant.

Hoc grave praeceptum probos eligendi, debita proportione, in Gubernio Constitutionali ac Republicano, urget etiam omnes Deputatorum electores, ex legali iustitia, et, aliis circumstantiis praeclusis, non solum peccant qui malis suffragium tribuunt, sed etiam qui non concurrendo in causa sunt, ut mali ab aliis eligantur; unusquisque enim, cum potest neque adest legitima excusatio, tenetur a republica malum avertere. Quare obligatio per se est et concurrendi ad electionem et idoneum eligendi deputatum. Quot autem mala ab impiis deputatis tum religioni, tum civili societati obveniant, nemo ignorat, cum ipsis summa omnium rerum concredita sit, neque tantum tribuant consilium, sed ipsas leges cum aliis condant. Excipe, nisi alicubi et aliquando ob speciales rationes praestet aliter agere, et specialis habeatur praescriptio aliter agendi. Cf. hic de Partic. cleric. oblig. n. 195. — Leo XIII. Enc. *Immortale Dei* 1. Nov. 1885.; Trid. s. 25. C. 20. de R.; Suarez de Leg. l. 1. c. 7. n. 5.; E. M.

Deputati autem legitime electi, et vere idonei, ratione boni communis, *ex iustitia legali,* delatum eis munus acceptare tenentur, nisi gravi et iusta causa excusentur. Deputati item et Senatores, cum eis revera pars quaedam commissa sit publici regiminis, non solum pravis ferendo legibus consentire non debent in damnum religionis et in damnum publici boni, sed eas etiam impedire tenentur sua praesentia et suo suffragio. Quare neque licet eis huiusmodi pravis legibus suffragari, neque licet eis abesse. Ac si absentia culpabili in causa ipsi sunt, cur pravae leges in publicum damnum conficiantur, rei sunt tum violatae iustitiae legalis, qua publicum bonum, speciali sui officii ratione, promovere tenentur, tum violatae iustitiae commutativae, ex quasi pacto cum suis electoribus.

Quoad Deputatorum electionem, ad rem faciunt, quae ex S. Augustino habet S. Th. 1. 2. q. 97. a. 1. « Si populus sit *bene moderatus et gravis, communisque utilitatis diligentissimus custos,* recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus, per quos respublica administretur. Porro, si paulatim *idem populus depravatus habeat venale suffragium, et regimen flagitiosis sceleratisque committat,* recte adimitur populo talis potestas dandi honores ». Cf. etiam 1. 2. q. 105. a. 1.

« Catholicorum hominum operam... ipsam summam rempublicam complecti *generatim* utile est atque honestum... *Generatim* nullam velle rerum publicarum partem attingere tam esset in vitio, quam nihil ad

communem utilitatem afferre studii, nihil operae: eo vel magis quod catholici nomines ipsius, quam profitentur, admonitione doctrinae, ad rem integre et ex fide gerendam impelluntur. Contra, ipsis otiosis, facile habenas accepturi sunt ii, quorum opiniones spem salutis haud sane magnam afferant. Idque esset etiam cum pernicie coniunctum christiani nominis; propterea quod plurimum possunt, qui male essent in Ecclesiam animati; minimum, qui bene. Quamobrem perspicuum est ad rempublicam adeundi causam esse iustam catholicis; non enim adeunt, neque adire debent ob eam causam, ut probent quod est hoc tempore in rerum publicarum rationibus non honestum, sed ut has ipsas rationes, quoad fieri potest, in bonum publicum transferant, sincerum et verum, destinatum animum habentes, sapientiam virtutemque catholicae religionis, tanquam saluberrimum succum et sanguinem, in omnes reipublicae venas inducere ». Leo XIII. Litt. Enc. *Immortale Dei* 1. Nov. 1885.

705bis. **Nota :** *Potestas ordinaria* est, quae alicui competit ex vi suae dignitatis vel officii. *Delegata* est, quae alicui competit ex concessione illius, qui potestatem ordinariam habet. — Potestas Iurisdictionis *proprie* est potestas ius dicendi ex publico munere, et talis est potestas regendi subditos et ius dicendi in Societate sive civili, sive ecclesiastica. Qui hac potestate praeditus est leges ferre potest. — Potestas oeconomica ea *proprie* est, quae spectat ad exteriorem ordinem in Communitate aliqua servandum, secundum naturam et finem ipsius Communitatis. Talis est e. g. potestas Superiorissae Novitiatus in Novitias. Qui hac praeditus est potestate statuta facere potest. — Potestas iurisdictionis exerceri potest in foro interno in privatam utilitatem, et in foro externo in publicam utilitatem. Contentiosa est, si in iudicio quoad litigantes exercetur; voluntaria, si extra iudicium, circa negotia de se non contentiosa exerceatur. — Potestas tandem dominativa *proprie* est, quae exercetur in personam, quasi aliquid sui, ut videre est in domino relate ad servum, in patre relate ad filium, in marito relate ad uxorem, in Praelato regulari relate ad suum subditum. Cf. 600.; S. Th. 2. 2. q. 57. a. 4., q. 88. a. 8. 9., q. 189. a. 5.

706. *An liceat aliquando non obedire auctoritati temporali? An liceat aliquando rebellare? An liceat aliquando Principem interficere?*

R. Ad 1.um Ut iam supra dictum est, n. 171. 4.° Leges iniustae per contrarietatem ad bonum humanum non obligant in foro conscientiae. Leges iniustas per contrarietatem ad bonum divinum nullo modo licet observare. S. Th. 1. 2. q. 96. a. 4. In iis vero, quae licita sunt,

et quae ad civilem pertinent potestatem, obediendum est Principibus civilibus, etiam dyscolis, et illis quoque, qui auctoritate sua abutuntur. Ex hisce fontibus purissimis, Scriptura nempe et Traditione, ait Gregorius XVI. in Br. 9. Iunii 1832., apertissime edocemur obedientiam quam praestare homines tenentur potestatibus a Deo constitutis, absolutum esse praeceptum, cui nemo contraire potest. — Pius VI. Br. *Pastoralis* 5. Iul. 1796.; S. Th. 2. 2. q. 69. a. 4., q. 102. a. 1., q. 104. a. 5. 6.

R. Ad 2.um *Nunquam omnino licitum est rebellare.* « Nimis perniciosum in hac re, ait S. Lig., fuit principium Ioannis Gersonis, qui ausus est asserere, quod monarcha potest legitime a tota natione iudicari, si regnum iniuste regat...; principium, inquio, non tantum falsum, sed perniciosissimum ». Ratio est, quia subditi eo ipso quod subditi sunt non possunt sibi arrogare potestatem supra Principem, eum *iudicando et puniendo.* L. H. A. Tr. 8. n. 13.; S. Th. 2. 2. q. 42. a. 2., q. 60. a. 6., q. 64. a. 3., q. 69. a. 4.

Verum aliud est rebellionem facere, seu violentiam legitimo principi, ad eum deponendum inferre, aliud iniquis legibus earumque executioni resistere. Rebellio aggressio quaedam est, non defensio. Si autem vis evidenter iniusta infertur, non iam auctoritati, sed iniustae vi resistitur. « Et ideo sicut licet resistere latronibus, ita licet resistere in tali casu malis Principibus, nisi forte propter scandalum, cum ex hoc aliqua gravis perturbatio timeretur », S. Th. 2. 2. q. 69. a. 4., q. 42. a. 2., vel nulla spes esset boni exitus, et maiora mala publica essent timenda. Cf. etiam Litt. Leonis XIII. *Sapientiae christianae* 10. Ian. 1890., qui loquens de legibus aperte discrepantibus cum iure divino, Ecclesiae iniuriosis et Religioni contrariis, tum ait « resistere officium est, parere scelus ». Licet ergo iniustis legibus passivam obiicere resistentiam. *Obedire* enim *oportet magis Deo quam hominibus,* Act. 5, 29.

« Quapropter obedientiam abiicere, et per vim multitudinis rem ad seditionem vocare est crimen maiestatis, neque humanae tantum, sed etiam divinae ». Leo XIII. Litt. Enc. *Immortale Dei* 1. Nov. 1895. § *Non est magni* in fine. Etenim « quicumque ius imperandi habent, *non id aliunde accipiunt,* nisi ab illo summo omnium Principe Deo. *Non est potestas nisi a Deo,* ad Rom. 13., 1... Quidquid potestatis *usquam est* a Deo... proficisci ipsa natura testatur ». Quo cognito ac persuaso, « omnino ad iustitiam pertinere illa intelliguntur, vereri maiestatem Principum, subesse constanter et fideliter potestati publicae, *nihil seditiose facere, sanctam servare disciplinam civitatis* ».

Leo XIII. l. c. §§ *Talis, Eiusmodi;* Pius X. Ep. *Notre charge* 25. Aug. 1910.

R. Ad 3.um *Nemini licet unquam Principem interficere,* neque homini privato neque multitudini; pro illo enim et pro hac eadem est ratio. Contraria opinio antiquorum dicitur a S. Alph. l. c. *improbabilis, falsa, falsissima.* « Postulo, ait S. D., estne ille *homo,* ut alii, et si est *homo* nequit ipse privari vita, aut bonis ab iis, qui ius non habent eum vita aut bonis expellere. Communis est SS. PP. doctrina, quod *nulli privatae personae licet unquam occidere hominem,* quamvis privatum, et quantumcumque iniquus ille sit, nisi publicam habeat auctoritatem, aut nisi id necessarium sit ad propriam vitam tuendam ». Idemque prorsus valet, sive Princeps sit bonus sive malus; sive legitimus, sive regni usurpator. — Prop. damn. a Conc. Const. Sess. 15. d. 6. Iul. 1414.; S. Th. 2. 2. q. 12. a. 2., q. 42. a. 2., q. 64. a. 3., q. 101, a. 1. 3., q. 102. a. 1. 2., q. 104. a. 1. 2. 5.; Aertnys 178.; E. M.

707. *An ad civilia officia digniores sint eligendi?* — R. Affirmative, si habeatur *concursus;* tunc enim adest contractus implicitus de digniore eligendo; negative vero, si non habeatur *concursus.* Non constat enim de tali obligatione. Ad hoc ut sufficienter publico bono provideatur, sufficit, ut excludantur et removeantur indigni, et digni eligantur. Atque hac obligatione tenentur non tantum ipse supremus Princeps, verum etiam illi omnes, qui potestate ab ipso accepta eligere possunt. Non enim accipiunt potestatem nisi eligendi eo modo, quo Princeps eligere deberet. Quare etiam in deputatorum electione, nullus quidem tenetur eligere digniorem, sed tenetur dignum eligere, excluso indigno, ex quo grave damnum praevidetur. Quandoque tamen licet etiam indignum eligere ad alium peiorem excludendum, vel si ille indignus magis sit profuturus quam obfuturus, vel nisi quis secus gravissimo subeundo malo exponeretur; eius enim ad malum cooperatio est solum materialis. — Lugo de Iust. et Iur. d. 33.; L. 342.; S. Th. 2. 2. q. 63.

707bis. **Officia:** *Civilia* stricte sunt, quae spectant ad civium necessitates et utilitates. *Politica* sunt, quae spectant ad regimen ipsum tuendum totius nationis.

DE QUINTO DECALOGI PRAECEPTO

I. — DE OCCISIONE SUI

708. *Quinam sit ordo praeceptorum inter se?* — « Post praecepta tria pertinentia *ad religionem,* qua redditur debitum Deo, et post quartum praeceptum, quod est *pietatis,* qua redditur parentibus debitum, in quo includitur omne debitum, quod ex *aliqua speciali ratione* debetur, necesse fuit quod ponerentur consequenter aliqua praecepta pertinentia *ad iustitiam* proprie dictam, quae indifferenter omnibus debitum reddit ». S. Th. 2. 2. q. 122. a. 6. — Sex igitur, quae sequuntur Decalogi praecepta, ut idem A. D. docet, l. c. a. 1., sunt « *de actibus iustitiae communiter dictae,* quae inter aequales attenditur ». In sex istis praeceptis prohibentur homicidium, adulterium, furtum et falsum testimonium. « Omnia autem alia nocumenta, quae proximis inferuntur, possunt ad ista reduci, quae his praeceptis prohibentur, tanquam ad quaedam communiora et principaliora. Nam omnia nocumenta, quae in personam proximi inferuntur, intelliguntur prohiberi in homicidio, sicut in principaliori. Quae vero inferuntur in personam coniunctam, et maxime per modum libidinis, intelliguntur prohiberi simul cum adulterio. Quae vero pertinent ad damna in rebus illata, intelliguntur prohiberi simul cum furto. Quae autem pertinent ad locutiones, sicut detractiones, blasphemiae, et si qua huiusmodi, intelliguntur prohiberi in falso testimonio, quod directius iustitiae contrariatur ». S. Th. l. c. a. 6. ad 2.

709. *Quid quintum praeceptum Decalogi?* — Quintum praeceptum est: *Non occides,* Ex. 20., 13. — Iam vero quintum hoc praeceptum quatenus *negativum* est, *primario* quidem prohibet homicidium, i. e. iniustam hominis occisionem: *secundario* autem et consequenter, iniustam iram, seu inordinatum appetitum vindictae, Matth. 5., 21. 22., et omnem aliam iniustam laesionem, vulnerationem aut mutilationem corporis, sive proprii sive alieni, quae ad homicidium, tanquam iniuriam corporalem principalem, reducitur. — Quatenus vero virtualiter est *positivum,* praecipit vitae conservationem. — Ea autem quae hic de occisione sive licita, sive illicita statuentur, eadem mutilationi vel

cuilibet corporis laesioni, servata debita proportione, applicanda erunt. — Struggl 3. 5.; L. 363.

710. *An licitum sit suicidium?* — Absque divina auctoritate nefas est seipsum *directe* interficere. *Directe* quis seipsum vel alium dicitur interficere cum vere per se et directe, aliquid faciendo, intendit sibi vel alteri vitam adimere; *indirecte* vero, cum hoc quis positive non intendit; voluntarie tamen aliquid facit, ex quo praevidet mortem sui vel alterius secuturam. — Prob. Nam 1.° id aperte prohibetur S. S., Ex. 20., 13.; Deut. 52. 39.; Sap. 16., 13. — 2.° Id repugnat *caritati* erga *seipsum,* et est *iniuriosum* tam *Deo,* qui solus est directus et absolutus dominus vitae humanae, quam *societati* et reipublicae, quae iniuste per suicidium privatur sua parte seu cive. S. Th. 2. 2. q. 64. a. 5. — Hinc suicidium utroque iure merito punitur. Nam Iure civili Communi tum suicidae, tum qui hoc crimen tentant, etiam morte non sequuta, poena infamiae puniuntur. Iure vero ecclesiastico suicidae privantur sepultura sacra et Ecclesiae suffragiis, ut statuitur C. 12. c. 23. q. 4., et ut videre est in Rit. Rom.; quae tamen poena non complectitur, qui furore, amentia, aut phantasia per gravissimam animae tristitiam turbata, vitam sibi eripuerunt, vel qui ante mortem de crimine doluerunt. — Struggl 7.; Ithur. Cas. 40. n. 3. seqq.; L. 366. 375.

711. **Resolves:** Non licet virgini ad castitatem etiam servandam, quae maximum bonum existimatur, directe occidere se ipsam. Neque licet seipsum occidere, quamvis minimum vitae spatium supersit. — Struggl 8.; Ithur. l. c.; S. Th. 2. 2. q. 64. a. 5. ad 3. 5.; L. 366.

712. *An liceat positivo actu concurrere ad sui mortem?* — Nunquam, sine divina auctoritate, fas est ponere actum externum, *per se immediate* tendentem ad sui destructionem, nisi actus ille habeat alium effectum bonum et immediatum, qui solus intendatur, et gravis ratio effectum illum bonum obtinendi urgeat. Ratio est, quia, ubi actus physicus, etiam per se indifferens, *non habet alium effectum quam suicidium,* iam fit malus, siquidem nulla adest ratio, qua praeceptum conservandi vitam, et cavendi a mortis periculo cesset, et sui occisio, saltem implicite, directe intenderetur. Unde in quocumque casu prohibetur. S. Th. 2. 2. q. 64. a. 5. ad 4.; L. 366. Cf. hic 717.

713. **Resolves:** Nefas est se in flumen proiicere, cum certo mortis periculo ad baptizandum puerum. Hoc enim esset sibi vitam

directe auferre; quia nempe prius quis ponit medium, quod *directe et immediate* tendit ad sui occisionem, ut deinde eo posito, baptismum ministrare possit. — Nefas item est aliquid facere vel omittere eo consilio, ut mors acceleretur. — Licet vero peste infectis inservire, periculosa adire missionum loca, ac periculosum aggredi iter ex gravi et proportionata causa, uti Christophorus Columbus aliique fecere. — L. 366.

714. *An mutilatio sui licita sit?* — Non licet se mutilare vel etiam alium mutilare, *nisi hoc ad conservationem totius corporis* sit necessarium, et de eius consensu, cuius est membrum, vel eius « ad quem pertinet curare de salute eius, qui habet membrum corruptivum » aliorum membrorum. S. Th. 2. 2. q. 65. a. 1. Aliter autem aliquem membro mutilare est omnino illicitum; idque *etiamsi fiat ad conservandam castitatem et vitandas tentationes.* Ratio est, quia Deus est humanae vitae dominus absolutus atque directus; homo vero non nisi dominium utile seu indirectum in suum corpus habet.

Nisi hoc ad conservationem totius corporis sit necessarium; cum enim pars ordinetur ad totum corpus conservandum, tali urgente necessitate, poterit utique membrum aliquod resecari, e. g., manum catena ligatam sibi abscindere ad vitandam mortem a bellua, vel tyranno, aut incendio impendentem. S. Th. 2. 2. q. 64. a. 2., q. 65. a. 1.; Lugo de Iust. d. 10. n. 22.; La-Croix 786.

Etiamsi fiat, etc., quia hoc remedium neque est absolute necessarium, neque reapse eximit a tentationibus carnalibus, licet quis impotens fiat ad generandum. S. Th. 2. 2. q. 65. a. 1. Hinc, *a fortiori, probabilius* non licet pueros castrare ad vocem in eis conservandam, L. 374. « Et quidem *validissima* est ratio... Homo enim non ita membrorum corporis sui dominus est, ut assentiri valeat abscissioni alicuius ex illis, praeterquam si totius corporis salus et conservatio aliter obtineri nequeat ». Bened. XIV. de Syn. l. 11. c. 7. n. 4.; Lugo d. 10. n. 23.; S. Th. l. c. Ecclesiae autem disciplina, irregularitatis notam inurit eunucho, qui *extra necessitatem salvandae vitae* mutilationi suae assensum praebuerit. Bened. XIV. l. c. n. 5. 1. Neque vero licet digitos sibi abscindere ad militiam vitandam. — Struggl 9. 10.; L. 1. 7. n. 416.-418.

714[bis]. **Nota:** Operatio *Porro,* ita dicta a medico italico Porro, consistit in extractione uteri cum ovariis, aliisque adnexis partibus. Vera mulieris mutilatio et castratio est utero-ovarica. Quare ea licita non est, nisi pro conservatione propriae vitae. — Uti illicita est mu-

tilatio et castratio sive in viro sive in foemina, ita illicita quoque est atrophizatio vel intercisio *canalium deferentium* spermatozoa « seu nemaspermata in viro ». Haec atrophizatio vel intercisio gravis mutilatio aequivalenter est, et grave peccatum, nisi fiat ad salvandam ipsam vitam. — Neque vero hanc *vasectomiam,* uti appellatur, inducere potest publica auctoritas, ne degeneres viri procreentur ex parentibus degeneribus, sive ut *poenam* alicuius criminis, sive uti *medium necessarium* propter commune bonum. Nam potestas procreandi prolem ad ipsam pertinet personalem dignitatem, et ad speciem, seu ad propagationem humani generis, super quam publica auctoritas nullam habet potestatem. Nec *poena* criminis esse potest, cum adhuc magis criminosos et effraene libidinosos, et contra naturae ordinem, redderet; nec *medium* necessarium et utile de se esse potest propter commune bonum, ad quod omnino alia bene diversa media necessaria et utilia sunt, praesertim moralia.

715. *Quaenam conservandae vitae sit obligatio?* — Quisque ex caritate erga seipsum et ex iustitia erga Deum et erga societatem tenetur *mediis ordinariis* ad vitam conservandam. Ratio est, quia perinde est vitam sibi non conservare atque eam sibi adimere. *Mediis ordinariis,* nam ad *extraordinaria* non tenetur, nisi eius vita bono communi sit omnino necessaria. Et sane media extraordinaria extra communes vires posita sunt. Ea ergo communiter lex praecipere nequit. Labor autem eorum, qui in necessitate vitam alendi versantur, ut sunt operarii, medium extraordinarium non est, sed ordinarium, cum medium datum sit ab ipsa natura pro vitae necessitatibus. — L. 372.

716. **Resolves:** Infirmus in periculo mortis, quando adest spes salutis, non potest respuere medicamenta ordinaria sibi praescripta. — Non tenetur quis ad vitam sibi conservandam ingentes facere sumptus aut exquisita remedia adhibere, quae ingentes ipsi causent dolores, v. g., amputationem cruris, incisionem ventris ad extrahendum calculum, etc. — Non tenetur virgo operationem pati per manus medici, etiamsi vita periclitetur, quando ob verecundiam id ei gravissimum accidit, maioremque illi horrorem, quam ipsa mors, ingerit.

Licet etiam virgini mortem potius pati quam permittere sui violationem, ob maximum virginitatis bonum. *Licet,* nam probabiliter non *tenetur,* saltem speculative loquendo, modo voluntate positive resistat, et proximum absit consensus periculum. Ratio est, quia haec permissio non est *formalis* ad peccatum alterius cooperatio, sed *ma-*

terialis tantum, iusta autem adest permissionis causa, mortis scilicet periculum. — Licet item virgini ad castitatem servandam se exponere mortis periculo, saltem si mors non sit certo secutura, idque tum ob amorem castitatis, tum ob periculum peccati, quod saepius in tali occasione habetur. Immo probabilius adhuc affirmandum est, licet mors certo secutura sit, nec adsit proximum consensus periculum; quia etiam sola corporis integritas maxime aestimatur. — L. 366. 368. 372. 430. 433.; H. A. 1. 2.; S. Th. 2. 2. q. 65. a. 1.; Struggl 6.; tr. 6. de Iust. et Iure q. 5. a. 1. n. 5. 10.; La-Croix l. 3. p. 1. n. 916.; Lugo d. 10. n. 197. 198.

717. *An liceat indirecte concurrere ad sui mortem?* — Licet *ex gravi causa,* concurrere *indirecte* ad occisionem sui, seu ponere actionem, ex qua *praeter intentionem* propria mors certo sequatur; modo ex ista actione sequatur saltem *aeque immediate* aliquod bonum, et hoc solum intendatur. Ratio, quia tunc mors, si sequatur, non est *volita,* sed mere *permissa,* ex proportionata causa. Cf. 36. — Struggl 7.; L. 366.

718. **Resolves**: Licitum est reo non fugere, immo etiam sponte se sistere coram iudice, etsi certo morte puniri debeat; quia actio ista *per se* est indifferens, immo et honesta; in casu enim velle mori perinde est, ac velle iustitiae ordinem; et sicuti ob iustam causam mortem alteri desiderare licet, atque etiam legitimo modo procurare, ita et sibi. L. 369., H. A. 2. — Non peccant artifices, qui super aedificiorum tecta ascendunt, et variis sese periculis, ubi opus sit, exponunt; nec fabri ferrarii, qui quotidie ignem versando vitam sibi minuunt; ratio est, quia ex causa rationabili id agunt. Contra graviter peccant viri audaces, qui temeraria sponsione, ex vana gloria, vel mere ratione lucri, in gravia discrimina se iniiciunt; in altum ascendendo, deorsum se demittendo, onera graviora ferendo, etc. Hinc etiam prohibitae sunt periculosae taurorum agitationes, nisi arte et peritia satis periculum removeatur. L. 365. 369., l. 7., n. 209.

Nunquam licet macerare corpus ad vitam breviandam, neque etiam, secluso tali fine, immoderatis et prorsus indiscretis poenitentiis graviter valetudinem pessumdare. Licet tamen, ex virtute, poenitentiis ordinarie gravibus uti, cum certa quadam vitae abbreviatione, quia propter meritum, et naturae pravae mortificationem, aliqua longioris vitae iactura contemni potest. Valde utiles sunt vitae spirituali, ut bene ostendit Sanctorum praxis, et unanimis doctorum sententia. L. 370. 371., H. A. 2.; Lugo de Iust. et Iur. d. 10. n. 32. 36.; S. Th.

Quodl. 5. a. 18.; Denifle *Lutero* l. 1. s. 2. Haec vero *de via ordinaria;* nam Deus saepe Sanctis extraordinarias omnino poenitentias inspiravit, quorum valetudo saepe quo minus sibi parcerent eo futi robustior. Cf. Bened. XIV. de Canoniz. SS. l. 3. c. 29. n. 6.; L. Prax. 25. 26.

Licet, saltem probabilius, incendere navim, aut turrim, ut hostes grave damnum patiantur, quamvis cum certa vitae propriae iactura: quia expedit damnum publicum vitari, vel commune bonum procurari, etiam cum damno privatorum certissimo. L. 367. Licet consequenter etiam militi cum certo vitae discrimine stationem occupare, vel in medios irruere hostes. — Potest item quis ex incensa domo per finestram prosilire, vel ex conflagrante navi in mare se coniicere, non quidem ad mortem petendam, sed ad duriorem evadendam. Idemque dicendum de virgine, quae ab altissima fenestra se dat praecipitem, ut e manibus impuri violatoris eripiatur. Elbel 13.; Struggl 8.; Gur. Cas. 377. 379. 384.

II. — DE OCCISIONE REI

719. *An publica auctoritate reos occidere liceat?* — Licet malefactores publica auctoritate sive incarcerare, sive verberare, sive membro aliquo mutilare, sive etiam occidere, secundum variam delictorum gravitatem. Ratio, quia hoc est medium necessarium ad commune totius societatis bonum procurandum. Immo ad ipsam societatem servandam; quod quidem non nisi hisce poenis, et plerumque non nis, morte scelestorum hominum obtineri potest. Deus ergo potestatem sine qua societas stare non posset, contulisse dicendus est. « Quaelibet autem persona singularis comparatur ad totam communitatem, sicut pars ad totum. Et ideo, si aliquis homo sit periculosus communitati et corruptivus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter et salubriter occiditur, ut bonum commune conservetur... privatur membro propter aliquas culpas minores ». S. Th. 2. 2. q. 64. a. 2., q. 65. a. 1. Eademque ratione licet eum verberare et incarcerare propter abusum liberi usus suorum membrorum in communitatis nocumentum. S. Th. 2. q. 65. a. 2. 3. Constat etiam ex praxi cuiusvis legislationis, ex sacra Scriptura, et universali omnium consensu — Lugo d. 10. n. 64.; Struggl 34.; Ithur. Cas. 40. n. 11.-12.; S. Th. 2. 2. q. 64.

a. 2. 3., q. 65. a. 1. 3., q. 66. a. 6. ad 2. a. 8., q. 67. a 3., q. 108. a. 3. 4.; L. 375.; E. M.

720. *Quomodo rei publica auctoritate morte sint plectendi?* — « Occidere malefactorem licitum est in quantum ordinatur ad salutem totius communitatis, et ideo ad illum solum pertinet, cui committitur cura communitatis conservandae... Cura autem communis boni commissa est Principibus habentibus publicam auctoritatem; et ideo eis solis licet malefactores occidere, non autem privatis personis ». S. Th. 2. 2. q. 64. a. 3. — Peccat autem Princeps vel magistratus, regulariter loquendo, qui occidi iubet reos, sine *iudicio publico,* non citatos, vel non auditos, vel non damnatos, etsi privata scientia constet eos esse nocentes. *Sine iudicio;* iudicium enim est necessarium, ut discernatur malefactor ab innocente, et quid sit parti subtrahendum pro salute totius. *Publico;* iudicium enim publicum necessarium est, ut discernatur, an malefactor sit occidendus propter salutem communem. Insuper ex iure naturae actus publicus fieri debet ex scientia et auctoritate publica. Excipe: 1.° Si crimen sit omnino certum et notorium. 2.° Si esset in mora, si iuridice procederetur, periculum seditionis. — L. 377.; S. Th. 2. 2. q. 64. a. 3. ad 2. ad 3.; Struggl 35. 36.

721. **Nota:** Iudex tenetur sub gravi concedere reo tempus sufficiens *ad Confessionem.* Tenetur etiam concedere tempus pro sumptione *Communionis,* cum reus sit tunc in articulo mortis, in quo praeceptum Communionis obligat iure divino, et tunc etiam non ieiunus reus potest communicare, eadem die mortis, modo Communio praecedat per horam executionem. Si reus nolit peccata confiteri, post adhortationem licite potest occidi a carnifice, quia tunc sua damnatio suae culpae tribuitur. L. 379.; l. 6. n. 233.-285. par. *Hic autem,* 247.

722. *An liceat reos occidere etiam auctoritate privata?* — Non licet occidere malefactores, auctoritate privata. Prob., quia non licet occidere malefactores, *nisi ob bonum commune,* sicut non licet amputare membrum, nisi propter salutem totius corporis. Atqui administratio boni communis pertinet ad potestatem publicam, quae est in Principe, aut in republica, non vero ad privatos. Ergo. Praeterea, si cuilibet liceret privata auctoritate occidere malefactores, et quilibet in propria causa posset esse iudex, omnia essent plena iniustis homicidiis. Ergo Deus, utpote auctor, et conservator naturae, non dedit privatis hominibus potestatem occidendi malefactores. C. 7. c. 33. q. 2.; Pr. 19.ª d. ab Alex. VII.; S. Aug. de Civ. Dei l. 1. c. 26.; S. Th. 4. d. 37. q. 2. a. 1., 2. 2. q. 64. a. 3., q. 66. a. 8.; L. 376.; E. M.

723. **Nota:** Grassatorem et malefactorem publice proscriptum *quilibet saecularis, per se loquendo,* potest *intra territorium proscribentis* licite occidere. Ratio est, quia per sententiam proscriptivam auctoritate publica quilibet constituitur minister iustitiae. — *Quilibet saecularis,* nam in C. *Sententiam Ne cler. vel mon.* clerico graviter prohibetur, ne in causas sanguinis etiam iustas se immisceat. — *Per se loquendo;* nam filius non potest licite occidere patrem bannitum seu proscriptum, neque parens filium, aut uxor maritum; quia hoc graviter repugnat caritati et pietati naturali; excipe tamen nisi id exigat bonum commune. — *Intra territorium proscribentis;* nam bannitus non potest iuste occidi in territorio alieno, nisi tacito, vel rationaliter praesumpto consensu alterius Principis. — Struggl 36. 37.; L. 376. 378. 380.; S. Th. 2. 2. q. 64. a. 4.

724. **Resolves:** Reus ad mortem condemnatus nequit per seipsum exequi mortis sententiam, mortem sibi inferendo. An autem id facere possit saltem in casu, quo a iudice constituatur publicus minister iustitiae in ordine ad suam necem, plures affirmant. Struggl 8.; sed plures etiam negant, et hanc sententiam communiorem dicit S. Alph. 369. Utramque autem probabilem appellat S. D. l. 4. n. 284.; Cf. ib. n. 281. — Milites iussi comprehendere et custodire malefactorem non possunt eum aufugientem occidere, etiamsi iam ad mortem fuerit damnatus; quia vi officii sui, et, secluso speciali Principis mandato, satellites reum tantum coercere possunt. L. 380., H. A. 9.; Cf. Struggl 36. — Non licet patri proprios filios, nec domino proprios servos correctionis causa mutilare aut occidere; ratio, quia punire per mutilationem et occisionem, quae damnum irreparabile inferunt, requirit sane potestatem perfectam, quam nec pater nec dominus habet. S. Th. 2. 2. q. 65. a. 1. 2.

725. *An liceat saltem, privata auctoritate, aliquem verberare vel incarcerare?* — Nemini licet aliquem potestati suae non subiectum verberare, nisi accedat consensus saltem tacitus illius, qui potestatem habet, v. g., patris in filium, mariti in uxorem, domini in servum; verberatio enim est punitio; haec autem supponit potestatem gubernativam. Cum autem haec verberatio causa fiat disciplinae moderata esse debet. — Hinc *per se* magistri possunt discipulos moderate verberare, quia parentum locum tenent. E contra frater natu maior non potest *per se* fratres minores verberare, nisi id ipsi sit a patre mandatum, aut nisi, mortuo aut absente patre, familiam ipse regat, quia primogenitura ei tale ius non confert. S. Th. 2. 2. q. 65. a. 2. —

Itemque « incarcerare aliquem, vel qualitercumque detinere est illicitum, nisi fiat secundum ordinem iustitiae, aut in poenam, aut ad cautelam alicuius mali vitandi », S. Th. 2. 2. q. 65. a. 3., Cf. hic 422.

III. — DE OCCISIONE INIUSTI AGGRESSORIS

726. *An liceat vitae aggressorem occidere? — Potest* quilibet iniustum vitae suae aggressorem occidere, *cum moderamine inculpatae tutelae.* Ita S. Th., et thesim suam confirmat ex eo quod Exod. 22., 2. furem nocturnum occidere licet. Ergo multo magis, ait, licitum est defendere propriam vitam. Deinde *vim vi repellere* omnes leges et omnia iura clamant. Denique ipsa natura docet, esse in homine verum ius vitam propriam defendendi, si iniuste oppugnetur, eamque praeferendi vitae aggressoris iniusti, qui ex propria malitia in tale periculum se coniecit. Idque valet non solum pro *saecularibus,* sed etiam pro ipsis *clericis et religiosis:* ius enim defensionis est unicuique a natura inditum: si secus esset, iniustitiae arma ministrarentur, bonorum caedi, rerumpublicarum eversioni. Hinc Catech. Rom. n. 8 hoc ius omnibus tribuit indiscriminatim. C. *Significasti* 18. *de Homic. vol.;* C. *Si vero de Sent. exc.;* C. L. 2367.; S. Th. 1. 2. q. 64. a. 7.; L. 380.

727. **Nota**: *Potest;* nemo enim tenetur aggressorem occidere; horridum medium est ad propriam vitam conservandam; sed licite et laudabiliter potest quis occisionem propriam permittere, ne alter vita temporali et aeterna privetur. Excipe: 1.° Quando vita invasi esset necessaria et valde utilis bono communi. 2.° Quando ipse esset in peccato mortali, quia tunc omnino teneretur se defendere. L. 380.

Cum moderamine inculpatae tutelae, quod in tribus hisce conditionibus situm est: 1.° Ut occisio aggressoris non fiat ad vindictam, cum ea privatorum non sit; neque ex odio, cum hoc caritati adversaretur; sed solum ad iniuriam et vim propulsandam, seu ad sui defensionem. 2.° Ut qui aggressionem patitur, non utatur maiori violentia, quam necesse sit ad mortem vitandam; ideoque, si ab iniusto aggressore liberare se queat *fugiendo* vel vulnerando tantum, non potest occidere; alioquin occideret iniuste, et teneretur ad restitutionem excessui proportionatam, cum ius excederet a natura tributum. *Fugiendo;* secus, caritas laeditur; haud tamen iustitia. Numquid ius iniusto invasori est, ut alter fugiat? *Fugiendo;* dummodo id fieri possit

sine periculo, et, si de viro nobili, de milite, agatur, forte etiam sine gravi damno. 3.° Ut aggressio iniusta *actu, moraliter loquendo,* inferatur, i. e., ita *impendens* sit, ut non possit quis nisi adhibita vi, eam repellere; si enim aggressionem vix probabilem feriendo vel occidendo praeveniat, vitae alienae aggressor ipse efficitur, non defensor suae. *Impendens:* expectandum tamen haud est, ut alter iam nocere incipiat. Secus enim iam irrita esset defensio. C. *Significasti* 18. *de Homic. vol.;* C. L. 2367. 2370.; Struggl 17. 20. 30.; Ithur. Cas. 40. n. 9.-10.; Lugo d. 10. n. 161.; L. 380. 381. 387. 388.

728. *An idem liceat pro vitae integritate servanda?* — Licet eodem moderamine occidere iniustum aggressorem etiam pro defensione membrorum. Prob. 1.° ex communi thth. sententia. 2.° Quia quisque ius habet servandi bonum sibi maxime ad vitam necessarium etiam cum periculo vitae alterius, cui alter ex sua malitia se obiicit modo aliud desit medium, nec mors aggressoris intendatur. — C. L. 2367.; L. 380. 398.

729. *An idem liceat pro castitate defendenda?* — Licet mulieri seipsam defendere, invasorem pudicitiae occidendo. Prob. 1.° ex communi thth. sententia. 2.° Quia mulier utitur iure suo naturali, quo licet vim vi repellere, et magis tenetur sibi providere quam vitae alienae; nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi. Insuper, si licet invasorem bonorum occidere, quanto magis invasorem pudicitiae, cum sit bonum superioris ordinis? Unde quamvis puella invasorem occidere non teneatur, sed possit passive se habere, quia castitas invite non amittitur; ad id tamen non obligatur, tum quia vel ipsa materialis corporis integritas maximum est bonum; tum quia adest periculum pudoris, quod bonis feminis morte gravius est. — C. L. 2367.; L. 368. 386.

730. **Nota**: Hic autem bene advertunt thth., quod non solum licet puellae aggressionem propulsare actu quo eandem patitur, sed etiam postea aggressorem potest percutere alapis, pugnis, fuste, baculo et similibus ictibus minime periculosis, ut sic displicentiam suam atque constantiam ostendat, et aggressor facilius discedat nec revertatur. Id porro (modo fiat immediate post acceptam iniuriam et nunquam ad vindictam) non tantum permittendum est, sed etiam mulieribus consulendum est omnino. — Struggl 28.; L. 386.; Lugo d. 10. n. 196.

731. *An idem liceat pro bonis fortunae defendendis?* — Licet defendere bona fortunae *magni momenti* cum occisione furis, si aliter

retineri non possint. Prob. ex communi thth. sententia, quam supponit S. Th. 2. 2. q. 64. a. 7. Insuper quia praeceptum caritatis non obligat praeferre bona proximi altioris ordinis, nisi quando ille est in extrema necessitate, non vero quando ipse de se et sponte et ex malitia propria periculo mortis occurrit, prout in casu contingit. — C. L. 2367. seqq.; C. B. 227. seqq., 904.; L. 380. 382.; Struggl 23.; E. M.

732. **Nota**: *Magni momenti:* nam non licet occidere furem auferentem rem minoris momenti: quia caritas tunc prohibet, quominus pro levi nostro damno gravissimum proximo damnum inferamus, licet iste sponte eius periculo se obiiciat. Et sane non nisi leve est damnum nostrum, sive spectetur *res ablata,* quae minoris est momenti, ut supponitur, sive inspiciatur *iniuria,* quae in ea ablatione habetur, et consequenter *contemptus* ac *dehonoratio,* quae illam iniuriam consequitur. Quis enim graviter dehonoratus existimatur, quia fur violenter ab eo rem aliquam arripuerit?

Attamen etiam in isto casu, si praecise consideretur *vis*, quae infertur domino, rem suam licet minoris momenti custodienti, semper ipsi licebit vim vi repellere, sed *cum moderamine inculpatae tutelae.* Ratio est, quia « quando quis ita, defendit sua, regulariter defendit simul suam propriam personam, quam periculo pro suarum rerum defensione exponit ». Molina tom. 4. tr. 3. disp. 16. n. 4. Insuper, quia id exigit ipsum publicum bonum. Secus enim scelerum impunitas improbos ad nocendum audentiores redderet. C. L. 2367.; Laymann l. 3. tr. 3. c. 3. p. 3. n. 4.

Generatim autem loquendo, bona illa censentur *magni momenti,* quibus ablatis, deficeret alicui sustentatio pro se et suis: gravis autem notae theologi, inter quos Card. de Lugo, docent etiam hoc nomine donari posse illa, quorum iactura damnum notabile afferret domino iuxta qualitatem personae. Quamquam nec diffitendum sit admittere oportere aliquam damni gravitatem absolute respectu omnium gravem, longe tamen maiorem, quam quae sufficit ad furtum mortale. Quare, absolute loquendo, non sufficit certe summa 4. aut 5. aureorum; hodie 40. aut 50. libellarum. Sufficere autem videtur summa 40. aut 50. aureorum, hodie 400. vel. 500. libellarum. — L. 382. 383. 384. 385.; Struggl 23. 24.; E. M.

733. *An idem etiam liceat ad honorem defendendum?* — Non licet quidem invasorem honoris occidere, *si honor verbis* tantum impetatur. Nam, cum aliter tunc iniuria repelli possit, debeat et soleat, percussio et interfectio non defensionis sed privatae vindictae ratio-

nem habet. Non licet pariter invasorem honoris occidere, *si honor factis* impetatur, *post ipsum factum*. Etenim laesio etiam aggressoris post factum non habet rationem defensionis, sed privatae vindictae. Licet vero *cum debito moderamine* sese defendere contra invasorem etiam honoris, si hic factis, e, g., alapa vel calcibus, vel fuste impetatur, *ante ipsum factum*. Ratio est, quia *vim vi repellere omnia iura permittunt*. Ergo improbandus non est, qui velit eo uti iure, quod omnia iura permittunt ad tuendum nempe bonum in existimatione hominum magnum, quod melius est *quam mille thesauri pretiosi et magni*, Eccli. 41., 15., et pugnis ipse et etiam calcibus et fuste sese defendat. — C. L. 2367.; Lugo d. 10. n. 166.; La-Croix 803.; Struggl 25. 26. 31.; L. 380. 381. 382. 391.; S. Th. 2. 2. q. 41. a. 1.; E. M.

734. *An licita sit praedicta defensio, si de aliis agatur? — Potest aliquis privatus* per occisionem etiam iniusti aggressoris defendere vitam, bona, pudicitiam proximi. Prob. 1.° ex communi thth. sententia. 2.° « Quia sicut ipse proximus innocens potest se defendere occidendo aggressorem, ita fas est cooperari cum ipso ad rem licitam, quam ipse facere potest, ipsumque adiuvare ». Lugo de Iust. d. 10. n. 201.; C. L. 2368.; Struggl 29.; L. 389. 391.; S. Th. 2. 2. q. 60. a. 6. ad 2.

735. **Nota**: *Aliquis privatus;* nam certum est ad id teneri Principes, magistratus et milites, qui specialiter conducti sunt ad civium defensionem. C. L. 2371.; Isti tenentur etiam cum periculo vitae propriae, ubi agatur de avertendo a civibus malo publico; sed ubi agitur de vita dumtaxat alicuius privati, non tenentur cum tanto incommodo eandem tueri. — *Potest;* nam probabilius est, *saltem generatim loquendo*, eum minime obligari ad talem innocentis defensionem cum occisione aggressoris iniusti; idque tum quia praeceptum caritatis eo in casu non videtur obligare, cum potius praestet evitare mortem aeternam aggressoris ipsius; tum quia in alterius occisione nunquam potest evitari incommodum grave, v. g., ob timorem inimicitiarum, vel publicae iustitiae, vel etiam ob horrorem qui concipitur in foedando proprias manus sanguine humano. *Saltem generatim loquendo*; nam excipe: 1.° Si invasus esset necessarius ad bonum publicum, ad quod curandum quisque tenetur sub gravi. 2.° Si ille sit pater, filius, uxor aut frater, quos pietas ipsa obligat omnino tueri.

Si agatur de invasore pudicitiae alienae; id intellige, modo mulier suum invasori consensum non praebeat, sed *positive* eidem resi-

stat, alioquin invasorem occidere non esset vim vi repellere; cum non detur iniuria ubi est consensus: excipiunt Less., Spor., aliique, si invasa sit tibi valde propinqua; tunc, aiunt, ante factum adhuc potes invasorem occidere, quamvis aggressa consentiat; eo enim in casu iniuriam propulsas, quae in te redundat. — L. 389.-392.

IV. — DE OCCISIONE INNOCENTIS

736. *An liceat aliquando innocentem occidere?* — Nunquam licet directe innocentem occidere, sive auctoritate privata, sive publica; etiam ad bonum publicum procurandum. Est enim actio intrinsece mala, et divina lege expresse prohibita, contra caritatem et contra iustitiam, iniuriam inferens Deo, Societati, proximo. Exod. 23., 7.; *Insontem et iustum non occides.* — S. Th. 2. 2. q. 64. a. 2. ad 3., a. 6.; L. 393.; Struggl 11. 32.; Lugo d. 10. n. 104.

737. **Resolves:** Non licet occidere lethaliter vulneratos, nec alios quoscumque moribundos, ne diutius patiantur; nec rabidos, ne aliis noceant, dummodo aliter a nocendo cohiberi possint. Ratio est, quia ex noto effato ad obtinendum bonum non sunt facienda mala. — Non licet occidere innocentem ad satisfaciendum tyranno, mortem eius postulanti, etiam sub poena urbis subvertendae, et etiamsi morti suae ille consentiret, quia dominium in propriam vitam non habet. Probabilius tamen posset cogi, ut seipsum tyranno pro bono publico traderet, et probabiliter, si nollet, etiam tradi. Hanc enim ille pro bono publico habet obligationem, huiusmodi se periculo exponendi L. 393.; Struggl 11. — Secus vero esset, si tyrannus puellam ad stuprandam peteret, vel libros sacros ad comburendos. Utrumque enim intrinsece malum est. In priori enim casu puella in proximo peccandi periculo exponeretur; in posteriori Dei contemptus haberetur. Cf. Lugo d. 10. n. 114.-116. — Non licet legatos aut obsides occidere, etiamsi hostes, qui illos miserunt, fidem datam non servaverint, et obsides vel legatos ad eos missos iniuste interfecerint: quia sunt innocentes, L. ib.

738. *An liceat indirecte saltem concurrere ad mortem innocentis?* — Licet, *ob gravem causam*, ponere actionem in se bonam, ex qua *praeter intentionem* sequatur mors innocentis. Ratio, quia tunc ex causa proportionata innocentis mors mere *permittitur*.

739. **Resolves**: Licet in bello tormenta adversus hostium stationes dirigere, quamvis inde etiam aliqui innocentes mortem passuri sint; quia eorum mors praeter intentionem sequitur. L. 393. — Si fugere non possis mortem, persequente hoste, nisi per viam angustam, qua quisquam ista sedens esset obterendus, licet nihilominus fugere cum eius periculo et interitu, praeter tuam intentionem, dummodo tamen, si infans est, sit baptizatus. Idem dicendum, si aggressor, corpore infantis obiecto, se tueatur. Si enim innocentis mors sequatur, aggressori imputanda erit. Lugo d. 10. n. 124.-127.; Struggl 13.; L. 393. 599.

740. **Nota**: Non est homicidii reus, qui etiam sine causa, sed adhibita diligentia, ponit actionem etiam alioquin illicitam, quae mortem *per se* non infert, licet sit periculosa, sed *raro* ex ea mors contingat. Tunc enim homicidium omnino fortuitum et involuntarium est; puta si clericus venationi prohibitae operam dans hominem casu interficiat, modo debitam abhibuerit diligentiam, ne id contingeret. Secus vero, si ponat actionem, quae licet mortem *per se* non inferat, est tamen communiter periculosa, etiamsi diligentia ad damnum praecavendum adhibeatur. Est enim voluntarium in causa, dummodo tamen illud saltem in confuso praevideat; puta, si quis v. g., funda lapides in via pubblica proiiciat. Inst. l. 4. t. 3. § 3. 4. 5.; S. Th. 2. 2. q. 64. a. 8.; L. 398. — Nomine homicidii *voluntarii*, ubi de reservatione agatur, non intelligitur homicidium utcumque culpabile, sed studio quaesitum et ex industria procuratum. Secus enim illud additum omnino inutile esset. Cf. Ithur. Cas. 40. n. 19. seqq.

741. *An liceat occidere ebrium vel amentem aggressorem?* — R. Affirmative *probabilius*, nisi tibi constet eum in statu peccati mortalis versari. Ratio est, quia quamvis ebrius vel amens non sit aggressor tuus *formaliter* iniustus, est tamen *materialiter* iniustus, et tu ius tuum servas vim vi repellendi. Defensionis ius ex iure ad propriam vitam, non ex alterius iniuria exoritur. Quod si certo scias, quod rarum est, eum in statu peccati lethalis versari, et spes affulgeat eum poenitentiam acturum, post phraenesim vel ebrietatem, e contra vero moraliter credas te esse in statu gratiae, cum hic in extrema necessitate versetur, caritas exigit, ut salutem eius aeternam vitae tua temporalis conservationi praeferas. Nihil autem prohibet, quominus eum ita percutias aut vulneres, ut, salva eius vita, auferas ei vim nocendi. Lugo d. 10. n. 143.

V. — DE PROCURATIONE ABORTUS

742. *Quid abortus?* — *Abortus* communiter definitur: *eiectio foetus immaturi. Immaturi*, i. e., nondum ad vitalem nativitatem apti, talibus temporis gestationis circustamtiis, ut foetus, quamvis vivus adhuc in lucem prodeat, necessario tamen cito mori debeat. Quare, idem reaipse non est, *abortus* ac mera *partus acceleratio*. In partus acceleratione foetus immaturus non est, et quamvis in lucem prodeat ante completum gestationis tempus, potest tamen *naturaliter* vivere. Abortus proprie locum habet septem prioribus gestationis mensibus; reliquis duobus mensibus mera partus acceleratio est, communiter loquendo et *ex generali regula*. *Eiectio foetus*; hinc abortus proprie distinguitur a qualibet actione, quae *per se primo* non sit *eiectiva* foetus, sed *laesiva* eiusdem foetus, qualis est chirurgica illa operatio, quae *craniotomia* et *embryotomia* appellatur, propterea quod *caesio* sit *cranii* infantis, vel *foetus*, ad eum ex matris utero extrahendum. — E. M.

Ex generali regula. Absolute loquendo, foetus extra uterum vivere potest post sex menses, sex menses cum dimidio, et etiam ante hunc terminum, si extraordinaria adsint media foetum alendi. Sed ut morale excludatur periculum mortis foetus terminus expectandus est septem mensium. Cf. hic 663.

743. *Quotuplex sit abortus?* — Eiectio foetus dupliciter procurari potest: 1.° *Directe* et *per se*. 2.° *Indirecte* et *per accidens*. — Habetur *directa procuratio abortus* seu eiectionis foetus, applicando medium seu medicamentum *per se* efficax et per se *primo* ordinatum ad expellendum foetum, uti sunt causae illae *locales*, quae in uterum actionem habent ad fetum eiiciendum; talis est perforatio secundinae, seu coriaceae illius membranae, in qua foetus clauditur et humore natat, quo subtracto, ibi vivere amplius non potest, sed necessario eiicitur. Quare *directa* procuratio abortus hic intelligitur non tantum *directa intentione*, quatenus quis foetus eiectionem intendat, sed *directa* etiam *actione* exteriore, quatenus haec per se primo ad foetum expellendum efficaciter tendat.

Indirecta procuratio abortus habetur, applicando medium vel medicamentum *per se primo* ordinatum ad sanitatem conferendam matri, ex quo tamen *sequatur* etiam expulsio foetus, vel etiam adhibendo medium vel medicamentum, ex quo *aeque* habeatur sanitas matris et foetus expulsio. Prioris generis sunt pharmaca quaedam irritantia et

violentia, quae per se primo tendunt, propria efficacia, ad pravos humores et pravas morbi dispositiones corrigendas, consequenter vero abortum etiam procurant. Posterioris generis sunt ea remedia, quae fibrarum relaxationem causant, ut balneum, sanguinis fluxus et emissio; unde simul dum sanitati consulitur, abortus producitur, una eademque causa. *Indirecta* haec procuratio abortus, *indirecta* et *actione* simul et *intentione*. Verum potest quis *directa intentione* ad abortum procurandum adhibere medium indifferens de se, et ad alium honestum finem per se ordinatum. Antonelli Medicina Pastoralis, ed. 2ª vol. 2. p. 193. n. 396.

744. *An licita sit indirecta procuratio abortus? — Licet aliquando* indirecte abortum procurare, seu potius permittere, subministrando videlicet matri morbo gravi laboranti remedia morbo curando *per se* idonea, etsi *consequenter* abortus sequi possit, vel remedia *aeque* per se idonea morbo curando, ac foetui nociva. — Prob. primo ex communi theologorum doctrina. L. 1. 3. n. 394., Struggl tr. 7. q. 3. n. 15.; Sanchez de Matr. l. 9. d. 20. n. 13. seqq.; Diana tr. 6. de Abortu r. 38 seqq. Praeterea, quando remedium aliquod, seipso unaque et eadem efficacia, utrumque effectum simul producere potest, sanandi matrem et prolem occidendi, sive primario sanitas matris et consequenter abortus sequatur, sive hi effectus sint sibi invicem paralleli, unus non assumitur necessario *re* aut *intentione* tanquam medium ad alium procurandum. Ergo adest tunc casus actionis bonae aut indifferentis, ex qua sequitur duplex effectus, unus bonus, alter vero malus, quam fas est ponere, si finis agentis sit honestus, pravum scilicet effectum non intendat, et adsit causa proportionate gravis.

Licet aliquando; si nempe agatur de morbo lethali matris, cuius vita servanda causa proportionate gravis est respectu *vitae temporalis* prolis. « Certum est, inquit S. Alph. l. c., apud omnes. licitum esse remedium praebere praegnanti, directe ad eam curandam etiam cum periculo abortus, si morbus est mortalis, secus si non esset talis ». Et inferius: « Si (remedium) tendat directe ad servandam vitam matris, ut esset purgatio corporis, scissio venae, balneum, etc., haec *certe* licita sunt, *quando aliter certo moraliter* iudicatur mater cum prole moritura », nempe remedio non adhibito; vel quando aequale esset periculum abortus, sive remedium adhibeatur sive non; vel quando moraliter certo constet foetum nondum esse animatum, ut saltem pro prioribus conceptionis diebus teneri potest. 1. Reg. 1., 19. 20. Ratio est, quia consulitur tunc saluti matris sine maiori periculo prolis; et

quia, *in pari necessitate*, mater potest magis prospicere sibi quam proli. Et *par est necessitas*, nam nulla quidem adest spes baptismum proli procurandi in primo et tertio casu; spes illa vero in secundo casu aequalis est. — Antonelli, Medicina Pastoralis ed. 2.ª v. 1. p. 1. c. 19. p. 2. c. 4.

E contrario *par non est necessitas*, quando certa quidem est mors matris, si medicinam non sumat; sed, si eam sumat, certa est mors prolis non solum temporalis, sed etiam aeterna, quia baptismus ministrari ei non poterit, qui vero certo ei posset ministrari, si mater a medicina abstineret; quia prolis certo mortuae matri supervivet; et tunc « tenetur utique mater ex ordine caritatis abstinere a medicina, et praeferre suae vitae corporali vitam spiritualem prolis ». L. l. c. Et « sic etiam ex eadem caritate tenetur abstinere, quando dubitatur de salute matris et prolis ». L. l. c., quando nempe dubitatur, an, neglecta medicina, mater possit sanari; et an, pereunte matre, proles possit supervivere et baptizari. « Et etiamsi mors matris esset moraliter certa, si non sumat remedium, nec etiam tunc auderem ei medicinam permittere, *si aliqua rationabilis spes effulgeret,* quod, mortua matre, proles superviveret et baptizari posset; quia nemini licet, ad tuendam suam vitam temporalem, positive exponere proximum in necessitate constitutum, periculo mortis aeternae. Secus vero puto dicendum, *si nulla spes rationabilis esset* de vita prolis post mortem matris, ita ut possit illa deduci ad baptismi gratiam, quia tunc non videtur caritas obligare matrem in extrema necessitate positam, ut vitam suam negligat, a remediis abstinendo, ob exiguam et remotissimam spem vitae prolis ». L. l. c.

Atque hic, *ad praxim quod attinet,* animadvertit S. D. l. c., « medicos quoad pharmaca praestanda matribus, non esse scrupulose angendos, eo quod probabilissimum sit, rarissimum esse casum, et moraliter impossibilem, ut pene miraculum sit, quod, pereunte matre, proles supervivat, ut baptismum recipere possit ». Attamen ea res non adeo negligenda est; quia non semel etiam accidit, quod ob peritiam chirurgorum statim ac spiritum mater exhalaverit, inciso matris utero, proles viva extracta fuerit et baptizata.

Licita consequenter est *mera acceleratio partus*, quando nempe foetus extra uterum *ex ordinarie contingentibus* vivere poterit, et dummodo serio et opportune foetus et matris vitae, quantum fieri poterit, provideatur, et gravis illius accelerationis adsit necessitas, sive haec sit ex parte vitae matris, sive ex parte vitae ipsius prolis. E. M. 742. 745.

745. *An licita sit directa procuratio abortus ? — Nullo unquam casu vel causa*, licet directe procurare abortum, etiamsi foetus snpponeretur adhuc inanimatus. Prob. Etenim, si sermo sit de directa procuratione abortus improprie talis, nempe per media vel medicamenta, quibus ad foetum vel infantem *laedendum* ac perimendum *directe* tenditur, ut, e. g., cum medici ope forcipis cranium infantuli in ipso matris utero conterunt, ad mortuum foetum postea violenter extrahendum ; verissimum habetur homicidium, *directe* intentum et *directe* exercitum, quod nunquam licet.

Si sermo sit de directa procuratione abortus per media vel medicamenta, quae non nisi partus praematuram accelerationem directe causant, ex qua proles necessario, ex ipsis naturae legibus morti succumbere debeat, « *post animationem* id esset directe occidere infantem, quod numquam licet » ; nam positiva actione eiicere infantem *immaturum* extra uterum, est positive sutrahere illi medium institutum ab ipsa natura ad eius vitae conservationem, quod est directe aliquem occidere ; « *ante animationem* vero neque licet id directe procurare, sicut non licet procurare seminis effusionem etiam ad salvandam vitam, in quo casu loqui videtur Tertullianus in Apol. cap. 3. ; rationem enim reddit universalem, *homo,* inquit, *est qui futurus est, nam fructus in semine est* ». Lugo de Iust. et Iure d. 10. n. 130. Quare, cum foetus etiam non animatus ordinetur ad hominem formandum ; illius eiectio homicidium anticipatum est. Hinc Ithur. Cas. 21. n. 5. « certo certius, ait, semper esse gravi malitia infectam directam abortus procurationem ».

Doctores sunt sane graves et plures, quos sequitur et refert Sanchez de Matr. 1. 9. d. 20. n. 9. et Struggl tr. 7. q. 3. n. 16., qui existimant, abortum directe procuratum, ubi tamen dumtaxat agatur *de mera foetus inanimati praematura eiectione,* non ita esse intrinsece illicitum, ut saltem in casu servandi vitam matris, ex praesenti morbo extreme periclitantis, non liceat. Immo doctores non desunt, qui directam procurationem abortus foetus etiam animati defendunt, in praedicto casu, « quam sententiam olim non improbabilem censuit » cl. D'Annib. p. 2. n. 284. ed. 4.ª Sed haec opinio omnino excluditur Decretis S. Offic. de illiceitate *craniotomiae.* Enimvero inter caedem, quae per craniotomiam habetur, et inter abortum huiusmodi nihil reapse distat. Nam quis negaverit pariter hominem occidere et qui eum transverberat, et qui e turri eum deiicit, et qui eum in mare mergit? Reiicitur praeterea ea opinio Decreto S. Offic. 24. Iul. 1895., quo ipsius *abortus* illiceitas expresse declaratur. — E. M.

Hinc patet illicitam etiam esse laparatomiam ad extrahendos e sinu matris foetus ectopicos seu extrauterinos, adhuc immaturos. Necessitate cogente, licita e contrario est laparatomia, ad extrahendos e sinu matris ectopicos conceptus, dummodo et matris et foetus vitae, quantum fieri potest, serio et opportune consulatur. Cum nasci nequeant mortem saepe ferunt secum etiam matris. — E. M.

VI. — DE DUELLO

746. *Quid sit duellum?* — Duellum stricte dictum, et prout canonico iure gravibus poenis prohibetur, est pugna *inter duos vel paucos privata auctoritate, et ex condicto* inita, *cum periculo occisionis, mutilationis vel gravis vulneris.* — *Inter duos* vel *paucos*, nempe in pari numero; et ita a bello distinguitur, quod est multorum contra multos. *Privata auctoritate*, nam publica auctoritate, quale fuit illud Davidis cum gigante Goliath, et Horatiorum cum Curiatiis, licitum est; cum paucorum pugna non minus licita sit quam multorum, si utraque publica auctoritate ad bonum commune suscipiatur. *Ex condicto,* quod nempe communi consensu indicat *locum* ac *tempus,* et sic distinguitur a rixa, quae nullum supponit pactum praecedens. *Arma* quoque designanda sunt ad poenas incurrendas. Hic enim est ordinarius duellorum mos, ut etiam arma designentur. Quare de tali pugna, *usu detestabili*, censendi sunt loqui Romani Pontifices, duellum prohibentes et poenas in duellantes statuentes; licet nonnisi *de condicto, stato tempore, et in loco convento*, mentionem faciant. Gregor. XIII. C. *Ad tollendum* a. 1582. *Cum periculo* etc., ut excludantur a notione duelli stricte talis omnes illae pugnae, ad gravem laesionem inferendam ineptae, uti quae levibus baculis fiunt aut aliis instrumentis, ad occidendum vel graviter vulnerandum non ordinatis, licet in tali pugna unus per accidens laedatur.

Hinc patet, illicite quidem agi et mortaliter peccari, non tamen esse duellum stricte dictum, et consequenter poenis iuris subiectum, quando duo, ob iniuriam subita ira excandescentes, et ad pugnam se provocantes subito congrediuntur, quamvis ex eodem irae et vindictae impetu ad locum aliquem idoneum statim simul se conferant. Ratio est, quia sic provocatio et pugna non sunt moraliter duae actiones, sed unica tantum, adeoque non est proprie pugna ex praevio condicto,

aut designatione temporis et loci. — Struggl. 55. seqq.; Sanch. in Decal. l. 2. c. 39. a. 13. 14.; La-Croix l. 3. p. 1. n. 843. seqq.; L. 399. 401.

747. *An licitum sit duellum?* — Duellum est intrinsece malum et mortale. Prob. 1.° Nam repugnat legi naturali *advertenter* et *privata auctoritate* seipsum et alium exponere proximo periculo occisionis, mutilationis vel vulneris; usurpatur enim ius Dei, qui solus est vitae Dominus. 2.° Trid. s. 25. C. 19. de R. docet. « *detestabilem* duellorum *usum*, fabricante diabolo, introductum esse, ut e cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur ». — Leo XIII. Litt. *Pastoralis officii* 12. Sept. 1891.; C. 1. 2. *de Cler. pug. in duel.*; L. 399. 400. 401.; E. M.

748. **Resolves:** Non licet *acceptare* duellum, ne quis timiditatis notam et ignominiam apud alios incurrat. Immo neque licet illud *acceptare*, quamvis officio et sustentatione privaretur. Quod enim intrinsece malum est nunquam licitum esse potest. Si autem illicitum est *acceptare* in huiusmodi casibus duellum, multo magis illicitum est illud *offerre*. C. 1. 2. *de Torneam.*; *Extr.* un. *de Torneam.* Cf. pr. 2.am d. ab Alex. VII, et ppr. dd. a Benedicto XIV. C. *Detestabilem* a. 1752.: L. 400. 401.; E. M.

749. *An illicitum sit etiam duellum, apposita conditione, ut ad primos ictus illatos finiatur; vel si quis illud solummodo simulet, quamvis certo sciat pugnam non secuturam?* — R. Affirmative, nam quoad primum, etiam in eo casu maximum adest lethalis vulneris periculum, ut ipsa constat experientia. Praeterea Clemens VIII. in B. *Illius vices* a. 1592. haec habet; « Auctoritate Apostolica et tenore praesentium decernimus et declaramus... iisdem poenis (ceterorum Pontificum) teneri eos, inter quos pactiones initae sint de dirimendo certamine, cum primum alteruter vulneratus fuerit, seu sanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus utrinque illatus fuerit ». Insuper istud duelli genus scandalum creat, et duellis fatalibus occasionem praebet. — Quoad alterum, quia tunc peccat quis praebendo saltem alteri scandalum et occasionem peccati. Praeterea peccat praebendo etiam aliis scandalum et occasionem peccati; illi enim, qui duellum in loco designato suscipiunt, ab aliis iure credi possunt se duello concertatores. Insuper leges Ecclesiae non tantum prohibent caedes, sed etiam intendunt *detestabilem* duellorum usum exterminare; huic autem fini repugnant duella etiam ficta. — Reuter p. 3. n. 380.

Si duobus reis ad mortem condemnatis duellum praecipiatur, condonatione vitae promissa victori, id quidem ex parte magistratus illicitum omnino esset, ratione scandali, et ratione inhonesti finis, qui vix potest deesse, ex parte vero duellantium id eis liceret, ratione enim vindicativae iustitiae licite occiduntur et occidunt. La-Croix l. 4. n. 1497.

750. *An saltem aliquando licitum esse possit duellum?* — Licitum quidem est duellum in omnibus illis casibus, in quibus agatur de sui defensione contra aggressorem; nam tunc reapse non est *duellum facere, sed vim vi repellere,* quod omnia iura concedunt. Hinc Struggl n. 65. ait, « licitum posse evadere duellum, si duellum contra iniustum aggressorem ad defensionem vitae, vel ingentium bonorum, necessario deberet suscipi; ut si quis tibi *actualiter* intentaret certam mortem, direptionem bonorum, aut incendium domus, nisi cum illo *actualiter* duellum ineas; nam licitum est se defendere contra iniustum aggressorem vitae, et ingentium bonorum, alia via irrecuperabilium ». Et, ubi non de ipsa vita et bonis defendendis, sed de ipso honore defendendo agatur, idem theologus, haec antea n. 61. tradiderat: « Si igitur provocatus ad duellum sit vir nobilis, eques, aut miles, cui fuga provocatoris et actualis aggressoris esset valde ignominiosa, licitum est ei dicere ad provocantem, etiam gladium manu apprehendendo: Ego hoc ense me defendam, ubicumque me petiveris, quod etiam hic, si me aggressus fueris, praestabo; exire autem ad locum condictum non est hominis christiani, utpote contra legem naturae, Dei et Ecclesiae. Ratio est: quia similis vir non tenetur ex caritate fugere cum tam gravi honoris incommodo, et timiditatis nota; adeoque licite potest stare, et se standO defendere; nam sic ante *actuale* duellum se haberet mere defensive. Si tamen alicui alteri ex fuga non immineret periculum vulnerationis a tergo, aut gravis ignominiae, teneretur fugere; ut cum aliis docet La-Croix 841. ».

VII. — DE BELLO

751. *Quid sit bellum?* — Bellum est pugna multitudinis contra multitudinem extraneam, legitima Principiis auctoritate suscepta, ad reipublicae bonum defendendum, aut ad eius illatam iniuriam vindicandam. Differt bellum a *rixa* quia rixa est, pugna inter privatas per-

sonas, paucorum vel singulorum, contra paucos vel singulos. Differt a *seditione*, quia seditio est impugnatio multitudinis contra multitudinem in eadem republica, sive societate. — *Rixa* ex inordinata voluntate procedit. Et ideo rixa semper importat peccatum. Et in eo quidem, qui alterum invadit iniuste, est *per se* peccatum mortale; inferre enim nocumentum proximo, etiam opere naturali, non est absque mortali peccato. Quia vero *seditio* habet speciale bonum, cui opponitur, scilicet unitatem et pacem multitudinis, speciale est peccatum. Ea opponitur iustitiae et communi bono, quatenus damnum infert reipublicae eiusque civibus. « Et ideo ex suo genere est peccatum mortale, et tanto gravius, quanto bonum commune quod impugnatur per seditionem est maius quam bonum privatum.... Illi vero qui bonum commune defendunt eis resistentes non sunt dicendi *seditiosi,* sicut nec illi, qui se defendunt dicuntur *rixosi* ». S. Th. 2. 2. q. 42. a. 2. — S. Th. 2. 2. q. 40. a. 1., q. 41. a. 1., q. 42. a. 1.

752. *Quotuplex sit bellum?* — Bellum aliud est *defensivum,* aliud *offensivum.* — Bellum *offensivum* pertinet ad iustitiam vindicativam, et non potest institui, nisi auctoritate supremi Principis. — Bellum vero *defensivum* illuc tantum spectat, ut vis ab alia republica illata vi repellatur. — « Porro cum vim per iniuriam vi repellere omnia iura permittant; hinc bellum defensivum non solum potest suscipi publica, sed etiam privata auctoritate invasorum ab hoste; ut habetur L. 3. ff. *de Iust. et iur.* Interim tamen inter bellum privata et publica auctoritate susceptum hoc est discrimen, quod pugnantes in bello defensivo, privata auctoritate, teneantur ad moderamen inculpatae tutelae, sistendo in sola necessaria et sufficiente defensione; e contra pugnantes in bello defensivo, publica auctoritate suscepto, possint iuste ulterius offensive procedere ad vindictam iniuriae illatae ». Struggl 40. — L. 402.; S. Th. 2. 2. q. 40. a. 1.

753. *An licitum sit bellum?* — *Liceitas belli defensivi* ex eo patet, quod si privato licet vim vi repellere, idem profecto licebit toti societati. — *Liceitas vero belli offensivi,* si debitae concurrant conditiones, constat tum ex communi catholicorum auctoritate, tum quia iure naturali non solum licitum est iniuriam propulsare, dum alicui iniuste infertur; sed etiam publica auctoritate vindicare et amovere, postquam illata est, ne sed deinceps iterum inferatur. Ergo supremi Principes, qui in terris non habent iudicem superiorem, possunt iniurias ab alio Principe sibi illatas vindicare, quod nonnisi per bellum offensivum fieri potest. Ergo. — C. *Iustum* 1. c. 23. q. 2., C. *Dominus* 2. ib.;

Struggl 41.; Ithur. Cas. 40. n. 13.; L. 402.; S. Th. 2. 2. q. 40. a. 1.; E. M.

Licitum consequenter bellum est ad opem ferendum alteri populo, qui licitum gerat bellum. — E. M. 757.

754. *Quaenam sint conditiones ad bellum licite et iuste inchoandum, continuandum, finiendum?* — R. Ad 1.um 1.° *Auctoritas publica*, i. e. suprema, nullum alium superiorem in civilibus agnoscens. Ratio est, quia ubi maior auctoritas habetur, haec de lite iudicare debet. — 2.° *Causa iusta* et *gravis*, quae sit praeponderans incommodis ex bello secuturis, v. g., regnum vel provincia recuperanda, aut iniuria gravis republicae propulsanda, vel subditorum rebellio reprimenda, etc. Cum enim e bello tot mala et corpori et animae multorum proveniant, illud non nisi in extremis tentandum est. — 3.° *Ius moraliter certum.* Ratio est 1.° quia possessor bonae fidei nequit re possessa expoliari, nisi constet eum iniuste illam retinere. 2.° Quia ad ponenda causam gravissimorum malorum, tum *privatorum*, tum *ipsius societatis*, ut sunt caedes, iniustitiae, morum corruptelae et alia huiusmodi, quae bellum ordinarie subsequuntur, requiri videtur moralis certitudo iuris sui. Ita *longe probabilius* et *verius*, S. Lig. 404., Pal., Tamb., aliique contra plures, quorum alii maiorem tantum probabilitatem, alii vero aequalem sufficere autumant. Minorem autem probabilitatem, minime sufficere communiter docent theologi. — 4.° *Ut ante bellum* a parte adversa *requiratur condigna satisfactio:* quae si offeratur, ex iustitia acceptari debet; ubi enim bellum desinit esse necessarium, desinit quoque esse iustum. — 5.° Recta requiritur intentio, ut scilicet bonum promoveatur, malum vitetur: non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio. — L. 403. 405.; S. Th. 2. 2. q. 10. a 8., q. 40. a. 1.; Verricelli tr. de Apost. Mission. t. 13. q. 128. S. 17. § 13.;

R. Ad 2.um Etiam post mutuam aggressionem, et conflictum, quando iam aliqui ceciderunt ex parte eius, qui iustum bellum gerit, debet acceptari condigna satisfactio, et bellum intermitti, si illa offeratur ab adversario Principe; sin minus ex rigore iustitiae, saltem plerumque ex caritate, modo pars altera omnes expensas iam factas compensare velit, nec ad bonum publicum necesse sit, ut eius petulantia retundatur. Ratio 1.i est, quia tunc bellum iam desinit esse necessarium ad finem. Ratio 2.i quia, cum in bello vindicativo, postquam iam plures ceciderint, ferme impossibile sit dare satisfactionem condignam, a bello actualiter coepto Princeps offensus non tenetur ex iustitia, sed potius ex sola caritate desistere, et satisfactionem acceptare. Laymann l. 2. tr. 3. c. 12. n. 5.; L. 405.

R. Ad 3.um In bello offensivo post recuperatam rem debitam, et omnem indemnitatem, aut post vindicatam sufficienter iniuriam, victor tenetur acceptare pacem iustis conditionibus instructam: idem est de victore in bello defensivo, postquam iniuriam sibi illatam satis vindicavit. Ratio, quia excessus esset contra ius iustitiae vindicativae, immo etiam commutativae. Praeterea finis belli est pax et securitas. Ergo, his satis obtentis, a bello, tamquam medio atroci, est desistendum. — Porro etiam victus, *per accidens*, saepius tenetur acceptare pacem, ne se et suos subditos maiori periculo, infortunio, aut intolerabili incommodo exponat. — Struggl 44.; Caietan. Summ. v. *Bellum.*

Potest gens, quae bellum iuste infert, hostium occupare bona, quantum necesse sit ad damnorum quae passa est compensationem, ad impensarum belli solutionem, ad iustam iniuriae vindictam.

755. *Quaenam in bello liceat facere contra hostem?* — In bello iusto omnia licet facere contra hostem, quae sunt *necessaria* et *apta* ad obtinendum *iustum belli finem*, iuxta mandatum tamen, et voluntatem expressam, vel tacitam belli ducis. Ratio est, quia ille, qui habet ius ad finem, habet etiam ius ad media necessaria et apta; ergo in bello iusto licet contra hostem omnia facere, quae sunt necessaria et apta ad obtinendum iustum belli finem. — *Quae sunt necessaria, et apta;* nam alia proximo damnosa, quae ad talem finem non sunt necessaria, non possunt iuste inferri, et damnum dein debet resarciri. — *Iustum belli finem,* hostes nempe expugnare. — Laym. 9.; Sporer 112.; Struggl 45.; L. 409.

756. **Resolves**: In bello iusto licet aperto marte pugnare, et uti insidiis et *stratagematibus*. Haec non reputantur mendacia, quia culpa sua decipiuntur adversarii, cum media illa in bello adhiberi soleant. Illicitae autem sunt *fraudes,* quae prudentia praecaveri non possunt. Licet aqua urbes privare; sed non licet veneno inficere puteos et fontes, vel alias adhibere cladis inferendae rationes, quae nulla humana prudentia possunt vitari, vel quae innocentibus etiam grave afferunt damnum, vel quae crudelitatem et atrocitatem sapiunt, S. Th. 2. 2. q. 108. a. 2. ad 3., multo minus vero innocentes *directe* occidere, *legatos,* Cf. 737., qui iure gentium ubique sunt inviolabiles, itemque *subornare sicarios,* qui Principem, vel ducem exercitus *occulte trucident.* — Licitus ergo est usus cuiuscumque generis armorum, dummodo haec non sint venenata, vel alio simili modo lethalia. — Licet urbes et arces obsidere, tormenta contra illas explodere, immo aliquando

monasteria et ecclesias destruere aut comburere, in iis spoliare et occidere, si, v. g., hostes ecclesia ut arce ad se defendendum utantur. — Uti hostium vexillis, ad hostes decipiendos, verissimum facti mendacium est. — Exploratores etiam qui sub specie amicorum, vel alia ficta ratione mittuntur ad hostes, eosque adeunt petentes, e. g. medicinalia, quibus non indigent, a mendacio, etiam immunes non sunt. — Mendacium, dolus, fraus nunquam licita sunt.

Item licet aliquando urbem captam *in praedam* dare, sed non nisi ob gravissimas rationes. Id tamen non licet militibus propria auctoritate, sed opus est, ut adsit *legitima permissio*. Et tunc non licet ullo pacto *directe occidere* innocentes, quo nomine veniunt, pueri, mulieres, senes, peregrini, clerici, rustici, mercatores, etc. quia hi nihil commiserunt, propter quod possent vita privari, neque sunt *actuales* vel *proximi aggressores*. *Peregrinos* insuper innocentes neque bonis *per se* licet spoliare, propterea quod neque in seipsis, neque in societate nocentes sunt. Itemque, quando urbs datur in praedam semper excipiuntur *monasteria, ecclesia, loca pia*. C. 2. *de Treg. et pac.* Bona autem immobilia ex lege belli cedunt Principi aut republicae; mobilia de usu fiunt primi capientis, nisi consuetudo, vel lex sit, ut pars cedat Principi et communitati; vel omnia in communi reponantur, et singulis debita cum proportione fiat distributio. — Praeter *praedas licent* etiam *repressalia*, quae sunt occupatio vi facta et retentio personarum, vel rerum inimicorum, quae casu vel de industria in manus alterius partis perveniunt; cum sint quaedam compensationes ac belli species. *Licent*, si tamen: 1.° Manifeste constet cives alterius reipublicae fecisse iniuriam. 2.° Si illorum superiores rogati recusent administrare iustitiam. 3.° Si constet eos culpabiliter id recusare. 4.° Si Princeps supremus, causa cognita, id concedat. 5.° Si non inferatur plus damni, quam iusta satisfactio requirat. 6.° Si non committantur in personas ecclesiasticas; C. *Etsi* unic. *de Iniur.* in 6.°.

In ipso conflictu vel impugnatione licet occidere omnes *contra bellantes*, vel *in armis exsistentes*, cuiuscumque conditionis, status, vel sexus, usquedum ipsi se captivos dedant, et parta sit perfecta victoria. Post autem conflictum et obtentam victoriam, licet etiam aliquando occidere captos vel deditos *nocentes*, si nempe antea mortem aliquo crimine meriti sint; vel si id ad pacem et securitatem stabiliendam aut iniuriam iuste vindicandam necessarium sit, nisi cum pacto vitae servandae se dederint; vel nisi sint clerici etiam nocentes, quos post conflictum nullo pacto licet occidere Principi saeculari ob ipsorum immunitatem. Cum autem milites hodie regulariter *coacti* sint, et non

vuluntarii, et ipsi ut *innocentes* sunt habendi, quos occidere post conflictum non licet. — 1. Reg. 30.; C. *Miles* 13. c. 23. q. 5.; L. 409. 410.; Struggl 47. seqq.; Ithur. Cas. 40. n. 14. 17.; Laym. 1. 2. tr. 3. c. 12. n. 7. 9. seqq.; S. Th. 2. 2. q. 40. a. 3., q. 66. a. 8. ad 1., q. 108. a. 1. ad 5.

757. *An Principes catholici possint in bello vocare in auxilium haereticos vel etiam gentiles?* — Prima sententia universe affirmat. Secunda sententia absolute negat. Tertia sententia affirmat *per se* licere; *per accidens* tamen ratione scandali et damni religionis, quod plerumque adest, illicitum esse. « Haec tertia sententia, ait S. Alph. 406., speculative est quidem probabilis, sed secunda in praxi videtur omnino tenenda. Ratio, quia est moraliter impossibile, quod, contracta societate cum hostibus fidei, praefata damna religioni non obveniant ». — Pr. 62. Syll. d. a Pio IX.; E. M.

758. *An milites belligerare possint cum dubio de iustitia belli?* — Vel agitur *de militibus subditis;* vel *de non subditis;* vel *de conductis.* Si 1.um, tenentur obedire Principi iubenti, donec de belli iniustitia sint omnino certi; subditi enim tenentur obedire, ubi peccatum non est certum. Deinde in proposito casu bellum praesumere debent tanquam iustum, ubi contrarium clare non appareat; possidet nempe ius superioris, ita ut, docente August., « fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi ». L. 22. cont. Faust. c. 75. — Si 2.um, non debent militare, nisi certi fiant de eius belli iustitia; cum enim agatur de damno tertii et quidem gravissimo, nequit illud eidem inferri antequam constet de iniustitia possidentis. — Si 3.um, vel iam erant conducti *ante* bellum indictum, et idem dicendum est ac de subditis; vel *post,* et valet quod de non subditis dictum est. — Luc. 3., 14.; L. 407. 408.; Ithur. Cas. 40. n. 16.; Tambur. Explic. Dec. l. 6. c. 1. par. 1. n. 9.; Lugo de Iust. et Iur. d. 10. n. 144.; Laym. l. c. n. 8.

In bello evidenter iniusto, milites licet coacti in hostes explodere non possunt, eosque occidere, vel vulnerare. Si ab hostibus tamen invadantur, qui eis arma tradentibus veniam concedere nollent, tunc possunt armis sese defendere contra ipsos, tamquam contra iniustos aggressores. Tambur. in Decal. l. 6. c. 1. § 1. n. 9.

759. *An clericis liceat belligerare?* — Clericis *extra casus necessitatis* iure canonico sub poena irregularitatis prohibitum est in bello propria manu pugnare, C. *Clericum* D. 50.; C. *Eos qui* c. 20.

q. 3., etc. *Extra casum necessitatis;* nam in quibusdam casibus necessitatis, clerici absque licentia Papae, et absque poena irregularitatis, possunt propria manu in bello pugnare. — Struggl 54.; Laym. l. c. n. 19.; S. Th. 2. 2. q. 40. a. 2.

760. *Quaenam tempore belli specialis adsit pro Principe et ducibus ac pro militibus obligatio.* — R. Ad 1.um, Principes et duces, maxime tempore belli, tenentur curare, ut milites morum et religionis praecepta observent, ne populis scandalo adsint vel damno. Nihil debent nimis pericolosum militibus iniungere, nisi ob manifestam necessitatem; et omni studio eorum vitae consulere debent, neque propriam temere discrimini obiicere, ne totus exercitus, vel tota legio provido careat ductore. Debent item recta administratione illis stipendia persolvere, et debita aequitate onera in cives distribuere, si quando apud ipsos pernoctent et morentur; alioquin tenentur ipsis compensare damna et militibus et aliis, qui a militibus damna acceperunt; cum horum sint causa iniusta et efficaciter movens. Itemque civibus, qui tempore belli ingens damnum passi sunt, restitutio quaedam a republica debetur. Ius enim belli excusat non quae civibus fiunt, sed quae hosti nocent. Neque vero aequum est, ut alii aliis plus onerentur, cum de communi omnibus bono agatur. Eadem ratione contributio fieri solet, si unius merces in mare proiectae sint, ut aliorum res salventur. — « Pro tuitione reipublicae fidelium licitum est iusta bella exercere in diebus festis ». S. Th. 2. 2. q. 40. a. 4.; C. 1. *de Treg. et pac.*, Cf. hic 658.

R. Ad 2.um, Licite omnino cives publica cogente necessitate a legitima auctoritate coguntur ad stipendia facienda. — Milites autem duci obedire debent in omnibus quae militiam spectant, salva divina lege. Quare debent stationem servare, inimicum aggredi et fortiter pugnare etiam cum vitae discrimine. Nequeunt autem aliquid iniussi facere, licet in suorum utilitatem et hostium detrimentum. Praestat enim, ut necessaria disciplina servetur, quam ut arbitrio cuiuscumque utilitas quaeratur cum damni periculo. — Milites, qui sine ducis licentia ad tempus ab exercitu discedunt, peccant; qui autem castra penitus deserunt gravioris peccati rei sunt. — Luc. 3., 14.; L. 405. 407.; Laym. l. c. n. 18.; Caietan. Summ. v. *Bellum.*; Gousset 1003. seqq.

761. *An confecto bello, teneantur partes pubblica pacta servare, belli et victoriae obtentae vi extorta?* — Huic quaestioni affirmative respondet Gury Cas. 410. « Ratio est, ait, quia foedera publica per ius gentium, omni humano generi commune, introducta sunt, sic exi-

gente bono communi generis humani. Etenim, nisi pacta publica inter tot Principes diversos, et inter magistratus ac subditos omnimode servanda essent, nulla pax aut societas, stabilis consistere posset; sed via perpetuis bellis et caedibus aperiretur ». Eandem habet sententiam Reuter, quam communem esse affirmat, inquiens p. 3. n. 510.: « Fides publica data hosti, etsi bellum iniustum gerenti, servanda est, modo foedus non sit *obiective malum* ». De hac eadem quaestione haec habet Lugo: « In bello propter publicum pacis bonum, et securitatem regnorum oportet, quod pacta utrinque serventur, quando fiunt sine coactione et metu; alioquin cum unusquisque praesumat, se habere iustam causam belli, nunquam eiusmodi pacta servarentur, quod esset maximum impedimentnm pacis componendae: sicut etiam propter eandem rationem debetur impunitas, et indemnitas oratoribus et legatis publicis, quia alioquin non posset haberi tractatus circa pacem, quod esset magnum inconveniens ». De Iust. et Iur. d. 37. s. 15. n. 179. Et. S. Th. 2. 2. q. 40. a. 3. ait: « Aliquis potest falli ex facto vel dicto alterius ex eo quod ei dicitur falsum vel non servatur promissum; et istud semper est illicitum; et hoc modo nullus debet hostes fallere; sunt enim quaedam iura bellorum, et foedera etiam inter ipsos hostes servanda ». — C. *Noli* 3. c. 23. q. 1. Laym. l. c. n. 15. 16.

DE SEXTO ET NONO DECALOGI PRAECEPTO

I. — DE ACTIBUS LUXURIAE NON CONSUMMATIS

762. *Quid sextum et nonum Decalogi praeceptum?* — Sextum et nonum Decalogi praeceptum sunt: *Non moechaberis. . . Non desiderabis uxorem eius* (proximi). Ex. 20., 14. 17. — Sexto Decalogi praecepto prohibentur omnia, quae repugnant ordinatae propagationi generis humani. Nam haec omnia suo modo reducuntur *ad moechiam*, seu adulterium, tamquam actum primarium, repugnantem ordinatae huic propagationi. Nono vero praecepto omnis interior concupiscentia prohibetur eorum operum externorum, quae sexto praecepto prius fuerant iam prohibita. Utrumque ergo hoc praeceptum prohibet *luxu-*

riam, quae est: inordinatus appetitus vel usus venereorum. — S. Th. 2. 2. q. 154. a. 1.; L. 412. 414.

763. *Quaenam sit luxuriae malitia?* — Malitia luxuriae in hoc consistit, quod homo venereis, i. e. commotione partium genitalium et semine, quod a natura et Deo, tanquam auctore naturae, ordinatur ad debitam propagationem generis humani, *inordinate* utatur ad voluptatem, aut alium perversum finem. *Inordinate,* h. e. extra matrimonium, vel contra matrimonii leges in matrimonio.

764. *An luxuria sit grave peccatum?* — Luxuria cuiusvis generis vel speciei est, per se, grave peccatum. Ratio est: 1.° Quia graviter pugnat contra naturam. Usus enim rei venereae ex natura sua institutus et necessarius est ad solam conservationem et propagationem generis humani; non potest igitur usurpari extra matrimonium; immo ne in matrimonio quidem, nisi debito modo, sine gravi recti ordinis perturbatione. 2.° Quia sub gravi a Deo naturae Auctore prohibetur, ut ex innumeris S. S. locis constat; sic ad Galat. 5., 19: *Manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, . . . quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* — L. 14.; S. Th. 2. 2. q. 153. a. 2. 3.

765. *An luxuria directe voluntaria materiae parvitatem admittat?* — Luxuria directe voluntaria in quovis genere nunquam parvitatem materiae admittit. Ratio est, quia quaevis delectatio directe quaesita subversionem, in re gravissima, naturalis ordinis a Creatore stabiliti, necessario inducit. Constat etiam ex pr. 40.ª d. ab Alexand. VII. — Sporer de Matrim. n. 689. 699.; L. 415. 416.; S. Th. 2. 2. q. 153. a. 2. 3.; E. M.

766. *An luxuria indirecte voluntaria admittat parvitatem materiae?* — R. Affirmative, quia nullus tunc est *consensus* seu directa *intentio* in voluptatem veneream, sed tantum in causam, quae leviter vel graviter est peccaminosa, prout leviter vel graviter in delectationem influit. — L. 482. 483.; Cf. hic 37.-40.

767. *Cuinam virtuti luxuria opponatur? — Luxuria directe opponitur castitati,* quae, generaliter sumpta, est virtus moralis, quae moderatur inordinatum appetitum et usum venereorum. Cf. 349. Pars castitatis, eaque perfectissima, est *virginitas,* quae duo importat, integritatem nempe corporis, et integritatem mentis, seu propositum

illam integritatem corporis servandi in perpetuum. Enimvero triplex distinguenda est castitas, *coniugalis, vidualis, virginalis*. Castitas *coniugalis* est, quae in matrimonio licitis voluptatibus moderate utitur. Castitas *vidualis* est, quae post mortem coniugis, aut aliunde amissam virginitatem, firmo proposito ab appetitu et usu venereorum deinceps abstinet. Castitas demum *virginalis* est, quae ab omnibus voluptatibus carnalibus, tam illicitis, quam licitis in matrimonio, proponit perpetuo abstinere. — S. Th. 2. 2. q. 151.-153.

768. *Quomodo virginitas amittatur?* — *Virginitas physice amittitur* in puella per aperitionem sive effractionem claustri virginalis, et in mare per effusionem seminis; *moraliter* vero tam a foemina quam a mare amittitur per voluntariam pollutionem. Attamen quoad statum politicum, et in facie Ecclesiae, puella manet virgo, quamdiu claustrum virginitatis per concubitum non fuit violatum, et mas quamdiu foeminam carnaliter non cognovit. — Tambur. Explic. Decal. l. 7. c. 5. n. 2. 3.; Laym. l. 3. s. 4. n. 7.-9., Sporer post tract. V. in append. ad 6.um Praecept. n. 6.; S. Th. 2. 2. q. 152.

769. *Quotuplex hic delectatio distinguatur?* — Duplex, hac in re, distinguenda est delectatio, alia *venerea*, quae dicitur etiam *carnalis*, alia *sensibilis*. Delectatio *venerea* sentitur in partibus genitalibus per commotionem earumdem partium genitalium et seminis; e contra delectiatio *sensibilis* in aliis sensibus sentitur ex applicatione eorum ad obiectum suum, et proportione obiecti ad proprium sensum. — Delectatio *sensibilis* dupliciter patet; alia est *pure talis*, alia est *sensibilis-venerea*. Delectatio *sensibilis pure talis* ea est, quae oritur ex obiecto, quod de se praecise non est aptum movere ad delectationem veneream, ut, e. g., delectatio, quae oritur ex tactu holoserici, odoratu floris, auditu musicae, gustu sacchari. Delectatio *sensibilis-venerea* ea est, quae exoritur ex obiecto, quod de se aliquo modo aptum est movere ad delectationem veneream, ut, e. g., delectatio, quae exoritur ex tactu, ex amplexu foeminae, ex eius osculo, etc. — Cf. n. 291.; L. 412. 413.-415.

770. *An licita sit delectatio venerea?* — Delectatio venerea deliberate voluntaria inter homines, quibus illicita est copula, ad luxuriam proprie spectat, et peccatum grave est ex toto genere suo, materiae parvitatem non admittens, ut constat ex n. 765. Ratio est, quia delectatio venerea excitatur ex commotione partium ad generationem deservientium. Atqui huiusmodi commotio quaedam est quasi inchoata pollutio, seu motus ad pollutionem est. E. M.

771. *An licita sit delectatio pure sensibilis?* — Delectatio sensibilis pure talis ad luxuriam proprie non pertinet, sed ad sensualitatem, eaque de se mala non est, sed indifferens. Neque vero alia malitia in ea reperiri potest, quam ea, quam generatim est in actu, qui ad finem rationalem non refertur, qualis profecto esset, si quis non solum ageret *cum ea delectatione,* sed etiam *propter eandem delectationem,* ulteriorem honestum operis finem positive excludendo.

772. *An licita sit delectatio sensibilis-venerea?* — Delectatio sensibilis-venerea, aut ex natura sua *proxime* disponit ad delectationem *veneream,* aut tantum *remote*. Si *proxime* peccatum grave *per se* est; propter proximum periculum delectationis venereae. Si *remote*, peccatum veniale *per se* non excedit, si directe intendatur; propter inordinationem, quae in ea directe intenta est, neque tamen gravem, cum absit *proximum* periculum delectationis venereae. — Struggl 4. 7.; Tambur. Expl. Decal. l. 7. c. 8. n. 1. seqq.; Sporer. de Matr. 686.-688. 691.; L. 416.

773. *Quomodo luxuria distinguatur?* — Luxuria alia est interior, alia exterior. Prior est voluntaria occupatio phantasiae, intellectus et voluntatis per *gaudium, delectationem morosam,* aut *desiderium* rei venereae, voluptatis gratia. Posterior est ipsemet venereorum usus, voluptatis gratia; et multiplex *specie* est: Alia enim est in actibus *non consummatis,* alia in *actibus consummatis,* qui specie ab illis differunt; ac tum haec, quae in actibus consummatis est, tum illa, quae est in actibus non consummatis, in alias species subdividitur pro obiectorum specifica diversitate. Actus autem *consummati*, hac in re, sunt illi actus, qui usque ad humoris prolifici effusionem pertingunt. Qui ad hunc terminum non pertingunt actus sunt *non consummati*, qui proprie *sensualitatis* et *impudicitiae* actus sunt. Cf. 349. Actus *non consummati* luxuriae sunt turpes aspectus, auditiones seu sermones, quibus lectiones turpes accensentur, odores et gustus turpes, denique tactus. — S. Th. 2. 2. q. 151. a. 4., q. 154. a. 1. ad 5., q. 155. a. 2. 3. 4.; L. 412.

Vivida et morosa imaginatio et cogitatio rerum obscoenarum causa per se graviter influens est in effectus turpes. Ea ordinarie praecedit, comitatur, sequitur actus *non consummatos* luxuriae, ac proinde ex his propriam gravitatem habet, uti etiam *ex obiecto gravi, ex prava intentione, ex consensus periculo* in rem graviter turpem.

774. *Quid de aspectibus obscoenis?* — Aspectus voluntarius et deliberatus rerum *valde obscoenarum,* quae *ex sua natura proxime*

disponunt ad delectationem veneream, nisi fiat *ex iusta causa,* est, *per se loquendo,* peccatum mortale; aspectus vero rerum *minus obscoenarum,* quae *ex natura sua* solum *remote disponunt* ad delectationem veneream, nisi etiam fiat ex *iusta causa, per se loquendo,* est peccatum solum veniale. Ratio 1.ae p. est, quia quis ita agens se exponit periculo proximo delectationis venereae, quae est graviter peccaminosa; adeoque graviter peccat. Ratio 2.ae p. est, quia licet obiectum sit aliqualiter inhonestum, adeoque actio circa illud illicita, non affert tamen proximum venereae delectationis periculum, unde ea actio graviter illicita non est. — L. 420. seqq.

775. **Resolves**: Aspectus *picturarum obscoenarum, si obiter fiant,* et ex mera curiositate, et absit proximum periculum consensus in turpem delectationem, ut mortalia non habentur. Idque facilius admitti potest ob consuetudinem quoad imagines et sculpturas, angelos repraesentantes nudos, aut quasi nudos, sicut plures in templis christianis exponuntur. — Aspectus earundem *picturarum morosus* non videtur excusari posse a gravi peccato, quia per se graviter influit in turpem delectationem. Enimvero multa sunt hac in re quae, si obiter fiant, leviter tantum excitant carnalem delectationem, si vero diuturna mora continuentur graviter illam commovent, ratione imaginationis et cogitationis, quae in re illa turpi immoratur. — L. 429.

Per se loquendo, et seclusa mala intentione, aut periculo consensus, propter specialem fragilitatem, peccatum veniale non excedit aspicere ex levitate et quadam curiositate, *partes turpes animalium,* et animalia coeuntia. — Struggl 12.; L. 419.

Non est mortale aspectus *propriorum genitalium, si breviter fiat;* secus, *si fiat studiose et morose.* L. 419. « Non est mortale *de se,* citra periculum consensus venerei, aspicere pudenda personae eiusdem sexus, nisi aspiciens esset valde propensus ad sodomiam, vel nisi pulcher adolescens aspiceretur nudus », L. 420. 421., vel iterum, *nisi fiat studiose et morose.*

Aspectus *in partes honestas personae diversi sexus,* etiam pulchrae, *per se,* non sunt peccata. Quare si huiusmodi aspectus fiat ex simplici urbanitate, vel causa alia honesta, nullum omnino est peccatum. Si autem ex curiositate vel cum morositate aliqua fiant, peccata *per se* sunt venialia. A mortali vero non excusantur aspectus *diuturni,* si proximum periculum involvant consensus in turpem concupiscentiam, praesertim, si commotio spirituum insurgat, et a fortiori si persona inordinato amore diligatur. L. 422.; Sanch. l. 9. d. 45. n. 20.

Aspectus *in partes minus honestas,* sed non turpes, *mulieris,* scilicet pectus, brachia, crura, non sunt *per se* peccata mortalia, si obiter fiant, secluso semper proximo pravi consensus periculo. Si vero aspectus fiant *studiose et morose,* ita ut proximum habeatur periculum venereae delectationis, grave est. A mortali ergo generatim non excusandi, qui ubera mulieris pulchrae nuda cum mora notabili sine causa aspiciunt, ob periculum huiusmodi aspectui adnexum. Sed graviter non peccant, qui, secluso speciali periculo, matres aut nutrices infantulos lactantes aspiciunt, aut in denudatum pectus mulieris, vetulae aut iunioris non adhuc formatae, oculos figunt. — L. 423.; Sanch. l. c. et d. 40. n. 26.

Aspectus *in verenda diversi sexus* aut in partes vicinas ordinarie sunt peccata mortalia, nisi forte visio fiat a longinquo et per brevissimum tempus; quia aspectus huiusmodi *diuturni* per se graviter influunt in turpem delectationem. Nec excusaris a gravi, si partes turpes velo tenuissimo et perlucido aspicias, quia fere talis aspectus libidinem auget, nedum minuat. — Excipiunt: 1.° Si aspiciens sit puer vel valde frigidus, quia isti parum moventur. 2.° Si oculi defigantur in infantulum, quia parum movet. Unde non censentur graviter peccare ancillae et nutrices, quae pueros sibi commissos sic aspiciunt; nisi morose, vel iteratis vicibus, pravoque affectu id faciant. — Peccatum item grave est deliberate aspicere personam alterius sexus totam nudam, nisi aspectus fieret solum leviter, obiter, aut a longe, vel aspicere personas coniugatas coeuntes. — Sanch. l. 9. d. 46. n. 23.-25. 29.; Laym. l. 3. s. 4. n. 10. 14.; Struggl 12.; L. 420. 421.

Omnes aspectus praedicti, qui leviter vel graviter peccaminosi sunt, omni culpa carent, si ex proportionata utilitate et necessitate fiant, qualis datur, e. g., in medico vel chirurgo, dum his partibus mederi debet. — Diana tr. 6. de. aliq. Cas. circa mater. lux. r. 19.; L. 419. 420.

776. *Quid de turpibus sermonibus?* — « *De se* non est malum verba turpia proferre aut audire ». L. 426. *De se,* nam, practice loquendo, verba *valde obscoena,* continuata harum rerum conversatione, quae loquentem vel audientes *ex natura sua proxime disponunt* ad delectationem veneream, nisi fiant *ex iusta causa,* sunt peccatum mortale. Verba vero *minus obscoena,* vel obiter dicta, quae *ex natura sua* solum *remote disponunt* ad delectationem veneream, nisi pariter fiant ex iusta causa, sunt peccatum solum veniale. Ratio est *proximum* aut *remotum* venereae delectationis periculum, quod huiusmodi conversationibus et verbis habetur. — L. 426. 427. 428.

777. **Nota**: Quod de sermonibus dictum est, eadem proportione de cantionibus et lectionibus impudicis dicendum etiam est. — L. 426.

778. **Resolves**: Graviter peccant, qui coram personis solutis, praesertim alterius sexus, sermones inter se permiscent de seminatione, copula carnali et aliis, quae, attentis personarum, rei dictae, et modi eam dicendi circumstantiis, proxime disponere possunt loquentes vel audientes ad delectationem veneream. Neque, *per se loquendo*, excusantur a gravi peccato, qui, iocandi praetextu, verbis aequivocis, sed satis notis, de his rebus sermones miscent, et conversationem habent; excipe, nisi aliquid huiusmodi *mero ioco* et *obiter* dicatur. Ille enim iocus et aequivocatio nedum removet, auget potius, ob excitatam curiositatem, periculum venereae delectationis. — Item libros omnino obscoenos legere, absque iusta causa, est peccatum mortale, etiamsi ex curiositate vel recreationis causa fieri id videatur; quia *per se* haec lectio valde ad libidinem provocat. Excipe forte, nisi legentes ex sola curiositate, ob aetatem provectam et frigidam complexionem, aut consuetudinem de rebus venereis tractandi, grave libidinis periculum non incurrant. Certum autem est, componentes, ac etiam vendentes libros notabiliter turpes, nullo modo excusari posse a peccato gravi, ob scandalum aliorum, quamvis non intentum; nec lucrum quamvis magnum excusare valet. — L. 426. 428.

Non est *per se* mortale proferre turpia quidem, sed non graviter obscoena, si fiat breviter, per iocum, aut vanum solatium, nisi audientes ita debiles sint spiritu, ut grave scandalum patiantur. Hinc communiter non sunt gravia, dicteria turpia, quae proferuntur a messoribus, vindemmiatoribus, mulionibus, quia ad merum iocum ordinarie dicuntur et audiuntur. — Neque vero semper ut mortalia sunt habenda tenera colloquia, ceteroquin honesta, cum personis diversi sexus, quamvis periculis plena sint, praesertim si sint diuturna, saepe repetita, aut in locis solitariis fiant. — Quid ergo iudicandum *de amoribus,* ut vocant, praesertim inter iuniores? Non sunt indiscriminatim omnes culpae mortalis damnandi; quamquam *saepe occasio proxima* lethaliter peccandi difficulter aberit, saltem in progressu, et accedentibus quibusdam adiunctis, ut si adamantes omnino soli, praesertim per longius tempus, aut noctu, etc. conveniant.

Item libros amatorios et leviter inhonestos legere per se non est peccatum mortale, quamvis in praxi sit valde periculosum, praesertim iunioribus. — Componentes vero aut vendentes libros leviter obscoenos peccant quidem, etiam lethaliter, si ad excitandam libidinem id

faciant; si vero tantum ad lucrum comparandum, aut ob aliud motivum non graviter pravum, peccatum erit solummodo veniale, cum absque gravi periculo legi queant huiusmodi libri. Clerici tamen ac religiosi non videntur per se loquendo posse componere aut spargere huiusmodi libros absque gravi scandalo. — L. 422. 426.; Prax. 63.

Legere libros obscoenos iustam ob causam, v. g., ad stilum efformandum et perficiendum, ad discendam historiae veritatem, ad superiores informandos, ad corrigendos mores, etc. nullum est peccatum, modo turpibus non assentiatur.

779. **Nota:** Ex illis, quae dicta sunt, n. 774. 776., iudicium ferri potest *de theatris et kinematographis,* necnon de *cartulinis illustratis,* an nempe peccent qui illis intersunt et istas aspiciunt. Si enim peccant, non nisi *ob turpes aspectus,* vel *turpes res auditas* peccare possunt. — L. 427. 428.

780. *Quid de tactibus turpibus?* — Tactus *valde turpes,* qui *ex natura sua proxime disponunt* ad delectationem veneream, nisi *ex iusta causa* fiant, *per se loquendo,* sunt peccatum mortale; tactus vero *minus turpes,* qui *ex natura sua* non *disponunt* proxime, sed solum *remote* ad delectationem veneream, nisi pariter *ex iusta causa* fiant, *per se loquendo,* sunt peccatum solum veniale. Ratio est, quia tangens priori modo se aut alteram personam, exponit se aut alteram personam *periculo proximo* delectationis venereae; posteriori vero modo, *periculo* solum *remoto;* neque utriusque tactus rationabilis adest causa, illum cohonestans. Ergo. — L. 415. 416. 417. 418.; S. Th. 2. 2. q. 154. a. 4., q. 156. a. 2. 4.

781. **Resolves:** Tangere *genitalia brutorum* non est ordinarie nisi veniale. Hos autem tactus producere usque ad effusionem seminis probabiliter est mortale, quia est actio vehementissime excitans ad veneream delectationem. Attamen, si quis id faceret, ex mera levitate et curiositate, et experiatur, se nihil inde veneree commoveri, de mortali damnari non posset. — Tamb. Explic. Dec. l. 7. c. 8. n. 5.; Sporer de Matrim. n. 697.; L. 419. 420.

Tactus *proprii corporis* veniale non excedunt, quando, secluso affectu venereo, obiter tantum, et ex mera levitate aut curiositate habeantur, quia libidinis non sunt admodum incentivi. — L. 419.

Tactus *in verendis alterius personae eiusdem sexus* aut partibus vicinis, etiam super vestibus, ordinarie non excusantur a peccato gravi, nisi forte ex petulantia, ioco, levitate, et obiter fiant. — L. 420.

Veniale non excedit tangere *partes honestas,* e. g., digitos, manum, vultum *personae diversi sexus,* si haec ex mera levitate fiant, nec adsit speciale venereae delectationis periculum, ratione modi, quo hi tactus fiunt. — L. 415. 416. 417. 418.

Tactus *in partibus minus honestis personae diversi sexus,* quales sunt pectus, crura, brachia, si ex mera levitate, curiositate, ioco, etc. fiant, veniale etiam non excedunt, secluso semper speciali delectationis venereae periculo, ratione morae vel modi, quo hi tactus fiant. Et sic grave est adolescentulae pedem premere, brachium vellicare, et etiam digitum intorquere ob proximum carnalis delectationis periculum. L. 415. 430.

Tactus *in partibus turpibus,* h. e. in partibus genitalibus, vel quae ipsis proximae sunt, *personae diversi sexus* etiam brevi tempore habiti, sive immediate, sive mediate fiant, seu supra vestes, excusari regulariter nequeunt a peccato gravi, quia proximum venereae delectationis periculum continent. Probabiliter tamen arguendae non sunt de peccato gravi ancillae, quae tangunt pudenda infantium, dum eos vestiunt, etiamsi ex levitate vel curiositate quadam; secus vero, si *studiose* et *morose* id fieret, ob proximum periculum venereae delectationis. — L. 420. 430.

Ut alii actus incompleti, de quibus in numeris praeced., ita etiam tactus non sunt *ex intrinseca sua natura* mali, ut constat ex ratione constanter adducta, sed tantum extrinsece *ob proximum* nempe *venereae delectationis periculum, ob proximum periculum consensus in eam.* Et sane omnes hi actus *ex intrinseca sua natura* non pertinent *ad luxuriam* seu rem *veneream,* quae non nisi coitu, pollutione et delectatione carnali, quae ad ea disponit, vel ea sequitur in partibus genitalibus, continetur; sed *ad sensualitatem et pudicitiam per se* spectant, ut ex iam supra dictis constat. Cf. 773. Omnes ergo praedicti tactus liciti omnino sunt *ex proportionata necessitate et utilitate.*

Hinc medici tangentes ex necessitate pudenda personae etiam diversi sexus non peccant, esto per accidens involuntariam pollutionem patiantur. Neque peccant *per se,* qui se tangunt ad abstergendas corporis sordes, vel ad pruritum sedandum, aut ad infirmitates curandas. Si tamen sit tolerabilis pruritus, insinuandum est, ut a tactibus, quatenus possint sine gravi molestia, abstineant. Magna tamen in his discretione confessarius utatur, oportet. Huiusmodi enim dubia personas praesertim conscientiae timoratae vexare solent. — L. 417. 419. 420.; H. A. n. 3.; S. Th. 2. 2. q. 154. a. 4.

Pruritus provenire potest ex infirmitate, in qua medicus est con-

sulendus. Provenire etiam potest tum in viris tum in faeminis ex immunditia; ad quam impediendam et removendam sufficiunt lotiones cum aqua communi, simplici, vel sapone commixta. Antonelli vol. 1. p. 2. de 6.° Decal. Praec. c. 2.

782. **Nota**: Ex illis, quae *de tactibus* dicta sunt, patet quid dicendum in particulari *de osculis, de amplexibus, de choreis;* quae graviter turpes, leviter turpes, et honestae esse possunt, attento vario, quo fiant, modo. — L. 417. 429. 430.; E. M.

783. *An praefati tactus specie differant ab actu consummato pollutionis et copulae, et ab aliis actibus incompletis?* — R. Ad 1.um Affirmative; et haec responsio valet tum pro tactibus, tum pro aliis actibus incompletis, de quibus hactenus fuit sermo. Ratio est, quia actus inchoatus differt natura ab actu consummato. Quando igitur similes actus praecedunt actum venereum in eadem passione completum, aut eumdem comitantur, vel immediate subsequuntur, ut oscula, tactus, etc. constituunt cum actu venereo completo *unum numero* peccatum, et non sunt necessario in Confessione sacramentali distincte explicandi; quando vero exercentur sine actu venereo completo sunt ab hoc distinctum peccatum, unum tamen vel plura numero, si exerceantur in eodem motu passionis, vel pluribus. Unde in tali casu sunt luxuria quaedam incompleta, et in Confessione sacramentali explicandi.

R. Ad 2.um Prima sententia communior affirmat. Ratio est, quia hi actus secundum se inspecti et a facultatibus distinctis ac diversis procedunt, et ad distincta ac diversa obiecta ordinantur. Unde sequitur, quod « desiderium turpiter aspiciendi, tangendi, osculandi, fornicandi, distinguuntur *specie* non tantum a morosa delectatione de illis obiectis, sed etiam singula ab invicem, quia tendunt ad ista obiecta prout a parte rei ponerentur; si autem a parte rei ponerentur, distinguerentur specie, uti patet. Hinc, qui semel delectatus est cogitatione de copula, et semel desideravit copulam, non satisfacit dicendo, bis habui turpem cogitationem, sed dicere debet, semel delectatus sum copula, et semel desideravi. Similiter, qui semel desideravit aspicere, semel osculari, semel tangere, semel fornicari, non satisfacit dicendo, quater desideravi aliquid turpe facere, sed tenetur ea obiecta exprimere ». La-Croix l. 6. p. 2. n. 1032.

Secunda sententia negat. Ratio, quia licet huiusmodi actus *physice* procedant a facultatibus realiter distinctis et diversis, et ad obiecta tendant realiter distincta et diversa, *moraliter* tamen inspecti non continent malitiam *intrinsecam* gravem, sed *gravem* quam continent *ma-*

litiam a delectatione venerea habent, ad quam proxime disponunt, et quae eadem *specie* est pro omnibus hisce actibus. S. Th. 2. 2. q. 154. a. 4. Unde sequitur, quod, explicata in Confessione *venerea delectatione* secuta, cui quis consensit, non est necesse explicare, an eam sibi procuraverit aspectu vel tactu suipsius, aspectu etiam vel tactu alterius personae, praecisione tamen facta *a cooperationis peccato* et *scandalo,* explicandis certe, si adfuerint. Explicata item interiori voluntatis *delectatione,* vel *desiderio* quoad veneream delectationem, explicandum non est, an illa voluntatis delectatio et desiderium, immediate ad aspectus vel tactus turpes terminabatur.

Haec habet Billuart Diss. 6. art. 15. § III. *Nota* et seqq.: « Docet Franc. Henno delectationes de aspectu, tactu, osculo, etc. specie inter se differre, et debere sic distincte accusari... quia, inquit, aspectus, tactus, oscula, specie inter se distinguuntur... sed tamen fatetur praxim confessariorum et poenitentium esse contrariam. Insuper puto ego falsum esse eius fundamentum, nempe tactus, oscula, aspectus specie inter se distingui in genere luxuriae. Cum enim non sint per se mala, ut dictum est, sed tantum ratione commotionis, aut pollutionis, aut copulae, ad quas excitant et tendunt, eandem inter se malitiae speciem habent, scilicet vel commotionis carnalis, vel pollutionis, vel copulae, etc. Unde meo iudicio satisfaceret poenitens, qui diceret, toties excitavi in me vel in alio commotionem carnalem, aut pollutionem, tacendo an per tactus, aut aspectus, aut oscula, modo sui et complicis conditiones explicet. A fortiori satisfaceret dicendo, toties delectatus sum carnaliter circa talem vel talem personam non explicando an circa tactus, aut oscula, aut aspectus; bene tamen si fuerit delectatio circa copulam, aut pollutionem, quia cum haec differant specie ab impudicitia, et distincte sint accusanda, ita et delectationes circa ipsa ». S. Th. 2. 2. q. 154. a. 4. ad 3. loquens de osculis et tactibus ait: « Quod huiusmodi non sunt peccata secundum *suam speciem* ». Et ib. ad 2. ait: « *Ex libidine* habent rationem peccati ». Et in c.: « Huiusmodi, secundum quod *libidinosa sunt,* sunt peccata mortalia ».

783.bis **Nota:** Actus excitans simplicem delectationem venereamm a pollutionis actu specie differt; adeoque in confessione natura actus distincte est, *per se,* explicanda. « Attamen, ut hic notat Genicot ed. 4. v. 1. n. 396. 3°., discrimen illud saepe non accusatur a poenitente; neque a confessario quaestiones de rebus maxime pudendis sine vera necessitate faciendae sunt. Sequi licet regulam a Bouvier positam,

Diss. in 6. Dec. praec. p. 76.: « Tactibus aut motibus libidinosis discrete cognitis a pudibundis interrogationibus abstineat confessarius ». Et scribit Berardi, Prax. conf. n. 851.: « Dicente poenitente *me tetigi*, si constet quod vere malitiose se tetigerit, praesumendum est, quod actum ad finem suum naturalem perduxerit; unde, sive de viris, sive de feminis agatur, interrogationes de re ista omitti posse dicerem. Verum est quod aliqui actum interrumpunt, etsi malitiose illum inceperint, sed exinde confessarii obligari nequeunt, ut omnibus et singulis, qui se tetigisse confitentur, circa hanc ipsam interruptionem interrogationes superaddant ».

784. *An tactus aliique actus incompleti, cum peccatum grave sunt, malitiam contrahant specie diversam pro variis personarum circumstantiis?* — Ad tactus, oscula et amplexus quod attinet, communiter affirmatur. Et ratio est, quia morali existimatione tactus prae aliis actibus maxime respiciunt personam *individuam*, et ad copulam *quam proxime* accedunt. Unde quemadmodum in copula circumstantiae specificae personarum sunt explicandae, ita et in tactibus. L. 417. 453. 459. — Quoad aspectus, affirmant pariter Salmant. apud S. Alph. 421., ac tum quoad aspectus, tum etiam quoad verba turpia sive dicta, sive audita, eodem fere modo ac quoad tactus affirmat etiam Sanchez de Matrim. l. 9. d. 46. n. 17. 18. 30. 45. propter rationem omnino universalem, quia nempe hi actus omnes ordinantur ad coitum, eiusque malitiam moralem participant. Verum S. Alph., relata Salmant. opinione, quoad aspectus haec subdit: « Sed huic doctrinae verius contradicit Croix l. 6. p. 2. n. 1030., ubi ait, quod qui sine ullo desiderio personam veneree aspicit, non tenetur dicere qualis fuerit persona. Quomodo enim foemina, aspiciendo turpiter sacerdotem... committet sacrilegium, quod consistit in violatione personae sacrae, cum ibi nulla violatio intercedat? Et quomodo quis, aspiciens turpiter consanguineam, committet incestum? » l. c. Haec vero valent etiam quod verba turpia, dicta vel audita, ut per se patet. — S. Th. 2. 2. q. 154. a. 4. ad 1., ad 2.; L. 415. 416. 417.; Gur. Cas. 146.; Laym. l. 3. s. 4. n. 13.

Hinc qui personae alicuius aspectu vel conversatione voluntarie ad pollutionem excitatur, unum committit pollutionis peccatum, cum praedicti actus speciem non induant copulae cum persona, quae aspiciatur, vel cum qua quis conversatur.

785. *An in tactibus quos secus vel cum aliis quis habeat explicandus sit sexus, an sit ipse mas, an foemina?* — R. *Per se* loquendo negative; id enim se habet *per se* mere materialiter. Cf. 811.

786. *An quoad tactus explicandae sint corporis partes, quas graviter hac in re peccans tetigit?* — R. Haec La-Croix l. 6. p. 2. n. 1031.: « Qui sine desiderio venereae attigit puellam, secundum Dianam, satisfacit dicendo se toties attigisse turpiter, nihil dicendo de partibus, in quibus attigit. Alii probabiliter dicunt exprimendum, si partem turpem attigerit ».

II. — DE PECCATIS LUXURIAE IUXTA NATURAM

787. *Quomodo distinguantur peccata luxuriae consummatae?* — Alia sunt *secundum naturam,* quando nempe exercentur eo modo, qui generationi speciei humanae non adversatur, si videlicet in concubitu, per se apto ad generationem, servatur sexus diversus, species eadem, vas et modus naturalia; alia sunt *contra naturam,* si semen ita effundatur, ut generationi inservire non possit; id est si modo enumerata non serventur, sive id fiat extra concubitum, sive in concubitu, *ex quo generatio sequi non potest,* Sex S. Th. enumerat luxuriae consummatae species, quae sunt: fornicatio, stuprum, raptus, adulterium, incestus, vitium contra naturam. — L. 412. 432.; S. Th. 2. 2. q. 154. a. 1. 2. 11. 12.

788. *Quid fornicatio?* — *Fornicatio* est copula *soluti* cum *soluta* ex mutuo consensu. *Soluti* cum *soluta,* h. e. a vinculis matrimonii, cognationis aut affinitatis et voti. — *Fornicatio est intrinsece mala, et peccatum mortale;* ita ut nunquam liceat. — Prob. 1.ª p. 1.° ex pr. 48.ª d. ab Inn. XI. 2.° Quia fornicatio et vagus concubitus repugnat bonae prolis educationi, quae sine vinculo coniugali maris et foeminae non potest fieri. Nam ad illam non solum requiritur cura matris, a qua nutritur, sed multo magis etiam cura patris, a quo dein proles est instruenda, defendenda et ad statum, in quo sibi de necessariis possit providere, promovenda. — Prob. 2.ª p. 1.° quia in S. S. fornicatores excluduntur a regno caelorum, 1. ad Cor. 6., 9.; ad Eph. 5., 5.; ad Gal. 5., 19. seqq. 2.° Quia fornicatio graviter repugnat bono prolis, et debitae propagationi generis humani; nam, si liceret fornicatio et vagus concubitus, mares de proprietate prolis dubii eam non agnoscerent, et debitae educationi non studerent: foeminae vero a maribus dein derelictae, procurarent abortus, relinquerent infantes, aut eos plane occiderent.

Porro fornicatio est peccatum mortale, etsi dives vellet curare debitam educationem prolis fornicariae: nam si fornicatio in tali casu liceret, plerique similem licentiam sibi arrogarent, omitterent matrimonia, et fornicatio successive fieret communis contra debitam propagationem generis humani. — Trid. s. 24. C. 8. de R. M., s. 25. C. 14. de R.; Struggl 23.; S. Th. 2. 2. q. 154. a. 2. 3.; L. 432, 435. seqq.; E. M.

789. **Nota**: « Qui solum incipit copulam, sed non absolvit, nec seminat, debet idipsum explicare, quia licet tunc sit *fornicatio inchoata, et in affectu,* non est tamen fornicatio reipsa; sed est *actus impudicus,* et *extremum impudicitiae.* Multo magis, qui eamdem copulam incipit, ex excitata iam natura resilit, semenque dispergit, explicare debet; quia iam adest *duplex malitia* nimirum *fornicatio inchoata et in affectu* et *mollities consummata,* ut per se patet. « Sporer 575. 576.; Struggl 25.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 237. seqq.; L. l. 6. n. 916. — A fornicatione specie non differt *concubinatus,* qui habitualis et continuata fornicatio est, nec *meretricium,* quod conditionem tantum designat mulieris, quae parata est ad usum sui corporis omnibus concedendum. Hae conditiones explicandae in Confessione sunt non ratione speciei diversae peccati, sed ratione consuetudinis et occasionis plurium peccatorum.

790. *Quid stuprum?* — *Stuprum* sumitur aliquando pro omni illicito concubitu; sed communius hac voce speciale luxuriae peccatum designatur. Non autem sibi consentiunt thth. circa naturam huius peccati. P. Gury 425. stuprum, ait, est violatio seu oppressio mulieris, ipsa invita. Alii autem tenent propriam stupri rationem simpliciter consistere in *illicita virginis defloratione;* alii vero tenent consistere in *violento concubitu cum virgine,* ita ut concubitus cum virgine consentiente non sit peccatum distinctum a simplici fornicatione. Virginis autem nomine in utraque sententia non ea intelligitur, quae virtutem virginitatis ita servavit ut nullo peccato luxuriae fuerit maculata, sed illa quae virginitatis signaculum retinet integrum, etsi polluta fuerit etiam voluntarie, ideoque amiserit irrevocabiliter *virtutem* virginitatis. — L. 101. *de Verb. sign.;* L. 443.; S. Th. 2. 2. q. 154. a. 6. 7.; Laym l. 3. s. 5. tr. 3. p. 3. c. 13. init.

Si mulier invita extra matrimonium vi superetur a viro, licet ei viri ad se ingressi semen haud recipere. Ac idem permittunt, licet non omnes, mulieri, quae antea consenserit, quia tenetur peccatum non continuare. Verum, si mulier vi oppressa semen iam receperit,

illud probabilius eiicere, vel frigidae aquae iniectione infecundum reddere non potest; cum hoc sit contra naturam generationis, quae iam incoepta est. — Lugo de Iust. et Iur. de 10. n. 197.; L. 394. l. 6. n. 954.

Certum apud omnes est *violentam* virginis deflorationem, praeter grave peccatum contra castitatem, involvere etiam peccatum grave contra iustitiam, in Confessione necessario explicandum; propter gravissimam iniuriam virgini irrogatam, eiusque parentibus, si sub eorum tutela virgo sit. Inst. l. 4. t. 4. § 2. Atque haec violentiae circumstantia, ut per se patet, exprimenda est, etiamsi mulier non esset virgo, sed corrupta vel coniugata. Porro « per violentiam hic intelligitur non solum violentia *physica,* sed etiam *moralis,* qualis est fraus et metus; item importunae preces et blanditiae, quae iuxta iudicium prudentum, in hac praesertim materia, violentia moraliter reputantur; quales sunt eae, quas comitantur magna promissa, oscula, tactus, veneris incentiva, ac uno verbo eae omnes, quibus ingenua mulier facile resistere non potest ». Billuart de Temper. Diss. 6. art. 3. *Dico* 1.; Struggl 28. 29. Quamvis vero non habeatur vis seu violentia, certe insignis fraus habetur, adeoque specialis malitia contra iustitiam in Confessione declaranda, si quis fornicaretur cum muliere amente, ebria, aut dormiente, quia violatur sine eius consensu, et proinde gravis ei infertur iniuria. — Sporer 606.; Laym. l. c. n. 1.; S. Th. 1. 2. q. 154. a. 6.; L. 430. 433.

Verum, an illicita defloratio *virginis* ultro consentientis sit *species* luxuriae a simplici fornicatione distincta, controvertitur, et utraque sententia saltem extrinsece probabilis est. Negativa sententia probabilior videtur. Ratio, quia illa circumstantia physicae virginitatis seu integritatis mere materialiter se habet respectu virtutis castitatis, adeoque peccatum contra castitatem specie non immutatur. Hinc, quod consequens est, circumstantia haec virginitatis in peccatis quibuscumque a foemina vel viro, virginibus, commissis necessario in Confessione non erit explicanda; nisi forte occasione reservationis, vel censurae, vel alterius extrinsecae circumstiantiae, puta si culpabiliter innotuerit, et dedecus ac damnum obvenerit, quod sit reparandum. — S. Th. 2. 2. q. 154. a. 1. 4.; Laym. l. c.

Illata iniuria satisfactionem, illatum damnum, si sequatur, restitutionem exigit. Ad illatum autem damnum reparandum, si nulla matrimonii promissio intercessit, stuprator tenetur aut puellam ducere in uxorem, aut eam sufficienter dotare vel eius dotem sufficienter augere, ut alteri aeque nubat, ac si virgo esset. C. l. 2. *de Adult. et*

stupr.; C. B. 825. — Cf. 1376.; L. l. 3. n. 640.-612. 648.; Laym. l. c. n. 2. 4.; Lugo de Poenit. d. 16. s. 4. § 7.; C. I. Poen. 331. seqq.; C. G. 331. seqq.

791. *An stuprum, si virgo deflorata consentiat, contineat saltem specialem malitiam iniustitiae respectu parentum, in quorum custodia erat?* — R. Negative. « Ratio, quia, si ipsa puella, cum sit domina sui corporis, nullam irroget iniuriam patri, si deflorationi consentiat, utens iure suo, tanto minus irrogat deflorator. Tantum illa peccabit, et consequenter etiam violator, contra pietatem patri debitam, et etiam contra obedientiam, si de tali crimine expresse prohibitionem a patre habuerit, ut ait Lugo n. 226. ». L. 641., l. 3. n. 641.

792. *Quid raptus? — Raptus* dupliciter sumi potest. Primo enim sumi potest, prout est impedimentum dirimens matrimonium, et est abductio violenta mulieris cuiusvis e domo vel potestate paterna vel quasi paterna, ad alium locum *ad contrahendum matrimonium,* sub potestate raptoris. Altero vero modo, est luxuriae species; eaque est personae cuiusvis, sive sit masculus, sive foemina, sive virgo, sive corrupta, sive nupta sive innupta, abductio de loco ad locum, illata vi sive abductae, sive iis quorum potestati subest, scilicet parentibus aut tutoribus, aut viro, non autem si sint fratres et mulier sit sui iuris, *libidinis explendae causa.* Inst. l. 4. t. 4. § 2. Quare primo modo persona abducitur, matrimonii contrahendi causa; altero vero modo, causa libidinis. De raptu 1.° modo in tract. de Matrim. est sermo, hic de raptu agimus 2.° modo.

Porro patet, quomodo raptus ita sumptus a stupro differat. Nam stuprum solummodo cum virgine invita locum habet, raptus autem cum quacumque persona; stuprum solam involvit violentiam vel fraudem, raptus etiam abductionem de loco ad locum; stuprum violentiam infert tantum virgini, raptus personae abductae, aut iis quorum potestati rapta subest, aut etiam utrisque. « Unde vides raptum virginis, secuto turpi effectu, non nisi valde accidentaliter differre a stupro ». Sporer de Matr. 603. Si quae tamen sponte discedat cum amasio, insciis parentibus, non erit proprie *raptus,* sed *fuga,* non addens malitiam specie distinctam fornicationi. Malitia ergo raptus propria consistit in iniuria, quae infertur in violenta abductione, libidinis causa. Quare, ut stuprum perfecte tale, ita raptus praeter peccatum luxuriae continet peccatum iniustitiae; ac ista iniustitia est tam contra personam ipsam, quae violenter abducitur, quam etiam contra parentes aut alias quascumque personas, quarum in potestate persona

illa est constituta. Ex Trid. s. 24. C. 6. d. R. M. raptor tenetur « mulierem raptam, sive eam in uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter, arbitrio iudicis dotare »; nisi mulier sit meretrix aut malae famae. — S. Th. 2. 2. q. 154. a. 7.; L. 444.; C. I. Poen. 349. seqq.; C. G. 354. seqq.; C. B. 826.

793. *Quid adulterium?* — *Adulterium* est copula cum alterius coniuge. *Peccatum grave est, ab aliis specie distinctum,* ad Hebr. 13., 4. Praeter peccatum contra castitatem, aliud contra iustitiam includit. Violat enim in re gravi ius inalienabile alterius coniugis; unde non cessat talis malitia, licet iste consentiat. — L. 445.; S. Th. 2. 2. q. 154. a. 8.

Gravitatis huius peccati gradus sunt: 1.° *Gravis,* cum persona soluta peccat cum ligata; quia praeter fornicationem solum cooperando peccat contra ius tertii. 2.° *Gravior,* cum persona ligata peccat cum soluta, quia praeter cooperationem ad fornicationem peccat contra fidem a se datam proprio coniugi, et violat ius acquisitum coniugi in eius corpus. 3.° *Gravissimus,* cum persona ligata peccat cum ligata, quia peccat ipse contra iustitiam, violans ius proprii coniugis, et cooperatur peccato contra iustitiam sui complicis, violantis pariter ius proprii coniugis. Unde status utriusque declarandus omnino est in Confessione. — *Adulterium uxoris gravius* adulterio viri est, propter damnum gravissimum familiae et legitimorum haeredum, volitum in causa, quae circumstantia est aliam inducens malitiae speciem. — Sporer 529.; L. 445.; C. I. Poen. 353. seqq.; C. G. 336. seqq.; C. B. 823. 821.

« *Adulterium committitur a coniugato in omni prorsus specie luxuriae,* saltem externae, non tantum naturali, cum soluta, ligata, consanguinea, sacra, etc.; sed etiam contra naturam, bestialitate, sodomia, mollitie, itemque osculis et tactibus etiam cum solutis; ideoque talia agens coniugatus, vel coniugata tenetur explicare statum matrimonii sui. Communissima dd. Sanchez l. 9. d. 18. n. 4.; Lugo, Tamburin. Ratio est; quia in his omnibus semper fit *iniuria coniugi,* iuxta Apostolum. *Vir non habet potestatem corporis sui,* etc. Et e contra ». Sporer 529.

Adulterii etiam vel quasi adulterii malitiam coniuges contrahunt peccantes contra naturam, sodomia aut mollitie, quum mutuo vel seorsim se polluunt. Sic enim verissime dividitur eorum caro contra fidem matrimonii. Debent autem necessario explicare peccatum illud commissum esse cum proprio coniuge; secus enim nunquam pecca-

tum a se commissum explicabunt. — Sporer 526.; L. 446.; Diana tr. 6. de Matr. r. 186. n. 4.; E. M.

794. *An coniux, si solum morose delectetur de copula cogitata cum altero, contrahat etiam adulterii mentalis malitiam, necessario in confessione explicandam?* — « Affirmat Vasquez 2.ª p. tom. 1. d. 112. cum aliis. Ratio est, quia fides matrimonii obligat, non solum corpus, sed etiam mentem ad aliud obiectum turpe non collocare: ideoque talis morose delectans, non tantum peccat peccato luxuriae, sed etiam adulterii mentalis: quemadmodum omnium consensu religiosus, sacerdos, vel alius, voto castitatis adstrictus, in Confessione delectationis morosae venereae tenetur explicare circumstantiam voti, vel status sui; quia non solum contra castitatem, sed etiam vere contra votum et virtutem religionis delinquit. Probabilis, et sine dubio tutior sententia. Negat vero non improbabiliter Hurt. apud Tambur. l. 15. Decalogi n. 6. his verbis: « Docet Vasquez coniugatum, qui veneree delectatur de fornicatione cum non sua, non tantum peccare peccato luxuriae contra castitatem, sed etiam peccato adulterii contra fidem matrimonii. Id tamen difficile et absque sufficienti fundamento probatur, quia difficile et absque fundamento dicitur in matrimonio praestari fidem coniugi non collocandi mentem in aliam. Haec Hurtad. satis probabiliter. Certe, absque sufficienti fundamento et urgenti necessitate aut ratione, non est gravandum sacramentum poenitentiae. Alia est ratio de voto castitatis adstricto. Nam vovens castitatem Deo inspectori cordium, sine dubio principaliter vovet et obligat se ad castitatem etiam internam, sine qua nihil valet externa: at contrahens matrimonium cum homine sine fundamento asseritur, ei etiam obligare mentem, ne in aliud obiectum libidinose tendat ». Sporer n. 523.

795. *Quid incestus?* — *Incestus* est concubitus cum consanguineis aut affinibus intra gradus ab Ecclesia pro matrimonio prohibitos. — Incestus grave peccatum est, et *specie* differt ad aliis luxuriae peccatis. Est enim non solum contra castitatem, sed etiam contra pietatem et reverentiam, quam ipsi coniuncti sibi mutuo debent. — S. Th. 2. 2. q. 154. a. 9.; L. 448.; C. I. Poen. 337.; C. G. 333. seqq.

796. *An non solum copula, sed etiam omnes tactus impudici inter coniunctos induant naturam incestus in Confessione necessario explicandi?* — R. Affirmative. Nam isti etiam actus reverentiae, coniunctis debitae, repugnant. — L. 453. 469.; Billuart Diss. 6. art. 6. 9.; Cf. hic 784.

797. *An adsit incestus inter eos, qui ligantur impedimento publicae honestatis?* — R. Affirmative, et Sporer 613. tamquam certum tradit. Sed incestus minus stricte talis est. Ratio est, quia incestus est inter cognatos et affines. Atqui inter eos, qui ligantur impedimento publicae honestatis, neque cognatio est, neque affinitas stricte talis. Ergo L. l. 6. n. 469.

798. *An incestus inter cognatos spirituales et legales sit diversae speciei, quam inter consanguineos et affines?* — « Absolute affirmandum cum Salm. et S. Th., qui 2. 2. q. 154. a. 10. ad 2.um docet, per copulam inter cognatos spirituales *committi sacrilegium ad modum incestus*... Pariter incestus inter cognatos legales, nempe ratione adoptionis, est *diversae speciei* ab aliis enunciatis et explicari debet ». L. 450. 469. Caietanus in 2. 2. q. 154. a. 9.: « Ad 2.^{am} obiectionem de cognatione spirituali et legali, dicitur, quod quia coniunctio talis non ordinatur ad consanguinitatem, ut proprium ac proximum finem, sed secundum quamdam assimilationem, ideo illius violatio metaphorice dicitur incestus ». Lugo vero de Poenit. d. 16. n. 327. seqq.: « Fatendum est illum (incestum inter cognatos legales) esse *proprie incestum;* unde non est cur dicamus differre specie ab incestu inter consanguineos et affines naturales... Unde... non necesse erit explicare *differentiam cognationis legalis a naturali*... Circumstantia vero cognationis spiritualis *specie diversa est* ab incestu, quia licet contineat malitiam aliquam incestus... addit tamen ultra hoc *malitiam sacrilegii* ».

Haec autem Sporer n. 612. 613.: « Qui peccat carnaliter cum persona coniuncta cognatione legali (cuius quadruplex est gradus, 1.° inter adoptantem personam et adoptatam eiusque descendentes, 2.° inter adoptatum et filios legitimos adoptantis, 3.° inter uxorem adoptati et ipsum adoptantem, 4.° inter uxorem adoptantis et adoptatum) sine dubio committit *speciale peccatum incestus,* ut tale necessario confitendum, cum inter easdem personas, ob saepe dictam reverentiam coniunctis debitam, Ecclesia constituat impedimentum dirimens matrimonium. Utrum autem incestus iste sit explicandus, *ut distinctum peccatum* ab aliis incestibus supra dictis, et an etiam explicari debeat illa modo dicta *diversitas graduum* seu personarum? Rursus probabilius ac tutius quod sic; et satis probabile quod non. Qui autem peccat cum persona coniuncta cognatione spirituali contracta ex sacramento baptismi et confirmationis (cuius duplex est gradus seu species, *paternitas spiritualis* inter baptizantem et confirmantem, item

inter patrinos ex una parte, et baptizatum et confirmatum ex altera parte: et *compaternitas spiritualis* inter eosdem, baptizantem et confirmantem, ac patrinos ex una, ac parentes baptizati vel confirmati ex altera parte: nam *fraternitas spiritualis,* inter baptizatum et confirmatum, et filios baptizantis vel patrinorum exolevit) is omnino committit *incestum distinctum* ab omnibus praedictis in consanguinitate, affinitate, vel legali cognatione, ideoque specialiter explicandum in Confessione: quia addit specialem malitiam irreverentiae sacramenti ratione cuius reducitur ad genus quoddam *sacrilegii.* Utrum autem etiam explicari debeat, an factum sit ex sacramento baptismi vel confirmationis: item an paternitate vel compaternitate? Probabilissimum quod non, quia in omnibus eadem deformitas non multum gravior vel levior ». Ita etiam Billuart Diss. 6. art. 6.

799. *An propinqui, obtenta dispositione ad matrimonium contrahendum, si ante matrimonium fornicentur, incestum committant?* — Duplex est sententia: utramque probabilem habet S. Alph. 452. Ratio sententiae negantis est, quia cessante *speciali* matrimonii *repugnantia,* cessat consequenter *specialis* fornicationis *repugnantia:* hac enim manente, ipsum matrimonium impediretur. Ratio sententiae affirmantis est, quia dispensatio aufert tantum impedimentum matrimonii, non coniunctionem.

800. *Quid sacrilegium?* — *Sacrilegium,* quatenus est luxuriae peccatum, est violatio loci, rei, vel personae sacrae, per actum venereum: praeter peccatum ergo contra castitatem, complectitur etiam peccatum contra religionem. Sacrilegium « potest poni species luxuriae », quia violatur castitas divino cultui consecrata. S. Th. 2. 2. q. 154. a. 10.; L. 454.

801. *Quid sacrilegium personale?* — Sacrilegium carnale et personale « *proprie* et *in rigore* dicitur concubitus illicitus seu quodvis peccatum carnis personae Deo voto solemni castitatis adstrictae et consecratae utpote per professionem religionis approbatae, aut per susceptionem ordinis sacri a subdiaconatu inclusive. Ratio est, quia sacrilegium proprie et in rigore est violatio rei sacrae: res autem sacra proprie dicitur, quae publica auctoritate et ritu ad cultum Dei instituta et consecrata est: atqui per solum votum solemne professionis, vel sacri ordinis persona publica auctoritate Ecclesiae, illud votum solemniter loco Dei acceptantis, consecratur ad cultum Dei: non item per votum simplex privatim emissum. Quare peccatum carnis

personae sacrae solo voto simplici castitatis adstrictae, non quidem est in rigore proprie dictum sacrilegium; cum non sit personae sacrae: est tamen speciale peccatum contra virtutem religionis et 2.um praeceptum Decalogi, scilicet violatio voti et promissionis Deo factae, et ideo necessario quoque in Confessione explicandum, secundum omnes ». Sporer 615. Cfr. hic 500.

802. **Resolves**: Hinc, qui ligatus solemni castitatis voto peccat carnaliter, peccatum perpetrat triplicem continens malitiam; *impudicitiae* contra castitatem; *infidelitatis* contra Deum, ob non impletionem promissionis ipsi factae; *sacrilegii* ob violationem seu profanationem personae Deo consecratae. *Sacrilegii* vero gravitas triplicis gradus est, si complicem habeat: 1.° *Grave,* si peccatum carnale *sit personae non sacrae cum sacra.* 2.° *Gravius,* si sit *personae sacrae cum non sacra.* 3.° *Gravissimum,* si sit *personae sacrae cum sacra.* L. 456.

803. **Nota**: Probabile est non opus esse exprimere, utrum votum fuerit solemne, *an* simplex, quia probabilis est etiam opposita sententia, quod nempe verum etiam sacrilegium sit violatio personae sacrae, voto simplici castitatis ligatae. Neque item necesse est dicere, si persona sit duplici titulo sacrata, v. g., quia est religiosus et sacerdos, quia constitutus in sacris, probabilius et verius, tantum ratione voti ordini adnexi tenetur ad castitatem, et colligitur ex C. *Cum olim de Cler. coniug.* L. 454. 455. Cf. hic 500. — « Omnino tenendum, sacrilegium committere religiosum, qui morose delectaretur de peccato carnali alterius, vel qui alterum suis manibus pollueret, etiam sine sua delectatione ». L. 457. Itemque sacrilegium committit, qui personam sacram ad peccatum luxuriae inducit, licet ipse cum ea non peccet; sacrilegio enim cooperatur. E contrario, satis probabile est sacrilegium non committere, qui habens votum castitatis alterum suo consilio inducit ad carnale peccatum, quia castitatis votum emittens, non alienam sed tantum propriam castitatem respicit; unde tunc scandalo peccaret. Intellige tamen, si id alio fine faceret, quam ex positivo libidinis affectu; secus enim iam directe in propriam castitatem, cuius votum emisit, peccaret, L. 457. — Sacrilegium personale in affectu esset, si quis se pollueret cogitando cum delectatione Sanctum vel Sanctam, vel quod horribilissimum est, ipsum D. N. I. C. aut ipsam B. V.

804. *Quid locus sacer in sacrilegio locali? — Locus sacer* hic solummodo intelligitur ecclesia, h. e. locus ad divina officia ab Epi-

scopo consecratus, vel etiam simpliciter benedictus a tecto usque ad pavimentum; et coemeterium, h. e. locus benedictus et deputatus ad mortuos sepeliendos. Quare excluduntur oratoria privata, cum non sint verae ecclesiae; excluduntur etiam aliae omnes partes ecclesiae, quae intra tectum et pavimentum minime continentur, uti sunt cellae, claustrum, sacristiae, dormitorium, tectum supra ecclesiam, ianua extra limen ecclesiae, atrium. L. 460.

805. *An peccata interna in loco sacro sint sacrilegia?* — Peccata *mere interna* non sunt habenda ut sacrilegia, graviter talia, quia locum sacrum non videntur specialiter afficere, nisi habeatur desiderium externe peccandi in ipso loco sacro, etiamsi extra locum illud desiderium habeatur; est enim tunc sacrilegium *in affectu*. Cum enim irreverentia in facto consistat, sacrilegium re ipsa esse non potest. Cf. 502.

806. *Quid de peccatis externis?* — Quoad peccata *externa* certum est apud omnes, committi sacrilegium *per actus consummatos*, nempe per pollutionem voluntariam, fornicationem, etc. Ubi advertendum est, quod plures ex S. Alph. 458. probabiliter tenent non nisi per *publicam* seminis effusionem sacrilegium in ecclesia committi; quae tantum ecclesiastica lege prohibetur. Alii autem probabiliter dicunt etiam *occultam* effusionem esse sacrilegium. Etsi enim ex lege ecclesiastica locus sacer non polluatur, violatur tamen sanctitas loci sacri. — Ac de copula maritali alii pariter tenent, praeciso scandalo, nunquam esse sacrilegium, alii adhuc per copulam maritalem occultam committi sacrilegium, et ecclesiam pollui, nisi fiat ex morali necessitate, quamvis tamen, cum sit crimen occultum, non sit obligatio abstinendi a divinis officiis. — L. 36. 334. 458., l. 6. n. 920.; Cf. hic 502.

807. *An praeter actus consummatos, sacrilegium committatur per alia peccata externa gravia non consummata?* — Alii probabilius affirmant; quia ex se important gravem irreverentiam contra locum sacrum: alii non improbabiliter negant; quia id solum habet rationem sacrilegii, quod sacri canones vetant; et istis sola seminis effusio prohibetur, tanquam polluens locum sacrum. L. 459. 461.; Spor. 619. « Excipit tamen merito Lugo et alii passim, nisi quis eiusmodi impudica exerceat in loco sacro cum magna ecclesiae irreverentia, ut si meretricem ante altare publice impudice tangeret, si in sacro templo lascivas comoedias exhiberet, etc.; tunc enim non esset negandum proprie sacrilegii scelus committi: fieret enim gravis irreverentia divino cultui, ad quem locus sacer deputatus et consecratus est ». Sporer ib.

Verum, si sacrilegium irreverentia est, haec deesse non videtur, eaque gravis, in aspectibus, colloquiis, tactibus turpibus, si graves sint et manifesti. Cf. hic 502.

808. *Quinam notandi sint speciales casus in sacrilegio reali?* — Sacrilegium committit, qui indutus ad missam se pollueret. Itemque sacerdos, gestans ss. eucharistiam qui carnaliter peccaret; vel qui se pollueret infra mediam horam post Communionem. Minime vero qui carnaliter peccaret, gestando reliquias, agnos Dei, etc., vel die festo. Ratio est, quia haec omnia videntur per accidens se habere ad carnale peccatum. Neque revera *res* ipsa *sacra* violatur. E contra in primo, secundo et tertio casu gravis irreverentia foret in ss. eucharistiam, et in missae sacrificium, ac sacra vestimenta ad illud offerendum destinata. — Sacrilegium pariter non committeret, qui reliquias Sanctorum daret amasiae, titulo simplicis donationis. Secus vero, si eas daret in pretium peccati; nam esset tunc sacrilegium et simonia. — Huc vero spectat sollicitatio ad turpia in Confessione, quando scilicet confessarius sacramento poenitentiae abutitur ad peccatum carnale; et huius complicis absolutio: gravissima enim irreverentia infertur sacramento. — Elbel De Actib. hum. 104.; Sporer 621.; L. 463.

III. — DE PECCATIS LUXURIAE CONTRA NATURAM

809. *Quid mollities seu pollutio?* — *Mollities,* seu voluntaria *pollutio,* est *voluntaria seminis humani extra copulam seu concubitum effusio.* — *Voluntaria;* nam ista seminis effusio potest etiam provenire naturaliter ex ipsa abundantia humoris; et ex pluribus etiam extrinsecis circumstantiis, tum in statu vigiliae, tum potissimum in somno, determinari saepe potest. Hae autem circumstantiae aliae sunt physicae, ut debilitas temperamenti, morbus aliquis irritationem organorum genitalium progignens, decubitus supinus, mollities et calor lecti, potiones excitantes, exercitium equitationis, etc.: aliae morales, ut cogitationes rerum venerearum, lectiones earumdem rerum, conversationes, etc. Voluntaria vero erit pollutio, cum ipsa *in se* vel etiam in *sui causa,* quaecumque ea tandem sit, intendatur. Cum autem voluntaria ista pollutio saepe manuali contactu exciteretur, hinc vulgo masturbatio appellatur.

Effusio: effusio haec in maribus fit extra membrum genitale; unde effusio exterior est; in foeminis vero fit tam extra, sed rarius, quam intra vas genitale absque ullo effluxu exteriori. Licet vero in foeminis ista effusio fiat in vase genitali, hanc ipsae sensibiliter percipiunt; in ea enim magna voluptate afficiuntur, eaque completa, satiantur et quiescunt; et hoc magnae voluptatis et satisfactionis subsecutae signo dignoscitur, an revera fuerint pollutae. Hinc pollutio differt omnino a motibus inordinatis, qui motus sunt, partium genitalium alteratio, commotio, tumor, erectio: et hi motus voluptatis venereae sensui consociantur, et ad pollutionem disponunt. Hi motus tam in viris, quam in foeminis locum habere possunt.

Seminis: semen generatim hic intelligitur humor viscosus ad generationem ab ipsomet Creatore destinatus. Humor iste non est eiusdem naturae in mare ac foemina. Materia enim, quae per pollutionem segregatur in foemina, non est prolifica, sed simplex quaedam excretio mucosa, quae opus coniugii facilius efficit; tendit tamen et ordinatur a natura ad ovuli decisionem et foecundationem et in ovulo est elementum prolificum ex parte mulieris. Materia vero quae segregatur in viro vere prolifica est, eaque originarie in testiculis elaboratur. In ea autem distinguendus est mucus praesertim prostaticus et uretralis, qui inservit ad diluendum semen, ut facilius in copula emittatur, et ipsum semen quod est elementum prolificum ex parte viri, et quod in zoospermatibus vel nemaspermatibus consistit. Hinc *pollutio* in viro differt a *distillatione*, quae est uretralis quaedam excretio, et fluxus alterius humoris, qui non in testiculis, sed ex glandula prostatae, et ex mucosis uretrae glandulis elaboratur; nec est prolificus, nec etiam adeo vehementi, sed levi tantum, immo et quandoque absque ulla carnis commotione ac venerea delectatione emitti solet. Foeminae etiam experiri possunt non solum pollutionem, sed etiam effluxum cuiusdam humoris ex glandulis vulvo-vaginalibus, non absimilis distillationi marium, qui proinde non est *per se* confundendus cum vera mollitie seu pollutione.

Extra copulam, seu concubitum; hinc pollutio habet, quod sit peccatum *contra naturam*, adeoque specie diversum. Et sic S. Th. 2. 2. q. 154. a. 1. 11. 12. specialem malitiam vitii *contra naturam* constanter ex eo repetit, quod per ipsum *impeditur generatio prolis,* et quod *repugnet ipsi ordini naturali venerei actus.*

810. *An pollutio sit peccatum?* — Voluntaria pollutio *peccatum grave est,* ut constat ex pr. 49.ª d. ab Innoc. XI. « Ratio huius cer-

tissimae veritatis potissima affertur: quia si eiusmodi pollutio esset licita, et saltem non graviter prohibita, impediretur usus coniugii tam necessarius in mundo; quandoquidem homines ea sola voluptate contenti forent, nec coniugiis plerumque tam molestis vacare vellent. Accedit; si fornicatio est iure naturae vetita, et intrinsece mala, multo magis erit pollutio, qua prorsus prodigitur semen, et impeditur generatio contra unicum a natura intentum finem, iure naturae illicita, et intrinsece mala erit ». Sporer 628.; L. 425.; S. Th. 2. 2. q. 154. a. 1. 5.; E. M.

811. **Resolves:** *Specialis pollutionis malitia* consistit *in frustranea seminis effusione contra naturae ordinem*. Quare peccatum hoc specie differt ab omni tactu impudico, quem utique *venerea voluptas,* nulla tamen seminis effusio sequitur. S. Th. 2. 2. q. 154. a. 1. 11. 12. Saepe quidem poenitentes non distinguunt simplicem delectationem venereamm a pollutione, uti quando accusant, se tetigisse. Verum, standum, maxime in hac materia, communi regulae, Confessarium nempe debere de peccatis accusatis iudicare secundum sensum obvium et naturalem, et omne esse a Confessione praevertendum periculum scandali. Quare prudenter agit, abstinendo ab omni pudibunda interrogatione, sine vera necessitate.

Intrinseca ergo pollutionis malitia non est in vehementi voluptate extra copulam coniugalem, sed in eo quod sit contra generationem. Secus enim peccatum non esset specie distinctum a venerea delectatione extra copulam coniugalem. Magis et minus non mutat speciem. « Omnis actus humanus dicitur esse inordinatus, qui non est proportionatus debito fini.... Finis autem usus genitalium membrorum est generatio et educatio prolis; et ideo omnis usus praedictorum membrorum, qui non est proportionatus generationi prolis et debitae eius educationi, est secundum se inordinatus ». S. Thom. de Malo q. 15. a. 1. Usus ergo venereorum esse non potest sine peccato, nisi « fiat debito modo et ordine, secundum quod est conveniens ad finem generationis. ». S. Th. 2. 2. q. 153. a. 2. « *Quia ergo* in vitiis, quae sunt *contra naturam* transgreditur homo id quod est *secundum naturam* determinatum circa usum venereorum, inde est quod in tali materia hoc peccatum est gravisimum ». S. Th. 2. 2. q. 154. a. 12. Et quia « species actus sumitur ob obiecto, quod est materia actus.... sic *in quantum impeditur generatio prolis, est vitium contra naturam,* ***quod est in omni actu venereo, ex quo generatio sequi non potest*** ». S. Th. 2. 2. q. 154. a. 1. Usus contra naturam coniugii, quando debitum vas

praetermittitur, « semper est peccatum mortale, *quia proles sequi non potest* ». S. Th. 4. D. 31. Exp. text. in fine.

Voluntaria pollutio, cuiusvis morbi, vel mortis periculi evadendi causa, semper est peccatum mortale. Licitum omnino est pro conservanda vita, et toto supposito, homini membrum aliquod, manum vel pedem abscindere. Nulla enim ex ista abscissione, aliquando licita, sequuntur inconvenientia, cum enim ab ea tamquam a re permolesta appetitus naturalis vehementer abhorreat, non facile homines eo medio abutentur, et ultra casum extremae necessitatis extendent. E contrario, cum pollutio, res sit magnam afferens voluptatem, ad quam natura ipsa inclinat, periculum maximum adest, ne, si aliquando hoc liceat, homines abutantur in detrimentum *ipsius speciei*. Et sic, e. g., nunquam licet, neque in casu extremae necessitatis, sigillum sacramentale violare; quia, si hoc vel in rarissimo casu liceret, odiosum redderetur fidelibus sacramentum poenitentiae, ab eoque removerentur, maximo animarum detrimento; quemadmodum reapse saepe bono consilii petendi homines privantur, quia sciunt posse quibusdam in casibus forte secretum manifestari. Insuper « quanto aliquid est magis necessarium tanto magis oportet, ut circa illud rationis ordo servetur.... Usus autem venereorum est valde necessarius *ad bonum commune*, quod est conservatio humani generis ». Hinc licet superfluum sit semen, seminis tamen emissio « taliter debet fieri, ut conveniat fini, ad quem eo indigetur ». S. Th. 2. 2. q. 153. a. 3.

Simplici pollutionis malitiae, aliae malitiae *ratione circumstantiarum* addi possunt, idque generatim valet etiam pro aliis luxuriae speciebus, « puta, si polluatur sacerdos, additur sacrilegium; si coniugatus adulterium; si cum desiderio peccandi cum alia persona additur alia malitia iuxta qualitatem personae concupitae; item additur alia malitia, si quis polluitur se delectando de concubitu imaginato, cum polluitur tactibus alienis ». L. 476.; Sporer 640. 641.; Sanch. de Matr. l. 9. d. 17. n. 16.

Sicut velle et procurare ipsam pollutionem, vel delectationem veneream, peccatum grave est, ita consequenter peccatum grave erit *distillationem libidinosam* velle et procurare, distillationem nempe cum partiali seminis effusione, vel cum carnali tantum commotione et venerea delectatione. Simplex tamen distillatio secum non fert seminis emissionem. De ea vero distillatione, quae involuntarie et insensibiliter accidit, inquietari non oportet. Distillatio facile exoritur parva etiam irritatione, seu parva erectione membri, dum emissio seminis, praeter casum morbi, magnam exigit membri irritationem, quae adducat

vehementem et spasmodicam contractionem canalium ducentium semen et omnium musculorum perinei, quo semen e vesiculis emittitur per uretram. — Caiet. opusc. 22. q. 1.: Sporer 260.; Salmant. 33.; L. 447.

812. *An impuberes, sive pueri sive puellae, et eunuchi, qui conantur impudicis motibus semen emittere, cum non possint, peccent peccato pollutionis, vel tantum impudicitiae?* — Eunuchi utroque testiculo carentes nonnisi mucum emittunt praesertim prostatae et uretrae, sine ulla seminis emissione. *Spadones* dicuntur, qui ex industria vel causaliter testiculis privati sunt. *Eunuchi* autem appellantur qui ita absque testiculis nati sunt. Utroque testiculo carentes, impotentes sunt, et matrimonium contrahere non possunt. — Porro haec Tamburini de 2.° Eccl. pr. c. 17. n. 13.: « Qui ex defectu aetatis vel ex alia causa (quales sunt impuberes et eunuchi) non possunt motu impudico semen effundere, vel effundunt semen inutile, peccant mortaliter... sed certe haec species peccati differt a vera pollutione, cuius est proiicere semen contra generationis finem, quae proiectio non est in praedictis eiusmodi; ergo peccatum in impuberibus reducitur reipsa ad tactum impudicum ». Ita Sporer 639.: « Respondetur, utique esse peccatum mortale ad mollitiem reducendum; est enim ex se pravus affectus ad pollutionem; attamen videtur specie differre a vera pollutione, per quam seminatur; in specie proprie reducendum ad impudicitiam tactus; unde in Confessione explicandum ». Ita etiam Holzmann, Babenstuber, aliique. Contrarium tamen docet S. Alph. 476.; qui aperte affirmat, quod « pollutio spadonum et puerorum (licet illi semen perfectum non habeant) nihil differt a pollutione adultorum ».

813. *An foeminae, cum pollutionem sibi procurant, peccatum committant speciale pollutionis, vel tantum impudicitiae, ut pro impuberis et eunuchis dictum est?* — Affirmant nonnulli e recentionibus theologis, *quia foeminae carent semine* vel potius humore, *vere prolifico*. Hinc autem deducunt 1.° Confessarium posse ab omni ulteriore interrogatione abstinere, cum malitia haec pollutionis non sit specie diversa a malitia tactuum. 2.° In muliere uxorata talem pollutionem non excedere culpam venialem, cum in eadem tactus impudici talem malitiam probabiliter non excedant.

Verum negat communissima recentiorum et *unanimis omnino veterum theologorum sententia*, licet horum etiam quam plures mulieris seminationem necessariam conceptioni non reputarent. Ratio est, quia licet ille foeminarum *humor* non sit *de se prolificus*, et necessarius ad generationem, est tamen ex natura sua ad actum generativum desti-

natus; ad hunc enim melius et facilius efficiendum ordinatur. Hinc in effusione istius humoris frustratur adhuc ordo naturae in re gravissima humanae generationis, ad quam extra concubitum totus ille actus iam amplius ordinabilis non est; adeoque contra naturam est. — Atque hinc discrimen patet pollutionis mulierum, et illius impuberum et eunuchorum effusionis. Haec enim est intrinsece et essentialiter actus physice incompletus, et *de se* ordinabilis ad actum licitum completum, nempe copulam coniugalem; dum e contra illa mulierum pollutio intrinsece et essentialiter est actus physice completus, ut constat vel ex ipsa serie phaenomenorum excitationis, quae praecedit, et quietis ac satietatis quae sequitur; adeoque, si fiat extra omnem concubitum, de se amplius ordinabilis non est ad actum licitum completum, nempe copulam coniugalem; illa enim emissio muci vulvo-vaginalis indicat perfectam voluptatem consecutam, quae a natura ad actum generativum ordinatur. Antonelli v. 2. p. 216. n. 471. nota. Quare iterum actus contra naturam est.

Apposite Sanchez l. 9. d. 17. n. 13.: « Voluntaria seminis effusio extra vas, aut is modus congrediendi, ex quo illa sequatur, *est manifestum scelus mortale contra naturam*. Quia adversatur fini generationis naturali, ad quam natura ipsa semen destinavit. Quae ratio in viri semine, utpote omnino ad generationem necessario, manifeste locum habet. Sed idem dicendum est de foeminae pollutione voluntaria, illius enim semen a natura ordinatum est ad generationem, aut tanquam necessarium iuxta unam opinionem, ant saltem iuxta veriorem, tanquam utilissimum, et valde ad illam conferens ». Et S. Th. 2. 2. q. 154. a. 11. nulla distinctione absolute affirmat; vitium contra naturam, quale est pollutio, *determinatam speciem esse luxuriae,* cum in ea specialis occurrat deformitatis ratio, nempe « quia repugnat ipsi *ordini naturali venerei actus*, qui convenit humanae speciei... si absque omni concubitu causa delectationis venereae pollutio procuretur ». Et a. 12. nulla item facta distinctione absolute ait: « Quia in vitiis, quae sunt *contra naturam,* transgreditur homo id quod est *secundum naturam* determinatum circa usum venereorum, inde est quod in tali materia, hoc peccatum est gravissimum ».

« Tibullus excipiens confessiones mulierum, quarum viri saepe abesse solent, et quae non facile se continent, docet et suadet easdem mulieres non peccare in sequentibus casibus:

1. Si desiderando proprium virum absentem, patientur commotionem sensualem seu pollutionem.

2. Si desiderent hanc eandem pollutionem in se experire ex ardenti amore viri absentis.

3. Si pollutionem in se excitent tactibus secum habitis, dummodo hos actus referant ad virum absentem.

Sacra Poenitentiaria dilecto in Christo.... scribenti subiungit : iam bis hac super re ab hoc sacro Tribunali responsum fuisse, et actus huiusmodi esse *graviter illicitos,* et confessarium eos probantem esse denunciandum ». S. Poenit. 2. Sept. 1904.

Neque vero valet instare, quod licet ille actus sit contra naturam adeoque de se illicitus, non est tamen graviter, sed leviter tantum illicitus, cum iste uxorius actus non sit ad esse simpliciter generationis, sed tantum ad melius esse. Si enim id non esset graviter illicitum, et ex intrinseca natura sua, iam foeminae, quibus matrimonium tam onerosum est, contentae ea sola voluptate, qua a natura ad opus coniugii alliciuntur, eidem minime vacarent, ac nulli amplius essent uxoriae masturbationis et coniugalis onanismi ex parte earumdem uxorum limites. Quin immo impudicis mulieribus matrimonium via esset ad impudicitiam magis magisque fovendam et augendam, cum eam saltem citra grave peccatum exercere possent.

Neque iterum urgeri potest, quod saltem in ista mulieris pollutione desit propria ratio pollutionis, frustranea nempe seminis effusio *contra generationem,* cum contra hanc nihil fiat. Etenim in pollutione mulieris duo sunt apprime distinguenda. Primum est *humoris effusio,* qui ad generationem minime est necessarius, sed dumtaxat utilis ; alterum vero est *ovuli decisio,* quae non solum fit naturaliter et spontanee tempore menstrui, sed fit etiam venerea hac excitatione, quae folliculum disrumpit, quo ovulum continetur, tum ipso totius organi generationis erethismo, tum secretione humoris quo illud repletur. Quatenus ergo venerea ista excitatio tendit de se *ad ovuli decisionem ex ovario*, veram ea continet pollutionis malitiam ; siquidem *ovulum* est ex parte foeminae elementum omnino necessarium generationis, quod spermatozoidum virilis spermatis contactu foecundatum generationem exhibet novi individui. Quare, ut in viro pollutionis malitia reapse non est in *frustranea humoris effusione,* sed in frustranea *a testiculis*, seu proprius a *vesiculis seminalibus decisione spermatozoidum*, in quibus residet vis ovulum foecundandi, quae spermatozoidum decisio illam reliqui humoris effusionem comitatur ; unde haec ab illa habet quod *contra naturam* sit ; ita pariter in foemina pollutionis malitia non est in *frustranea humoris effusione,* sed in *frustranea ab ovario decisione ovuli,* ad quam illa effusio humoris tendit, unde haec ab illa habet,

quod *contra naturam sit.* Et sane quis negare poterit, completum hunc foemineum actum natura sua, ut in viro, ordinari ad generationem, adeoque ad ovuli decisionem ex ovario, sine quo generatio impossibilis est? Clm̃us Doctor Ioseph Antonelli, in suo Opere *Medicina Pastoralis* ed. 3. vol. 1. num. 201. 202., ait ovulationem naturalem et spontaneam, seu eiectionem ovulorum e vesiculis Graaf fieri, tempore menstruorum, absque sensu venereo, sed sensum venereum eiectionem accelerare posse, cui si virile semen occurrat, fecundatur, alias depravatum expellitur, una cum sanguine menstruo. Et num. 220. ait : « A priori re spectata, videretur tempus quod sequitur evolutionem et exitum ovulorum e vesiculis, et proinde menstrua, aptius esse ad fecundationem. Attamen quod ita non sit, multa suadent. Nam diligenter notandum *multas causas posse mutare tempus maturationis,* ***et exitum ovulorum,*** *ut sunt coitus, excitatio genitalium, societas periculosa virorum,* etc. ». Uti ergo ovulatio, seu eiectio ovulorum, naturaliter et spontanee habetur, ita etiam habetur *venerea excitatione,* quae producitur *coitu, societate periculosa virorum,* etc. Aucta congestione locali, ut habet idem Clm̃us Auctor l. c. v. 2. num. 247. producitur emissio muci vulvo-vaginalis, ita, eadem aucta congestione, venerea excitatione, decisio ovuli. Ac cum mulier *quovis tempore possit foecundari,* licet, ut nunc aiunt, propitior sit hebdomada praecedens menstrua, patet evidenter ex coitu et venerea excitatione, ovuli decisionem determinari. — Milne Edwards Leçons sur la physiologie et l'anatomie comparée etc. Paris 1870. tom. 8. pag. 338. 339. 355. 356. 359. 360., tom. 9. pag. 106.-109.; Longet Traité de physiologie Paris 1850. tom. 2. 3.ª part. pag. 80. 95.

814. *An omnes pollutiones sint eiusdem speciei?* — « Omnes pollutiones *secundum se* sunt eiusdem speciei, quocumque modo fiant, si fiant sine concubitu ». L. 476. 477. *Secundum se,* quia ratione circumstantiarum personae, vel interioris delectationis et desiderii, vel cooperationis ad peccatum alterius, possunt ei adiungi aliae malitiae.

815. **Resolves:** Necesse non est explicare in Confessione, an propriis manibus immediate, vel mediante aliquo instrumento inanimato quis se polluerit. — Copula cum foemina mortua non includit aliam malitiam in genere luxuriae quam malitiam pollutionis ; sicuti qui concubitum iniret cum pictura vel statua foeminae vel vestibus foeminae, etc. Nihilominus id explicandum erit in Confessione, saltem generatim dicendo : pollui me cum instrumento inanimato, cum affectu ad foeminam. Adest enim pollutio et fornicatio affectiva. L. 466.; Spor. 639.;

Diana l. c. r. 6. n. 5. — « Qui se polluit instrumento alieno animato, seu partibus corporis alterius personae . . . . foeminae vel viri, etc., tenetur quidem explicare personam illam (ratione cooperationis).. Sed opus non est explicare ipsas illas particulares partes corporis, quia materialiter solummodo differunt, et illa maior delectatio quaesita in una parte non transcendit speciem malitiae, quae est in alia, nisi adesset affectus aliquis particularis ad partes praeposteras, et sodomiam, quod utique explicandum foret ». Sporer 636. Cf. hic 816.

816. « *An pollutio habita tangendo puerum aut mulierem dormientes, aut doli incapaces, aut pudenda bestiarum, sed absque concubitu, sit diversae speciei a simplici pollutione ?* — Prima sententia affirmat, et dicit talem pollutionem cum puero esse sodomiam, cum foemina vero esse copulam inchoatam. — Secunda sententia tenet, ease simplicem pollutíonem. Ratio, quia, quando abest concubitus, dicunt de materiali se habere, quod fiat pollutio tactibus propriis vel alienis. Sufficit tunc confiteri : habui pollutionem tactibus alienis. Quando enim non adest *concubitus*, non adest affectus ad sexum, sed ad pollutionem ; et haec est probabilior. Notat ideo Ronc. de VI. Praec. c. 7. q. 6. cum Bon., Trull. et Fill., quod, si quis polluatur tactibus viri vel foeminae ; quia, cum tantum pollutio tunc intendatur, etiam de materiali se habet si tactibus viri vel foeminae illa eveniat. Secus tamen dicendum, si facta sit tactibus coniugatae, vel votum castitatis habentis ». L. 467. 474. 485. Difficultas autem hic adest conciliandi haec cum dictis ab ipso S. D. H. A. tr. 9. n. 3., ubi asserit sexum in tactibus explicari debere, quia, ait, tactus « omnes eiusdem sunt naturae quam actus consummatus ».

817. *An, si semen corruptum fuerit, liceat illud medicamentis expellere, etsi praeter intentionem sequatur aliqua veri seminis emissio ?* — R. Affirmative. Ita communius dd. Ratio, quia medicamenta illa per se directe solum tendunt ad expulsionem seminis corrupti; effusio autem aliqualis veri seminis sequitur per accidens, et praeter intentionem, quod non potest dici illicitum, cum omnes concedant licitum esse remediis alios expellere humores nocentes, quamvis per accidens sequatur pollutio, sicut etiam licet pharmacum sumere ad morbum expellendum, etsi indirecte expellendus sit foetus inanimis, iuxta pariter communem sententiam. « Hanc sententiam, ait S. Alph. 478., satis probabilem censeo, modo tamen : 1.° Semen certo sit corruptum, non vero, si dubie. 2.° Expulsio seminis corrupti possit fieri sine sensu libidinis. 3.° Alia non sint remedia ad semini corrupto medendum.

Numquam tamen est licitum tactu semen corruptum expellere, etiamsi absit periculum consensus ; sic tenendum omnino . . . . . Ratio, quia, licet permittatur remedium, eo quod illud solum tendat de se ad expellendum semen corruptum, nullo modo tamen est permittenda confricatio ; quia ista tendit de se ad commovendos spiritus carnales, et semen verum expellendum, quod nunquam est licitum ». Hypothesim seminis corrupti recentiores negant. Nam aut semen adhuc remanet in vesiculis seminalibus, aut ex illis *exiit. Si remanet,* tunc permanet sanum usque ad emissionem. Et si non emittatur, tunc absorbetur, novum robur conferens organismo. *Si exiit,* iaculatione vel minctione statim expellitur, nec amplius potest in vesiculas regredi.

818. *An liceat sumere medicamentum ad semen verum corrumpendum, et postea iam corruptum eiiciendum ?* — « Probabiliter id concedunt Sanch., Bon., Anacl., Ronc., etc. Ratio. quia natura non obligat ad conservandum semen cum periculo vitae. Si enim (ait Sanch.) licet amputare testiculos ad tuendam vitam, quamvis homo sine illis omnino impotens reddatur ad generandum ; cur non liceret semen corrumpere ? » L. 478. — Cf. hic n. 817.

819. *An teneatur quis pollutionem involuntarie coeptam impedire ?* — Affirmant nonnulli, quia, aiunt, falsum est quod inde ullum adsit periculum morbi. Debreyne Moechialogie Bruxelles 1853 pag. 26. Verum alii communiter negant. Tunc enim quis illam pollutionem *non vult,* sed *mere patitur.* Pollutione autem cohibita, semen cum urina deinde expellitur, sed interim causa est vehementis excitationis venereae. Quare ratio etiam non desideratur illam negative permittendi. L. 479. ; Spor. 657. 642. 656.

820. **Nota :** « Quando pollutio incipit in somno, et emissio contingit in vigilia semiplena, tunc, si homo aliquam experitur delectationem, non plene deliberatam, non peccat quidem nisi venialiter ». L. ib.

821. *An teneatur quis pravos concupiscentiae motus involuntarie exortos positivo conatu impedire ?* — R. Negative ; neque vero id expedit, siquidem imaginatio tunc ipsamet contentione excandescit, et per sympathiam naturalem facultatis cum facultate genitales spiritus magis magisque excitat. Opportunum magis remedium erit Deum invocare et mentem ac imaginationem ab imaginibus obscoenis avertere et seria applicatione ad alia praesertim ad exteriora negotia applicare.

822. *An, si actiones, quae per se nullo pacto, vel tantum omnino leviter influant in pravos motus, vel etiam in pollutionem, graviter influant in eosdem effectus, ratione peculiaris infirmitatis et dispositionis subiectivae, teneatur quis sub gravi abstinere a talibus actionibus?* — R. Affirmat Scavini l. 1. n. 78. ed. 12.ª Mediol. 1874. Verum negandum est, secluso tamen *proximo consensus periculo* in pravos illos effectus. Ratio est, quia dispositio subiectiva non potest immutare intrinsecam naturam illius actionis, adeoque non potest eam facere graviter illicitam, si ea *in se* est tantum *leviter illicita,* vel etiam *simpliciter licita.* Quod autem ex ea sequantur pravi motus vel etiam pollutio, hoc est *per accidens.* Casus iste, cum actio in se honesta sit, est casus causae in se honestae, habentis duplicem effectum, alterum *per se* bonum, alterum malum, et quidem *per accidens.* Potest ergo quis in ea actione ponenda prosequi ius suum. Neque vero *ex parte agentis* sufficiens et proportionata ratio deest in tali ratione agendi; nam qui ita sensibiliter afficitur ipsis honestis rebus, obnoxium est innumeris scrupulis et anxietatibus, et, si omnia vitare velit quibus male affici potest, vere intolerabilem cogitur ducere vitam. Si vero actio illa omnino leviter illicita sit, *per se* « non est gravis obligatio » illam vitandi, L. 484.; *practice* vero « hominibus est quasi moraliter impossibile omnes has causas communiter evitare ». L. ib. — Billuart Diss. 6. art. 12. *Dico* 1.°; L. 423. 484.

823. *Quid bestialitas?* — *Bestialitas* est concubitus cum bestia. Huius peccati species non mutatur moraliter loquendo ex varietate bestiarum. An autem moraliter immutetur ex diversitate sexus aliqui affirmant, sed communiter et probabilius negatur. « Quare tota essentialis deformitas huius facinoris consistit in accessu ad diversam speciem ». L. 474. « Ut completa sit bestialitas requiritur seminis effusio ex parte patrantis. Dicit Soettler necesse haud esse declarare in Confessione, an congressus fuerit in alvo aut in alia parte corporis bruti, quippe ad recipiendum semen humanum nulla est destinata. Attamen casu quo hoc peccatum esset reservatum, Billuart tenet necessariam esse seminationem intra vas bruti, quia reservatio, utpote odiosa, restringi debet ad actum consummatum. Billuart ergo non reputat consummatam bestialitatem, nisi fiat intra vas bruti, proinde, saltem ut plurimum, consummare nequit a mulieribus ». Craisson Notiones circa sext. Decal. praec. n. 178. — S. Th. 2. 2. q. 154. a. 11.; E. M.

824. *Quid de congressu cum daemone?* — Ad bestialitatem reducitur *congressus cum daemone.* — Hinc « universalius a D. Th. et aliis definitur bestialitas peccatum contra naturam, quo homo concumbit cum re animata diversae speciei ; ut nimirum etiam comprehendantur infandi coitus sagarum et magorum cum daemonibus incubis vel succubis, praeter peccatum contra naturam, etiam speciale peccatum contra religionem, sc. societatis et commercii nefandi cum daemone, Dei nostrumque omnium nequissimo inimico, continentes; ideoque sine dubio id necessario explicandum in Confessione ». Sporer 625.

825. « *An autem, qui coit cum daemone apparente in forma coniugatae, monialis, aut consanguineae, peccet semper affective peccato adulterii, sacrilegii, aut incestus?* — Videtur universe affirmare Busemb. cum aliis ; sed valde probabiliter negandum, si concumbens delectetur de muliere illa a daemone repraesentata, non qua nupta, aut moniali, sed qua pulchra, iuxta sententiam Lug., Pat., Vasq., et aliorum plurium, qui valde probabiliter docent, quod delectatio morosa non involvat speciem obiecti, de quo aliquis delectatur : nisi circumstantia personae intret in delectationem ». L. 475.

826. *Quid de tactibus cum bestia?* — « *Tactus impudici cum bestia,* licet non sint proprie peccata bestialitatis, tamen habent aliquam specialem turpitudinem, ut ait Elbel, saltem venialem ». L. 474. ; Cf. hic 814.

827. *Quid sodomia?* — « Quaestio magna est in quonam actu consistat *sodomia?* — Alii tenent consistere *in concubitu ad indebitum vas.* Alii *in concubitu ad indebitum sexum.* Utraque sententia est probabilis, et in utraque sententia cernitur *specialis deformitas,* quam habet sodomia *contra naturam,* quae requirit utrumque servari ad generationem, i. e. *debitum vas* et *debitum sexum* ». L. 466. — Secunda sententia *probabilior* et *communis* theologorum dicitur a S. Alph. l. c. « Ratio, quia vera et propria sodomia committitur in accessu ad personam, quacum *nullo modo* generatio fieri potest ». L. ib. Iuxta hanc sententiam non refert in quo vase coeant masculi aut foeminae inter se, in anteriori vel in posteriori, vel in alia parte corporis, cum malitia sodomiae in affectu ad sexum indebitum consistat, atque in genere suo completa sit, dum fiat applicatio membri genitalis ad partem corporis eiusdem sexus per modum concubitus. Si autem fieret tantum applicatio manus, pedis vel oris ad partes genitales alterius, etiamsi pollutio ex utraque parte locum haberet, non reputaretur sodomia,

quia non esset concubitus. Cf. 814. — L. 446. 485.; S. Th. 2. 2. q. 154. a. 11. 12.; ad Rom. 1., 26. 27.; CC. S. Pii V. *Cum primum* I. Apr. 1566., *Horrendum illud* 30. Aug. 1568.; C. I. Poen. 338.; C. G. 330.; E. M.

828. **Resolves**: « Hinc infertur 1.° esse veram sodomiam coitus foeminae cum foemina, ut dicunt S. Th., Ronc., Holzm., Spor., Salm. cum Cai., etc. Quamvis non improbabiliter sentiat Elbel l. c. cum Fel. Pot., huiusmodi concubitum, etiam cum affectu ad vas praeposterum, non videri nisi sodomiam impropriam, cun inter foeminas non possit dari copula perfecta. — Infertur 2.° esse veram sodomiam quemcumque concubitum, sive corporum coniunctionem, habitam cum persona eiusdem sexus, sive in vase praepostero, sive in alia parte; semper enim adest tunc, regulariter loquendo, affectus ad indebitum sexum, ut tenent Tamb., Ronc., Tourn., Croix, Salm. Hinc dicunt Ronc., Tamb. et Salm. contra Graff., non esse necessario in Confessione explicandum, si pollutio fuerit intra vel extra vas; sufficit enim confiteri, peccavi cum puero, ut confessarius iudicet adfuisse sodomiam cum pollutione. Si vero non adfuerit pollutio, deberet explicari. — Infertur 3.° cum Salm., Bon., Tamb. et communiori, coitum viri in vase praepostero mulieris esse sodomiam tantum imperfectam, *specie distinctam* a perfecta, ut aiunt Tourn. et Tamb. Qui notat cum Fill. et recte consentiunt Holz. et Spor. cum communi, ut asserit, quod, si vir coiret inter crura, brachia, aut alias partes mulieris, esset quaedam copula inchoata, saltem in affectu. Unde, iuxta hanc doctrinam, vir *concumbens* cum virgine extra vas, duo committit peccata, contra eamdem quidem castitatem, sed diversae speciei, unum fornicationis in affectu, alterum contra naturam in effectu. Dicunt autem praefati Spor., Holzm., Tamb. cum Angel., quod confessarius, intelligens mulierem cognitam fuisse extra vas naturale, vel praeposterum, non debeat quaerere in quo loco, vel quomodo ». L. 466. — Porro haec Sporer 627.: « Hoc nota, quando vir et foemina, ita commiscentes se polluunt extra vas: si quidem fiat ex affectu ad personam ipsam (uti ordinarie fit) spectat ad copulam fornicariam, adulterinam, incestuosam, etc., prout fuerit persona; si autem fiat ex affectu ad praeposteras partes, erit sodomia imperfecta de qua agimus; si denique fiat sine concubitu vel coniunctione aliqua, sed mere ad explendam libidinem, est mollities » — L. 485.

829. *An pollutio in ore sit diversae speciei?* — « Affirmat Sporer cum aliquibus apud Diana, et hoc peccatum vocant *irrumationem*. Sed

probabilius dicunt Holzm., Fill., Caiet., Graff. etc., quod, si vir polluatur in ore foeminae, erit copula inchoata; si vero in ore maris, erit sodomia ». L. 466. Cf. hic de Matr. 1081.

830. *An in peccato sodomiae explicandum sit quis fuerit agens vel patiens?* — Probabilius *per se* non est declarandum; quia species peccati eadem est. — Circumstantia tamen pollutionis, si adfuit, quod facilius in agente contingit, omnino aperienda est. — L. 468.; Lugo de Poenit. d. 16. n. 243.

831. **Nota:** Probabiliter notat Salm. cum Bonacina, quod sodomia cum foemina non comprehenditur sub reservatione sodomiae, cum non sit vera sodomia. Secus vero, si sit reservatum peccatum contra naturam. Huiusmodi vero reservatione, Episcopi communiter pollutiones etiam comprehendere non intendunt. L. 471. — Clerici qui hoc crimine deprehensi fuerint laborare ex Lateranensi Concilio « a clero deiiciantur vel ad agendum in monasteriis poenitentiam detrudantur..... Nos Clericos saeculares et regulares... tam dirum nefas exercentes omni privilegio clericali, omnique officio, dignitate et beneficio ecclesiastico praesentis canonis auctoritate privamus ». S. Pius V. C. *Horrendum illud* 30. Aug. 1568 § 1. 3.

ADDENDA

Pag. 16. lin. 1. 2. — *tres..... quatuor.....* Corrige: tres priores *coniugatae,* adeoque sex, passiones concupiscibilis sunt: aliae duae *coniugatae,* adeoque quatuor, passiones sunt irascibilis, quibus quinta addita *non coniugata,* quinque passiones sunt irascibilis: et undecim omnes numerantur. S. Th. 1. 2. q. 24. a. 4.

Pag. 154. lin. 4. — continet Decretales a S. Raymundo..... Corrige: continet Decretales collectas a S. Raymundo.....

Pag. 167. lin. 43. — C. Ne. Corrige: C. He.

Pag. 223. Ad n. 269.ter 1°. addendum ex recentissimo M. P. Pii X. 22. Dec. 1913.: « Canonicis, qui, cum sint e Capitulis (ibi) memoratis, inter Praelatos Domesticos relati non sint, damus et concedimus, ut collegialiter quidem omnibus fruantur privilegiis suo ipsorum Capitulo ab Apostolica Sede tributis, singuli autem tum prae-

latitium habitum et *pianum*, quem vocant, gestare, ut est in ipsis Nostris Litteris *Inter multiplices* ad § 16. et 17.: tum, de speciali mandato Ordinarii, ornatu et more Praelatorum, de quo ibid. ad § 31. sermo est, sacrum celebrare possint. Qua duplici potestate non eis licebit uti, nisi intra fines dioecesis, cuius erit Capitulum ».

Pag. 377. Ad n. 479. addendum in fine: *Fascinatio* autem est virtus laedendi oculorum obtutu, de qua Cf. S. Th. 1. p. q. 117. a. 3. ad 2., 2. 2. q. 96. a. 3. ad 1.

Pag. 425. par. *Praemissa* lin. 4. — concionatores, parochi... Corrige: concionatores, confessarii, parochi...

Pag. 466. Ad n. 635. in fine addendum: Fieri potest adiuratio non solum in catholicos obsessos, verum etiam in haereticos obsessos, S. C. de P. F. 17. Sept. 1681. et infideles obsessos, S. C. de P. F. 11. Sept. 1779.

Pag. 562. lin. 6. — opere naturali. Corrige: opere manuali.

IMPRIMATUR
Fr. A. Lepidi O. P., S. P. A. Magister

IMPRIMATUR
Franciscus Faberi Vic. Urbis Adsess.

INDEX ANALYTICUS RERUM

PRAENOTIONES. — De Theologiae Moralis natura, historia, partitione, methodo, pag. 3.

DE ACTIBUS HUMANIS

I. DE NATURA HUMANI ACTUS. — De voluntario, 9. - De libero, 12. - De vario modo, quo voluntarium a voluntate procedat, 15.

II. DE IMPEDIMENTIS ACTUS HUMANI. — De ignorantia, 38. - De concupiscentia, 44. - De metu, 48. - De coactione, 52.

III. DE MORALITATE HUMANORUM ACTUUM. — De generica et specifica notione moralitatis actuum humanorum, 55. - De actuum internorum et externorum moralitate, 59.

IV. DE VARIIS MORALITATIS FONTIBUS. — De fine, 65. - De obiecto, 71. - De circumstantiis, 73.

DE CONSCIENTIA

I. DE CONSCIENTIAE NATURA. — Quid sit conscientia, 80. - Quotuplex sit conscientia, 81.

II. DE CONSCIENTIA CERTA. — Natura conscientiae certae, 82. - Conscientia certa, norma et regula agendi, ib.

III. DE CONSCIENTIA PROBABILI. — Natura conscientiae probabilis, 86. - Conscientia probabilis, norma et regula agendi, 88.

IV. DE DOCTRINA S. ALPHONSI CIRCA PROBABILISMUM. — Quid ex S. D. sit sententia *multo* probabilior, 103. - Quid ex S. D. sit sententia *parum* probabilior, 107.

V. DE CONSCIENTIA DUBIA. — Quid et quotuplex conscientia dubia, 102. - Conscientia dubia, norma et regula agendi, 114.

VI. DE CONSCIENTIA SCRUPULOSA. — Quid conscientia scrupulosa, 125. - Scrupulorum causae, signa, remedia, 126.

DE LEGIBUS

I. DE NATURA LEGIS. — Quid sit lex, 131. - Quaenam legis proprietates, 135. - Legis interpretatio, 141.

II. DE AUCTORE LEGIS. — Quinam leges ferre possint, 151. - De consuetudine, 159.

III. De subiecto legis. — Quodnam sit legis subiectum, 163. - De peregrinis, 166.

IV. De obligatione legis. — Obligationis vis et extensio, 169. - Quomodo legis obligationi satisfaciendum, 177. - Obligationis cessatio, 180.

V. De lege irritante et poenali. — Natura legis irritantis, 184. - Natura legis poenalis, 190.

VI. De lege tributorum. — Obligatio huius legis, 197. - Tributorum praepositi, 199.

VII. De dispensatione. — De natura dispensationis, 200. - Quinam dispensare possint, cum quibusnam, et in quibusnam legibus, 203. - De dispensationis cessatione, 208.

VIII. De privilegiis. — Quid et quotuplex sit privilegium, 209. - Quinam privilegium concedere possint et quibusnam, 212. - De privilegiorum interpretazione, 214. - De eorum cessatione, 115.

IX. Clericorum, episcoporum, regularium privilegia. — Praecipua clericorum privilegia, 216. - Cardinalium privilegia, 218. - Episcoporum privilegia, 219. - Regularium privilegia, 223.

X. De rescriptis. — Rescripti natura, 234. - Rescripti exsecutio, 238.

DE PECCATIS

I. De natura peccati. — Quid sit peccatum, 240. - Peccata mere interna voluntatis, 242.

II. De specifica peccatorum distinctione. — Undenam repetenda, 249.

III. De numerica peccatorum distinctione. — Undenam repetenda, 252. - Distinctio actuum internorum, 255. - Distinctio actuum externorum, 257.

IV. De gravitate peccati. — Quid peccati gravitas, 260. - Peccatum mortale, 261. - Peccatum veniale, 262.

V. De vitiis capitalibus. — De superbia, 264. - De avaritia, 268. - De luxuria, 269. - De invidia, 270. - De gula, 271. - De ira, 276. - De acedia, 278.

VI. De virtutibus. — Quid et quotuplex sit virtus, quaenam virtutis partes, 279. - Quid prudentia, et quaenam eius partes, 281. - Quid iustitia et quaenam eius partes, 285. - Quid fortitudo, et quaenam eius partes, 288. - Quid temperantia, et quaenam eius partes, 290.

DE PRAECEPTO FIDEI

De natura fidei, 292. - De necessitate fidei, 295. - De communicatione fidelium cum iudaeis, haereticis, infidelibus, 305.

DE PRAECEPTO SPEI

De natura spei, 307. - De necessitate spei, 309.

DE PRAECEPTO CARITATIS

I. De caritatis necessitate. — Caritatis natura et praeceptum, 310.

II. De ordine caritatis. — Varius in caritate ordo servandus, 316.

III. De dilectione inimicorum. — An et quomodo inimici diligendi, 323.

IV. De eleemosyna. — Eleemosynae praeceptum, 327.

V. De correptione fraterna. — Fraternae correptionis praeceptum, 332.

VI. De scandalo. — Natura scandali, 337. - Natura cooperationis, 348.

DE PRIMO DECALOGI PRAECEPTO

I. De devotione et oratione. — De devotionis natura, 352. - De orationis natura, 254. — De orationis necessitate, 255.

II. De adoratione. — De natura adorationis, 362. - De cultu Sanctorum, 364.

III. De superstitione et idololatria. — Superstitionis natura, 369. - Idololatriae natura, 370.

IV. De divinatione. — De natura divinationis, 371.

V. De vana observantia. — De natura vanae observantiae, 376.

VI. De irreligiositate et tentatione Dei. — Quid irreligiositas, 381. - Quid tentatio Dei, ib.

VII. De sacrilegio. — Sacrilegii natura, 384. - Sacrilegium personale, locale, reale, 385.

VIII. De simonia. — Simoniae natura, 392. - Poenae in simoniacos, 409.

DE SECUNDO DECALOGI PRAECEPTO

I. De vana nominis Dei usurpatione. — Quid et quale peccatum sit, 414.

II. De blasphemia. — Quid et quale peccatum sit, 415.

III. De iuramento. — De iuramenti natura, 422. - De eius liceitate, 427. De iuramento promissorio, 430. - De cessatione obligationis iuramenti promissorii, 434.

IV. De voto. — De natura voti, 438. - De voti obligatione, 444. - De cessatione voti, 450. - Voti irritatio, 451. - Voti dispensatio, 457. - Vota reservata, 460. - Commutatio voti. 461.

V. De adiuratione. — Adiurationis natura, 464. - Eius liceitas, 465.

VI. De laude Dei. — Natura laudis Dei, 466. - Musica sacra, 467. - Cantus liturgicus, ib.

DE TERTIO DECALOGI PRAECEPTO

I. De praecepto audiendi missam. — Obligatio audiendi missam, 470. - Conditiones requisitae, 471. - Causae excusantes, 478.

II. De prohibitione operum servilium. — Varia opera prohibita, 479. - Causae excusantes, 484.

DE QUARTO DECALOGI PRAECEPTO

I. Obligationes filiorum erga parentes. — Propriae filiorum obligationes, 486. - De patria potestate, 493.

II. Obligationes parentum erga filios. — Propriae parentum obligationes, 501. - Parentum iura, 503.

III. Obligationes coniugum. — Propriae coniugum obligationes, 505. - Coniugum iura, 507.

IV. Cognatorum et tutorum obligationes. — Pietas quoad alios cognatos, 519. - Alimenta praestanda, 520. - Damna reparanda, 521. - Tutorum et curatorum officia, 522. - Minorum obligationes, 525.

V. Inferiorum et superiorum obligationes. — Obligationes dominorum, 526. - Obligationes famulorum, 528. - Mutuae magistrorum et discipulorum obligationes, 531. - Scholae, studia, gradus academici 532. - Mutuae inferiorum et superiorum ecclesiasticorum obligationes, 535. - Mutuae inferiorum et superiorum civilium obligationes, 535.

DE QUINTO DECALOGI PRAECEPTO

I. De occisione sui. — Eius illiceitas, 542.

II. De occisione rei. — Rei occisio publica et privata auctoritate, 547.

III. De occisione iniusti aggressoris. — An et quandonam licita sit, 549.

IV. De occisione innocentis. — Eius illiceitas, 553.

V. De procuratione abortus. — Liceitas indirectae procurationis abortus, 556. - Illiceitas directae procurationis abortus, 558.

VI. De duello. — Duelli illiceitas, 560.

VII. De bello. — An et quandonam licitum sit bellum, 562.

DE SEXTO ET NONO DECALOGI PRAECEPTO

I. De actibus luxuriae non consummatis. — Natura luxuriae, 569. - De aspectibus obscoenis, 571. - De turpibus sermonibus, 573. - De tactibus turpibus, 575.

II. De peccatis luxuriae iuxta naturam. — De fornicatione, 580. - De stupro, 581. - De raptu, 583. - De adulterio, 584. - De incestu, 585. - De sacrilegio, 587.

III. De peccatis luxuriae contra naturam. — De mollitie, 590. - De bestialitate, 600. - De sodomia, 601.

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION
BX1758.B831914 C001 V001
INSTITUTIONES THEOLOGIAE MORALIS ED. 6.
3 0311 00044 1506

WITHDRAWN

30141

BX
1758
.B83
1914
V. 1

30141

AUTHOR Bucceroni, Gennaro.

TITLE INSTITUTIONES THEOLOGIAE MORALIS.